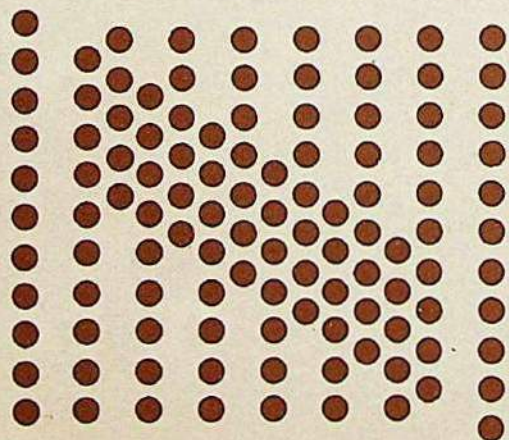

RAZPRAVE IN GRADIVO

9 • 10

TREATISES
AND
DOCUMENTS

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA V LJUBLJANI

RAZPRAVE IN GRADIVO • LJUBLJANA • DECEMBER 1979

RAZPRAVE IN GRADIVO

TREATISES AND DOCUMENTS

9-10

**INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
LJUBLJANA — DECEMBER 1979**

RAZPRAVE IN GRADIVO — TREATISES AND DOCUMENTS

YU ISSN 0034 — 0251

UDK — UDC 323.15 (100) (058)

Uredniški odbor — Editorial Board

Drago Druškovič, dr. Janko Jeri (glavni in odgovorni urednik — Chief-editor), dr. Gorazd Kušej, Albina Lük, Janez Stergar (tehnični urednik — Technical Editor), dr. Tone Zorn

Prevodi — Translations

Lidija Berden (angleščina, nemščina — English, German), Ferenc Hajós (madžarščina — Hungarian), Angela Pleničar (madžarščina — Hungarian), dr. Karel Šiškovič (italijanščina — Italian), Saša Žabjek (angleščina, francoščina, italijanščina — English, French, Italian)

Zunanja oprema — Layout

Neta Zwitter

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 30. junija 1979. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji. Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in z navedbo vira. — The redaction of this volume has been terminated on 30 June 1979. The authors are responsible for the scientific contents of their contributions. The articles may be reproduced only with the permission from the publisher and quoting the source.

Založil in izdal — Published and edited by

Inštitut za narodnostna vprašanja — Institute for Ethnic Problems
YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5, tel.: (061) 25 204, 21 631

Predstavnik — Representative

Mag. Silvo Devetak

Revijo sofinancira — Co-financed by

Raziskovalna skupnost Slovenije — The Research Council of Slovenia

Naklada — Circulation

1.200 izvodov — copies

Tisk — Printed by

Tiskarna Slovenija, Ljubljana, marec 1980

KAZALO — CONTENTS

Janko Jeri: Edvard Kardelj — teoretik in državnik (Edvard Kardelj — Theorist and Statesman)	7—8
Edvard Kardelj — Sperans: On Theses Regarding the National Question (Ob tezah o narodnem vprašanju)	9—12
Danilo Türk: Študija OZN o pravicah pripadnikov manjšin Summary: UN Study On the Rights of Persons Belonging to Minorities	13—30 30—32
Melanija Mikeš — Albina Lük — Ferenc Junger: Upotreba maternjeg jezika i jezika društvene sredine kod školske omladine Rezümé: Az anyanyelv és a kórnyezetnyelv használata a tanulóifjúság körében Summary: The Use of the First and the Second Language Among the Schoolyouth	33—37 38 38—39
Ferenc Hajós: A nemzetiségek jogi helyzete a Szlovén Szocialista Köztársaságban Povzetek: Pravni položaj narodnosti v SR Sloveniji Summary: Legal Status of Nationalities In the SR of Slovenia	41—50 50—52 52—53
Ennio Opassi: Attività ed esperienze delle comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana di Capodistria, Isola e Pirano Povzetek: Dejavnost in izkušnje samoupravne interesne skupnosti za prosveto in kulturo pripadnikov italijanske narodnosti Kopra, Izole in Pirana Summary: Activity and Experiences of the Self-managing Community of Interest for Education and Culture of the Members of the Italian Nationality In the Communes of Koper/Capodistria, Izola/Isola and Piran/Pirano	55—64 64—65 65—67
Štefan Šoš: Stiki pripadnikov madžarske narodnosti z matičnim narodom Priloga: Izvleček iz programa kulturno-prosvetnega sodelovanja z LR Madžarsko v letih 1977—1979 (Annex: Abstract from the Programme of the Cooperation In the Field of Culture With the PR of Hungary In the Years 1977—1979) Rezümé: A magyar nemzetiség tagjai kapcsolatai az anyanemzettel Summary: Contacts of the Members of the Hungarian Nationality With Its Mother Nation	69—78 78—79 79 80
Karel Šiškovič: Konferenca o etničnih in jezikovnih skupnostih v videmski pokrajini (Videm 5. in 6. maja 1978) Riassunto: La conferenza sui gruppi etnico-linguistici nella provincia di Udine (Udine, 5—6 maggio 1978) Summary: The Conference on the Ethnical-linguistic Groups In the Province of Udine (Udine, from 5th to 6th of May, 1978)	81—96 97 98
Miran Komac: Hrvaška jezikovna manjšina v italijanski pokrajini Molise Riassunto: Il gruppo linguistico croato in Molise Summary: The Croat Linguistic Minority In the Italian Province Molise	99—108 108 109
Dušan Nečak: Študijska komisija za probleme slovenske narodnostne skupine na Koroškem Zusammenfassung: »Studienkommission für die Probleme der slowenischen Volksgruppe im Kärnten«	111—119 119—120

Summary: »Study Commission for Problems of the Slovene National Group in Carinthia«	120—121
Tone Zorn: Leto dni avstrijskega zakona o narodnih skupnostih	123—135
Zusammenfassung: Ein Jahr des Volksgruppen-Gesetzes	135—136
Summary: One Year of the Act on Ethnic Groups	136
Janja Miklavc — Ludvik Olas: Socialnogeografska analiza slovenskega Porabja na Madžarskem	137—146
Rezümé: Szociális-geografiai analízás Rabavidék szlovénok magyarországon	146—147
Summary: Socio-geographical analysis of the »Slovene Raab region« in Hungary	147—148
Melanija Mikeš: Jezici i Evropska saradnja (Languages and the European Cooperation)	149—151
Ištvan Seli: O Institutu za hungarologiju u Novom Sadu	153
The Institute of hungarian studies in Novi Sad	153—154
Mirjana Domini: Zavod za migracije i narodnosti	155—157
The Institute for Migration and Nationalities	157—160
***: Dr. Lavo Čermelj — devetdesetletnik (Dr. Lavo Čermelj — Nonagenarian)	161—162
***: Dr. Ivo Juvančič — osemdesetletnik (Dr. Ivo Juvančič — Octagenarian)	162—163
Janez Stergar: Tatjana Poberaj-Miklavčič v slovo (In Memory of Tatjana Poberaj-Miklavčič)	163—164
Drago Druškovič: Sur quelques livres actuels (O nekaterih novih zanimivih knjigah)	165—177
Felix Ermacora, Menschenrechte in der sich wandelnden Welt	165—166
Erich Fein, Die Steine reden	166—167
Stefan Karner, Kärntens Wirtschaft 1938—1945	167
Gerald Stourzh, Kleine Geschichte des Österreichischen Staatsvertrages	168—169
Lojze Ude, Boj za severno slovensko mejo 1918—1919 (Le combat pour la frontière slovène septentrionale de 1918 à 1919)	169
Francis L. Carsten, Faschismus in Österreich. Von Schönerer zu Hitler	169—172
Hanns Haas — Karl Stuhlpfarrer, Österreich und seine Slowenen	172—173
Tone Ferenc, Akcije organizacije TIGR v Avstriji in Italiji spomladi 1940 (TIGR, les actions de l'organisation en Autriche et en Italie au printemps de 1940)	173—174
Milica Kacin-Wohinz, Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev 1921 do 1928 (Le mouvement de la défense nationale des Slovènes de Primorje dans les années 1921—1928)	174
Raumplanungsgespräch Südkärnten	174—175
Ernest Petrič, Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin (Le protection des minorités nationales par le droit international)	176—177
Tone Zorn: Bibliografija člankov o koroškem vprašanju v periodičnem tisku v letih 1951—1954 (Bibliography of the Articles on the Carinthian Question in Periodicals in the Years 1951—1954)	179—187
Gradivo (Documents)	189—253

Zakonski načrt Slovenske skupnosti o globalni zaščiti slovenske narodne manjšine v Italiji (The Draft Law On the Total Protection of the Slovene National Minority in Italy — proposed by »Slovenska skupnost«)	189—192
Pismo predstavnikov slovenske narodne skupnosti v Italiji ministrskemu predsedniku Giulio Andreottiju (The Letter of the Representatives of the Slovene National Community In Italy To the Prime Minister Giulio Andreotti)	193—195
Decreto del Presidente del Consiglio dei ministri 24 dicembre 1977 (Odlök predsednika ministrskega sveta z dne 24. decembra 1977)	195
Listina o pravicah Slovencev v Videmski pokrajini — Carta dei diritti degli Sloveni della Provincia di Udine	196—199
Zakonski osnutek Komunistične partije Italije »Norme za zaščito italijanskih državljanov slovenskega jezika« (The Draft Law »Legal Standards for the Protection of Italian Citizens of Slovene Language« — Proposed by The Italian Communist Party)	200—203
Disegno di legge »Norme di tutela per i cittadini italiani di lingua slovena«	203—221
Spomenica predstavnikov slovenske narodne skupnosti v Italiji predsedniku republike Sandru Pertiniju (The Letter of the Representatives of the Slovene National Community In Italy To the President of the Republic Sandro Pertini)	221—223
Dokument o pravicah slovenske narodnostne skupnosti v Italiji (The Document on the Rights of the Slovene National Community In Italy)	223—227
Bundesgesetz vom 6. Juli 1972, mit dem Bestimmungen über die Anbringung von zweisprachigen topographischen Bezeichnungen und Aufschriften in den Gebieten Kärntens mit slowenischer oder gemischter Bevölkerung getroffen werden (Avstrijski zvezni zakon o uvedbi dvojezičnih topografskih oznak in napisov v koroških krajih s slovenskim ali mešanim prebivalstvom)	227—231
Regierungsvorlage: Bundesgesetz vom XXXXX, mit dem das Volkszählungsgesetz geändert wird (Vladni predlog avstrijskega zveznega zakona o spremembi zakona o ljudskih štetjih)	231—237
Bundesgesetz vom 7. Juli 1976 über die Rechtsstellung von Volksgruppen in Österreich (Volksgruppengesetz) (Zvezni zakon o pravnem položaju narodnostnih skupin v Avstriji)	238—242
Bundesgesetz vom 7. Juli 1976, mit dem das Gehaltsüberleitungsgesetz geändert wird (Avstrijski zvezni zakon o spremembi zakona o prevedbi plač)	243
Bundesgesetz vom 7. Juli 1976, mit dem das Volkszählungsgesetz geändert wird (Avstrijski zvezni zakon o spremembi zakona o ljudskih štetjih)	243—246
Verordnung der Bundesregierung vom 18. Jänner 1977 über die Volksgruppenbeiräte (Uredba avstrijske zvezne vlade o sosvetih narodnostnih skupin)	246—247
Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977 über die Bestimmung von Gebietsteilen in denen topographische Bezeichnungen in deutscher und slowenischer Sprache anzubringen sind (Uredba avstrijske zvezne vlade o določitvi področij, v katerih je treba namestiti topografske oznake v nemškem in slovenskem jeziku)	247
Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977 über die Bestimmung der Gerichte, Verwaltungsbehörden und sonstigen Dienststellen, vor denen die slowenische Sprache zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache zugelassen wird (Uredba avstrijske zvezne vlade o določitvi sodišč, upravnih organov in drugih uradov, pred katerimi je slovenski jezik dovoljen kot uradni jezik dodatno k nemškemu jeziku)	248

Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977, mit der die
slowenischen Bezeichnungen für Ortschaften festgesetzt werden
(Uredba avstrijske zvezne vlade o določitvi slovenskih oznak
za naselja) 249—251

Pismo osrednjih organizacij koroških Slovencev avstrijskemu
zveznemu kanclerju Brunu Kreiskemu (The Letter of the Both
Central Organisations of the Carinthian Slovenes to the Austrian
Federal Chancellor Bruno Kreisky) 251—253

Življenjepisi avtorjev — Biographies of the Authors 255—260

Izvečki razprav in člankov — Synopses of the Treatises and Articles 261—266

EDVARD KARDELJ — TEORETIK IN DRŽAVNIK

Komemorativne besede Janka Jerija na žalni seji delovne skupnosti Inštituta za narodnostna vprašanja 12. februarja 1979

Še vedno smo presunjeni, notranje globoko človeško prizadeti, po tem ko smo v soboto (10. februarja) popoldne izvedeli, da se je za vedno poslovil od nas bard, ljudski tribun, strateg naše revolucije in osvobodilnega boja in po zmagoviti vojni eden izmed glavnih oblikovalcev prvič v zgodovini svobodne, zedinjene, suverene slovenske republike, združene z drugimi bratskimi narodi in narodnostmi v novi, socialistični Jugoslaviji.

Včeraj ste od njegovih najožjih sodelavcev in prijateljev veliko slišali (v mislih imam med drugim govor Vladimira Bakariča in druga pričevanja) o zgodovinskem pomenu njegovega dela, o izjemni prodornosti njegove misli, o dialektični ubranosti teorije in prakse njegovega delovanja kot državnika in enega izmed glavnih pobudnikov našega povojnega razvoja ter najtesnejšega sodelavca predsednika Tita.

Mednarodni recenzenti so ob tem menili, da Edvard Kardelj sodi med največje marksistične mislece in teoretike današnjih dni, saj je s svojimi koncepti o samoupravni ureditvi naše socialistične skupnosti in o njeni neuvrščeni politiki izvirno odprl in razširil obzorja humanega socialističnega razvoja in to ne samo za narode in narodnosti Jugoslavije, marveč je splošno obogatil marksistično teorijo v današnjem svetu s svojim nedogmatskim pristopom in z globino svojih zamisli.

Nemara se danes v teh grenkih urah slovesa še povsem ne zavedamo daljnosežnosti, celotnega vsebinskega dometa njegove misli. Toda ni dvoma, da bo pomenilo njegovo velikansko delo ne samo ustvarjalno inspiracijo za nas, ki smo bili njegovi sodobniki, marveč tudi za generacije, ki bodo sledile.

Ko sem pred petintridesetimi leti kot šestošolec in partizan prvič prebiral Speransov »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja«, je to pomenilo zame edinstveno odkritje in doživetje. K tej knjigi sem se vračal tudi kasneje in črpal iz nje pobude za svoje delo na strokovnem področju. Rečem lahko, da so bila njegova izhodišča v tej knjigi tudi v mnogočem vodilo, ko sem pisal svojo študijo o diplomatskem boju za našo novo zahodno mejo po koncu druge svetovne vojne.

Zgodovinska je med drugim resnica, da je bil Edvard Kardelj s svojim bogatim znanjem, tankim posluhom za takratno ravnovesje mednarodnih sil in za dejanske možnosti tisti, ki je odločilno prispeval, da je tudi za zeleno mizo mirovni pogajanj padla krivična rapalska meja in da danes po mirovni konferenci (1946), po londonskem sporazumu (1954) in po osimskem sporazumu (1975), poteka naša zahodna meja vendarle tako, da več ali manj sovпада s slovenskim etničnim prostorom. Več v danih situacijah ni bilo mogoče doseči.

S svojo genialno razčlenitvijo slovenskega narodnega vprašanja je postavil trajne temelje naših odnosov do tistih delov slovenskega naroda, ki so kljub vsem prej omenjenim prizadevanjem tudi po koncu zadnje vojne ostali izven matične države.

Kardelj je namreč sodil, tako v predgovoru v drugi izdaji »Razvoja slovenskega narodnega vprašanja«, da slednje še ni izčrpno in da obstoji še naprej v pro-

blemu slovenskih manjšin v zamejstvu. To vprašanje pa se po njegovem splošno postavlja vendarle manj ostro kot prej, saj so se spremenili kvantitativni odnosi, še zlasti zaradi vloge nove Jugoslavije kot progresivnega faktorja v tem delu sveta in v mednarodnem dogajanju sploh. Njegovi široki, v prihodnost uprti koncepti so namreč med drugim ustvarili pogoje, omogočili politiko odprte meje, povezovanja z demokratičnimi silami, kar vse naj bi olajšalo konstruktivno urejevanje tudi še odprtih vprašanj manjšinske zaščite.

Po njegovem vrednotenju je bila manjšina subjekt, ki se le v organski povezanosti z matičnim narodom in z vsem naprednim lahko učinkovito bojuje za svojo dejansko enakopravnost ter proti vsem poizkusom hegemonizma in manipulacij.

Prav v svojih zadnjih delih je očrtal nekatera fundamentalna stališča, kot na primer tudi v intervjuju za dunajski tednik »Profil«, v katerem med drugim zavrača možnost »naravne asimilacije« ali kakršnekoli spontanosti teh v kali nedemokratičnih procesov, ker je pač asimilacija odsev in posledica bolj ali manj vidnih pritiskov ter raznih vidikov podrejenosti in neenakopravnosti. Odločno je zavrnil tezo, da bi lahko manjšine — seveda, če so ustrezno zaščitene — pomenile kakršnokoli nevarnost za celovitost države, v katerih živijo. Zavaljo tega je pomenil za Kardelja absurd tudi dejstvo, da je priznanje pravic narodnih in drugih manjšin še vedno problem tudi za nekatere visoko civilizirane države oziroma evropske dežele, ki se na zunaj sicer rade ponašajo z demokratično tradicijo.

Vsi tisti, ki se in se še bodo strokovno ali kakorkoli ukvarjali, proučevali te probleme, bodo v Kardeljevih analizah o nacionalnem vprašanju našli zakladnico idej, originalnih napotkov in trdno teoretično oporo za svoje nadaljnje delo.

Prav zaradi vsega tega pa je njegov opus tako izjemnega pomena za teoretično pravilno in ustvarjalno usmerjeno delo institucije, kakršna je naša. Naj samo opomnim na to, s koliko intimne zavzetosti je Kardelj spremljal položaj naših manjšin in delo delavcev na tem področju raziskovanj.

Smo še vedno pod vtisom nenadomestljive izgube, pri čemer velja spomniti na iskreno spoštovanje našega delovnega človeka do dela, osebnih vrlin in ustvarjalnega poguma tega velikana, ki mu vsi toliko dolgujemo.

Vendar pa lahko danes ugotovimo, da je bil naš inštitut pri svojih strokovnih prizadevanjih, vsebinski in programski usmerjenosti zvest izročilu tega velikega misleca. Zdaj se sicer ne bomo mogli več obračati nanj, da nam bi neposredno svetoval, nas učil, toda ostal bo med nami z vsem svojim vsestranskim snovanjem, katerega stalnica je bila iskrena, z globokim humanizmom prežeta skrb za delovnega človeka, za kritično in svobodno znanost, ki se bo navdihovala pri njegovem neutrudljivem iskanju novega, pravičnejšega, bolj človeškega.

Edvard Kardelj — Sperans

ON THESES REGARDING THE NATIONAL QUESTION

(Ob tezah o narodnem vprašanju)

V spomin na preminulega misleca, publicista, teoretika in politika, tov. Edvarda Kardelja, objavljamo angleški prevod dela predgovora k drugi izdaji knjige »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja«, kjer je v kritični analizi Stalinove teorije o narodu opozoril na družbenoekonomske ter zgodovinske razsežnosti in vlogo te družbeno-zgodovinske kategorije.

Knjiga je prvič izšla v Ljubljani, leta 1939 pod psevdonimom Sperans, z naslovom »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja« in je bila že ob izidu zaplenjena. V slovenščini je izšla še druga, dopolnjena izdaja v Ljubljani leta 1957 ter tretja, pregledana in dopolnjena izdaja v Ljubljani leta 1970. Delo je bilo prevedeno v srbohrvaški jezik — Razvoj slovenač kog nacionalnog pitanja (tri izdaje v Beogradu leta 1958, 1960 in 1973), v makedonski jezik — Razvoj na slovenečkoto nacionalno prašanje (v Skopju leta 1959). Leta 1961 je delo izšlo v madžarskem jeziku v Novem Sadu — A szlovén nemzet kérdése fejlődése ter leta 1971 v nemškem jeziku na Dunaju — Die Verteilung; Nationale Frage der Slowenen (pri založbi Europa Verlag). Pričujoči angleški prevod odlomka je vzet iz Kardeljeve knjige "The Nation and International Relations", Beograd 1975.

In the memory of the great thinker, publicist, theorist and politician, Edvard Kardelj, who died not long ago, we pu-

blish the English translation of the fragment from the Preface to the Second Edition of his work »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja« ("Development of the Slovene National Question"), in which, by means of critical analysis of the Stalin's theory of the nation, he pointed out to the socio-economic and historical dimensions as well as to the role of this socio-historical category.

The work was published for the first time in Ljubljana in 1939 under the pseudonym Sperans and the title "Razvoj slovenskega narodnega vprašanja". It was seized already at the time of its appearing. In the Slovene language appeared also the second accomplished edition in 1957 in Ljubljana as well as the third, revised and accomplished edition in 1970 in Ljubljana. The work has been translated into Serbo-Croatian — Razvoj slovenač kog nacionalnog pitanja (three editions in Belgrade: in 1958, 1960 and 1973), into Macedonian — Razvoj na slovenečkoto nacionalno prašanje (in Skopje in the year 1959). In 1961 it was issued in the Hungarian language in Novi Sad — A szlovén nemzet kérdése fejlődése, and in 1971 in the German language in Vienna — Die Verteilung; Nationale Frage der Slowenen (Europa Verlag). The English translation of this fragment has been taken from Kardelj's book "The Nation and International Relations", Beograd 1975.

First of all, I should like to refer to Stalin's theory of the nation, all the more so as all Marxist thought in Yugoslavia, including Slovenia, was long under the impact of that theory. Stalin, proceeding from the basic premises of Marx, Engels and Lenin on the national question, rightfully observed that the nation is a historical phenomenon, the product of the capitalist epoch. He then sought the economic causes of nation building. For this purpose, he used the old Austro-Marxist definition of the nation, based on culture and language, and supplemented it with the element of economic linkage in a specific territory. Politically, it was certainly a progressive definition, for, deriving directly from it was the necessity of recognizing the right of every nation to self-determination and the indispensability of linking the workers' movement with national liberation movements. But theoretically speaking, it merely skimmed the surface, explaining only what binds the nation together but not elucidating the social role of that histori-

cal phenomenon. It is clear, namely, that the nation did not emerge by chance, and once it was established, it must have had a social function. It is precisely through that function that it becomes an element of the objective social laws governing the epoch in which it exists.

Stalin did not succeed in explaining the effects of «economic links», that is, of the community of "economic interests" in a "compact territory". And where he did make an attempt to do so, he reduced the concept more or less to external manifestations of economic processes (modern trade, new means of production and transportation, and so on) calling for greater centralization. In other words, Stalin did not see the organic link between certain socio-economic structures and the phenomenon of the nation; he failed to see that the nation is a component part of certain economic and social relations and not only the manifestation of a specific consciousness growing on the grounds of technological and economic links and community of interest, which are its consequence.

The "economic linkage" to which Stalin referred is actually the direct result of the social division of labour typical of the epoch of capitalism. This process unified peoples internally within the frameworks of their language and cultural boundaries while simultaneously arousing them to struggle for their independent economic and cultural assertion. In conditions marked by capitalist competition and concentration of capital this was therefore also a struggle for such distribution of the surplus product as would permit the economic and consequently also the cultural affirmation of each nation.

As long as surplus labour has existed, there has been not only class differentiation and internal social antagonisms but also fighting between tribes, peoples, nations for that surplus labour. In conditions of class antagonism and exploitation, man has always striven to retain it for himself, for that part of the world to which he belonged by dint of his social consciousness. The difference in the degree of the social division of labour determined the frameworks of that struggle, from tribes and the antique city-state through the medieval commune and feudal province to the modern nation. This struggle is also one of the manifestations of unevenness in socio-economic development characteristic of all phases of mankind's development. Like everything else that has come into being throughout history in the field of socio-economic relations, the aforementioned forms also have their beginning and their inevitable end, usually attended by the obstinate resistance of reactionary and conservative social forces and ideologies. But this does nothing to change the fact that all forms in history have emerged from internal socio-economic needs and that as such they characterize in a specific manner various phases of social progress and within that progress also the corresponding cultural advancement of mankind, or of its various parts.

The struggle for the assertion of the nation in the epoch of capitalism was therefore not simply a struggle for the democratic and cultural rights of man, for the right to one's own language and independent cultural affirmation, for better economic conditions; it was also a struggle for the social and cultural advancement of mankind generally. And that struggle will not cease as long as the nation objectively discharges the socio-economic function for which it emerged in history, that is, until the progress of productive forces and socialist relations outgrows that function.

Stalin did not see these deeper roots of the historical appearance and role of the nation. His conception of the nation's future therefore carried him to idealistic, pragmatic positions, to say nothing of his practical policies in this field. He mechanically determined what is "nationalistic" and what "international-

listic", at the same time he frequently identified tendencies toward bureaucratic centralism and hegemony with "socialistic internationalism".

He took the same view of the historical process by which nations come closer together and merge. Again he saw this only through the prism of certain external manifestations of the nation: in the merger of languages to form some sort of "zonal languages" (but first of all even a language), in growing centralization by way of administrative measures, in some sort of mechanical cultural fusion on the basis of propagating internationalistic thinking, and so on. However, all these elements are only a part, and even not an essential characteristic of the nation. By artificially forcing the merger of these elements, there is not only no possibility of creating new "zonal nations" but the opposite effect may be achieved: the strengthening of nationalism because of the nation's resistance to oppression.

Languages, cultural divisions, certain joint economic interests, and so on, all these existed in feudalism and in prefeudal epochs. Moreover, in connection with certain of these elements a specific kind of patriotism or of ethnical consciousness developed among feudal and prefeudal peoples which is on occasion strongly reminiscent of the national consciousness or national patriotism of our epoch although we cannot say there were any nations at that time, nor was there any such consciousness. It is therefore senseless under present circumstances to associate the process of the withering away of the nation as a specific historical category with the process of the merger of languages. People and not languages will merge into a higher universal community but the different languages in this community will not present an impediment, all the more so as people generally will speak more languages as their cultural level rises. That the languages of large nations will also become international languages is obvious. It is equally obvious that languages will influence each other to an even greater extent than they do today. But whether those influences will bring about a merger of languages or not is a question we can safely leave to future generations. In any case, the question of language merger has no connection with the process of rapprochement and merger of nations into a higher universal community. This process, which will be reflected and is already reflected today also in the form of various kinds of "zonal" cooperation and integration of nations, depends above all on the further development of the same socio-economic factors that brought forth the modern nation in the past.

In other words, just as the nation emerged on the grounds of the specific social division of labour typical of the capitalist epoch, so will it gradually disappear from the historical scene as a specific historical social category with the development of new forms and ranges of the social division of labour to be levered by the socialist and the communist social system. That goal cannot therefore be achieved by any forced or artificial merger of languages and cultures, as Stalin believed, but only through the further development of productive forces and a higher level of human civilization, adjusted to the new productive forces of mankind. These socio-economic and the associated socialist ideological forces, which are constantly advancing, will gradually transform the consciousness of people and thus transcend national boundaries — indeed they are doing so already today — and make man a citizen of the world, just as backward productive forces in their day made man a member of a family, tribe, local community, province and nation.

I do not mean to imply that there is no need for conscious effort by the most progressive segment of mankind. That effort is needed but so that it might be successful the point of departure must be socio-economic processes and not the external manifestations of nations. For this precise reason, the principle of

self-determination and equality of nations cannot be a starting-point policy, a purely democratic principle, but the indispensable subjective and objective condition without which there can be no unhampered advancement in the direction of socialism nor can the objective processes of the rapprochement and merger of nations develop normally otherwise.

For the same reasons, Stalin failed to understand the essentials of the peasant's relationship to the nation. He saw that in many countries the peasants constituted the bulk of the armies of national liberation movements and that in modern times the peasants of an oppressed nation regarded their entire social and political position through the prism of national oppression. Consequently, he proclaimed the national question "in essence a peasant question".

This assertion is correct only in one sense. In colonies and backward countries, the peasant remains the mainstay of the national liberation struggle irrespective of the role the bourgeoisie might play in this respect under certain circumstances. But as I said before, the peasant identifies all his social and economic demands with national demands. In that sense, the struggle for national liberation is for the peasant the main form of struggle to gain influence in the government.

But in essence, the national question is undoubtedly a question of all society. It is organically linked with the social relations of the capitalist epoch and also the transitional period from capitalism to socialism. For this very reason, the working class is not and cannot be indifferent to the way national relations are dealt with, either in capitalist countries or in those on the road to socialism.

Traceable to the same theoretical error is Stalin's theory of "bourgeois" and "socialist" nations.

Stalin sees the nation as a bourgeois construct and not as a construct of the socio-economic relations of the epoch of capitalism, of the degree of development of productive forces characteristic of that epoch. That is why he pits the "socialist nation" against the "bourgeois nation" although the former is the pure and simple result of change in the character of government and ownership. Obviously this is an explicitly idealistic theoretical approach to the national question. That such theories do not help the leading socialist forces to deal correctly with the national question in the period of transition from capitalism to socialism is equally obvious.

...

Danilo Türk

ŠTUDIJA OZN O PRAVICAH PRIPADNIKOV MANJŠIN

UVOD

Dejavnost OZN na področju zaščite manjšin je v velikem delu študijske narave. Že od ustanovitve komisije za človekove pravice in njene podkomisije za preprečevanje diskriminacije in zaščito manjšin in v času priprav splošne deklaracije človekovih pravic so se Združeni narodi srečali z nekaterimi problemi teoretične narave. Kot je znano, splošna deklaracija ne vsebuje določil o zaščiti manjšin. Resolucija generalne skupščine 217 (III) C, imenovana »resolucija o usodi manjšin«, je prenesla predloge Jugoslavije, Danske in ZSSR, ki so bili zavrnjeni v razpravi o splošni deklaraciji človekovih pravic, pred komisijo in podkomisijo. Generalna skupščina je prek ekonomskega in socialnega sveta OZN zadolžila ta dva organa, da izdelata »temeljito študijo z namenom, da bi OZN lahko izdelali učinkovite ukrepe za zaščito rasnih, nacionalnih in verskih manjšin«. Na osnovi te resolucije je podkomisija za preprečevanje diskriminacije in zaščito manjšin v letih 1948—1955 posvetila vrsto svojih razprav problematiki manjšin.

V obdobju 1948—1955 je podkomisija glavni del svoje pozornosti namenila nekaterim temeljnim konceptualnim vprašanjem zaščite manjšin, zlasti vprašanju definicije, razmejitve med prepovedjo diskriminacije in zaščito manjšin ter klasifikacije manjšin in klasifikacije vrst diskriminacije. Ugotovitve in sklepi, do katerih je podkomisija v tem procesu prišla, niso bili deležni naklonjenosti komisije za človekove pravice kot podkomisiji nadrejenega in političnega organa (komisijo za človekove pravice sestavljajo predstavniki držav, podkomisijo pa posamezniki — strokovnjaki). Komisija je predloge podkomisije bodisi zavrnila, bodisi ignorirala. Tako so rezultati dela podkomisije iz tega obdobja ostali samo teoretična dela brez politične potrditve.

Vzporedno s študijskim delom je podkomisija v tem obdobju pripravila tudi tekst člena o pravicah pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin, ki je kasneje postal 27. člen mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah. Študijska in normativna dejavnost sta v tem obdobju torej potekali vzporedno. Po letu 1955 se je podkomisija posvečala raznim aspektom problema diskriminacije. V tem obdobju je nastala serija kvalitetnih študij iz te tematike, pa tudi v pripravi deklaracije in konvencije o odpravi vseh vrst rasne diskriminacije je podkomisija sodelovala.

Sprejetje pakta o državljanskih in političnih pravicah (1966 skupaj s paktom o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah) v generalni skupščini OZN je povečalo pomen razlage njegovega 27. člena, ki govori o pravicah pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin. Zato je podkomisija na svojem 20. zasedanju (1967) sprejela načelen sklep o tem, da bo pripravila študijo o načelih, vsebovanih v 27. členu mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah.

Na svojem 24. zasedanju (1971) je podkomisija konkretizirala svoj sklep iz leta 1967 in zadolžila svojega člana — znanega italijanskega izvedenca prof. dr. Francesca Capotortija, da kot posebni poročevalec podkomisije pripravi študijo o pravicah pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin v luči 27. člena mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, ki se glasi:

»V državah, v katerih živijo etnične, verske ali jezikovne manjšine, pripadnikom takih manjšin ne bo zanikana pravica, da v skupnosti z ostalimi člani svoje skupine uživajo svojo kulturo, izpovedujejo in vršijo svojo vero in uporabljajo svoj jezik.«

Spričo povezanosti študije z razlago in izpolnjevanjem 27. člena mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah, problem manjšin ni obravnavan glede na svojo objektivno danost v današnjem svetu, ampak skozi prizmo citiranih določil 27. člena mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah. To pomeni določeno zožitev obravnavanja teme in opredeljuje metodo preučevanja. Ob teh specifičnostih pa je Capotortijeva študija do sedaj najboljše monografsko delo o problemu manjšin izdelano v okviru OZN.

Priprava študije je potekala v treh fazah:

a) zbiranje, analiza in verifikacije materiala; b) priprava poročila; c) formuliranje priporočil. Gradivo, ki ga je poročevalec uporabljal, so posredovale vlade držav članic OZN, generalni sekretar OZN, specializirane agencije in nevladne organizacije s konsultativnim statusom pri ECOSOC. Slaba stran te metode je, da so glavni vir informacij vlade, zaradi česar obstoja nevarnost, da poročevalec dobi v obdelavo že prirojeno resnico. Po drugi strani pa je res, da je ta metoda pri delu mednarodnih organizacij in posebej še pri delu OZN edina možna.

Na bazi tako dobljenih podatkov je poročevalec ob pomoči sekretariata OZN pripravil 76 monografij, ki prikazujejo položaj manjšin v 76 različnih državah. Med njimi je tudi monografija o položaju manjšin (narodnosti) v Jugoslaviji, pa tudi monografije o položaju manjšin v Avstriji, Bolgariji in Italiji.¹

Delo posebnega poročevalca je trajalo 5 let — od leta 1972 do 1977. V tem času je predložil Podkomisiji naslednja poročila:

- a) 1972, začetno poročilo, doc.E/CN.4/Sub.2/L.564;
- b) 1973, vmesno poročilo, doc.E/CN.5/Sub.2/L.582;
- c) 1974, začasno poročilo, doc.E/CN.4/Sub.2/L.595;
- d) 1975, poročilo, doc.E/CN.4/Sub.2/L.621.

V letu 1976 Podkomisija ni obravnavala študije o pravicah pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin, leta 1977 pa je bila Podkomisiji predložena končna verzija študije z oznako E/CN.4/Sub.2/384 and Add. 1—7, ki sintetizira rezultate poročevalčevega dela iz vseh petih let.

V pričujoči analizi uporabljamo kot izhodišče končno verzijo študije. Na nekaterih mestih, kjer obstojajo razlike med končno verzijo in vmesnimi poročili in če so stališča iz vmesnih poročil zanimiva, bomo opozorili tudi nanje.

I. POJEM MANJŠINE

(Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add.1)

Problem definicije pojma manjšine je eden najtežjih in ga zato vse do danes niti doktrina niti organi mednarodnih organizacij niso uspeli rešiti. Capotorti najprej podaja prikaz dosedanjih poskusov:

1. Mnenje Stalnega mednarodnega sodišča pravice

Stalno mednarodno sodišče pravice je poskušalo opredeliti pojem manjšine v posvetovalnem mnenju z dne 31. VII. 1930 v zvezi z izvrševanjem grško-bolgarske pogodbe o izseljevanju pripadnikov manjšin.² Sodišče je med drugim poudarilo, da je vprašanje obstoja manjšin dejansko (questio facti) in ne pravno vpra-

¹ Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add.6, str. 6 in 24.

² CPJI, Série B, No 17, strani 19, 21, 22, 33.

šanje (questio iuris). V razlagi omenjene pogodbe je sodišče menilo, da je manjšina skupina oseb, ki živijo v določeni državi ali na določenem območju, ki imajo lastno rasno obeležje, vero, jezik in tradicije, ki jih združujejo identičnost rase, vere, jezika in tradicij v duhu solidarnosti. Cilj te solidarnosti manjšine je ohraniti svoje tradicije in vero, zagotoviti pouk in izobraževanje svojih otrok v duhu svoje rase in si vzajemno pomagati. Z vidika te konvencije je po mnenju sodišča nepomembno, ali je skupina priznana po krajevem pravu kot pravna oseba ali ne.³

2. Definicija, ki jo je predlagala Podkomisija na III., IV. in V. zasedanju

Podkomisija je preprečevanje diskriminacije in zaščito manjšin je na svojem III. zasedanju (po temeljitih predhodnih razpravah) sprejela naslednjo definicijo:

»I. Izraz manjšina vključuje samo tiste nedominantne skupine v neki populaciji, ki imajo in želijo ohraniti stabilne etnične, verske ali jezikovne značilnosti ali tradicije, opazno različne od tradicij in značilnosti ostalega prebivalstva;

II. Take manjšine morajo vključevati število oseb, ki zadostuje za ohranitev tradicij in značilnosti in

III. Take manjšine morajo biti lojalne državi, katere državljani so njihni pripadniki.«⁴

Poudariti velja (tega Capotorti ne omenja), da te definicije Komisija za človekove pravice ni sprejela, ravno tako pa so propadli vsi drugi poskusi izdelati definicijo, ki bi imela poleg teoretičnega pomena tudi karakter formule, sprejete s strani nekega političnega organa OZN (Podkomisijo sestavljajo strokovnjaki, njen nadrejeni »politični« organ pa je Komisija za človekove pravice, ki jo sestavljajo predstavniki držav).⁵

3. Definicija, kot jo za potrebe študije predlaga posebni poročevalec Capotorti

Za potrebe svoje študije je Capotorti predlagal naslednjo definicijo pojma manjšina:

»Za potrebe študije je etnična, verska ali jezikovna manjšina skupina, ki je številčno manjša od ostalega prebivalstva določene države in ki poseduje kulturne, fizične, ali zgodovinske značilnosti, ali vero ali jezik različen od značilnosti, vere ali jezika ostalega prebivalstva.«⁶

Vidimo, da je Capotorti podal široko definicijo pojma manjšin, ki ni omejena ne s faktorjem številčne moči manjšine in ne s faktorjem subjektivne in izražene volje manjšine, da ohrani svoj manjšinski značaj.

Citirano definicijo je poročevalec posredoval vladam v komentiranje. Mnenja vlad so bila različna — od takih (Švedska, ZRN), ki so izrazila strinjanje s predloženo definicijo, pa do različno niansiranih restriktivnih pojmovanj.

Tako je italijanska vlada poudarila pomen želje manjšine, da ohrani svoje značilnosti — »važno je, da obstoja vitalna in aktivna skupina, ki se zaveda svojih značilnosti in ki želi te svoje značilnosti ohraniti.«⁷ Po drugi strani pa ima po mnenju italijanske vlade numerični faktor (številčna moč manjšine) zelo majhen pomen.⁸

³ Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add.1, str. 3.

⁴ Doc.E/CN.4/Sub.2/117, str. 17.

⁵ Prim.Doc.E/2573.

⁶ Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add.1, str. 10.

⁷ Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add., str. 16.

⁸ Op. cit., str. 19.

Podkomisija je glede problema definicije manjšine (v okviru razprav o Capotortijevih poročilih) poudarila, da to, da ni splošno sprejete definicije manjšine, ne sme ovirati uresničevanja 27. člena mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah. Po drugi strani pa so člani Podkomisije razpravljajoč o Capotortijevi definiciji poudarjali take omejitve, kot sta faktor številčne moči in faktor subjektivne in izražene želje po ohranitvi značilnosti manjšine. Poudarjali so tudi specifične probleme dežel v razvoju.

Ko Capotorti sintetizira mnenja vlad, strokovnjakov in organov OZN glede pojma manjšine poudarja pomen povezanosti objektivnega elementa (dejstva, da ima določena skupina drugačne etnične, verske ali jezikovne značilnosti) s subjektivnim elementom — tj. manjšina mora kazati voljo do ohranitve svojih posebnosti.⁹ Faktor številčne moči manjšine je po Capotortiju pomemben v toliko, ker potreba po zaščiti manjšin izhaja iz šibkosti njenega položaja. Vprašanje minimalnega števila, potrebnega za zaščito manjšine, pa je po Capotortiju bolj praktičnega kot teoretičnega pomena: »V načelu ima tudi najmanj številna skupina pravico, da zahteva zaščito predvideno po 27. členu, v okviru, v katerem se zdi razumno, da je pričakovati s strani države posebne ukrepe za zaščito manjšin.«¹⁰ Končno se zdi Capotortiju samo po sebi umevno, da ima vsak posameznik pravico, da se odloči ali bo pripadal manjšini ali pa se bo integriral z ostalim prebivalstvom.

Opaziti je, da Capotorti v teh vprašanih zavzema previdna stališča. Razpravljajoč o subjektivni izraženi volji po ohranitvi značilnosti ne omenja situacij, ko je manjšina pod pritiskom večine in ko dejansko ni pravega vzdušja za izražanje želje po ohranitvi lastnih značilnosti. Še več, povsem je spregledal stališče izraženo na seminarju o večnacionalni družbi, ki je bil junija 1965 v Ljubljani in na katerem je bilo poudarjeno, da je vprašanje manjšine v prvi vrsti problem večine.¹¹

Capotortijevo stališče do faktorja številčne moči je sprejemljivo, o vprašanju integracije pripadnikov manjšin z večinskim prebivalstvom pa bi morda lahko postavil razliko med integracijo kot dejanjem svobodne volje posameznikov in asimilacijo, kot posledico nasilja večine nad manjšino.

Med zanimive spadajo tudi tiste navedbe v študiji, ki se nanašajo na **problem priznanja manjšine**.¹² Po Capotortiju lahko država prizna neko manjšino na različne načine: s priznanjem statusa pravne osebe, s sprejetjem posebnih ukrepov za zaščito njene identitete ali pa z parcialnim zagotavljanjem nekaterih pravic. Temeljnega pomena je to, da »mednarodna zaščita manjšin ni odvisna od uradnega priznanja njihovega obstoja.«¹³

Seveda pa uradno priznanje manjšine v praksi izboljša položaj te manjšine. Problem priznanja ima po mnenju Capotortija dva aspekta: po eni strani gre za priznanje skupine kot manjšine, po drugi strani pa za ugotovitev pripadnosti posameznika manjšini. Capotorti ugotavlja, da je glede teh vprašanj odnos od države do države drugačen, pa tudi znotraj določene države so nekatere manjšine priznane, druge pa ne. Poudarja tudi, da načelnih ustavnih določil o nediskriminaciji na bazi rase, spola, jezika ali vere ne gre razlagati kot priznanje manjšin. Podobno velja za uradne statistike. Te sicer z navedbo določenih etničnih ali jezikovnih kategorij dokazujejo obstoj manjšin, ne pomenijo pa še uradnega priznanja teh manjšin.

⁹ Op. cit., str. 31.

¹⁰ Op. cit., str. 32.

¹¹ Doc.ST/TAO/HR/23, str. 10, pars. 32.

¹² Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add.1, str. 33—46.

¹³ Op. cit., str. 33.

Drugi aspekt problema priznavanja terja odgovor na vprašanje, kateri kriterij uporabiti, da bi ugotovili ali posameznik pripada manjšini ali ne. Če se uporablja subjektivni kriterij (posameznik naj izjavi svojo pripadnost manjšini), obstoja nevarnost političnih pritiskov. Uporaba objektivnih kriterijev (npr. jezik, ki ga posameznik običajno uporablja, njegovo poreklo itd.) je problematično takrat, ko npr. pripadnik manjšine uporablja jezik večine.

Poleg teh dveh metod Capotorti omenja tudi primere, ko se pripadnost posameznika manjšini izraža ne na temelju definiranih kriterijev, ampak »na temelju formalno izražene volje posameznika,« tj. primere, ko je posameznik upravičen, ne pa tudi dolžan izraziti pripadnost določenim skupinam. Kot primer navaja zakonsko ureditev v Romuniji, med države s takim pristopom pa šteje tudi Jugoslavijo.¹⁴

II. MEDNARODNA ZAŠČITA PRIPADNIKOV ETNIČNIH, VERSKIH IN JEZIKOVNIH MANJŠIN PO LETU 1919

(Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add.2)

Na začetku tega poglavja Capotorti obširno analizira režim zaščite manjšin v okviru sistema Društva narodov. Ta analiza (str. 1—42) je teoretično zanimiva, vendar ne prinaša nič novega in tudi za razlago sedanjih mednarodnopravnih rešitev ni neposredno relevantna. Vsebina tega dela je identična z vsebino 1. dela začetnega poročila (E/CN.4/Sub.2/L.564).

V nadaljevanju (str. 42—60) študija obravnava vprašanje zaščite manjšin po drugi svetovni vojni. V tem kontekstu je podan prikaz Ustanovne listine OZN; Splošne deklaracije človekovih pravic, prenehanja veljavnosti zaščite manjšin v okviru Društva narodov, dejavnosti organov OZN glede zaščite manjšin; splošnih mednarodnih pogodb sklenjenih pod okriljem OZN ter drugih mednarodnih instrumentov sprejetih po drugi svetovni vojni. To materijo — prikaz normativne mednarodne dejavnosti — obravnava tudi začetno poročilo (E/CN.4/Sub.2/L.564) in vmesno poročilo (E/CN.4/Sub.2/L.582).

Ti prikazi so teoretično zanimivi, med njimi pa najdemo tudi prikaz mednarodnopravne ureditve položaja slovenske narodnostne skupnosti v Italiji, podan v kontekstu prikazovanja mednarodnih rešitev izven sistema OZN. V končni verziji študije se glasi: »Posebni statut, ki ga je vseboval Memorandum o soglasju med vladami Italije, Združenega kraljestva, ZDA in Jugoslavije glede Svobodnega tržaškega ozemlja, podpisan v Londonu 5. 10. 1954, je določil zaščito etničnega značaja in neoviranega kulturnega razvoja »jugoslovanske etnične skupine« v območju, ki ga upravlja Italija in »italijanske etnične skupine« na ozemlju, ki ga upravlja Jugoslavija.

Posebej je določal, da obe skupini uživata pravico do lastnega tiska v materinem jeziku, da vzgojne, kulturne, socialne in športne organizacije obeh skupin lahko delujejo svobodno in da bo lahko osnovno, srednje in poklicno izobraževanje zagotovljeno skupinoma v materinem jeziku. Memorandum o soglasju je tudi določal ustanovitev posebnega Mešanega jugoslovansko-italijanskega odbora, ki je pomagal in dajal nasvete glede problemov povezanih z zaščito »jugoslovanske etnične skupine na območju pod italijansko upravo in »italijanske etnične skupine« na območju pod jugoslovansko upravo. S sprejetjem Osimske pogodbe med Italijo in Jugoslavijo, podpisane v letu 1976, je Londonski memorandum iz leta 1954 prenehal učinkovati, toda 8. člen pogodbe zagotavlja etničnim skupinam, na

¹⁴ Op. cit., str. 44, 45

katere se nanaša memorandum, ekvivalentno raven zaščite, vključujoč ohranitev ugodnih ukrepov, ki so bili že sprejeti.¹⁵

Že na prvi pogled je opazna razmeroma restriktivna razlaga tako Londonskega memoranduma kot tudi Osimskega sporazuma. Capotorti trdi, da se Osimski sporazum nanaša le na etnične skupine, o katerih govori memorandum o soglasju, ne pa tudi na manjšine izven ozemlja bivšega Svobodnega tržaškega ozemlja. Po tej razlagi osimski sporazum zagotavlja le tisti nivo zaščite, ki ga pozna Memorandum o soglasju oz. Specialni statut, preambularnega določila o »privrženosti načelu največjega možnega varstva državljanov-pripadnikov manjšin« pa Capotorti sploh ne omenja.

Na straneh 60—68 študija analizira priprave 27. člena mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah. Vsebina tega teksta je identična z ustreznimi deli začetnega poročila (E/CN.4/Sub.2/L.564).

Oglejmo si sedaj tista mesta v Capotortijevi študiji, ki vsebujejo razlago 27. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah.

a) Razmerje med pojmom »nediskriminacija« in pojmom »zaščita manjšin«

To vprašanje je obravnavano v začetnem poročilu (1972), ko Capotorti poudarja, »da sta oba koncepta različna v tem smislu, da enakost in nediskriminacija predpostavlja formalno zagotovilo enakega ravnanja z vsemi posamezniki — ki mora zagotoviti uživanje istih pravic in sprejemanje istih obveznosti — medtem ko zaščita manjšin implicira posebne ukrepe v prid članov manjšinske skupine. Vendar je namen teh ukrepov vzpostaviti dejansko enakost med člani manjšinske skupine in drugimi posamezniki. To potrjuje tezo, da sta preprečevanje diskriminacije na eni strani in posebni ukrepi za zaščito manjšin na drugi strani, samo dva aspekta istega problema, problema varovanja temeljnih človekovih pravic.«¹⁶

V poročilu (1975) poročevalec meni, da je »splošno priznано, da učinkovito uresničevanje pravic pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin zahteva kot absolutni predpogoj trdno zasidranost načela enakopravnosti in nediskriminacije v družbi, v kateri take osebe živijo«. To trditev osvetljuje z navajanjem določil raznih ustav in končno poudarja, da je »pomembno vodilno načelo to, da noben posameznik ne sme biti na slabšem samo zato, ker pripada določeni etnični, verski ali jezikovni skupini.«¹⁷

V končni verziji študije je kot izhodišče vzeto znano posvetovalno mnenje Stalnega mednarodnega sodišča pravice o manjšinskih šolah v Albaniji,¹⁸ nato pa je podan prikaz mnenj o tem vprašanju v razpravah v raznih organih OZN.¹⁹ Prikaz je sklenjen z ugotovitvijo, da »sta ta dva pojma različna v tem smislu, da enakost in nediskriminacija implicira formalno garancijo za enako obravnavanje vseh posameznikov — katerim morajo biti zagotovljene iste pravice, in ki morajo sprejeti iste obveznosti — medtem ko zaščita manjšin implicira posebne ukrepe v prid pripadnikov manjšine. Vendar je namen teh ukrepov vzpostaviti dejansko enakost med člani manjšinske skupine in drugimi posamezniki. To potrjuje tezo, da sta preprečevanje diskriminacije na eni strani in izpolnjevanje posebnih ukrepov za zaščito manjšin samo dva aspekta istega problema: problema zaščite temeljnih človekovih pravic. Čeprav sta ta dva pojma različna, sta ozko povezana.«²⁰

¹⁵ Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add.2, str. 56 in 57.

¹⁶ Doc.E/CN.4/Sub.2/L.564, str. 16.

¹⁷ Doc.E/CN.4/Sub.2/L.621, str. 29.

¹⁸ Posvetovalno mnenje z dne 6. IV. 1935, P.C.I.J. publication, series A—B, No. 64.

¹⁹ Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add.2, str. 89—93.

²⁰ Op. cit., str. 93—94.

Končno Capotorti ugotavlja, da ima problem manjšin dva aspekta: (a) upravičena zahteva vseh takih skupin, da uživajo enak tretma kot večina prebivalstva in (b) zahteva nekaterih skupin po posebnih zaščitnih ukrepih, dodatno k pravicam, ki jih ima celotno prebivalstvo. Zato 27. člen ne more biti obravnavan ločeno od 2. člena 1. odst. mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah (op. ta določa prepoved vsake diskriminacije). 27. člen je treba razlagati kot dodatno določilo, ki zagotavlja pripadnikom manjšin pravico, da uživajo lastno kulturo, da izpovedujejo in vršijo svojo vero in da uporabljajo svoj jezik, poleg drugih pravic določenih v paktu.

Capotorti ugotavlja, da »so na temelju dejstva, da so pripadniki manjšin upravičeni do človekovih pravic in temeljnih svoboščin, brez diskriminacije, tem pripadnikom manjšin zagotovljene pravice 27. člena, posebej predvidene za ohranitev njihovih značilnosti vis-a-vis pripadnikom večinskih skupin«. ²¹ Morda ravno na tem mestu Capotorti najjasneje poudarja povezanost človekovih pravic in posebnih manjšinskih pravic. Njegova razlaga navaja na sklep, da utegne zanikanje posebnih manjšinskih pravic pomeniti istočasno ogrožanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin.

b) Pravna narava določil 27. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah

Za države, ki so pakt podpisale in ratificirale, predstavljajo določbe 27. člena pogodbeno obveznost, to je nedvomno pravno obveznost teh držav (pakt je v veljavi od marca 1976). Postavlja se vprašanje, kakšno pravno naravo imajo te določbe, ko gre za države, ki niso pogodbeno stranke pakta. Glede tega Capotorti meni, da je »možno trditi, da je potrditev pakta v Generalni skupščini OZN (op. resolucije 2200 (XXI) z dne 16. decembra 1966) dala določilom pakta vrednost splošnih načel, ne manj pomembnih od načel vsebovanih v svečanih deklaracijah OZN. S tega stališča lahko pravice, ki jih zagotavlja 27. člen pripadnikom etničnih, verskih in jezikovnih manjšin, štejeemo kot integralni del sistema zaščite človekovih pravic in temeljnih svoboščin, vzpostavljenega po drugi svetovni vojni pod okriljem OZN in specializiranih agencij«. ²² Ta trditev je pomembna, ko gre za države, ki še niso ratificirala pakta.

c) Termin »etnične manjšine«

Za razliko od nekaterih prejšnjih dokumentov OZN (npr. resolucija 217 C (III.) »O usodi manjšin«) 27. člen ne govori o rasnih in nacionalnih, ampak o etničnih manjšinah. V debatah v pripravi 27. člena je bilo močno prisotno mnenje, da je pojem »etnične manjšine« primernejši, ker se nanaša na vse biološke, kulturne in zgodovinske karakteristike, medtem ko se pojem »rasne manjšine« nanaša le na podedovane fizične značilnosti. Po Capotortijevem mnenju izraža vključitev termina »etnične manjšine« v 27. člen namesto termina »rasne in nacionalne manjšine« željo uporabiti najširši izraz in da so torej rasne in nacionalne manjšine vključene pod pojem etničnih manjšin. ²³

č) Besede »V državah, v katerih živijo etnične, verske ali jezikovne manjšine«

Ta določba je bila vključena v 27. člen na zahtevo predstavnika Čila in ob podpori predstavnikov drugih držav Latinske Amerike. Njena nevarnost je v tem, da omogoča državam, da se z uradnim zanikanjem obstoja določene manjšine izognejo obveznostim iz 27. člena.

²¹ Op. cit., str. 94—95.

²² Doc.E/CN.4/Sub.2/L.621, str. 30.

²³ Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add.2, str. 71.

V obravnavanju tega vprašanja Capotorti najprej poudarja, da uporaba 27. člena ne more biti podrejena priznanju manjšin v notranjem pravu.²⁴ Če manjšina dejansko obstoja, je možno uresničevati 27. člen. Obstoj manjšin se ugotavlja po objektivnih kriterijih, uvajanje subjektivnih kriterijev pa ne more iti tako daleč, da bi povsem nadomestilo objektivni pristop, torej države nimajo v tej zadevi diskrecijske pravice.²⁵

Te trditve so pomembne v vseh primerih, ko se države izogibajo obveznostim glede zaščite manjšin z uradnim zanikanjem njihovega obstoja.

d) Nosilci pravic iz 27. člena: posamezniki ali skupine

Določbe 27. člena govorijo o pravicah pripadnikov manjšin, pravice pa ti pripadniki manjšin uživajo skupaj z ostalimi člani skupine. Postavlja se vprašanje, kdo je nosilec pravic: ali posameznik ali skupina ali pa morda oba. Capotorti se v tem pogledu jasno opredeljuje za prvo možnost: Subjekt pravic je posameznik — pripadnik manjšine. Trditev dokazuje s tem, da je isto načelo veljalo že v sistemu Društva narodov (šele praksa je privedla do določene pravne sposobnosti manjšin kot skupin: organi Društva narodov so sprejemali peticije manjšinskih skupnosti). To dokazovanje nima posebne vrednosti, ker gre navsezadnje za mehanizem, ki je (tudi po Capotortijevem mnenju) prenehal obstojati.

Drug razlog poročevalec vidi v tem, da so vse pravice v paktu o državljskih in političnih pravicah ter v paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah — individualne pravice. Izjema je le pravica do samoodločbe, kar pa je po mnenju Capotortija izjema, saj pravica do samoodločbe temelji na Ustanovni listini OZN in je pogoj za uživanje vseh ostalih človekovih pravic.²⁶ Te trditve so nevzdržne, kajti večina temeljnih človekovih pravic je takih, da jih individualno ni mogoče uživati. To velja tudi za t. im. »klasične« človekove pravice in svoboščine (pravica do zborovanja, pravica do združevanja, volilna pravica itd.). Še težje si je predstavljati uresničevanje npr. pravice do dela, pravice do izobraževanja v smislu individualnih pravic. Trditev, da so človekove pravice izključno individualne pravice, ocenjuje znani avstrijski strokovnjak Felix Ermacora takole: »Formalni argument, da Splošna deklaracija človekovih pravic ne vsebuje pravic skupin, ne drži ne pravno niti logično. V tej trditvi je prezrta od Aristotela naprej priznana soodvisnost med posameznikom in skupnostjo.«²⁷

Končno Capotorti predloži argument, ki se zdi da pojasnjuje njegovo odklanjanje koncepta kolektivne zaščite. Po njegovem mnenju bi utegnili priznanje pravne sposobnosti manjšin povečati napetost med manjšino in državo in bi ogrozilo pravico posameznika, da svobodno izbira med prostovoljno asimilacijo in ohranitvijo posebnih manjšinskih značilnosti. Vodstvo manjšinske skupine bi v takih primerih lahko vršilo pritisk nad pripadniki skupine.²⁸

e) Narava obveznosti držav

27. člen določa, da »pripadnikom manjšin ne bo zanikana pravica...« Postavlja se vprašanje, ali taka dikcija pomeni, da je edina dolžnost držav, da tolerirajo obstoj manjšin (da jim ne zanikajo pravic), ali pa so države na temelju 27. člena dolžne kaj storiti v korist manjšin. Razpravljajoč o tem vprašanju Capotorti ugotavlja, da so za npr. poln kulturni razvoj potrebna velika materialna in človeška sredstva in da bi pravica manjšin, da uživajo lastno kulturo, izgubila

²⁴ Op. cit., str. 71.

²⁵ Op. cit., str. 72.

²⁶ Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add.2, str. 73.

²⁷ Felix Ermacora, *Der Minderheitenschutz in der Arbeit der Vereinten Nationen, Ethnos 2*, Wien—Stuttgart; 1964, str. 37.

²⁸ Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add.2, str. 73.

precej svojega smisla, če ne bi pomenila, da je vlada dolžna manjšini pomagati. Samo dejstvo, da manjšini kulturna dejavnost ni prepovedana oz. sam obstoj načelnih ustavnih določil o nediskriminaciji ne zadoščata za učinkovito izpolnjevanje pravice pripadnikov manjšin, da ohranijo in razvijajo svojo kulturo.²⁹

V tej zvezi Capotorti tudi opozarja na 13. in 15. člen Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ki govorita o pravici do izobraževanja ter o pravici do kulture. Pravico do izobraževanja je možno realizirati samo z ustreznimi ukrepi države, pa tudi pravica do kulture po teh določilih terja ukrepe države. »Nerazumljivo bi bilo, če bi država imela manj obveznosti na področju kulture vis-à-vis manjšin, kot jih ima glede svojega prebivalstva nasploh.«³⁰

Po mnenju Capotortija so države odgovorne za primerno financiranje in planiranje kulturnih ustanov in programov. »27. člen je treba dati v pravi kontekst. Da bi omogočili doseganje ciljev tega člena je bistveno, da države sprejemajo zakonske in upravne ukrepe. Težko si je predstavljati ohranitev kulture in jezika skupine brez — npr. — posebne prilagoditve izobraževalnega sistema v državi. Pravice manjšin so zgolj teoretične, če ni ustreznih kulturnih ustanov. To velja tudi za področje jezika. Manjšinske skupine, ki bi same zmogle te naloge, so redke, če sploh so. Samo učinkovito izvrševanje pravic določenih v 27. členu lahko zagotovi spoštovanje načela dejanske in ne zgolj formalne enakosti oseb, ki pripadajo manjšinskim skupinam. Izpolnjevanje teh pravic zahteva aktivno intervencijo (pomoč) držav. Pasiven odnos bi napravil te pravice neoperativne.«³¹

Ta mesta študije so posebno pomembna, ker jasno in nedvoumno zavračajo razlago, po kateri država na podlagi 27. člena ni dolžna ukrepati v korist manjšin, ampak le tolerirati manjšine. Seveda je možno razpravljati o obsegu pomoči, ki naj jo država da manjšini za njen obstoj in razvoj.

f) Opombe glede pravice etničnih, verskih in jezikovnih manjšin do lastne kulture

Nobeden od organov OZN, ki so razpravljali o definiciji manjšin in o zaščiti manjšin, ni preciziral pojma kulture manjšine. Glede na to Capotorti navaja definicijo kulture, kot jo pojmuje publikacija UNESCO »Rasa in kultura« iz leta 1951 in mnenja izražena v poročilu seminarja o večnacionalni družbi, ki je bil v Ljubljani junija 1965. (ST/TAO/HR/23).³²

g) Opombe glede pravice jezikovnih manjšin, da uporabljajo svoj jezik

Uvodoma Capotorti ugotavlja, da je bilo že v razpravah v organih OZN, ki so pripravljali 27. člen, opozorjeno, da utegne ta pravica povzročiti težave v državah, kjer se uporablja več jezikov. V nadaljevanju navaja stališče nekaterih udeležencev omenjenega seminarja o večnacionalni družbi, po katerih je treba razlikovati med jeziki, ki imajo pismeno tradicijo in tistimi, ki je nimajo ter po drugi strani med jezikom in dialekti.

Problem nastane v večnacionalnih družbah, kadar je jezik določene skupine določen kot uradni jezik, kar v posameznih primerih privede do sporov med skupinami. Po drugi strani pa bi bilo popolnoma nepraktično priznati vse jezike neke večjezikovne skupnosti kot uradne jezike. Capotorti iz navedenega povzema sklep, da je »potrebno najti pravično ravnotežje med interesi celotne nacije in temeljno pravico pripadnikov jezikovnih manjšin do uporabe lastnega jezika.«³³

²⁹ Op. cit., str. 75.

³⁰ Op. cit., str. 76.

³¹ Op. cit., str. 78.

³² Op. cit., str. 78—83.

³³ Op. cit., str. 87.

Analiza prejetih odgovorov vlad kaže na velike razlike v praksi držav. V posebnem položaju so bivše kolonialne dežele, kjer se uporablja jezik nekdanje kolonialne metropole. V deželah v razvoju je vprašanje enotnega, državnega jezika strateško vprašanje.

III. POLOŽAJ PRIPADNIKOV ETNIČNIH, VERSKIH IN JEZIKOVNIH MANJŠIN V DRUŽBI, V KATERI ŽIVIJO

(Doc. E/CN. 4/Sub. 2/384/Add. 3)

V tem delu študija obravnava štiri teme, ki so pomembne za razumevanje položaja manjšin. Prva teh tem se nanaša na občutek pripadnosti osebe manjšini; druga je posvečena odnosom med skupinami v posameznih državah; tretja vsebuje opis pristopov vlad k vprašanju manjšin; četrta pa analizira pomen načela nediskriminacije.

a) Občutek pripadnosti manjšini

Uvodoma Capotorti ugotavlja, da manjšinske skupine v glavnem kažejo željo po ohranitvi svojih značilnosti, neodvisno od tega, kako dolgo so živele pod neko drugo kulturo. Tam, kjer so manjšine uradno priznane, je takšno priznanje možno razlagati kot posledico želje manjšin, da ohranijo svoje značilnosti. Četudi država uradno zanika obstoj neke manjšine, je možno uporabiti objektivne kriterije, da bi ugotovili ali manjšina želi ohraniti svoje značilnosti. Če pripadniki manjšin izražajo pripadnost manjšini, četudi ta ni priznana, je logičen sklep, da želja po ohranitvi manjšinskih značilnosti obstoja.

Če se posamezni pripadniki manjšine želijo asimilirati, bi bilo nesprejemljivo siliti jih k drugačni odločitvi ostalih pripadnikov manjšine. To po Capotortijevem mnenju potrjuje pravilnost teze o individualni zaščiti.³⁴

Med značilnostmi, ki opredeljujejo posebnost manjšine, Capotorti omenja vero, običaje, jezik, način življenja, kulturo, specifičen družbeni sistem znotraj posameznih skupin, izolacionizem skupin in geografsko koncentracijo.

Kadar etnične ali jezikovne manjšine živijo blizu svojega etničnega centra, npr. če je sosednja država etnična matica, je bistveno, da se ta ne vmešava v nortranje zadeve in da ne podvzema akcij, ki bi lahko ogrozile enotnost in integriteto sosednje države.³⁵

Nekatere manjšine kažejo svojo voljo po ohranitvi značilnosti tako, da ustanovljajo lastne ustanove in organizacije. Med primeri Capotorti omenja tudi Slovence v Avstriji in Južne Tiroolce, ne pa tudi Slovencev v Italiji.³⁶

Skupine so manj uspešne v prizadevanju za ohranitev svojih značilnosti, če so številčno šibke, ali če živijo raztresene na večjem ozemlju. Kot primer za to Capotorti omenja Slovence na Štajerskem.³⁷

b) Odnosi med skupinami: težave in zdravlila

Avtor študije ugotavlja, da podatki, dani v okviru obravnave točke a) jasno kažejo, da manjšine na splošno pripisujejo velik pomen ohranitvi svojih kulturnih, verskih ali jezikovnih značilnosti. V točki b) razpravlja o problemih, ki nastanejo v odnosih med takimi skupinami in drugimi deli prebivalstva.

V pogledu obravnavanega vprašanja je več vlad izjavilo, da je njihov cilj ustvariti kohezijo in enotnost svojega prebivalstva. Te vlade zmanjšujejo pomen

³⁴ Op. cit., str. 5.

³⁵ Op. cit., str. 11.

³⁶ Op. cit., str. 11, 12.

³⁷ Op. cit., str. 13.

razlik med skupinami ali celo zanikajo obstoj posameznih skupin. (Med primeri so Egipt, Bolgarija, Madžarska in Švedska).

Navajajoč primere konfliktnih situacij (Kurdistan, Biafra, Libanon) Capotorti ugotavlja, da se zdi, da so »harmonični odnosi med različnimi etničnimi, verskimi in jezikovnimi skupinami v veliki meri odvisni od stališča dominantnih političnih sil v družbi in od njihove pripravljenosti dovoliti pripadnikom vsake skupine, da se ekonomsko, socialno in kulturno razvija, v skladu s svojimi tradicijami in v atmosferi brez diskriminacije. Če so skupinam prebivalstva zagotovljene njihove pravice ... dosežejo občutek varnosti, ki je nujno potreben za odpravo napetosti med skupinami.«³⁸ Napetosti lahko povzroči tudi državna politika nasilne asimilacije, ali situacija, ko je manjšina podvržena diskriminaciji. Navajajoč tovrstne primere v svetu Capotorti omenja samo dve evropski situaciji: položaj Baskov v Španiji in položaj priseljencev v Združenem kraljestvu.

V nadaljevanju študije je podan obsežen prikaz raznih primerov odnosov med skupinami. Med možnimi ukrepi za vzpostavitev harmoničnih odnosov med skupinami študija omenja tudi federalizem, avtonomijo in lokalno samoupravo. Sami kontakti med skupinami še niso dovolj za vzpostavitev prijateljskih odnosov med njimi. Potrebni so »kontakti enakega statusa« ali še boljše, sodelovanje za doseg skupnih ciljev, tako da je uspeh odvisen od sodelovanja.³⁹

Bilateralni sporazumi ali druge mednarodne obveznosti, ki jih sprejemajo države, lahko izboljšajo odnose med skupnostmi. Kot primer je naveden odnos med nemško skupnostjo in Danci na Danskem ter odnos med dansko skupnostjo in Nemci v ZRN. Ti odnosi so postali harmonični kot posledica doslednega izvajanja sporazuma, ki sta ga deželi sklenili leta 1955.⁴⁰

Med ukrepi, ki jih sprejemajo vlade raznih držav za izboljšanje odnosov med skupinami, študija omenja zastopanost pripadnikov skupin v upravi, ustanavljanje izobraževalnih ustanov za razvoj manjšin, izboljšanje učnih programov z namenom okrepiti vzajemno razumevanje in prijateljstvo, organiziranje povečanega števila kontaktov med etničnimi skupinami itd.

c) Cilji, ki jih zasledujejo vlade ob opredeljevanju svoje politike do pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin

V večnacionalnih, (večverskih, večjezikovnih) državah so glavne možnosti politike do pripadnikov manjšin: pluralizem, integracija, asimilacija, segregacija. Značilnost pluralizma je ohranitev karakteristik in identitete manjšin, integracija pa je proces, ki teži k enotnosti raznih skupin ob tem, da jim istočasno dovoljuje ohranitev posebnih značilnosti.

Pluralizem in integracija sta dve vrsti politike, ki ju lahko vlada vodi simultano.

»Cilj politike asimilacije je vzpostavitev homogene družbe, pri čemer morajo pripadniki manjšin opustiti — četudi morda postopoma in nenasilno — svoje tradicije, kulturo in uporabo jezika v korist tradicij, kulture in jezika dominantne skupine. Četudi manjšinske skupine v primeru take politike niso nujno zavržene, so dolžne sprejeti primat kulturne dominantne skupine.«⁴¹

Politika segregacije teži k ločevanju skupin in k ohranitvi njihovega inferiornega položaja.⁴² Študija ugotavlja, da v nobeni od držav, ki so dale na razpolago informacije, segregacija ni sprejeta kot uradna politika.

³⁸ Op. cit., str. 17.

³⁹ Op. cit., str. 31, študija tu navaja referat, ki ga je na seminarju v Ohridu 1974 podal Otto Klinberg.

⁴⁰ Op. cit., str. 31—32.

⁴¹ Op. cit., str. 35.

⁴² Op. cit., str. 36.

Problem so etnične in jezikovne manjšine, ki so izpostavljene različnim tipom politike — uradne in neuradne. Situacije so lahko različne tudi znotraj iste države: nekatere manjšine lahko uživajo zaščito, druge pa so izpostavljene asimilaciji itd. Zato je težko posploševati. Tiste države, ki manjšine priznavajo, vodijo bodisi politiko integracije, bodisi politiko pluralizma. »V Avstriji, ZRN in Italiji in deželah, kjer položaj manjšin določajo mednarodne obveznosti — je moč državno politiko opisati kot politiko, ki teži k temu, da bi bila pripadnikom etničnih in jezikovnih manjšin zagotovljena pravica do ohranitve lastnih karakteristik. Vrsta ukrepov, vključenih v njihove ustave in zakone, služi temu namenu.«⁴³

Med primeri, ko je asimilacija uradna politika, študija omenja naslednje države: Tajska, Turčija, Etiopija, Indonezija, Tanzanija, države Latinske Amerike in Francija. Politika Sovjetske zveze je definirana kot pluralistična, istočasno pa SZ v določenih primerih »pospešuje procese prostovoljne asimilacije«.

Posebne situacije nastanejo, če je država v vojnem stanju (npr. Izrael).

Specifične probleme srečujejo dežele v razvoju, ki poudarjajo zlasti nacionalno enotnost, državno varnost in lojalnost državi. Po drugi strani ravno v teh državah živijo številne manjšine. Nekatere države zato vodijo politiko »brezkompromisne asimilacije«, druge pa politiko integracije. Študija ugotavlja, da je za večino dežel v razvoju značilna politika asimilacije.⁴⁴

Razprava o vprašanih možnih vrst vladne politike glede manjšin se v študiji zaključuje z misljo, da je potreba po integriteti in preprečevanju separatizma legitimna skrb vsake vlade in da je to tudi naravna meja vsake politike zaščite manjšin, celo če gre za politiko širokega pluralizma. Vendar pa je obžalovanja vredno, da skrb za integriteto in preprečevanje separatizma včasih pomeni oviro za sprejetje kakršnih koli ukrepov v korist pripadnikov manjšin.⁴⁵

d) Nediskriminacija kot predpogoj posebnih ukrepov v korist pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin

Capotorti v začetku te točke ponavlja stališča o pomenu načela nediskriminacije, prikazana zgoraj. Poudarja tudi, da »številna moč skupine ne more biti odločilni element v formuliranju politike do manjšine«.⁴⁶ V nadaljevanju so ponovljene teze o potrebi po zakonskih ukrepih na področju preprečevanja diskriminacije, omenjeni pa so nekateri primeri de facto diskriminacije (domorodska plemena v Avstraliji, Indijanci v ZDA, Romi itd.).

IV. URESNIČEVANJE NAČEL, DOLOČENIH V 27. ČLENU MEDNARODNEGA PAKTA O DRŽAVLJANSKIH IN POLITIČNIH PRAVICAH (Doc. E/CN. 4/Sub. 2/384/Add. 4)

Ta del študije je posvečen prikazovanju dejanskega stanja uresničevanja določil 27. člena v raznih deželah (o pravni naravi določil 27. člena posebej glede držav, ki niso pogodbenice stranke pakta gl. zgoraj). Izhajajoč iz razlage 27. člena pripada etničnim manjšinam pravica do kulture, verskim manjšinam pravica do vere in jezikovnim manjšinam pravica do uporabe jezika. Avtor študije opozarja, da so v stvarnosti meje med posameznimi kategorijami manjšin manj jasne, in da obstojajo manjšine, v katerih so kombinirane značilnosti dveh ali vseh treh kategorij.

⁴³ Op. cit., str. 38 in 39.

⁴⁴ Op. cit., str. 50.

⁴⁵ Op. cit., str. 51.

⁴⁶ Op. cit., str. 54.

a) Pravica pripadnikov etničnih manjšin, da uživajo lastno kulturo

Splošna politika:⁴⁷ Uvodoma študija opozarja na 13. in 15. člen Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ki govorita o pravici do izobraževanja in do kulture; na Konvencijo Unesca proti diskriminaciji v izobraževanju in navaja člene I, II, IV in VII Deklaracije o mednarodnem kulturnem sodelovanju, ki jo je sprejela Generalna konferenca Unesca leta 1966.

V nadaljevanju je podan prikaz politike na tem področju v raznih državah. Študija ugotavlja, da je v deželah, kjer so etnične manjšine priznane, splošno priznana pravica pripadnikov takih manjšin, da ohranjajo in razvijajo svojo kulturo.

Politika na področju izobraževanja:⁴⁸ Izobraževanje je ključnega pomena za uresničevanje pravice pripadnikov manjšin do kulture. Vlade skoraj vseh držav so poročevalcu zatrdile, da striktno uresničujejo načelo nediskriminacije v izobraževanju. V podrobnejši obdelavi uresničevanja tega načela študija prikazuje razne pristope kot so npr. zakonska prepoved diskriminacije v izobraževanju; pravica nekaterih manjšin, da ustanovljajo lastne šole in posebni sistemski ukrepi na področju izobraževanja pripadnikov manjšin, ki jih izvajajo v socialističnih državah. Študija poudarja pomen stopnje ekonomske in socialne razvitosti in opozarja na de facto segregacijo, ki so ji izpostavljene določene manjšine (domorodska plemena, Romi itd.).

V nadaljevanju študija opisuje praktične primere in dejavnost raznih držav na področju pospeševanja literature in umetnosti, sredstev za razširjanje kulture in zaščite običajev in pravnih tradicij.⁴⁹

b) Pravica pripadnikov jezikovnih manjšin, da uporabljajo svoj jezik

Položaj manjšinskih jezikov:⁵⁰ Problem izbire uradnega jezika se pojavlja v vsaki večjezikovni skupnosti. Faktorji, ki odločajo o izbiri uradnega jezika, so politične narave. Študija navaja razne primere rešitev (Švica, Finska, Belgija itd.). Eden tipov rešitve vprašanja je tudi ta, da je jeziku manjšine zagotovljen položaj uradnega jezika na regionalni ravni, ne pa tudi na ravni države. V ta tip uvršča študija ureditev avstrijske državne pogodbe in ureditev na »območju, ki ustreza bivšemu Tržaškemu ozemlju, kjer je zagotovljen enakopraven tretma italijanskega in slovenskega jezika«.⁵¹

Uporaba jezika manjšine v neuradnih zadevah:⁵² Informacije, s katerimi je razpolagal poročevalec, ne kažejo primerov prepovedi ali omejevanja uporabe jezikov manjšin v neuradnih zadevah, vendar pa v nekaterih državah tudi take uporabe manjšinskega jezika ne vzpodbujajo preveč.

Uporaba jezika manjšine v uradnih zadevah:⁵³ Splošna ugotovitev študije je, da se v nekaterih državah jeziki manjšin široko uporabljajo v uradnih zadevah, v drugih državah pa je njihova uporaba omenjena na določene aktivnosti. V nadaljevanju so opisani primeri uporabe jezika manjšin pod zakonodajnimi organi (Švica, Belgija, Jugoslavija itd.) in pred upravnimi oblastmi — tu omenja tudi Italijo, kjer »na območju bivšega Svobodnega tržaškega ozemlja pripadniki slovenske manjšine lahko svobodno uporabljajo svoj jezik v kontaktih z upravnimi in sodnimi oblastmi«.⁵⁴

⁴⁷ Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add.4, str. 3—12.

⁴⁸ Op. cit., str. 12—22.

⁴⁹ Op. cit., str. 22—40.

⁵⁰ Op. cit., str. 67—72.

⁵¹ Op. cit., str. 71.

⁵² Op. cit., str. 72—73.

⁵³ Op. cit., str. 73—91.

⁵⁴ Op. cit., str. 80.

Opisani so tudi razni primeri ureditve uporabe jezika manjšine pred sodišči in uporabe jezika manjšine pri geografskem označevanju.

Uporaba jezika manjšine v sredstvih komunikacij:⁵⁵ Opisani so razni primeri uporabe jezika manjšine v tisku, radiu in televiziji.

Uporaba jezika manjšine v šolskem sistemu:⁵⁶ Uvodoma je poudarjen odločilni pomen uporabe jezika manjšine v šolskem sistemu. Jezik manjšine je bistveni element kulture manjšine — če ta jezik ni prisoten v šolskem sistemu, so postavljeni pod vprašaj ukrepi v korist manjšine na področju kulture. Študija omenja nekatere splošne probleme uporabe jezika manjšine v izobraževanju kot: pomanjkanje učnih pripomočkov, pomanjkanje učiteljev, odpori večinskega prebivalstva itd. V nadaljevanju so podani opisi raznih pristopov v okviru raznih šolskih sistemov (privatnih in javnih) osnovnih šol.

c) Postopki, določeni z namenom zagotoviti spoštovanje pravic pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin

Splošna opažanja:⁵⁷ Uvodoma so omenjena določila 2. člena mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, po katerih so države dolžne zagotoviti pravna sredstva, ki so na voljo posameznikom za primere, ko so kršene njihove pravice, ki izhajajo iz pakta.

Pravica do priziva in kazenske sankcije, ki ščitijo manjšine:⁵⁸ V nobeni od držav, ki so poročevalcu posredovale podatke, niso predvideni sodni postopki posebej v zvezi s pravicami, ki jih vsebuje 27. člen, pač pa je v vseh državah prepovedana diskriminacija na temelju rase, jezika ali vere. Nekateri pravni sistemi poznajo take institute kot je pravica do peticije, ombudsmeni itd. V nekaterih pravnih sistemih je izrecno prepovedano razpihovanje sovraštva na temelju etnične pripadnosti, v večini pravnih sistemov pa so dejanja genocida izrecno določena kot huda kazniva dejanja.

Posebni organi upravne ali politične narave:⁵⁹ Ta del se nanaša na organe, ki so ustanovljeni v posameznih državah z namenom pomagati v izpolnjevanju vladne politike glede manjšin. (Med primeri so tudi kontaktni komiteji pri avstrijski vladi).

Mednarodni mehanizmi, ki dajejo pripadnikom manjšin možnost priziva:⁶⁰ Opisani so postopki po Konvenciji o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (čl. 14 te konvencije daje pravico do pritožbe osebam pod jurisdikcijo držav, ki izrecno priznajo pristojnost odbora za odpravo diskriminacije, da obravnava take pritožbe); Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah (40. člen pakta določa obveznost držav do poročanja odboru za človekove pravice o izpolnjevanju pakta) ter Opcijskega protokola k mednarodnemu paktu o državljanskih in političnih pravicah (osebe pod jurisdikcijo držav, ki so stranke protokola, imajo pravico do pritožbe odboru za človekove pravice, če so njihove pravice iz pakta kršene).

V. SKLEPI IN PRIPOROČILA (Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add.5)

V tem zaključnem delu Capotorti povzema ugotovitve izražene že v prejšnjih delih študije.

⁵⁵ Op. cit., str. 91—96.

⁵⁶ Op. cit., str. 96—116.

⁵⁷ Op. cit., str. 116—118.

⁵⁸ Op. cit., str. 118—122.

⁵⁹ Op. cit., str. 122—131.

⁶⁰ Op. cit., str. 131—136.

a) Pojem manjšine⁶¹

Bilo bi iluzija pričakovati definicijo manjšine, ki bi bila sprejemljiva za vse vlade. Kljub nespornemu pomenu definicije za teorijo, po mnenju Capotortija definicija ni pogoj za izpolnjevanje načel 27. člena. Tudi Komisija za človekove pravice ni definirala pojma manjšina preden je ustanovila Podkomisijo za preprečevanje diskriminacije in zaščito manjšin. Podobno je tudi npr. z definicijo pojma samoodločbe.

Capotorti ugotavlja različnost terminov za označitev manjšin, uporabljenih v raznih mednarodnih aktih. Med njimi omenja tudi dikcijo memoranduma o soglasju (etnična skupina). Še večja različnost je v terminologiji, ki jo uvajajo razni notranjepravni sistemi.

Iz navedenega izvaja sklep, da uresničevanje 27. člena pakta ne more biti podrejeno univerzalni definiciji manjšine. V tej zvezi opozarja na zlorabe, vključujoč uradno zanikanje manjšin. Če preučimo problem brez političnih predsodkov, meni Capotorti, ugotovimo, da so bistveni elementi pojma manjšine dobro znani. V razpravah o definiciji pojma manjšina sta bila predlagana dva kriterija: objektivni in subjektivni.

Objektivni kriteriji (Capotorti navaja štiri objektivne kriterije) se nanašajo na **značilnosti manjšine**, po katerih se ta razlikuje od ostalega prebivalstva in na dejstvo, da je manjšina **številčno šibkejša** od ostalega prebivalstva. V zvezi s številčno močjo poudarja, da naj se v primerih, ko obstoja več številčno enako močnih manjšin, zaščitni ukrepi nanašajo na vse. Če je manjšina tako majhna, da bi bila korist ukrepov nesorazmerno manjša od vloženih naporov vlade, ne bi bilo primerno zahtevati od vlade posebnih ukrepov. Tretji objektivni kriterij se nanaša na dejstvo, da ima manjšina v družbi **nedominanten položaj**, četrti pa na **pravni status manjšine**.

Subjektivni kriterij — izražena želja po ohranitvi značilnosti manjšine — ni popolnoma »subjektiven« (ne gre le za izraženo voljo), saj bi v tem primeru vlade lahko enostavno trdile, da pripadniki manjšin ne želijo ohraniti svojih značilnosti. Subjektivni kriterij je impliciran že v prvem od objektivnih kriterijev — v objektivnem obstoju specifičnih značilnosti manjšine. (Torej: Če je manjšina uspela ohraniti lastne značilnosti, je s tem tudi izrazila voljo do obstoja kot manjšina).

b) Vprašanje priznanja manjšin v pravnih sistemih držav⁶²

Praksa držav se razlikuje: od ustavnega, mednarodnopravnega in zakonskega priznanja do uradnega zanikanja obstoja manjšin. Capotorti ponovno poudarja, da uresničevanje 27. člena Pakta ne more biti odvisno od notranje pravnih rešitev: te se morajo prilagoditi mednarodnopravnim obveznostim, ne pa obratno. Nepriznanje manjšine ne osvobaja države obveznosti iz 27. člena.

c) Občutek pripadnosti posameznika manjšini⁶³

Problem izražanja posameznikove pripadnosti manjšini je posebno pereč, ko gre za nepriznane manjšine (tu gre za subjektivni kriterij ugotavljanja obstoja manjšine).

V vseh primerih, ko se posameznik svobodno odloči za asimilacijo z večinskimi prebivalci, ni dopustna intervencija v imenu solidarnostne skupine — to bi bila kršitev pravice do svobodne izbire. Kot ima posameznik pravico do uživanja ugodnosti iz 27. člena, tako ima tudi pravico, da se jim odpove.

⁶¹ Doc.E/CN.4/Sub.2/384/Add.5, str. 3—8.

⁶² Op. cit., str. 8—9.

⁶³ Op. cit., str. 9—11.

Zanimivo je, da tu Capotorti sploh ne omenja nasilne asimilacije in raznih oblik tihe, prikrite asimilacije. Ta pomanjkljivost je prisotna v vsej končni verziji študije, ravno tako pa tudi v prehodnih poročilih.

d) Odnosi med skupinami: težave in zdravila⁶⁴

Ne glede na trditve vlad o harmoničnih odnosih med skupinami na njihovem ozemlju, analiza kaže, da obstojajo razni primeri napetosti. To se dogaja v primerih, ko vlada vodi politiko nasilne asimilacije ali v primerih diskriminatorских postopkov, ekonomske podrejenosti skupin itd. Zdi se, da je harmoničnost odnosov med skupnostmi odvisna od politike prevladujočih političnih sil v družbi. Napetosti odpravlja tudi možnost participacije raznih skupin v političnem, ekonomskem in socialnem življenju dežele. Države so se dolžne boriti proti primernom antagonizmov med skupinami.

e) Politika vlad do pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin⁶⁵

Vlade vodijo bodisi pluralistično, bodisi asimilacijsko politiko. Po Capotortijevem mnenju je dopustna le prostovoljna asimilacija. Seveda imajo vlade legitimno pravico ohraniti integriteto držav in se boriti proti separatizmu. To je naravna meja zaščite manjšin.

f) Nediskriminacija kot pogoj za uresničevanje posebnih ukrepov⁶⁶

Nediskriminacija je absolutni predpogoj učinkovitega uresničevanja posebnih ukrepov. Diskriminacijskim postopkom so često izpostavljeni ravno pripadniki manjšin. Posebni ukrepi v korist manjšin so zgolj sredstvo za vzpostavitev dejanske enakopravnosti.

g) Narava obveznosti držav iz 27. člena pakta⁶⁷

Capotorti zavrača razlago, po kateri 27. člen ne nalaga državam nobene druge obveznosti kot to, da ne ovirajo uživanja in izvajanja pravic predvidenih v korist manjšin in poudarja, da je taka razlaga preveč restriktivna. Na področju kulture npr. je potrebno, da država aktivno pomaga manjšini.

h) Uresničevanje načel iz 27. člena⁶⁸

Načela, ki jih vsebuje 27. člen, so sestavni del sistema človekovih pravic. Kategorije pravic, ki ustrezajo posameznim vrstam manjšin, v praksi ne poznajo tako ostre razmejitve kot izhaja iz logične razlage člena. Značilnosti posameznih kategorij se često pokrivajo.

Pravica pripadnikov etničnih manjšin do lastne kulture: Študija je pokazala, da je veliko število držav, ki dopuščajo kulturno dejavnost manjšin, malo pa jih je, ki imajo razvito sistematično pomoč manjšinam na tem področju. Največkrat so ukrepi te vrste fragmentarni. Položaj manjšin, ki živijo koncentrirano, je boljši, kot položaj tistih, katerih pripadniki živijo raztreseno na velikem območju. Te splošne ocene veljajo za področje literature, umetnosti in sredstev za razširjanje kulture. Področje kulture je za manjšine izredno pomembno in zato so mu dolžne vlade posvetiti vso pozornost. Bistven element za dejansko uživanje pravice do kulture je izobraževalna politika. V tem pogledu so države dolžne dosledno spoštovati Konvencijo Unesca proti diskriminaciji v izobraževanju.

⁶⁴ Op. cit., str. 11—12.

⁶⁵ Op. cit., str. 12—14.

⁶⁶ Op. cit., str. 14—16.

⁶⁷ Op. cit., str. 16.

⁶⁸ Op. cit., str. 17—30.

Pravica pripadnikov jezikovnih manjšin do uporabe jezika: Izbira uradnega jezika v večjezikovni državi je stvar politične odločitve. Praksa glede tretiranja jezikov manjšin se od države do države razlikuje. Capotorti priporoča, da v primerih, ko jezik manjšine ni uradni jezik, države podvzamejo kar je potrebno, da posameznik ne pride v neugodnejši položaj samo zato, ker govori drugačen jezik kot večinsko prebivalstvo (npr. uradni sodni prevajalci, ki jih plačuje država).

Uporaba jezika manjšine v šolstvu je temeljni kriterij v ugotavljanju, ali ima manjšina možnost, da ohrani in razvija svoje značilnosti. Če takih ukrepov ni, lahko dvomimo v učinkovitost ukrepov v korist kulturnega življenja take skupine. Tudi v tem oziru so pomembna določila konvencije Unesca proti diskriminaciji v izobraževanju.

Posebno vprašanje je, ali naj bo ustanavljanje šol ali razredov za člane manjšinskih skupnosti odvisno od števila zainteresiranih otrok. Direktnega odgovora na to vprašanje Capotorti ne daje, češ da se šolski sistemi razlikujejo, na široko pa citira rešitve iz manjšinskih pogodb, sklenjenih v času Društva narodov, ki vsebujejo klavzulo znatnega števila (considerable proportion).

Postopki, ki naj zagotovijo spoštovanje pravic manjšin: Omenjeni so postopki na mednarodni ravni, ki jih določata Konvencija o odpravi rasne diskriminacije in Pakt o državljanskih in političnih pravicah.

Na ravni držav bi bilo zaželeno, da bi se vzpostavili ustrezni mehanizmi za zagotovitev uresničevanja pravic iz 27. člena. Države, ki jih je Capotorti preučeval, so prepovedale diskriminacijo, ne dajejo pa možnosti »izsiliti« posebne manjšinske pravice na sodni način. Vprašljivo je tudi ali je sodna pot najprimernejša. Capotorti meni, da so enako primerni upravni in politični organi, zadalženi za reševanje tovrstnih problemov. Opozarja tudi na različnost pravnih sistemov.

i) Predlagani ukrepi na mednarodni ravni⁶⁹

Ob koncu študije Capotorti predlaga vrsto akcij na mednarodni ravni: razne oblike bilateralnega sodelovanja med državami, vključujoč sklepanje pogodb o pravicah manjšin, regionalne seminarje, štipendiranje v okviru svetovalnih služb OZN na področju človekovih pravic, študijsko delo Unesca in distribuiranje njegove študije vladam držav članic OZN.

Med predlaganimi ukrepi ima posebno mesto predlog za sprejetje deklaracije, ki bi podrobneje obdelala pravice pripadnikov manjšin v okviru načel 27. člena. Predlog je formuliran zelo previdno, tako da se zdi, da gre za deklaracijo interpretativne narave, ni pa izključena možnost, da bi taka deklaracija pomenila akt progresivnega razvoja mednarodnega prava.

VI. NADALJEVANJE RAZPRAV O PREDLOGIH IZ ŠTUDIJE

Podkomisija za preprečevanje diskriminacije in zaščito manjšin je na svojem 30. zasedanju (avgust 1977) obravnavala Capotortijevo študijo o pravicah pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin. Študija je bila sprejeta, z resolucijo 5 (XXX) pa je podkomisija dne 31. avgusta 1977 priporočila komisiji za človekove pravice »da obravnava izdelavo **deklaracije** o pravicah manjšin, v okviru 27. člena mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah«.⁷⁰

Kot vidimo, podkomisija ni poglobljeno določila, kaj naj bi bila vsebina predlagane deklaracije.

⁶⁹ Op. cit., str. 30—33.

⁷⁰ Doc.E/CN.4/L.1381, str. 1.

Na 34. zasedanju komisije za človekove pravice (3. februar — 10. marec 1978) je bila na predlog Jugoslavije postavljena na dnevni red točka z naslovom »pravice pripadnikov nacionalnih, etničnih, verskih in jezikovnih manjšin« (21. točka dnevnega reda). Jugoslavija je kot osnovo za razpravo predložila svoj osnutek deklaracije.⁷¹ Osnutek izhaja iz enega od ciljev OZN, tj. »razvijati in spodbujati spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin« in iz spoznanja, da prijateljsko sodelovanje v skladu z načeli, sprejetimi v OZN, ustvarja med drugim tudi pogoje za uresničitev in spodbujanje pravic manjšin. Pomembno je, da osnutek uvaja vzporedno z individualno zaščito tudi elemente kolektivne zaščite. Jugoslovanski osnutek podaja načela in glavne obrise vsebine manjšinske zaščite, preciziranje le-te pa bo stvar nadaljnjega dela OZN.

Komisija za človekove pravice je razpravo o vprašanju manjšin poverila delovni skupini, ki jo je ustanovila v ta namen. V tej razpravi ni bilo nasprotovanj osnutku deklaracije, dane pa so bile sugestije glede principov, ki naj jih deklaracija vsebuje. Rezultat razprave je bil, da je komisija za človekove pravice sklenila zahtevati od generalnega sekretarja OZN, da dostavi relevantne dokumente (med njimi je tudi Capotortijeva študija in jugoslovanski osnutek deklaracije) vladam držav članic OZN, s prošnjo, da dajo svoje mnenje. Poleg tega je komisija za človekove pravice sklenila, da bo na svojem 35. zasedanju (leta 1979) obravnavala točko dnevnega reda z naslovom »pravice pripadnikov nacionalnih, etničnih, verskih in jezikovnih manjšin«.

Tako se je zaključil cikel proučevanja problema manjšin, ki je bil začel s sklepom podkomisije (1971), da izdela študije o pravicah pripadnikov manjšin v luči 27. člena mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah. Težko bi trdili, da so teoretični problemi zaščite manjšin (problem definicije, problem odnosa med individualno in kolektivno zaščito itd.) rešeni. Ne glede na to pa lahko trdimo, da so rezultati Capotortijeve študije solidna podlaga za nadaljnje normativno delo OZN na področju zaščite manjšin. Znano je, da to delo do sedaj ni dalo najboljših rezultatov — ne toliko zaradi pomanjkanja teoretičnih osnov, kot zaradi pomanjkanja ustreznih političnih pogojev. Ko ugotavljamo, da je Capotortijeva študija izboljšala teoretične osnove mednarodnopravne zaščite manjšin, istočasno upamo, da je današnji politični trenutek primeren za normativno urejanje tega vprašanja.

Summary

UN STUDY ON THE RIGHTS OF PERSONS BELONGING TO MINORITIES

Studies prepared under the auspices of the UN are an important part of the UN work in the field of the protection of minorities. In the period immediately after the adoption of the Universal Declaration of Human Rights which contains no specific provisions related to the rights of minorities, the UN Commission on Human Rights and its Sub-Commission on Protection of Minorities undertook a number of studies on certain fundamental questions regarding the protection of minorities. These efforts which took place in the period from 1948 to 1955 are important for the development of the theory of the protection of minorities. The second period of studying these questions began in 1971 when the Sub-commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities mandated its member — professor Francesco Capotorti, to prepare a study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities in the light of article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights (the Covenant was adopted by the UN General Assembly in 1966 and entered into force in 1976). The study was finished in 1977 and issued as the UN document E/CN.4/Sub.2/384 and Add. 1—7.

⁷¹ Doc.E/CN.4/L.1367.

This article tries to make a critical presentation of the study. However, we bear in mind that the author's mandate was linked to the construction of article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights (from now on referred to as "article 27") and that reports submitted by the governments constitute the basis of the author's information, both having important bearing on the scope and method of the study.

The first question dealt with in the study is the question of the definition of the concept of a minority. In theory this question is subject to controversial opinions. The study quotes the relevant opinions of the Permanent Court of International Justice and the definition submitted earlier by the Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities. In addition to this the author constructed a definition of the term "minority" for the purpose of the study. An important feature of this definition is that, unlike some earlier definitions, it contains no condition of "a considerable number" of the members of a minority. On the other hand, we believe that it is a failure of the study that, while analysing the question of the minorities' will to maintain their specific characteristics, the study makes no reference to numerous situations when a minority, due to the political pressure of the majority, cannot express such will freely. According to our opinion, another failure of the study is in that it does not distinguish clearly the individual's free decision to integrate with the majority population from the assimilation as a form of violence of the majority over the minority. In the context of the concept of a minority the study rightly emphasizes that the international protection of minorities should not be contingent upon the government's recognition of them.

The first part of the study offers the conclusion that the question of the concept of a minority is a complex one and that differences in opinions are quite natural. At the same time we agree with the opinion expressed at one of the Sub-Commission's debates on the study that such differences should not hamper the implementation of article 27.

The following part of the study analyses the international legal protection of persons belonging to minorities after 1919. At the beginning of this part there is a useful presentation of bilateral and multilateral international legal instruments in this field. Among them there is a brief interpretation of the agreement which Yugoslavia and Italy concluded in 1976 (popularly referred to as "the Osimo Agreement"). We believe that this interpretation is too restrictive, as it maintains that the Osimo Agreement refers only to those minorities referred to by the previous Memorandum of Understanding Regarding the Free Territory of Trieste. Similarly restrictive is the opinion that the Osimo Agreement ensures the minorities the level of protection not higher than the one ensured by the mentioned Memorandum of Understanding, since it clearly overlooks the preambular provision of the Osimo Agreement stressing "the loyalty of the contracting parties to the principle of the highest possible protection of citizens — members of minorities".

Following the presentation of the international legal instruments in the field of the protection of minorities, the second part of the study makes an exhaustive interpretation of article 27. In this context it rightly emphasizes the importance of special measures that governments undertake in favour of minorities. Such measures are crucial to the achievement of the goal of factual equality of persons belonging to minorities and the majority population. Therefore there is a natural connection between article 27 and article 2 (non-discrimination) of the Covenant. We also agree with the study maintaining that the wording of the article 27 "... in countries where they live..." does not give the states a discretionary right as regards the question of recognition of minorities. Thus the quoted formulation should not jeopardize the operation of article 27.

Considering the question of the subjects of the rights contained in article 27 (individuals or groups) the study adopts the concept of individual protection. It is our belief that this approach does not give a proper consideration to the fact that minorities are groups in the sociological sense, which calls for collective protection.

More favourable to minorities is the position the study adopts regarding the nature of the governments' obligations stemming from article 27. We agree with the study stating that under article 27 the governments have assumed positive obligations and that they therefore have the duty to actively assist the minorities.

The third part of the study examines the position of persons belonging to minorities in the societies where they live. Thus it notices that minorities as a rule tend to maintain their characteristics regardless of how long they have lived under the influence of a foreign culture. The study describes different types of policies followed by governments as well as various problems which arise in the relations between minority and majority groups. This part of the study is based almost exclusively on the reports submitted by the governments.

The penultimate part of the study is dedicated to the question of the implementation of the provisions contained in article 27. While analysing this issue, the study notes that in practice the delimitation between various categories of minorities (ethnic, religious and

linguistic) is more difficult than in theory and that minorities often combine the characteristics of two or all the three categories. This part of the study makes a number of useful remarks on the use of minority language and it gives a review of legal procedures established to ensure the implementation of the rights of minorities.

Finally the study draws conclusions and formulates a number of proposals for future work, e.g. the conclusion of international treaties, the dissemination of information etc. In our opinion the most interesting among them is the proposal for the adoption of a declaration which would elaborate the rights of persons belonging to minorities within the framework of the principles set forth in article 27. This proposal is formulated in such a way that it permits the interpretation according to which this declaration would be an act of progressive development of international law in the field of the protection of minorities. Aware of the fact that the UN legislation in this field has up to now given rather modest results, we agree with the said interpretation of the proposal. Finally, while recognizing that Mr. Capotorti's Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities has improved the theoretical basis of the international legal protection of minorities, we believe that it is time for further steps in the UN action for the international legal protection of minorities.

Melanija Mikeš — Albina Lük — Ferenc Junger

UPOTREBA MATERNJEG JEZIKA I JEZIKA DRUŠTVENE SREDINE KOD ŠKOLSKE OMLADINE

Školska omladina koja se vaspitava u uslovima dvojezične sredine i na način koji treba da obezbedi uspešno integrisanje mladog čoveka u zajedništvo ravnopravnih naroda i narodnosti Jugoslavije pretstavlja centar pažnje istraživanja koja se vrše u Institutu za mađarski jezik, književnost i hungarološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Novom Sadu i u Institutu za narodnostna vprašanja u Ljubljani počev od 1973. godine. Podaci koji se prikupljaju na osnovu ankete odnose se na četiri govorne situacije: **kod kuće, u školi, u društvu i na javnom mestu**. Svaka govorna situacija sadrži varijable koje se tiču teme i sagovornika. Teme su: život u porodici, zbivanja u školi, kulturni događaji, intimni život i aktuelni događaji u svetu i u nas. Glavni kriteriji za klasifikaciju sagovornika su nacionalni identitet i stepen dvojezičnosti. Međutim, unutar ove klasifikacije uzeti su u obzir i kriteriji koji su specifični za pojedine govorne situacije. Tako se u govornoj situaciji **u školi** razlikuju sledeće kategorije sagovornika: drugovi iz istog odeljenja ili iz odeljenja sa nastavom na maternjem jeziku, nastavnik njihove ili druge nacionalnosti. U govornoj situaciji **na javnom mestu** javlja se i kategorija nepoznatog sagovornika.

Polazeći od dosadašnjih iskustava u našim istraživanjima i parcijalnih rezultata naše analize, kao i iskustava u ispitivanjima ove vrste u nas i u svetu, pozabavili smo se problematikom metodološkog pristupa u izučavanju upotrebe maternjeg jezika i jezika društvene sredine. U ovom radu želimo da prikazemo mogućnosti obrade, analize i sinteze podataka, i ilustrujemo svoje metodološko-teorijske postavke primerima koji se zasnivaju na parcijalnim rezultatima naših empirijskih istraživanja.

Analizi podataka koje prikupljamo na osnovu navedenih kriterija prilazimo na osnovu tri koncepta. Njihova konstrukcija se temelji na tri elementarna kriterija: narodnost, društvena sredina i jezik.

	Konstanta	Variable	
1. koncept	narodnost	društvena sredina	jezik
2. koncept	jezik	društvena sredina	narodnost
3. koncept	društvena sredina	narodnost	jezik

1.0. Analizirajući naše podatke na osnovu 1. koncepta, možemo da dobijemo uvid u to kako se različiti uslovi u društvenim zajednicama ili sredinama odražavaju na upotrebu maternjeg jezika i jezika društvene sredine. Na primer, ovaj koncept nam omogućuje da postavimo pitanje — a u zavisnosti od podataka kojima raspolažemo i da damo odgovor — kako se školska omladina mađarske narodnosti odnosi prema upotrebi svog jezika i jezika društvene sredine u zavisnosti od toga da li živi u Vojvodini, Baranji ili Prekmurju.

1.1. Poređenja smo vršili u dve relacije:

a) Isti tip vaspitno-obrazovnog procesa, različita etno-jezička struktura stanovništva

Uzorak 1:

grupa ispitanika iz Subotice (kao predstavnika Vojvodine) i grupa ispitanika iz Baranje koja proti nastavu na maternjem jeziku

Uzorak 2:

grupa ispitanika iz Prekmurja i grupa ispitanika iz Baranje koja prati nastavu na dva jezika

b) Ista (slična) etno-jezička struktura stanovništva, različiti tip vaspitno-obrazovnog procesa

Uzorak 1:

grupa ispitanika iz Subotice (kao predstavnika Vojvodine) i grupa ispitanika iz Prekmurja

Uzorak 2:

grupa ispitanika iz Novog Sada (kao predstavnika Vojvodine) i grupa ispitanika iz Baranje

Rezultati naše analize pokazali su da upotreba mađarskog jezika kao maternjeg ne zavisi isključivo od razlika ili podudarnosti u etno-jezičkim strukturama društvene sredine i od različitih uslova školovanja u odnosu na nastavni jezik, a to potvrđuje uticaj ostalih društvenih faktora, pre svega insitucionalnih i faktora subjektivnih snaga u našem društvu. (Detaljniji rezultati ovog istraživanja biće objavljeni u 34. broju Hungaroloških saopštenja.)

1.2. Ovaj koncept se takođe primenjuje kada se analizira šta se dešava sa izborom jezika prilikom promene ambijenta, tj. šta se dešava kada učenici prelaze iz dvojezičnog područja u jednojezično ili obrnuto. Kao primer ćemo navesti jednu takvu analizu koja je vršena na osnovu podataka dobivenih u okviru naših istraživanja u Sloveniji (Lük, 1977).

U vreme našeg anketiranja (aprila 1976) na području opštine Lendava i Murska Sobotna u dvojezičnim školama se školovalo 1447 učenika, od kojih 60% pripadnika mađarske narodnosti. Za svoje ispitanike smo izabrali učenike sedmih i osmih razreda osnovne škole. Upitnik je popunilo 334 učenika, od kojih 120 (35,92%) Slovenaca, 197 (58,98%) Mađara i 17 (5,08%) učenika iz redova drugih nacionalnosti.

Docnije smo (maja 1977) na području Prekmurja u srednjim školama anketirali sve učenike koji su završili dvojezičnu školu. Upitnik je popunilo 320 učenika, od kojih 144 (45%) Slovenaca, 158 (49,37%) Mađara i 18 (5,62%) iz redova ostalih nacionalnosti.

Koristeći se podacima koje smo dobili ovim anketiranjem da bismo ilustrovali analizu prema 1.konceptu, ograničićemo se na podatke koji se odnose na školsku omladinu mađarske narodnosti, a vrednovaćemo samo one podatke koji se odnose na situaciju kada su ispitanici u društvu sa svojim prijateljima i poznanicima, dakle, u ambijentu u kojem su relativno slabo zastupljene formalnosti u društvenom komuniciranju.

S obzirom na dve različite etno-jezičke sredine u kojima su vršena ispitivanja, očekivali smo da će doći do pomeranja u upotrebi mađarskog jezika kao maternjeg. Međutim, smatrali smo da će baš u neformalnoj govornoj situaciji kakva je govorna situacija u društvu sa prijateljima i poznanicima to pomeranje biti najslabije izraženo, jer pravni i širi društveni status jezika u takvoj situaciji ne utiče neposredno na njegovu upotrebu, nego neposredan uticaj može da ima stepen poznavanja maternjeg jezika ili jezika društvene sredine naših ispitanika i njihovih sagovornika.

Između grupe ispitanika iz osnovnih škola na dvojezičnom području (u daljem tekstu: grupa M1) i grupe ispitanika i srednjih škola koji su završili dvojezičnu osnovnu školu (u daljem tekstu: grupa M2) konstatovana je razlika od 4,06% u smislu frekventnije upotrebe mađarskog jezika u grupi M2. Međutim, u istoj toj grupi porasla je i upotreba slovenačkog jezika za 8,44%. Frekventnija

upotreba mađarskog i slovenačkog jezika u grupi M2 izvršena je na račun nediferencirane upotrebe oba jezika, koja je u odnosu na frekvenciju upotrebe u grupi M1 opala za 14,94 %.

Tema razgovora — život u porodici, zbivanja u školi, kulturna zbivanja, intimni život i aktualne teme u nas i u svetu — nemaju neki veći uticaj na izbor jezika ni u grupi M1 ni u grupi M2. Na primer, razlika između upotrebe mađarskog jezika kao maternjeg kada se govori o životu u porodici (najfrekventnija upotreba) i upotrebe mađarskog jezika kada se govori o kulturnim zbivanjima (najmanje frekventna upotreba) u grupi M1 iznosi svega 3,17 %. U grupi M2 ta razlika se čak i smanjuje. Naime, razlika između upotrebe mađarskog jezika kada se govori o aktualnim događajima u nas i u svetu (najfrekventnija upotreba) i upotrebe mađarskog jezika kada se govori o zbivanjima u školi (najmanje frekventne upotrebe) iznosi svega 2,37 %. Ovi rezultati upućuju na konstataciju da se kod naših ispitanika ne javlja diglosija u smislu društveno determinisane podela određenih funkcija na pojedine jezike.

Razlike koje nastaju u upotrebi jezika u zavisnosti od sagovornika su značajnije. U govornoj situaciji koju analiziramo razlikujemo četiri kategorije sagovornika: sagovornik mađarske narodnosti koji dobro govori mađarski i slovenački (u daljem tekstu: m/dv), sagovornik mađarske narodnosti koji slabo govori slovenački (u daljem tekstu: m), sagovornik slovenačke narodnosti koji dobro govori oba jezika (u daljem tekstu: s/dv) i sagovornik slovenačke narodnosti koji slabo govori mađarski (u daljem tekstu: s).

Zabeležene su sledeće razlike:

Jezik	Grupa	Kategorija sagovornika			
		m/dv %	m %	s/dv %	s %
mađar.	M ₁	46,70	87,00	20,30	4,16
	M ₂	60,63	88,35	23,67	1,77
	razlika d	+ 13,93	+ 1,35	+ 3,37	— 2,39
sloven.	M ₁	3,04	3,45	15,23	82,64
	M ₂	8,48	5,19	35,44	90,63
	razlika d	+ 5,44	+ 1,74	+ 20,21	+ 7,99

Iz ovog pregleda se ujedno vidi i to da se redosled frekvencije upotrebe jezika u odnosu na kategoriju sagovornika ne menja prilikom etno-jezičkog ambijenta.

Sumirajući dosad navedene podatke, dolazimo do sledećih zaključaka:

— Isključiva upotreba jednog od jezika u ispitivanoj govornoj situaciji frekventnija je prilikom zamene dvojezične makro-sredine za jednojezičnu makro sredinu maternjeg jezika.

— Tema razgovora nema veći uticaj na frekvenciju upotrebe jezika, dok je taj uticaj značajniji u odnosu na kategoriju sagovornika koji dobro govori oba jezika u korist upotrebe maternjeg jezika.

Kod srednješkolaca obe narodnosti očit je porast isključive upotrebe mađarskog odnosno slovenačkog jezika uz smanjenje nediferencirane upotrebe oba jezika. Dalje istraživanje će pokazati, da li leže uzroci za takvu promenu u promenjenoj jezičkoj sredini ili do takve promene dolazi zbog toga što učenici osnovnih škola spontanije biraju jezik razgovora, dok srednješkolci, usled sazrevanja svesti o jeziku, svesnije uključuju jedan ili drugi u govornu interakciju.

2.0. Analiza na osnovu 2. koncepta omogućuje nam da upotrebu jednog od jezika u dvojezičnoj ili višejezičnoj zajednici ili sredini posmatramo u dvostrukoj funkciji, tj. u funkciji maternjeg jezika kada ga upotrebljavaju pripadnici one na-

cionalnosti čiji je to jezik i u funkciji jezika društvene sredine kada ga upotrebljavaju pripadnici one nacionalnosti kojima taj jezik nije maternji jezik. Upotreba tog jezika može takođe da varira u zavisnosti od etno-jezičke strukture društvene zajednice ili sredine.

Kao primere ćemo navesti dve analize: jednu smo vršili na osnovu podataka dobivenih u okviru naših istraživanja u Vojvodini (Mikeš, 1974; Junger, 1977), a drugu na osnovu podataka dobivenih u okviru naših istraživanja u Sloveniji (Lük, 1977).

2. 1. Zadržavajući se i dalje u domenu govorne situacije U DRUŠTVU sa prijateljima i poznanicima, odabrali smo uzorak koji se nastoji od dve grupe ispitanika. Svi ispitanici ovog uzorka su učenici završnih razreda srednje škole u Senti, a grupisani su u dve grupe prema tome da li im je mađarski maternji jezik (u daljem tekstu: grupa L 2). Upitnik je popunilo 252 ispitanika grupe L 1 i 144 (u daljem tekstu: grupa B 2). Upitnik je popunilo 252 ispitanika grupe L 1 i 144 ispitanika grupe L 2.

Pregled upotrebe mađarskog jezika dajemo za obe grupe (L 1 i L 2) prema kategoriji sagovornika:

Sagovornik	Grupa L 1	Grupa L 2
Mađar koji slabo govori srpskohrvatski jezik	85,63 %	67,73 %
Mađar koji dobro govori oba jezika	82,86 %	27,20 %
Srbin koji dobro govori oba jezika	46,43 %	19,13 %
Srbin koji slabo govori mađarski	17,06 %	13,05 %

Obe grupe opredeljuju se za upotrebu mađarskog jezika u relativno visokom procentu kada njihov sagovornik slabo poznaje srpskohrvatski jezik. Ono po čemu se razlikuje upotreba mađarskog jezika kao maternjeg od njegove upotrebe kao nematernjeg je kriterij narodnosti. Naime, ispitanici čiji maternji jezik nije mađarski (grupa L 2) upotrebljavaju ovaj jezik u govornim interakcijama sa sagovornicima mađarske narodnosti koji slabo govore srpskohrvatski u prilično visokom procentu (67,73 %), dok sa sagovornicima mađarske narodnosti koji dobro govore srpskohrvatski upotrebljavaju mađarski jezik u puno manjem procentu (27,20 %). Ispitanici čiji je maternji jezik mađarski (grupa L 1) upotrebljavaju svoj maternji jezik u gotovo isto tako visokom procentu sa sagovornikom svoje narodnosti koji dobro govori oba jezika (82,86 %) kao i sa onim koji slabo vlada srpskohrvatskim jezikom (85,63 %).

2. 2. Naš drugi uzorak broji 302 učenika srednje škole, koji su završili dvojezičnu osnovnu školu u Prekmurju od kojih 158 upotrebljava mađarski jezik kao maternji (u daljem tekstu: grupa L 1), a 144 kao nematernji (u daljem tekstu: grupa L 2).

U odnosu na kategoriju sagovornika, izbor mađarskog jezika je na istom principu kao kod ispitanika iz Sente. Najčešće se upotrebljava mađarski jezik i kao maternji (88,35 %) i kao nematernji (52,78 %) u govornim interakcijama sa sagovornicima koji slabo govore mađarski. Razlika na osnovu kriterija poznavanja jezika kod sagovornika mađarske narodnosti je jasno izražena: u slučaju upotrebe mađarskog jezika kao maternjeg ona iznosi 27,72 % u korist sagovornika koji slabo poznaje slovenački jezik, a u slučaju upotrebe mađarskog jezika kao nematernjeg ta razlika iznosi čak 42,23 %.

3. 0. Analiza na osnovu 3. koncepta naročito je podesna u slučajevima kada je društvena zajednica ili sredina višejezična. Ovakva analiza omogućuje da se preko jezičkog ponašanja pripadnika pojedinih nacionalnosti sagledaju obeležja međuetničke komunikacije u datoj dvojezičnoj ili višejezičnoj sredini.

3. 1. U okviru istraživanja upotrebe mađarskog jezika kao maternjeg i kao jezika društvene sredine ovaj koncept je značajan stoga što omogućuje sagledavanje diferencijalnih obeležja upotrebe mađarskog jezika u odnosu na upotrebu ostalih jezika naroda i narodnosti Vojvodine. Zasad ćemo se zadovoljiti time da ukažemo na neke konstatacije u parcijalnoj obradi te problematike, na osnovu podataka dobivenih popunjavanjem istog upitnika kojim se i mi služimo u našim istraživanjima.

Za upotrebu slovačkog jezika kao maternjeg se, na primer, kaže da govorna situacija nema većeg uticaja na izbor jezika komunikacije izuzev u onim slučajevim akada je srpskohrvatski jezik obrazovnog procesa. Tada se dešava da u govornoj situaciji u školli dolazi do znatno manje upotrebe slovačkog jezika u odnosu na ostale situacije.

Zanimljiva su i zapažanja u odnosu na govornu situaciju na javnom mestu prilikom izbora jezika u kontaktu sa nepoznatim sagovornikom. Ako se rezultati istraživanja u okviru slovačkog jezika uporede sa rezultatima ispitivanja omladine rumunske i mađarske narodnosti, može se uočiti da i kod Mađara i kod Rumuna do izbora maternjeg jezika u ovoj situaciji dolazi dosta često u onim sredinama u kojima je on i jezik sredine, a u sredinama gre on nije jezik sredine, znatno ređe (Turčan, 1976).

Svakako je instruktivan i kratak rezime rezultata ispitivanja koja su vršena kod učenika rusinske narodnosti u gimnaziji u Ruskom Krsturu marta 1975. godine. U tom rezimeu se kaže da govorna situacija nema većeg uticaja na izbor jezika komunikacije. Napominje se, međutim, da činjenica da se neki predmeti predaju na srpskohrvatskom jeziku znatno smanjuje upotrebu maternjeg jezika u govornoj situaciji u školli sa sagovornikom ispitanikove narodnosti, a isto tako utiče na gotovo isključivu upotrebu srpskohrvatskog jezika sa sagovornicima druge narodnosti.

Tema razgovora ni kod omladine rusinske narodnosti — kao što je to konstatovano za školsku omladinu mađarske i slovačke narodnosti — nema uticaja na izbor jezika komunikacije. Međutim pri izboru jezika, za učenike rusinske narodnosti je nacionalni identitet sagovornika značajniji od stepena njegove dvojezičnosti. Primećuje se ipak da u slučajevima kada sagovornik dobro govori oba jezika, relativno često dolazi do nesigurnosti u izboru jezika komunikacije. To znači da stepen dvojezičnosti sagovornika druge nacionalnosti ima neki značaj u izboru jezika komunikacije, ali svakako manji od nacionalnog identiteta (Medoši i Besermenji, 1977).

Literatura (citirana)

Junger, Ferenc (1977), Prilog proučavanju upotrebe mađarskog jezika kao jezika društvene sredine (Prvi kongres jugoslovenskih društava za primenjenu lingvistiku) Beograd

Lük, Albina (1977), Nekateri vidiki rabe mađarskega jezika in slovenskega jezika med učenci v Prekmurju (Prvi kongres jugoslovenskih društava za primenjenu lingvistiku) Beograd

Medeši, H., Besermenji, V. (1977), Upotreba maternjeg i nematernjeg jezika kod srednješkolske omladine rusinske narodnosti u SAP Vojvodini (Prvi kongres jugoslovenskih društava za primenjenu lingvistiku) Beograd

Mikeš, M. (1974), Some patterns of language use in Hungarian-Serbo-Croatian bilinguals (VIII World Congress of Sociology) Toronto

Turčan, Jaroslav (1976), Obrasci upotrebe maternjeg i nematernjeg jezika kod srednješkolske omladine slovačke narodnosti u SAP Vojvodini (Jezik u društvenoj sredini) Novi Sad

Rezümé

AZ ANYANYELV ÉS A KÖRNYEZETNYELV HASZNÁLATA A TANULÓIFJÚSÁG KÖRÉBEN

Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetében, valamint a Ljubljana Nemzetiségi Intézetben (Inštitut za narodnostna vprašanja) 1973 óta folynak kutatások a tanulóifjúság két- és többnyelvű környezetekben való nevelésével, illetve azoknak a feltételeknek a tanulmányozásával kapcsolatban, amelyek lehetővé teszik az ifjú nemzedéknek nemzetiek és nemzetiségek egyenrangúságán alapuló társadalmunkba való beépülését. A kérdőíves felmérés az alábbi négy beszédhelyzettel kapcsolatban szolgáltatott adatokat: OTTHON, AZ ISKOLÁBAN, TÁRSASÁGBAN és NYILVÁNOS HELYEN. A felsorolt beszédhelyzetek keretében két-két változó tényezőt vizsgálunk: a beszédpartnert és a beszédpartnert, a beszédtema kapcsán pedig külön vizsgáltuk a családdal, az iskolával, a művelődési eseményekkel, a magánélettel és az időszerei eseményekkel kapcsolatos témákat. A beszédpartnerek osztályozásának fő kritériumai: a nemzetiségi hovatartozás a kétnyelvűség foka. Az osztályozás során azonban figyelembe vettünk néhány olyan mozzanatot is, amelyek csak egy-egy beszédhelyzetre jellemzőek. Így például AZ ISKOLÁBAN megnevezéssel jelölt beszédhelyzetben a beszédpartnereket egyebek között az alábbi kategóriákba soroltuk be: a beszélő osztálytársa, nem anyanyelvén tanuló diák, a beszélőével azonos vagy nem azonos nemzetiségű oktató. A NYILVÁNOS HELYEN megnevezésű beszédhelyzetben szem előtt tartottuk az ismeretlen beszédpartner kategóriáját is.

A kutatásaink során szerzett tapasztalatok, elemzéseink részleges eredményei, illetve a mások által végzett hasonló jellegű kutatások során szerzett tapasztalatok figyelembe vételével a szerzők az anyanyelv- és a környezetnyelv-használat tanulmányozásának módszertani vonatkozásait taglalják tanulmányukban. Foglalkoznak az adatok feldolgozásának, elemzésének és szintézisének a lehetőségével, s az egyes elméleti-módszertani kérdéseket az empirikus kutatások adatain alapuló példákkal illusztrálják.

Az említett kritériumok alapján gyűjtött adatok feldolgozását a szerzők három elemzési mód alapján végzik. E módszerek alapjaiba három mozzanat épül be: a nemzetiség, a társadalmi környezet és a nyelv.

Az első elemzési mód lényege az, hogy a nemzetiség állandó, a társadalmi környezet és a nyelv változó tényezőként szerepel. E módszer segítségével arra kaphatunk választ, hogy a társadalmi közösségekben, illetve környezetekben uralkodó különböző feltételek hogyan befolyásolják az anyanyelv, illetve a környezetnyelv használatát.

A második elemzési mód a nyelvet veszi állandó tényezőnek, a társadalmi környezet és a nyelv pedig változó tényező. Ez a módszer lehetőséget nyújt arra, hogy a két-, illetve többnyelvű környezetben használatos nyelvet két vonatkozásban, anyanyelvként és környezetnyelvként vizsgáljuk. A nyelvhasználat e módszer alapján való vizsgálata során figyelembe kell venni a társadalmi közösség, illetve környezet etnikai-nyelvi sajátosságait is.

A harmadik elemzési mód, amely esetében a társadalmi környezet állandó, a nyelv és a nemzetiség pedig változó tényező, mindenekelelt arra adhat feleletet, hogyan alakul a nyelvhasználat a két-, illetve többnyelvű környezetekben. E módszer lehetőséget nyújt arra, hogy a vizsgált nemzetiségek nyelvi magatartásának a figyelembevétel alapján megállapítsuk, melyek az adott két-, illetve többnyelvű környezetben élő nemzetiségek közötti kommunikációnak a sajátosságai.

Summary

THE USE OF THE FIRST AND THE SECOND LANGUAGE AMONG THE SCHOOLYOUTH

In the present paper attention is paid to the use of the mother tongue and the second language of the primary and the secondary school students educated and raised in bilingual environment in the spirit of full equality of the peoples of Yugoslavia which should promote their overall integration into the Yugoslav community of nations and nationalities. Since 1973 investigations into the speech behaviour of these pupils have been carried out at the Institute for Hungarian language and literature studies by the Faculty of Arts in Novi Sad and at the Institute for Ethnic Problems in Ljubljana.

Data illustrating four speech situations, namely AT HOME, IN SCHOOL, AMONG FRIENDS and IN A PUBLIC PLACE, have been gathered. Each speech situation comprises variables concerning the topics of conversation and the interlocutors. The topics of conversations are as follows: the family life, the school events, the cultural events, one's intimate affairs and everyday news at home and abroad. The interlocutors have been classified according to their national identity and according to their fluency in both languages.

Within the frame of this classification further criteria characteristic of the particular speech situation have been taken into account. Thus in the speech situation IN SCHOOL the following categories of interlocutors are present: the schoolmates from the same class and the schoolmates being taught in the second language, teachers of the same nationality and teachers of different nationality. The category of an unknown interlocutor has been introduced into the speech situation IN PUBLIC PLACE.

Our own experiences and partial results as well as investigations and studies of similar kind carried out in Yugoslavia and abroad have led us to the problem of methodological approach appropriate to the research of the use of mother tongue and of the second language.

In the present paper some alternatives for the treatment, the analysis and the synthesis of data have been presented and the methodologically — theoretical assumptions have been illustrated by the examples taken from our research work.

The analysis of data stems from three basic outlines comprizing the following elementary criteria: nationality, social environment and language. The analysis according to the three basic outlines comprizes the following constants and variables: The first outline should show the influence of a different social environment on the use of the first and the second language.

	constants	variables	
outline 1	nationality	social environment	nationality
outline 2	language	social environment	language
outline 3	social environment	nationality	language

The second outline for the analysis permits us to examine the use of one of the two languages in a bilingual or a multilingual environment in twofold function, namely as the mother tongue and as the second language. The frequency of use of a given language may also depend upon the ethno-linguistic structure of a social community or environment.

When the speech of a bilingual or a multilingual social community is being observed the third outline may prove as especially appropriate. The analysis according to the third outline enables an insight into the features of interethnic communication in a given bilingual or multilingual community that can be observed in the speech behaviour of the members of different nationalities.

Inštitut za narodnostna vprašanja (YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5; telefon 061/25 204 in 21 631) ima na razpolago naslednje številke revije »Razprave in gradivo — Treatises and Documents« ter druge publikacije:

Razprave in gradivo, št. 1, 1960 . . . . . 50 din

Prispevki: A. Bebler: Die Stellung der nationalen Minderheiten in Jugoslawien. J. Jeri: Tržaško vprašanje od aprila 1948 do maja 1952. M. Markovič: Ujedinjene nacije i problem zaštite manjina u okviru ljudskih prava. I. Juvančič: Pojav italijanskega iredentizma in vprašanje asimilacije

Razprave in gradivo, št. 3, 1963 . . . . . 50 din

Prispevki: J. Pleterski: Gospodarski faktorji narodnega in političnega usmerjanja kmečkega prebivalstva na Slovenskem Koroškem v letih 1848—1914. F. Bezljaj: Kritische Bemerkungen zum Ortsnamenbuch von Kärnten. T. Zorn: Bibliografija člankov o koroškem vprašanju v periodičnem tisku 1955—1960.

Razprave in gradivo, št. 4—5, 1966 (kmalu razprodano) . . . . . 150 din

(Seminar ZN o pravicah človeka v večnarodnih skupnostih) Prispevki: A. Vratuša: Complexity of Problems in Multi-National Society. D. Druškovič: Les relations entre les nations en R. S. F. de Yougoslavie. J. Jeri: Quelques éléments sur la situation du territoire nationalement mixte à la frontière occidentale de la R. S. F. de Yougoslavie. E. Petrič: The Rights of National Minorities as Defined in the Statutes of the Communes. D. Žografski: Les problèmes du développement national et social de la République Socialiste de Macédoine. J. Jeri: Quelques aspects de la constatation de l'appartenance linguistique au cours du recensement régulier de la population sur le territoire Triestin en octobre 1961. J. Pleterski: Die Volkszählung vom 31. März 1961 in Kärnten. A. Jager: Regionalna avtonomija Furlanije-Julijske krajine. A. Borme: La posizione del gruppo etnico italiano della Jugoslavia. B. Marušič: Bibliografija o problemih pokrajin ob zahodni meji SFRJ (1951—1962). T. Zorn: Bibliografija člankov o koroškem vprašanju v periodičnem tisku 1961—1963.

Razprave in gradivo, št. 6, 1974 . . . . . 50 din

Prispevki: D. Druškovič: Nekaj vprašanj koroških Slovencev. J. Jeri — G. Kušej: Prvine pravnega položaja slovenske narodne manjšine v Italiji. T. Zorn — J. Pleterski: Nekateri pravni vidiki položaja slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem. T. Zorn: Prispevek k problematiki sprememb v socialnih strukturah koroških Slovencev. J. Jeri: Manjšinska konferenca v Trstu.

Razprave in gradivo, št. 7—8, 1976 . . . . . 100 din

Prispevki: B. Bohte: Specifičnost ureditve pravnega in dejanskega položaja naših narodnih manjšin v Avstriji. V. Benko: Nekateri mednarodnopravni vidiki avstrijskih obveznosti glede slovenske manjšine. B. Vukas: Pravila mednarodnog prava o pravnem položaju gradiščanskih Hrvatov u Austriji. J. Pleterski: O teritorialni zasnovanosti manjšinske zaštite in o protipogodbenih stališčih in praksi Avstrije. D. Druškovič: O upoštevanju manjšine kot subjekta lastne usode. V. Klemenčič: Kritika uradnih avstrijskih popisov prebivalstva v letih 1951, 1961 in 1971 glede na slovensko manjšino in slovenščino kot občevalni jezik. T. Zorn: Manjšinska šolska problematika na avstrijskem Koroškem. D. Nečak: Manjšinsko varstvo v Avstriji po točki 3 člena 7 avstrijske državne pogodbe. J. Stergar: Kršitve določb točke 5 člena 7 avstrijske državne pogodbe. M. Domini: Diskriminacija gradiščanskih Hrvatov kao narodne manjine u Austriji.

Ferenc Hajós

A NEMZETISÉGEK JOGI HELYZETE A SZLOVÉN SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGBAN

A Jugoszláviában élő nemzetek és nemzetiségek egyenjogúsága már a felszabadító harc és a népi forradalom idejében alakult ki. A Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács II. ülészakán 1943 november 29-én Jajcében hozott határozatai már megalapozták a nemzetiségek egyenjogúságát, szóval még az új állam megalakulása idejében. E határozatok negyedik pontja értelmében »a jugoszláv nemzeti kisebbségeknek az összes nemzeti jogot biztosították«.

Nem véletlen, hogy az alakuló új állam első jogi rendelkezésében már foglalkozik a nemzetiségek egyenjogúságának és helyzetének kérdésével. A Jugoszláv Kommunista Párt már a vukovári kongresszusán 1920-ban állást foglalt a nemzetiségi kérdésben. A kongresszuson megállapították, hogy »lábbal tiporják az ország polgárainak alapvető jogait és az államban élő nemzetiségeket megfosztották választójogától«. Kihangsúlyozták, hogy a párt legfőbb feladatai közé tartozik az összes nemzetiségek nemzeti egyenjogúsága eszméjének megvalósítása és a jugoszláviai nemzetiségek politikai és polgári jogai megsemmisítésének a megátolása.

A Jugoszláv Kommunista Párt többi kongresszusán és értekezletén is következetesen foglalkozik a nemzetiségi kérdéssel. A sok közül e helyen ki kell emelni az 1948-ban megtartott V. kongresszust, amelyen elfogadták a Jugoszláv Párt programját. A nemzeti kérdéssel külön fejezet foglalkozik és a párt feladatai közé sorolja a »nemzeti kisebbségek fennálló jogainak megerősítését és biztosítását, hogy lehetővé váljék nemzeti kulturájuk zavartalan fejlődése«. Ugyiszintén jelentős a VII. ljubljanai kongresszus 1958-ban. A párt e kongresszusán új programot fogadott el és külön szakaszban foglalkozott a nemzetiségekkel. A program elfogadása után folytatott elemzések, viták és értékelések tapasztalatai alapján a Jugoszláv KSz Központi Bizottság Végrehajtó Bizottsága 1959-ben meghozta a nemzetiségi kisebbségekről szóló határozatait.

E határozatoknak különleges politikai és jogi jelentősége van. A dokumentum oly sokoldalúan és részletesen dolgozza fel a nemzetiségi kérdésekben elgondolt álláspontokat, hogy sok későbbi jogi szabály elvi alapjául szolgált.

A határozatok értelmében »jugoszlávia nemzeti kisebbségei megtartják jellegzetességeiket, mint annak a nemzetnek a része, amelyben etnikailag tartoznak, amelynek — főképpen kulturális — jellegzetességeit magukban hordozzák és ezeket átszövik annak a környezetnek jellegzetességeivel, amelyben élnek. Ezért a nemzeti kisebbségek jelentős tényezők a különböző nemzetek közeledésében és kapcsolataiban. Azonban a nemzetiségi kisebbségek nemcsak annak a nemzetnek a része, amelyből származnak, hanem összekapcsolódnak azzal az országgal is amelyben élnek, annál inkább, minél biztosabb egyenjogú helyzetük és minél zavartalanabb fejlődésük. Objektív helyzetükre és a társadalmi öngazgatási rendszer nyújtotta fejlődési lehetőségeikre való tekintettel, a jugoszláviai nemzeti kisebbségek a jugoszláv szocialista közösség alkotó részévé váltak«.

A határozatok részletesebben foglalkoznak a kétnyelvűség elvének megvalósításával nem csak a különböző szervek és intézetek előtti eljárásban hanem az oktatásban is. Foglalkoznak a nemzeti kisebbségek kultúrája és művészete kérdé-

seivel, a kisebbségi sajtó problémáival és egyéb jelentős kérdéssel. A dokumentum sokoldalúsága és gazdag tartalma miatt még ma is igen időszerű a nemzetiségi jogok fejlődése és megvalósítása terén.

A párt további dokumentumaiban is folyamatosan foglalkozik a nemzetiségi kérdésekkel az elfogadott elvi — politikai álláspontokból kiindulva.

A Szlovén Komunisták Szövetségének utolsó, VIII. kongresszusán elfogadott határozatok is részletesebben foglalkoznak a nemzetiségi kérdéssel. A Szlovén Komunisták Szövetsége következetesen támogatja a nemzetiségi egyenjogúságot. Az olasz és magyar nemzetiségek alkotmányos helyzetének megvalósítása által a két nemzetiség mint társadalmunk gazdagodásának és a szomszédos nemzetek és országok közötti jószomszédi kapcsolatok tényezője erősödik. A többségi nemzet köteles biztosítani sokoldalú fejlődésüket és külön jogaik megvalósítását, mint saját fejlődésének és szabadságának elválaszthatatlan elemét.

A Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége Köztársasági Választmánya is dokumentumaiban azonos elvi álláspontokból kiindulva következetesen foglalkozik a nemzetiségi kérdéssel és a nemzetiségi jogok megvalósításával.

Az 1946 január 31-i első szövetségi alkotmány megerősítette a párt dokumentumaiban és a Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács II. ülészakán lefektetett álláspontokat a nemzetiségek helyzetéről. Az alkotmány 13. szakasza meghatározza, hogy a nemzeti kisebbségek a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságban kulturális fejlődésük és szabad nyelvnaszínatuk jogát és védelmét élvezik.

Az 1963. évi szövetségi alkotmány 41. és 43. szakaszában már bővebben foglalkozik a nemzetiségek helyzetével. Az alkotmány először használja a »nemzetiség« terminust az addigi »kisebbség« helyett. Az említett alkotmányos határozatok elsősorban általános rendelkezéseket tartalmaznak a nemzetiségek egyenjogúságáról, továbbá foglalkoznak a nemzetiségek iskoláztatásával és utasítják a köztársaságokat, hogy alkotmányaikban és törvényeikben részletesebben rendezzék az egyes köztársaságokban élő nemzetiségek helyzetét és jogait.

Az 1976-tól 1971-ig elfogadott alkotmányfüggelékben is tovább fejlődnek a nemzetiségi jogok. Ezek közül ki kell emelni a XIX., XX., XXI., XXV. és XLI. függelégeket.

Az 1974. évi szövetségi alkotmány nemzetiségekre vonatkozó rendelkezései, különösen a 170. és 171. szakasza, még részletesebben foglalkoznak a jogok meghatározásával. Az alkotmányos jogok sérelme, a nemzetiségi jogegyenlőtlenség hirdetése és érvényesítése vagy nemzeti gyűlölet és türelmetlenség szítása alkotmányellenes és büntetendő. A nemzetiségek tagjai az állami és közmegbi-
zátást végző szervek előtti eljárásban anyanyelvüket és írásukat használhatják. Továbbá minden köztársaság illetve autonóm tartomány területén anyanyelvű oktatáshoz van joguk.

A Szlovén Népköztársaság első alkotmányát 1947-ben hozták meg; az első köztársasági alkotmány nemzetiségekre vonatkozó határozatai lényegükben azonosak a szövetségi alkotmány határozataival. Az alkotmány a már eddig ismert és hagyományos kisebbségi jogi védelem keretében biztosítja a Szlovén Népköztársaság területén élő nemzeti kisebbségek jogát kulturális fejlődésükhöz és anyanyelvük használatához. Az alkotmány kifejezetten elvi és általános rendelkezéseket tartalmaz, amelyek más, alacsonyabb rendű előírásokban nem voltak részletezve.

A Szlovén Szocialista Köztársaság 1963. évi alkotmánya jelentős fordulatot jelent a köztársaságban élő nemzetiségek jogainak és helyzetének alkotmányos és általános rendezésében. Az alkotmány határozataiban következetesen eleget

tesz a szövetségi alkotmány a köztársaság területén élő nemzetiségek helyzetének részletes rendelkezéseire vonatkozó utalásának. A Szlovén Szocialista Köztársaság 1963. évi alkotmánya is először használja a »nemzetiség« terminust, az 1963. évi szövetségi alkotmányhoz hasonlóan.

A »nemzetiség« terminus bevezetése úgy a szövetségi, mint a köztársasági alkotmányban nem csak formális jellegű, hanem a gyakorlatban megvalósult nemzetiségi egyenjogúság fokának, amelynek az eddigi »kisebbség« terminus már nem felelt meg, jogi terminusban való megnyilvánulása. Az alkotmány 76-ik szakaszában a szabad nyelvhasználatot, a kultúra fejlesztését és e célból intézmények alapítását, valamint más alkotmányos jogok gyakorlását csak azoknak a nemzetiségeknek biztosítja, amelyek »nemzeti kisebbségek«. Hogy miért csak azoknak a nemzetiségeknek biztosítottak a külön jogok, amely »nemzeti kisebbség«, kitűnik, az alkotmány következő 77-ik szakaszából, amely szerint a Szlovén SzK biztosítja a Szlovén SzK területén élő olasz illetve magyar nemzetiségnek az egyenjogúságát és a sokoldalú fejlődés es előrehaladás lehetőségét. A külön jogok ezek szerint csak az őslakós nemzetiségi lakosság részére biztosítottak. Az alkotmány először említi meg névszerint az olasz és magyar nemzetiséget.

Az alkotmány 77. szakaszában van lefektetve a kétnyelvűség alapjainak alkotmányos alapköve a Szlovén Szocialista Köztársaságban. Az említett szakasz meghatározza, hogy »azokon a területeken, ahol a szlovén nemzetiségű polgárokon kívül olasz illetve magyar nemzetiségű polgárok is élnek, az olasz és a magyar nyelv egyenrangú a szlovén nyelvvel«. A kétnyelvűség lényege abban van, hogy nemcsak az olasz illetve a magyar nemzetiségű polgárnak van joga a köz — és társadalmi életben anyanyelve használatára, hanem hogy a két nemzetiségi nyelv a nemzetiségileg vegyesen lakott területeken egyenjogú a szlovén nyelvvel, szóval a szlovén nyelvvel párhuzamosan hivatalos nyelv. Ezen alkotmányos rendelkezés részletes feldolgozása a köztársaság törvényeire és a községi statutumokra volt bízva.

Az alkotmány biztosítja a nemzetiség nyelvén való oktatást a nemzeti-iségi iskolákban. E határozat alapján hozott kétnyelvű elemi iskolákról szóló törvénnyel kapcsolatban indult az ismert alkotmányos per a Szlovén Szocialista Köztársaság Alkotmányvédő Biróságánál, amelyről a későbbiek során lesz bővebben szó.

Végül az alkotmányos rendelkezések értelmében a Szlovén Szocialista Köztársaság gondoskodik az olasz és a magyar sajtó és rádió, kulturális-művelődési tevékenység fejlesztéséről és e célra biztosítja a szükséges segítséget.

Lendva és Muraszombat községek 1964-ben elfogadott statutumai az alkotmányos rendelkezéseknek eleget téve bővebben foglalkoznak a nemzetiségileg vegyes területeken élő magyar nemzetiség jogainak és helyzetének szabályozásával. Annak ellenére, hogy a két községben élő magyar nemzetiségnek lényegében ugyanazok a jogok vannak biztosítva érdekes megemlíteni, hogy a két statutum különböző módszerrel, szabályozza a nemzetiségi jogokat. Miközben a muraszombati statutum a nemzetiségi jogokat egy külön fejezetben határozza meg, a lendvai statutum az egyes fejezetek vagyis szakaszok keretében teszi ezt. Mindkét statutum átvette az alkotmányos határozatokat a magyar nyelv egyenjogúságáról. Külön szakaszokban határozzák meg a község nemzetiségileg vegyes (kétnyelvű) területét, mivel a nyelvi egyenjogúságról szóló határozatok csak ezekre a területekre vonatkoznak.

A kétnyelvű terület meghatározásánál nem jelentkeztek különleges nehézségek. Az alkotmányos elvek alapján az egyedüli döntő szempont az őslakossághoz való hovatartozás volt. A nemzetiségi lakosság száma és aránya az egyes településekben egyáltalán nem volt döntő körülmény.

A lendvai statutumnak több konkrét határozata szabályozza a kétnyelvű ügykezelést, de mindkét statutum elrendeli, hogy azokat a munkahelyeket, amelyekben a dolgozók munkájuk közben polgárokkal kerülnek érintkezésbe, úgy kell szisztemizálni és szabályként betölteni, hogy a szlovén és a magyar nyelv tudása is kötelező. Továbbá mindkét statutum elrendeli a kétnyelvű űrlapok és nyomtatványok használatát, a kétnyelvű nyilvános feliratok alkalmazását, és a képviselő-testület általános aktusainak két nyelven való közzétételét. A muraszombati statutum külön határozatában foglalkozik a választók gyűléseinek, ünnepeknek, a tömeggyűléseknek a kétnyelvűségével és a kétnyelvű pecsétek és bélyegzők használatával a kétnyelvű ügykezelés során, a lendvai statutum pedig elrendeli, hogy a képviselő-testület magyar nemzetiségű tagjai magyar nyelven kapják az ülések anyagát, a szavazási és a referendum — lapok kétnyelvűségét, a jogsegély biztosítását magyar nyelven és az összes hirdetmény, közlemény, kiadvány kétnyelvűségét. Igen jelentős határozata a lendvai statutumnak, amely szerint biztosítani kell mindkét nemzetiség képviselőjét a községi képviselő-testületben.

A kétnyelvű oktatásról a lendvai statutum sokkal bővebben rendelkezik, mint a muraszombati. A statutum átvette a kétnyelvű iskolákról szóló törvény több határozatát, mint például a tantervekre vonatkozó határozatot, amely szerint a tantervekben figyelembe kell venni a magyar nép kultúrájának sajátosságait és nem szabad zavarni a tanulók nemzeti érzését, s hogy a kétnyelvű iskola megszüntetése esetében a tanulóknak biztosítani kell a kétnyelvű oktatás folytatását. A kétnyelvű területen lévő közép-és szakiskolában a magyar nyelv tantárgy lehet.

Az egyedüli közép-és szakiskola a kétnyelvű területen Lendván volt és ezért e határozat nem volt kielégítő, hiszen a kétnyelvű iskolákból a legtöbb tanuló a muraszombati községben folytatta tanulmányait. Amint a későbbiekből kiderül, a muraszombati statutumnak erre vonatkozó határozatai nem voltak. A középiskolákban az 1976/77-es tanévben bevezették a magyar nyelv oktatását, a kétnyelvű területen kívül lévő középiskolákban is, amelyeket a kétnyelvű elemi iskolákat végzett tanulók látogatnak, de a községi statutumok e kérdést még nem szabályozták.

A muraszombati statutum a kétnyelvű oktatással kapcsolatban csak a megfelelő törvényre hivatkozva biztosítja a kétnyelvű oktatást a törvényben meghatározott iskolákban. Az iskola előtti neveléssel kapcsolatban elrendeli az óvodák létesítését a nemzetiségileg vegyes területeken és a lendvai statutummal hasonló határozatot tartalmaz.

A kétnyelvű ügykezeléssel kapcsolatban meg kell állapítani, hogy a községi statutumok elfogadása előtt már napvilágot látott néhány, erre vonatkozó ideiglenes utasítás. Az elsők között a köztársasági költségvetési és közigazgatási titkárság bocsátott ki ideiglenes utasítást a kétnyelvű területeken működő községi és járási igazgatási szervek tevékenységéről (1963 dec. 9-én), valamint a köztársasági kihágásokat elbíráló tanács a kihágások elbírálásáról a kétnyelvű területen (1963 dec. 4-én), továbbá a köztársasági igazságügyi titkárság a bíróságok előtti kétnyelvű eljárásról. Már az említett utasítások tartalmazták a későbbi statutáris rendelkezést a munkahelyek mindkét nyelvet beszélő dolgozókkal való fokozatos betöltéséről, ahol ez azonnal nem volna lehetséges. Az eljárás során mindkét nyelv egyenrangú és ezért a nyomtatványok, űrlapok kétnyelvűek. A felek nemzetiségét az eljárás során nem állapítják meg, hanem az eljárás azon a nyelven folyik, amelyet a fél használ, és ezen a nyelven készülnek a jegyzőkönyvek és adják ki a végzéseket és egyéb határozatokat. Az eljárás szóbeli és írásbeli része kétnyelvű. A nemzetiségileg vegyes területen a feliratok, utjelző táblák és bélyegzők szintén kétnyelvűek. A kétnyelvű eljárás miatt felmerült költségek a felet nem terhelhetik.

A kétnyelvű eljárást ezután az 1965 február 25-én közzétett általános illetékességű bíróságokról szóló törvény szabályozza. A törvény 6. szakaszában elrendeli, hogy azokon a nemzetiségileg vegyes területeken, amelyeken az olasz illetve a magyar nemzetiség tagjai élnek, az olasz illetve a magyar nyelv a bírósági eljárás során egyenrangú a szlovén nyelvvel. A kétnyelvű eljárást részletesebben a bírósági ügyrendi szabályzat rendezi. 1966 június 2-án kiadták e szabályzat tervezetét, amelyben néhány módosítással átvették a megfelelő ideiglenes utasítások rendelkezéseit. Ezenkívül az 1964-ben elfogadott köztársasági pecsétéről szóló törvény 2. szakaszának 3. bekezdésében elrendeli a kétnyelvű pecsét alkalmazását a nemzetiségileg vegyes területeken.

Mivel sok volt a kétnyelvű eljárásra és általában a kétnyelvűség bevezetésére vonatkozó határozat, ezenkívül az ideiglenes utasítások tartósabb ideig való használata miatt, mivel nem voltak állandó jellegű előírásokkal felváltva, ez időben merült fel az elképzelés, hogy mindezeket a kérdéseket egy egységes köztársasági törvényben kellene szabályozni. Az eddigi gyakorlat megcáfolta az elképzelés megvalósításának lehetőségét, hiszen az új, 1974-ben elfogadott alkotmány meghozása után egyes jogi területet szabályozó törvények is tartalmazzák a kétnyelvű eljárásra vonatkozó rendelkezéseket.

A kétnyelvű eljárás gyakorlati megvalósítása terén igen jelentős és érdekes a Szlovén Szocialista Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának végzése, amelyet a Szlovén Szocialista Köztársaság ügyészének törvényességi óvása alapján folytatott eljárásában fogadott el. A végzés hatályon kívül helyezte a koperi és pirani bíróságok döntéseit, mivel az olasz nemzetiségű fél esetében a bíróságok nem tartották be a kétnyelvű eljárásra vonatkozó hatályos előírásokat. Hivatkozva a Szövetségi alkotmány 41. és 43. szakaszára, a köztársasági alkotmány 74-től 77-ig terjedő szakaszaira, az általános illetékességű bíróságokról szóló törvény 6. szakaszára, az említett ideiglenes utasításokra és a községi statutumokra, a bíróság határozatában megállapította, hogy ha a nemzetiségileg vegyes területeken a bírósági eljárásban olasz illetve magyar nemzetiségű fél vesz részt, az eljárást két nyelven kell vezetni és a bírósági végzéseket is két nyelven kell kézbesíteni a feleknek, kivéve az esetet, ha a fél e jogáról kimondottan lemondott. Ezen elv sértése a polgári eljárás lényeges sérelmét jelenti.

A kétnyelvű oktatást Muravidék nemzetiségileg vegyes területein fokozatosan, az 1959/60-as tanévben kezdték bevezetni. Addig különválasztott szlovén és magyar iskolákon folyt az oktatás ami az adott helyzetben igen meggyorsította a beolvadási folyamatot. A magyar nemzetiségi tanulók mind nagyobb számban iratkoztak be a szlovén iskolákba. A községi és köztársasági társadalmi-politikai szervezetek állásfoglalásai alapján e folyamatot csak egy olyan iskola létesítésével lehet eredményesen megakadályozni, amely elősegíti a szlovén és a magyar tanulók közeledését, barátságát és testvériségét, amely mindenki számára elfogadhatóbb lesz, amely szavatolja a magyar nemzetiség beolvadási folyamatának megakadályozását és amely teljes lehetőséget biztosít a nemzetiség fejlődéséhez. E követelményeknek Muravidéken csak a kétnyelvű iskola tehetett eleget. Az első évben az oktatás fokozatos bevezetése megfelelő törvényes előírás nélkül történt.

Az első kétnyelvű iskolákról szóló törvényt 1962-ben hozták meg. A törvényt 1965-ben módosították és a mai szövegben 1972-ben fogadták el.

Az 1972. évi törvénymódosítás a Szlovén Alkotmányvédő Bíróság 1970. évi határozata alapján történt. 1969-ben Lendva község 681 pogára alkotmányos pert kezdeményezett a Szlovén Alkotmányvédő Bíróság előtt, mivel véleményük szerint a kétnyelvű iskolákról szóló törvény nem volt összhangban a Szlovén Szocialista Köztársaság alkotmányával. Az 1970. június 30-án elfogadott határozatában a

biróság megállapította, hogy az említett törvény nincs ellentétben a Szlovén Szocialista Köztársaság alkotmányával és az eljárást megszüntette. Az Alkotmányvédő Biróság a Szlovén Szocialista Köztársaság Képviselőházának is közvetítette a kétnyelvű iskolákra vonatkozó véleményét és javaslatait. A javaslatok később a törvénymódosítás és egyéb határozatok és törekvések alapjául szolgáltak.

Szükséges kiemelni, hogy az Alkotmányvédő Biróság a kétnyelvű ovodák és elemi-iskolák káder és pénzügyi problémák megoldására tett javaslatain kívül javasolja a megfelelő kétnyelvű, illetve kisebbségi iskolák, azaz tagozatok megalakítása lehetőségének mielőbbi tanulmányozását és a nemzetiségileg vegyes területen a magyar nyelv kötelező oktatását, a szlovén szak-és középiskolákon.

Az alkotmányos per után köztársasági szinten egy szakscoportot létesítettek, amely minden szempontból tanulmányozta a kétnyelvű oktatást. A tanulmányozás eredményei alapján megfelelően átszervezték a kétnyelvű oktatást. Az 1972. évi törvény kimondottan kétnyelvű iskolákról beszél és így kizárja egy, az említett perhez hasonló per indítványozásának lehetőségét. A kétnyelvű oktatás célja az általános nevelési-oktatási cél mellett a törvény értelmében különösen az olasz, illetve a magyar nemzetiség fejlesztése, nemzetiségi kulturájuk és anyanyelvük kultúrájának megismerése, anyanyelvük egyenjogú használata a többi jugoszláv népek és nemzetiségek nyelve mellett és a nevelő-oktatási intézetekben való oly viszonyok kialakítása, amelyekben az olasz, illetve a magyar nemzetiség a szomszédos népek és országok baráti együttműködésének tényezője és a nemzetközi együttélés serkentője. A kétnyelvű iskolákban ezt az oktatást úgy kell megszervezni, hogy a tanulók elsősorban saját anyanyelvüket ismerik meg és a másik nemzetiség nyelvét is megismerik, valamint hogy mindkét nemzet történelmének és kultúrájának lényegesebb adatait is megismerjék. A tantervben figyelembe kell venni a nemzetiségi kultúra jellegzetességeit és nem sérthetők a tanulók nemzetiségi érzelmei. A törvény ezenkívül rendelkezik a kétnyelvű iskolák pénzeléséről és biztosítja a köztársaság 50 százalékos anyagi hozzájárulását vagyis a többlet kiadások fedezését mind ezen intézetek tevékenységéhez, mind beruházási költségeihez.

Annak ellenére, hogy lényegében az eddigi alkotmányos rendelkezéseket is tartalmazza, az 1974-ben hozott Szlovén Szocialista Köztársaság alkotmánya új rendelkezéseivel kétségtelenül a legnagyobb lépést jelenti a Szlovéniában élő magyar, illetve olasz nemzetiség jogi helyzetének szabályozásában. Az alkotmány már első szakaszában a Szlovén Szocialista Köztársaságot mint a szlovén nép, az olasz és a magyar nemzetiség szocialista öngazgatású, demokratikus közösségét határozza meg. A második szakasz felsorolja a köztársaság fő feladatai között az olasz és a magyar nemzetiség nemzetiségi jellegének védelmét, helyzete biztosítását és egyenjogúságának megvalósítását, valamint sokoldalú fejlődésük serkentését.

Az alkotmány 314-ik szakasza 2. bekezdésének 9-ik pontja azonos szöveget tartalmaz. E szakasz meghatározza, mely kérdéseket intéz a Szlovén Szocialista Köztársaság alkotmányban és törvényekben meghatározott jogai és kötelességei keretében a köztársasági szervek által.

A Szlovén SzK Képviselőháza az alkotmány 370-ik szakasza határozata értelmében új szervet kap: Nemzetiségi Bizottságot, amely megtárgyalja az olasz illetve magyar nemzetiség jellegével, helyzetével, jogaival és fejlődési lehetőségeivel kapcsolatos kérdéseket. A bizottság egyenlő számú szlovén, olasz és magyar nemzetiségű tagból áll. A Nemzetiségi Bizottság a Szlovén Szocialista Köztársaságban élő magyar és olasz nemzetiség javaslatára volt az új alkotmánnyal megalakítva. Mindkét nemzetiség igen aktívan részt vett az alkotmánytervezetről

folyó nyilvános vitában és javaslataik egyik eredménye e bizottság megalakítása volt. A Bizottság későbbi munkájával és tevékenységével eleget tett a nemzetiségek várakozásainak. Ahogy ez a Bizottság beszámolójából, amelyet a Képviselő-ház tanácsai is jóváhagytak kitűnik, a Nemzetiségi Bizottság megvitatott és megtárgyalt minden jelentősebb kérdést a két nemzetiséget illetően és megfelelő javaslatokat tett a Szlovén SzK Képviselőháza és más illetékes szervek felé. Többek között előkészítette a beszámolóját amelynek alapján a Képviselőház Tanácsai elfogadták álláspontjait, javaslatait és határozatait a Szlovén Szocialista Köztársaságban élő olasz és magyar nemzetiségek külön jogainak megvalósításáról.

A 190-ik szakasz hasonló Nemzetiségi Bizottságok megalakítását szabályozza a nemzetiségileg vegyes területeken működő községi képviselő-testületeknél. E bizottságok is megalakultak, de nem mindenütt végeztek oly eredményesen alkotmányos és statutáris feladataikat, mint a köztársasági Képviselőház Nemzetiségi Bizottsága.

A nemzetiségileg vegyes területeken az alkotmány 157-ik szakaszának 3. bekezdése értelmében, biztosítani kell az olasz illetve magyar nemzetiség megfelelő képviseletét a küldöttségekben. A választásokról és a képviselő-testületekbe való delegálásról szóló törvény 45. szakasza 2. bekezdése azonos határozatot tartalmaz. A községi statutumok is átveszik a fenti alkotmányos rendelkezést. Annak ellenére, hogy a választásokról szóló törvény semmi formális kulcs-rendszert nem lát elő, amelynek alapján biztosítani lehetne a nemzetiség megfelelő képviseletét a küldöttségekben, a szlovéniai magyarok a küldöttségekben a kétszeres-választások alkalmával az új alkotmány meghozása után a lakosság arányával öszhangban voltak képviselve. Ez a tény a Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége a törvény határozatai értelmében végzett politikai akciója eredményeként értékelhető a jelölési eljárásban. A községekben a magyar nemzetiség tagjai legmagasabb vezető tisztségeket is töltenek be.

Az 1974-ik évi köztársasági alkotmány legjelentősebb újdonsága pedig kétségen kívül a külön fejezet, amelyben az alkotmány 250-ik és 251-ik szakaszaiban az olasz illetve magyar nemzetiség és tagjai külön jogaival foglalkozik. Már e fejezet címe is megmondja, hogy az alkotmány a külön jogokat és védelmet a nemzetiségnek, mint csoportnak és tagjainak, mint egyéneknek biztosítja. Az u. n. külön jogok alatt pedig az alkotmány azokat a jogokat határozza meg, amelyek a nemzetiségeknek és tagjainak az általános, munkából eredő jogokon kívül, amelyek minden polgárnak és dolgozónak biztosítottak, külön vannak biztosítva. Ezek közül ki kell emelni a saját anyanyelvük szabad használatát, saját nemzetiségi kultúrájuk kifejezését és fejlesztését és e célból szervezetek alapítását és nemzetiségi szimbolumaik szabad használatát.

A nyelvi egyenjogúságról az alkotmány hasonlóan rendelkezik, mint az ezelőtti alkotmány.

Az eddigi határozatoknál sokkal bővebbek és részletesebbek az anyanyelven való nevelésre és oktatásra vonatkozó határozatok.

Az alkotmány külön biztosítja a Szlovén SzK gondját és támogatását a nemzetiségi káderek képzésénél. Továbbá támogatja az olasz illetve magyar nemzetiség közötti, és anyaországaiikkal való kapcsolatok fejlesztését. A nemzetiségi jogok részletesebb feldolgozását az alkotmány törvényekre, községi statutumokra és a társult munka szervezeteinek és más öngazgatási szervezet és közösség általános aktusaira bizza.

Az alkotmány I. alapelvének megvalósítása érdekében, amely szerint az olasz és magyar nemzetiségű dolgozók és polgárok alkotmányos jogukat olyképpen valósítják meg, hogy mindenütt a többi dolgozóval és polgárral egyenranguan

kapcsolódnak be az öngazgatási szocialista viszonyokba és az öngazgatási döntéshozatalba, az alkotmány 251-ik szakaszában lehetővé teszi az olasz illetve magyar nemzetiség tagjainak, hogy a nemzetiségileg vegyes községekben művelődési és kulturális öngazgatási érdekközösségeket alakíthatnak. Az érdekközösség a külön jogok fejlesztésével és megvalósításával foglalkozik. A Szlovén Szocialista Köztársaságban élő magyar nemzetiségnek az új alkotmány meghozásáig nem volt saját szervezete. Ezért az öngazgatási érdekközösség megalakításának lehetősége annál inkább jelentős volt számára. 1975. márciusában megalakultak a nemzetiségi öngazgatási érdekközösség a lendvai és muraszombati községben. Az érdekközösségek lehetővé tették a magyar nemzetiség részvételét az öngazgatási döntéshozatalban külön jogait illetően, mivel az alkotmány a nemzetiségi érdekközösségek a községi statutum és az öngazgatási érdekközösségek öngazgatási aktusai határozataival összhangban a községi képviselő-testület illetékes tanácsával illetve a megfelelő öngazgatási érdekközösségekkel egyenjoguan döntenek.

A külön jogok közül ki kell emelni az anyanemzettel való kulturális kapcsolatok fejlesztésének biztosítását és támogatását és különösen a művelődési és kulturális öngazgatási érdekközösségek alakításának lehetőségét a nemzetiségi kultúra, az anyanyelven való oktatás és nevelés, a nemzetiségi sajtó és nyilvános tájékoztatás más eszközeinek, valamint a könyvkiadás és az anyanemzettel való kapcsolatok fejlesztése érdekében.

Az 1974-ben elfogadott statutumok Lendava és Muraszombat községekben szintén az eddiginél részletesebben rendezik a magyar nemzetiség helyzetét és jogait. A két községi statutum külön fejezetébe foglalt, a nemzetiségi jogokra vonatkozó határozatai ez alkalommal majdnem teljesen azonosak azzal, hogy a lendvai statutum ezenkívül még egyes fejezeteiben is rendelkezik a nemzetiségi jogokról mint például a társadalmi-politikai szervezetekről, a nevelésről és oktatásról, a kulturáról és művelődésről és a községközi együttműködésről szóló fejezetekben. A külön jogokat szabályozó fejezet elsősorban a nyelvi egyenjogúságról rendelkezik a nemzetiségileg vegyes területen. Több és részletesebb a kétnyelvű eljárásra vonatkozó határozat, mint az eddigi statutumokban. A statutum biztosítja a nemzetiségi képviselőtestületet a küldöttségekben, a végrehajtó tanácsban és a képviselő-testületben. A községi nemzetiségi bizottság összetételét külön szakasz szabályozza. A statutum nem részletezi az alkotmány nemzetiségi öngazgatási érdekközösségekre vonatkozó határozatait, egyedül azokat a kérdéseket sorolja fel, amelyekről az érdekközösség közgyűlése mint egyenjogú tanács tárgyal és dönt a községi képviselő-testülettel. Utasítja a megfelelő öngazgatási érdekközösségeket, hogy alapszabályaikban biztosítsák a nemzetiségi érdekközösséggel való közreműködést.

Szükséges megemlíteni, hogy az eddigi gyakorlatban a lendvai és muraszombati községekben a nemzetiségi öngazgatási érdekközösség képviselő testülete csak egy ízben döntött a községi képviselő-testület negyedik tanácsaként, még pedig a magyar nemzetiség alkotmányos és statutaris joga és helyzete megvalósításáról. Mivel az általános jogokról a nemzetiségnek, amely megfelelően van képviselve minden küldöttségben, lehetősége van dönteni minden fórumon és az érdekközösség csak a külön jogokról dönt, ez az állapot kielégítő. Az előkészületben lévő községi statutumnak módosításai pedig részletesebben határozzák meg majd azokat a kérdéseket, amelyekről közösen kell dönteni.

A nemzetiségi érdekközösség programját végrehajtó u. n. megfelelő érdekközösségek öngazgatási aktusaiban nem tettek teljes mértékben eleget a községi statutum utalásának, hogy biztosítsák a nemzetiségi érdekközösséggel való közreműködést. Szabály-szerint egy általános határozattal rendezik e közreműkö-

dést, amely a közreműködés konkrét formáinak felsorolása hiányában sokszor akadályt jelent ezen elv megvalósulásánál. E területen az eddig szerzett tapasztalatok alapján több és részletesebb határozatot volna szükséges az u. n. megfelelő öngazgatási érdekközösségek általános aktusaiba bevezetni.

Az új alkotmány meghozása után a nyelvi egyenjoguságról több új törvény rendelkezik. Az öngazgatási bíróságokról szóló törvény elrendeli a kétnyelvű eljárás alkalmazását a nemzetiségileg vegyes területeken. Hasonló határozata van a rendes bíróságokról szóló törvénynek. A törvény elrendeli az eljárás szóbeli és írásbeli kétnyelvűségét. Kétnyelvű eljárást akkor kell vezetni, ha a fél olasz, illetve magyar nyelvet használ. A bíróság elnökének kötelessége gondoskodni a kétnyelvű eljárás törvényes alkalmazásáról. Az eljárást részletesebben a bíróság ügyrendi szabályzatának kell meghatározni. A közügyészségekről szóló törvény is elrendeli, hogy a törvénnyel vagy statummal meghatározott nemzetiségileg vegyes területeken az ügyészeg az eljárás során köteles alkalmazni a magyar, illetve az olasz nyelvet.

Érdekes megállapítani, hogy az említett törvények, és a bírósági ügyrendi szabályzat is a Szlovén Szocialista Köztársaság nemzetiségileg vegyes területein a bírósági eljárásban is eredeti kétnyelvűséget vezetnek be, amely meghaladja a büntető eljárás 5 től 8-ig, polgári eljárás 102-től 105-ig és közigazgatási eljárás 15-ik szakaszainak nyelvi egyenjoguságról szóló határozataiban biztosított jogokat. A bírósági ügyrendi szabályzat az említett ideiglenes utasításoknál sokkal részletesebben és következetesebben szabályozza a kétnyelvű eljárást.

Továbbá az oktatásügyi közösségekről szóló törvény 10. szakasza 2. bekezdése 18. pontja is szabályozza a Szlovén Szocialista Köztársaságban élő magyar és olasz nemzetiség oktatásügyi tevékenységének serkentését. A kulturközösségekről szóló törvény 8. szakaszának 9-ik és 10-ik pontja szerint e közösségek is serkentik a magyar és olasz nemzetiség kulturtevékenységét. A Szlovén Szocialista Köztársaság Képviselőháza ügyrendi szabályzata 12-ik, 176-ik és 177-ik szakasza szabályozza a szlovéniában élő magyar és olasz nemzetiség küldötteinek jogait a Képviselőházban, amelyek alapján a nemzetiségi küldötteknek következetesen lehetőségük van saját anyanyelvükön felszólalni a köztársasági Képviselőházban, és e lehetőséggel szabályszerint élnek is. A Szlovén Szocialista Köztársaság Büntető Törvénye 60-ik és 113-ik szakaszában az egyenjoguság sérelmét és Jugoszláv népek és nemzetiségek szegényítését mint bűncselekményeket határozza meg.

Az alkotmányos és egyéb nemzetiségi jogokra vonatkozó határozatok megvalósításánál igen jelentős az 1976-os esztendő. A Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége ebben az évben igen széles vitát szervezett a helyi közösségektől kezdve egészen a köztársasági fórumokig, ahol a Dolgozó Nép Szocialista Szövetségének Köztársasági Elnöksége, a Szlovén Szocialista Köztársaság Elnöksége és végül a Köztársasági Képviselőháznak összes tanácsa is tárgyalt a nemzetiségek jogai és helyzete megvalósításáról. A vita alapján a Köztársasági Képviselőház elfogadta az olasz, illetve a magyar nemzetiség tagjai külön jogaira vonatkozó álláspontjait, javaslatait és határozatait. Az említett okmány tartalmába nem bocsátkozva kétségtől megállapítható, hogy megfelelően tükrözi a magyar és az olasz nemzetiség jogai megvalósításának mai helyzetét és utmutatóul szolgál a jövőbeni munkához is.

FORRÁSOK — VIRI

1. Ustava FLRJ (Ur. list FLRJ 10/46)
2. Ustavni zakon o temeljih družbene in politične ureditve FLRJ (Ur. list FLRJ 3/53)
3. Ustava SFRJ (Ur. list SFRJ 14/63)

4. Ustavna dopolnila k zvezni ustavi št. I.—VI. (Ur. list SFRJ 18/67)
5. Ustavna dopolnila k zvezni ustavi št. VII.—XIX. (Ur. list SFRJ 55/68)
6. Ustavna dopolnila k zvezni ustavi št. XX.—XLII. (Ur. list SFRJ 29/71)
7. Ustava SFRJ (Ur. list SFRJ 9/74)
8. Ustava LRS (Ur. list LRS 4/47)
9. Ustava SRS (Ur. list SRS 10/63)
10. Ustava SRS (Ur. list SRS 6/74)
11. Zakon o spremembah in dopolnitvah zakonika o kazenskem postopku (Ur. list SFRJ 50/67)
12. Zakon o pravnem postopku (Ur. list SFRJ 4/77)
13. Zakon o upravnem postopku (Ur. list SFRJ 4/77)
14. Zakon o dvojezičnih šolah z italijanskim in madžarskim učnim jezikom in o dvojezičnih šolah v SRS (Ur. list SRS 13/62, 7/65 in 31/72)
15. Zakon o pečatih v SRS (Ur. list SRS 8/64)
16. Zakon o sodiščih splošne pristojnosti (Ur. list SRS 20/65)
17. Zakon o samoupravnih sodiščih (Ur. list SRS št. 10/77)
18. Zakon o rednih sodiščih (Ur. list št. 10/77)
19. Zakon o javnem tožilstvu (Ur. list SRS 10/77)
20. Stališča, priporočila in sklepi o uresničevanju posebnih pravic italijanske in madžarske narodnosti in njihovih pripadnikov v SRS (Ur. list št. 11/77)
21. Zakon o volitvah in delegiranju v skupščine (Ur. list SRS 24/77)
22. Zakon o izobraževalnih skupnostih (Ur. list SRS št. 38/74)
23. Zakon o kulturnih skupnostih (Ur. list SRS 38/74)
24. Kazenski zakon SRS (Ur. list SRS 12/77)
25. Poslovnik Skupščine SR Slovenije (Ur. list SRS 21/75)
26. Odločba ustavnega sodišča SRS št. U 31/692 dne 30. 6. 1970 (Ur. list SRS 27/70)
27. Mnenje in predlogi ustavnega sodišča SRS o dvojezičnih šolah (U 31/69 z dne 30. 6. 1970)
28. Sklep vrhovnega sodišča SRS z dne 15. 7. 1966 št. Pzz 9/66
29. Statut občine Lendava (Uradni vestnik okraja Maribor 25/64)
30. Statut občine Murska Sobota (Uradni vestnik občine Maribor 22/64)
31. Statut občine Lendava (Uradne objave okraja Maribor 8/74)
32. Statut občine Murska Sobota (Uradne objave okraja Maribor 5/74)
33. Začasno navodilo republiškega senata za prekrške z dne 4. 12. 1963
34. Začasno navodilo republiškega sekretariata za proračun in občo upravo o dvojezičnem poslovanju upravnih organov na narodnostno mešanih območjih v SRS (9. 12. 1963 št. 03-4/63)
35. Začasno navodilo republiškega sekretariata za pravosodje o dvojezičnem poslovanju sodišč na narodnostno mešanih območjih v SRS (4. 2. 1964 št. Su I.—L/64-1)
36. Sodni poslovnik za redna sodišča (Ur. l. SRS 26/78)

Povzetek

PRAVNI POLOŽAJ NARODNOSTI V SR SLOVENIJI

Pravna osnova enakopravnosti narodnosti v Jugoslaviji je v sklepih II. zasedanja AVNOJA, ki zagotavljajo narodnostnim manjšinam v Jugoslaviji vse pravice. KPJ je že od vukovarskega kongresa 1920. leta naprej dosledno stala na stališču, da je vsem narodnostnim manjšinam v Jugoslaviji potrebno zagotoviti enakopravnost in to stališče je izraženo tudi v kasnejših partijskih dokumentih. Med temi so posebno pomembni sklepi IK CK KPJ o narodnostnih manjšinah iz leta 1959.

Ustava SR Slovenije iz leta 1947 podobno kakor prva zvezna ustava iz leta 1946 zagotavlja tradicionalno pravno zaščito manjšin. Ustava SR Slovenije iz 1963 leta pa pomeni že znaten napredek pri ureditvi pravnega položaja manjšin. Ta ustava prvič uporablja termin »narodnost«, kar ni le formalnega pomena, ampak je tudi odraz stopnje uveljavljanja enakopravnosti narodnosti v vsakdanji praksi. Iz določila 76. člena ustave sledi v zvezi z določilom 77. člena, da so narodnostne pravice zagotovljene italijanski in madžarski narodnosti, ki živita na področju SR Slovenije kot avtohtono prebivalstvo. V tej ustavi so položeni tudi temelji dvojezičnosti v SR Sloveniji. Ustava določa enakopravnost slovenskega jezika in jezika narodnosti na narodnostno mešanih območjih ter napotuje občinske statute, da to vprašanje podrobneje uredijo. Ustava ima tudi podrobnejša določila o izobraževanju v jeziku narodnosti ter o skrbi za kulturno dejavnost ter informiranje narodnosti. Statuti občin Lendava in Murska Sobota iz leta 1974 podrobneje urejajo položaj madžarske narodnosti v navedenih občinah. Mursko-soboški statut ureja pravice in položaj madžarske narodnosti v posebnem poglavju, lendavski statut pa v posameznih ustreznih

poglavjih in členih. Statuta določata narodnostno mešano (dvojezično) območje občin. Pri določanju dvojezičnih območij ni bilo težav, ker je bil edini kriterij avtohtonost, dočim število in razmerje prebivalstva sploh ni bilo upoštevano. Statuta sledeč napotilo ustave podrobneje urejata dvojezično poslovanje ter načine in oblike zagotovitve enakopravnosti obeh jezikov v javnem družbenem življenju. Oba statuta imata tudi več določil o dvojezičnih osnovnih šolah, lendavski statut pa o pouku madžarskega jezika v edini srednji strokovni šoli na narodnostno mešanem območju, ki se nahaja v Lendavi. Občini tudi v sedaj veljavnih statutih nimata določil o pouku madžarskega jezika na srednjih in strokovnih šolah izven dvojezičnega območja, ki jih obiskujejo učenci dvojezičnih osnovnih šol, čeprav je v šolskem letu 1976/1977 na teh šolah uveden pouk madžarskega jezika.

Se pred sprejetjem zgoraj omenjenih občinskih statotov pa so republiški sekretariat za proračun in občjo upravo, republiški sekretariat za pravosodje in republiški senat za prekrške izdali začasna navodila o dvojezičnem poslovanju na narodnostno mešanih območjih. Ta navodila že vsebujejo kasnejša statutarna določila o zasedbi delovnih mest z dvojezičnimi kadri, o dvojezičnih tiskovinah, napisih in pečatih ter o dvojezičnosti zapisnikov ter odločb. Po navodilih dodatni stroški dvojezičnega poslovanja strank ne bremenijo.

Zakon o sodiščih splošne pristojnosti iz leta 1965 v 6. členu določa enakopravnost italijanskega oziroma madžarskega jezika v sodnih postopkih na narodnostno mešanem območju. Sodni poslovnik, ki naj bi po določilih zakona podrobneje uredil dvojezično poslovanje, povzema določila začasnih navodil. Tudi zakon o pečatih v SRS iz leta 1964 določa uporabo dvojezičnih pečatov na narodnostno mešanem območju.

Za izvajanje dvojezičnega poslovanja v praksi je pomemben sklep Vrhovnega sodišča SRS iz leta 1966 v postopku za varstvo zakonitosti, s katerim so bile razveljavljene odločbe kopskega in piranskega sodišča zaradi bistvene kršitve določil pravnega postopka, ker postopek ni bil voden dvojezično.

Dvojezični pouk se je v Prekmurju pričel postopoma uvajati v letih 1959/60. Prvi zakon o dvojezičnih šolah je bil sprjet leta 1962, zakon je bil spremenjen leta 1965, v sedaj veljavnem besedilu pa je zakon sprejet leta 1972. V zvezi z dvojezičnim poukom je leta 1969 pred Ustavnim sodiščem SRS tekel ustavni spor o vprašanju ustavnosti dvojezičnih šol. Ustavno sodišče je odločilo, da zakon o dvojezičnih šolah ni v nasprotju z ustavo SR Slovenije, ustavno sodišče pa je pripravilo tudi vrsto predlogov za nadaljnjo ureditev šolstva narodnosti.

Brez dvoma ustava SR Slovenije iz leta 1974 pomeni največji korak pri ureditvi pravic in položaja narodnosti. Ustava že v 1. členu definira SR Slovenijo kot socialistično samoupravno demokratično skupnost delovnih ljudi in občanov, slovenskega naroda in italijanske in madžarske narodnosti, svoje ustavne pravice pa občani italijanske in madžarske narodnosti uresničujejo po prvem temeljnem načelu ustave tako, da se povsod enakopravno z drugimi delovnimi ljudmi in občani vključujejo v samoupravne socialistične odnose in samoupravno odločanje. Ustava določa ustanovitev komisij za narodnosti pri republiški skupščini in pri občinskih skupščinah. Nadalje določa enako kakor zakon o volitvah in delegiranju v skupščine ter občinski statuti ustrezno zastopstvo narodnosti v delegacijah, kar se v praksi uresničuje. Posebne pravice narodnosti pa ustava določa v posebnem poglavju v 250. in 251. členu. Že iz naslova tega poglavja sledi, da so te pravice zagotovljene narodnosti kot celoti in tudi njenim pripadnikom. Med posebnimi pravicami so najpomembnejše enakopravnost jezika narodnosti na narodnostno mešanem območju, vzgoja in izobraževanje v materinem jeziku oziroma na dvojezičnih šolah, razvijanje kulturno-prosvetne dejavnosti, tiska, založništva, v ta namen možnost ustanavljanja lastnih organizacij, pravica do uporabe narodnostnih simbolov in razvijanje stikov z matičnim narodom. Najpomembnejša novost pa je možnost ustanavljanja samoupravnih interesnih skupnosti za prosveto in kulturo, ki skrbijo za razvijanje in uveljavitev posebnih pravic narodnosti in ki o teh vprašanih v skladu z določili statuta občin in samoupravnih aktov ustreznih samoupravnih interesnih skupnosti enakopravno odločajo s pristojnim zborom občinske skupščine oziroma z ustreznimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi.

Statuta občin Lendava in Murska Sobota iz leta 1974 podrobneje in natančneje od določil dosedaj veljavnega statuta urejata položaj in pravice narodnosti.

Po sprejetju nove ustave vrsta zakonov določa dvojezično poslovanje. Tako zakon o samoupravnih sodiščih, zakon o rednih sodiščih in zakon o javnem tožilstvu določajo dvojezični postopek na narodnostno mešanih območjih. V skladu z določilom zakona o rednih sodiščih način dvojezičnega poslovanja ureja sodni poslovnik. Novi sodni poslovnik v skladu z določili citiranega zakona in smislom določil ustave SRS uvaja na dvojezičnem območju dvojezično poslovanje, v katerem imajo pripadniki narodnosti glede uporabe materinega jezika in vodenje postopka v njihovem jeziku znatno širše pravice kot so pa zagotovljene v zakonu o pravnem postopku, v zakonu o kazenskem postopku ter zakonu o upravnem postopku.

Nadalje urejajo pravice narodnosti tudi zakon o izobraževalni skupnosti in zakon o kulturni skupnosti, vsak na svojem področju.

Kazenski zakon SR Slovenije določa kazniva dejanja kršitve enakopravnosti in sramotive narodov in narodnosti Jugoslavije z ustreznimi sankcijami.

Na podlagi široke javne razprave v letu 1976 so zbori skupščine SRS 1977 leta sprejeli stališča, priporočila in sklepe o uresničevanju posebnih pravic italijanske in madžarske narodnosti in njihovih pripadnikov v SRS. Ta stališča, priporočila in sklepi so odraz dejanskega stanja na področju uveljavljanja pravic narodnosti v SRS in seznam bodočih nalog na tem področju.

Summary

LEGAL STATUS OF NATIONALITIES IN THE SR OF SLOVENIA

The legal basis of the equality of rights of the nationalities living in Yugoslavia is comprised in the Conclusions of the II. AVNOJ-Session (AVNOJ-AFCNLY—the Antifascist Council of the National Liberation of Yugoslavia). They guarantee all the rights to the national minorities living in Yugoslavia. Since the Vukovar Congress in 1920 the Communist Party of Yugoslavia has consistently taken up a position that the equality of rights has to be guaranteed to all national minorities in Yugoslavia. This point of view is expressed in all subsequent Party Documents. Among them are of particular importance the Conclusions of IK CK KPJ (EC CC CPY — the Executive Council of the Central Committee of the Communist Party of Yugoslavia) concerning the national minorities (from 1959).

The Constitution of the SR of Slovenia of 1947 guarantees — similarly to the first federal Constitution of 1946 — the traditional legal protection of minorities. The Constitution of the SR of Slovenia of 1963 means a significant progress as regards the regulation of the legal status of minorities. For the first time it uses the term "nationality". This fact is not only of just formal meaning, but is also a reflexion of the degree of assertion of the equality of rights in everyday praxis. From the stipulation of the Article 76 — in connection with the Article 77 — it is emanating that the national rights are guaranteed to the Italian and Hungarian nationalities living in the territory of the SR of Slovenia as the autochthonous population. In the Constitution the grounds for implementation of bilingualism in SR of Slovenia have been set up as well. The Constitution provides for the equality of rights of the Slovene language and the language of the nationality inhabited in the ethnically mixed territory. It gives directions to the Communes to regulate this question in greater detail in their Statutes. The Constitution also comprises precise stipulations regarding the education in the language of the nationality, the development of cultural activities as well as of the information media in the nationality's mother tongue. The Statutes of the Communes of Murska Sobota and Lendava of 1974 regulate the status of the Hungarian nationality living on their territory in a more precise way. The Statute of the Commune of Murska Sobota regulates the rights and the status of the Hungarian nationality in special chapters, whereas the Statute of the Lendava Commune both in special chapters and articles. The Statutes define the nationally mixed (bilingual) territory.

The Statutes, following the directions of the Constitution, regulate more accurately the bilingual administration as well as the ways and forms of security of equality of rights in the public social life. Both Statutes contain a number of stipulations concerning the bilingual elementary schools whereas the Statute of the Commune of Lendava includes also the provisions on the classes in the Hungarian language in the secondary professional school in the ethnically mixed territory (the school is namely in Lendava). The legal Statutes of both Communes comprise however no stipulations as regards the lessons of the Hungarian language in the secondary and professional schools outside the bilingual territory which are attended by pupils who finished the bilingual elementary schools, although the lessons of the Hungarian language have been introduced in this kind of schools in the school-year 1976/77.

Before the above mentioned Statutes were passed the Republic Secretariat for Budget and Common Administration, the Republic Secretariat For Law Affairs and the Republic Senate for Transgressions had passed the provisional instructions concerning the bilingual administration in the area with mixed population. Those instructions have already included the present statutory stipulations as regards the occupation of the posts with bilingual staff, bilingual prints, inscriptions and seals, as well as bilingual registers and decrees. According to the instructions the citizens are not charged with additional expenses due to bilingual administration.

The bill on the Law-Courts of common competence of 1965 stipulates in its Article 6 the equality of rights of both the Italian and Hungarian languages in the course of legal procedures on the territory with mixed population. The legal working-order, which, according to the law-provisions, should regulate the bilingual administration more pro-

foundly, sums up the provisions of the temporary instructions. The Law on Seals in the SR of Slovenia of 1964 also stipulates the implementation of bilingual seals in the area with mixed population.

For implementation of bilingual administration in praxis is of great importance the decree given by the Supreme Court of the SR of Slovenia in 1966. The decree vitiated the decisions of the Law-Courts of Koper and Piran. The legal procedures had namely not been conducted bilingually and that meant an essential violation of the provisions of the legal procedures.

The bilingual classes in Prekmurje were introduced gradually in the years 1959/60. The first Law on Bilingual Schools was passed in 1962, revised in 1965 and passed in final form in 1972. In 1970 the Constitutional Court of the SR of Slovenia after a constitutional litigation concerning the problem of bilingual schools made a decision that the Law on Bilingual Schools was not in opposition with the Constitution of the SR of Slovenia, and prepared a series of suggestions for further regulation of bilingual schools.

There is no doubt that the Constitution of the SR of Slovenia of 1974 means the greatest step as regards the regulation of the rights and status of nationalities. The Article 1 of the Constitution defines the SR of Slovenia as a socialist selfmanaging democratic community of the Slovene nation and the Italian and Hungarian nationalities; the citizens of the Italian and Hungarian nationality carry out their constitutional rights in accordance with the first fundamental article of the Constitution. With the equal rights as the Slovene working people and citizens they take part in selfmanaging decision-making. The Constitution provides for the establishing of the Commissions for nationalities at the Republic Assembly as well as at the Assemblies of Communes. Furtheron, it stipulates likewise the Law on Elections and Delegating Into the Assemblies and the Community-Statutes — an adequate representation in the delegations — all this is carried out in praxis. The Constitution defines the special rights of a nationality in the special chapter — Articles 250 and 251. Already from the title of the chapters follows that these rights are guaranteed to the nationality as a whole as well as to its members. Among the special rights are the most important the equality of the language of the nationalities on the districts with mixed population, education in the mother tongue in bilingual schools, development of the cultural activity, press, publishing, in this connection the possibility of establishing own organizations, the right of using the symbols of a nationality, the right of developing the relations with the mother nation.

The most important novelty, however, is the possibility to establish the Self-managing Communities of Interest For Culture and Education of the Members of Nationalities. They take care for the development and assertion of the special rights of the nationality. In this context they make decisions, on terms of equality, together with the competent Chamber of the Commune-Assembly respectively with the corresponding Self-managing Communities of Interest — all this in accordance with the stipulations of the Commune-Statutes and of the selfmanagement acts of the corresponding Self-managing Communities of Interest.

The Statutes of the Communes of Lendava and Murska Sobota, passed in 1974, regulate the status and rights of the nationalities more accurately and profoundly.

After 1974 a series of laws regulate the bilingual administration: Law on the Self-management Courts, Law on Regular Courts, Law on Public Prosecution. They all determine the bilingual procedure in the nationally mixed territory. In accordance with the stipulation of the Law on Regular Courts the bilingual administration is regulated by the judicial working-order. In accordance with the stipulations of the cited Law and in the spirit of the Constitution of the SR of Slovenia the new working-order introduces both languages, the Slovenian and Hungarian, as means of communication on institutional level in the nationally mixed territory. It gives the members of the nationality far broader rights as they are guaranteed by the Code on Judicial Procedure, the Code on Penal Procedure as well as by the Law on Administrative Procedure.

The rights of nationalities are also regulated by the Law on Self-managing Community of Interest For Education and the Law on Self-managing Community of Interest For Culture.

Adequate sanctions for criminal activities concerning the violation of the equality of rights and insulting the Yugoslav nations and nationalities are defined by the Penal Law of the SR of Slovenia.

On the basis of a wide public discussion in 1976 the Chambers of the Republic Assembly (in 1977) passed Recommendations and Conclusions concerning the implementation of the special rights of the Italian and Hungarian nationalities and their members in the SR of Slovenia. They reflect the actual situation as regards the implementation of the rights of the nationalities in the SR of Slovenia and indicate the future tasks in this field.

**Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani, YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5,
tel. 061/21 631 in 25 204,**

želi omogočiti raziskovalcem narodnostne problematike nabavo kompleta inštitutskih publikacij (primerjaj seznam na strani 40!) in v doglednem času ponatisniti razprodane knjige. Zato sprejema prednaročila za ponatis naslednjih dveh publikacij:

Razprave in gradivo, št. 2, Ljubljana 1960, 264 strani.

Prispevki: J. Pleterski: Manjšinska zakonodaja na Koroškem po drugi svetovni vojni. V. Klemenčič: Kritični pretres avstrijskega popisa 1951 z ozirom na jezikovno strukturo na Koroškem. J. Umek: Zakon za slovensko šolstvo v Italiji — borba slovenske etnične skupine zanj in poskusi vlade in političnih strank Italije, da se to vprašanje uredi. Obširno gradivo.

Drago Druškovič: Quelques questions des Slovènes de Carinthie.

Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja 1972. (Etude et documents), 44 pages.

Ennio Opassi

ATTIVITÀ ED ESPERIENZE DELLE COMUNITÀ D'INTERESSE AUTOGESTITE PER L'ISTRUZIONE E LA CULTURA DEGLI APPARTENENTI ALLA NAZIONALITÀ ITALIANA DI CAPODISTRIA, ISOLA E PIRANO

Tra le novità più rilevanti dell'ultima Costituzione della Repubblica socialista di Slovenia per l'ulteriore valorizzazione delle particolarità nazionali delle Comunità italiana e ungherese, che vivono in questa Repubblica, c'è la formazione delle Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana e ungherese.

Ci limiteremo, nel trattare la problematica in merito alle finalità, alle esperienze e alle prospettive di queste particolari Comunità, al territorio comprendente i Comuni di Capodistria, Isola e Pirano, dove vive il gruppo nazionale italiano della Repubblica Socialista di Slovenia.

Nel capitolo IV-Titolo II della Costituzione della Repubblica Socialista di Slovenia, riservato ai diritti particolari delle nazionalità l'articolo 250 rileva:

«Alla nazionalità italiana, rispettivamente ungherese, è garantito il diritto di usare liberamente la propria lingua, di esprimere e sviluppare la propria cultura nazionale e di costituire a questo fine organizzazioni, di usare i propri simboli nazionali e di realizzare gli altri diritti stabiliti dalla Costituzione. Nei territori in cui accanto alla nazione slovena vivono anche appartenenti alla nazionalità italiana, rispettivamente ungherese, la lingua italiana o ungherese è equiparata a quella slovena.

Nei territori in cui accanto alla nazione slovena vivono anche appartenenti alla nazionalità italiana, rispettivamente ungherese, vengono a questi garantite l'educazione e l'istruzione nella propria lingua. Con legge si possono introdurre l'educazione e l'istruzione bilingui nelle organizzazioni educativo-assistenziali e nelle scuole, rispettivamente l'insegnamento obbligatorio della lingua slovena nelle scuole e nelle organizzazioni educativo-assistenziali delle nazionalità, congiuntamente all'insegnamento obbligatorio della lingua della nazionalità nelle scuole e nelle organizzazioni educativo-assistenziali slovene.

La Repubblica Socialista di Slovenia provvede allo sviluppo dell'educazione e dell'istruzione, della stampa e degli altri mezzi di pubblica informazione e allo sviluppo delle altre forme d'attività culturale-educativa della nazionalità italiana, rispettivamente ungherese, nonché alla preparazione dei quadri di importanza per la realizzazione della posizione e dei diritti delle nazionalità e a tale fine assicura l'assistenza necessaria.

La Repubblica Socialista di Slovenia sostiene lo sviluppo dei rapporti fra le nazionalità italiana, rispettivamente ungherese e le relative nazioni-madre ai fini dell'arricchimento dello sviluppo culturale-linguistico della nazionalità.

La Legge, lo Statuto del Comune e gli atti d'autogestione delle organizzazioni del lavoro associato e delle altre organizzazioni e comunità autogestite definiscono il modo di realizzazione dei diritti della nazionalità italiana rispettivamente ungherese.»

L'articolo 251 dice testualmente:

«Per sviluppare la loro cultura nazionale, l'educazione e l'istruzione nella propria lingua, la stampa, gli altri mezzi di pubblica informazione e l'editoria della nazionalità, come pure per incrementare i contatti con la nazione-madre ai fini dello sviluppo culturale linguistico, gli appartenenti alle nazionalità italiana, rispettivamente ungherese, possono costituire nei Comuni, in cui vivono, Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura. Con lo Statuto del Comune e con gli atti di autogestione delle Comunità d'interesse autogestite vengono definite le questioni in materia d'istruzione e cultura, delle quali queste Comunità decidono

a parità di diritti con la competente Camera dell'Assemblea Comunale, ovvero con la corrispondente Comunità d'interesse autogestita.»

Gli articoli 250 e 251 della Costituzione della Repubblica Socialista di Slovenia e puntualizzano e istituzionalizzano le funzioni di queste specifiche Comunità, che consentono agli appartenenti alla nazionalità italiana, rispettivamente ungherese, della Repubblica Socialista di Slovenia, d'inserirsi direttamente nel sistema assembleare a parità di diritti e doveri con le altre Comunità d'interesse autogestite del popolo di maggioranza. Si tratta di una nuova qualità legislativa istituzionalizzata nel trattamento dei gruppi nazionali, che finora, non trova riscontro in nessun'altra Costituzione in ambito mondiale e, perciò, rappresenta un'innovazione normativa unica e genuina.

Partendo da questi presupposti possiamo constatare che con la formazione delle Comunità d'interesse autogestite le nazionalità divengono un vero soggetto dell'autogestione, si concretizza, praticamente, quanto Edvard Kardelj aveva anticipato nel discorso pronunciato a Umago nel 1969, nell'ambito delle celebrazioni del 25° anniversario della formazione dell'Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume. In quell'occasione Edvard Kardelj, tra l'altro, rilevò:

«L'Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume non è più soltanto un'organizzazione culturale, ma rappresenta sempre in maggiore misura anche una forma di organizzazione d'autogestione della nazionalità italiana e alla quale gli organi statali - a livello sia comunale sia repubblicano dovranno, probabilmente, trasferire le loro determinate competenze relative alla soluzione di singole questioni riguardanti la vita della nazionalità italiana.»

Il discorso riguarda l'Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume, ma è chiaro che va esteso anche alle Comunità degli Italiani in Slovenia.

Prima di passare al concreto raggio di attività esplicito nei quattro anni lasciati alle spalle dalle Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana dei Comuni di Capodistria, Isola e Pirano, esperienze complessivamente positive e proficue, che costituiscono una solida piattaforma per l'ulteriore attività, per approfondire maggiormente questa specifica tematica e comprendere meglio l'essenza dello sviluppo dei nostri rapporti sociali socialisti d'autogestione, che coinvolgono anche la Comunità nazionale italiana, la quale vive e opera nei Comuni di Capodistria, Isola e Pirano e si prefiggono soprattutto un ulteriore progresso qualitativo della nazionalità, citeremo alcuni articoli-basilari delle Costituzioni della Repubblica Socialista Federativa di Jugoslavia e della Repubblica Socialista di Slovenia.

L'articolo 170 della Costituzione della Repubblica Socialista Federativa di Jugoslavia rileva:

«Al cittadino si garantiscono la libertà di esternare la propria appartenenza etnica, rispettivamente nazionale, la libertà di esprimere la propria cultura nazionale e la libertà di uso della propria lingua nelle forme parlata e scritta.

Il cittadino non è tenuto a dichiarare a quale popolo rispettivamente gruppo nazionale appartenga, nè è tenuto ad optare per l'appartenenza ad uno dei popoli o ad uno dei gruppi nazionali. È anticostituzionale e punibile ogni propagazione o attuazione di discriminazioni nazionali come pure ogni istigazione all'odio o all'intolleranza nazionale, razziale o religiosa.»

L'articolo 171 precisa:

«Gli appartenenti ai gruppi etnici, conformemente a quanto sancito dalla Costituzione e dalla legge, hanno diritto all'uso della propria lingua nelle forme parlata e scritta durante l'esercizio dei propri diritti e doveri, nonchè nel corso dei procedimenti dinanzi agli organi statali e alle organizzazioni che espletano pubblici incarichi.

Gli appartenenti ai popoli ed ai gruppi nazionali della Jugoslavia, entro il territorio di ciascuna Repubblica o Provincia Autonoma, hanno diritto-come stabilito dalle norme di legge-all'istruzione nella propria lingua.»

È interessante il capitolo della Costituzione della Repubblica Socialista di Slovenia che tratta la posizione e i diritti delle nazionalità autoctone:

»La posizione e i diritti delle nazionalità autoctone italiana e ungherese e dei loro appartenenti sono regolati dalla Costituzione della Repubblica Socialista di Slovenia nei principi fondamentali, nelle disposizioni generali sulle libertà, sui diritti e sui doveri dell'uomo e del cittadino, a prescindere dalla particolarità della loro appartenenza nazionale, nelle norme sui diritti particolari delle nazionalità italiana e ungherese e dei loro appartenenti e in alcune altre disposizioni.»

La Costituzione della RS di Slovenia fissa sostanzialmente due punti di partenza fondamentali, che scaturiscono dai principi dell'internazionalismo socialista, dai principi e dalla prassi politica della Lega dei comunisti della Jugoslavia in materia di rapporti nazionali e dalle basi socio-economiche e socio-politiche del nuovo ordinamento costituzionale:

a) la posizione d'eguaglianza e la realizzazione dei diritti delle nazionalità e dei loro appartenenti sono garantite dai lavoratori che si trovano in posizione d'eguaglianza per quanto concerne il rapporto produttivo fondamentale nell'intera struttura d'autogestione e politica della nostra società.

b) il riconoscimento dei diritti particolari delle nazionalità e dei loro appartenenti e i relativi obblighi della Repubblica al fine di garantire un'effettiva eguaglianza delle nazionalità e tutelarne il loro particolare carattere nazionale.»

Altre norme della Costituzione della Repubblica Socialista della Slovenia, relative alla posizione delle nazionalità, sono contemplate nel capitolo II che tratta i fondamenti del sistema politico-sociale. Citiamo l'articolo 157:

»Nei territori in cui, accanto alla nazione slovena, vivono anche appartenenti alle nazionalità italiana o ungherese, le due nazionalità devono essere adeguatamente rappresentate nelle delegazioni.»

L'articolo 190 s'intrattiene su altre norme:

»Nei territori in cui, accanto alla nazione slovena, vivono appartenenti alla nazionalità italiana o ungherese, viene costituito, nell'ambito delle assemblee comunali, un corpo di lavoro permanente per la trattazione delle questioni che riguardano le caratteristiche nazionali, la posizione, i diritti e le possibilità di sviluppo delle nazionalità italiana e ungherese.

Il corpo di lavoro permanente è composto di un numero eguale degli appartenenti alla nazione slovena e alle nazionalità italiana e ungherese.»

Per l'attuazione nella prassi quotidiana dei diritti particolari della nazionalità italiana è rilevante la traslocazione degli articoli contemplati dalla Costituzione della RS di Slovenia, quale massimo documento legislativo, negli statuti comunali, ovvero nelle »Costituzioni in miniatura«.

Gli Statuti dei Comuni di Capodistria, Isola e Pirano sono pressochè identici per quanto concerne le norme relative alla posizione delle nazionalità italiana e, quindi, dei suoi appartenenti.

Per riconfermazione riportiamo gli estratti più rilevanti dello Statuto del Comune di Capodistria:

Premesso:

... che il Comune di Capodistria è situato al confine di stato e che, entro il suo territorio vivono, accanto agli appartenenti al popolo sloveno anche gli appartenenti al gruppo nazionale italiano, i quali godono una totale parità di diritti e costituiscono il ponte d'unione tra i due stati e i due popoli vicini ...

L'articolo 185 rileva:

«Al gruppo nazionale italiano è garantito, dal Comune di Capodistria, il diritto di usare liberamente la propria lingua, di esprimere e sviluppare la propria cultura nazionale e di istituire a questo fine organizzazioni, di usare i propri simboli nazionali e di realizzare altri diritti stabiliti dalla legge e dal presente statuto.»

Riportiamo anche l'articolo 186 dello statuto del Comune di Capodistria:

«I diritti e i doveri di particolare importanza per il gruppo nazionale vengono realizzati dagli appartenenti al gruppo nazionale italiano in conformità con la Costituzione, con la legge e con il presente statuto:

1. mediante l'istituzione della Comunità d'interesse autogestita per l'istruzione e la cultura in seno alla quale:

- a) promuovono e curano lo sviluppo della propria cultura nazionale.
- b) promuovono e curano il settore dell'educazione, dell'assistenza all'infanzia e dell'istruzione nella propria lingua.
- c) promuovono e curano lo sviluppo della stampa nazionale e di altri mezzi d'informazione pubblica e di attività editoriale.
- d) collaborano con le comunità nazionali negli altri Comuni, repubbliche e regioni autonome.
- e) seguono ed esaminano tutte le altre questioni importanti ai fini dell'esistenza e dello sviluppo generale del gruppo nazionale italiano.

2. assieme agli altri lavoratori e ai cittadini nel territorio a nazionalità mista regolano le questioni di fondamentale importanza per la realizzazione dei loro diritti costituzionali e statuari . . .»

Passiamo, infine, all'articolo 187 che c'interessa specificatamente:

«L'Assemblea della Comunità d'interesse autogestita degli appartenenti al gruppo nazionale italiano dell'istruzione e della cultura delibera a parità di diritto con le competenti Camere dell'Assemblea comunale, ossia con le Assemblee delle rispettive Comunità d'interesse autogestite, su questioni stabilite nel presente statuto e delega i propri rappresentanti nella commissione per le questioni attinenti al gruppo nazionale italiano dell'Assemblea comunale.

Nello statuto della Comunità d'interesse autogestita degli appartenenti al gruppo nazionale italiano per l'istruzione e la cultura e negli statuti delle altre Comunità d'interesse autogestite vengono stabilite le questioni sulle quali l'assemblea della Comunità d'interesse autogestita degli appartenenti al gruppo nazionale italiano per l'istruzione e la cultura delibera a parità di diritto con le assemblee delle rispettive Comunità d'interesse autogestite.»

Questo articolo praticamente stabilisce che l'Assemblea della Comunità d'interesse autogestita per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana si costituisce in quarta Camera dell'Assemblea comunale, accanto alle tre Camere esistenti (Camera socio-politica, Camera del lavoro associato e Camera delle Comunità locali) quando si tratta di prendere delle decisioni su questioni basilari della nazionalità italiana.

Per quanto concerne, poi, le competenze delle Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana, certamente bisogna evidenziare sinteticamente i rapporti con la nazione d'origine, rapporti indispensabili per una sicura crescita di ogni gruppo minoritario della Comunità italiana. Lo stesso vale per i mezzi d'informazione.

Una nazionalità è condannata all'impoverimento se non intrattenga fattivi e permanenti rapporti con la nazione-madre, dalla quale si è divisa staturalmente, ma alla quale è legata linguisticamente e culturalmente.

A più riprese, specie nelle riunioni delle commissioni per le questioni delle nazionalità della Repubblica Socialista di Slovenia e in quella delle Presidenze dell'Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume e delle Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana di

Capodistria, Isola e Pirano, è stata sottolineata la giusta impostazione, data a questa specifica questione, che dovrebbe essenzialmente difendere le nazionalità da eventuali pericoli, derivanti da peggioramenti dei rapporti tra lo stato in cui vivono e la nazione d'origine.

Un capitolo specifico è occupato dai mezzi d'informazione presi nel suo complesso, ovvero stampa, radio e televisione della Comunità italiana in Jugoslavia, i quali non debbono servire esclusivamente ad un'informazione, ma debbono, invece, esplicitare sostanzialmente una funzione più approfondita e di maggiore portata soprattutto per quanto riguarda la formazione degli appartenenti alla nazionalità italiana stimolando in modo particolare l'attività creativa.

I mezzi d'informazione, che godono ormai una lunga e collaudata esperienza, quali le pubblicazioni dell'EDIT di Fiume e più specificatamente il quotidiano «La Voce del popolo», fondato durante la Lotta popolare di Liberazione e Radio Capodistria, con 13 ore di programma giornaliero in lingua italiana, che nel maggio del 1979 festeggerà il 30° anniversario della fondazione, costituiscono un consistente fattore della vita culturale, politica e sociale della nazionalità italiana in Jugoslavia e, su queste direttrici, questi mezzi e gli altri esistenti devono programmare la loro futura attività.

Le Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana di Capodistria, Isola e Pirano e quella costiera, l'organismo che coordina l'attività di queste tre Comunità, in questi primi quattro anni di mandato ha, più volte, evidenziato che un'informazione obiettiva, concreta, rapida non è soltanto indispensabile, ma costituisce la piattaforma per l'incremento di ogni Comunità nazionale e, dunque, anche per il gruppo nazionale italiano che vive in Jugoslavia.

Per armonizzare meglio questo particolare e delicato campo di attività, già all'Assemble dell'Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume, svoltasi nel maggio del 1971 a Parenzo (Poreč), è stata costituita, nell'ambito dell'Unione degli Italiani, un'Associazione per i mezzi d'informazione con il compito d'incrementare e indirizzare questo settore specifico. Un altro organismo è stato formato, quattro anni fa, nel Capodistriano, la commissione per i mezzi d'informazione presso la Comunità d'interesse autogestita costiera per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana.

Lo scopo di questi due organismi, oltre che curare in particolare i mass media del gruppo nazionale italiano, è anche quello d'invogliare i mezzi d'informazione del popolo di maggioranza a volgere una maggiore attenzione alla specifica problematica della Comunità nazionale italiana.

Nel Capodistriano, a cura della Comunità d'interesse autogestita costiera per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana, viene pubblicato un «Informatore» bilingue per illustrare i problemi, i risultati e far conoscere, non soltanto ai connazionali, ma anche alla popolazione di maggioranza, con la quale convive, i successi, le carenze, le iniziative da intraprendere per assicurare, nella prassi quotidiana, un trattamento paritetico alla nazionalità italiana e, nel contempo, fornire un'immagine quanto più completa e realistica dell'attività e della vita della Comunità italiana.

Affinchè l'informazione sia completa è necessario che anche i mass media del popolo di maggioranza dedichino lo spazio alla problematica del gruppo nazionale italiano. Per quanto riguarda il Capodistriano, sulla scorta di una dettagliata analisi, compiuta recentemente dalla commissione per i mezzi d'informazione della Comunità d'interesse autogestita per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana, è stato rilevato che, negli ultimi quattro

anni, si nota un miglioramento soprattutto quantitativo, non sempre accompagnato da migliorie qualitative. I mass media del popolo di maggioranza dedicano, certamente, maggiore spazio, che non in passato, ai problemi della Comunità nazionale italiana. Nella grande maggioranza però si tratta di notizie frammentarie, che incentrano soprattutto singoli avvenimenti o episodi della vita della Comunità italiana. Ora è indispensabile compiere un ulteriore balzo qualitativo, cercando che i mass media del popolo di maggioranza trattino con più frequenza i temi di fondo e proponano anche delle soluzioni ai nostri problemi.

Passando all'altra, consistente concreta problematica, trattata più frequentemente negli ultimi quattro anni dalle Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana di Capodistria, Isola e Pirano e da quella costiera, possiamo rilevare che in questo lasso di tempo hanno volto la loro attenzione, con proficui risultati, specificatamente a due settori di particolare importanza per l'ulterior ecrescita della Comunità italiana di questa zona.

La flessione del numero degli alunni nelle scuole del gruppo nazionale italiano è stato uno dei temi più frequenti, incentrati nel corso di oltre un centinaio di riunioni e consultazioni da parte degli Esecutivi e delle commissioni scolastiche delle tre Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana e di quella costiera.

Questa tematica è stata dibattuta dettagliatamente nella primavera del 1977 dalle Assemblee comunali di Capodistria, Isola e Pirano che, nell'occasione, applicando l'articolo 251 della Costituzione della Repubblica Socialista di Slovenia, hanno convocato la quarta Camera, formata dall'Assemblea delle Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana.

Particolarmente sostanziosa è stata la discussione avviata il 14 marzo del 1977 nella riunione congiunta delle quattro Camere dell'Assemblea comunale di Pirano. All'ordine del giorno: dibattito e delibera sull'analisi della posizione e dell'attuazione dei diritti particolari della nazionalità italiana nel Comune di Pirano.

Dopo un'ampia introduzione, svolta dal presidente della commissione paritetica dell'Assemblea per le questioni della nazionalità italiana, il dibattito ha visto la partecipazione di otto delegati e del presidente della commissione per le questioni della nazionalità italiana presso la Conferenza costiera dell'Alleanza socialista del popolo lavoratore. Tra le delibere di maggiore rilievo:

La Comunità locale di Sicciole viene incaricata di svolgere una particolare analisi sulla situazione della locale scuola elementare di lingua italiana, che vede un preoccupante calo delle iscrizioni. Dei risultati dell'accertamento deve essere informata tutta la popolazione con la lettera bilingue e con la specificazione delle possibilità di frequenza che si aprono ai bimbi appartenenti alla nazionalità italiana nelle scuole di lingua italiana e di successivo inserimento nelle varie professioni e accesso agli studi superiori.

Nei bandi di concorso per l'occupazione dei posti di lavoro vacanti è necessario, tra le condizioni, includere anche quella della conoscenza della lingua italiana.

La richiesta agli organi repubblicani dei mezzi didattici mancanti per un insegnamento più proficuo della lingua italiana, sia nelle scuole slovene sia nelle scuole con lingua d'insegnamento italiana.

In tutti i testi dedicati agli alunni è necessaria una chiara spiegazione dei fatti della Lotta popolare di liberazione, ponendo in rilievo anche la partecipazione degli appartenenti alla nazionalità italiana.

Bisogna migliorare la preparazione dei quadri per l'insegnamento della lingua italiana nelle scuole slovene.

Negli statuti delle organizzazioni del lavoro associato devono essere inserite le disposizioni che si riferiscano ai diritti e ai doveri degli appartenenti alla nazionalità italiana.

Infine è stato proposto che alcune altre piazze e vie delle Comunità locali, che fanno parte del Comune di Pirano, siano dedicate ai caduti per la libertà, di nazionalità italiana.

La Comunità d'interesse autogestita per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana del Comune di Pirano ha, inoltre, partecipato, in posizione di parità, alla quarta seduta della Camera delle Comunità locali dell'Assemblea comunale, per dare la sua approvazione all'intitolazione di una via di Pirano con il nome del rivoluzionario Ivan Regent.

Per ragioni di spazio e data l'analogia della problematica ci limiteremo ad un breve cenno delle sedute congiunte delle Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura di Capodistria e Isola con le altre tre Camere delle rispettive Assemblee comunali. Nei documenti approvati si rileva, tra l'altro, che in conformità alle disposizioni costituzionali e statutarie e nell'interesse di un'azione più concreta dei cittadini della nazionalità italiana nel sistema delegatario è necessario assicurare, con maggiore continuità, la traduzione in lingua italiana della documentazione fondamentale per le sedute delle Camere delle assemblee comunali, delle comunità locali e dell'assemblee delle Comunità d'interesse. È stata pure prospettata l'opportunità di costituire un organismo comune per curare l'informazione degli appartenenti alla nazionalità italiana su tutto il territorio bilingue dei tre Comuni. I preposti organismi amministrativi dei tre Comuni devono avere, inoltre, la cura permanente dell'applicazione delle disposizioni statutarie affinché pubbliche insegne, giornali murali, manifestini, volantini e altri mezzi d'informazione sul territorio bilingue vengano pubblicati nelle due lingue con caratteri di eguale dimensione. Nel settore dell'educazione e dell'istruzione è stato proposto il riadattamento e il restauro di alcuni locali adibiti alla tutela dell'infanzia prescolare ed è stato chiesto che vengano assicurati i mezzi finanziari a quelle istituzioni scolastiche di lingua italiana che hanno la possibilità di passare all'orario a tempo pieno. Va rilevato che tutto il materiale preso in esame dalle assemblee comunali di Capodistria, Isola e Pirano, è stato preparato, dopo ampio dibattito, nelle Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana e dalle commissioni paritetiche delle rispettive Assemblee.

Elencando i risultati concreti più importanti conseguiti dalle Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana dei Comuni di Capodistria, Isola e Pirano nel primo mandato, citeremo, dapprima, quelli della Comunità d'interesse autogestita per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana di Capodistria, la quale in collaborazione con la locale Assemblea comunale e le Comunità d'interesse autogestite analoghe del popolo di maggioranza, ha inaugurato, nell'ottobre del 1977, un moderno asilo con lingua d'insegnamento italiana nel rione residenziale di Semedella. L'asilo che, sulla scorta delle reali necessità, grazie alle razionali soluzioni logistiche dell'edificio, potrà, in futuro, aprire anche le prime quattro classi della scuola elementare.

La nazionalità italiana del Capodistriano dispone di una rete scolastica comprendente nove scuole elementari (Capodistria, Bertocchi, Colombano, Semedella, Isola, Pirano, Lucia, Strugnano e Sicciolle) e quattro scuole medie (ginnasi a Capodistria e Pirano, scuole economica e professionale a Isola).

All'inizio di ogni anno scolastico le scuole segnalano una diminuzione del numero degli iscritti. Tra le azioni concertate dalle tre Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana della zona, per ovviare al problema, manca una capillare informazione dei genitori e soprattutto l'ampliamento delle istituzioni prescolari.

A Isola, ad esempio, sono state costituite le due sezioni dei giardini d'infanzia per separare i più piccoli da quelli in età prescolare. In questa località, nell'ambito dei lavori di adattamento dell'edificio scolastico, sono stati ottenuti due vani funzionali, arredati secondo le moderne concezioni didattico-pedagogiche.

Per quanto riguarda Pirano e Lucia non si dovrebbero incontrare difficoltà in quanto gli organi responsabili al livello comunale stanno già rinvenendo le soluzioni adeguate.

Anche a Strugnano si presenta la necessità di aprire una sezione per l'assistenza prescolare ai bambini di nazionalità italiana, come del resto è stato frequentemente rilevato dalla commissione scolastica della Comunità d'interesse autogestita costiera per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana.

Il prof. Giuseppe Debernardi, l'attuale direttore della scuola ottennale italiana di Isola, che per alcuni anni ha esplicato la funzione di consigliere pedagogico per le scuole con lingua d'insegnamento italiana del Capodistriano, in un'intervista, concessa nel settembre dell'anno scorso alla redazione capodistriana del quotidiano «La Voce del Popolo», di Fiume, ha dichiarato:

«Soltanto rendendo efficiente questa rete di assistenza che comprenda la totalità della popolazione prescolastica di lingua italiana si creeranno i presupposti per una migliore preparazione dei bambini alla frequenza delle scuole elementari, si apporteranno miglioramenti qualitativi al lavoro della scuola stessa e, nel contempo, si garantirà l'afflusso alle nostre istituzioni scolastiche. La situazione è in continuo miglioramento per quanto concerne il quadro insegnante. Molti degli insegnanti stanno per completare gli studi, altri li hanno già portati a termine in periodi di tempo relativamente brevi e con ottimo profitto. Nello scorso anno scolastico ben cinque hanno sostenuto l'esame professionale. Circa i libri di testo si cerca di ovviare alle temporanee deficienze con l'importazione dall'Italia. Negli ultimi anni, comunque, la casa editrice EDIT, di Fiume, ha profuso il massimo sforzo per supplire a questa carenza e attualmente diversi libri di testo sono in cantiere.»

Il delicato e primario problema delle scuole del gruppo nazionale italiano del Capodistriano, che è stata la tematica più frequentemente dibattuta, nei quattro anni trascorsi, dalle Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana di Capodistria, Isola e Pirano, è stato incentrato anche da Mitja Ribičič, presidente della Conferenza dell'Alleanza socialista del popolo lavoratore di Slovenia, in una dichiarazione rilasciata alla fine del '77 allo studio televisivo di Capodistria nella trasmissione «Una scuola da salvare».

Data l'attualità dell'argomento e il nesso con questa ricerca riportiamo l'autorevole dichiarazione del presidente Mitja Ribičič:

«Ogni qualvolta esaminiamo la posizione di un'istituzione della minoranza, di un giardino d'infanzia, di una scuola o di qualsiasi altra istituzione che dobbiamo tutelare e curare con mezzi speciali perchè possa adeguatamente svilupparsi, dobbiamo sempre accertare le cause principali quando le cose non vanno bene o non si sviluppano secondo le disposizioni e il proposito degli statuti comunali, secondo gli intendimenti della nostra Costituzione e di tutti gli altri concreti fattori soggettivi. La scuola della minoranza, per quanto attentamente curata, per quanti siano i mezzi a disposizione, per quanto buone siano le condizioni di lavoro, non potrà svilupparsi bene se nella locale Comunità autogestita, se nell'intera zona bilingue, na-

zionalmente mista, non troveranno realizzazione le condizioni o non sarà realizzato il clima di piena convivenza tra il popolo di maggioranza e quello di minoranza.

La minoranza, con tutta la sua cultura, con il suo impegno economico e con la sua lingua deve sentirsi a casa sua, con il popolo di maggioranza deve sentire di abitare nella stessa casa. Ciò significa che il popolo di maggioranza, in primo luogo, deve far proprio in tutta la pienezza il principio della gestione bilingue. È proprio il bilinguismo integrale a creare il clima di piena convivenza tra la maggioranza e minoranza. Ritengo che la maggioranza nel settore del Capodistriano si trovi al riguardo in una posizione eccezionalmente favorevole. Eccezionalmente favorevole perché è nel suo interesse essere padrona della lingua italiana, perché l'italiano rappresenta un ponte verso la sviluppata economia italiana, verso la cultura italiana eccezionalmente elevata e, perché, rappresenta anche la possibilità quotidiana di progresso economico e culturale dello stesso popolo di maggioranza. Sono del l'avviso, e d'altronde è chiarissimo, che è necessario opporsi fortemente ad una certa tesi di cosiddetta assimilazione naturale, come se si trattasse di una legge di natura, di una specie di corso naturale. Questo non è un quadro reale, non si può parlare di un'assimilazione naturale, ogni assimilazione ha origine in rapporti d'ineguaglianza che si generano, volenti o no, dalla situazione nel singolo settore. Mi sembra, perciò, che la questione delle minoranze sia, in primo luogo, questione della maggioranza, che cioè da noi, in questo caso, la maggioranza slovena debba battersi contro il proprio nazionalismo e le proprie tendenze all'assimilazione ed altre forme del genere e debba stabilire, qui, dove convive con la popolazione italiana, un clima di completa fiducia, di piena eguaglianza, di bilinguismo integrale nella vita culturale, pubblica, economico-sociale, e di conseguenza la scuola, che può essere considerata l'istituzione centrale, l'istituzione che educa la giovane generazione del popolo di minoranza, dovrà, in tale clima, necessariamente progredire.

In un certo senso questa scuola della minoranza verrebbe sempre più a trasformarsi in quella forma d'istruzione che abbiamo già nel Pomurje, in alcune altre nostre repubbliche, cioè in scuola bilingue, dove gli alunni dell'uno e dell'altro popolo apprenderanno, in misura eguale, entrambe le lingue, delle quali poi saranno padroni nella vita e nel lavoro.

Sulla scorta delle interessanti e originali esperienze maturate nei primi quattro anni di attività delle Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana di Capodistria, Isola e Pirano e di quella costiera, che nel dicembre di quest'anno rinnoveranno le proprie dirigenze e delegazioni, alcune sono le questioni basilari, alle quali, nel secondo mandato, dovranno volgere la propria attenzione.

Il problema centrale rimane quello del potenziamento delle istituzioni prescolastiche e scolastiche, la piattaforma essenziale per l'avanzamento della Comunità italiana di questa zona.

Si dovranno aprire giardini d'infanzia per fare convogliare i bambini di nazionalità italiana in ancor tenera età, rafforzare e migliorare la rete degli asili già esistenti. Per quanto concerne le scuole d'obbligo con lingua d'insegnamento italiana, si dovrà attuare gradatamente, dopo ponderati e accurati preparativi, la scuola a tempo pieno. Un'istituzione capace di sviluppare oltre alle cognizioni nozionistiche, una ricca gamma di attività complementari, con l'allunno impegnato praticamente dalla prima mattinata fino al tardo pomeriggio, costituirà un'attrattiva per i connazionali e potrà invogliarli a far frequentare i propri figli le istituzioni scolastiche italiane.

Per quanto riguarda le scuole medie è indispensabile introdurre la scuola indirizzata per consentire anche agli studenti del gruppo nazionale italiano di scegliere l'orientamento adeguato alle loro specifiche capacità e qualità. In futuro si dovrà formulare una più oculata politica nell'assegnazione delle borse di studio, volgendo una specifica attenzione a certi rami di rilevante importanza per l'ulteriore incremento del gruppo nazionale italiano e anche per la concretizzazione nella prassi giornaliera dei veri rapporti di eguaglianza tra la Comunità italiana e il popolo di maggioranza, quadri indispensabili per le istituzioni scola-

stiche italiane, radio, televisione, giornali, case editrici, organismi amministrativi, enti pubblici, dov'è necessaria la conoscenza delle lingue italiana e slovena.

Un altro compito da attuare nei Comuni di Capodistria, Isola e Pirano, anche in previsione del rinnovo delle dirigenze e delle delegazioni delle Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana, quello di **istituzionalizzare** le delegazioni di queste specifiche Comunità nell'ambito delle comunità locali. Questo compito bisognerà attuarlo in stretta collaborazione con l'Alleanza socialista. In futuro sarà indispensabile costituire, a seconda dell'ordine del giorno, la quarta Camera anche nell'ambito dell'Assemblea della Comunità costiera, cioè l'organismo che coordina lo sviluppo socio-economico, culturale e politico dei Comuni di Capodistria, Isola e Pirano e convocare, più frequentemente che non in passato, le quarte Camere delle Assemblee comunali di Capodistria, Isola e Pirano con la partecipazione delle Assemblee delle rispettive Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana.

Per affermare a pieno le Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana di Capodistria, Isola e Pirano e quella costiera, in futuro, sarà indispensabile esaminare, assieme alle analoghe Comunità d'interesse autogestite per l'istruzione, la cultura, la tutela dell'infanzia del popolo di maggioranza, i singoli programmi di lavoro, vagliarli e, dopo un confronto su basi di parità, concordare congiuntamente i piani di attività, stabilendo soprattutto i compiti **prioritari** da realizzare.

BIBLIOGRAFIA

- «L'Informatore» — «Informator» -Anno I -Numero 1-Capodistria-novembre 1977.
 Manlio Vidovich: «Posizione costituzionale della nazionalità italiana in Slovenia» (Primorska srečanja — Antologija Svobode 78 (9—10—11) — september 1978.
 Dichiarazione di Mitja Ribičič allo studio televisivo Koper-Capodistria nella trasmissione «Una scuola da salvare», autore Dušan Fortič, trasmessa il 28. XI. 78.
 Quotidiano «La Voce del Popolo» -Fiume, pag. 4 Articolo: «Situazione nelle scuole italiane del Capodistriano» — 14 settembre 1977 — Autore Ennio Opassi.

Povzetek

DEJAVNOST IN IZKUŠNJE SAMOUPRAVNE INTERESNE SKUPNOSTI ZA PROSVETO IN KULTURO PRIPADNIKOV ITALIJANSKE NARODNOSTI KOPRA, IZOLE IN PIRANA

Samoupravne interesne skupnosti za prosveto in kulturo pripadnikov italijanske narodnosti so bile ustanovljene leta 1975 na osnovi člena 251 slovenske ustave in statutov občin Koper, Izola in Piran. Prek delegatskega sistema opravljajo svojo glavno nalogo — skrb za uresničevanje interesov pripadnikov italijanske narodnosti na kulturnem in izobraževalnem področju.

Pri opravljanju svojih nalog sodelujemo z občinskimi interesnimi skupnostmi in obalno skupnostjo in s skupnostjo za otroško varstvo. V vseh teh splošnih interesnih skupnostih so navzoče s svojimi delegati v izvršnih odborih in skupščinah. Tako prispevajo tudi same svoj delež pri urejanju raznih problemov, ki se pojavljajo na zgoraj omenjenih specifičnih področjih. Poleg tega sodelujejo kot četrti zbor občinskih skupščin. V tem svojstvu so povsem enakopravne z drugimi tremi zbori. Nastopajo kot četrti zbor takrat, ko so na njihovem dnevnem redu vprašanja, ki na kakršenkoli način tako ali drugače zadevajo tudi interese pripadnikov italijanske narodnosti.

V prvem mandatnem obdobju so občinske in obalna SIS odigrale izredno pomembno vlogo v družbenopolitičnem in kulturnem življenju pripadnikov italijanske skupnosti, četudi so se pojavile določene težave ob uvajanju v nov način dela in v novo izkušnjo samoupravljanja in delegatskega sistema, ker ni bilo dovolj časa za vso potrebno pripravo izvoljenih kadrov in ker je vse delo slonelo na bolj volonterskem, aktivističnem načinu. V svojem delovanju so se usmerile predvsem v naslednja področja: odnose z občinskimi in republiški družbenopolitičnimi skupnostmi in SIS za vzgojo, izobraževanje in kulturo.

v sodelovanju z družbenopolitičnimi organizacijami, v področje izobraževanja in vzgoje, v kulturno-umetniško dejavnost, v dejavnost v sredstvih javnega obveščanja in založništva, ter v stiki z matičnim narodom.

Kar zadeva prvo področje so SIS predvsem zasledovale delo komisij za vprašanja narodnosti s posebnim poudarkom na izvajanju ustavnih in statutarnih norm o italijanski skupnosti v praksi (posebno še glede dvojezičnosti), kot tudi delo ob spremembah in dodatkih občinskih statutov. Sodelujejo kot četrti zbor pri delu občinskih skupnosti, imajo plodne stike s komisijo za narodnosti pri slovenski skupščini in tvorno prispevajo k delu paritetnih komisij.

Pri sodelovanju z družbenopolitičnimi organizacijami posvečajo pozornost potrebi, da družbenopolitične organizacije vodijo stalno politično akcijo na vseh nivojih na dvojezičnem ozemlju za bolj dosledno uveljavljanje novih družbenih odnosov in tudi kar zadeva vlogo in razvoj narodnosti. S tem bi preprečili vsakršno tendenco asimilacije in bi zagotovili pripadnikom italijanske narodnosti polno zaupanje in nemoten razvoj njihovih ustanov, predvsem šolskih in predšolskih.

Na področju izobraževanja in vzgoje so SIS prispevale in še prispevajo k analizi in reševanju različnih problemov v zvezi s šolskimi in predšolskimi ustanovami na koprskem območju (novi oddelki pri vrtcih v Smedeli, Piranu in Luciji, obnova zgradbe v Kopru, celodnevna šola v Izoli, začete priprave za uvedbo usmerjenega izobraževanja); zasledile in rešile so nekatere probleme štipendiranja in nadaljevanja šolanja na pedagoških akademijah in univerzah; sledile ali načele so probleme v zvezi z vodstvom šol in Zavoda za pedagoško službo (pedagoški svetovalec).

Sektor vzgoje in izobraževanja je osnovnega pomena za razvoj italijanske narodnostne skupnosti. Upadanje števila vpisanih v osnovne šole, ki smo ga zabeležili v zadnjih letih (približno 30% v zadnjih 5 letih), je skrb vzbujajoč podatek, posebno še v piranski občini. Od tod izvira nujna po posebni pozornosti predšolskim ustanovam s primerno politiko vpisa (dogovor s šolami večinskega naroda in dvojezična vabila za vse starše), modernizacija stavb in povečanje didaktičnih pripomočkov, priprave za prehod na celodnevno šolo in na usmerjeno izobraževanje.

V posameznih sedežih skupnosti so se razvile v teh letih različne oblike kulturno-umetniške dejavnosti: zbori, dramske skupine, tamburaši, lahka glasba, folklor, razstave, knjižnice, čitalnice, predavanja in seminarji kulturna srečanja, družabni večeri itd. V tej dejavnosti, ne glede na več kot velike uspehe, se pojavljajo določene pomanjkljivosti, posebno kar zadeva kakovost predstav, manjkajo vodje in kvalificirani instruktorji za skoraj vse veje dejavnosti.

Pri dejavnosti v sredstvih javnega obveščanja in založništva so Samoupravne interesne skupnosti za prosveto in kulturo pripadnikov italijanske narodnostne skupnosti zelo uspešne. Tvorno sodelujejo v oblikovanju splošnih črt programov Radia in TV Koper preko svojih delegatov, vključenih v sosvete. Tesno je tudi sodelovanje z založniško hišo EDIT z Reke, medtem ko se bo potrebno še bolj poglobiti v problematiko INDOK centrov ter najti najprimernejše oblike, zato da bi sredstva javnega obveščanja večinskega naroda še z večjo pozornostjo zasledovala specifično problematiko italijanske narodnostne skupnosti.

Za nemoten kulturni razvoj pa so seveda zelo pomembni tudi stiki z matičnim narodom preko različnih oblik, opirajoč se na dobre izkušnje, ki jih je rodilo sodelovanje med Unijo Italijanov za Istro in Reko in Ljudsko univerzo iz Trsta tudi na osnovi programa kulturnega sodelovanja med Jugoslavijo in Italijo. SIS so se vključile tudi v oblike sodelovanja med pobratenimi mesti obalnih občin in italijanskimi mesti. Plodne so tudi oblike sodelovanja z nekaterimi območji Furlanije Julijske Krajine ob tradicionalnih festivalih komunističnega tiska »Unità«, ob drugih kulturnih manifestacijah, kakor tudi z nekaterimi didaktičnimi centri obmejnih predelov, ter z ustanovami slovenske narodnostne skupnosti, ki živi v Italiji. Na osnovi bogatih izkušenj prvega mandatnega obdobja so SIS za prosveto in kulturo pripadnikov italijanske skupnosti dobile koristne napotke za nove smerice, ki bodo prav gotovo pripomogle k še popolnejšemu uveljavljanju specifičnih potreb pripadnikov italijanske narodnosti na obalnem območju.

Summary

ACTIVITY AND EXPERIENCES OF THE SELF-MANAGING COMMUNITY OF INTEREST FOR EDUCATION AND CULTURE OF THE MEMBERS OF THE ITALIAN NATIONALITY IN THE COMMUNES OF KOPER/CAPODISTRIA, IZOLA/ISOLA AND PIRAN/PIRANO

The Selfmanaging Communities of Interest (further in the text SCI) For Education and Culture of the Members of the Italian Nationality have been established in 1975 — on the basis of the Article 251 of the Constitution of the SR of Slovenia and of the Statutes of

the Communes of Koper/Capodistria, Piran/Pirano and Izola/Isola. Their most important task is the care for assertion of interests of the members of the Italian nationality in the field of culture and education. They delegate their representatives to the Communal Assemblies, where they participate as the fourth Chamber (on equal terms as the other three Chambers of the Communal Assemblies) whenever the order of the day includes the problems, concerning the interests of the members of the Italian nationality as well.

The Communities cooperate with the SCI of the Communes (already mentioned), with the so called Coastal SCI and the SCI for childrenguardianship. They delegate their representatives to the Executive Committees and Assemblies of the above mentioned SCI.

During the first mandatory period the SCI of the Communes in question and the Coastal SCI played a very important role in the sociopolitical and cultural life of the members of the Italian nationality. Though some beginner's troubles occurred, it was mostly because of lack of time for the necessary education of the elected staff and because the whole activity rested on the voluntary. They directed their activity to the relations with the communal and republic socio-political communities and SCI for education and culture, to the cooperation with the socio-political organizations, to the field of education, cultural-artistic activity, to the activity in the public information-media and editorship as well as to the contacts with their national of origin.

The Selfmanaging Communities of Interest paid attention to the activity of the Commissions For Problems of Nationalities, especially as regards the practical implementation of the constitutional and statutory stipulations concerning the Italian nationality (particularly the bilinguism). They also contributed to the amendments to the Communal Statutes. As already mentioned they participate in the activity of the Communal Assemblies (as the fourth Chamber) and of the parity-commissions, keep successful contacts with the Commission For Problems of Nationalities at the Assembly of the SR of Slovenia.

They pay attention to the activity of the socio-political organizations concerning the consequent assertion of the new social relations at all levels in the ethnically mixed territory, as well as to the activity concerning the role and the development of the nationality. Herewith any kind of assimilation tendencies would be prevented, full confidence would be guaranteed to the members of the Italian nationality and untroubled development of their educational institutions and kindergartens.

In the field of education the Selfmanaging Communities of Interest participated and are still participating in the analysis and solution of various problems concerning the educational institutions and kindergartens in the Commune of Koper/Capodistria (new sections in the kindergartens in Semedela/Semedella, Piran/Pirano and Lucija/Lucia, restoration of the kindergarten-buildings in Koper/Capodistria, the so-called all-day school in Izola/Isola, of preparations for the reformed educational system); they solved some problems concerning the scholarship and further education at the Pedagogic Academies and Universities; they raised the questions regarding the head-mastership of the schools and the Institution For Pedagogic Matters (the pedagogic adviser).

The educational sector is of fundamental importance for the development of the Italian nationality. Therefore alarms the fact that the number of registered children has been decreasing in the past years (for about 30% within the 5 years), especially in the Commune of Piran/Pirano. The situation calls for special attention which should be paid to the kindergartens — adequate politics of registering (agreement with the school-masterships of the majority nation and bilingual invitations for parents); modernisation of buildings, greater variety of didactic aids, preparations for transition to the all-day school and reformed education.

Individual sections of the community different kinds of the cultural-artistic activities developed: choruses, theatreensembles, tamburitza-players, light music, folklore, cultural meetings, entertaining evenings etc. In spite of important successes certain deficiencies emerge in this sphere, especially as regards the quality of performances and deficiency of managers and qualified instructors for nearly all sectors of the discussed activity.

As regards the activity in the sphere of public information-media and editorship the Selfmanaging Communities of Interest For Education and Culture of the Members of the Italian Nationality have been very successful. They participate in shaping the general outline of the Programmes of the Radio and Television Koper/Capodistria (they have their delegates in the advisory committees). They also cooperate very closely with the publishing-house EDIT in Reka. On the other hand, however, the most appropriate form has to be found in order to stimulate the public information-media of the majority nation to follow with even greater attention the specific problems of the Italian national group. Besides the problems of the so-called INDOK-Centres (abb. for Information-Documentation-Centres) call for even greater attention likewise.

For the untroubled cultural development of the nationality, naturally, of great importance are also the contacts with its own nation of origin. In this context are of great help

the experiences, resulting from the cooperation between the Union of the Italians For Istra and Reka and the Folk University of Trieste — also on the basis of the Programme of cultural cooperation between the so-called fraternized towns in the territory of the Coastal Communes on one side and the Italian towns on the other. Fruitful is likewise the cooperation with some parts of the Autonomous Region of Friuli-Venezia Giulia — on the occasion of traditional festivals of the communist press »Unita« and other cultural manifestations; further — cooperation with some didactic centres in the frontier districts and cooperation with the institutions of the Slovene national community in Italy.

Rich experiences of the first mandatory period of the Selfmanaging Communities of Interest For Education and Culture of the Members of the Italian Nationality are very useful for shaping the new directives, which shall certainly be of great help for even more complete assertion of the specific particularities of the members of the Italian nationality, living in the coastal territory of SR of Slovenia.

»Razprave in gradivo«, revija Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani, bo v prihodnji številki med drugim objavila naslednje razprave in prispevke:

Ernest Petrič: Predlogi Jugoslavije za mednarodnopravno varstvo manjšin

Albina Lük: Sredstva javnega obveščanja in manjšine

Vera Klopčič: Pravni položaj narodnosti v Vojvodini in na Kosovu

Janez Stergar: Koroški Slovenci in volitve v sedemdesetih letih

Dragi Stefanija: Makedonske šole v Albaniji

Matjaž Klemenčič: Razvoj južnotirolskega vprašanja od leta 1915 do leta 1945

Jan Šohta: Lužiški Srbi — narodna manjšina v Nemški demokratični republiki

Biobibliografije sodelavcev Inštituta za narodnostna vprašanja (za leta 1959—1979)

Izid nove številke revije »Razprave in gradivo« je predviden za pomlad leta 1980.

Štefan Šoš

STIKI PRIPADNIKOV MADŽARSKE NARODNOSTI Z MATIČNIM NARODOM

I. UVOD

V pričujočem prispevku bomo nekatere posamezne oblike stikov pripadnikov madžarske narodnosti (z narodnostno mešanega območja občine Lendava in Murska Sobota) z matičnim narodom prikazali v nekoliko bolj opisno razširjeni in razčlenjeni obliki; s strjenostjo podatkov o različnih oblikah stikov oz. sodelovanja pripadnikov narodnosti z matičnim narodom, naj bi prispevek bralcu omogočil ustvariti si o teh stikih vsaj deloma celovito sliko.

Predmet obravnave je potemtakem problematika povsem praktične narave. Izognili se bomo torej tako tistim (imenujmo jih tako) dilemam teoretične narave, ki se pojavljajo in navezujejo na opredelitev vsebine stikov pripadnikov narodnosti z matičnim narodom kot tudi tistim, ki običajno spremljajo razmišljanja o kulturno posredniški funkciji narodnosti.

Vsekakor kaže že uvodoma opozoriti, a) da glede na skopost podatkov, ki so nam bili na razpolago, verjetno nismo uspeli zajeti problematike v celoti in b) da smo zaradi celovitejšega prikaza v sklop tovrstnih stikov uvrstili tudi nekatere, ki se običajno štejejo že za stike »druge vrste« oziroma stike med obmejnimi območji dveh sosednjih držav (stiki med šolami, stiki na področju telesne kulture . . .). Kljub takšni njihovi običajni in obče sprejeti opredelitvi se nam zdi, da je tudi te takoimenovane stike »druge vrste« oziroma stike med obmejnimi območji, v določeni meri in posredno, mogoče predstaviti v tem okviru.

Nekatera določila pravno-normativnega značaja:

Predstavitev vprašanja stikov narodnosti z matičnim narodom gotovo ne bi bila zadostna, če se vsaj bežno ne bi dotaknili vsaj nekaterih določil pravno-normativnega značaja. Gotovo da deskriptivna predstavitev posameznih določil, ki jih bomo predstavili, ne bo mogla nuditi takšnega vpogleda v kvaliteto in značaj tako posameznih določil kot tudi njih v celoti, kot pravna analiza le-teh — kljub temu pa tudi izbrani pristop ne bi smel predstavljati metodološkega »instrumenta«, katerega uporaba onemogoča kakršnokoli ugotovitev.

Predstavitev ustavnih, statutarnih in vsaj nekaterih programskih določil, ki se neposredno ali posredno navezujejo na predmet obravnave, se nam zdi smiselna predvsem iz naslednjih razlogov:

1. omogoča natančnejšo identifikacijo predmeta obravnave

2. vsaj bežno nas seznanja s pravno-normativno urejenostjo vprašanja stikov narodnosti z matičnim narodom.

Določila, katerih vsebina se — bolj ali manj neposredno — nanaša na predmet obravnave, mogoče bi bilo bolje reči samo predmet opazovanja, lahko zasledimo v naslednjih dokumentih: v Ustavi SRS, statutih občin Lendava in Murska Sobota in Samoupravnem sporazumu o ustanovitvi SIS za prosveto in kulturo pripadnikov madžarske narodnosti (občine Lendava in M. Sobota).

Iz sklopa določil ustave SRS kaže omeniti 250., 251. in 317. člen. Besedila omenjenih členov ustave SRS se glasijo:

5. odstavek 250. člena

»Socialistična republika Slovenija podpira razvoj stikov med italijansko oziroma madžarsko narodnostjo in njunima matičnima narodoma zaradi pospeševanja kulturnega in jezikovnega razvoja narodnosti.«

1. odstavek 251. člena

Za razvijanje svoje nacionalne kulture, vzgoje in izobraževanja v lastnem jeziku, narodnostnega tiska in drugih sredstev javnega obveščanja ter založništva in za razvijanje stikov z matičnim narodom zaradi kulturnega in jezikovnega razvoja lahko pripadniki italijanske in madžarske narodnosti ustanovijo v občinah, kjer ti narodnosti živita, samoupravne interesne skupnosti za prosveto in kulturo.

3. in 4. odstavek 317. člena

»Socialistična republika Slovenija razvija politične, ekonomske, kulturne in druge odnose z drugimi državami in mednarodnimi organi in organizacijami, ki so pomembni za položaj in razvoj slovenskega naroda, italijanske in madžarske narodnosti ter slovenske narodnostne skupnosti v zamejstvu in skrbi za pravice in interese delovnih ljudi na začasnem delu v tujini in izseljenca s svojega območja.

Občine, organizacije združenega dela in druge organizacije sodelujejo z ustreznimi tujimi in mednarodnimi organi in organizacijami ter teritorialnimi enotami tujih držav v okviru sprejete zunanje politike, SFRJ in mednarodnih pogodb.«

Določila, iz katerih je razvidna podpora tovrstnih stikov, so prisotna tudi v statutih občin Lendava in Murska Sobota.

Tako na primer v Statutu občine Lendava v poglavju pod naslovom »Med-občinsko sodelovanje« v 144. členu zasledimo naslednje besedilo:

»V skladu z miroljubno zunanjo politiko in politiko aktivne koeksistence SRS in SFRJ, občina Lendava navezuje občasne in trajne prijateljske vezi s posameznimi občinami ali organizacijami in mesti v tujini.

Občina Lendava posebno pospešuje te vezi z obmejnimi kraji, mest in županijami v LR Madžarski zaradi uresničitve ustavne pravice občanov madžarske narodnosti v občini Lendava, da zaradi svojega kulturnega in jezikovnega razvoja razvijajo stike z matičnim narodom. V ta namen navezuje stike z občinami v drugih republikah in SAPV, kjer žive pripadniki madžarske narodnosti.

V okviru teh vezi občina pospešuje krepitev prijateljstva, spoznavanja med prebivalci, izmenjavo informacij in izkušenj na področjih delovanja občin, mesta in družbenih organizacij, počitniške izmenjave otrok in mladine, prirejanje skupnih kulturnih prireditev in razstave, športna tekmovanja, izmenjave strokovnjakov, študentov in podobno.«

Iz istega Statuta kaže omeniti še člen 165. (»Položaj in pravice madžarske narodnosti in njihovih pripadnikov«):

»Občina posveča posebno skrb kulturnemu in jezikovnemu razvoju občanov madžarske narodnosti z ustanavljanjem knjižnic, s podpiranjem kulturno prosvetne dejavnosti, z razvojem tiska, radia in založništva ter s podpiranjem stikov z matičnim narodom.«

Določilo identično z besedilom 165. člena Statuta občine Lendava, najdemo zapisano tudi v Statutu občine M. Sobota — 107 člen.

Doslednost nam narekuje omeniti še 169. člen Statuta občine Lendava in 111. člen Statuta občine M. Sobota. Besedili omenjenih členov sta vsebinsko istovetni in v bistvu povzemata vsebino besedila 1. odstavka 251. člena Ustave SR Slovenije. Zaradi vsebinske istovetnosti 169. in 111. člena Statutov zgoraj omenjenih občin bomo navedli samo 1. odstavek 169. člena Statuta občine Lendava, ki pravi:

»Za razvijanje svoje nacionalne kulture, vzgoje in izobraževanja v lastnem jeziku, narodnostnega tiska in drugih sredstev javnega obveščanja ter založništva in za razvijanje stikov z matičnim narodom, zaradi kulturnega in jezikovnega razvoja, lahko pripadniki madžarske narodnosti ustanovijo samoupravno interesno skupnost, za prosveto in kulturo.«

Čeprav besedilo člena, ki ga bomo navedli kot naslednjega, navidezno ne prinaša vsebinskih razširitev oziroma pojasnitev glede obravnavane problematike,

ga kaže predstaviti predvsem zaradi tega, ker je sestavni del besedila Samoupravnega sporazuma o ustanovitvi Samoupravne interesne skupnosti za prosveto in kulturo pripadnikov madžarske narodnosti. Razvoj stikov z matičnim narodom na jezikovnem in kulturnem področju nastopa kot ena izmed oblik dejavnosti in nalog SIS za prosveto in kulturo pripadnikov madžarske narodnosti. S tem v zvezi 2. člen¹ omenjenega samoupravnega sporazuma pravi:

»Skupnost se ustanovi za uresničevanje pravic pripadnikov madžarske narodnosti, določenih v Ustavi SR Slovenije in v Statutu občine Lendava in sicer za razvijanje nacionalne kulture, vzgoje in izobraževanja v lastnem jeziku ter dvojezičnega šolstva in otroškega varstva, narodnostnega tiska in drugih sredstev javnega obveščanja ter založništva ter za razvijanje stikov z matičnim narodom zaradi kulturnega in jezikovnega razvoja.«

V sklopu tega poglavja gotovo ne bi kazalo prezreti tudi Stališč, priporočil in sklepov o uresničevanju posebnih pravic italijanske in madžarske narodnosti in njihovih pripadnikov v Socialistični republiki Sloveniji. (Uradni list SR Slovenije štev. 11/1977)

V zvezi s stiki narodnosti v SR Sloveniji z njunima matičnima narodoma najdemo v točki a. Stališč, priporočil in sklepov o uresničevanju posebnih pravic italijanske in madžarske narodnosti in njihovih pripadnikov v Socialistični republiki Sloveniji, ki jih je sprejela Skupščina SR Slovenije na sejah Zbora združenega dela, Zbora občin in Druženopolitičnega zbora dne 28. aprila 1977, zapisano naslednje:

»Zaradi pospeševanja kulturnega in jezikovnega razvoja obeh narodnosti je treba nadalje krepiti in razvijati stike italijanske in madžarske narodnosti z njunima matičnima narodoma ter pri tem uveljavljati nadaljnje povezave na dosedanjih uspehih in izkušnjah, predvsem na področju kulturnih izmenjav in izpopolnjevanja kadrov. Pri tem so pomembni: naša politika razvijanja dobrih sosedskih odnosov in odprtih meja, vsestranskega sodelovanja s sosednjimi državami, zlasti na obmejnih območjih, in mesto narodnosti v teh procesih. Kadar gre za dogovore o kulturno-prosvetnem sodelovanju, je treba v meddržavne organe vključevati tudi pripadnike narodnosti.«

Po pregledu znotraj državne pravno-normativne ureditve vprašanja stikov pripadnikov narodnosti z matičnim narodom velja vsekakor navesti še Konvencije med vlado SFRJ in LR Madžarsko o znanstvenem, prosvetnem in kulturnem sodelovanju iz leta 1963 in Program sodelovanja med SFRJ in LR Madžarsko na znanstvenem, kulturnem in prosvetnem področju za leta 1977, 1978 in 1979. V besedilu Konvencije med vlado SFRJ in LR Madžarsko o znanstvenem, prosvetnem in kulturnem sodelovanju, ki je osnova Programa o kulturno prosvetnem sodelovanju, narodnosti sicer niso nikjer izrecno omenjene; zato pa jih navaja besedilo Programa o kulturno prosvetnem sodelovanju. V preambuli le-tega najdemo zapisano, da se obe državi sporazumevata o programu s ciljem, »da podpreta učinkovitost sodelovanja na vseh področjih znanosti, prosvete in kulture, da razvijata in poglobljata neposredne odnose med svojimi inštitucijami in organizacijami, da vzajemno spoznavata in razvijata kulturo narodov obeh držav, da še nadalje vzajemno nudita pomoč narodnostim, ki živijo na teritoriju druge države pri njihovem izobraževanju v materinem jeziku in zadovoljevanju njihovih kulturnih potreb«.

¹ Samoupravni sporazum o ustanovitvi SIS za prosveto in kulturo pripadnikov madžarske narodnosti — občina Lendava. Identično besedilo je zapisano tudi v 2. členu Samoupravnega sporazuma o ustanovitvi SIS za prosveto in kulturo pripadnikov madžarske narodnosti občina Murska Sobota.

II. URESNIČEVANJE STIKOV PRIPADNIKOV MADŽARSKE NARODNOSTI Z MATIČNIM NARODOM V PRAKSI

1. Identifikacija nekaterih nedorečenosti

Kulturni in jezikovni razvoj narodnosti predstavlja enega izmed tistih bistvenih elementov, ki pripadnikom narodnosti ne samo omogoča ohranitev temelja njihove narodnostne identitete, temveč nastopa tudi kot nujni pogoj, ki omogoča enakopravno uporabo njihovega materinega jezika v sklopu aktivnega enakopravnega samoupravnega odločanja v družbenem življenju okolja v katerem živijo in delajo.

Zavedajoč se večfunkcionalnega značaja, ki ga ima kulturni in jezikovni razvoj narodnosti in posebnega pomena, ki ga imajo v zvezi s tem stiki narodnosti z matičnim narodom na področju kulturnega in jezikovnega razvoja, Ustava SRS v 5. odstavku 250. člena ne izraža samo možnosti njihove vzpostavitve, temveč podpira tovrstne stike. Podpora SRS razvoju stikov narodnosti z matičnim narodom izhaja tudi iz navedenega 3. odstavka 317. člena Ustave SRS.

Kljub vsej zavzetosti in podpori, ki je izražena tako v ustavnih, občinskih, statutarnih in načelnih stališčih družbeno-političnih organizacij kot tudi državno reguliranih stikih med LR Madžarsko in SFRJ na tem področju po mednarodnih konvencijah in sporazumih (glej navedeno besedilo iz preambule »Programa sradnje između SFRJ i NR Madžarske u oblasti nauke, kulture, obrazovanja za godine 1977, 1978 in 1979.), pa lahko ugotovimo še vedno neke vrste nedorečenost. Nedorečenosti oziroma nejasnosti se pojavljajo v zvezi z nepriciznostjo dosedanjih opredelitev, kaj vse šteti v sklop stikov narodnosti z matičnim narodom, kako vzpostaviti takšne stike, ki bodo narodnosti omogočili, da v polni meri upraviči značaj subjekta stikov in končno tudi, kako se naj ti stiki določneje institucionalizirajo.

SIS za prosveto in kulturo pripadnikov madžarske narodnosti so namreč z ustanovitvijo postale izhodiščna točka za vzpostavitev stikov, za identifikacijo potreb, za oblikovanje predlogov, za sprejemanje pobud za organizacijo tovrstne dejavnosti, ki jo vsklajujejo z delovanjem medobčinskih svetov, občinskimi konferencami SZDL ter drugimi družbenopolitičnimi dejavniki.

Kljub »sistemskim« rešitvam pa še vedno obstajajo takšne nejasnosti kot na primer »kdaj in v kakšni obliki SIS za prosveto in kulturo pripadnikov madžarske narodnosti vzdržuje in razvija stike samostojno in kdaj z različnimi institucijami skupaj.«² Poleg nekaterih že omenjenih odprtih vprašanj oziroma nedorečenosti, velja omeniti prisotnost tudi takih vprašanj, katerih rešitev sega čez okvir državnih meja, saj gre med drugim za vprašanja kot na primer: institucionalizacija neposrednih stikov narodnosti z državnimi organi in institucijami matičnega naroda, ki so pooblaščene za stike na področju jezika, izobraževanja in kulture.

Pri tem pa seveda ne gre podcenjevati prizadevanj in doseženih rezultatov kot tudi ne objektivnih težav, ki se s tem v zvezi pojavljajo.

V zvezi z vprašanjem dejanske uresničitve statusa narodnosti kot subjekta in preseganjem nekaterih do zdaj prisotnih pomanjkljivosti na tem področju, gotovo kaže omeniti tretji stavek 9. točke »Stališč, priporočil in sklepov o uresničevanju posebnih pravic...« Skupščine SRS, ki dobesedno pravi: »Kadar gre za dogovore o kulturno-prosvetnem sodelovanju, je treba v meddržavne organe vključevati tudi pripadnike narodnosti«.

Navedenega stavka torej ne gre jemati le za stavek katerega vsebina samo identificira določeno stanje temveč, za stavek katerega značaj in vsebina zahtevata njegovo uresničenje.

² Népújság, 16. 3. 1978, priloga: »Értékeles a nemzetiségi érdekközösségek eddigi munkájáról«.

2. Oblike stikov

Stiki pripadnikov madžarske narodnosti z matičnim narodom se od leta 1963 vse intenzivneje razvijajo. Prav zato ker, področja tovrstnih stikov običajno označujemo samo s terminom kulturno-jezikovno sodelovanje oziroma s terminom katerega občost ne omogoča, ne nudi vpogleda v vso pestrost, smo dolžni natančneje predstaviti konkretne oblike medsebojnih stikov med narodnostjo oziroma njenimi pripadniki in matičnim narodom.

a) Stiki z matičnim narodom na področju vzgoje in izobraževanja

Na osnovi podatkov, ki nam (INV) jih je posredoval Zavod SR Slovenije za šolstvo — Organizacijska enota Murska Sobota, lahko ugotovimo, da na osnovi dogovora o meddržavnem sodelovanju z jugoslovanske in madžarske strani sodelujejo naslednje šole:

a) dvojezična osnovna šola »Drago Lugarič« — Lendava in osnovna šola v Monoštru

b) dvojezična osnovna šola Dobrovnik in osnovna šola Lenti

c) osnovna šola Šalovci in osnovna šola Gornji Senik

d) gimnazija »Juš Kramar« Murska Sobota in gimnazija Monošter

Sodelovanje med omenjenimi šolami se je začelo okrog leta 1970. Vsebina stikov med omenjenimi šolami obsega: spoznavanje sistema šolstva in izmenjavo mnenj, strokovna srečanja učiteljskih zborov, izmenjavo kulturnih programov — folklor, pevski zbori, športna srečanja in medsebojni obiski učencev.

Stiki na področju vzgoje in izobraževanja zajemajo tudi vsakoletno izmenjavo pedagoških kadrov. V sklopu te oblike sodelovanja se učitelji iz Porabja udeležujejo strokovnih in jezikovnih izpopolnjevanj v SR Sloveniji, pedagoški delavci iz naših dvojezičnih vzgojnoizobraževalnih organizacij pa se udeležujejo 20 dnevnih strokovnih izpopolnjevanj v Budimpešti. Poleg tega poteka strokovno in jezikovno izpopolnjevanje pedagoških delavcev tudi na osnovi povezave Zavoda SRS za šolstvo — organizacijska enota Murska Sobota in Prosvetnim oddelkom pri občinskem svetu v Lentiju. V okviru tega vsako leto potekajočega izpopolnjevanja imajo pedagoški delavci iz naših dvojezičnih vzgojnoizobraževalnih organizacij hospitacijske nastope, krajša predavanja in krajše ekskurzije po LR Madžarski. Tovrstni stiki omogočajo ob jezikovnem izpopolnjevanju in spoznavanju metod in oblik dela v madžarskem šolskem sistemu gotovo tudi obogatitev izkušenj pri delu v dvojezični šoli ter stik pedagoških delavcev madžarske narodnosti s pripadniki matičnega naroda. Med oblikami sodelovanja z LR Madžarsko na področju vzgoje in izobraževanja velja omeniti še letovanje otrok iz naših vzgojnoizobraževalnih zavodov v LR Madžarski (letno okrog 20 otrok) in krajše seminarje, ki jih pripravlja madžarski koreograf iz Zalaegerszega za pedagoške delavce dvojezičnih vzgojnoizobraževalnih organizacij, kjer se le-ti učijo madžarske folklorne plese.

V tej zvezi se nam zdi, da ne bo odveč omemba, da na podlagi Programa o kulturno prosvetnem sodelovanju med SFRJ in LR Madžarsko, na področju pedagoškega in znanstvenega sodelovanja sodelujeta Pedagoška akademija v Mariboru in Višja pedagoška šola v Szombathelyu. V obeh omenjenih ustanovah deluje lektor za madžarski oziroma slovenski jezik.

b) Knjižničarstvo

Do tesnejših stikov med knjižnico Lendava in knjižnico Zala Megye (Zalamegyei Könyvtár) je prišlo po razgovoru 26. 11. 1976 med kulturnimi delavci Lendave in županije Zala (Zala Megye). V sklopu tega sodelovanja Knjižnica Zala Megye pošlje vsako leto knjižnici Lendava knjige, katerih vrednost se giblje okrog 10.000 dinarjev. S posredovanjem te madžarske knjižnice dobiva lendavska knjiž-

nica od 1. januarja 1978 od Ddržavne Széchenyi knjižnice (Országos Széchenyi Könyvtár) iz Budimpešte 13 naslovo periodike kot darilo, za kar ji lendavska knjižnica poklanja dvojezične edicije. Stiki med omenjenima knjižnicama (Knjižnica Lendava in Knjižnica Zala Megye) segajo tudi na področje strokovnega izpopolnjevanja. S tem namenom povabijo letno enega do dva knjižničarja na Madžarsko, z madžarske strani pa je bila izražena tudi želja, da vodja knjižnice Lendava prebije nekaj dni v županiji Zala.

V mesecu maju leta 1977 si je knjižnico Lendava ogledala skupina dijakov iz Monoštra (Szentgotthárd), julija pa jo je obiskal tudi madžarski ambasador. V okviru obiskov, ki jih je bila v preteklem letu deležna knjižnica Lendava, kaže omeniti tudi obisk, ki sicer ne sodi v vrsto stikov z matičnim narodom, a kaže na razvejano dejavnost te knjižnice, skupina Madžarov z Gradiščanskega.³

Prvi stiki Pokrajinske in študijske knjižnice v Murski Soboti z LR Madžarsko oziroma s tamkajšnjimi knjižnicami sodijo v 60. leta ali natančneje rečeno v leto 1961. Tega leta je takrat še Študijska knjižnica na pobudo Komisije za manjšinska vprašanja pri SZDL, vzpostavila prve stike s knjižnico — Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár — iz Szombathelya. Z izmenjavo slovenskih in madžarskih edicij so ti prvi stiki začeli dobivati vse širši delovni značaj. Še istega leta je Študijska knjižnica prvič poslala na Madžarsko nekaj slovenskih knjig.

Za Porabje in analogno za knjižnice na dvojezičnem območju Prekmurja sta ustanovi zamenjali 260 slovenskih knjig za knjižnico v Gornjem Seniku, lendavska knjižnica pa je prejela prav toliko madžarskih zvezkov.

Po sporazumu iz oktobra 1970, sklenjenem med predstavniki IS SRS in predstavniki Železne županije sta postali uradni nosilki zamenjave za knjižnice na dvojezičnem območju Študijska knjižnica v Murski Soboti in Berzsényi Dániel Megei Könyvtár iz Szombathelya. V skladu s tem, je Študijska knjižnica poslala v letu 1971 za knjižnice v Porabju 440 slovenskih, večinoma mladinskih, leposlovnih in poljudnoznanstvenih knjig, ki so jih prejele:

Berzsényi Dániel, Szombathely, Županijska knjižnica	20 zvezkov
Szentgotthárd-Monošter, Okrajna knjižnica	91 zvezkov
(od tega je 30 odstopila podružnični knjižnici v Rábatótfalu — Slovenska vas)	
Alsószőlőnk — Spodnji Senik, občinska knjižnica	50 zvezkov
Apátistvánfalva — Števanovci, občinska knjižnica	70 zvezkov
Felsőszőlőnk — Gornji Senik, občinska knjižnica	90 zvezkov
Kétvölgy — Verice, občinska knjižnica	54 zvezkov
Szakonyfalva — Sakalovci, občinska knjižnica	65 zvezkov
Skupaj	440 zvezkov

Leta 1972 je Študijska knjižnica poslala za knjižnice v Porabju že 500 zvezkov, leta 1973 (tokrat že kot Pokrajinska in študijska knjižnica) je število poslanih zvezkov doseglo že število 630. V letih od 1974 do 1976 je bilo vsako leto poslanih 600 zvezkov, v preteklem letu (1977) pa že 721.

Dogovor o zamenjavi knjig šteje po 600 zvezkov letno za obe strani. Sredstva za nakup teh knjig krije knjižnica v Murski Soboti iz namenskih dotacij, ki jih dobi od Republiške kulturne skupnosti, deloma pa krije stroške iz lastnega proračuna. Knjige, ki jih prejme (v enakem številu kot jih je poslala za Porabske knjižnice) Pokrajinska in študijska knjižnica od Berzsényi Dániel knjižnice iz Szombathelya, razdeli knjižnicam na dvojezičnem območju in sicer v Lendavo, Genterovce, Dobrovnik (v občini Lendava) in v Prosenjakovce, Hodoš, Domanjševce (v občini M. Sobota). Nekaj zvezkov pa obdrži tudi sama.

Izmenjava med knjižnicami pa sega tudi na druga področja. Tako na primer knjižnica v Murski Soboti zamenjuje s knjižnico Berzsényi Dániel tudi revije in časnike. Na Madžarsko pošilja 11 naslovov slovenskega časopisja, za povračilo prejema 16 naslovov madžarskega časopisja. Med oblikami sodelovanja kaže omeniti še:

- posredovanje seta centralne katalogizacije slovenskega tiska za katalogizacijo knjig

- bibliotečno izposajo

- izmenjava knjižničarskih delavcev

(Leta 1965 je prišlo do izmenjave dveh knjižničarskih delavcev iz Murske Sobotice in Szombathelya, ki sta si ogledala knjižnice v Železni županiji in Szombathelyu, oziroma slovenske kraje in naše knjižnice)

- udeležbo na proslavah

(1976 leta sta se delavca iz Pokrajinske in študijske knjižnice udeležila proslave ob obletnici smrti dr. A. Pavla v Szombathelyu v knjižnici Berzsényi Dániel.)

- Priprave razstav

(Pokrajinska in študijska knjižnica je v letu 1977 pripravila razstavo knjig starejše prekmurske književnosti za učitelje iz Porabja.)

Pokrajinska in študijska knjižnica vzdržuje stike tudi z Državno biblioteko — Országos Széchényi Könyvtár — iz Budimpešte. Sodelovanje med ustanovama poteka predvsem na področju izmenjave knjig in revij. Medtem ko za izmenjavo knjig lahko rečemo, da zaenkrat poteka še občasno in v dokaj skromnih mejah, pa v sklopu sodelovanja na področju revij Pokrajinska in študijska knjižnica prejema kar 20 naslovov madžarskega časopisja, Državna biblioteka pa 6 naslovov slovenskega časopisja. Ob zaključku predstavitve teh bogatih in pestrih oblik sodelovanja naj dodamo še, da je Pokrajinska in študijska knjižnica iz Murske Sobotice v letu 1977 navezala stike tudi s knjižnico Zalaegerszegi Könyvtár — iz Zalaegerszega,⁴ kar gotovo pomeni še korak več k nadaljni krepitvi kulturnih stikov med madžarsko in slovensko narodnostjo in njunima matičnima narodoma.

c) Sodelovanje na področju založništva

Pomurska založba že več kot 10 let uspešno sodeluje z budimpeštansko hišo EUROPA.⁵ Založniško sodelovanje z omenjeno madžarsko založbo, se je razvilo na osnovi spontanah vsakoletnih rednih prevodov madžarskih literarnih del. Redno in sistematično prevajanje del, je spodbudilo tudi madžarske prevajalce k prevajanju in predstavitvi slovenskih literarnih del madžarskim bralcem, ki so do takrat imeli možnost seznanjati se predvsem z literarnimi deli v srbohrvaškem jeziku. Sodelovanje med Pomursko založbo in založbo Europa Könyvkiadó je z letom 1970 začelo dobivati vedno bolj premišljen značaj. Kmalu po tem je bilo obojestransko prizadevanje institucionalizirano s Sporazumom o sodelovanju. Dosljej sta bila podpisana že dva tovrstna sporazuma, do podpisa tretjega pa bo prišlo najverjetneje letos na pomlad.⁶ Omenjena dogovora naštevata vse oblike sodelovanja, predvsem izmenjavo predlogov o tem, kaj naj kdo prevaja, katera dela izdati v skupni madžarski izdaji (ki so velikokrat tudi dvojezična), katera dela odkupiti (predvsem za naše dvojezično področje) in tudi to, kako si pomagati z recenzenti, lektorji, korektorji idr. Potrebno je omeniti tudi dejstvo, da PZ posebej skrbi za svoje narodnostno mešano področje, saj mu vsako leto namenja poseben program. Glede na to, ker so na Madžarskem založbe natančno pro-

⁴ Vsi podatki so črpani iz informacije, ki jo je INV posredovala Pokrajinska in študijska knjižnica iz Murske Sobotice (informacijo je pripravila tov. Nikica Brumen)

⁵ Iz informacije o uresničevanju posebnih pravic madžarske narodnosti v občini Murska Sobota, — »Vestnik« 3. februar 1977

⁶ Pričujoči prispevek je bil izdela marca 1978 (»letos« 1978)

filsko omejene oziroma determinirane in ker budimpeštanska založba Europa sodi v vrsto založb — posredovalk prevedene literature, le-ta nima posebnega programa namenjenega za bralce živeče na narodnostno mešanem področju. Njen program zajema celotno madžarsko jezikovno področje ter sprejema le tisto, kar lahko posreduje vsemu življu živečem na Madžarskem, torej tudi Porabskim Slovencem.

Naj predstavimo vsaj pregled pomembnejših del, ki sta jih pripravili obe založbi:

1. Matej Bor, Šel je popotnik skozi atomski vek, dvojezična, PZ in E, 72
2. Téli éj, izbor sodobnih slovenskih novel, E, 1974
3. Csillagok és szivek, izbor sodobne slovenske poezije, E, 1975
4. Preseren versei, izbor poezije, Josip Vidmar, E in PZ, 1975
5. Kri v plamenih, dvojezični izbor partizanske poezije, PZ-E, 1976
6. Prešeren: Sonetni venec, dvojezično, PZ in E, 1971
7. Szlovén irodalom kistükre (Antologija slovenske književnosti), E, 1973
8. Ivan Cankar, Szegénysoron, Hlapec Jernej in Na klancu, E-PZ, 1977
9. Madžarska lirika 20. stoletja, PZ-DZS, 1977
10. Kri in zlato, izbor poezije E. Adyja, PZ, 1977

Seznam seveda ne omenja številnih del, ki so izšla na Madžarskem ali pri nas s pomočjo recenzentskih nasvetov ene in druge založbe.⁷

d) Telesna kultura

Čeprav sodelovanje na področju telesne kulture neposredno ne sodi v najožji okvir stikov med narodnostjo in matičnim narodom na področju kulture in jezika na dvojezičnem teritoriju Prekmurja, saj presega »meje« dvojezičnega območja, ne kaže spregledati tudi tovrstnega sodelovanja oziroma stikov in njihovega večpomenskega značaja.

Mednarodno sodelovanje na področju telesne kulture zajema v lendavski občini dvoje področij:

- a) športna srečanja začasno zaposlenih delavcev v tujini in
- b) športna srečanja s športnimi klubi iz sosednje Madžarske.

V tem primeru nas vsekakor zanima sodelovanje omenjeno pod točko b). Sodelovanje na področju telesne kulture programira Telesno kulturna skupnost Lendava z ustreznimi forumi županije Zala na vsakoletnih pogovorih v začetku leta. Na teh srečanjih ponudijo eden drugemu predloge programov in se dogovorijo o njihovi realizaciji.

Športna srečanja potekajo običajno v naslednjih športnih panogah: nogomet, rokomet, odbojka in namizni tenis. Število srečanj se od leta 1966 giblje okrog 10. V preteklem letu (1977) lahko zabeležimo povečanje števila srečanj. Tako je bilo na področju nogometa 10 srečanj, rokometu 3 srečanja, odbojke 1 srečanje in namiznega tenisa 1 srečanje oziroma vseh skupaj 15 srečanj, ki se bodo v okviru te številke najverjetneje ponovila tudi v letu 1978.⁸ V sklopu tega številčnega prikaza, gotovo ne bo odveč tudi podatek, da se je od ustanovitve Telesno kulturne skupnosti Lendava na tem področju zvrstilo že več kot 100 srečanj. Podatkov, na osnovi katerih bi lahko predstavili športna srečanja pred letom 1966 oziroma pred ustanovitvijo Telesno kulturne skupnosti Lendava nismo uspeli zbrati. Vendar pa že na osnovi zbranih in predstavljenih podatkov lahko presodimo obojestransko zavzetost za tovrstna srečanja. S tem v zvezi velja omeniti, da tako madžarska stran kot tudi športni klubi na naši strani ponujajo razširitev

⁷ Informacijo o sodelovanju med Pomursko založbo iz Mürske Sobote in založbo Europa Könyvkiadó iz Budimpešte je posredovala Pomurska založba Inštitutu za narodnostna vprašanja.

⁸ Kar je razvidno iz okvirnega programa dela za športna srečanja s tujino.

in povečanje števila športnih srečanj, do česar pa najverjetneje, vse do takrat, dokler Telesno-kulturna skupnost Lendava ne bo rešila vprašanja finančnih omejenosti, ne bo prišlo. Na koncu te kratke predstavitve, pa moramo opozoriti, da so zajeta samo tista športna srečanja, katerih nosilec je že imenovana Telesno-kulturna skupnost in da tovrstne stike neposredno organizirajo tudi dvojezične šole, ki vzdržujejo stike s šolami na Madžarskem.

e) Stiki na področju ostalih kulturnih dejavnosti

V sklopu predstavitev stikov pripadnikov madžarske narodnosti, živečih na narodnostno mešanem območju dveh prekmurskih občin, z matičnim narodom na področju kulturnih dejavnosti, ki jih doslej v prikazu še nismo zajeli, velja omeniti gostovanja gledališč in drugih kulturno-umetniških ansamblov. V občini Lendava je že več kot 15 let ustaljena praksa, da se vsako leto organizira nekaj gostovanj gledališč in drugih kulturno-umetniških ansamblov z deli v madžarskem jeziku. Da gre dejansko že za tradicionalna gostovanja priča tudi uvedba abonmaja pred nekaj leti, v okviru katerega se letno predstavi okrog 7 prireditev v madžarskem jeziku. Omenjena številka sicer ne zajema samo gostovanj gledališč in kulturno-umetniških ansamblov iz LR Madžarske, ampak tudi gostovanja gledališč in kulturno-umetniških ansamblov iz Vojvodine. Glede na to, ker nam iz objektivnih razlogov ni uspelo zbrati natančnejših podatkov na osnovi katerih bi lahko natančneje in celoviteje predstavili gostovanja kulturno-umetniških ansamblov iz LR Madžarske, bomo v prikazu le-te skušali vsaj deloma prikazati.

V sklopu kulturno-umetniških prireditev velja gotovo omeniti vsakoletno tako-rekoč že tradicionalno gostovanje Državnega gledališča Dérynyé (Állami Dérynyé Színház) iz Budimpešte. Omenjeno gledališče gostuje enkrat letno z dvema deloma. Vsako posamezno delo predstavi v času gostovanja običajno trikrat. Številko vseh že izvedenih predstav se najverjetneje giblje okrog števila 150. Vseh gledaliških predstav, ki so jih bili deležni pripadniki madžarske narodnosti pa s tem številom seveda nismo zajeli, kajti poleg vsakoletnih gostovanj, je potrebno omeniti organizirane obiske gledaliških predstav, ki se jih pripadniki madžarske narodnosti udeležijo na Madžarskem v Kaposváru in Pécsu.⁹ Ogled gledaliških predstav je običajno združen tudi z ogledom kulturno-zgodovinskih znamenitosti Madžarske. S tem v zvezi moramo opozoriti na vlogo, ki jo je imela SIS pripadnikov madžarske narodnosti za prosveto in kulturo obeh že večkrat omenjenih prekmurskih občin. Ta je namreč konkretno prav na področju vzpostavljanja tovrstnih stikov z matičnim narodom oziroma natančneje rečeno z ustreznimi institucijami nastopila kot samostojni organizator omenjenih kulturno-umetniških prireditev.

V primerjavi z gledališkimi gostovanji, so gostovanja drugih kulturno-umetniških ansamblov nekoliko skromneje prisotna. Vsekakor pa kaže omeniti gostovanje znanega pevskega zbora »Vasas« iz Budimpešte (1972) in gostovanje folklorne skupine »Zalai tánc együttes« (1977) iz Zalaegerszega. V okviru vzpostavljenih stikov na področju kulturno-umetniške aktivnosti ne kaže prezreti tudi udeležbe dveh naših plesalcev na folklornem seminarju županije Zala pred dvema letoma.¹⁰ Omeniti pa velja tudi gostovanje pop ansambla GT Lokomotiv iz Budimpešte.

Mednarodne likovne kolonije v Lendavi sicer res ne kaže jemati kot prireditve niti izrecno niti predvsem narodnostnega značaja. Prav zaradi dejstva, ker presega omenjeni okvir, se postavlja vprašanje njene navedbe v tem prikazu. Prireditve omenjamo v tem okviru predvsem iz dveh razlogov:

⁹ Obisk gledališke predstave v Pécsu je bil lani organiziran prvič.

¹⁰ Navedeni podatki so deloma črpani iz poročil Temeljne kulture skupnosti Lendava, poročil SIS pripadnikov madžarske narodnosti za prosveto in kulturo ter pogovorov z R. Struparjem (tajnik ZKO Lendava)

a) omenjena prireditev je prisotna tako v programih kot tudi v poročilih o delu SIS pripadnikov madžarske narodnosti za prosveto in kulturo (po tej plati torej ni razloga, da je ne bi omenili) in

b) mednarodna likovna kolonija med drugim omogoča občanom madžarske narodnosti tudi spremljanje sodobnih likovnih stvaritev v okviru matičnega naroda.

III. NAMESTO ZAKLJUČKA

Namesto običajnega zaključka, v katerem bi opravili neke vrste »inventuro« že prej povedanega bomo tokrat priložili izvleček iz »Programa kulturno-prosvetnega sodelovanja z LR Madžarsko 1977—1979«. Menimo, da je priloženi izvleček iz programa tako odraz že prehojene poti kot tudi najboljši kažipot razvoja stikov pripadnikov madžarske narodnosti z matičnim narodom v bližnji prihodnosti.

Priloga

IZVLEČEK IZ PROGRAMA KULTURNO-PROSVETNEGA SODELOVANJA Z LR MADŽARSKO V LETIH 1977—1979

Prosveta

1. SFRJ podeli 27 štipendij madžarskim študentom slovenskega, srbohrvaškega, hrvaško-srbskega jezika za sodelovanje na letnih seminarjih. Prednost imajo pripadniki jugoslovanskih narodnosti na Madžarskem (II — Prosveta, člen 7).
2. Madžarsko ministrstvo za izobrazbo podeli vsako leto 20 štipendij pripadnikom madžarske narodnosti pri nas za šolanje na višji stopnji in 3 štipendije za študij madžarskega jezika (člen 15).
3. SFRJ podeli 9 novih štipendij pripadnikom jugoslovanske narodnosti na Madžarskem za študij pri nas, ter 5 štipendij za specializacijo na področju SR Srbije (člen 16).
4. Obe strani zagotavljata bodočim pedagogom, pripadnikom narodnosti dopolnilni študij pri kraju študija (člen 20).
5. Odgovorne institucije obeh držav bodo pozvale predavatelje madžarskega jezika iz SFRJ in predavatelje slovenskega, srbohrvaškega in hrvaškosebskega jezika iz LR Madžarske na letne seminarje (člen 21).
6. Izmenjava knjig in didaktičnega materiala namenjenega ustreznim institucijam na področjih, kjer žive pripadniki manjšin (člen 22).
7. Obe strani podpirata neposredno sodelovanje ustreznih izobraževalnih institucij in šol na teritoriju, kjer živijo narodnosti (člen 23).
8. Aktivnost mešane jugoslovansko-madžarske komisije za učbenike (člen 24).

Kultura

1. Obe strani organizirata srečanje pisateljev s čitalci na področjih, kjer živijo pripadniki narodnosti (do 2-letno — člen 29).
2. Obe strani zagotovita študijsko potovanje za enega književnika, pripadnika narodnosti s ciljem obiskati kulture institucije druge države (člen 30).
3. Prevajanje in izdajanje del iz literature druge države (člen 37).
4. V obeh državah se na področju, kjer žive pripadniki manjšin, organizirajo gledališke predstave (člen 43).
5. Nastopanje profesionalnih umetnikov na področjih manjšin (po 3 predstave na vsaki strani — člen 48).
6. Jugoslovanska stran želi, da otroci, pripadniki jugoslovanskih manjšin na Madžarskem, dvakrat letno obišejo predstavo otroškega gledališča »Ognjen Prica« v Osijeku (skupno 250 otrok — člen 57).
7. Izmenjava treh strokovnjakov z vsake strani, poznavalcev slovenske, srbske oziroma hrvaške narodnosti iz Madžarske in madžarske narodnosti iz Jugoslavije, za sodelovanje na folklornih festivalih (člen 75).
8. Vzajemna gostovanja amaterskih umetniških ansamblov narodnosti obeh strani (člen 76).
9. Obe strani bosta podpirali sodelovanje narodnostnih manjšin z državo matičnega naroda na področju izobraževanja, kulture in znanosti (člen 80).

10. Obojestransko bo omogočeno sodelovanje treh predavateljev druge strani na strokovnih seminarjih za izobraževanje pripadnikov narodnosti (člen 81).

11. Izmenjava del nacionalnega in kulturno-zgodovinskega značaja, del na materinem jeziku narodnosti (člen 82).

12. Obojestransko posvetovanje knjižničarjev s področij, naseljenih z manjšinami (člen 86).

13. Obe strani zagotavljata 14 dni obiska letno odgovornim institucijam, ki se ukvarjajo s problematiko narodnosti (člen 97).

14. Obe strani podpirata neposredno sodelovanje obmejnih področij (člen 98).

Rezümé

A MAGYAR NEMZETISÉG TAGJAI KAPCSOLATAI AZ ANYANEMZETTEL

A nemzetiségek tagjai kapcsolatainak az anyanemzettel sokoldalú értelme van. Sokoldalú értelmüket bizonyos mértékben közvetítetten egymásközi kapcsolataik különböző formái is bizonyítják.

A nemzetiségek kapcsolatait (ezen esetben konkrétan a magyar nemzetiség tagjai a két murántúli községből) az anyanemzettel valamivel vázlatosabban kibővített és részletesebb formában mutattuk be, az anyanemzettel való kapcsolatok közé soroltuk az adatok (az adatok és nem a kapcsolatok) hiánya miatt az úgynevezett »egyéb« kapcsolatot illetve a két szomszédos ország határmenti vidékei közötti kapcsolatokat.

Néhány jogi-normatív jellegű határozat ismertetésével:

Néhány jogi-normatív jellegű határozat ismertetésével:

a) részletesebben azonosítottuk ezen írás tárgyát,

b) az olvasót ismertettük az írás tárgyát képező problematika jogi-normatív rendezésével. A magyar nemzetiség tagjai anyanemzettel való kapcsolatai országon belüli jogi-normatív rendszeréből ismertettük a Szlovén SzK alkotmányát, Lendva és Muraszombat községek statutumait, s Lendva és Muraszombat községek magyar nemzetiségi művelődési — oktatásügyi öngazgatási érdekközösségek megalakításáról szóló öngazgatási megegyezés határozatait. Az írás tárgyát képező problematika országok-közötti rendezése területtéről megemlítettük a Jugoszláv SzSzk és a Magyar NK kormányai között kötött megállapodást a tudományos, oktatási és kulturális együttműködésről, valamint a Kulturális-oktatási együttműködés programját.

A »Magyar nemzetiség tagjai anyanemzettel való kapcsolatai megvalósítása a gyakorlatban« című írás második fejezete két alfejezetre osztozik. Az elsőben »Néhány hiányosság azonosítása« cím alatt megállapítjuk, hogy ezen kapcsolatok iránti érdekek és támogatás ellenére úgy az országon belüli mint az országok közötti jogi-normatív szabályozás terén, még mindig hiányosságokra illetve tisztázatlan kérdésekre találunk, amelyek az eddig elégtelenül részletes meghatározások következtében merülnek fel mint például: mit számíthatunk az anyanemzettel való kapcsolatok közé, vagy miként létesíteni olyan kapcsolatokat, amelyek a nemzetiségnek lehetővé teszik, hogy teljes mértékben megvalósíthatja szubjektum szerepét az anyanemzettel való kapcsolatokban stb.

A második fejezetben (A kapcsolatok formái) a kapcsolatok konkrét formái kerülnek bemutatásra és néhány szemléltető jellegű adat. A kapcsolatok formái között bemutatunk a nevelés és oktatás, a könyvtárak, könyvkiadás, testnevelés és más kultúr-tevékenység (színházak és más műkedvelő csoportok vendégszereplése és rendezvényeik megtekintése Magyarországon, együttműködés a néptánc ápolása terén, képzőművészeti telep ...) terén.

Az anyanemzettel való kapcsolatok ismertetése keretében a nevelés és oktatás terén névszerint bemutatunk azokat az általános és közép- iskolákat a határ mindkét oldaláról, amelyek együttműködnek és az együttműködésük többé-kevésbé állandó formáit (az iskolarendszer ismertetése, a pedagógusok szakmai találkozója, az egyes iskolák néptánc-csoportjai és kórusai találkozói, sporttalálkozók).

A könyvtárak között elsősorban a muraszombati tanulmányi könyvtár és a lendvai könyvtár valamint a szombathelyi megyei könyvtár és a budapesti Széchenyi könyvtár között alakult ki együttműködés. Könyvek, folyóiratok és újságok cseréjén kívül kiállításokat készítenek, könyvtárosok közötti tapasztalatcserélatogatásokat szerveznek stb.

A könyvkiadás terén már több mint tíz éve folyik a budapesti Európa és Pomurska zalaöbba közötti együttműködés. Az együttműködés eredményeként egész sor szlovén és magyar író jelentős műve került kiadásra.

A sport területén fejlődő kapcsolatokat sem lehet mellőzni. Már maga az adat, hogy csak a lendvai testnevelési közösség megalakulása után több mint 100 sporttalálkozásra került sor különböző sportterületeken, az eddigi eredményes együttműködés legjobb

Befejezés helyett az íráshoz mellékeljük a Magyar NK-gal való kulturális-oktatási együttműködés programját 1977—1979-ik évre.

Summary

CONTACTS OF THE MEMBERS OF THE HUNGARIAN NATIONALITY WITH ITS MOTHER NATION

There is no doubt that the contacts of the adherents of a nationality with its mother nation have a multifunctional meaning. To a certain extent is this characteristic indirectly confirmed also by different forms of their mutual contacts. The contacts of the adherents of a nationality (concretely in this contribution: of the adherents of the Hungarian nationality, living in both Communes of Prekmurje) with its mother nation have been presented in the contribution in a little more descriptively extended and analysed form; we have reckoned to the contacts of a nationality with its mother nation, as result of scanty datas (datas, not contacts), also the contacts "of other kind" (as we call them in the contribution) respectively the contacts between the frontier districts of the two neighbouring countries.

With the presentation of some stipulations of legal-normative character we a) more in detail identified and defined the object of the discussion and b) acquainted the reader with the legal-normative regulation of the discussed problems. In the presentation within the Yugoslav legal-normative regulation of the contacts of the Hungarian nationality with its mother nation we have in this context described the stipulations of the Constitution of the SR of Slovenia, the Statutes of the Communes of Lendava and Murska Sobota, as well as the stipulations of the Self-management agreements concerning the establishment of the Self-managing Communities of Interest for Culture and Education of the adherents of the Hungarian nationality, living in the Communes of Lendava and Murska Sobota. From the sphere of international regulation of the discussed problems we have mentioned the Convention between the governments of the SFR of Yugoslavia and the People's Republic of Hungary on the scientific, cultural and educational cooperation as well as the Program in the field of the Cultural-Educational Cooperation.

The second chapter of the contribution "Implementation of the Contacts of the Adherents of the Hungarian Nationality With Its Mother Nation in Praxis" is divided into two subchapters.

In the first one it is said that in spite of endeavours and support given to the contacts in the field of both internal and international legal normative regulation there still exists a certain indistinctness and vagueness because the variety and complexity of nationalities' contacts with their mother nation is not clearly identified.

In the second subchapter ("Ways of Contacts") are presented the concrete ways of contacts and certain data of illustrative character. Within the forms of contacts are presented the contacts in the field of education, librarianship, publishing, physical culture and other cultural activities (performances of theatres and other cultural-artistic groups in both Yugoslavia resp. Slovenia and Hungary, cooperation in the field of folklore, the so called colony of plastic art ...).

In the frame of description of contacts with the mother nation in the field of education we named the elementary and secondary schools from both sides of the boundary which cooperate with each other, as well as more or less settled ways of contacts between the schools (making acquainted with the school system, professional meetings of teachers, the contacts between individual schools in the field of folklore and choral singing, sport-meetings).

The cooperation in the field of librarianship exists especially between the Pokrajinska in študijska knjižnica (Regional and Study Library) in Murska Sobota and the library in Lendava on one side and District Library in Szombathely and the State Szechenyi Library in Budapest on the other. Along with the exchange of books, magazines and newspapers, this cooperation includes also preparation of exhibitions, exchange of librarians etc.

In the field of publishing the Budapest publishing house Europa and the Pomurska založba (Pomurje publishing house) have been cooperating for more than ten years. The result of this cooperation is the issue of a series of important works written by the Slovene and Hungarian authors.

We can not, however, overlook the contacts in the field of physical culture. The best indicator of prevailing cooperation is most probably the data that since the establishment of the Self-managing Community of Interest for Physical Culture of Lendava more than one hundred competitions in various sports took place.

Instead of conclusion we enclose the Program of the Cooperation in the Field of Culture With the PR of Hungary in the Years 1977—1979.

Karel Šiškovič

**KONFERENCA O ETNIČNIH IN JEZIKOVNIH SKUPNOSTIH
V VIDEMSKI POKRAJINI**

(Videm 5. in 6. maja 1978)

Videmska pokrajinska uprava je 5. in 6. maja 1978 priredila konferenco »o etničnih in jezikovnih skupnostih« videmskega območja. Konferenca je nastala ob sklepu pokrajinskega sveta, ki je nalagal upravi, naj preuči položaj treh »etničnih in jezikovnih« skupnosti na Videmskem: slovenske, furlanske in nemške. Dejansko pa so jo priredili takšno, kot je bila, na podlagi zahteve slovenskega pokrajinskega svetovalca iz vrst KPI Pavla Petriciga, ki je predlagal, naj bi vendarle prišlo na dnevni red videmske pokrajine tudi slovensko-beneško in kanalsko vprašanje, do katerega so uradni krogi imeli v glavnem negativno stališče. Vodilni pokrajinski krogi so se verjetno hoteli izogniti konferenci, ki bi preučevala zgolj slovensko vprašanje, in so zato razširili problematiko konference še na furlansko vprašanje, ki je v zadnjih letih postajalo žgoče, in na probleme nemške narodnostne skupnosti iz Kanalske doline in nemškega etničnega otoka v Saurisu.

Pokrajinska uprava je svoji konferenci dala svojevrsten naziv, ker se je hotela izogniti točno določeni definiciji manjšinskega pojava. Nastal je za to priliko čuden pojem o »etničnih in jezikovnih skupnostih«, da bi se izognili pojmu »narodnosti« in pojmu »narodne manjšine«, saj so vodilni krogi izrazili bojazen, da bi operiranje z bolj natančnimi definicijami vnaprej določalo tudi morebitno politiko do treh skupnosti, ki so različne od italijanske (slovenska in nemška), ali nastajajo kot različne (furlanska).

Priprave na konferenco so potekale poldruugo leto. Pokrajinska uprava je imenovala posebno komisijo za pripravo konference. V komisiji je bil tudi slovenski pokrajinski svetovalec Pavel Petricig, kot strokovnjaka pa sta bila med drugimi imenovana tudi dva Slovence: prof. Viljem Černo in dr. Karel Šiškovič.

Na konferenco so bila povabljeni strokovna in kulturna društva, ustanove in organizacije, ki se zanimajo za tovrstno problematiko. Med beneškimi in kanalskimi Slovenci pa so bile povabljene vse kulturne in druge ustanove, ki delujejo v Beneški Sloveniji in Kanalski dolini. Med drugim je videmska pokrajina povabila tudi večje število slovenskih političnih, kulturnih, strokovnih in znanstvenih delavcev, ki delujejo v okviru Slovenske kulturne gospodarske zveze, njenih članov in ustanov, Slovenske skupnosti in sorodnih organizacij. Prav tako je pokrajinska uprava povabila politične stranke in organizacije ter sindikalna gibanja vsedržavnega značaja, ki delujejo na Videmskem, ter izvoljene predstavnike strank ustavnega loka.

Konferenca v Vidmu je torej bila na eni strani prilika, ki so jo »etnične in jezikovne skupnosti« dobile, da razložijo svoj položaj in svoje zahteve, na drugi strani pa je bila tudi prilika za politično soočenje o teh problemih. V tem smislu je bila torej heterogena po tematiki in po udeležbi. Ni imela značaja iskanja poti za nerešene probleme, marveč je omogočila, da vsakdo pove svoje mnenje in podaja lastne poglede. Bila pa je prva takšna manifestacija na Videmskem, ker je na javni in dejansko na oblastveni ravni kljub vsem mentalnim rezervam vzela na znanje obstoječe probleme in tako podrla stavbo nejasnosti, odpora in zaničanja večnarodnostne stvarnosti v videmski pokrajini.

Pokrajinska uprava je prek svoje pripravljalne komisije naročila petim italijanskim strokovnjakom in znanstvenikom, naj pripravijo uvodna poročila, ki naj bi služila za podlago razpravi. Zanimivo je, da je pri načelni izbiri nosilcev uvodnih poročil prevladal še vedno prisoten protimanjšinski paternalizem: »znanost je objektivna in nepristranska edinole, če z njo operirajo pripadniki večinskega naroda«. Sumničenje na škodo »pristranosti« in »subjektivizma« strokovnjakov in znanstvenikov iz vrst narodne manjšine je tudi tokrat obveljalo, čeprav je dovolj znano, da v Italiji ni globokih poznavalcev italijanske manjšinske problematike in da so znanstveniki iz vrst večinskega naroda pogojeni od večinske miselnosti. V praksi pa se je v Vidmu pokazalo, da si tudi v Italiji postopoma utira pot zavest o obstoječih problemih, čeprav je bilo opaziti, da so skoraj vsi znanstveniki, ki so napisali uvodna poročila, izhajali iz določenih apriorističnih stališč, saj so le previdno načeli prevladujočo miselnost o potencialni nevarnosti centrifugalnega procesa v primeru odkritega in pogumnega priznanja krivic, ki so jim podvržene manjšinske skupnosti, ter preciziranja konkretnih rešitev za odpravo diskriminacij in utemeljitev vsebinske in formalne enakopravnosti s posebnimi zaščitnimi določbami.

Edino S. Salvi je v svojem poročilu izhajal iz neprikrite naklonjenosti do narodnih manjšin in je problematiko obravnaval v polemiki z obstoječo prakso italijanske države, ki nima pravega odnosa do manjšinskega vprašanja, in obstoječimi teorijami italijanske znanosti, ki izhaja iz neprikritega podcenjevanja manjšinskega subjekta in njegovih zahtev.

Uvodna poročila na videmski konferenci so bila naslednja: A. Pizzorusso »Etnične in jezikovne skupnosti v zvezi z njihovim pravnim priznanjem v italijanski državi«, P. Leon »Socio-ekonomski problemi etničnih in jezikovnih skupin Videmske pokrajine«, S. Salvi »Etnične in jezikovne skupnosti v zvezi z njihovo zgodovinsko politično identifikacijo«, G. B. Pellegrini »Jezikovne individualnosti v deželi Furlanija-Juljska krajina«, G. Barbina »Etnične in jezikovne skupnosti v zvezi z njihovim ozemljem«.

Dva izmed uvodnih poročevalcev — G. Barbina in S. Salvi — sta se med drugim lotila teoretičnih izodišč o naciji, narodnosti, narodni manjšini, etniji, etnični skupnosti in jezikovni skupnosti. Ostali poročevalci so dejansko izhajali iz predpostavke, da so Slovenci v videmski pokrajini narodna ali jezikovna manjšina (v smislu 6. člena italijanske ustave).

G. Barbina je v svojem poročilu na podlagi načelnih izhodišč francoske šole, predvsem pa F. Chaboda, italijanskega zgodovinarja iz doline Aosta, zapisal, da »sta pojma o naciji in etniji popolnoma različna: nacija je človeška skupina, ki ima svojo zgodovino in zasleduje določene politične cilje (in ker ima neko skupno kulturno podlago, lahko iz tega dobi razlog za enotnost); etnija je človeška skupnost, ki se čuti združena okrog in s skupno kulturo ter s specifičnim skupnim jezikom (iz te duševne vzajemnosti lahko dobi razlog zato, da postane aktiven subjekt zgodovine). Prvi termin ima torej družbenopolitičen, drugi pa družbenokulturni pomen; oba pomena se ne ujemata, pač pa se lahko pomešata, čeprav v mejah, ko je lahko politično obenem tudi kulturno dejstvo. Iz tega izhaja, da so tudi različni pojmi o narodni manjšini in o etnični manjšini, oziroma bolj o etnični skupnosti. Narodna manjšina je družbena skupina, ki je vključena v državo, ki jo vodi druga nacija: ker se meje držav ne ujemajo z etnijami in nacijami, imamo lahko pogostoma primer nacije, ki se razprostira preko meja lastne države, na ta način nastanejo manjšine v okviru sosednjih držav. Etnična skupnost pa je človeška skupina, ki se razlikuje po kulturni (jezikovni) značilnosti, nima pa drugačne zgodovine od drugih etnij na ozemlju, kjer živi. Če so torej narodne manjšine in etnične skupnosti dve različni družbenogeografski enoti morajo biti raz-

lična tudi sredstva, ki jih uporablja politika zaščite njihovih pravic in njihovega obstoja.«

G. Barbina odkrito govori na podlagi teh teorij o slovenski »etnični skupnosti« v videmski pokrajini, kar pomeni, da ima Slovence v omenjeni pokrajini za »nižjo« kategorijo, ker jim odreka značaj »narodne manjšine«. S tem pa se tudi zavzema za »drugačno« zaščito njihovih pravic v primerjavi s Slovenci na Goriškem in Tržaškem, ki jih označuje kot pravo »narodno manjšino«.

Popolnoma drugačnega mnenja je S. Salvi, ki izhaja iz predpostavke, da so Slovenci v videmski pokrajini del slovenske nacije, ki v Italiji živi tudi v tržaški in goriški pokrajini, v SR Sloveniji, na avstrijskem Koroškem in Štajerskem ter v Porabju na Madžarskem. Za Salvija ne gre za identifikacijo Slovencev in Nemcev v videmski pokrajini, marveč gre za identifikacijo značilnosti Furlanov, ki jim posveča večji del uvodnega poročila. V daljši obravnavi se sklicuje na dvoumen pomen »etniže«, na stvarno neodgovarjajoč izraz »jezikovna manjšina« in se zavzema za uporabo samostalnika »narodnost«, ki se je uveljavil v nekaterih evropskih državah namesto »narodne manjšine«. S. Salvi skuša v svojem poročilu sintetizirati tudi pomen »narodnosti«, ko pravi: »Kako je moč opredeliti narodnost? Z določeno previdnostjo je narodnost človeška skupina, živeča na določenem ozemlju in različna od drugih skupin zaradi skupka značilnosti, ki se lahko izražajo na jezikovnem, kulturnem (v širšem smislu), zgodovinskem in socioekonomskem področju in ki zajemajo v pripadnikih zavest o posebni četudi ne eksplicitni identiteti, v kateri se uresničuje tendenca k avtonomni organizaciji lastnega političnega, kulturnega in celo upravnega prostora (čemur ob nekaterih prilikah pravimo »država«). Narodnosti so kolektivna kategorija in ne seštevek posameznikov.« Za S. Salvija so narodnosti družbene skupine in globalne družbene skupnosti. Narodnosti so sociološke, prav tako pa tudi zgodovinske kategorije »ne v smislu metafizičnih, stalnih in trajnih vrednot, ki naj bi se celo podedovale, pač pa v smislu skupinskih formacij, ki se pojavljajo v določenem obdobju pod vplivom splošnih zgodovinskih družbenih dejavnikov in so podvržene zaradi nadaljnega učinkovanja omenjenih dejavnikov, v katerih so vključene, posebni zgodovini, ki jih lahko celo odpravi, pogostoma zaradi absorpcije v drugo narodnost. Zgodi pa se tudi, da doživljajo prepород ali da nastajajo.«

Zelo zanimivo stališče pa izhaja v tej zvezi iz prispevka P. Petriciga na konferenci (»Osnove in kulturni smotri slovenskega izobraževanja v Beneški Sloveniji«). Avtor precizira v tem prispevku, v katerem izhaja iz ustavnega izraza (»jezikovne manjšine«), da »se še dandanes teži ob razpravljanju o tem vprašanju k uveljavljanju neke miselne sheme, po kateri naj bi ozka struga Idrije, kot upravna meja med videmsko in goriško pokrajino na področju med občinama Praprotno in Dolenje, mogla dejansko ločiti s pravnega stališča, v zavesti in v etnični ter jezikovni pripadnosti Slovence, ki živijo na enem bregu, od tistih, ki živijo na drugem! Ko razpravljamo o vprašanju slovenskega izobraževanja, se nam zdi bistveno upoštevati, kako močno ta miselna shema pogojuje pozitiven razvoj razprave, če smo pač priča poskusom »znanstvenih« izvajanj, ki naj opravičujejo politične smernice o ločitvi Slovencev videmske pokrajine od tistih iz Gorice in Trsta. Takim smernicam je treba dodati še stališča, ki se pojavljajo in vztrajajo na tem, da je treba razlikovati tudi med tistimi, ki živijo v sami videmski pokrajini, glede na narečje, ki ga uporabljajo. Politična gledanja videmskih funkcionarjev težijo pogosto k poudarjanju nekaterih elementov: a) Kulturna različnost Slovencev, ki živijo v deželi (na eni strani Videm, na drugi Gorica in Trst). b) Kulturna različnost med Slovenci v videmski pokrajini, ki jih obravnavajo po ozkih zemljepisnih okoliših. c) Različne stopnje etnične zavesti, ki naj bi bila nizka za Slovence v videmski pokrajini in visoka za ostale. d) Posebnosti prebivalstva, ki na

tem ozemlju sprejema osveščeno.« Za konkretno izhodišče vprašanja moramo izhajati iz a) ustavne enakosti vseh italijanskih državljanov, b) iz svobode kot predpostavke osebnih izbir tako posameznikov kot skupnosti.« V tem smislu P. Patricig poudarja, da »pri razčlenjevanju jezikovnih stvarnosti znotraj neke upravopolitične enote ne moremo mimo uporabe nekaterih opredelitelvenih izrazov — ob upoštevanju dejstva, da vsaka »opredelitev« pomeni tudi »omejitev« — oziroma moramo določiti »dogovor«, ki bo sprejemljiv ali vsaj razumljiv. Obstaja vrsta označb za te različne jezikovne stvarnosti, ki jih ustava opredeljuje kot »jezikovne manjšine.« In nadaljuje: »Dandanes obstajajo skupine, posamezniki, pravniki itd., ki nekaterim označbam zoperstavljajo druge in ustvarjajo negotov sistem izrazoslovja, ker ni vesplošno veljaven. Slovenska »manjšina« v deželi Furlaniji-Juljski krajini se sklicuje na dejstvo, da je slovensko ljudstvo »narod« in zato zahteva zase označbo »narodna manjšina« tako kot je splošno priznana označba »narodna skupnost« za Italijane v Istri, kajti očitno je, da so tudi Italijani pripadniki nekega »naroda«. S formalnega stališča — ustava namreč omenja le »jezikovne manjšine« (jasno pa je, da se nanaša na »manjšine«, katerih jezik je v rabi tudi preko meja) — vprašanje nima velike važnosti; vsekakor pa je sklicevanje na narod vsebinske važnosti, ker predpostavlja kulturno pretakanje med »manjšino« in »narodom«. Vsekakor se kaj radi pridružujemo priznanju, da je jezikoslovna opredelitev manjšin in tudi jezikov zanimiva s političnega in raziskovalnega stališča, ne pa s stališča smernic izvajanja ustavnih pravic. Samo po sebi je umevno, da mislimo vsekakor sprejeti v razpravi kakršnokoli označbo želi kdo uporabiti za slovensko narodnostno skupnost v deželi Furlaniji-Juljski krajini pod pogojem, da uporablja za Slovence isto označbo in da priznava njihovo popolno enakost s pravnega stališča.«

Izhajajoč iz splošnih načel, na katera se sklicujeta, se G. Barbina in P. Petricig spuščata v konkretno razglabljanje, da bi identificirala slovenski subjekt. Na drugi strani pa S. Salvi, A. Pizzorusso, P. Leon in G. B. Pellegrini izhajajo iz predpostavljene danosti, da je slovenski subjekt že identificiran.

G. Barbina identificira na podlagi splošnih načel, ki jih je razvrstil na prvih straneh svojega poročila, dve skupini v okviru »slovenske skupnosti videmske pokrajine: skupino Beneške Slovenije in skupino Kanalske doline«. Trdi, da je »obe skupini jemati kot dve različni skupnosti«. V Beneški Sloveniji razlikuje v okviru slovenske skupnosti štiri »geomorfološke enote«: furlanska Brda, Nadiške doline, Tersko dolino in Rezijo. V tej zvezi pravi: »Zgodovinski dogodki štirih enot so prispevali skupno s fizičnim pogojevanjem, čeprav zelo ostro samo za Rezijo, k diferenciranju krajevne govornice«. G. Barbina poudarja, da »štirim geomorfološkim enotam odgovarjajo štiri slovanofonske skupine, ki zaradi fizične ločitve ozemlja, na katerem živijo, niso nikoli imele med seboj kulturnih in gospodarskih stikov ter so se, diferencirane tudi po dialektu, na lasten način in po lastni poti udeleževale zgodovinskega in družbenega dogajanja v Furlaniji, ne da bi imele skupno urbano središče h kateremu težiti.« Glede Kanalske doline avtor pravi, da se kanalski Slovenci razlikujejo od beneških Slovencev »ne le zaradi različnega zgodovinskega dogajanja, ki jih je sililo k večjemu stiku z Nemci (Kanalska dolina gravitira k Trbižu) kot pa s Furlani, marveč tudi zaradi dialekta, ki je koroški.«

P. Petricig ne obravnava v svojem prispevku vprašanja statično, sklicujoč se na upravno politične ali geomorfološke ločitve. V prvi vrsti izhaja iz ugotovitve, da išče »poskus, ki usmerja napor, da bi razlikovali slovensko narodnostno skupnost v deželi Furlaniji — Juljski krajini, opore v zgodovini, tj. v vzvodu, katerega objektivnost je treba v vsakem primeru in trenutku preverjati, kadar hoče zagovarjati aprioristično izoblikovane politične teze«. Predvsem ni res, da je do

1918 zgodovinska pot Slovencev v Trstu, Gorici in Kanalski dolini različna. Zato je treba Kanalsko dolino obravnavati skupno z zgodovinskim razvojem na Tržaškem in na Goriškem. Kar pa zadeva Benečijo za časa patrijarhata, ni bilo politične meje z Brdi, zato je prevladala enotnost in permeabilnost. To je res, kar dokazujejo tudi pisani dokumenti v slovenščini iz Černejše in iz Stare gore. Za časa Beneške republike nosilna os stikov med Beneško Slovenijo in habsburškimi deželami se je naslanjala na smer Čedad-Škofja Loka. Kar danes imenujemo »učinek odprte meje«, se je tedaj očitno dogajalo v zvezi s trgovino, potovanji in kulturnimi in drugimi stiki med Benečijo in zaledjem. Za časa Avstrije do leta 1866 je bila meja še bolj odprta. Edinole med 1866 in 1915 je meja postala relativno toga, čeprav se kulturni stiki nadaljujejo in povečujejo. Da ne govorimo o obdobju med 1918 in 1945, ko je del Slovencev pripadel Italiji s priključitvijo Primorske. Zato, pravi Petricig, »je razlikovanje Slovencev videmske pokrajine (kaj šele tistih iz Kanalske doline!) od tistih iz Gorice in Trsta precej samosvoje, kajti je le posledica pojava, odvisnega od italijanskih političnih izbir in od praktičnih izvajanj le-teh«. Med Slovenci v deželi Furlaniji — Juljski krajini se opaža »obsežna zgodovinsko-politična povezava. Če si problem ogledamo še z drugačnega zornega kota, je manjkalo — to je res — neko mestno središče, v katerem bi našle svoje mesto gospodarske, socialne in kulturne ustanove, skupne vsem Slovincem, ki sedaj živijo v Italiji. Odločujoči učinek tega dejstva je bilo utrjevanje tistih značilnosti različne vsebine, ki pa jih nikakor ne smemo upoštevati v negativnem smislu, temveč pozitivno in konstruktivno«.

Tudi G. Barbina se v svojem uvodnem poročilu pogostoma sklicuje na »govorico« in na »dialekte«. Zato bo zanimivo, če se bomo vprašanja dotaknili na podlagi uvodnega poročila G. B. Pellegrinija ter prispevkov B. Zuanelle in P. Petriciga. Po mnenju G. B. Pellegrinija, uglednega znanstvenika in jezikoslovca, »se dandanes v vzhodnem delu Furlanije uporabljajo skoraj vedno skupno s furlanščino in državnim jezikom nekatere različne slovenske dialektalne oblike, ki imajo ponekod neko popolnoma posebno fiziognomijo (vendar je znano, da je slovenščina med slovanskimi jeziki najbolj diferencirana pod zornim kotom dialektalnosti)«. G. B. Pellegrini se v svoji splošni klasifikaciji drži naslednjih skupin: 1. Kanalska dolina in dolina Bele, kjer se govorijo dialekti ziljskega izvora, ki se vključujejo v slovenski koroški dialekt; 2. Prek občin Donja in Kluže, kjer se še vedno ohranjajo nekateri slovenski relikti v toponomastiki in govoricah, prihajamo na področje rezijanščine, ki jo lahko delimo na tri podoblike. Nekaj časa je veljala teorija (J. Boudouin de Courtenay), ki je približevala rezijanščino s srbohrvaščino in se celo sklicevala na turanske jezike. Tej teoriji pa se je sam avtor odpovedal proti koncu svojega življenja (te teorije se držijo nekateri »znanstveniki«, ki hočejo dokazati neslovenski značaj rezijanščine, in delno celo prispevek L. Palettija na sami videmski konferenci, op. avt.). 3. Terski dialekti, ki so močno občutili vpliv furlanščine. 4. Nadiški dialekti. 5. Briški dialekti, ki segajo do občine Praprotno in so značilni za del Goriške. G. B. Pellegrini pravi v zaključku svojega poročila: »Zdi se mi na podlagi naglega pregleda najnovejših (krajevnih) publikacij, ki so včasih dobre ravni, da sta se v številnih občanih Beneške Slovenije ponovno porodila bolj prepričana želja in ponos po zaščiti lastnega izvora, čeprav največji del »italijanskih Slovencev« predobro ve, da so geografsko vključeni v prostor, ki se stoletja naravno udeležuje deželne zgodovine in je na kakšen način povezan z Italijo. Prilike za potrditev lastnega izvora, lastnega ethnosa, za uporabo lastnega jezika so predvsem šola, mirne medobčinske manifestacije malih skupnosti, tisk, ki mora ponuditi več prostora krajevnim slovenskim govoricam... Vendar pa bo, ponavljam, koristno povzpeti se — brez kakršnega koli pritiska, ki bi tu lahko povzročil nasprotno učinke — k »urad-

nemu« jeziku s pomočjo izkušenih učiteljev, ki bi jih lahko teoretsko pripravili univerzi v Vidmu in v Trstu... Slovenci v Furlaniji so prav gotovo srečnejši, ker poznajo jezik, ki jim omogoča, da se učijo ali da razumejo z večjo lahkoto skupino jezikov milijonov Evropejcev, med temi pa so tudi jeziki z velikim prestižem in zelo koristni na praktičnem in znanstvenem področju. To je prilika, ki jo ne smejo izgubiti poleg ponosa, da ovekovečijo posebno tradicijo različnosti... dovolj je, da se otresejo občutka manjvrednosti, ki je bila nekdanj tipična za etnične manjšine«.

Prispevek B. Zuanella ugotavlja, da je Beneška Slovenija »zahodna veja slovenskega jezikovnega sveta, ki obsega enajst jezikov«. Beneška Slovenija »ni nič drugega kot slovenski 'polotok' na italijanskem politično-upravnem ozemlju«. Na podlagi citatov znanstvenih del označuje dialekt kot »sredstvo jezikovne komunikacije, ki ima v primerjavi z jezikom bolj omejen demografski obseg in uporabo...; na splošno so narečja zgodovinsko v sorodu s knjižnim ali uradnim jezikom, saj imajo skupen izvor in genetski razvoj... in drugič, vsako drugačno razlikovanje med jezikom in narečjem je tipično socialnega in ne jezikoslovnega značaja... Prav tako B. Zuanella trdi da: »... je družbeno zgodovinsko tudi dejstvo, da jezik navadno ni nič drugega kot narečje, ki je na določeni točki svojega razvoja pridobilo tako pomembnost in »dostojanstvo«, da se je kulturno povzdignilo ali bilo nasilno povzdignjeno v uradni jezik nekega naroda.«

V zvezi z jezikovnim repertoarjem Beneške Slovenije navaja B. Zuanella »slovenske krajevne govore«, »slovenski pogovorni jezik«, »slovenski standardni jezik«, »italijanski standardni jezik«, »furlanske krajevne govore« in »različne vrste tujih jezikov«. Slovenski krajevni govor je gotovo najbolj uporabljena vrsta jezika, medtem ko raste število oseb, ki se uče spoznavanja standardne slovenščine, čeprav šola ne omogoča učenja slovenščine. Avtor trdi, »da je poznavanje standardnega jezika, hkrati z vse pogostejšimi stiki med različnimi predeli Benečije porodilo tudi deželno koiné, ki spada v okvir drugih slovenskih pokrajinskih pogovornih jezikov«. B. Zuanella piše, da na osnovi najnovejših jezikoslovnih preučevanj »spadajo govori Beneške Slovenije v zahodnoslovensko narečno skupino, kamor spadajo tudi govori Soške doline in Brd, delno pa tudi kraški govori«. Znotraj te skupne podlage »lahko razdelimo narečja Beneške Slovenije v tri manjše skupine: nadiško, tersko in rezijansko narečje — glede slednjega moramo pripomniti, da je za starejša obdobja moč ugotoviti v jezikovnem razvoju skupne poteze s koroškimi narečji, medtem ko so novejši pojavi povezani s tistimi, ki jih srečujemo pri terskem in obsoškem narečju... Narečje naših dolin je povezano s točno določeno socialno strukturo, ki jo predstavlja kmečki svet«. Glede preteklosti ugotavlja avtor, da »lahko ugotovimo — in to dokazujejo spisi, najdeni v župnijski arhivih Beneške Slovenije — da se jezikovna situacija v Beneški Sloveniji v prvi polovici prejšnjega stoletja še ni razlikovala od situacije v drugih slovenskih pokrajinah. Kvečjemu lahko ugotovimo večje število neo-romanskih (furlanskih in italijanskih) in manjše število nemških interferenc. Tudi glede razmerja jezik — narečje ni bilo pomembnih razlik: prebivalci so v glavnem govorili v narečju, standardni jezik pa je poznalo le omejeno število izobražencev, ki so ga uporabljali z večjimi ali manjšimi težavami. Pripadnost k Beneški republiko torej ni povzročila jezikovnega prepada med Slovenci v Benečiji in tistimi v drugih pokrajinah«. Veliko bolj negativno je bilo dejstvo, da »je Beneška Slovenija ostala brez normalnih in stalnih stikov z ostalimi slovenskimi pokrajinami prav v obdobju, ko so v Sloveniji premostili partikularizme, podedovane iz fevdalizma... Izoliranost v tem zadnjem zgodovinskem obdobju je preprečila Slovincem iz Benečije spoznati slovenski knjižni jezik in jih prisilila, da so neologizme, potrebne za moderno komuniciranje, morali zajemati iz sosednjih

neo-romanskih govorov... Dejstvo, da se nahaja na robu slovenskega in slovanskega sveta nasploh, je imelo za Beneško Slovenijo dve jezikovni posledici: po eni strani je omogočalo interference, posebno še besedne izposojenke, po drugi pa prispevalo k ohranitvi mnogih dragocenih arhaizmov, ki so izginili iz drugih slovanskih jezikov in tudi iz drugih slovenskih narečij.

Proti koncu teoretičnega dela svojega prispevka pravi B. Zuanella, da nas »dialektologija uči, da sta bila razvoj in preobrazba slovenščine alpskega tipa v današnja slovenska narečja na vsem ozemlju, ki ga danes naseljujejo Slovenci, precej enotna in zgodovinsko dokazljiva. V to jezikovno preobrazbo ali dialektilizacijo se vključuje tudi beneško narečje in sledi korak za korakom razvoju vseh ostalih slovenskih narečij, ohranjajoč včasih značilne krajevne posebnosti.« Dialekti slovenskega prostora se delijo na severozahodne in jugovzhodne. Beneški dialekti spadajo med prve. B. Zuanella poudarja, da je Beneška Slovenija prispevala k samemu nastajanju slovenskega knjižnega jezika z dvema izmed najstarejših slovenskih literarnih spomenikov: s čedajskim rokopisom z zapiski bratovščine Sv. Marije v Černejci pri Nemah iz leta 1497 ter z nedavno odkritim starogorskim rokopisom iz leta 1492—1498. Po zgodovinskem prikazu slovenskega jezika in slovenskih narečij od srednjega veka do danes prihaja B. Zuanella do zaključka, da je »skupni slovenski izvor našega dialekta« dokazan.

P. Petricig, prodoren preučevalec beneške kulture in jezika, precizira v svojem posegu, da se nahajamo pred številnimi poskusi nadaljnega razlikovanja med Slovenci v deželi Furlaniji — Julijski krajini in zavoljo tega tudi razlikovanja med samimi Slovenci v videmski pokrajini na podlagi poudarjanja jezikovnih razlik. Idrjico postavljajo kot pravo jezikovno mejo, nekakšen miniaturni Tilment, »ki naj služi trditvi, da je na drugi strani slovenščina, slovenski jezik in da so na tej strani številna narečja oziroma 'govorice', stare, arhaične, nedoločene in nespoznavnih značilnosti... Po znanstvenih podatkih... ta meja ne obstaja! Moramo precej daleč stran, da lahko najdemo pravo in resnično mejo med dvema slovenskima narečnima 'osnovama'. Tako mejo najdemo prav gotovo med Rezijo in Kanalsko dolino: na tej strani tiste 'meje' do Krasa in še naprej imamo slovenska zapadna narečja (primorska osnova) — navzgor prek avstrijske meje imamo slovenska severna narečja (koroška osnova)... Ob domnevni meji na reki Idrjici je razlika komaj zaznavna... Končno pa trditev s stališča narečne analize, da obstajajo razlike, ne more biti nekaj, kar lahko uporabimo v namen političnega razlikovanja; slovensko narečno govorico Beneške Slovenije namreč lahko mirno smatramo toliko sorodno slovenskemu jeziku kolikor tržaško slovensko narečno govorico... Slednjič pa pravilna jezikovna analiza more in mora upoštevati istočasno tako tisto, kar loči, kot tisto, kar združuje govornike.«

V zvezi s Kanalsko dolino prispevka S. Venosija in M. Gariupa osvetlujeta dejstvo, da so bili tamkajšnji Slovenci v stalni povezavi s slovensko skupnostjo na Koroškem in tudi z Gorenjsko. Zato do 1918 ni bilo razlike na narodnem, kulturnem in jezikovnem področju razen nekaterih masovnih germanizacijskih poskusov. Edinole 1918 so zaradi novo nastale politično upravne stvarnosti skušali izolirati kanalske Slovence, ki jih pritiskajo na vse načine, čeprav so ohranili svojo identiteto vse do danes.

P. Petricig opozarja skupno z B. Zuanello na vprašanje kulturne podlage. Izhaja iz predpostavke, da »se moderna kultura naslanja na celo vrsto šolskih ustanov in organizacij ter na kroženje in razširjanje miselnih tokov in kulturnega materiala«. V tem smislu je »očitna razlika v škodo Slovencev videmske pokrajine glede na Slovence iz Gorice in Trsta, ki razpolagajo s kulturnimi sredstvi najboljše vrste... Samo del tega kulturnega bogastva je na razpolago, in to le v zadnjem razdobju, tudi v videmski pokrajini, kjer pa lahko opazamo precejšen

samostojni napor, ki pa gotovo ne uživa nobene deželne ali državne pomoči, da bi kulturi zgradili nekakšno strukturo. Kaj zlahka bi napravili obračun smešno nizkih denarnih sredstev, ki jih dajejo na razpolago javne ustanove z namenom, da bi nekaj doprinesle k izgradnji teh struktur! Vendar se nam zdi važneje opozoriti na pomanjkanje ustreznega načrta posegov s strani javnih organov, predvsem pa šole. Zato se je na kulturnem področju povezava s Slovenci iz Trsta in Gorice iz organizacijskega vidika izkazala kot odločujoči faktor. Poskus, da bi to povezavo, katere značilnosti je pristno spoštovanje organizacijske samostojnosti slovenskih društev videmske pokrajine, skušali danes prekiniti, bi predstavljal grob poskus upočastnitve kulturnega razvoja Beneške Slovenije in bi pomenil pahnti Slovence tega ozemlja v osamljeno in še bolj neenako borbo, kot je sedanja, za dosego polne uresničitve lastnih hotenj. Strinjamo se z dejstvom. . . , da kulture ni mogoče mehansko prenašati iz enega kraja v drugega: vsaka majhna skupnost ima namreč lastne pristne in neodtujljive vrednote, ki lahko najdejo svoj prvobiten in edinstven izraz samo v lastni sredini. Istočasno se nam zdi potrebno uresničiti tiste kulturne infrastrukture, ki bodo dovoljevale in pospeševale največje možno izkoriščanje kulturnega bogastva: gledališča, društva, knjižnice, časopisi in šole, radio, televizija, itd. . . Zaradi bratskega sožitja med Slovenci treh pokrajin obstaja v Beneški Sloveniji dobra mreža osnovnih kulturnih infrastruktur.«

Zaradi tega P. Petricig in B. Zuanella omenjata v lastnih prispevkih organizirano kulturno prisotnost Slovencev v Ukvah, Reziji, Bardu, Tipani, Čedadu, Špetru, Podbonescu, Sv. Lenartu, Ljesah, Sovodnjah in v Srednji. Po drugi strani omenjata tudi kulturno dejavnost na področju literature, gledališča, raziskovanja, vzgoje in izobraževanja, v politiki, v urbanistiki in popotresni obnovi, v upravi, izseljenstvu in socialnem varstvu, v informatiki in v tisku. V tem okviru se širi med Slovenci v videmski pokrajini raba jezikovnega sistema, ki ga od vseh ostalih ločuje vrsta faktorjev, ki jih lahko ugotovimo. Ta sistem se jasno razlikuje »tako od italijanščine kot od furlanščine, ker ne spada v romansko jezikovno področje, temveč v slovansko. . . Ker se vsak jezik, ki ga obravnavamo v njegovi zemljepisni celovitosti, in vsak jezikovni okoliš znotraj le-te, razčlenjuje tako navpično po socialnih vrstah jezika kot vodoravno po narečnih skupinah in krajevnih govorih, lahko rečemo, da kdor govori slovensko narečje katerekoli doline Beneške Slovenije, govori narečno obliko slovenskega jezika, tudi če uporablja in ne pozna formalnega koda slovenskega jezika.« V zadnjih letih, pravi P. Petricig skupno z B. Zuanello »smo priča postopni uporabi slovenščine v javnosti, tako v narečni kot v knjižni obliki, pa tudi v vmesnih vrstah jezika, kar je sad napora, da bi se dokopali do višjih jezikovnih vrst. To dejstvo je treba pripisati predvsem notranjim silam Slovencev. . . Mirno lahko trdimo, da je javna uporaba slovenščine, ki so jo še pred nekaj leti uporabljali izključno pri verskih obredih, v naglem vzponu in se kaže že kot usmerjeni pojav. . .« Zavoljo tega P. Petricig in B. Zuanella pripisujeta publikacijam večjo pomembnost za prehod med govorjenim in javno uporabljenim jezikom, raznim kulturnim in političnim manifestacijam, avtohtoni dramaturgiji, dobremu čitvu za otroke in odrasle, narečni in knjižni poeziji, javnim občilom in članskim sestankom ipd. za prehod od zasebne k javni uporabi slovenskega jezika. »Zato omenjena uporaba slovenščine ne zavisi od pomanjkanja zavesti ali volje, temveč od pomanjkanja ustreznih izraznih sredstev, kar izhaja iz dejstva, da ni možnosti slovenskega izobraževanja.«

V zvezi s svojo zadnjo trditvijo se P. Petricig z veliko resnostjo loteva vprašanja slovenske alfabeticizacije. Izhaja iz ugotovitve, da so leta 1971 ob primeru Klodiča (občina Grmek) uprizorili silno nacionalistično kampanjo proti krožku »Rečan« iz Ljes in proti slovenskim duhovnikom. Do tedaj in še danes morajo Slovenci, ki se hočejo alfabeticirati v materinem jeziku v slovenske, tržaške in go-

riške šole. Trdi, da se je približno 200 deklic in mladeničev iz Beneške Slovenije in Kanalske doline šolalo v Trstu in Gorici. S pobudami različnih kulturnih društev Beneške Slovenije in Kanalske doline se je učilo slovenščine, začevši z 1974, od 10 do 15 % šolske populacije. To pa na podlagi pobud »na popolnoma prostovoljni in zasebni podlagi ter s komaj zaznavno javno podporo...« Zato je prišel čas, da se reši vprašanje izobraževanja Slovencev v videmski pokrajini, da bi se tudi na tem področju počutili kot skupnost. V tem smislu je treba položiti temelje javnega izobraževanja, ki naj se pridruži tudi drugim pobudam v triskotniku država-šola-državljan. V tem okviru je treba imeti zelo jasne pojme o vlogi dialekt kot neobhodno potrebnega izhodišča za slovensko izobraževanje v knjižnem jeziku. »Preveč so nekateri vztrajali — piše P. Petricig — na nekem domnevnem pomanjkanju volje po slovenski šoli pri slovensko govorečih italijanskih državljanih videmske pokrajine in so trdili, da bi odprtje enega samega razreda dejansko dokazalo odklonilno stališče. To pa vsekakor ni sama na sebi umevna ugotovitev. Nasprotno, zelo verjetno je, da se skuša nasilno onemogočiti tak poskus (ki ne bi kot tak stal toliko, kolikor stanejo skromne hribovske italijanske šole s tremi ali štirimi učenci), ker obstaja slutnja, da bi se prav s tem mogla utrditi nasprotna težnja«.

Kot pravi G. Barbina v svojem uvodnem poročilu, deformira izključno jezikovno-kulturno-šolska vizija problema resnični okvir družbene skupnosti, zlasti pa še narodno ali etnično manjšinske skupnosti. Zato je zanimivo ugotavljati, da so družbeni in gospodarski problemi Slovencev v videmski pokrajini zelo prisotni v prispevkih na videmski konferenci. S temi problemi se bavijo uvodno poročilo P. Leona, prispevki F. Clavore, D. Del Medica, L. Feletiga, E. Marcona, večji del prispevka S. Venosija in M. Gariupa (za Kanalsko dolino), L. Palettija za Reziyo, E. Berre za Tipano, G. Banchiga za Nadiške doline (krožek Rečan).

Izhodišča P. Leona so zelo zanimiva. »Vprašanje slovenske manjšine v videmski pokrajini — pravi P. Leon v svojem poročilu — je zanimivo, ker je klasičen primer nacionalističnega zatiranja... Preprečili so, da bi se ustvarilo urbano središče, ki naj bi združeval različne skupnosti s slovensko večino; preprečili so, da bi na krajevni ravni nastal okvir profita in varčevanja za ponovno investicijo na istem območju; niso nastale javne ustanove, ki bi združevale manjšino kot tako; razpršili so javne storitve, vključujoč tudi ekonomske storitve, kot je trgovina; prišlo je do močnega razlastitvenega procesa v zvezi z vojaškimi služnostmi; so popolnoma pozabili na krajevno kulturo. Poleg te politike tipični pojavi gričevnatih in hribovitih območij Italije — izseljevanje, opustitev kmetijske dejavnosti, ostarelost prebivalstva — niso edinole povzročili gospodarske in kulturne preobrazbe, marveč so spodjedli agregacijske temelje slovenske manjšine... Izkoriščanje izhaja tudi od zatiralne politike. Ta namreč, ker teži k preziranju obstoja manjšinske kulture, obenem ne priznava obstoja manjšinske družbe. Na ta način je lahko poplitviti delovno silo (v izseljenstvu predvsem, vendar tudi v marginalnem kmetijstvu), zavirajoč razredno diferenciacijo in otežujoč nastanek krajevnega vodilnega razreda, ki je sedež ali tolmač razvoja lastnega krajevnega bogastva... Ker se na tem istem območju ni nikoli prekinila kapitalistična kontinuiteta, moramo voditi analizo v kapitalističnem kontekstu... Med drugim ne smemo pozabiti, da bi bila zatiralna politika že zdavnaj opravila s slovensko kulturno identiteto v Italiji, če to prebivalstvo ne bi živelo na meji z Jugoslavijo. Prav ta bližina, ki omogoča obstoj krajevne kulture, je povzročila, da je postal zatiralni proces tako dolg in boleč v stalnem ponavljanju, ki je, zgleđa, le v zadnjem času postal manj oster... Če potegnemo iz teh prilik določeno hipotezo, je moč morda trditi, da je treba neuspeh razvoj kulture in prebivalstva slovenskega jezika nepriti zatiralnemu in kolonizacijskemu procesu, še bolj pa dejstvu, da ni nastala

v notranjosti skupine s homogeno kulturo razredno deljena družba: dominantni razred se namreč postavlja zunaj prebivalstva slovenske kulture (gre za italijanski buržoazni razred). Napačno bi bilo trditi, da ni razrednih razlik med Slovenci v Italiji, vendar so te razredne razlike bolj odsev razlik med italijanskimi razredi kot pa izraz proizvodnih odnosov znotraj slovenskega prebivalstva.

Za odpravo tega položaja predlaga P. Leon »politiko dekolonizacije« z »vrnitvijo dostojanstva slovenskemu prebivalstvu«. Zato je treba politike strukturalnih in institucionalnih posegov ne pa konjunkturnega značaja. V tej smeri »je bolj nujno nuditi večjo avtonomijo krajevnim organom oblasti na območju s slovenskim obeležjem kot pa nuditi finančno pomoč manj avtonomnim ustanovam. Veliko bolj pomembno je legitimirati pouk slovenskega jezika kot pa takoj zagotoviti višjo sholarizacijo prebivalstva. Bolj nujno je dopuščati razvoj krajevnega okvira varčevanja in investiranja, kot pa širiti javne izdatke. Bolj nujna je kmetijska preureditev, ki naj omogoči učinkovito izrabo prostora za kmetijske potrebe, kot pa zagotovitev višjih dohodkov tistim, ki živijo na ramenih kmetijstva«.

Prispevek F. Clavore-D. Del Medica-L. Feletiga izhaja iz poskusa »določiti objektivno in kolikor toliko popolno diagnozo stanja narodnostno-jezikovne skupnosti v videmski pokrajini«, kar nujno privede do analize »enega najbolj pomenljivih simptomov njenih sedanjih razmer, t. j. že hudega stanja psihofizičnega razkrajanja skupnosti, ki ga označujejo že patološki pojav izseljenišтва«. V okviru videmske pokrajine je ena izmed najmanj razvitih con Beneška Slovenija, »ki zajema povsem slovenske občine Dreka, Grmek, Podbonesec, Sv. Lenart, Sovodnje, Špeter in Srednje, ki sestavljajo porečje srednjega toka Nadiže, dalje občina Bardo in Tipana v Terski dolini ter občino Rezija. Tem občinam gre prišteti nekatere občine v Kanalski dolini... 31. decembra 1977 je rezidentno prebivalstvo v obravnavanih občinah znašalo 12.665 enot proti 28.858 enotam v letu 1911, to je takrat, ko je število prebivalstva na tem področju doseglo svoj višek. Tem številom pa gre prišteti še relevantno število Slovencev, ki živijo v mešanih občinah: v Fojdi, Nemah, Praprotnem, Tavorjani itd., kjer živijo od vedno, ter na novo naseljene Slovence v Manzanu, San Giovanni al Natisone, Cornu di Rosazzo itd.« Avtorji prispevka iščejo vzroke za sedanjo krizo v nekaterih strukturnih razlogih in tudi »v točno določeni politično-institucionalni volji, ki je organsko nastala in se izvaja zato, da se izbrišejo narodnostne in jezikovne značilnosti te skupnosti ali pa celo zato, da se izniči skupnost sama«.

Po mnenju avtorjev prispevka se je število prebivalstva začelo zmanjševati leta 1921, čeprav je bilo zmanjšanje omejeno. To stanje se je poslabšalo s poostritvijo »raznarodovalne politike v času fašističnega režima, ki je v bistvu postavljala izven zakona vsako slovensko manifestacijo in tako povzročil stanje razširjene negotovosti, kar je imelo hude posledice tudi iz drugačnih vidikov. K nadaljnji otežitvi položaja je prispevala druga svetovna vojna, pa čeprav ni prinesla s seboj tako hudega razdejanja kot prva. Kljub kopičenju vseh teh negativnih faktorjev in v dokaz navezanosti Slovencev na lastno zemljo se je v dvajsetletju 1931—1951 število prebivalstva znižalo »samo« za 7,5 %«.

Po drugi svetovni vojni je izseljevanje postalo v Italiji instrument vsedrjavne ekonomske politike in so zato Slovenci postali rezervna delovna sila v službi kapitalistične koncentracije, ki služi kot kritje za likvidacijo podjarmljene manjšine, ki je pripravljena žrtvovati se na oltarju tujega razvoja, saj je bila tudi težko prizadeta v lastni zavesti. »V gospodarskem smislu — pravijo avtorji — je slovenska skupnost ostala jetnik svojega načrtnega nerazvoja: trgovina s kmetijskimi pridelki je dokončno propadla, saj ti pridelki na ravninskih trgih niso bili več kompetitivni in iz njih izhajajoči zaslužek je bil vsekakor nezadosten. Ker ni bilo druge zaposlitvene alternative v drugih sektorjih in to zaradi pomanjkanja

vsakršnega gospodarskega programiranja, je bila edina pot za obstanek emigracija, ki jo je vlada pospeševala, ali pa utrudljiva izkušnja vozaštva, ki pomeni vsekakor prvo stopnjo v procesu, ki privede do dokončne zapustitve lastne zemlje.«

Od 1951 je izseljevanje postalo alarmantno. Med 1961 in 1971 prihaja do prave drame. V teh letih se je število prisotnega prebivalstva zmanjšalo za 19,7 %, rezidentno pa za 32,4 %. Od 1971 do 1977 se je izselilo nadaljnjih 8 %. V zadnjem času se opaža večje izseljevanje v ravninski del Italije kot pa v tujino. »Številčni obseg migracijskega procesa ni mogel ostati brez posledic na kvaliteto strukturo ostalega prebivalstva«, pravijo avtorji. Zato opažamo močno senilizacijo prebivalstva, izgubo kvalificirane delovne sile, dekvilifikacijo preostalih delovnih ljudi. V zadnjih letih se je pospešil pojav vozaštva. Takšna socioekonomska degradacija prinaša s seboj tudi določeno patološko sliko psihosocialnega značaja, kar povzroča tudi visoke indekse psihičnih bolezni.

»Problemi, ki se postavljajo v Beneški Sloveniji — trdijo avtorji prispevka — so problemi gospodarsko zaostalih področij, ki so ob robu kapitalistične koncentracije in ki jih uporabljajo kot področja, kjer se vzgaja delovna sila, ki jo bodo pozneje uporabili v centrih evropskega razvoja. Te probleme otežuje še dejstvo, da je to področje gorsko oziroma gričevnato, kar je zaradi zgrešene vsedrjavne kmetijske politike povzročilo hud proces obubožanja.

»Poleg teh splošnih razlogov je treba resno proučiti — nadaljujejo avtorji — tudi odločilni vpliv raznarodovalne politike, ki jo je izvajala država v odnosu do slovenskega prebivalstva v tem delu pokrajine. Ta raznarodovalna politika se je konkretizirala z nasilno akcijo na šolski in kulturni ravni, pa tudi na politično-upravni in družbeno-gospodarski. Menimo, da lahko trdimo, da so bili stalni pritiski na narodnostno zavest slovenskega prebivalstva, ki so skupnost postopoma potisnili v položaj anomalije, odločilni element v dramatičnem dogajanju, ki se zdaj bliža svojemu koncu, če ne pride do hitre rešitve osnovnih vprašanj. Kljub dovolj težkim razmeram je slovenska skupnost ostala kompaktna in se je razvijala, vse dokler je lahko sama upravljala svojo usodo v skladu s svojim narodnostnim in kulturnim bistvom. Negativna plat njene zgodovine se namreč v bistvu začinja z ukinitvijo njene upravne avtonomije.«

Dosedanje ovire niso onemogočile gojenja materinega jezika. Vendar izseljenstvo, t. j. izgon z njenega prostora je bil težak element v raznarodovalni politiki, ker je njena kompaktnost bila prevelika ovira za to politiko. Do sedaj ni bilo politike, ki bi dovoljevala gospodarski razvoj. Ni bilo in ni politike za varstvo okolja. Glede vsega tega se avtorji pogostoma sklicujejo na osimske sporazume, ki naj bi tudi za ta del prebivalstva omogočili harmonični družbeno-gospodarski razvoj v okviru prenovitve in novega gospodarskega ravnotežja v Furlaniji.

E. Marcon je v svojem prispevku poglobil vprašanje delavskega vozaštva, ki je postalo akutno okrog leta 1970. Po podrobni razčlenitvi demografskega padca od 1951 do 1971 (—39 %) poudarja, da se občine v Nadiški dolini zabeležile padec 46,4 % aktivnega prebivalstva. Od obstoječega aktivnega prebivalstva je 40 % na delovnih mestih izven Nadiških dolin na območju Čedada, Manzana, Vidma, Buttria, Tavagnacca in Reane del Roiale. E. Marcon pravi v svojem prispevku, da imajo delovno silo Nadiških dolin za ceno, kar izhaja iz nizke cene za njeno produkcijo in reprodukcijo. Na podlagi zelo točnih podaktov poudarja avtor zelo slabo stanje stanovanjske lastnine in njeno pomanjkljivo izkoriščanje: 60 % stanovanjskih hiš so zgradili pred 1919. Avtor se zavzema za inovacijsko načrtovanje kot možno smer gospodarskega in družbenega razvoja, nasprotuje pa načrtovanju, ki bi se postavljalo na raven učinkovitega izkoriščanja obstoječih virov, ker takšna politika ne bi bistveno spremenila dosedanjih tendenc.

Prispevka S. Venosija in M. Gariupa o Kanalski dolini nam nudita jasno sliko narodnostnega in jezikovnega sestava območja in analizo družbeno-gospodarskega položaja. Avtorja zaključujeta, da so kanalski Slovenci diskriminirani nacionalno, kulturno in šolsko, poleg tega pa predstavljajo iz družbeno-gospodarskega vidika nižjo delovno silo z določenimi izjemami, če se upoštevajo nekatere kmetijske dejavnosti, ki pa postopoma propadajo.

L. Paletti je za Rezijo opravil analizo demografskega položaja. Iz analize izhaja, da je Rezija skoraj izpraznjena (leta 1911 4671 prebivalcev, leta 1977 pa 1627). Rezija je še vedno geografsko izolirana, izseljevanje je odločilno prispevalo k njeni vsestranski degradaciji, k slabemu razvoju obrtništva in trgovine ter njenih kulturnih značilnosti. Zaradi vsega tega »bi bilo« treba ... »ugotoviti, da se v Reziji skuša načrtno zamoriti pričakovanja neke manjšine z zelo enostavnim, a vedno učinkovitim orožjem, ki se izraža v popolnem nezanimanju tistih, ki bi morali ukrepati v njeno korist«. L. Paletti najboljše osvetljuje težak položaj Rezije, ko ugotavlja, da je danes v njenih šolah 131 šolarjev, medtem ko sta bila 1951 502.

E. Berra postavlja v svojem prispevku o občini Tipana iste probleme, ki so splošni za vso Beneško Slovenijo. V tej občini se je prebivalstvo v zadnjih 25 letih znižalo za 59 %, ni produktivnih dejavnosti, živi stiki prebivalstva občine z ostalimi člani slovenske narodne manjšine so bili zelo težki zaradi zelo uspešnega zatiralnega režima.

G. Banchig je v svojem prispevku orisal predvsem položaj v Nadiški dolini in sintetizira elemente človeškega in družbeno-gospodarskega razslojevanja, ki so ga opisali tudi drugi avtorji. Zanimiv je del prispevka, ki govori o položaju na cerkvenem področju: tudi na slovensko duhovščino so izvajali pritiske vseh vrst zato, ker je nekaj časa slovenska duhovščina ostala edina moč, ki je razvijala učenje slovenskega jezika in je skušala alfabetizirati prebivalstvo v slovenščini. Avtor poudarja zgodovinski pomen nadškofovske odredbe z dne 23. 3. 1976, s katero je mosg. Alfredo Battisti sprostil uporabo slovenščine v liturgiji.

Prispevek kulturnega društva »Rečan« iz Ljese (občina Grmek) se prav tako bavi s položajem v Nadiških dolinah, osvetljuje katastrofalen demografski položaj, izseljenke podatke, razslojevanje na kmetijskem področju, propadanje vaške trgovine, slabega razvoja turistične dejavnosti, izoliranost obrtništva, pretirano vozaštvo, izginotje zadrug, poslabšanje ekoloških razmer. Poleg tega pa prispevek poudarja prepoved slovenske kulture, močnega in pozitivnega vpliva slovenske duhovščine in razčlenjuje bogastvo avtohtonega umetniškega ustvarjanja. Prav zato se tudi ta prispevek zavzema za načrtovan gospodarski razvoj z okrepitevijo industrijske cone v Ažli in Sv. Lenartu in s podporo obrtništva, kmetijstvu in turizmu. Vsekakor pa prispevek ocenjuje, da je nujno potrebno krepiti slovensko kulturo in jezik z vključitvijo slovenskega jezika in otroške vrte in v vse šolske ustanove.

Prispevka W. Černa in E. Cenciga se bavita z zgodovinsko pravnimi ali izključno pravnimi problemi slovenske narodne manjšine v Italiji. Zaključek, do katerega prihajata oba avtorja po zanimivem zgodovinskem prikazu, je naslednji: slovensko prebivalstvo v videmski pokrajini nima pozitivnih pravnih določb, s katerimi bi lahko brez ovir razvijalo lasten individualen in kolektiven subjekt.

Poskus, da bi identificirali na podlagi uvodnih poročil in prispevkov na videmski konferenci predloge za pozitiven pravni red v korist slovenske narodnostne skupnosti, ne more mimo uvodnega poročila A. Pizzorusa, rednega univerzitetnega profesorja za ustavno pravo v Pisi. Skoraj vsa uvodna poročila postavljajo v ospredje kakšne konkretne predloge. Pizzorusovo poročilo, ki temelji na pravni metaliteti, trdi, da so pred drugo svetovno vojno na zaščito manjšin gledali kot na »izjemen, odstop od načela absolutne premoči nacionalne države ... V logiki

čanskih pravic, kar naj bi pomenilo samostojen razvoj glede na sprejetje načela ukrepov po drugi svetovni vojni pa je manjšinska zaščita redno uresničenje človeko nacionalnosti... V podrobnosti predstavljajo manjšinsko zaščito kot uveljavitev načela enakopravnosti in pluralizma, iz katerega izhaja dolžnost države, da tolerira oziroma zaščiti razlike v mišljenju, v navadah itd. Na ta način je moč govoriti o etničnem ali jezikovnem poleg idejnega, političnega, verskega pluralizma ipd. v okviru splošnejšega kulturnega pluralizma... Na podlagi tega novega načina postavljanja so postale bilateralne pogodbe ali pogodbe, vezane na posamezne manjšinske situacije relativno izjemnega značaja, medtem ko se izjave o manjšinskih pravicah vključujejo v mednarodne dokumente, ki težijo h kodifikaciji osnovnih pravic posameznikov in skupnosti, ter v ustave držav, ki jih navdihuje politična demokracija.« A. Pizzorusso poudarja, da se uveljavitev teh načel ponazoruje v 6. členu italijanske ustave, medtem ko »sta spadala dva pakta o manjšinski zaščiti« iz leta 1946 z Avstrijo in iz leta 1954 z Jugoslavijo v predvojno logiko. Avtor trdi, da je bila manjšinska zaščita »dezinternacionalizirana« na podlagi osimske pogodbe, ki zaupa obema državam, da ima vsaka posebej dolžnost, da uresniči v lastnem okviru in na podlagi splošnih načel mednarodnih izjav ter lastnih ustav primerno zaščito na obeh straneh meje obstoječih manjšin.

A. Pizzorusso ugotavlja, da se opaža velik notranji odpor proti takšni zaščiti, prav posebno pa z najbolj restriktivnimi interpretacijami zaščitnih norm in »z nezaupanjem, ki so ga celo pokazali do pobud za preučevanje in razpravljanje o tem sklopu vprašanj. Hudo je tudi vsebinsko nepriznavanje posebnega pomena zaščitnih ukrepov, ki ga vsebuje načelo manjšinske zaščite, v nekaterih celo sedanjih razsodbah ustavnega sodišča« v Italiji. Po mnenju A. Pizzorusse je treba slediti načelom o zaščiti manjšin ne le »na ravni posameznikov, ki občasno zahtevajo njih uveljavitev, temveč tudi na ravni manjšine kot družbene skupnosti«. Ker je to načelo prisotno tudi v italijanskem pozitivnem pravu (glej primer Bozna), bi morale slediti nekatere posledice: »manjšini je moč priznati, da je naslovnik pravic in moči (poleg dolžnosti), ki jih je moč pravno uresničiti, kar pomeni, da dobi manjšina neko obliko kolektivnega subjekta... in da je moč identificirati nekatere fizične osebe, ki lahko delujejo v imenu manjšine; druga posledica je v tem, da se lahko primeri nujnost identifikacije kriterijev, po katerih naj se določijo osebni in prostorski okvir za uveljavitev določb o manjšinski zaščiti«. Avtor poročila opredeljuje dva osnovna kriterija: »quaestio facti« in »quaestio voluntatis«. Osebnost se opredeljuje za »quaestio voluntatis«, kot je tudi primer G. Barbine. On se torej opredeljuje za »svobodno izbiro«, ki naj se omili oziroma razvije z ukrepi za odpravo »dejanskih ovir« za uresničenje izbire. Po drugi strani pa se A. Pizzorusso zavzema za »stopnjevanje« zaščite v zvezi s situacijami, ki so »vredne zaščite« na podlagi »specifične skupnostne zavesti, ki naj prihaja na dan z jasnimi in spontanimi zahtevami, konzistentnega jedra prebivalstva na podlagi resnično občutene potrebe«. Če bi tega ne bilo, »se zaščita — za Pizzorusso — ne bo uresničila na podlagi instrumentov manjšinske zaščite... marveč na podlagi razvoja v okviru splošnejših oblik pospeševanja razvoja kulture, kar spada pod 9. člen ustave in zadeva kakršnokoli kulturno dobro (v to kategorijo spadajo tudi različne govornice in različne etnične posebnosti)«. Vendar A. Pizzorusso poudarja, da se to vprašanje postavlja le za »jezikovne skupine, ki so danes še vedno brez kakšnekoli zaščite (začenši s Furlani, Sardinjci, Katalani, Grki, Albanci, Nemci izven bozenske pokrajine, Okcitanci, Hrvati, Pravansalci ipd.)«. Iz te kategorije izključuje Slovence, za katere pravi, da »je odobritev nove normative« v njihovo korist »za popolno uresničenje 6. člena ustave in 3. člena deželnega statuta Furlanije—Julijske krajine nujna posledica osimske pogodbe, vendar zgle-da, da je pot, ki jo bo treba prehoditi v tem smislu, še vedno dolga in težavna«.

A. Pizzorusso je torej na strani tistih, ki pravijo, da so Slovenci Furlanije—Julijske krajine, tudi Slovenci v videmski pokrajini (on jih ne izključuje) »subjekt, ki ga je treba zaščititi« na podlagi 6. člena ustave. Ko pa gre za konkretno uresničevanje se jasno ne izraža in se izogiba, da bi povedal svoje mnenje, kakšna naj bi bila pot do zaščite, čeprav govori o rednem zakonu ali o reviziji ustave.

Poročevalec G. Barbina se ne spušča v pravno problematiko, govori pa v svojih uvodnih besedah, da »je treba ponovno uresničiti v moderni obliki pogoje, da bi odnos med človekom in okoljem ponovno postal veljaven tudi v malih obrobni površinah v primerjavi s prostorom razvite ekonomije ter je treba najti funkcijo za vse male produktivne sisteme, ki bodo izginili, če bodo prepuščeni podporni ekonomiji«. Zato predlaga ponovno vrednotenje nekaterih produktivnih načinov, zlasti v primarnem sektorju, združništvu, načrtih gorskih skupnosti itd. V zaključku svojega poročila pravi, da mora biti »zaščita manjšinskih skupnosti dolžnost demokratične države, ker se rešuje duh demokracije, ko se reši pred kulturnim izničenjem skupnost, čeprav je majhna«.

P. Leon je v svojem poročilu predlagal, kot je bilo že poudarjeno, lastno zaščitno shemo družbeno-gospodarskega značaja. G. B. Pellegrini se zavzema zato, da bi se slovensko prebivalstvo povzpelo iz dialekta h knjižnemu oziroma »uradnemu« jeziku, kot se sam izraža.

Enajst prispevkov Slovencev v videmski pokrajini postavlja precizne zahteve. Dejansko so Slovenci v videmski pokrajini lastne zahteve sintetizirali v skupnem dokumentu, ki so ga »Slovenska kulturna in izseljeniška društva v videmski pokrajini« predstavila javnemu mnenju pokrajine in dežele pred konferenco o etničnih in jezikovnih skupnostih. V tem dokumentu predlagajo društva, po analizi dejanskega stanja in zgodovinskega dogajanja, naj velja osnovno načelo, da »je treba pospešiti vračanje slovenske narodnostne skupnosti k svojemu narodnostnemu izvoru tudi s tem, da jo država kot tako prizna. Na ta način bo ponovno našla zavest same sebe in ob solidarnosti drugih Slovencev postala subjekt svojega preporoda«. Sklicujoč se na ustavo, »zahtevajo uresničenje še neveljavljivega določila in demokratičnih svoboščin, ki zagotavljajo posameznikom in skupnostim pravico do lastnega humanega razvoja, do svobode v pluralizmu spodbud v političnih, verskih in sindikalnih združevanjih, do izražanja misli v izvorni obliki, ki je vezana na materin jezik, do gospodarske svobode, ki naj jo zagotovi delo kot osnovna pravica«.

V dokumentu citirajo sodelovanje med Furlanijo in Slovenijo in se zavzemajo, da bi se še pospešilo »v skladu z duhom osimskega sporazuma... S to pogodbo, ki je porok za stabilnost meja in za željeno prijateljsko sodelovanje med Italijo in Jugoslavijo, je neopravičljiv kakršenkoli političen izgovor proti priznanju pravic slovenske skupnosti v videmski pokrajini, pravic, ki so po ustavi enake pravicam tržaških in goriških Slovencev. Slovenci v videmski pokrajini odločno odklanjajo vsakršno razlikovanje med njimi in drugimi deli slovenske skupnosti, ker je to jasen poskus nadaljevanja politike, ki jih je doslej izolirala in potiskala na raven krajevnih posebnosti. Nasprotno, poudarjajo nujnost ukrepov, ki naj popravijo sedanje stanje kulturnega razkroja, v katerem so se znašli zaradi dolgotrajnega izvajanja take politike.

»Slovenska skupnost v videmski pokrajini — se nadaljuje dokument — danes porazdeljena v narečne skupine, se bo lahko v polnosti izražala, kadar bo njena dragocena skupna jezikovna in kulturna dediščina rešena sedanje uničujoče brezbriznosti in bo v slovenskem izobraževanju, torej v plodnem stiku s slovenskim knjižnim jezikom, našla naravni združujoči okvir za svoj specifični, sodoben, ustvarjalen in prispevku vseh Slovencev odprt razvoj. Slovensko izobraževanje, ki naj se organizira na šolah različnih stopenj v okviru avtonomnega slovenskega

šolskega okraja, se bo moralo opreti na vsemu prebivalstvu odprte ustanove in službe, kot so knjižnice, gledališče, muzej, prostori za društveno delovanje, televizijska služba, tisk. Za slovensko izobrazbo učiteljev in kulturnih delavcev naj bi skrbela fakulteta za vzhodno evropske jezike pri novoustanovljeni videmski univerzi, ki naj bi dala Furlaniji evropsko vlogo.

»Vendar moramo poudariti — pravi listina — da bo lahko ponovna pridobitev izvornih duhovnih in ustvarjalnih možnosti povsem učinkovita le, če bo skupnost ponovno pridobila tudi svoje človeške sile, ki jih je izgubila najprej zaradi prisilnega izseljevanja, potem še zaradi množičnega odhajanja prebivalstva po potresu. Na slovenskem ozemlju je zato treba smernico državnega zakona o obnovi Furlanije ... izvajati tako, da bo v okviru obnove osnovni cilj vrnitev izseljene delovne sile in njena ponovna vključitev v proizvodno dejavnost doma«. V tem smislu bodo morale odigrati posebno vlogo gorske skupnosti, medtem ko »nadaljnji prostor za njihovo delo bo treba iskati v perspektivah gospodarskega sodelovanja v obmejnih pokrajinah, o katerih govori poseben člen osimskega sporazuma in ki še posebej zadevajo gorske skupnosti, v katerih živijo Slovenci v videmski pokrajini«.

Do tu »Listina o pravicah Slovencev v videmski pokrajini«, uvodna poročila in prispevki beneških in kanalskih Slovencev na konferenci o etničnih in jezikovnih skupnostih v Vidmu.

Iz podanega se da razbrati, da lahko delimo gradivo na tri osnovne misli:

1. Uvodno poročilo G. Barbine ne zanika »slovenskosti« beneških Slovencev, vendar zanika njihovo pripadnost slovenski naciji in njihovo organsko povezavo s tržaškimi in goriškimi Slovenci. Zato jih imenuje »etnična skupnost« z nekaterimi pododdelki ter se zavzema za njihovo zaščito kot skupka manjših etničnih skupnosti.

2. Uvodno poročilo A. Pizzorusa in G. B. Pellegrinija sta navdana z veliko mero previdnosti, ki je verjetno politično pogojena, saj se ni lahko otresti »prastrahu« pred vidnimi in nevidnimi pritiski vsedržavnega političnega, kulturnega in znanstvenega značaja. Vendar priznata, da spadajo Slovenci v videmski pokrajini v okvir slovenske nacije in indirektno potrjujeta, da jim pripada posebna pravna zaščita skupno s tržaškimi in goriškimi Slovenci.

3. Uvodna poročila P. Leona, S. Salvija ter 11 posegov beneških in kanalskih Slovencev so z veliko natančnostjo opredelili problematiko Slovencev v videmski pokrajini, so jim priznali neko specifičnost zaradi posebnih pogojev, ki jih je ustvarila italijanska država, da bi jim odvzela določene karakteristike, vendar so dokazali ali priznali (P. Leon in S. Salvi) njihovo pripadnost slovenskemu narodu in s tem izključili vsak poskus diskriminacije. Prav tako so osvetlili političen pomen vsakršnega razlikovanja Slovencev v videmski s Slovenci v goriški in tržaški pokrajini.

Videmska konferenca maja lani je torej osvetlila politično pogojenost teorij o »posebni« posebnosti beneških in kanalskih Slovencev ter s tem obračunala z navidezno znanstvenostjo vztrajnih poskusov po njihovem diskriminiranju.

Slovenci v videmski pokrajini pa so s svojimi nastopi, s svojimi dobro pripravljenimi in znanstveno utemeljenimi posegi postali subjekt konference in si tako priborili prostor v javnosti pokrajine in dežele. Ne glede na to, kako se bo odvijal boj za priznanje njihovih pravic, je videmska konferenca dokazala, da imajo beneški in kanalski Slovenci močno intelektualno strukturo, ki bo prav gotovo kos vsem morebitnim oviram.

Priznati je treba, da je videmska pokrajinska uprava s tem, da je organizirala konferenco o etničnih in jezikovnih skupnostih pokazala velik čut odgovornosti, ki je morda naletel na grajo v nazadnjaških krogih, vendar dokazuje, da sloven-

sko vprašanje v videmski pokrajini ni več tabu za vse sile, ki se zavedajo pomembnosti narodno manjšinskega vprašanja kot dejavnika sodelovanja in konstruktivnosti ali pa kot element sporov in konfliktov. Videmska konferenca kljub narodnostne skupnosti v videmski pokrajini.

vsemu, kar se je zgodilo pozneje zaradi ponovnih poskusov nacionalističnih sil, da bi zanetile požar spopadov med Slovenci in Italijani, predstavlja velik prispevek k pomiritvi in k izboljšanju objektivnega spoznavanja problemov slovenske

Prispevek je napisan na podlagi naslednjih del:

Uvodna poročila na konferenci:

G. BARBINA, Le comunità-linguistiche in rapporto al loro territorio (ciklostil), Udine, maja 1978.

P. LEON, Relazione (ciklostil), Udine, maja 1978.

G. B. PELLEGRINI, Le individualità linguistiche della Regione Friuli — Venezia Giulia (ciklostil), Udine maja 1978.

A. PIZZORUSSO, Le comunità etnico-linguistiche in rapporto al loro riconoscimento giuridico nello Stato italiano (ciklostil), Udine, maja 1978.

S. SALVI, Le comunità etnico-linguistiche in rapporto alla loro individuazione storico-politica (ciklostil), Udine, maja 1978.

Prispevki Slovencev v videmski pokrajini:

G. BANCHIG, Zgodovinski-politični položaj Nadiških dolin — Situazione storico-politica nelle Valli del Natisone, SLORI, I. Trinko, Cedad, maja 1978.

E. BERRA, Socialno-ekonomski položaj in problemi občine Tipana — La situazione socio-economica e i problemi del Comune di Taipana, SLORI — Naše vasi, Cedad, maja 1978.

E. CENCIG, Pravni aspekti slovenske manjšine v Italiji — Aspetto giuridico della minoranza slovena in Italia, SLORI, Cedad, maja 1978.

V. ČERNO, Zgodovinsko-pravni vidiki Slovencev v videmski pokrajini — Aspetti storico-giuridici degli Sloveni nella Provincia di Udine, SLORI — Centro ricerche culturali Lusevera e Micottis, Cedad, maja 1978.

F. CLAVORA, D. DEL MEDICO, L. FELETIG, Razmišljanja o socio-ekonomskih razmerah v Beneški Sloveniji s posebnim ozirom na proces izseljevanja — Considerazioni sulle condizioni socio-economiche della Slavia Friulana con particolare riferimento al processo migratorio, SLORI — Zveza izseljencev iz Beneške Slovenije, Cedad, maja 1978.

M. GARIUP, Slovenci v okviru etnične, socialne in ekonomske strukture prebivalstva Kanalske doline na primeru Ukev, Ovčje vasi in Žabnic — Gli Sloveni nel contesto della struttura etnica, sociale ed economica della Val Canale con particolare riguardo ad Ugozizza, Valbruna e Camporosso, SLORI — Kulturno društvo Lepi vrh, Cedad, maja 1978.

E. MARCON, Analiza delovne sile v občinah Dreka, Grmek, Praprotno, Podbonesec, Sv. Lenart, Špeter, Sovodnje, Srednje, Tavorjana, Cedad s posebnim ozirom na pojav vozaštva in na stanovanjske pogoje — Analisi della forza lavoro presente nei comuni di Drenchia, Grimacco, Prepotto, Pulfero, S. Leonardo, S. Pietro al Natisone, Savogna, Stregna, Torreano, Cividale con particolare riguardo al fenomeno della pendolarità e della condizione abitativa, SLORI — Zveza izseljencev iz Beneške Slovenije, Cedad, maja 1978.

L. PALETTI, Rezija — Resia, SLORI — Gruppo folkloristico di Resia, Cedad, maja 1978.

P. PETRICIG, Osnove in kulturni smotri slovenskega izobraževanja v Beneški Sloveniji — Le basi e le finalità culturali dell'istruzione slovena nella Slavia italiana, SLORI — Beneški študijski center »Nediža«, Cedad, maja 1978.

RECAN (Kulturni krožek), Comunicazione per la Conferenza sui gruppi etnico-linguistici della Provincia di Udine, Grmek, maja 1978.

S. VENOSI, Slovenci v Kanalski dolini v luči poselitve od 7. stol. dalje ter njihovega boja za obstoj — Gli Sloveni della Val Canale dal loro insediamento nel VII secolo e la loro lotta per la sopravvivenza, SLORI — Kulturno društvo Lepi vrh, Cedad, maja 1978.

N. ZUANELLA, Informacija o jezikovnem položaju v Beneški Sloveniji — Informazione sulla realtà linguistica della Slavia Veneta, SLORI, Cedad, maja 1978.

LISTINA o pravicah Slovencev v videmski pokrajini — Carta dei diritti degli Sloveni della Provincia di Udine, Lipa/Tiglio 15. 9. 1977 — Udine 7. 4. 1978, Del Bianco 1978. (Slovenska kulturna in izseljeniška društva v videmski pokrajini — Associazioni culturali e degli emigranti sloveni della Provincia di Udine).

Riassunto

LA CONFERENZA SUI GRUPPI ETNICO-LINGUISTICI NELLA PROVINCIA DI UDINE
(Udine, 5—6 maggio 1978)

L'Autore, esaminando le 5 relazioni di base (G. Barbina, Le comunità etnico-linguistiche in rapporto al loro territorio; P. Leon, Relazione sulle condizioni socio-economiche delle tre comunità etnico-linguistiche della Provincia di Udine; G. B. Pellegrini, Le individualità linguistiche della Regione Friuli-Venezia Giulia; A. Pizzorusso, Le comunità etnico-linguistiche in rapporto al loro riconoscimento giuridico nello Stato italiano; S. Salvi, Le comunità etnico-linguistiche in rapporto alla loro individuazione storico-politica), le 12 comunicazioni di singoli studiosi sloveni della Provincia di Udine, nonché di associazioni e circoli culturali sloveni della stessa provincia, ed un documento collettivo delle associazioni e dei circoli culturali ed altri della Slavia italiana, della Val di Resia e della Val Canale, traccia il quadro sostanziale di ciò che di concreto da un punto di vista teorico, politico e scientifico-culturale è emerso dalla Conferenza stessa in merito al problema della parte della comunità nazionale slovena che vive nella Provincia di Udine.

Da questo esame emerge che ancora e sempre certi studiosi, peraltro seri e coscienti, partono aprioristicamente e schematicamente da certe convinzioni radicate nella politica dello Stato italiano verso le minoranze nazionali e cercano di trovare, partendo da presupposti teorici, anche nella pratica risposte che convalidino le loro tesi su una presupposta «particolarità» degli Sloveni della Provincia di Udine per addivenire alla conclusione che essi sono un gruppo a parte da non mettere in relazione con gli Sloveni di Trieste e di Gorizia, men che meno con gli Sloveni della RS di Slovenia.

Alcuni autori, invece, arrivano a conclusioni completamente opposte, poiché esaminano più spassionatamente gli elementi concreti proposti al loro vaglio, addivenendo, esplicitamente od implicitamente, alla conclusione che non si può assolutamente fare degli Sloveni della Provincia di Udine qualcosa di completamente diverso dagli altri Sloveni, anche se bisogna prendere in considerazione le loro specifiche caratteristiche, le loro peculiarità sociali, economiche, culturali, linguistiche. Queste peculiarità e specificità sono un portato della storia e di condizioni soggettive ed oggettive diverse, che tuttavia non possono portare a conclusioni forzate sulla loro inidoneità a considerarsi parte della nazione slovena.

D'altra parte, esaminando le comunicazioni degli Sloveni della Provincia di Udine, l'autore, mettendole a confronto con le relazioni di base e con le più svariate teorie che in questo senso avevano preso piede perfino in certi ambienti scientifici in merito al problema della «slovenità» o meno degli Sloveni della Provincia di Udine, giunge alla conclusione che esse hanno ampiamente dimostrato da un punto di vista scientifico l'appartenenza degli Sloveni alla nazione slovena e quindi si risolve la necessità di considerarli assieme agli Sloveni di Trieste e di Gorizia nell'approntare gli strumenti giuridici per risolvere la loro precaria situazione linguistica, nazionale, sociale, economica e culturale, in quanto sino ad ora privi di qualsiasi salvaguardia concreta pur dettata dalla Costituzione della Repubblica italiana nei suoi articoli 3 e 6.

Dalla Conferenza di Udine un lettore attento e scrupoloso dei materiali a disposizione non può che giungere alla conclusione non esservi più bisogno di dimostrare la «slovenità» degli Sloveni della Provincia di Udine, «slovenità» messa in dubbio politicamente e da uno scientismo al servizio della politica di negazione (di un dato di fatto), oggettivo che non ha potuto estrinsecarsi con un pieno sviluppo soggettivo perchè direttamente o indirettamente represso per un lungo arco di tempo (oltre un secolo). Un esame spassionato della situazione reale deve ormai uscire dall'annoso problema portato avanti da un'oziosa discussione sulla «slovenità» o meno degli Sloveni della Provincia di Udine, e deve invece incanalarsi verso una discussione su quelli che dovranno essere gli strumenti adatti per «decolonizzare», come afferma P. Leon nella sua relazione di base, la popolazione slovena, per renderla oggettivamente e soggettivamente più libera nelle sue più varie espressioni (sociale, economica, linguistica, culturale, scolastica), poiché solamente un atteggiamento aperto, democratico, profondamente umano, libero da pregiudizi nazionalistici, burocratici, centralistici potrà aprire la via verso la vera equiparazione e la vera libera volontà che oggi per gli Sloveni si pone, purtroppo, solamente in termini astratti e non pratici.

La Conferenza sui gruppi etnico-linguistici della Provincia di Udine, organizzata dalla Amministrazione provinciale, è stata certamente un primo passo verso il riconoscimento di una realtà esistente. Il secondo passo dovrà venir fatto dallo Stato italiano attraverso una normativa giuridica che incida positivamente in questa realtà non nel senso di una politica di ulteriore disconoscimento, ma invece sulla via della tutela nel quadro degli impegni costituzionali, internazionali e parlamentari in merito alla sistemazione dei problemi aperti di tutti gli Sloveni del Friuli-Venezia Giulia.

Summary

THE CONFERENCE ON THE ETHNICAL — LINGUISTIC GROUPS IN THE PROVINCE OF UDINE

(Udine, from 5th to 6th of May, 1978)

In the present paper the author gives an information on the issues from the Conference concerning the Slovene national community, living and working in the Province of Udine. He puts special emphasis on theoretical, political and scientifically-cultural points. For that purpose he has analysed the five background papers (G. Barbina, The connection of the ethnical-linguistic communities with their territory; P. Leon, The background paper on the social-economical conditions of the three ethnical-linguistic communities in the Province of Udine; G. B. Pellegrini, The linguistic individuality of the region Frioul — Julian March; A. Pizzorusso, The connection of the ethnical-linguistic communities with their legal recognitions in Italy; S. Salvi, The connection of the ethnical-linguistic communities with their historical-political individuality) as well as the twelve communications of the single Slovene scientists from the Province of Udine and the Slovene associations and cultural circles in the same Province together with a common document of that associations and cultural circles and others from the Venetian Slovenia, The Resia Valley and The Canal Valley.

This examination points out that some scientists, though serious and conscientious, are still proceeding a priori and schematically from some appointed convictions, established in the Italian policy on the national minorities. On the basis of the theoretical presumptions they try to discover also in practice the answers confirming their theses on the presumed «particularity» of the Slovenes in the Province of Udine and thus to conclude that they are a special group which cannot be related to the Slovenes of Trieste or Gorizia, nor to the Slovenes of the Socialist Republic of Slovenia.

On the contrary some other authors come to completely opposite conclusions. They examine more impartially the concrete elements, left to their judgement, and finally they conclude that it is impossible to consider the Slovenes of the Province of Udine as completely different from other Slovenes, although it is necessary to take into consideration their specific characteristics, their social, economical, cultural and linguistic peculiarities. Those peculiarities and particularities are the fruit of the history and different subjective and objective conditions which, however, cannot lead to forced conclusions that it is improper to consider them as a part of the Slovene nation.

On the other hand having examined communications of the Slovene authors of the Province of Udine and having confronted them with the background papers and with various theories concerning the problem of the «Slovenity» or at least of the Slovenes in the Province of Udine, deep-rooted even in some scientific circles, the author concludes that the documents largely and scientifically confirm the adherence of these Slovenes to the Slovene nation. Therefore it is necessary for them to be treated on the equal basis as the Slovenes of Trieste and Gorizia. Legal instruments should be prepared in order to resolve their linguistic, national, social, economic and cultural problems, even more so, because up to the present, although determined by the Constitution of the Republic of Italy in the articles no. 3 and 6, they had enjoyed no protection at all.

Surveying precisely and scrupulously all available materials, we can conclude that there is no more need to demonstrate the «Slovenity» of the Slovenes in the Province of Udine, the «Slovenity» doubted at politically and by the science in order to deny the objective features of a people which was unable to demonstrate its subjective development because it was directly or indirectly repressed during more than a century. The impartial research of the real situation must find the way to overcome that ancient problem of the «Slovenity» or at least of the Slovenes in the Province of Udine we are arguing about and turn to the discussion on the instruments for the «decolonization» of the Slovene inhabitants, as affirms P. Leon in his background paper. Only such an approach offers them the possibility to realize them selves, objectively and subjectively, in different fields of life (social, economical, linguistic, cultural, scholastic). Therefore only an open, democratic, deeply human attitude free of nationalistic, bureaucratic and centralistic prejudices can lead to the real equality and to the real free will of the Slovenes, in the present expressed only by abstract and not by practical words.

The Conference on the ethnical-linguistic groups in the Province of Udine, organised by the provincial administration, was undoubtedly the first step to the recognition of the existent reality. The Italian State will have to make the second step with a legislation which will cut positively into the reality. What the systematization of the open problems of all the Slovenes in Frioul — Julian March demands is namely the protection of the constitutional, international and parliamentary obligations and not the policy of the pure further acknowledgement.

Miran Komac

HRVAŠKA JEZIKOVNA MANJŠINA V ITALIJANSKI POKRAJINI MOLISE

Ko govorimo o narodnostnih skupinah v Italiji, si navadno pod tem okvirom predstavljamo predvsem tri obsežne skupine: Francoze v dolini Aosta, Nemce v pokrajini Bolzano ter Slovence v Furlaniji-Julijski krajini. Pri tem pa pozabljamo, da je potrebno za izpopolnitev karte o etničnih manjšinah v Italiji dodati še nadaljnjih devet narodnostnih enot. In med slednjimi privlači posebno pozornost specifična enklava hrvaškega življa v pokrajini Molise, ki šteje od 3500 do 4000 ljudi,¹ živečih v treh zaselkih ob vzhodnem vznožju Apeninov: Acquaviva Collecroce (hrvaško: Kruč), San Felice del Molise (Filić) in Montemitro (Mundimitar). Seveda je potrebno izrecno poudariti, da ta hrvaški živelj ne predstavlja v »celoti razvite« narodnostne manjšine. Ker se člani te skupnosti tega dejstva v celoti zavedajo, se opredeljujejo kot jezikovna manjšina.

I. ZGODOVINSKI EKSKURZ

Vse od tedaj, ko je hrvaški književnik Medo Pucić sredi prejšnjega stoletja na svojem popotovanju po Italiji naletel na hrvaški živelj v pokrajini Molise, ni zanimanje zanje nikoli splahnelo. Vedno znova in znova so prihajali proučevalci vseh profilov, da bi potešili svojo znanstveno radovednost.² In prvo vprašanje, ki se je bolj ali manj vsem najprej zastavilo, je bilo: kdaj in od kod se je ta hrvaška populacija naselila?

Če želimo odgovoriti na to vprašanje, se moramo povrniti za skoraj petsto let nazaj, to je v obdobje, ko so Turki ob koncu 15. stoletja zreducirali »nekoč slavno hrvaško kraljestvo na ostanke ostankov« (Ante Ujević).

Turški vdor iz Azije na Balkanski polotok, ki je prinesel toliko posledic v poznejši zgodovini naših narodov, je potekal v glavnem v treh smereh: glavnina je napredovala prek Srbije, Beograda in Panonske nižine proti Budimpešti (pozneje tudi proti Dunaju), desno krilo je napredovalo prek Vlaške nižine in Erdelja, levo krilo pa prek Bosne in Hrvaške. Medtem, ko je desno krilo zaostajalo, je glavnina 29. 8. 1521 zavzela Beograd, s čimer je bila odprta pot turškemu prodoru prek ogerskih ravnin vse do Budima. Pomembno vlogo je igralo tudi turško levo krilo, ki naj bi se prek hrvaških Krbavskih klancev in Like, spojilo z glavnino v Južni Ogerski.

Hrvatom ni pač v tem obdobju preostalo nič drugega, kot da poskušajo, s svojimi šibkimi silami, zaustaviti napredovanje turškega levega krila ter da pomagajo krušiti moč glavnine. Hrvaška, po fevdalnem principu urejena vojska, je to svojo nalogo izpolnjevala pač v skladu z njenimi možnostmi. Sodelovali so v bitkah za Šabac (1521), Beograd (1521), Mohač (1526) in Siget (1566). Vendar

¹ Število je seveda zgolj približna ocena, kajti Italija ni nikoli izvedla popisa prebivalstva, ki bi zajemal tudi rubriko o »narodnostni pripadnosti«.

² Omenim naj, da so strokovna dela s tega področja kar številna. Bralcu, ki bi se hotel podrobneje poglobiti v ta problem, bo gotovo v pomoč bibliografija o molizanskih Hrvatih, ki jo hrani knjižnica Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani (signatura C 610).

Mogoče bi veljalo ob tem nekoliko podrobneje analizirati problem migracij med obema obalama Jadranskega morja. Zanimati bi lahko bralec lahko seže po dognanjih 7. zasedanja jugoslovansko-italijanske historične komisije, ki je potekalo v Ljubljani leta 1978, pod naslovom »Migracije Slovanov v Italijo«. Materiale tega zasedanja hrani tudi knjižnica Inštituta za narodnostna vprašanja pod signaturo C 618.

je prvenstvena obrambna linija slonela na obrambi južnega dela Hrvaške, kjer so gospodovali najmočnejši hrvaški velikaši: Karlovići, Frankopani in Zrinjski. Položaj teh eminentnih »oblastnikov« ni bil nič kaj rožnat ter se je še slabšal zaradi nesposobnosti tedanjega ogrskega kralja Ljudevita II. in obče neenotnosti v taboru zahodnih, »krščanskih« držav. Od svojega voditelja, mnogo premladega ogrskega vladarja, ki je bil poleg tega obkrožen s korumpirano dvorsko kliko, ni bilo pričakovati obilne pomoči. Zato je tedanji hrvaški ban Petar Berislavić, predhodnik bana Karlovića, naslovil prek skadarskega biskupa Toma Nigra, na svetega očeta in takratne vodilne krščanske sile prošnjo za obilnejšo gmotno podporo.

Vendar je bila pomoč bolj v obliki moralnih naukov in obilice praznih obljub, kot pa v obliki potrebne vojaške pomoči. Jasno je bilo torej, da se je ban Petar Berislavić raje odločil za otiplivejšo možnost: krepitev enotnosti med takratno hrvaško gospodo — knezi Blagajski, Frankopani, Zrinjski in Karlovići — mesti ter svobodnimi plemiči za skupno obrambo pred turškim prodiranjem.

V tem času se je glavnina turške vojske pod vodstvom Mustajbega Bosanskega namerila v osvajanje sedanjih bosanskih mest, še posebno trdnjave Jajce. Banu Berislaviću je sicer uspelo nekajkrat poraziti Turke (leta 1518), vendar so le-ti kljub temu nezadržno prodirali proti Krbavi, posestvu Ivana Torkvata kneza Karlovića.

Zadnji poskus Hrvatov, da bi si uspeli poiskati zaveznike na zahodu je bil oblikovan v obliki prošenj, ki jih je Bernardin Frankopan izrekel na cesarskem zboru v Nürnbergu. Takrat je svojo prošnjo utemeljil takole: »Jaz sem prišel, presvetli knezi in slavni gospodje, da vam z živo besedo napovem, kolikšna nevarnost preti pred uničenjem od Turkov najprej Hrvaški in potem tudi vašim deželam, sosedam Hrvaške; še posebno vas moram spomniti, da je Hrvaška ščit in vrata krščanstva!... Naš presvetli vladar Ljudevit nas od tedaj, ko je izgubil svoje najbolj trdno mesto Biograd, ne more več ščititi ne pomagati«. Niti knezov vzklik »Et tua res agitur, paries quum proximus ardet« (tudi tvoja hiša je ogrožena, ko gori pri sosedu), niti sklicevanje na predstražo krščanstva ni vzbudil pri zahodni gospodi velikega zanimanja. Hrvaški narod je bil šiban sam.

Koliko trpljenja je moral takrat prestopiti hrvaški živelj ni težko uvideti. Ogromno trpljenje je postavljalo pred množice dve alternativni: ali se boriti in umirati do popolnega uničenja ali zapustiti rodno grudo. Razum je pri mnogih prevladal nad »patriotičnimi« emocijami in gon po samoohranitvi je silil ljudi, da so se odločali za pot v neznano. To se je še posebno dogajalo potem, ko so se med ljudstvom razširile govorice o strahotah življenja pod Turki. Pa tudi spomin na pokol hrvaške vojske v bitki na Krbavem polju 9. septembra 1493 je bil še vedno močan. V tem boju so Turki pobili ali zajeli 13.000 hrvaških bojnikov. Ujet je bil tudi ban Derenčin in njegov sin, kateremu so pred očetovimi očmi odsekali glavo. Da bi prisilili bana da se poturči, so mu vsak dan postavili obenem s hrano na mizo tudi sinovo glavo. Duševno strt je ban kmalu umrl v suženjstvu.

Dejali smo, da se je hrvaški živelj pričel seliti v neznano. Možno je, da so tem selitvam v določeni meri botrovali tudi takratni fevdalni odnosi na posestvih hrvaških velikašev, vendar je neizpodbitno dejstvo, da je primarni vzrok teh nenaravnih in prisilnih selitev strah pred turško nadvlado.

Takšnih selitev je bilo na območju Hrvaške več. Le-te so se vrstile od 15. stoletja naprej ter so potekale v glavnem v dveh smereh: proti notranjosti in proti morju. Skupine, ki so se selile v notranjost so bile močnejše, kompaktnije ter so se ohranile v obliki večjih narodnostnih enklav v Avstriji, Madžarski, Romuniji, na Slovaškem in na obmejnih področjih hrvaškega jezikovnega ozemlja.

Našo pozornost pa privlači tista smer selitev, ki je potekala proti morju. Ta

hrvaški živelj je bil prvenstveno iz zahodne Hercegovine in Dalmacije; dalmatinska mesta, ki so bila »deležna« največjega turškega pritiska — Imotski, Makarska in Sinj z zaledjem — so predstavljala izvor tiste populacije, ki predstavlja predmet našega opazovanja; moližanskih Hrvatov. Res je sicer, da se o moližanskih Hrvatih še marsikaj raziskuje, vendar je neizpodbitno res, da je potrebno njihovo prvotno domovino iskati v krajih imotsko-makarskega področja. Tudi čas selitve je možno dokaj natančno določiti, čeprav, na žalost, ni ostalo o tej selitvi zapisanega ničesar. Toda koga bi tedaj prevzela misel o »ohranjevanju zgodovinskih« resnic, ko je bilo potrebno reševati lastno kožo. Selitev se je nedvomno dogodila v začetku 16. stoletja, ko se je na ozkem področju okoli Makarske, stisnjem med Biokovom in morjem, nagnetlo toliko beguncev, da jih skopa kraška zemlja ni mogla več prehranjevati. Odločitev je bila neizbežna: nadaljevanje poti na otoke ter naposled prek morja v Italijo.

Ko ne najdemo dovolj trdnih dokazov v prid zgoraj zapisani trditvi na naši strani Jadrana, se moramo napatiti na italijansko obalo. Potrditev našega zapisa nam nudijo prenekateri zgodovinski dokazi, ki so jih bolj ali manj že navedli drugi proučevalci življenja moližanskih Hrvatov. Te bomo seveda obnovili, drugi dokazi pa so sad naših spoznanj.

V prid trditvi, da se je selitev dogodila v začetku 16. stoletja govori napis na cerkvi v Palati, mestu ob italijanski obali ob progi Termoli—Campobasso—Benevento. Le-ta se glasi: »Hoc primum Dalmatiae gentis incolere castrum ac fundamentis erexere templum anno 1531« (Dalmatinci so prvi naselili to mesto ter iz temeljev zgradil cerkev leta 1531). Čeprav sam napis datira iz leta 1531, nedvomno postavlja selitev na začetek 16. stoletja, kajti od prihoda Hrvatov na to ozemlje pa do izgradnje cerkve je moralo sigurno preteči kakih deset ali več let.

Milan Rešetar v svojem delu »Slovenske kolonije v Italiji« navaja kot dokaz zapisanega obdobja selitve kovanec, ki je imel v tem času na sebi znak hermelina in so ga zato priseljenci poimenovali s prenesenim izrazom iz stare domovine, »puh«. Čeprav je ta kovanec že zdavnaj izgubil plačilno vrednost, se je med ljudmi še naprej ohranilo ime puh, ki ga moližanski Hrvati uporabljajo za opisovanje stvari z majhno vrednostjo.

Najtrdnější dokaz, ki potrjuje trditev o priselitvi Hrvatov ob začetku 16. stoletja, pa je njihov jezik. Ker bomo vprašanje jezika obravnavali nekoliko pozneje, navedimo na tem mestu zanimivo dejstvo: jezik priseljencev ne pozna turških besed kar potrjuje, da je bila ta populacija zelo malo ali pa sploh nič v dotiku s Turki.

Škofijski arhiv v Termoliju trdi, da so Hrvati naselili Filić leta 1518; podobne številke je možno najti tudi v drugih rokopisih.

II. SLEDOVI PRETEKLOSTI

Prebujajoče se etnične skupine skušajo na različne načine »dokazovati« lastno samobitnost in specifičnost³; eden izmed le-teh je prav gotovo poskus iskanja lastne »identifikacije v preteklosti«. V tej luči se nam zdita pomembna predvsem dva elementa: poudarjanje hrvaškega izvora geografskih nazivov na tem področju ter hrvaškega izvora njihove današnje govorce, ki se je ohranila kljub 500-letnemu »avtohtonemu« razvoju na italijanskih tleh.

Prav izredna relevantnost obeh elementov nas obvezuje, da jih opredelimo nekoliko bolj podrobno. Celoten sklop geografskih nazivov bi veljalo razčleniti v sledeče kategorije:

³ Prav zanimivo je, kako se sami moližanski Hrvati opredeljujejo: zase pravijo, da so sicer Italijani, vendar tudi nekaj »več«.

a) glede oblike zemljišča: Glavizza (Glavica), Ravniz (Ravnica) in Gora;

b) glede rastlin, ki jih prebivalstvo goji: Marasca (Maraska);

c) glede vodnih površin: Loqua (Lokva);

d) glede naselij: Gradina, Palata (mesto, ki so ga sicer ustanovili Hrvati, vendar se dandanes tu ne sliši več hrvaške besede), Zara (italijansko za Zadar) in Maracani (antiteza od Makarani);

e) po narodni pripadnosti: Valle Schiavoniera (Dolina Slovanov), San Felice degli Sloveni (stari italijanski naziv za Filić. V času Mussolinija je bilo ime spremenjeno v San Felice del Littorio. Po drugi svetovni vojni je uradni naziv mesta San Felice del Molise. V zadnjem času pa je didaktično osebje tega kraja vložilo pri pristojnih organih prošnjo, da se mesto zopet preimenuje v prvotno obliko);

f) po priimkih: Fonte dei Ronci (izvor Rancič), Martini (Martinić), Mirko (zelo pogost priimek, ki ga srečamo v Gradcu pri Makarski).

Če si nekoliko podrobneje ogledamo nazive v vseh treh zaselkih, v katerih danes še biva hrvaška populacija, ugotovimo nekatere zanimive hrvaške izvore: Mundimitar, vas ob samem vznožju hriba, ki ga Hrvati imenujejo Munat, je pohrvateno ime za Monte-Planina. V tej vasi srečamo predele, ki nosijo sledeča imena: Glavica, Strane, Ždrila, Draga, Pot Smokvina, Gradina in Tri Križa. Tudi predeli, ki obkrožajo vas, imajo še vedno neitalijanska imena: Vrklina, Brdo, Potok veliki, Dolac, Potok mali, Kučki kanap, Dubrava, Ničarka (verjetno od besede nicati). Filić je, kakor smo že zapisali, kroatizirano ime za San Felice. Tudi v tej vasi še obstojajo predeli, katerih imena so hrvaškega izvora: Kaštelerče (Kaštel — majhna cerkev) in Brig. V okolici vasi pa so ti izrazi sledeči: Ravna zarina, Ravno do Blaženić, Na paljare, Na zabrdi, Dola, San balun (na okrogli glavici), Korite (predel, kjer je precej potokov), Jezer veliki, Jezer mali (verjetno je bilo na tem področju mnogo vode), Lokva, Brda paprena, Kutičan, Mišnjevica, Gazmudraga, Blitvina, Rulta brda, Jezerina, Brig in Runjavica (vrsta rastline). V tretjem zaselku, Živivodi-Kruču (kroatiziran naziv za Acquaviva Collecroce) se je za razliko od ostalih vasi (mimogrede, Hrvati imenujejo Kruč »naš grad«) ohranilo najmanj toponimov. Takšna imena so: Brd, Brd Balumić, Balun in Červar.

Zdi se nam, da je ta zgodovinski ekskurz, podan v točkah I. in II. dovolj trdna podlaga za prerez sedanjega trenutka v življenju molizanskih Hrvatov, ki bo sledil v nadaljevanju.

III. »NAŠ JEZIK«

Dejali smo, da je njihova specifična govorica najtrdnější pokazatelj obstoja in bivanja hrvaške enklave v Italiji. Zato je o tem problemu potrebno najprej spregovoriti. »Naš jezik«, kot navadno imenujejo svojo govorico, je v bistvu konglomerat »podedovanega« ikavskega (z elementi štokavskega) narečja (z glasovi i namesto e in sklopi št, žd, za, šč in žž; aktivnimi glagolskimi pridevniki brez končnega o; brez končnega i pri infinitivu), ter italijanskega jezika (oziroma bolje, molizanskega narečja), ki je v 500-letih moral nujno vplivati, v določeni meri, na oblikovanje sedanjega pogovornega jezika molizanskih Hrvatov.

Jezik molizanskih Hrvatov ima v izvorni obliki ohranjenih okoli 2000 besed, ki so se ohranile zgolj v ustnem izročilu. Nihče ne zna na »našem jeziku« ne pisati ne brati. To pa seveda ne pomeni, da ni bilo poskusov ohranitve narečja v pisani obliki. Še več, danes vemo, da obstoja tako »slovar«, kot tudi slovnica molizanske govorice, katerih avtor je duhovnik Božidar Vidov. V svojem sedemletnem bogoslužju v Kruču je oče Vidov (po poreklu Hrvat)⁴ skozi intenzivno pro-

⁴ Padre Vidov, kakor so svojega duhovnika imenovali prebivalci Kruča, je pred nekaj leti odšel v Kanado. Od tam je sporočil, da omenjeno slovnico lahko naročijo pri njemu, po 2000 lir izvod.

učevanje uspel zapisati tisto, kar bi lahko postala dobra osnova za pospešeno prebujanje osveščenosti molizanskih Hrvatov. Svojevrstno tragiko pa predstavlja dejstvo, da ne obstoja med prebivalci hrvaških zaselkov niti en izvod tega dela.

Če si »naš čejade«, kot navadno imenujejo vse tiste, ki so prišli »s one bane mora«, poteka prva faza medsebojnega spoznavanja prek izmenjave tistih izrazov, ki najbolj potrjujejo njihov hrvaški izvor. Tako prišlek izve, da se moka imenuje muka, kuzarec bukir (izraza za steklenico niso nikoli poznali, pač pa poznajo izraz za posodo, podobno naši majolki, ki jo imenujejo vrč), likalnik imenujejo gozde, cigareto-dimica, vžigalico-lumin, tkanino-bлаго. Njihov jezik pozna izraze zgolj za konkretne stvari, abstraktni pojmi so mu tuji. Tako poimenujejo vse tisto kar je prijazno, lepo, simpatično z enim samim izrazom — lijep, oziroma grub, če je neka stvar grda ali če je nekdo hudoben. Ničesar pa jim ne pove na primer pojem lepota.

Nadalje, vino imenujejo s staroslovanskim izrazom žerdj (izraz za pivo so si morali sposoditi iz italijanščine), štejejo samo do deset, itd. Še bolj pa so zanimivi nekateri izrazi za pojme in predmete, ki jih v teh krajih sploh ne poznajo. Gre za nekatere dele narodnih noš, tkalsko orodje in običaje. Sicer pa rečejo ponedeljku — prvi dan, otroški igri — šala, imajo izraze za pojutrišnjem, popojutrišnjem in popopojutrišnjem. Hiši rečejo hiža, delu — teg, vprašanje »kaj delaš« pa zastavijo s »kaj rabiš«, ali »što činiš«.

Že zgoraj smo na nekaterih mestih nakazali, da lahko s pomočjo proučevanja narečja molizanskih Hrvatov, relativno zelo natančno ugotovimo čas njihovega prihoda iz stare domovine. Kako? V jeziku molizanskih Hrvatov namreč ne zasledimo tistih »sočnih« kletvic, ki so jih balkanski narodi, po prepričanju mnogih kompetentnih znanstvenikov, prevzeli od Turkov. Prav tako ni mogoče zaznati slovanskih izrazov za tiste kulture, ki so prišle v Evropo po odkritju Amerike: na primer paradižnik in krompir.

Zanimivo je, da so tehnični izrazi izpeljani iz italijanskega jezika, kar je pojav v vseh sektorjih prizvodnje, razen kmetijstva seveda. To se je moralo dogoditi, kajti popolna izolacija od prvotne domovine je zavrla razvoj in bogatenje izrazoslovja.

Vendar obstoja velika nevarnost, da se bo jezik, najtrdnější pokazatelj specifično hrvaškega narodnostnega življa, v relativno kratkem času »porazgubil«. Bistveni vzroki so sledeči: vse večje število »narodnostno« mešanih zakonov, v katerih postaja italijanščina edini medij komunikacije v procesu socializacije otrok; molizanski Hrvati samo parcijalno obvladajo svojo govorico, to je, v svojem jeziku ne znajo niti pisati, niti brati; in ne nazadnje, gre omeniti pomanjkanje šol, ki bi s primernim, specifičnim učnim programom uspešno ohranjala njihovo govorico. Pravimo ohranjala, kajti molizanski Hrvati ne želijo, da bi na primer njihov pogovorni jezik postal srbohrvaščina, saj jim je književna srbohrvaščina bolj ali manj tuja. Moližani se namreč želijo v prvi vrsti »popolnoma naučiti« tistega jezika, prek katerega danes izražajo lastno samobitnost.

Kljub intenzivnemu delovanju vseh teh nevarnosti, se boj za ohranitev njihovega pogovornega jezika in kulturne dediščine nadaljuje. V tej zvezi beležimo pisanje revije »Naš jezik«,⁵ ki je izhajala med leti 1967—1970 ter so jo v Rimu izdajali intelektualci, ki so izšli iz vrst molizanskih Hrvatov. Sami izdajatelji so sicer trdili, da revija nima političnega (!?) značaja, vendar je res, da je bilo v obdobju

⁵ Mnogi menijo, da predstavlja naslednico revije »Naš jezik« revija »Italjug«, ki prav tako izhaja v Rimu. Vendar to ni točno, saj, kakor zatrjuje sam Mario Spadanuda (bil je član uredniškega odbora revije »Naš jezik«, sedaj pa je odgovorni urednik »Italjuga«), ima »Italjug« popolnoma drugačno programsko orientacijo in je zatorej vzporejanje obeh revij brezpredmetno.

njenega izhajanja napisanega mnogo o tem zgodovinskem in etničnem problemu, razmeroma skromnih dimenzij. Prav njim gre nedvomno zasluga, da so bile zabeležene mnoge stvari, ki bi bile sicer pozabljene in izgubljene. Ponovno je bilo postavljeno pred javnost vprašanje eksistence molizanskih Hrvatov, in to v njihovi stari domovini, pred mednarodno in italijansko javnostjo ter znanstveniki mnogih nacionalnosti. V letih, ko je revija izhajala so hrvaške zaselke v Molisah obiskale mnoge skupine hrvaških katolikov iz Dalmacije, s kardinalom Šeperjem na čelu. V nasprotju s tem, pa se je Jugoslavija kot država vedno vedla zelo zadržano.

Medtem, ko je pričela resnica o življenju molizanskih Hrvatov vse bolj prodirati v svet, so se pojavile kritične pripombe na račun izdajateljev lista, najprej iz vrst hrvaške emigracije, pozneje pa tudi iz italijanske strani. V tej luči beležimo kritiko, ki jo je priobčil list »Hrvatska revija« (list izhaja v Münchenu). Bistvo tega kritičnega posega je v tem, da prikazuje oživiljanje govora in tradicij molizanskih Hrvatov kot poskus individualne afirmacije tistih, ki delujejo v tej reviji. Ta mnenja ne gre sprejemati, kajti veliki večini, ki je ta list izdajala, posebna uveljavitev ni potrebna: redakcija je bila namreč sestavljena iz učiteljev, profesorjev in univerzitetnih docentov.

Zelo podobno kritiko navaja, morda celo bolj ostro in z nič kaj prijetno komponento, list »L'Esule«, ki izhaja v Milanu. V članku pod naslovom »Gli Slavi del Molise — Una scoperta — Tutta da ridere« (Slovani v Molisah — smešno odkritje). Izpod peresa Nicole Liburnica, govori o hrvaški manjšini približno takole: v vaseh, kjer živijo molizanski Hrvati ne obstoja nič omembe vrednega. Hrvaški koloni, ki so se priselili v te kraje zaradi turškega prodiranja na Balkan, so se s časom popolnoma asimilirali, pridobili so italijanski nacionalni značaj, obiskovali so italijanske šole, zgrajene z italijanskim državnim denarjem. Kljub temu so ostali bolj ali manj na primitivni stopnji razvoja, saj jih zanima zgolj vsakdanje življenje in so zato daleč »od kakršnega koli arhajičnega nacionalizma«. Mladi so zaradi ekonomskih razlogov emigrirali ter jih stari kraji nič več ne zanimajo. Kljub takšnemu stanju so se nekateri spomnili, da bi prebudili nacionalne občutke. V tem smislu se v Rimu tiska neka revija »na slovanskem jeziku pod naslovom Naš jezik, ki ga v Molisah nihče ne bere, saj so le redki, ki znajo brati, pa še ti ne razumejo smisla celotne akcije«.⁶

Niso nam poznani vzroki, ki so vodili pisca k navajanju teh trditev, ki jih je zaradi njihove netočnosti lahko izpodbijati: res je sicer, da le peščica molizanskih Hrvatov obvlada večino pisanja in branja v »domačem« jeziku (kar ne velja za italijanski jezik), vendar to vsekakor ni njihova krivda, temveč »nove domovine«, ki jih je odrinila na periferijo družbenega dogajanja. Če bi bila finančna pomoč obilnejša na področju potrebnih komunikacij, šol, itd., potem se ne bi srečevali s takšnim stanjem, kot ga opisuje pisec navedenega članka. Tudi trditve, da je mladina emigrirala je točna. Vendar pa je netočen tisti del, ki govori o zatajitvi rodne grude. Že številna pisma časopisu »Naš jezik« potrjujejo dejstvo, da je mladina s temi kraji še vedno močno povezana ter jo še vedno zanimajo njene tegobe in potrebe.

Naslednje dejanje v sklopu boja za priznanje in s tem za zaščito etnične skupine je bila nota, ki jo je delegacija molizanskih Hrvatov prebrala na drugem kongresu A.I.D.L.C.M. (Assosiation internationale pour la défense des langues et des cultures menacées) — kongres je zasedal v Issimeju, v dolini Aosta, 31. julija in 1. avgusta 1967. Nota, ki so jo podali na tem zboru predstavniki hrvaške jezikovne manjšine se je glasila takole:

⁶ Ernest Bauer: Bitnost i značaj molizanskih Hrvata, Naš jezik, letnik III, julij 1969, stran 6

»Z ozirom na to, da v Molizah že več kot pet stoletij živijo hrvaško govoreče kolonije (dijalekt štokavsko-ikavski), ki so danes zreducirane samo na občine Acquaviva Collecroce, Montemitro in San Felice, v katerih se omenjeni jezik še govori;

glede na to, da je jezikovno bogastvo integralni del neke družbe, zasluži v luči zgodovinskih ciljev isti obseg varstva, kot ostala kulturna dediščina;

glede na to, da se je takšna dediščina vse do dandanes ohranjela samo prek govorne besede in ker v tem trenutku ni v nobeni obliki zaščitena prek zakonskih norm ali z ustreznimi ukrepi, ki bi bolje ohranjali to specifično manifestacijo ljudske kulture;

glede na to, da morajo biti jezikovne manjšine, poleg šestega člana ustave, zaščitene z ustreznimi normami ne glede na število pripadnikov in obseg teritorija;

se obračamo: poslanski zbornici in senatu italijanske republike, vladi republike, upravi province Molise, povincialni družbi za Turizem v Campobassu, občinskim upravam v Acquavivi Collecroce-ju, Montemitro, San Felice, predstavnikom političnih strank;

da bi vsi, po lastnih močeh, prispevali k uresničitvi zgoraj omenjene ustavne norme in še posebej: Izgradnji srednje državne šole, skupni za vse tri zgoraj omenjene občine, v kateri bi obvezno poučevali srbohrvaški jezik, namesto enega tujega jezika;

olajšati, v državnih in privatnih šolah v teh treh občinah, izobraževanje učiteljev, ki bi bili sposobni komunicirati tudi v srbohrvaškem jeziku;

ustanoviti, v vseh treh občinah, kulturne centre s knjižnicami in ostalimi oblikami učne in kulturne pomoči, da se očuva vrednost starih tradicij;

postavitev dvojezičnih administrativnih, gospodarskih in turističnih napisov ter da se favorizira razpečevanje propagandnega turističnega materiala z namenom, da se pritegne pozornost domačih in tujih znanstvenikov;

da se končno uredijo ceste, ki so zanimive za vse tri občine, ter regulirata strugi Biferna in Tringa.«

Nekakšen vrh boja za dosego celovite zaščite vseh manjšin, ki bivajo v pokrajini Molise, predstavlja zadnje triletno obdobje. 1. avgusta 1975 in 16. junija 1976 sta namreč občinski svet in izvršni odbor občine Živavoda-Kruč sprejela odlok, v katerem so zahtevali od vlade v Rimu, oziroma pristojnega ministrstva, ustanovitev avtonomne državne srednje šole, katero bi obiskovali dijaki iz vseh treh hrvaških občin in v kateri bi poučevali tudi »slovanski jezik« (lingua slava). To zahtevo so občinski možje oblikovali takole:

»Glede na to, da je populacija v občinah Živavoda-Kruč, Filič in Mundimitar slovanskega izvora ter je potrebno, v skladu s členom 6 Republiške ustave, štiti jezik, kulturo, tradicijo, običaje in navade etnično-lingvističnih manjšin;

glede na to, da omenjene občine, v luči ohranitve celovite jezikovne in kulturne dediščine, že dalj časa vzdržujejo informativne in kulturne stike s slovanskimi deželami;

glede nato, da je potrebno, v luči potenciranja teh iniciativ, nujno razvijati, in še posebno med mladimi, to tendenco o varstvu kulture in jezika je jasno, da naj se ta akcija odrazi v okviru šole in to v okviru obvezne državne srednje šole.«⁷

Žal je ta pobuda ostala samo mrtva črka na papirju, kajti italijansko kolesje administracije in upravljanja si poleg tega, da melje izredno počasi, prilašča tudi izključno pravico, da v celoti odloča o vseh vprašanih, ki »rušijo« nacionalno

⁷ Prebivalci Živevode-Kruča so res da samoiniciativno postavili dvojezični krajevni napis, vendar so ga morali kaj hitro odstraniti, kajti policijske oblasti so jim zagrozile, da jih bodo predale sodišču. Kljub temu pa so v Živivodi-Kruču še danes vidni nekateri sledovi te samoinicijative: tako nosi prva hiša napis »Acquaviva Collecroce — dobrodošli u Kruč«, nad vhodom v mesnico je lastnik napisal »Macelleria — Mesniz«, medtem ko se župan Italo Mirco še vedno prereka z višjimi oblastmi zaradi napisa na občinski zgradbi »Municipio — kancelarija«.

⁸ Citirano iz: Verbale di deliberazione del Consiglio Comunale, Comune di Acquaviva Collecroce, 16. junija 1976.

V dokumentaciji INV.

čistost italijanskega naroda. To dejstvo je prišlo v celoti do izraza leta 1977, ko je italijanska vlada zavrnila deželni predlog zakona o »Varstvu zgodovinske jezikovne kulturne dediščine etničnih manjšin v Molisah«. Za kaj pravzaprav gre? Deželna uprava je že leta 1970 vključila v deželni statut predpis (gre za člen 4 Statuta), po katerem dežela štiti jezikovno in zgodovinsko bogastvo ter ljudsko izročilo etničnih skupin, ki prebivajo na njenem ozemlju (poleg Hrvatov živijo v Molisah še Albanci, Bolgari in Romi). Konkretizacija tega člena 4 pa je nastopila v luči predloga deželnega zakona, ki ga je pokrajinska uprava odobrila 28. 7. 1977.

Vsebinsko tega zakonskega predloga (predlog zajema le sedem členov) bi lahko razdelili na dva dela. Na del, v katerem se v dveh členih govori o akcijah, ki bi jih bilo potrebno realizirati v luči zaščite zgodovinske dediščine vseh manjšin, živečih v pokrajini Molise, ter na del (ostalih pet členov), v katerem se zagotavlja finančna sredstva za realizacijo tega programa. Oziroma, osnutek deželnega zakona je predvideval dodeljevanje finančne pomoči tistim občinam, družbam, inštitutom in komitejem, ki delajo na področju proučevanja, ohranjanja in nadaljnjega razvoja lokalne kulture. Konkretne akcije, ki naj bi se izvrševale v luči realizacije teh splošnih programskih izhodišč, pa so zajete v drugem členu zakonskega predloga. Tako naj bi se, med drugim, organizirali seminarji, študijski tečaji in kulturna srečanja; pričelo naj bi se poučevanje lokalnega jezika; ustanavljali naj bi se kulturni centri, knjižnice in specializirani muzeji; publicirala naj bi se dela, ki obravnavajo jezik, zgodovino in ljudsko tradicijo etničnih skupin v Molisah.⁹ Kakor smo že omenili, se italijanska vlada ni strinjala niti s tem splošnim in nič kaj zahtevnim predlogom. Zavrnitev, ki je prišla presenetljivo hitro (že 1. avgusta 1977), je vsebovala tipično »demokrščansko argumentacijo«: »(...) vlada meni, da dotični zakon presega (travalica) regionalne kompetence, saj spada priznanje in zaščita manjšin v okvir kompetenc države« (sono di riserva statale).¹⁰

Ta zavrnitev je pomenila obenem tudi konec iniciativ za zakonsko zaščito hrvaške jezikovne enklave v Molisah, čeprav najvidnejši predstavniki te skupnosti zagotavljajo, da izgubljena bitka ne pomeni obenem tudi izgubljene vojne.

IV. MOŽNE SMERI BODOČEGA RAZVOJA

Vse do sedaj nismo govorili o oblikah diskriminacije, katero naj bi na pripadnike manjšine izvajali člani večinskega naroda. O tem namreč nismo uspeli zaslediti nobenega podatka (razen spremembe imena San Felice degli Slavi v času fašizma), če seveda ne upoštevamo zanemarjanje pokrajine kot celote. Edini vir iz katerega bi bila diskriminacijska politika razvidna bi bile cerkvene knjige, ki pa so jih župniki teh krajev, ob odhodu v pokoj, vedno jemali s seboj kot osebno lastnino. Iz časa fašizma je ohranjen dogodek, ki predstavlja v zvezi s celotno fašistično raznorodovalno politiko pravi paradoks: ker molizanski Hrvati svojih šol niso imeli vse do leta 1928, je to skušal vsaj nekoliko popraviti vaški učitelj, ki je pričel vaške otroke učiti v hrvaškem jeziku. Naravnost neverjetno se zdi, da je bil ta pedagog (poskus je kmalu propadel) zagrizen pripadnik fašistične stranke.

Kakor izhaja iz zapiskov nekaterih proučevalcev razmer na tem področju, ni prihajalo med »Schiavi« in domačimi prebivalci nikoli do trenj, ki bi se kazala

⁹ Natančnejšo vsebino zakonskega predloga glej: »Proposta di legge regionale. Tutela del patrimonio storico linguistico e culturale delle minoranze etniche del Molise«.

V dokumentaciji INV.

¹⁰ Glej podrobneje: Commisariato del Governo per la Regione Molise. Risposta al Foglio del 1. agosto 1977, N. 2201.

V dokumentaciji INV.

v obliki etničnih nestrpnosti. Mogoče je temu vzrok tudi to, da »uravnalovka« v revščini ne vzbuja zavisti in s tem potrebe kanaliziranja le-te v struge nacionalnosti; pa tudi zato, ker se moližani niso nikoli počutili kot narodnostna manjšina in ker niso nikoli zahtevali svojih šol, kulturnih ustanov ali zakonske zaščite. Seveda je pri tej ugotovitvi izvzeto zadnje desetletje.

Večkrat smo omenili besedo »Schiavi«, ki jo Italijani uporabljajo za opisovanje hrvaške skupnosti v Italiji. Zato se nam zdi relevantno, da o tej besedi spregovorimo nekoliko več, preden opišemo nekatere možne alternative razvoja hrvaške skupnosti v Italiji. Pretežni del Italijanov, pa tudi velika večina Jugoslovancev meni, da izhaja beseda iz latinskega izraza »suženj«, kar je, vsaj v kontekstu našega proučevanja, napačno. Že papež Janez X je pod imenom »Slavi« in »Schiavonia« mislil predvsem na Hrvaško in Hrvate. Sploh pa so Italijani mnoga stoletja imenovali Hrvate »Schiavoni« ali »Schiavi«. Menimo, da v teh besedah ne obstoja nikakršna tendenca pejorativnega označevanja Hrvatov, ampak je to izraz dejstva, da so bili Hrvati prvi Slovani, ki so prišli v stik z Italijani ter so jih zatorej enačili s celotno slovansko populacijo. Ta nesporazum ali neznanje bi zatorej pomenil Hrvatom prej kompliment, kot pa podcenjevanje ali zanemarjanje njihovega imena. Interesantno je, da še dandanes obstojajo avtorji, ki jim izraz Hrvati pomeni v bistvu sinonim za celotno slovansko populacijo, medtem ko si pod imeni za ostale slovanske narode zamišljajo nekaj ožjega in manjšega.

Vsi ti zgoraj zapisani poskusi pravne zaščite moližanskih Hrvatov bi bili seveda brezpredmetni, če se ne bi prvenstveno zgodili nekateri bistveni premiki na »mikrolokacijskem« planu. In med te gre v prvi vrsti šteti spremembe na ekonomskem področju.

Vse do nedavnega so bili celotni Apenini revni, medtem ko so bili moližanski Hrvati še posebno revni, kajti kmetijstvo je predstavljalo moližanom edini vir zaslužka. Sicer pa kaj več kot bedo hudo razparcelirana, brez kmetijske mehanizacije obdelovana zemlja, tudi ni mogla dajati. Takšna produkcija je nujno ohranjala »začaran krog revščine«, brez možnosti rešitve v bližnji prihodnosti. Emigracija mlade delovne sile je bil zato pojav, ki je bil vse do nekaj let nazaj povezan z usodo moližanskih Hrvatov. Obseg emigracije je bil takšen, da je po obsegu in intenzivnosti presegal celo Sicilijo in Beneško Slovenijo, ki še dandanes slovita kot izvora delovne sile za industrijsko razvite države. Čeprav so prav dohodki emigrantov omiljevali posledice mačehovskega odnosa oblasti do teh področij ob vznožju Apeninov, je bilo potrebno v luči kompleksnejše rešitve, pristopiti k realizaciji bolj sistematičnih rešitev.

Ker traja v Italiji že dalj časa gospodarska kriza, je bilo absurdno pričakovati, da bo rešitev nastopila v okviru ustanavljanja večjega števila industrijskih delovnih mest. Zato je bilo potrebno kvantitativno in kvalitativno izboljšati obstoječe — kmetijstvo. Iz teh spoznanj se je rodila ideja o formiranju kmetijske zadruga, ki naj ne bi samo zaposlila vse tiste, ki so ostali na domači grudi, ampak tudi pritegnila marsikaterega emigranta. Kakor so se cilji na samem začetku zdeli neuresničljivi, so postali iz dneva v dan realnost. Zadruga »Naša zemlja«¹¹ ni samo zaustavila večletnega toka emigracije, ampak celo pritegnila nekatere emigrante. Prav ti pozitivni rezultati zadruga v Filiću so spodbudili tudi sosednjo občino, Kruč, da je pričela resno razmišljati o ustanovitvi podobne asociacije.

Druga perspektiva, ki jo moližanski Hrvati, v luči ohranitve in okrepitev ekonomske baze narodnosti, vse raje poudarjajo, se kaže v razvoju turizma. Le-ta naj bi se še posebej razvijal v luči sodelovanja med zahodnim in vzhodnim delom

¹¹ Zadruga »Naša zemlja« je uspela združiti okrog 160 hektarjev razparceliranih zemljišč ter jih preurediti v enoten vinograd, ki ga obdelujejo s sodobno kmetijsko mehanizacijo.

jadranske obale. Seveda je potrebno pri tem poudariti, da bo morala najprej nastopiti prevrednotenje dosedanjega odnosa jugoslovanskih oblasti do tega etničnega problema.

V. SKLEP

Kaj naj po vsem tem zapišemo na koncu? Nedvomno najprej to, da so narišeni manjšine obrodili pomembne sadove. Vendar se s tem delovanje predstavnikov manjšine ni končalo. Nasprotno, zastavili so si zelo ambiciozen načrt, katerega uresničevanje naj še bolj poglobi občutke specifične etnične pripadnosti med molizanskimi Hrvati. V tem oziru beležimo sledeče načrte in dogodke:

zadruga »Naša zemlja« namerava postaviti svojo radijsko postajo (po vzgledu Albancev, ki takšno postajo že imajo) ter preko nje oddajati program v lastnem jeziku;

nadalje beležimo uspešno delovanje učitelja Angela Genove, ki poučuje v Filiću ter že dolga leta skrbi, da se otroci spoznavajo z materinim jezikom. Učenci izdajajo list z naslovom »Modre lastavice« s številnimi sestavki v domačem jeziku;

in na koncu naj omenimo zasedanje Zveznega odbora za etničnojezikovne skupnosti v Italiji (sekcija A. I. D. L. C. M.), ki je potekalo 23. in 24. julija 1977 ter je nedvomno mnogo prispevalo k popularizaciji problema molizanskih Hrvatov.

Riassunto

IL GRUPPO LINGUISTICO CROATO IN MOLISE

Quando parliamo del gruppo linguistico in Molise, allora pensiamo all'enclave specifica dell'elemento croato, cioè un gruppo di 3500 a 4000 uomini, viventi in tre colonie ai piedi orientali dell'Appennino: Acquaviva Collecroce (nel croato Kruč), San Felice del Molise (Filić) e Montemitro (Mundimitar). Bisogna sottolineare però che quest'elemento croato non rappresenta una minoranza nazionale «svilupata» in pieno. I suoi appartenenti se ne rendono conto e perciò si definiscono come gruppo linguistico.

I luoghi della regione di Imot e Makarska, lasciati all'inizio del Cinquecento, cioè al colmo dell'avanzata turca sulla penisola balcanica, vengono considerati la loro patria d'origine. Che il trasferimento sia avvenuto in quell'epoca, lo dimostrano almeno due cose: l'iscrizione nella chiesa a Palata, una città sulla costa italiana, lungo la linea ferroviaria Termoli — Campobasso — Benevento, sulla quale possiamo leggere: «Hoc primum Dalmatiae gentis incolere castrum ac fundamentis erexere templum anno 1531». (I Dalmati ebbero colonizzato questa città e nel 1531 fecero costruire sulle sue fondamenta una chiesa.) Una miglior prova dell'affermazione che i Croati si siano veramente stabiliti in questi luoghi, all'inizio del Cinquecento, è la loro lingua. La lingua degli immigrati non conosce le parole turche, il che conferma che la popolazione non era, oppure è stata solo brevemente in contatto con i Turchi.

Questa parlata specifica è, nello stesso tempo, la più forte testimonianza dell'esistere dell'enclave croata in Italia. «Naš jezik» (come di solito chiamano la loro lingua) è, in sostanza, un miscuglio dell'ereditato dialetto «ikavski» (con gli elementi del dialetto «štokavski»): che mette il suono i al posto del e, i dittonghi št, žd per šć, žž; che usa l'aggettivo verbale attivo senza la o finale, come anche l'infinito senza la i finale, e dell'italiano (precisamente del dialetto di Molise) che, nel periodo di 500 anni, sicuramente ebbe una certa influenza sulla formazione dell'odierna lingua parlata dei Croati.

Quando il gruppo etnico comincia ad esser conscio della propria specifica, vuole, di seguito, anche conservarla, non nella sua forma di «folclore», ma attraverso una tale tutela della legge che le permetta uno sviluppo generale. Lo stesso volevano e vogliono fare anche i Croati di Molise. La loro lotta per la tutela si svolge già parecchi anni ed è arrivata al suo culmine negli ultimi tre anni. In questo periodo il Consiglio comunale e il Comitato esecutivo della Comune di Acquaviva — Kruč hanno accettato il decreto con il quale esigono dal governo di Roma, rispettivamente dall'adeguato ministero, la fondazione di una scuola media statale autonoma per gli alunni di tutte e tre comunità croate, nella quale avrebbero insegnato anche la lingua slava («slovanski jezik»).

Purtroppo la loro iniziativa non è che una lettera morta su un pezzo di carta bianca. Il meccanismo amministrativo italiano funziona molto lentamente e si appropria perfino il diritto di decidere pienamente in tutte le questioni che «annientano» l'integrità nazionale del popolo italiano.

Summary

THE CROAT LINGUISTIC MINORITY IN THE ITALIAN PROVINCE MOLISE

When speaking of the linguistic minority in the Italian province Molise we have in mind the specific enclave of the Croat population of 3500—4000 persons, living in three hamlets at the east foot of the Apennine mountain chain: Acquaviva Collecroce (in Croatian Kruč), San Felice del Molise (Filić) and Montemitro (Mundimitar). Naturally it has to be underlined explicitly that this Croat population does not present a completely "developed" national minority. As the adherents of this community are wholly aware of this fact, they define themselves as linguistic minority.

Their country of origin is the district of Imot and Makarska. They emigrated at the beginning of the 16th century; the emigration thus coincides with culmination of Turkish advancing on the Balkan peninsula. The fact the emigration took place during the mentioned period can be made out of at least two proofs: there is a certain inscription on the church in Palata, a town at the Italian seaside, along the line Termoli-Campobasso-Benevento, which reads as follows: "Hoc primum Dalmatiae gentis incolere castrum ac fundamentis erexere templum anno 1531" (The Dalmatians are the first who settled this place and built the church on the foundations in the year 1531); their language is an even better proof which confirms the statement that Croats settled there at the beginning of the 16th century. There are, namely, no Turkish words in their language, which is the most evident proof of the fact that this population had very few or even no contacts with the Turks.

Generally, however, it is their specific speech which is the most firm indicator of existence of the Croat enclave in Italy. "Our language" (as they usually call their speech) is in fact a conglomeration of "inherited" ikavski dialect with the elements of štokavski; the pronunciation of sound *i* instead of *e* and the joints *št*, *žd* for *šč* and *žž*; with the active verbal adjectives without the final *o*; the omission of final *i* with the infinitive) and the Italian language (in fact the Molisian dialect), which, in course of 500 years must have influenced — to a certain extent — the formation of the modern colloquial language of the Croats.

Each ethnic community which begins to be aware of its specific characteristics, also wants to keep them, not in the form of "folklore", but by means of such legal protection, which would permit its overall development. That's what the Molisian Croats tried to do. Although the struggle for protection has been going on for some years, the last three years signify a sort of its climax. During this period namely, the comune-council and the executive council of the comune of Živavoda-Kruč have passed a decree, in which they demanded from the government in Rome resp. from the competent Ministry the establishment of the autonomous state secondary school, which the pupils of all three Croat communes would attend, and in which also the "Slavonic language" (*lingua slava*) would be taught.

Unfortunately this initiative remained just a dead letter on the paper, as along with the fact that they grind extraordinarily slowly, the wheels of Italian administration, appropriate the exclusive competence to decide upon all the questions, which "disturb" the ethnic purity of the Italian nation.

ZGODOVINSKI ČASOPIS — HISTORICAL REVIEW — ISTORIČESKI ŽURNAL

glasilo Zgodovinskega društva za Slovenijo

V letu 1979 izhaja že 33. letnik osrednje slovenske historične revije, ki pogosto objavlja tudi prispevke, ki obravnavajo razvoj narodnostne problematike in položaj Slovencev v zamejstvu. Tako najdemo v posameznih številkah med drugimi še naslednje tekste:

Zgodovinski časopis 32, 1978, št. 1—2:

Ferdo Gestrin — Migracije Slovanov v Italijo. Rezultati jugoslovanske historiografije; Janez Stergar — Koroški kulturni dnevi (1969—1978)

Zgodovinski časopis 32, 1978, št. 3:

Ferdo Gestrin — Migracije Slovanov v Fanu v 15. stoletju, njihova poselitve v mestu in družbena struktura; Milica Kacin-Wohinz — Nacionalno vprašanje Slovencev in Hrvatov v Italiji v politiki italijanske komunistične stranke (1921—1940); Dušan Nečak — Volitve v koroško kmetijsko zbornico 21. novembra 1976

Zgodovinski časopis 32, 1978, št. 4:

Sergio Anselmi — Gospodarski vzroki balkanske migracije v srednjevzhodno Italijo v 15. stoletju; Bandino G. Zenobi — Družbena razporeditev slovanskih priseljencev v Ancono od 15. do 17. stoletja; Anton Svetina — Prispevki k zgodovini Sentruperta pri Beljaku; Andrej Vovko — Organizacije jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine do leta 1933; Dušan Biber — Britansko-jugoslovanski nesporedni okrog Koroške 1944—1945

Zgodovinski časopis 33, 1979, št. 1:

Vančo Boškov — Jasna Šamič — Turski dokumenti o slovenačkom roblju u Sarajevu u 16. vijeku; Vasilij Melik — Slovenci v državnem zboru 1893—1904; Andrej Vovko — Delovanje »Zveze jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine« v letih 1933—1940; William Deakin — Britanci, Jugoslovani in Avstrija (1943 — maj 1945); Dušan Biber — Jugoslovanska in britanska politika o koroškem vprašanju 1941—1945; Fran Zwitter — Diplomatski problem jugoslovansko-avstrijske meje v dobi druge svetovne vojne

Zgodovinski časopis 33, 1979, št. 2:

Avguštin Malle — Iz politične zgodovine koroških Slovencev 1905—1914; Boris Gombač — Slovenska politika v Trstu v desetletju pred prvo svetovno vojno; Karel Šiškovič — Beneška Slovenija 1866—1918

Naslov uredništva in uprave Zgodovinskega časopisa je:

»Zgodovinski časopis«, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, tel. (061) 22 121 int. 209

Dušan Nečak

ŠTUDIJSKA KOMISIJA ZA PROBLEME SLOVENSKE NARODNOSTNE SKUPINE NA KOROŠKEM

Zakon o postavitvi dvojezičnih topografskih napisov na Koroškem, ki ga je avstrijski parlament, samo z glasovi socialističnih poslancev, sprejel 6. julija 1972, ni razburkal le nemško nacionalističnih duhov v deželi in ni samo pripeljal koroško SPÖ v resno politično krizo, temveč je bil tudi vzrok, da so avstrijske politične strukture začele razmišljati o ustanovitvi telesa, ki naj bi na državni ravni in v širši sestavi razpravljalo o koroški manjšinski problematiki. Tako telo naj bi pomirilo nemške nacionaliste, za Slovence pa pomenilo gesto dobre volje. Kanclerju Kreiskemu je, kot se je pokazalo pozneje, komisija služila za izgovor, s katerim je zavlačeval reševanje manjšinskoavstrostvenih določil člena 7.

Že 2. novembra 1972, ko je avstrijski zvezni kancler Kreisky na Dunaju sprejel delegacijo 36 županov iz občin, ki jih je »prizadel« zakon o dvojezičnih topografskih napisih, zasledimo prve zahteve po takem telesu. Opozicijska ljudska stranka (ÖVP) je na tem posvetovanju zahtevala, njena zahteva pa je bila sprejeta kot sklep, da naj se ustanovi komisija za novelizacijo zakona. Kaže pa, da je bil podan tudi predlog, naj se ustanovi komisija, ki naj bi se ukvarjala z izpolnitvijo člena 7, sestavljena iz zastopnikov prizadetega prebivalstva, predstavnikov večinskega in manjšinskega naroda, političnih strank in strokovnjakov.¹

Čeprav je šlo pravzaprav za dva predloga, pa se je zelo kmalu pokazalo, da bo ustanovljena samo ena komisija, katere delokrog in uradni naziv še dolgo ni bil znan. Časopisje je 7. novembra sporočilo sestavo komisije, ki naj bi obdelovala vprašanja novelizacije zakona o dvojezičnih topografskih napisih. V njej naj bi sodelovalo pet županov prizadetih občin, trije predstavniki manjšine (dva od slovenskih organizacij in en župan), trije predstavniki v parlamentu zastopanih strank in štirje strokovnjaki, ki naj bi jih imenoval zvezni kancler.² Istočasno so nekatere stranke že imenovalle svoje člane vanjo. Avstrijska ljudska stranka je v komisijo imenovala župane Deutschmana (Grabštajn) in Plashniga (Šmarjeta v Rožu), stranko pa naj bi zastopal drugi predsednik deželnega zbora dr. Mayrhofer. Obe drugi stranki sta objavili le po enega člana komisije. FPÖ (Svobodnjaška stranka Avstrije) naj bi zastopal dr. Scrinzi (8. novembra ga je zamenjala s Sillo),³ socialiste pa župan iz Železne Kaple, Lubas.⁴

Začetek novembra 1972 pa je tudi čas začetka igre okoli članstva takoimenovanih predstavnikov »vindišarjev« in organizacij večinskega naroda (Kärntner Heimatkundena op. p.) v nastajajoči komisiji. Kancler Kreisky je sicer že 6. novembra odgovoril na tozadevno zahtevo ÖVP in dejal, da je prosil koroškega deželnega glavarja Simo, naj v komisijo povabi tudi organizacijo »vindišarjev« in organizacije večinskega naroda,⁵ vendar je na sestanku s predstavniki KHD 15. novembra na Dunaju njeno udeležbo v komisiji zavrnil.⁶ Avstrijska ljudska stranka pa je uporabila dokaj enostaven trik, da bi dosegla svoj cilj. Že 7. novembra

¹ Dušan Nečak, Kronologija važnejših dogodkov na južnem Koroškem od septembra 1972 do avgusta 1973, Ljubljana 1973, izdal Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 24.

² IBID, str. 27.

³ IBID, str. 29.

⁴ IBID.

⁵ IBID, str. 28.

⁶ IBID, str. 32.

je njena koroška frakcija poslala kanclerju Kreiskemu pismo ,v katerem je predlagala za člana komisije svojega poslanca dr. Valentina Einspielerja, predsednika »Zveze vindišarjev« (Bund der Windischen) in podpredsednika KHD.⁷

Obe slovenski osrednji organizaciji sta na to reagirali. V pismu zveznemu kanclerju z dne 13. novembra 1972 sta sporočili, da ne bosta sodelovali v komisiji, če bo v njej zastopana tudi »Zveza vindišarjev«.⁸

Protesti koroških Slovencev niso zalegli in dr. Einspieler je ostal v komisiji. Tako je lahko kancler Kreisky 28. novembra uradno napovedal, da se bo v kratkem konstituirala komisija, ki bo obravnavala koroški spor okoli dvojezičnih krajevnih napisov, v njej pa bodo poleg zastopnikov vseh treh parlamentarnih strank in manjšine sodelovali tudi zgodovinarji, strokovnjaki za državno in mednarodno pravo in strokovnjaki za manjšinska vprašanja. Med zadnjimi naj bi bil tudi tuji strokovnjak za manjšinska vprašanja npr. Danec. Danci naj bi bili po mnenju kanclerja primerni zato, ker imajo v Nemčiji svojo na Danskem pa nemško manjšino in se trudijo za miroljubno koeksistenco obeh. Kancler Kreisky je napovedal tudi, da se bo o sodelovanju v komisiji pogovarjal tudi s predstavniki sinode in protestantske cerkve.⁹

Istega dne se je koroško glasilo ÖVP »Volkszeitung« presenečeno spraševalo zakaj zvezni kancler ni ponovno povabil k sodelovanju v komisiji organizacije »vindišarjev«.¹⁰ Ljudska stranka tudi ni bila zadovoljna s pojasnilom zveznega kanclerja o delovanju komisije. Ko je 4. decembra 1972 koroško vprašanje prišlo na dnevni red zasedanja zveznega parlamenta, je predsednik ÖVP Schleinzler zahteval pojasnilo od vlade o sestavi komisije, kdaj bo začela delovati in kaj bo delala.¹¹ Odgovoril mu je vicekancler Häuser, ki je nekoliko popravil izjavo zveznega kanclerja in sporočil, da bo komisija za reševanje spora okoli krajevnih tabel sestavljena iz zastopnikov SPÖ, ÖVP, FPÖ, slovenske manjšine, »vindišarjev«, obeh cerkva, kakor tudi iz izvedencev in prizadetih županov. O času konstituiranja komisije ni povedal ničesar, uradno pa je torej izjavil, da bodo člani komisije tudi predstavniki »vindišarjev« in s tem sprejel že kot »izvršeno dejstvo« — predlog ÖVP za imenovanje dr. Valentina Einspielerja v komisijo.¹² Prav zato je bolj kot posmeh izvenelo obžalovanje poslanca ÖVP Walterja Suppana, da ne bo v komisiji nobenega zastopnika KHD in Abverkämpferbunda.¹³

Časopisje je 20. decembra 1972 objavilo listo s člani študijske komisije, kol jc je javnosti sporočil zvezni kancler dr. Bruno Kreisky:

1. Kot predstavniki v deželnem zboru zastopanih strank:
Josef Guttenbrunner, deželni poslanec, predsednik deželnega šolskega sveta za Koroško (SPÖ)
Dr. Wolfgang Mayerhofer, drugi predsednik koroškega deželnega zbora (ÖVP)
Erich Silla, deželni poslanec (FPÖ) (bivši funkcionar KHD)
2. Kot predstavniki županov prizadetega območja:
Josef Lubas, župan občine Železna Kapla, deželni poslanec (SPÖ)
Thomas Sorgo, župan občine Borovlje, višji šolski svetnik (SPÖ)
Josef Nessman, župan občine Podkloster (SPÖ)
Herman Velik, župan občine Sele (SPÖ)
Valentin Deutschmann, župan občine Grabštajn, državnozbornski poslanec (ÖVP)
Josef Plashnig, župan občine Šmarjeta v Rožu (ÖVP)
Johann Stoif, župan občine Loga vas (FPÖ)
3. Kot predstavniki slovenske manjšine:

⁷ IBID, str. 28.

⁸ IBID, str. 31.

⁹ IBID, str. 34/34.

¹⁰ IBID, str. 35.

¹¹ IBID, str. 36.

¹² IBID, str. 37.

¹³ IBID.

Dr. **Reginald Vospernik**, NSKS

Dr. **Franci Zwitter**, ZSO

dipl. iur. **Filip Warasch**, kot namestnik dr. Vospernika, NSKS

Dr. **Pavle Apovnik**, kot namestnik dr. Zwittra, ZSO

4. Kot strokovnjaki:

Univ. prof. dr. **Stephan Verosta** (pravnik)

Univ. prof. dr. **Karel Zemanek** (pravnik)

Univ. prof. dr. **Ludwig Jedlicka** (zgodovinar)

visokošolski profesor dr. **Andreas Issatschenko** (slavist)

Univ. asistent dr. **Otto Kronsteiner** (slavist)

Univ. prof. dr. **Friderich Koja**, prorektor univerze v Salzburgu (pravnik)

Univ. prof. dr. **Felix Ermacora** (pravnik)

Univ. prof. dr. **Franz Matscher** (strokovnjak za manjšinska vprašanja Južne Tirolske)

Povl Skadegard (strokovnjak za manjšinski problem v nemško-danskem prostoru)¹⁴

Predstavniki obeh cerkva so bili znani šele 18. januarja, ko je celovški škofijski ordinariat potrdil, da je za člana komisije imenoval Slovenca dr. Valentina Inzka in dr. Waldsteina, evangelijska cerkev pa je v komisijo delegirala superintendanta Pellarja.¹⁵

Po dolgotrajnih ugibanjih in napovedovanjih je bila torej komisija sestavljena. Med člani pa ni bilo predlaganega predstavnika »vindišarjev« in koroškega Heimatdiensta, dr. Einspielerja, ki ga je v komisijo predlagala koroška ÖVP.

Zato je KHD že 21. decembra poslala zveznemu kanclerju protestni telegram, v katerem ostro protestira, ker v komisiji ni nobenega njihovega in »vindišarskega« predstavnika.¹⁶ Protestu je, kot je bilo pričakovati in kot smo že zapisali ugodila ljudska stranka in 10. januarja 1973, kot svojega drugega člana v komisiji imenovala že prej predlaganega dr. Valentina Einspielerja.¹⁷

Slovenci so na imenovanje Einspielerja reagirali le dan po njegovem imenovanju, ko so na uradnem obisku v SRS izjavili, da ne bodo sodelovali v manjšinski komisiji zveznega kanclerja, ker je ÖVP vanjo delegirala predstavnika »vindišarjev«.¹⁸

Izjava predstavnikov obeh osrednjih organizacij koroških Slovencev je razburkala koroško-avstrijsko politično javnost, tako da je celo zvezni kancler na seji vlade poudaril, da si ne bo pustil od nobene strani predpisovati, s kakšnimi osebami se bo posvetoval in zatrdil, da se bo komisija sestala tudi brez predstavnikov Slovencev.¹⁹

Svoje stališče do sodelovanja v komisiji so koroški Slovenci izoblikovali v posebni resoluciji obeh osrednjih organizacij. Dne 29. januarja 1973 so se v Celovcu zbrali predstavniki Narodnega sveta koroških Slovencev in Zveze slovenskih organizacij (300 do 500 ljudi iz vsega dvojezičnega dela Koroške), da bi razpravljali o resoluciji, s katero so odklonili sodelovanje v komisiji, zaradi sodelovanja dr. Einspielerja. Resolucija, v kateri pa je bila izražena tudi pripravljenost koroških Slovencev, da so se o manjšinski problematiki zajeti v členu 7 vsak čas pripravljeni pogovarjati tako z zvezno kot tudi z deželno vlado, je bila z enim vzdržanim glasom sprejeta. Vzdržal se je dr. Valentin Inzko, zastopnik celovškega ordinarijata in sinode v komisiji. Menil je, da naj bi Slovenci kljub vsemu sodelovali v delu komisije in bi iz nje izstopili šele po šestih mesecih, če bi v tem času ne prišlo do konkretne rešitve. S tem v zvezi je dr. Inzko tudi predlagal, da naj bi Jugoslavija za toliko časa počakala z internacionalizacijo.²⁰

¹⁴ IBID, str. 42/43.

¹⁵ IBID, str. 48.

¹⁶ IBID, str. 43.

¹⁷ IBID, str. 45.

¹⁸ IBID, str. 47.

¹⁹ IBID, str. 47.

²⁰ IBID, str. 52.

Na odločitev koroških Slovencev je reagiral avstrijski zvezni kancler Kreisky po seji ministrskega sveta 30. januarja 1973. Izjavil je, da bo komisija zasedala tudi brez predstavnikov Slovencev in potrdil že prej znani neuradni začetek zasedanja. Komisija se bo sestala 9. februarja 1973 v palači Dietrichstein na Dunaju.²¹

Koroško časopisje je bilo bolj zgovorno. Misli, ki jih je ob odločitvi zapisala celovška »Kleine Zeitung« nekako povzemajo mnenje tudi drugih koroških javnih občil. Odločitev koroških Slovencev je označila kot osupljivo, še posebej zato, ker bi naj bila oba namestnika članov s strani koroških Slovencev polnopravna člana komisije in bi tako imeli Slovenci od 24 članov komisije kar 6 glasov. Še posebej nerazumljiva se jim je zdela odločitev koroških Slovencev tudi zato, ker komisija ne bo v ničemer odločala, temveč bo dajala samo predloge za rešitev problemov. Sploh pa se jim je zdela odločitev Slovencev nedemokratična, saj v demokratični državi nihče ne bi smel odkloniti pogovora v naprej, čeprav gre za pogovor s nasprotnikom.²²

Dne 9. februarja 1973 se je torej sestala »Študijska komisija za probleme slovenske manjšine« (Studienkommission für Probleme slowenischen Volksgruppe), katere uradno ime je bilo javnosti sporočeno 1. februarja istega leta. Posređoval ji je sam zvezni kancler, ustanovljena pa je bila tudi takoimenovana podkomisija, ki naj bi razpravljala o točno določenih problemih, njeni člani pa naj bi bili lahko vsi člani glavne komisije.²³ Iz poznejšega delovanja Študijske komisije za probleme slovenske manjšine na Koroškem je razvidno, da se je delo komisije in podkomisije (oblikovane kot skupine strokovnjakov) močno pokrivalo, tako da lahko delovanje obeh prej imenovanih gremijev strnemo v celoto.

Kot prvo nalogo si je komisija na prvi seji postavila obrazložitev pojma »slovensko ali mešano prebivalstvo« (slowenische oder gemischte Bevölkerung), ki ga vsebuje 3. odstavek 7. člena pogodbe o vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije in odgovoriti na vprašanje, na podlagi katerih kriterijev je mogoče ugotoviti pripadnost k temu prebivalstvu.²⁴ To nalogo so naložili podkomisiji oziroma strokovnjakom.²⁵

Strokovnjaki podkomisije so 3. marca 1973 izdelali tozadevno ekspertizo, ki so jo predložili komisiji na njeni seji 5. marca 1973. Strokovnjaki podkomisije so soglasno ugotovili:

- a) Pojem »slovensko prebivalstvo« je enak pojmu »slovenska manjšina«. Poleg tega označuje slovenski del »mešanega prebivalstva«.
- b) Za določitev pripadnosti k slovenskemu prebivalstvu niso odločilni le jezikovni, temveč tudi drugi objektivni in subjektivni kriteriji.
- c) Pri uporabi odločilnih določil državne pogodbe je treba upoštevati njihovo usmeritev k ohranitvi manjšine.
- d) Postopek za ugotavljanje kriterijev, ki so pomembni za določitev pripadnosti k manjšini, je treba razširiti na vse kriterije, ki prihajajo v poštev, in imeti pred očmi prej omenjeno usmeritev državne pogodbe.²⁶

Člani podkomisije pa niso bili enotni pri vprašanju ali je treba postopek za ugotavljanje kriterijev za določitev pripadnosti k manjšini povezovati z osebnim priznavanjem k manjšini in pri vprašanju ali je lahko katero od povojnih uradnih

²¹ IBID.

²² IBID, str. 53.

²³ IBID, str. 56.

²⁴ Zapisnik seje študijske komisije za probleme slovenske narodnostne skupine na Koroškem, z dne 9. februarja 1973.

²⁵ IBID.

²⁶ Zapisnik seje Študijske komisije za probleme slovenske narodnostne skupine z dne 5. marca 1873.

štetij prebivalstva uporabnih za določitev pogojnega odstotka manjšinskega prebivalstva. Tisti, ki so odrekli tako uporabnost uradnim štetjem prebivalstva, so svoje stališče utemeljevali z dejstvom, da ta štetja niso bila tajna in da anketiranci niso bili poučeni o namenu uporabe podatkov, ki so jih dajali.²⁷

Pri dveh naslednjih vprašanih, ki so jih obravnavali na podkomisiji so strokovnjaki spet našli skupni jezik. Kot najmanjšo ozemeljsko enoto, na katero se nanašajo določila 3. odstavka 7. člena so označili občino in se dogovorili, da mora biti pogojni odstotek slovenskega prebivalstva potreben za uveljavitev imenovanih določb državne pogodbe tem manjši čim večja je ozemeljska enota, ki pride v poštev.²⁸ V tej ekspertizi se strokovnjaki podkomisije niso odločili za višino pogojnega odstotka, pač pa so ugotovili, da se ne bi bilo smiselno zgledovati po tujih vzorih.²⁹

Seje komisije, ki je trajala dva dni, 4. in 5. aprila 1973, se je drugega dne udeležil tudi zvezni kancler Kreisky. Ta je skupini strokovnjakov — podkomisiji naložil drugo nalogo — izdelati tehnične kriterije za izvedbo štetja posebne vrste, pri čemer je izrecno poudaril, da čistega ugotavljanja manjšine ni mogoče opravičevati pred mednarodno javnostjo in da ne sme biti nihče proti svoji volji prištet k določeni skupini prebivalstva.³⁰ Na tej seji je predstavnik sinode dr. Waldstein podal tudi predlog, da naj bi na eni strani manjšina, na drugi strani pa politične stranke izdelale vsaka svoj predlog o tem kje naj bi na vsak način stali dvojezični topografski napisi. S tem bi po njegovem mnenju morda celo za dve tretjini občin našli skupni jezik, o ostanku pa naj bi razpravljali v komisiji. Poudaril je, da bi bila manjšini naklonjena rešitev, če bi več kot polovica »spornih« občin dobila dvojezične topografske napise.³¹ Predlog dr. Waldsteina ni bil realiziran.

Skupina strokovnjakov je na treh sejah izdelala model štetja posebne vrste,³² pri čemer se, kot so zapisali v poročilu, niso spraševali ali je štetje posebne vrste edina pravno dopuščena in stvarno najboljša rešitev. Na sejah študijske komisije 24. septembra 1973 in 22. oktobra 1973 so člani komisije podrobno razpravljali o poročilu skupine strokovnjakov, v katerem je bil predložen model štetja posebne vrste. Rezultati teh razpravljanj so bili v grobem naslednji:

1. Večina članov komisije je bila zato, da se štetje posebne vrste izvede na vsem Koroškem.
2. Skupina strokovnjakov se je v poročilu izrekla za tako poimenovanje števne akcije, ki se naj ne bi razumela v smislu terminologije zvezne ustave o ljudskem štetju. Največ članov komisije je predlagalo poimenovanje akcije z imenom »Jezikovno štetje« (Sprachzählung). Bilo pa je tudi nekaj drugačnih predlogov kot »Ugotavljanje jezika« (Sprachermittlung) in »Upravno štetje« (Verwaltungszählung).
3. Komisija je bila mnenja, da mora biti prizadeto prebivalstvo obveščeno o namenu akcije in da mora imeti akcija zakonsko podlago.
4. Povpraševali naj bi samo avstrijske državljanke s stalnim bivališčem na Koroškem. Glasovalna pravica naj bi bila — razen starosti — urejena po določbah, ki veljajo za deželnozborske volitve. Pravica do izjave in kraj oddaje izjave, naj bi bila vezana na rok (Stichtag; dan do katerega morajo biti urejene vse formalnosti v zvezi z volitvami ali v našem primeru v zvezi s štetjem op. p.), ki naj bi veljal

²⁷ Vmesno poročilo Študijske komisije za probleme slovenske narodnostne skupine — Zwischenbericht der Studienkommission für Probleme der slowenischen Volksgruppe in Kärnten über ihre bisherige Tätigkeit (dalje »Vmesno poročilo«).

²⁸ IBID.

²⁹ IBID.

³⁰ Zapisnik seje Študijske komisije za probleme slovenske narodnostne skupine na Koroškem, z dne 4./5. aprila 1973.

³¹ IBID.

³² Podrobnosti glej: Gradivo Študijske komisije za probleme slovenske narodnostne skupine.

- za nazaj, da bi se tako izognili manipulacijam. Večina članov komisije pa je bila tudi zato, da naj bo potrebna starost za oddajo izjave izpolnjeno 14. leto.
5. Glede na to, da se nihče ni zoperstavil tezi strokovnjakov, po kateri naj bi zaradi pomanjkanja drugih kriterijev, ki bi se jih dalo vrednotiti, spraševali po jeziku, se je 6 članov komisije odločilo zato, da naj se sprašuje po »jeziku, ki ga pretežno govorijo« (überwiegend gesprochenen Sprache), 9 članov po »jeziku, ki ga pretežno govorijo v družini« (überwiegend gesprochenen Familiensprache), 1 član po »jeziku« in 2 člana po »družinskem jeziku« (Familiensprache). Vsi člani komisije pa so bili zato, da je treba vprašalnik sestaviti tudi v slovenskem jeziku.
  6. Večina članov komisije se je odločila, da je treba izjavo oddati na oddajnih mestih (an Ort und Stelle) pred posebno komisijo. Nekateri pa so predlagali, naj bi se pismena izjava oddajala pri neki osrednji ustanovi.
  7. Pri vprašanju »vindišarjev« in »vindišarskega jezika« se je večina članov komisije izrekla za navedbo samo nemškega in slovenskega jezika v vprašalniku. Oba slavista (dr. Einspieler in dr. Issatschenko) sta poudarila, da gre pri »vindišarskem jeziku« samo za slovenski dialekt in da zato ni potrebe upajati v vprašalnik tudi »vindišarske alternative«.

Ob koncu navajanja nekaterih najvažnejših sklepov študijske komisije ob vprašanju štetja posebne vrste, naj omenimo še posebno opozorilo skupine strokovnjakov, ki so ga zapisali v poročilu. Poudarili so, da pri izdelovanju modela štetja posebne vrste niso poskušali odgovoriti na načelno vprašanje ali je tako ljudsko štetje primerna podlaga za izvedbo določil 3. odstavka 7. člena ADP. To po njihovem mnenju ni njihova stvar.³³

Načelni odnos članov študijske komisije do štetja posebne vrste kakor se je pokazal predvsem na seji 16. 11. 1973 je bil zelo različen. Predsednik koroškega šolskega sveta Guttenbrunner je bil na primer mnenja, da bi bilo potreba izvesti posebno jezikovno štetje šele potem, ko bi ne bila mogoča politična rešitev tj. s pogovori med oblastmi in slovensko manjšino določiti ozemlje, na katerem naj se postavijo dvojezični topografski napis. Vztrajanje Slovencev na teritorialnem načelu je imel sicer za zgodovinsko utemeljeno, pri vprašanju postavitve dvojezičnih topografskih napisov pa za ekstremno.

Predsednik koroškega deželnega zbora dr. Mayrhofer in poslanec FPÖ Silla sta zastopala stališče, da bi se bilo sicer za politične pogovore vredno truditi, da pa je lahko podlaga za rešitev tega vprašanja tudi model jezikovnega štetja po modelu, ki ga je izdelala komisija.

Predsednik sinode in koroški Slovenec dr. Inzko je zatrjeval, da bi bilo potrebno pri reševanju vprašanja dvojezičnih topografskih napisov upoštevati občinsko strukturo iz leta 1955, kot osnovo za postavitve takih napisov pa 20 odstotkov slovenskega prebivalstva v občini po ljudskem štetju 1951. Posebej je poudaril, da se bo slovenska manjšina postavila zoper jezikovno štetje.

Drugi predstavnik sinode dr. Waldstein pa je podrobneje razčlenil svoj predlog o postavitvi dvojezičnih topografskih napisov, ki ga je sporočil na seji komisije 4. in 5. aprila 1973. Pomembnejša dopolnitev prejšnjega predloga je v tem, da se na »spornem« ozemlju izvede tajno povpraševanje, če v teh občinah hočejo dvojezične topografske napise. V kolikor bi se določen odstotek (od 5 do 20 odstotkov) občanov izrekel za postavitve dvojezičnega napisa naj bi se le ta postavil.³⁴

Zanimivi sta tudi stališči prof. dr. Zemaneka in veleposlanika dr. Nettla. Prvi je trdil, da jezikovno štetje, ki so ga predlagali, po državni pogodbi ni prepovedano medtem, ko je drugi odločno zavrnil takoimenovano »teritorialno načelo«

³³ »Vmesno poročilo«.

³⁴ IBID.

pri reševanju slovenskega vprašanja češ, da ga ustvarjalci državne pogodbe niso imeli pred očmi, saj bi drugače izdelali zemljevide tega ozemlja, kot so jih npr. izdelali za naftna polaja.³⁵

V razpravi so strokovnjaki načeli tudi vprašanje združevanja občin, ki je bilo, kakor znano, izvedeno z veljavnostjo od 1. januarja 1973. Opozarjali so predvsem na dejstvo, da so velikokrat občine z relativno visokim odstotkom slovenskega prebivalstva združili z večjimi občinami, v katerih je prevladovalo nemškogovoreče prebivalstvo. Da bi preprečili morebitne manipulacije so predlagali, da je treba akcijo štetja posebne vrste izvesti na osnovi stanja občin pred omejeno reformo. Prav tako so opozorili, da bi bilo treba iskati določen odstotek slovenskega prebivalstva v posamezni občini, ki bi bil odločilen za izvajanje določil pogodbe o vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije šele takrat ko bodo rezultati rednega ljudskega štetja leta 1971 preračunani na stanje nove občinske strukture.³⁶

Ko je študijska komisija za probleme slovenske narodnostne skupine na Koroškem poročala o svojem delu v takoimenovanem »Vmesnem poročilu« (Zwischenbericht), se je dotaknila tudi vprašanja vloge slovenske narodne manjšine v delu komisije. Ugotovili so, da so bili predstavniki Slovencev povabljeni na vse seje komisije vendar se jih niso udeležili. Zdelo pa se jim je tudi potrebno, da zapišejo zakaj v »Vmesnem poročilu« niso upoštevali edine pismene pripombe s strani manjšine, ki jo je k predlogu »Vmesnega poročila« ko komisiji poslal dr. Franci Zwitter. Zatrdili so, da se njegove pripombe niso nanašale na vsebini »Vmesnega poročila«.³⁷

Na koncu »Vmesnega poročila« pa so člani študijske komisije opredelili še naloge za bodoče delo, ki bo trajalo še dobro leto dni. Kot odprta vprašanja so opredelili določitev potrebnega odstotka manjšinskega prebivalstva, ki bi bil pogoj za izpolnitev državne pogodbe, omejitev ozemlja, na katerega se nanašajo določila te pogodbe, oblikovanje dvojezičnih topografskih napisov in oznak in končno vprašanja urednega in sodnega jezika.³⁸

Čeprav je študijska komisija za probleme slovenske narodnostne skupine na Koroškem razpravljala o dokaj široki paleti problemov manjšinske zaščite, se je vendarle pokazalo, da je ustanovitelj od nje zahteval le konkretne podatke, ki mu bodo služili za izpeljavo nameravane manjšinske politike. Samo tako si namreč lahko razlagamo dejstvo, da je zvezni kancler Kreisky, po medstrankarskih pogovorih 26. februarja 1975, zahteval od komisije, da določi takoimenovani pogojni odstotek. Ta je na svoji seji z dne 17. marca 1975 razpravljala o tej problematiki, razprave pa so se udeležili predvsem strokovnjaki, ki so svoje ugotovitve sporočili v takoimenovanem »Delnem poročilu« (Teilbericht). Komisija, oz. njeni strokovnjaki so se že na začetku poročila omejili in zapisali, da gre pri njihovih izjavah o tem problemu le za osebna mnenja, ne pa za kakršnokoli znanstveno izjavo. Vsi pa so bili med drugim mnenja:

1. Mednarodno obveznih pravil o pogojnem odstotku ni.
2. V mednarodni praksi je poznan pogojni odstotek od 5 do 25 odstotkov.
3. Prevzemanje tuje tozadevne prakse je nemogoče, ker pogojni odstotek določajo danosti posameznih držav.
4. Avstrija ne sme določiti takega pogojnega odstotka, da bi ji lahko očitali spodkopavanje državne pogodbe.

³⁵ IBID.

³⁶ IBID.

³⁷ IBID.

³⁸ IBID.

5. Enota, ki prihaja v poštev, je načelno občina.³⁹

Posamezniki pa so se o pogojnem odstotku opredeljevali takole:

Nettl, Matscher, Koja in Stourzh: 10 odstotkov za občino, 20 odstotkov za del občine. Svojo odločitev so utemeljevali z dejstvom, da bi tako zajeli 90 odstotkov vseh koroških Slovencev, pa tudi mednarodno bi se dalo tako stališče zagovarjati.

Kronsteiner: 5 odstotkov za občino, da ne bi s tem poslabšali že obstoječe manjšini prijazne ureditve.

Veiter: 5 odstotkov, ker bi s štetjem posebne vrste ne dobili prave slike etničnega položaja na Koroškem in bi ureditev zajela premalo občin; sicer bi se odločil za 10 odstotkov.

Inzko, Skadegard in Issatschenko: odklonili izjavo o pogojnem odstotku, ker so bili načelno zoper jezikovno štetje. Inzko je še dodal, da bi bilo to vprašnje treba rešiti v pogovorih med zvezno vlado in političnimi strankami ter slovensko manjšino.

Waldstein: se je vzdržal.

Ferrari: 25 odstotkov za občine, ker tako in tako ni mogoče zajeti vseh Slovencev, po njegovih ocenah pa bi z njegovim predlogom zajeli 10.000 od 17.000 Slovencev.

Mayrhofer: 30 odstotkov, zaradi tega, ker bi bila taka ureditev uporabna tudi na Gradiščanskem. Sicer pa naj bi odstotek določili v pogovoru z manjšino.⁴⁰

Študijska komisija za probleme slovenske narodnostne skupine na Koroškem je svoje delo končala na seji 8. julija 1975, ko so dokončno sprejeli sklepno poročilo in ga predali ustanovitelju, zveznemu kanclerju dr. Brunu Kreiskem. Sklepno poročilo, ki je bilo v skrajšani verziji objavljeno v dnevnem časopisu,⁴¹ daje kratek pregled (celo je dolge nepolne štiri strani tipkopisa op. p.) delovanja komisije. Iz njega razberemo, da se je komisija poleg cele vrste obrobnihih teoretičnih, primerjalnih in protokolarnih vprašanj ukvarjala predvsem z vprašanji ugotavljanja manjšine, problemom slovenščine kot uradnega jezika v upravi in sodstvu ter zadevno novo ali že obstoječo zakonodajo, pa še z vprašanjem minimalnega odstotka manjšinskega prebivalstva ter problemom dvojezičnih topografskih napisov in označb.

Vsako od navedenih vprašanj je dobilo v sklepnem besedilu dokončno obliko. Dokončna oblika vprašanj ugotavljanja manjšine in pogojnega odstotka je bila zapisana že v »Vmesnem« in »Delnem poročilu«. Razpravljanje o upravnem in sodnem jeziku, ki je temeljilo na manjšinskem sodnem zakonu iz leta 1959 in na vladnem predlogu zakona o upravnem jeziku na Koroškem iz leta 1960, pa je dobilo končno obliko v dveh zakonskih predlogih o slovenščini kot uradnem jeziku v upravi (nekoliko se dotikata tudi sodnega jezika), ki sta ju komisiji predložila na eni strani skupina Inzko-Veiter-Waldstein, na drugi strani pa predstavnik FPÖ Gero Ferrari-Brunnenfeld.

Večina članov komisije je bila mnenja, da naj pri upravnih oblasteh slovenščina načelno velja kot drugi uradni jezik, če se pristojnost teh oblasti razteza na občine, ki bodo po štetju posebne vrste in po določitvi pogojnega odstotka, veljale kot dvojezične. Sodišča naj bi uporabljala slovenski jezik kot drugi uradni jezik le takrat kadar bi v njihovo pristojnost sodila 1 do 3 dvojezične občine.⁴²

Postavitev dvojezičnih topografskih napisov naj bi bila po mnenju komisije odvisna od vsebine predlogov zakona o uporabi slovenskega jezika pred upravnimi oblastmi in sodišči. Napise naj bi dobile občine, ki bi jih prej omenjeni zakon navajal kot dvojezične. V poštev za napis naj bi prišli tudi deli takih občin,

³⁹ Delno poročilo Študijske komisije za probleme slovenske narodnostne skupine na Koroškem — Teilbericht — Der für minderheitrechtliche Regelungen im Sinne der Art. 7 par. 3 des Staatsvertrages von Wien erforderlichen prozentuellen Anteile von Minderheitengehörigen.

⁴⁰ IBID.

⁴¹ Kleine Zeitung, 18. 7. 1975, str. 2.

⁴² IBID.

medtem ko naj bi bili dvojezični le tisti kašipoti, ki kažejo v kraj, ki je tudi določen kot dvojezičen. V nobenem primeru naj bi ureditev dvojezičnih topografskih napisov ne prizadela zasebnih napisov.⁴³

Študijska komisija za probleme slovenske narodnostne skupine na Koroškem, ki je bila ustanovljena zato, da bi pomagala čim bolj širokogrudno, manjšini prijazno, predvsem pa v skladu z določili 7. člena pogodbe o Avstriji, rešiti nekatera vprašanja manjšinske zaščite, je končala svoje delo prav z nasprotnim rezultatom. Vsaj dvoje njenih stališč in priporočil je v neposrednem nasprotju z določili pogodbe o Avstriji. Komisija se je namreč odločila, da sta edina možna podlaga za izpolnitev člena 7 točke »ugotavljanje manjšine« in pogojni odstotek manjšinskega prebivalstva. Člani komisije so se sicer velikokrat poskušali skriti za paravan znanosti in niso dajali dokončnih odgovorov. Prelagali so odgovornost za posledice na politike, kancler Kreisky in avstrijska politika sta komisijo proglasila za posvetovalni organ, toda rezultati njenega delovanja so bili neposredno uporabljeni v dnevni manjšinski politiki.

Skoraj natančno leto dni po zaključni seji študijske komisije je namreč avstrijski parlament soglasno izglasoval t. i. paket manjšinskih zakonov, ki jih običajno imenujemo »sedmojuljska zakonodaja«. V njej so bile ne samo prevzete sugestije Študijske komisije za probleme slovenske narodnostne skupine na Koroškem, temveč v marsičem še poslabšane. To pa je že druga tema avstrijske manjšinske politike.

Zusammenfassung

»STUDIENKOMMISSION FÜR DIE PROBLEME DER SLOWENISCHEN VOLKSGRUPPE IM KÄRNTEN«

Die Abhandlung befasst sich mit der Gründung, Entwicklung und Tätigkeit jenes Organs, das Bundeskanzler Dr. Bruno Kreisky formierte, um die deutschsprechenden Nationalisten zu beruhigen und den Kärntner Slowenen eine Geste guten Willens zu zeigen. Beides hielt er für notwendig, da die deutsche als auch die slowenische Öffentlichkeit sehr aufgeregt war — die ersten wegen der Aufstellung der zweisprachigen topographischen Aufzeichnungen (in Übereinstimmung mit dem Gesetz vom Juli 6, 1972), letztere wegen des berühmten »Ortstafelsturms«, den die deutschsprechenden Nationalisten mit dem Kärntner Heimatdienst an der Spitze veranstalteten.

Der erste Vorschlag zur Gründung eines Organs, das das Gesetz über die zweisprachigen topographischen Aufzeichnungen zum Schaden der Kärntner Slowenen revidieren sollte, kam aus den Reihen der oppositionellen Volkspartei (ÖVP). Die spätere Formierung der Kommission ist daher eigentlich auf diesen Vorschlag zurückzuführen. Sie sollte sich prinzipiell mit der Durchführung des Artikels 7 des Österreichischen Staatsvertrages beschäftigen, doch stellte sich heraus, dass sie sich nur mit einigen Problemen im Zusammenhang mit diesem Artikel befasste.

Die Kärntner Slowenen lehnten eine Mitarbeit in der Kommission ab, da sie hauptsächlich als eine Art Expertenkommission tätig war. Sie begründeten ihre negative Stellungnahme damit, dass in der Kommission auch der Vertreter der »Windischen« und des Kärntner Heimatdienstes, Dr. Valentin Einspieler, sas. Sonst setzten sich die Kommissionmitglieder aus den Vertretern der Parteien, SPÖ, ÖVP und FPÖ, den Vertretern der slowenischen Minderheit, der beiden Kärntner Kirchen, sowie den Experten und Bürgermeister der Gemeinden, in denen die zweisprachigen topographischen Aufzeichnungen aufgestellt werden sollten, zusammen. Unter den Mitgliedern war auch der ausländische Minderheitenexperte, den Däne Povl Skadegard.

Die Kommission begann ihre Tätigkeit am 9. Februar 1973, im Palast Dietrichstein in Wien, mit Bundeskanzler Kreisky als Vorsitzenden. Ihre erste Aufgabe war die Klärung des Begriffes »die slowenische oder gemischte Bevölkerung« sowie die Feststellung der kleinsten territorialen Einheit, worauf sich die Bestimmungen des Artikels 7, Abs. 3, beziehen.

Im weiteren sollte auch geklärt werden, ob für die Durchführung der erwähnten Bestimmungen des österreichischen Staatsvertrages ein verhältnismässiger Prozentsatz der Bevölkerung notwendig ist. Es wurde festgestellt, dass die Begriffe »die slowenische

⁴³ IBID.

Bevölkerung« und »die slowenische Minderheit« eigentlich identisch seien, da sie den slowenischen Teil der gemischten Bevölkerung bezeichnen. Als die kleinste Einheit wurde die Gemeinde bestimmt, man entschloss sich auch für den verhältnismässigen Prozentsatz, obwohl man ihn nicht endgültig definierte.

Die folgende und sicher die wichtigste Aufgabe war die Ausarbeitung der Grundlagen für die Zählung besonderer Art, die die Kommission in der Form der sogenannten »Zwischenberichtes« dem Kanzler vorgelegt hatte. Die letzte Aufgabe war die Festlegung des verhältnismässigen Prozentsatzes. Dieser wurde nicht bestimmt, wenigstens nicht einheitlich, die grosse Mehrheit der Mitglieder war aber dafür. Dagegen waren Valentin Inzko, Povel Skadegard, Aleksander Issatschenko und Waldstein. Die anderen sprachen sich für den verhältnismässigen Prozentsatz in den Grenzen zwischen 5 und 30 Prozent aus.

Während ihrer ein wenig mehr als zweijährigen Tätigkeit befasste sich die Kommission auch mit der Regelung der slowenischen Sprache als zweiter Amtssprache vor den Gerichten und Verwaltungsbehörden. Es wurden zwei gesetzliche Entwürfe ausgearbeitet - die sogenannten Inzko-Weiter-Waldstein bzw. Ferrari-Brunnenfeld Entwürfe.

Die Studienkommission für die Probleme der slowenischen Volksgruppe im Kärnten, die mit der Absicht gegründet wurde, um einige Fragen des Minderheitenschutzes möglichst weitherzig, minderheitenfreundlich, vor allem aber in Übereinstimmung mit den Bestimmungen des Artikels 7 des Österreichischen Staatsvertrages, lösen zu helfen, beendete ihre Arbeit mit dem Gegenteil. Mindestens zwei ihrer Stellungnahmen sind im unmittelbaren Widerspruch mit den Bestimmungen des Österreichischen Staatsvertrages. Die Kommission beschloss nämlich, dass die Minderheitenfeststellung und der verhältnismässige Prozentsatz der Minderheitenbevölkerung die einzige mögliche Unterlage für die Durchführung des Artikels 7, Abs. 3, sei. Die Kommission versuchte sich zwar manchmal hinter die Wissenschaft zu verbergen und gab keine endgültigen Antworten. Sie verschob die Verantwortlichkeit für die Konsequenzen an die Politiker, Kanzler Kreisky und die österreichische Politik erklärten die Kommission als Beratungsorgan, doch die Ergebnisse ihrer Tätigkeit wurden unmittelbar in der täglichen Minderheitenpolitik angewendet.

Summary

"STUDY COMMISSION FOR PROBLEMS OF THE SLOVENE NATIONAL GROUP IN CARINTHIA"

The author describes the establishment, development and activity of this organ which was formed by the Austrian Federal Chancellor dr. Bruno Kreisky in order to calm the German speaking nationalists as well as to show the Slovenes a gesture of good will. He found that necessary, for both the German and the Slovene speaking population in Carinthia was very upset: the first because of setting up the bilingual topographical signs as result of the law, passed in July 6, 1972, the latter because of the »famous« attack on those signs (Ortstafelsturm), performed by the German speaking nationalists under the leadership of the Carinthian Heimatdienst.

The first suggestion to establish an organ which should revise the law on bilingual topographical signs to the detriment of the Carinthian Slovenes was given by the opponent Volkspartei (ÖVP). As result of that suggestion later on a commission was formed which should, fundamentally, be occupied with the implementation of the Article 7 of the Austrian State Treaty, but it proved that it discussed only some of the problems in connection with that article.

The Slovenes did not cooperate in the work of the Commission which was mostly active as a sort of subcommission of experts. They founded their negative point of view with the fact that one of the members of the Commission, dr. Valentin Einspieler, was also the representative of the so called "Windischers" as well as of the Carinthian Heimatdienst. The members of the Commission were otherwise the representatives of the Austrian parties SPÖ, ÖVP, FPÖ, of the Slovene minority, of both Carinthian churches, experts and mayors of the communes, in which the bilingual signs should be set up. Among the members of the Commission there was also an expert for minority problems from abroad, the Dane Povel Skadegard.

The Commission began with its activity on February 9, 1973 in the Palace Dietrichstein in Vienna and was presided by the Federal Chancellor Kreisky. The Commission's first task was to clear up the conceptions "Slovene or mixed population", definition of the smallest territorial unit, to which the stipulations of the Article 7, Par. 3 refer, as well as to find out the necessity for the considerable proportion of the minority population for implementation of the above mentioned stipulations of the Austrian State Treaty. The Commission ascertained that the conception "Slovene population" equals the conception the "Slovene minority", besides it denotes the Slovene part of the mixed population. The

Commission defined commune the smallest unity and also decided upon the considerable proportion, though it did not fix it.

The next and certainly the most important task, however, was elaboration of the grounds for the census of a special kind, which the Commission transmitted in the so called "Intermediate Account". The last task was the establishment of the considerable proportion. The members did not arrive to any decision, at least not a unitary one, but the majority was for it. Valentin Inzko, Povel Skadegard, Aleksander Issatschenko and Waldstein were against the considerable proportion. The others proposed that the considerable proportion should be somewhere in between 5 to 30 %.

During a little more than two years' of its activity the Commission also discussed the regulation concerning the Slovene language as second official language at law-courts and administrative authorities. There were two drafts worked out, the first one called Inzko-Weiter-Waldstein draft, the other Ferrari-Brunnenfeld draft.

The Study Commission for the problems of the Slovene national group in Carinthia, which was founded to help to the solution of some problems of the minority protection in accordance with the Article 7 of the Austrian State Treaty, a solution as benevolent and friendly towards the minority as possible, finished its work exactly with the contrary result. At last two of its points of view and recommendations are in direct opposition with the stipulations of the Austrian State Treaty. The Commission namely decided that the assertion of the minority and the considerable proportion of the minority population are the only possible basis for the implementation of the Article 7, Par. 3. The members of the Commission often tried, however, to hide themselves behind science and did not give the final answers. They shifted their responsibility for the consequences on the politicians; Chancellor Kreisky and the Austrian politics, on the other hand, declared the Commission the consult organ. But, the results of its activity were directly used in the daily minority politics.

Inštitut za narodnostna vprašanja (YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5; telefon 061/25 204 in 21 631) ima na razpolago poleg starejših številk revije »Razprave in gradivo — Treatises and Documents« še naslednje publikacije:

Luka Sienčnik — Bogo Grafenauer: Slovenska Koroška. Seznam krajev in politično-upravna razdelitev. Ljubljana 1945. (kmalu razprodano) . . . 20 din

Lavo Čermelj: Il vescovo Antonio Santin e gli Sloveni e Croati delle diocesi di Flume e Trieste—Capodistria. Ljubljana 1953. (kmalu razprodano) . . . 50 din

Lavo Čermelj: Tržaško ozemlje ter goriška in videmska pokrajina. Ljubljana 1958. . . . . 20 din

Čermelj Lavo: O ljudskem štetju v Trstu I. 1910. Zagreb 1958. . . . . 20 din

Drago Druškovič: Carinthian Slovenes: Some Aspects of Their Situation. 18 years after the signing of the Austrian State Treaty. Ljubljana 1973. . . . . 40 din

Janko Jerl — Gorazd Kušej — Svetozar Polič: The Special Statute (annex to the London Memorandum of Understanding) and some elements of the legal situation of the Slovenian ethnic group in Italy and of the Italian in Yugoslavia. Ljubljana 1974. . . . . 10 din

Twenty Years Overdue. Slovene and Croat Minorities in Austria. Ljubljana 1976. . . . . 10 din

Sodobna vprašanja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji.

Ljubljana 1976. . . . . 10 din

Gradivo s »Posvetovanja o aktualnih vprašanjih slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji« 28. maja 1976 v Ljubljani.

Actual Questions of the Slovene and Croat Minorities in Austria. Ljubljana 1976. . . . . 30 din

Aktuelle Fragen der slowenischen und der kroatischen Minderheit in Österreich. Ljubljana 1976. . . . . 30 din

Problem manjšin v jugoslovansko-avstrijskih odnosih. Članki in dokumenti. Beograd 1977. . . . . 50 din

Le problème des minorités dans les rapports yougoslavo-autrichiens. Recueil d'articles et de documents. Beograd 1977. . . . . 50 din

Tone Zorn

LETO DNI AVSTRIJSKEGA ZAKONA O NARODNIH SKUPNOSTIH

I.

Vsebina in ozadje zakona o narodnih skupnostih ter ostalih s tem zakonom povezanih zakonskih določil z dne 7. julija 1976, je bila do sedaj najtemeljiteje obdelana v publikaciji *Sodobna vprašanja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji — Savremena pitanja slovenske in hrvaške manjšine u Austriji*, Ljubljana 1976. Gre za analizo, katere ugotovitve mestoma potrjuje tudi del avstrijske strokovne literature.¹ Analiza je predvsem pokazala, da so izhodišča te zakonodaje izključno restriktivne narave, ter da nimajo za cilj zaščito obeh manjšin, niti njuno pospeševanje na vseh področjih družbenega življenja, ampak, nasprotno, zaščito večinskega, nemško govorečega prebivalstva pred prizadeto manjšino. Pokazalo se je tudi, da pri zakonodaji ne gre za popraviljanje škode, ki je nastala v Avstriji zaradi genocidne politike nacistične oblasti do obeh manjšin, ampak da julijska zakonodaja z ugotavljanjem manjšin (»štetjem posebne vrste«) to politiko samo nadaljuje. Zakonodaja izraža dalje načelen dvom v obstoj slovenske in hrvaške manjšine, saj pogojuje ugotavljanje istovetnosti obeh manjšin z vladno odredbo, ter je s tem ne le v nasprotju z določili avstrijske državne pogodbe, ampak pomeni nadaljnje poslabšanje pravnega položaja slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Štajerskem in Gradiščanskem.²

Ko se Theodor Veiter dotika julijske zakonodaje sicer omenja, da ta vsebuje tudi pozitivne elemente, k temu pa dodaja vrsto kritičnih opozoril. Tako podčrtuje, da so koroški Slovenci proti ugotavljanju manjšine, predvsem pa poudarja, da predstavlja zakon »diktat večine« ter ob tem povzema ugovore slovenske skupnosti proti zakonu. Dalje zavrača uradno avstrijsko stališče, da gre pri zakonu za »pospeševalno« manjšinsko pravo ter ga tudi nadrobneje opredeljuje, med drugim z ugotovitvami, podanimi v knjigi *Sodobna vprašanja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji* ... Nadaljnja Veitrova ost je uperjena proti zakonodajalčevi 25 % klavzuli kot pogoju za postavitve dvojezičnih krajevnih napisov. Kritični pogled so tudi naletela določila o uporabi slovenščine pred sodiščem, o predvidenih narodnih sosvetih (ki jih v načelu sicer pozitivno vrednoti) pa pravi, da obstoječa zakonodaja omogoča vključiti vanje tudi »smrtne sovražnike« narodnih skupnosti, podobno kot se je to zgodilo z znano Kreiskyjevo komisijo, namenjeno problemu slovenske koroške skupnosti (običajno imenovano Orstafelkommission; tu ima Veiter v mislih vključitev v to komisijo podpredsednika Kärntner Heimatdienst dr. Valentina Einspielerja).

Ob citirani razpravi se je Veiter dotikal julijske manjšinske zakonodaje še v vrsti prispevkov, objavljenih v dunajskem tedniku *Die Furche*. 3. julija 1976 je na primer pisal, da se gotovo lahko pritrudi »mnogočem, kar vsebuje zakon o narodnih skupnostih«, po drugi strani pa opozarja na tisti del julijske zakonodaje, ki dejansko predstavlja »uradno ugotovitev manjšine« ter mora kot taka imeti za

¹ Theodor Veiter, *Volksgruppenrecht und Volksgruppenproblematik. Der Donauraum*, Wien, zv. 1/2, 1976, 54—69.

² *Sodobna vprašanja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji — Savremena pitanja slovenske i hrvatske manjine u Austriji*. Ljubljana 1976, 61

posledico »naravnost strahotno decimiranje zavednih pripadnikov manjšin predvsem na Koroškem« pa tudi na Gradiščanskem. Ko govori o 25 % klavzuli kot pogoju za uveljavitev dvojezičnih krajevnih (»topografskih«) napisov Veiter temu pogoju daje značaj etnocida³ ter se s tem pridružuje opozorilom citirane knjige o sodobnih vprašanih slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji. Opozorilo o etnocidu je Veiter ponovil še julija 1977.

Za razumevanje julijske zakonodaje je vsekakor poučno poročilo, objavljeno v graškem listu Südost Tagespost 1. julija 1976, po katerem so ob sprejemanju zakonskega osnutka v ustavnem odboru dunajskega parlamenta pričeli predvsem koroški poslanci iz strahu pred domačo (nacionalistično) reakcijo postavljati nove (protislovenske) zahteve. Koroška ljudska stranka je na primer »v načelu« sicer sprejemala osnutek, vendar pa je ob tem postavila vrsto novih pogojev glede izvedbe predvidenega »štetja posebne vrste«. Poleg tega so nekateri poslanci socialistične stranke, skupaj s predstavnikom FPÖ Scrinzijem, zahtevali nadrobnejša »pogajanja o zakonu«, češ da so »ostali mnogi žgoči detajli zakona nerazjasnjeni«. Značilno je še, da je v tem času predsednik avstrijskih sindikatov ter avstrijskega parlamenta Anton Benya označil »koroški konflikt« za »izrazito politično vprašanje«,⁵ ter s tem plastično označil način njegovega urejanja na strani treh avstrijskih parlamentarnih strank. V teh dneh so se stranke dogovorile še za naslednje »manjše spremembe (manjšinskega) paketa«: vsako leto naj se predloži dunajskemu parlamentu poročilo o položaju koroških Slovencev, dalje sklep, da se pri štetju posebne vrste »vse ki navedejo o manjšinskem jeziku še kak drugi jezik« prišteje k manjšini, gospodarsko podpiranje koroškega obmejnega prostora naj se izvaja tako kot drugod v Avstriji, pač pa je socialistična večina zavrnila predlog ljudske stranke po katerem bi morale biti izvedbene odredbe zakona o narodnih skupnostih enoglasno sprejete v glavnem odbor dunajskega parlamenta.⁶

Zakonodajni dogovor treh strank o zakonu o narodnih skupnostih je 7. julija potrdil dunajski parlament. Značilno je, da so se odgovorni politiki vendarle zavedali diskriminacijske narave tega zakona in ostalih v tem času sprejetih ukrepov na manjšinskem področju. Tako je kancler Kreisky že predvideval slovenski bojkot »štetja posebne vrste« ter poudaril, da bo ugotavljanje manjšine kljub temu izvedeno, ter dodal, da se bo šele potem videlo »kaj bo iz tega nastalo«. Tisk je tudi objavil dogovor treh strank o urejanju manjšinskega vprašanja. Ta med drugim določa še vnaprejšnje soglasje parlamentarnih strank na področju manjšinske zaščite. Dogovor tudi govori o pripravah za »štetje posebne vrste« ter določa, da je treba podatke tega štetja obdelati na podlagi občinske ureditve iz leta 1955. Po dogovoru je treba pravočasno pripraviti ustrezne akte namenjene ustanovitvi narodnih sosvetov. Značilno je določilo, da bo vprašanje prepustitve hrvaščine kot dodatnega uradnega jezika urejeno šele s prihodnjem dogovorom treh strank. Ob koncu dogovor treh strank pravi, da se v sedanjem trenutku ne predvideva nova manjšinska šolska ureditev, kar pa ne pomeni da ne bo prišlo po uveljavitvi zakona o narodnostnih skupnostih do pogajanj tudi o tem vprašanju.³

Razumljivo je, da je tisk parlamentarnih strank julijsko zakonodajo pozdravil. Socialistični je celo prinesel kanclerjevo zagotovilo, da bo na podlagi zakona o narodnih skupnostih »člen 7 državne pogodbe mogoče po črki in duhu v celoti

³ Die Furche, Wien, 28. februar 1976, št. 9.

⁴ Prav tam, 17. julij 1977, št. 29.

⁵ Kleine Zeitung, Klagenfurt, 2. julij 1976, št. 151.

⁶ Salzburger Nachrichten, Salzburg, 2. julij 1976, št. 151.

⁷ Po povzetku v Kärntner Tageszeitung, Klagenfurt, 7. julij 1977, št. 152.

⁸ Prav tam.

izpolniti. Parlamentarno obravnavanje te materije — je še dodal — pa je dokaz, da resno misli storiti (na tem področju) mnogo več kot to zahteva državna pogodba.«⁹

Iz tega je še poučna izjava dr. Felixa Ermacora, avstrijskega manjšinskega izvdenca ter poslanca ljudske stranke, da pomeni zakon o narodnostnih skupnostih »skorajda« model za urejanje evropskih manjšinskih vprašanj. Dejal je tudi, da bi se moglo ob julijski zakonodaji govoriti o reviziji državne pogodbe, v kolikor bi izvedba te zakonodaje zavisela od posebnega ljudskega štetja. To pa v tem primeru ne drži, saj zakonodaja predvideva le »tajno povpraševanje« prizadetega prebivalstva, ki ga je mogoče označiti (upoštevajoč vse pomisleke) le kot »orientacijska pomoč«. Podobno kot Kreisky je tudi Ermacora menil, da je normativni dolg Avstrije na področju izpolnjevanja obvez državne pogodbe z zakonom o narodnostnih skupnostih »več kot izpolnjen«.¹⁰

Poglede SPÖ kot vodilne politične stranke na slovensko vprašanje je v prihodnjih dneh dal tudi koroški deželni glavar Leopold Wagner. Na vprašanje, kakšen naj bo »zgodovinski kompromis« med obema narodnostnima skupnostima na Koroškem, je dal vedeti, da bi bil tak »kompromis« mogoč s pristankom slovenske manjšine na julijsko zakonodajo z vsemi njenimi posledicami, se pravi tudi na »štetje posebne vrste«. K opozorilu manjšine, da bo bojkotirala ta nedemokratični postopek je Wagner ponovno zatrdil, »da mnogi Slovenci ne pristajajo na grožnje z bojkotom«. Govoril je še o Kärntner Heimatdienstu ter poudaril, da prepoved te protimanjšinske organizacije ne pride v poštev,¹¹ ali drugače rečeno: za avstrijskega zakonodajalca ne velja zadevno določilo člena državne pogodbe, ki prepoveduje delovanje protimanjšinskih organizacij.

Še več. Le nekaj dni zatem je glasilo koroških socialistov zapisalo, da je treba Slovincem »instalirati« novo vodstvo, se pravi, da je treba Slovincem vsiliti take voditelje, ki se bodo v vsem uklanjali nemškemu nacionalizmu. Med poskusi te vrste pomeni tudi ustanovitev takomenovanega Dachverbanda der Kärntner Volksgruppen povojnega priseljenca na Koroško Helmuta Paradeisa. Tisk je tudi objavil, da je namen Dachverbanda »pospeševanje varstva in ohranitev koroških jezikovnih manjšin« med katere bi po koroški logiki utegnili spadati tudi »vindišarji«. Najavljeno je bilo ustanavljanje krajevnih organizacij Dachverbanda, pa tudi prevzem obstoječih organizacij slovenske skupnosti (!). Predvsem pa naj bi Dachverband skrbel za »krepitev domovinske povezanosti (Slovencev) v skupni Koroški in avstrijski domovini«. Značilno je, da so ob najavi nove organizacije sprejeli Paradeisa predstavniki vseh treh v dunajskem parlamentu zastopanih političnih strank, ter celo predsednik republike Avstrije Rudolf Kirchschläger.¹³ Kljub temu, da bi poskus Paradeisovo pomočjo razbiti enotnost slovenske manjšine ni uspel, se poskusi diskreditirati vodstvo obeh osrednjih slovenskih organizacij niso poglobili. Med njimi naj še zlasti omenimo trditev avstrijskega zunanjega ministra W. Pahra, da predstavnikom slovenske skupnosti manjka vsaka demokratična legitimacija predstavljati slovensko manjšino.¹⁴

Ob tem je značilno, da je Pahr še pred imenovanjem za zunanjega ministra poudarjal, da ima vsak Slovenec pravico se asimilirati v večinski narod ter, da se asimilacija te vrste ne more »prepovedati«.¹⁵ V celoti gre pri tej izjavi za stališče, ki

⁹ Kärntner Tageszeitung, 8. julij 1976, št. 153.

¹⁰ Arbeiter Zeitung, Wien in Kärntner Tageszeitung z dne 18. julija 1976, št. 178 in 162.

¹¹ Kärntner Tageszeitung, 20. julij 1976, št. 163.

¹² Prav tam, 24. julij 1976, št. 193.

¹³ Volkszeitung, Klagenfurt, 17. november 1976, št. 310.

¹⁴ Neue Zeit, Graz, 6. maj 1977, št. 104; Vokszeitung, 6. maj, 1977, št. 104.

¹⁵ Kärntner Tageszeitung, 28. avgust 1976, št. 229.

ga zagovarjajo vse tri parlamentarne stranke; tako znana izjava enega od predstavnikov koroške ljudske stranke, da prostovoljno asimilacija ne pomeni nesreče za pripadnike prizadete manjšine.¹⁶

Še zlasti zanimiva je ocena, ki jo je o avstrijski manjšinski zakonodaji dal bivši deželni glavar Hans Sima. Na vprašanje o letu 1972. je dejal: »Politika, na kateri je bil 1972 zasnovan tudi zakon o postavljanju dvojezičnih napisov na Južnem Koroškem je po mojem mnenju pomenila zavesten napor za iskanje stranske poti, v katero bi privolili tudi koroški Slovenci in ki bi bila sprejemljiva tudi za naši sosed, Slovenijo in Jugoslavijo... Sicer pa smo se za tako politiko dogovorili vsi na čelu s kanclerjem Kreiskim in s tedanjim zunanjim ministrom, današnjim predsednikom Kirchschrägerjem in z vodstvom socialistične stranke na Koroškem«. Na vprašanje o usklajenem nastopanju vseh treh parlamentarnih strank kar se tiče manjšinske zaščite je Sima odgovoril, da je taka linija lahko zaželena le, če ima namen »usklajevanje v smeri iskanja rešitev, ki bi jih enako sprejeli tudi slovenska manjšina. Če pa iščejo enotnost samo zato, da bi uresničili cilje, za katere se že leta borijo ljudje iz Heimatdiensta, pomeni to, da se skušajo izogniti sprejemljivi rešitvi«. ¹⁷

II.

V takem ozračju, ki ga še posebej označuje znani septembrski napad avstrijskih orožnikov na slovenske mladince ob odkritju spomenika koroškemu abverkemferjem v Škocjanu dne 8. avgusta 1976 so se pričele priprave za »štetje posebne vrste«. Med prvimi glasovi namenjenimi štetju je omeniti izjavo koroškega deželnega glavarja Leopolda Wagnerja, da njegova stranka ob štetju ne bo nastopila s propagandno dejavnostjo in da se socialistična stranka ne bo priključila pobudi ljudske stranke o skupni »pojasnjevalni kampanji« parlamentarnih strank. Dalje izvemo, da so na strankarskih pogajanjih na Dunaju poudarili, da za razvoj koroškega vprašanja ne bi bilo koristno, kolikor bi bilo jezikovno štetje preplavljeno z »agitacijskim valom«. Pač pa je bil Wagner prepričan, da bodo masovna komunikacijska sredstva opravila svojo dolžnost.¹⁸ Značilna je bila dalje napoved ljudske stranke, da se bo stranka v primeru socialistične zavrnitve skupnega nastopa prizadevala za »stike« s Kärntner Heimatdienstom in Abwehrekämferbundom.¹⁹

Enako kot deželni glavar, je zavrnil skupno pojasnjevanje tudi avstrijski kancler. Pojasnil je, da podobnega sklepa niso parlamentarne stranke nikoli sprejele, ter dejal, da so izhodišča manjšinske politike pri vsakih od treh parlamentarnih strank različne in da je edino skupno načelo treh strank: »sodelujte pri izpolnitvi zakona«. Kancler je med drugim menil, da bi skupna akcija utegnila dobiti »dramatične akcente« ter bila enaka »nacionalni stiski«. Dalje je opozoril, da bo pričela vlada za obsežno objektivno pojasnjevalno kampanjo, med katero bo tudi sam dvakrat obiskal Koroško.²⁰ Opozoriti je še na kanclerjevo misel, da pomeni najavljeno »tajno ugotavljanje jezika« enega kompromisov, ali po povzetku v koroškem tisku »pri prizadevanjih za konsenz treh strank so bili sklenjeni kompromisi. Eden teh je po kanclerju tudi takoimenovano tajno jezikovno ugotavlja-

¹⁶ Kleine Zeitung, 1. junij 1977, št. 123.

¹⁷ Delo, Ljubljana, 8. september 1976, št. 210; Salzburger Nachrichten z istega dne, št. 9.

¹⁸ Kleine Zeitung, 1. september 1977, št. 203.

¹⁹ Salzburger Nachrichten, 17. september 1977, št. 217.

²⁰ Neue Zeit, 22. september 1977, št. 264.

nje».²¹ Značilno je, da je avstrijska politika ob poskusu, da bi tudi Slovenci pristali na tak kompromis, skušala v to vpreči južnotirolskega deželnega glavarja Silviusa Magnagna.²²

Videti je, da je bila Wagnerjeva izjava le taktične narave, saj je SPÖ pričela že v prihodnjih dneh z lastno pojasnjevalno kampanijo imenovano »socialistična stranka drži besedo«²³ in je socialistični tisk označeval zakon o narodnih skupnostih »po eni strani za izpolnitev še preostalih obveznosti državne pogodbe, po drugi pa za moderni zakon, ki urejuje manjšinsko zaščito v Avstriji bolje kot v katerikoli drugi evropski deželi«.²⁴

Znana je tudi izjava kanclerja Kreiskega, da gredo določila julijske zakonodaje daleč preko obveznosti državne pogodbe.²⁵ Vzporedne so bile dalje sporadične trditve avstrijske vladne stranke, po katerih vodstvi obeh slovenskih osrednjih organizacij na Koroškem, Zveze slovenskih organizacij in Narodnega sveta koroških Slovencev ne predstavljata manjšine; koroški tisk te stranke pa je celo predlagal kanclerju, naj si med manjšino poišče nove »partnerje«.²⁶ Znana je dalje izjava takrat designiranega zunanjega ministra W. Pahra, da gre pri avstrijskem manjšinskem problemom (mišljeni so bili koroški Slovenci) v prvi vrsti za notranjo avstrijsko zadevo.²⁷

V začetku oktobra je tisk sporočil, da se bo vsedrjavno pojasnjevanje »štetje posebne vrste« pričelo 10. oktobra, se pravi na obletnico koroškega plebiscita. Javnost je izvedela, da bo med drugim izšla posebna propagandna brošura (stroški zanjo naj bi znašali vsaj pet milijonov šilingov), vsi stroški za predvideno štetje pa naj bi znašali 20 do 25 milijonov šilingov (v primerjavo: dosedanje subvencije manjšinam za kulturno dejavnost so v najboljšem primeru znašale le nekaj sto tisočakov). Sklenili so tudi, da bodo predvidena štetja parlamentarne stranke pojasnjevale ločeno.

Medtem, ko je kancler konec septembra označil julijsko zakonodajo kot akt, ki gre preko okvira obveznosti državne pogodbe, pa jo je imel med pojasnjevalno kampanijo v Velikovcu za nekakšen kompromis pogojen s soglasjem parlamentarnih strank. Dejal je, da se ugotavljanju manjšine ni dalo odpovedati, kajti manjšinsko vprašanje je mogoče rešiti le ob sodelovanju vseh političnih faktorjev v državi (torej brez sodelovanja neposredno prizadete manjšine in proti njeni volji), ter poudaril, da sta opozicijski ljudska in svobodnjaška stranka pokazali močno »kooperativnost« pri urejevanju manjšinskega vprašanja. — Iz Arbeiter Zeitung izvemo, da po kanclerjevem mnenju obstoječa koroška šolska ureditev popolnoma odgovarja državni pogodbi, medtem ko naj zakon o narodnostnih skupnostih pomeni primerno osnovo za izpolnitev člena 7 po »besedi in duhu«. Kancler se je tudi postavil v bran napovedanega štetja posebne vrste. Štetje je označil za interes države, da dobi »s tajnim in neuplivanim ugotavljanjem podoba o demografski sestavi prebivalstva«, ker slovenski voditelji odločno zavračajo podatke dosedanjih ljudskih štetij, ali drugače rečeno: kancler se je ob tej priložnosti postavil v bran diskriminacijskih jezikovnih podatkov avstrijskih ljudskih štetjih v prvi in drugi avstrijski republiki.²⁸ Kancler je tudi podčrtal, da bo »tajno ugotavljanje materinščine služilo kot »orientacijska pomoč« ter dodal, da »uporaba

²¹ Kärntner Tageszeitung, 24. september 1976, št. 220.

²² Kleine Zeitung, 25. september 1976, št. 224.

²³ Kärntner Tageszeitung, 28. september 1976, št. 220.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Neue Zeit, 30. september 1976, št. 252.

²⁶ Kärntner Tageszeitung, 30. september 1976, št. 225.

²⁷ Prav tam, 2. oktober 1976, št. 227.

²⁸ Vladimir Klemenčič, Manipulacija sa statističkim podacima na štetu manjine v Austriji. Problem manjina u jugoslovansko-avstrijskim odnosima, Beograd 1977, str. 106—122.

določil zasidranih v zakonu o narodnostnih skupnosti« ne bo odvisna od najavljenega štetja. Istočasno pa je zagrozil, da v kolikor štetje ne bo uspelo, bo treba najti drugačne »orientacijska pomagala« pri ugotavljanju številčnosti manjšine ter njene teritorialne razporejenosti.²⁹

Skupaj z grožnjami je bilo opaziti poskuse vladne stranke, da bi manjšina vendarle pristala na julijsko zakonodajo. Tako je koroški deželni glavar nekaj dni pred »štetjem posebne vrste« najavil ponovne »pragmatične pogovore« s predstavniki slovenskih organizacij, se pravi s tistimi, ki jim je po drugi strani socialistična stranka odrekala zakonito predstavljati manjšino. Vendar je ostalo le pri pobudi, saj je Wagnerjev napor naletel na takojšnjo zavrnitev ljudske stranke.³⁰

Ob političnih strankah se je v »pojasnjevalno kampanijo« vključila tudi vlada z objavo vrsto časopisnih in televizijskih oglasov. Prvič so se v večinskem koroškem tisku pojavili tudi slovenski oglasi, vendar v slabi slovenščini. Po drugi strani pa je znano, da je plačani oglas objavil tudi koroški fašistični list Unser Kärnten.

Zlasti je podčrtati, da so tik pred obletnico koroškega plebiscita tri koroške parlamentarne stranke izdale skupen poziv Koroščem, naj se udeleže »tajnega ugotavljanja materinščine«. Za stališče treh strank je značilno, da poziv izhaja iz subjektivnega principa pripadnosti posameznika k določeni narodnosti ter pri tem vzporeja strankarsko pripadnost s pripadnostjo posameznika k »narodnostni ali jezikovni skupini«. Poziv pravi, da bodo rezultati štetja poslužili za »podlago pri izpolnitvi ukrepov, predvidenih člena 7 državne pogodbe«. Med drugim v pozivu beremo, da je »vsak demokratično misleč Avstrijec pozvan, da se udeleži tajnega ugotavljanja materinščine«, ali drugače rečeno: napovedani bojkot manjšine naj bi pomenil akt nedemokratičnosti in ne morda obrambe manjšine pred nedemokratičnim postopkom avstrijskih oblasti.³¹

Potem, ko je manjšina napovedala bojkot »štetja«, so se pričeli v večinskem avstrijskem tisku pojavljati spekulativni zapisi o »pomagalih«, če bi bojkot vendarle ne uspel. Spremljalo jih je obsežno prepričevanje Korošcev, naj se vendar udeležijo napovedanega štetja (»volitev«) ter s tem izpolnijo svojo državljanjsko dolžnost. Nacionalistični tisk in organizacije pa so pričele pozivati prizadete, naj se ob tej priložnosti odpovejo slovenskemu jeziku v korist nemške »materinščine«. Neodvisni avstrijski tisk je to zahtevo takole označil: »trditi, da je napoved nemščine kot maternjega jezika pri ljudskem štetju odločitev za Avstrijo, je zgodovinska laž...« ter dodajal, da bi znana plebiscitna odločitev leta 1920 ne bi bila možna brez »znatnega števila glasov slovenske narodne skupnosti«. ³² Svoje je ob 10. oktobru prispeval tudi Kärntner Heimatdienst z vrsto prireditev in nastopov (na primer v Velikovcu), v očitni težnji ponoviti plebiscitno protislovensko vzdušje iz leta 1920.³³

K pozitivnejšim glasom pred 14. novembrom se je tokrat pridružil tudi južnotirolski deželni glavar Magnago; po njegovem naj bi bil 25 % delež ugotavljenega jezikovno slovenskega prebivalstva kot pogoj za postavitve dvojezičnih krajevnih napisov vendarle previsok. Po njegovem ta spodnja meja lahko znaša 15 %, nikakor pa ne bi mogla biti pod 10 %.³⁴ K vprašanju se je oglasil tudi Leopold Wagner ter v intervjuju za avstrijski radio o 25 % dejal: »Petindvajset odstotkov ni mogoče določiti do pičice natančno. Nihanja rojstev lahko prine-

²⁹ Arbeiter Zeitung, 25. oktober 1976, št. 286.

³⁰ Kleine Zeitung, 6. november 1976, št. 258.

³¹ Kärntner Tageszeitung in Volkszeitung, 7. oktober 1976, št. 271.

³² Salzburger Nachrichten, 12. oktober 1976, št. 228.

³³ Arbeiter Zeitung, 13. oktober 1976, št. 274.

³⁴ Südost Tagespost, Graz, 17. oktober 1976, št. 242.

sejo tu malo več, tam malo manj«, kar bi se moglo razlagati s fleksibilnim glavarjevim pristopom do tega vprašanja. Vendar pa je še isti dan pribil, da bo topografska dvojezičnost uvedena le tam, kjer bo zapisalo najmanj 25 % ljudi slovenščino za materinski jezik ter dodal »14. novembra bodo šteli 'windisch' ločeno in (tega govora) ne bodo prišteli ne k nemščini ne k slovenščini«. Štajersko socialistično glasilo *Neue Zeit* je ob Wagnerjevih izjavah ugotavljalo, da gre pri njih za »odklon od raznih poprejšnjih izjav, v katerih je bilo jasneje poudarjeno, da gre pri štetju le za orientacijsko pomagalo«. ³⁵ Kljub temu je z izjavo povedal več, kot je želel povedati, predvsem pa je skušal zbuditi prepričanje o nesmiselnosti napovedanega slovenskega bojkota, saj je po njegovem nesmiselno se pripraviti o tem, ali je zakon o narodnih skupnostih dober ali slab, ter je grozeče zažugal, da v Avstriji velja to, kar sklene parlament. O prizadevanju socialistične stranke leta 1972 o ureditvi vprašanja dvojezičnih topografskih napisov je dejal: »Priznam, da je socialistična stranka s poskusom, da sama uredi vprašanje dvojezičnih krajevnih napisov storila težko napako. Iz tega smo se naučili in danes nosijo vse (parlamentarne) stranke odgovornost«, zakon narodnih skupnostih pa je ob tej priložnosti označil kot primer, ki naj velja za vso Evropo. ³⁶ V »pojasnjevalno« kampanijo se je med obiskom Koroške vključil tudi predsednik republike Avstrije Rudolf Kirchschläger. Po njegovem naj bi bil zakon o narodnostnih skupnostih izraz »pozitivnega osnovnega stališča do manjšine«, pa tudi to da je julijska zakonodaja obe naši manjšini »zaščitila« in »zavarovala«. ³⁷ Da bi pokazal upravičenost »štetja posebne vrste« je Leopold Wagner med »pojasnjevalno« kampanijo tudi poudarjal, da za tremi parlamentarnimi strankami stoji 94 % vsega koroškega prebivalstva, ali drugače rečeno: 94 % vseh prebivalcev, torej tudi večina Slovencev, podpira julijsko zakonodajo ter njene posledice. Stališče deželnega glavarja je seveda imelo kritično odmevnost med socialistično usmerjenimi Slovenci. ³⁸ Wagner je v tem času zavračal dalje kritična opozorila, da Kärntner Heimatdienst »diktira strankam« v manjšinskem vprašanju, ³⁹ vendar pa je njegov tisk — kar je še posebej značilno — poudarjeno povzema protimanjšinska stališča te organizacije. Med njimi tudi trditev, da je »po desetletnih prizadevanjih tako daleč, da bo vsem Korošcem — seveda tudi Slovencem — priznan svoboden priznavalen princip«. In naprej: »ugotavljanje jezika je akt demokracije ter v nobenem primeru nima 'diskriminacijskega' (značaja) kot to napačno postavljajo slovenski voditelji«. O napovedanem bojkotu pa v heimatdienstovem zapisu beremo, da je »popolnoma nesmiselen«. Značilno je, da je osrednje glasilo koroških socialistov ponatisnilo tudi trditev, po kateri so narodno zavedni Slovenci »nacionalni komunisti«. ⁴⁰

Čeprav so socialisti zavrnil skupen propagandni nastop treh parlamentarnih strank, je vendarle prišlo v občini Škocijan do dogovora krajevnih vodstev treh parlamentarnih strank o skupnih »pojasnjevalnih« nastopih. Poročilo o dogovoru pravi, da »tri stranke upajo, da bo primer škocijanske občine našel posnemanje«. ⁴¹

Pač pa je sedaj postala znana izjava designiranega avstrijskega zunanjega ministra W. Pahra, dana 22. julija predstavnikom slovenske skupnosti o značaju avstrijske manjšinske politike. Ob tej priložnosti je Pahr priznal popolno zavežnost avstrijske manjšinske politike ter opozoril, da je lahko edinole bojkot na-

³⁵ Prim. Delo, 21. oktober 1976, št. 247.

³⁶ Kärntner Tageszeitung, 19. oktober 1976, št. 241.

³⁷ Prim. Delo, 19. oktober 1976, št. 245.

³⁸ Prim. Kärntner Tageszeitung, 21. oktober 1976, št. 243.

³⁹ Prav tam, 23. oktober 1976, št. 245.

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Kärntner Tageszeitung, 28. oktober 1976, št. 248 in Kleine Zeitung z istega dne, št. 251.

povedanega »štetja posebne vrste« izhod iz zagate, saj bi na tej podlagi prišlo do pogajanj (s Slovenci) o pragmatični rešitvi manjšinskega vprašanja.⁴² Pač pa je v javnosti Pahr zaigral na ostrejšje strune. V primeru, da bi »štetje posebne vrste« ne dalo uporabnih podatkov je tako napovedal pritegnitev drugih »orientacijskih sredstev«, kot na primer jezikovnih podatkov štetja leta 1971,⁴³ istemu namenu pa bi lahko služili tudi podatki o številu slovenskih učencev (prijavljenecv k dvojezičnemu pouku), število naročnikov slovenskih listov, članstvo slovenskih kulturnih organizacij ter moč slovenskih zadrug.⁴⁴

Pahr je v razgovoru s časnikarji v tem času priznal, da je postalo vprašanje zaščite slovenske in hrvaške manjšine eno osrednjih avstrijskih notranjepolitičnih vprašanj, dejstvo, ki pojasnjuje sočasna prizadevanja oblasti in parlamentarnih strank, da bi vsaj v določeni meri vendarle uspele s »štetjem posebne vrste«, med drugim tudi z pritiskom na manjšino, da bi pristala na julijsko zakonodajo ter na njena določila.

»Pojasnjevalna« kampanija ni bila omejena le na parlamentarne stranke ter vladne organe, ampak se je ob Kärntner Heimatdienstu vključevala vanje tudi vrsta siceršnjih nemškonacionalnih organizacij, tudi takih z neonacističnim značajem (na primer ANR, Aktion Neue Rechte). Ostalo pa ni le pri prepričevanju Slovencev, da bi se dali prešteti, ali še bolje, da bi se odpovedali svojemu jeziku, ampak so, podobno kot že večkrat dvigale temperaturo tudi bombe. V noči med 30. in 31. oktobrom je bil razstreljen partizanski spomenik na Komlju, tik pred 14. novembrom pa je počila bomba na železniški progi Celovec—Sinča vas.⁴⁵

Dokumentacija tudi opozarja, da so uradne oblasti skušale pred 14. novembrom zamegliti pravi značaj protimanjšinskega ukrepa. Še zlasti bi pokazali na izjavo W. Pahra, po kateri izvedba zakona o narodnostnih skupnosti ni odvisna od danega štetja. Slednje po njegovem tudi ne predstavlja »ugotavljanja« manjšine, ampak je le eno od več »orientacijskih pomagal«. Zatrnil je celo, da so predstavniki manjšine na predhodnih razgovorih sprejeli 95 % vseh določil zakona o narodnostnih skupnostih pa tudi to, da je le postavitve dvojezičnih krajevnih napisov povezana »z znatno večino« (četrtno) pripadnikov manjšine.⁴⁶ Samo »štetja posebne vrste« pa je tisk vrednotil kot »mešanico med volitvami in štetjem«, ali drugače rečeno: pri napovedanem štetju ne gre za ugotavljanje jezikovne pripadnosti južnokoroškega prebivalstva, ampak za »volilno« (subjektivno) odločanje prizadetih k tej ali drugi narodnosti. S tem pa postane razumljiva »pojasnjevalna« kampanija parlamentarnih strank, ki je na Koroškem vodila k prizadevanju, da bi se Slovenci odrekli materinščini na račun večinskega naroda. To dalje pojasnjuje »volilno« koroško vzdušje, med katerim je koroško-nemški nacionalizem postavil zahtevo po vpisovanju nemščine kot izključnega maternega jezika pri »štetju posebne vrste« 14. novembra. S tem postajajo razumljivi tudi bombni atentati, saj je bil njihov namen podžigati protislovensko vzdušje v deželi.

III.

Potek »štetja posebne vrste« in njegovi rezultati so znani.^{46a} V nasprotju z napovedmi predstavnikov parlamentarnih strank se je to pot pokazala strnitev slovenske manjšine okrog obeh njenih osrednjih organizacij, Zveze slovenskih

⁴² Prim. Naš tednik, Celovec, 28. oktober 1976, št. 44.

⁴³ Südost Tagespost, 6. november 1976, št. 257.

⁴⁴ Kärntner Tageszeitung, 12. november 1976, št. 26.

⁴⁵ Salzburger Nachrichten ter Kleine Zeitung 12. novembra 1976.

⁴⁶ Volkszeitung, 12. november 1976, št. 305.

^{46a} Vladimir Klemenčič, cit. d. Podpisani podatki »štetja posebne vrste«. Podpisani podatki in štetje posebne vrste, 14. novembra so bili naslednji:

organizacij ter Narodnega sveta koroških Slovencev, kar je moral priznati tudi avstrijski tisk. Predvsem pa je ob te mtako manjšini kot večinskemu narodu uspelo z bojkotom ter abstinenco pokazati ne le absurdnost julijske manjšinske zakonodaje, ampak tudi diskriminacijski značaj medstrankarskega dogovarjanja na račun in mimo neposredno prizadete manjšine.

Nelagodnost, ki jo je na strani odgovornih zbudil potek »šetnja posebne vrste«, je že v prihodnjih nakazala vest o skorajšnjem sestanku parlamentarnih strank, na katerem naj bi razpravljali o nastalem položaju.⁴⁷ Značilno je, da je bil Kreisky sedaj znova pripravljen sestati se s Slovenci. Na vprašanje, kako bodo odgovorni obravnavali osebe z »vindišarsko« materinščino, je Kreisky po pisanju lista dejal, da imajo »profesorji 'windisch' za različico slovenščine.«⁴⁸ Po njegovem bo Avstrija z zakonom o narodnostnih skupinah izpolnila določila člena 7 državne pogodbe. O uspelem bojkotu »šetnja« priča Kreiskijeva izjava dana še pred štetjem, po kateri bi poziv k bojkotu spodletel, če bi naštetli vsaj 10.000 oseb slovenskega jezika.⁴⁹ Omenimo naj še, da je kancler dva dni pred štetjem »radi nesebičnega sodelovanja« pri uresničevanju zakona o narodnostnih skupnostih odklikoval tri strankarske izvedence Ralfa Unkarta (SPÖ), Felixa Ermacoro (ÖVP) in Heinricha Oratorja (FPÖ).

Kljub polomu vlada vendarle ni odstopila od začrtane poti. O tem priča kanclerjeva napoved, dana na medstrankarskem sestanku 19. novembra. Po njej bi se formirali manjšinski sosveti na podlagi spodletele »jezikovne poizvedbe«, v kolikor pa bi ti podatki ne nudili zadostne podlage, pa bi bilo treba pritegniti podatke do tedanjih ljudskih štetij, in to kot »orientacijsko pomoč.«⁵⁰ Tisk je tudi poročal o dogovoru treh strank, po katerem naj bi se postavili sosveti le za manjšine z več kot 5000 pripadniki.⁵¹ Na sestanku je tudi prišlo do spora med Kreiskim in predsednikom koroške FPÖ dr. Ferrari-Brunnfeldom, ki je skušal pri uveljavljanju zakona o narodnostnih skupnostih upoštevati popisni rezultat, po

Materin jezik

Zvezna dežela	Voljnih upravičencev	Oddanih popisnic	Veljavnih popisnic	nemški	hrvaški	slovenski	madžarski	drugi
Dunaj	1.475.254	379.494	377.409	360.970	1.630	4.747	2.329	7.733
Nižja Avstrijska	1.371.646	332.947	331.746	327.977	739	921	705	1.404
Zg. Avstrijska	1.196.305	245.409	244.660	241.620	641	860	413	1.126
Štajerska	1.178.773	305.126	304.050	299.931	762	1.831	481	1.045
Tirolska	534.394	47.287	47.106	46.267	88	258	124	369
Koroška	522.172	451.178	444.858	438.542	626	3.941	336	1.413
Salzburška	406.974	75.616	75.391	74.265	156	499	136	335
Gradišćanska	266.429	72.969	72.642	67.642	2.946	87	1.838	129
Predarlška	260.858	13.199	13.168	12.802	31	139	76	120
Avstrija	7.212.796	1.923.225	1.911.030	1.870.016	7.619	13.283	6.438	13.674

Izid popisa na južnem Koroškem:

Voljnih upravičencev 107.678, oddanih popisnic 100.727, neveljavnih popisnic 4.833, materin jezik: nemški 92.369, hrvaški 208, slovenski 2.535, madžarski 149, drugi 633.

⁴⁷ Kleine Zeitung, 12. november 1976, št. 263.

⁴⁸ Neue Zeit, z istega dne.

⁴⁹ Salzburger Nachrichten z istega dne.

⁵⁰ Kärntner Tageszeitung, 20. november 1976, št. 267.

⁵¹ Arbeiter Zeitung; Südost Tagespost 20. novembra 1176, št. 311 in 269.

katerem naj bi bilo na Koroškem vsega 2600 oseb slovenskega jezika, ali drugače rečeno: za Koroško narodnostni sosvet sploh ne bi prišel v poštev. To zahtevo je kancler zavrnil ter dal vedeti, da bi mu pri izvedbi manjšinske zakonodaje zadostovalo soglasje ljudske stranke kot druge najmočnejše politične stranke, kar pomeni, da bi bil v določenem smislu pripravljen odstopiti od trojnega konsenza.⁵² Značilno pa je, da je Kreiskyjeva izjava naletela na odklonitev ljudske stranke.⁵³

IV.

Na pobudo manjšine je po daljšem oklevanju odgovornih devetega decembra vendarle prišlo do sestanka kontaktnega komiteja,⁵⁴ na katerem je manjšina pojasnila svoja stališča do odprtih vprašanj manjšinskega varstva. Čeprav je po kanclerjevi izjavi potekel razgovor »zelo dobro«, sestanek ni rodil sadu. Značilna je kanclerjeva pripomba, da je sestanek potekal »v avstrijski klimi« ta pa je bila, kot je videti, usmerjena predvsem v poskus spraviti manjšino v sosvet in s tem doseči njen pristanek na julijsko zakonodajo. Kljub vsemu so se Slovenci zavzeli za nadaljnje delovanje kontaktnega komiteja.⁵⁵

Prigovarjanju vlade so v prihodnjih tednih sledila prizadevanja koroških oblasti, da bi diskreditirale vodstvo slovenske manjšine ter po tej poti dosegle pristanek koroških Slovencev na ukrepe, sloneče na julijski zakonodaji. V ta namen so na dan ponovnega sestanka parlamentarnih strank januarja meseca aretirale tajnika Narodnega sveta koroških Slovencev Filipa Warascha s prozorno obtožbo, da je pred 14. novembrom načrtoval razstrelitev osrednje celovške transformatorske postaje. Najbrže ni naključno, da je vlada v dneh pred Waraschevo aretacijo sprejela odredbo o narodnih sosvetih, se pravi organov, ki bi odvzela koroškim Slovencem in gradiščanskim Hrvatom njihove zakonite predstavnike. Značilno je tudi da je Kreisky v tem času razmišljal o možnosti delovanja sosvetov tudi v primeru, če bi jih manjšina bojkotirala.⁵⁷

Vzporedno s tem je javnost izvedela, da bodo dvojezični krajevni »topografski« napisi postavljeni v vsega 9—12 nekdanjih južnokoroških občinah (od 62!), medtem ko bi bila slovenščina kot drugi uradni jezik dopuščena le v 15 takih občinah.⁵⁸ Poučno je v tej zvezi stališče koroške FPÖ, ki bi bila pripravljena postaviti dvojezične napise v največ štirih do petih nekdanjih občinah. Pri tem se je stranka sklicevala na svoje »stike s Kärntner Heimatdienstom, ki se zavzema za minimalno rešitev.«⁵⁹ Poleg tega je dr. Ferrari-Brunfeld za 26. februar napovedal posebno »obmejno konferenco« v Velikovcu, namenjeno obravnavi zakona o narodnostnih skupnostih, udeležili pa naj bi se je predvsem funkcionarji in mandatarji stranke iz jezikovno mešanega dela Koroške. Poučno je bilo še pisanje tiska, da »del mladih svobodnjakarjev pripada 'Kärntner Heimatdienstu' ter javno odklanja predloženo (manjšinsko) ureditev.«⁶⁰ Poleg tega je javnost izvedela, da se nekateri funkcionarji Heimatdiensta ukvarjajo z mislijo, da bi na prihodnjih deželnih volitvah nastopili na lastni listi. Po mnenju Kleine Zeitung bi pri takem na-

⁵² Gl. Salzburger Nachrichten, 24. november 1976, št. 273.

⁵³ Volkszeitung in Salzburger Nachrichten 25. novembra 1976, št. 318 in 274.

⁵⁴ Salzburger Nachrichten, 25. november 1976.

⁵⁵ Prim. Kleine Zeitung, 10. december 1976, št. 286; Večer, 11. december 1976, št. 288

⁵⁶ Več o »zadevi Warasch« gl. v Robert Saxer, Der Fall Warasch in den Kärntner Tageszeitungen, izd. Klub Mladje, 1977.

⁵⁷ Kleine Zeitung, 19. januar 1977, št. 14.

⁵⁸ Kleine Zeitung, 30. januar 1977, št. 23.

⁵⁹ Po Salzburger Nachrichten, 1. februar 1977, št. 25.

⁶⁰ Neue Zeit, 4. februar 1977, št. 27.

stopu utegnili dobiti dva do tri mandate, od tega enega ali dva od svobodnjaške stranke; posledica bi bil izpad te stranke iz koroške deželne vlade.⁶¹ Napovedana »obmejna konferenca« je bila torej posledica navedene Heimatdienstove grožnje.

Dalje je bilo opazno prizadevanje dunajskih oblasti in še zlasti deželnega glavarja Leopolda Wagnerja, da bi nemška nacionalna opozicija pristala na ukrepe, sloneče na zakonu o narodnostnih skupnostih. Temu naj bi prispeval tudi obisk posebnega odbora strankarskih izvedencev v Celovcu. Čeprav so se izvedenci ob tej priložnosti sestali tudi s slovenskimi predstavniki, je očiten njihov namen bil doseči pristanek Kärntner Heimatdiensta ter njegovih organizacij Kärntner Abwehrkämpferbunda in Kärntner Landsmannschaft na predvideno manjšinsko ureditev.⁶² Vendar v tem zaenkrat niso uspeli. Ferrari-Brunnfeld je ob obisku izjavil, da mu deželno vodstvo stranke še ni dalo pristanka na trostrankarski sporazum, skliceval pa se je tudi na dejstvo, da Kärntner Heimatdienst še naprej nastopa proti predvideni manjšinski ureditvi.⁶³

Ko je Kreisky v prihodnjih dneh ocenjeval izvajanje zakona o narodnih skupnostih, je omenjal načelno soglasje treh strank k temu zakonu. Istočasno pa je moral priznati, da je naprej odprto vprašanje obsega predvidenih ukrepov. Vidna je bila še kanclerjeva težnja, da bi odgovornost za predvidene ukrepe prevrgel na koroške politične stranke, s tem pa posredno tudi na Kärntner Heimatdienst. Ob tem je dejal, da je vlada voljna sprejeti vsako rešitev, ki bi jo sprejele te stranke! Koroškim Slovencem pa je predlagal, naj vstopijo v predvideni sosvet tudi, če se ne strinjajo z zakonom o narodnih skupnostih.⁶⁴ Dejstvo, da so udeleženci »obmejne konference« — udeležilo se jo je tudi deželno vodstvo FPÖ — pristali na predlog, po katerem naj bi postavili dvojezične krajevne napise na vsega devetih nekdanjih občinah ter dopustili slovenščino še v petih nadaljnjih, dokazuje, da je na tako rešitev posredno pristal tudi Heimatdienst. Socialistični tisk je velikovski sklep pospremil z ojačanjem, češ, sedaj je »odprta pot za ploden dogovor treh strank v manjšinskem vprašanju.«⁶⁵ Prvega marca je sledilo skupno sporočilo predsednikov treh v deželnem zboru zastopanih strank kanclerju, da so dosegle soglasje o tem, kje naj se postavijo dvojezični krajevni napisi, ter v katerih občinah bodi slovenščina drugi dodatni uradni jezik. Sporočilo pravi, da so koroški predlogi prilagojeni koroški »realnosti«, ter poudarja, da stranke zagovarjajo uporabo dobljenih jezikovnih podatkov štetja z dne 14. novembra.⁶⁶

Pismo predsednikov treh koroških parlamentarnih strank je že v prihodnjih dneh pospremila eksplozija bombe, položene na železniško progo v bližini Svetne vasi. Namen atentatorjev nedvomno kaže takojšen napad Kärntner Heimatdiensta na manjšino, češ da je krivec za atentat,⁶⁷ ali drugače rečeno: eksplozija naj bi pripomogla k zožitvi še tistih pravic, ki so jih bile parlamentarne stranke pripravljene dati slovenski manjšini. Da so šla strankarska razpravljanja še naprej v to smer dokazuje skoraj sočasno stališče koroškega vodstva ljudske stranke, po kateri naj se uvede slovenščina kot dodatni uradni jezik v vsega devetih in ne kot je bilo predvideno v 14 občinah.⁶⁸ Med sočasne pritiske na manjšino spada dalje stališče Leopolda Wagnerja, po katerem z uvedbo sedmojuljske zakonodaje preneha z delovanjem kontaktni komite. Po njegovem naj bi bil predviden

⁶¹ Kleine Zeitung, 5. februar 1977, št. 29.

⁶² Neue Zeit in Kleine Zeitung 11. februarja 1977, št. 33 in 34.

⁶³ Prav tam; Delo, 12. februar 1977, št. 35.

⁶⁴ Prim. Arbeiter Zeitung in Neue Zeit, 22. februarja 1977, št. 42.

⁶⁵ Kärntner Tageszeitung, 22. februar 1977, št. 42.

⁶⁶ Kärntner Tageszeitung in Volkszeitung 2. marca 1977, št. 49.

⁶⁷ Prim. Volkszeitung, 10. marec 1977, št. 65.

⁶⁸ Gl. Salzburger Nachrichten, 5. april 1977, št. 79.

sovset celo višja inštitucija od tega vladnega organa.⁶⁹ Da bi vendarle prekrili polom vladine manjšinske politike je Dunaj konec marca sklical nov sovset z manjšino, tokrat pod okriljem ustavne službe pri uradu avstrijskega kanclerja. Sestanek je bil formuliran kot razgovor za pripravo in izdajo slovenskega pravnega besednjaka. Iz razumljivih vzrokov je manjšina povabilo zavrnila, saj je pomenilo degradacijo kontaktnega komiteja.⁷⁰

Zavrnitev pa je na Koroškem naletelo tudi iskanje tistih sedmih članov manjšinskega sosveta, ki naj bi jih imenovala parlamentarne stranke. Po prvotni zamisli koroških politikov naj bi bili to občinski odborniki, »ki se priznavajo k slovenski narodnosti«, dejstvo, da so povabljeni odklonili udeležbo je bil vzrok, da so morali odgovorni odstopiti od tega pogoja.⁷¹ Izvedelo pa se je tudi, da sosvete ne zavračajo le Slovenci, ampak tudi dunajski Čehi in gradiščanski Hrvati. Edini, ki bi bili pripravljeni stopiti v sovset so bili Madžari na Gradiščanskem, vendar se je tudi pokazala težava — to pot na strani parlamentarnih strank, od katerih nekatere (po tisku) »ne morejo najti v svojih vrstah pravih Madžarov«.⁷²

Z namenom, da bi se izmotali iz nastalega položaja sta kancler Kreisky ter Leopold Wagner prišla na dan s predlogom, da bi obiskala Koroško posebna mednarodna komisija. Ta naj bi po vzoru znane misije Amerikanca Shermana Mileasa iz leta 1919 proučevala razmere na Koroškem ter v SR Sloveniji. Zamisel sta pozdravili tudi avstrijski meščanski stranki, namen Kreiskyjevega predloga je bil zbuditi vtis o boljših življenjskih pogojih koroških Slovencev v primerjavi s sorojaki onkraj Karavank.⁷³ Poučen pokazatelj tega položaja pa je bila vsekakor skoraj istočasno izjava avstrijskega zunanjega ministra W. Pahra, s katero je odrekel zakonitim predstavnikom slovenske manjšine vsako demokratično legitimacijo. Istočasno je ponovil zamisel o ustanovitvi novih slovenskih organizacij, ki bi v nasprotju z obema osrednjima organizacijama koroških Slovencev pristale na avstrijsko manjšinsko zakonodajo. Pahrovo stališče je našlo takojšnjo podporo pri koroškem deželnem glavarju.⁷⁴

Kljub polomu manjšinske politike pa je javnost kmalu izvedela, da so tik pred sprejemom še ostale odredbe, sloneče na zakonu o narodnostnih skupnostih. Izvedelo se je tudi, da bodo sprejete odredbe imele v primerjavi s predhodnimi osnutki »določene omejitve«, ki pa v »praksi« ne bodo prišle do izraza (!).⁷⁵ Še bolj poučno pa je bilo poročilo o sprejemu predvidenih odredb o oficiozni Wiener Zeitung. Iz sporočila je videti, da je bilo pri »predelavi« prvotnega osnutka odredb »še zlasti odločilno stališče koroške deželne vlade«, ali bolje rečeno v vladi zastopanih parlamentarnih strank. List je poročal, da se je zakonodajalec pri odredbi o uveljavitvi dvojezičnih krajevnih napisov naslonil na jezikovne podatke, »štetja posebne vrste«. Videti je, da je zakonodajalec uspešen bojkot manjšin obšel s tem, da vse, ki se štetja niso udeležili, istočasno pa molče prešel dejstvo, da so Slovenci pričakajoč tak postopek »volili« tudi druge jezike ne le nemškega in slovenskega. Tako dobljene jezikovne podatke, je zakonodajalec označil za »orientacijsko pomoč«.⁷⁶

Kar pa se tiče slovenskih krajevnih oznak pa je večinski tisk opozoril, da te ne bodo prilagojene slovenski jezikovni normi ampak rabi iz časa habsbur-

⁶⁹ Prim. Kärntner Tageszeitung, 22. januar 1977, št. 16.

⁷⁰ Salzburger Nachrichten, 24. marec 1977, št. 69.

⁷¹ Prim. izjavo Leopolda Wagnerja, Kärntner Tageszeitung, 29. marec 1977, št. 72

⁷² Die Presse, Wien, 3. maj 1977, št. 9731.

⁷³ Kärntner Tageszeitung, 19. april 1977, št. 88.

⁷⁴ Neue Zeit, t. maj 1977, št. 104.

⁷⁵ Salzburger Nachrichten, 24. maj 1977, št. 119.

⁷⁶ Wiener Zeitung, Wien, 1. junij 1977, št. 125.

ške monarhije⁷⁷ avtorstvo teh imen je omenjeno poročilo Wiener Zeitung pripisalo koroškemu deželnemu arhivu.

Ob teh sporočilih je slovenska manjšina najavila pritožbo proti predvideni sedmojuljski zakonodaji pred ustavnim sodiščem. Značilno je bilo ob najavi pisanje dela avstrijskega lista po katerem »poučeni krogi označujejo možnost Slovencev, da uspejo s tožbo, za nikakor slabo«.⁷⁸

Nedvomno je treba prav skozi to perspektivo ocenjevati več izjav kanclerja Kreiskega, ki so drugače v ostrem nasprotju z vrsto njegovih izjav, prilagojenim stališčem večinskih koroških strank. Tako je znana pesimistična kanclerjeva izjava o trostrankarski rešitvi manjšinskega vprašanja, češ, da ni nič bolj uporabna »kot svoj čas spodleteli zakon o krajevnih napisih« (iz leta 1972).⁷⁹ Omenimo naj tudi Kreiskyjevo izjavo, da gre pri zakonu o narodnostnih skupinah za minimalno, pa tudi nezadovoljivo rešitev, sprejeto brez slovenskega pristanka.⁸⁰

Zusammenfassung

EIN JAHR DES VOLKSGRUPPEN-GESETZES

Der Aufsatz verweist auf eine Reihe der Aussagen und Stellungnahmen der offiziellen österreichischen Politik zum Gesetz über die Rechtsstellung von Volksgruppen in Österreich, das am 7. Juli 1976 erlassen wurde (die sogenannte »7. Juli-Gesetzgebung«). Der Autor auch betont, dass anlässlich des Erlassens des Gesetzes die österreichischen Politiker des diskriminatorischen Charakters des Gesetzes, wie auch anderer in dieser Zeit erlassenen Massnahmen im Minderheitenbereich bewusst waren. Andererseits begrüßte die Presse aller drei im Parlament vertretenen Parteien (SPÖ, ÖVP und FPÖ) den Erlass des Gesetzes. Die Presse veröffentlichte sogar die Erklärung des Bundeskanzlers Dr. Bruno Kreisky, dass dieses Gesetz den Artikel 7 des Österreichischen Staatsvertrags von 1955 vollkommen durchführen ermöglichen werde. Charakteristisch ist auch der Hinweis des Kärntner Landeshauptmanns Leopold Wagner zu dieser Zeit, wonach das Gesetz den Kompromiss zwischen den drei im Parlament vertretenen Parteien vorstelle. Der Aufsatz betont, dass es zu diesem »Kompromiss« ohne Beiwirkung und zum Schaden der unmittelbar betroffenen slowenischen und kroatischen Minderheiten, vor allem aber unter dem Druck der Mächte des Kärntner Deutschnationalismus, gekommen ist. Dabei zeigt sich auch die Absicht Österreichs, nicht nur die Minderheitenbestimmungen des Staatsvertrags (Artikel 7) zu revidieren und sie wesentlich einzuschränken, sondern auch um dem Kärntner Slowenen eine neue, den Behörden gehorsame Führung einzudringen (es ist charakteristisch, dass die Presse zu dieser Zeit über die Anstrengungen nach der »Installation« einer neuen Führung der slowenischen Minderheiten mitteilte). Wie bekannt, haben diese Anstrengungen keinen Erfolg hervorgebracht, und auch nicht die sogenannte »Zählung besonderer Art« (tatsächlich die »Minderheitenfeststellung«) im November 1976, die die »7. Juli-Gesetzgebung« unter dem Druck des Deutschnationalismus als Bedingung für die Durchführung einer Reihe der Bestimmungen des Gesetzes über die Volksgruppen eingeführt hat. Es ist auch bekannt, dass die slowenische und kroatische Minderheiten die »Minderheitenfeststellung« erfolgreich boykottiert haben und dass sie dabei von den demokratisch orientierten Österreicher unterstützt wurden. Im Gegensatz zu den Voraussagen der drei parlamentarischen Parteien zeigte sich im November 1976, und auch später, die Treue der slowenischen Minderheit zu ihrer Zentralorganisationen (Zveza slovenskih organizacij — Verband slowenischer Organisationen und Narodni svet koroških Slovencev — Nationalrat der Kärntner Slowenen). Vor allem aber zeigte der Boykott nicht nur die Absurdität der »7. Juli-Gesetzgebung«, sondern auch den diskriminatorischen Charakter der interparteilichen Verabredung ohne Beiwirkung und zum Schaden der unmittelbar Betroffenen.

Nach dem Misserfolg im November 1976 setzten die österreichischen parlamentarischen Parteien und die Regierung die Politik des Beugens dem Deutschnationalismus fort. Es kam zu wiederholten Druck auf die Kärntner Slowenen einerseits, und zur wiederholten Verabredung der drei parlamentarischen Parteien hinsichtlich der Durchführung einiger von diskriminatorischen Bestimmungen der »7. Juli-Gesetzgebung« andererseits.

⁷⁷ Prim. Kleine Zeitung, 22. marec 1977, št. 76.

⁷⁸ Salzburger Nachrichten, 5. junij 1977, št. 128.

⁷⁹ Prav tam.

⁸⁰ Prim. Kleine Zeitung, 14. julij 1977, št. 159.

Abschliessend verweist der Autor unter anderem auch auf die Erklärung des Bundeskanzlers Dr. Kreisky anlässlich des »ersten Jahrestages« der »7. Juli-Gesetzgebung«, nämlich, dass das Gesetz über die Volksgruppen eine minimale und auch unbefriedigende Lösung vorstelle, die ohne Beiwirkung der unmittelbar betroffenen slowenischen Minderheit erlassen wurde.

Summary

ONE YEAR OF THE ACT ON ETHNIC GROUPS

The contribution points out to a series of statements and standpoints of the official Austrian politics regarding the Act on Ethnic Groups, passed on July 7, 1976 (the so called "July the Seventh-Legislation"). The author also underlines that the Austrian politicians were aware of the discriminatory character of the Act as well as of other measures concerning the minority protection they passed in the same period. On the other side, however, the press of the three parliamentary parties (the Socialist Party of Austria — SPÖ, the People's Party of Austria — ÖVP and the Liberal Party of Austria) greeted the so called "July the Seventh-Legislation". The press also published the declaration of the Austrian Federal Chancellor dr. Bruno Kreisky, according to which the Act would enable the complete implementation of the Article 7 of the Austrian State Treaty of 1955. Instructive is also the notice of the Carinthian Landeshauptmann Leopold Wagner, according to which the July the Seventh-Legislation means a compromise among the three parliamentary parties. The contribution emphasizes that it came to the so called "compromise" without cooperation and on the account of the Slovene and Croat minorities that were directly concerned, above all, however, under pressure of the German nationalist powers in Carinthia. Thereby also the intention of Austria was obvious: not only to revise the minority provisions of the State Treaty (the Article 7) and to reduce them, but also to intrude to the Carinthian Slovenes a new leadership, obedient to the authorities (it is characteristic that the press reported about endeavours for "installation" of a new leadership of the Slovene minority). As it is known, this attempt was not successful, and neither was the so called "census of a special kind" (in fact "the assessment of the minority") in November 1976. The "July the Seventh-Legislation" defined it namely under pressure of the German nationalism as a condition for implementation of a series of stipulations of the Act on Ethnic Groups. It is known as well that the Slovene and Croat minorities successfully boycotted the so called "assessment of the minority", whereby they were supported by the democratically orientated Austrians. Contrary to predictions of the three parliamentary parties in November 1976 and later on the Slovene minority manifested to the highest degree its confidence to both central organizations (the Union of Slovene Organizations and the National Council of Carinthian Slovenes). Above all the boycott itself proved not only the absurdity of the "July the Seventh-Legislation", but also the discriminatory character of negotiations among the parliamentary parties on the account of the minorities directly concerned.

After failure in November 1976 the Austrian parliamentary parties and the government still submitted to the German nationalism. On one side the pressure on the Carinthian Slovenes continued, on the other, however, the three parties discussed again the implementation of discriminatory stipulations of the "July the Seventh-Legislation".

In conclusion the author of the contribution points out to the statement of the Chancellor dr. Kreisky on the "anniversary" of the "July the Seventh-Legislation". He namely stated then that the Act on Ethnic Groups meant a minimal and unsatisfactory solution, which had been passed without cooperation of the directly affected Slovene minority.

Janja Miklavc in Ludvik Olas

**SOCIALNOGEOGRAFSKA ANALIZA SLOVENSKEGA PORABJA
NA MADŽARSKEM**

I. UVOD

K slovenskemu Porabju prištevamo 8 vasi¹, ki so bile s trianonsko mirovno pogodbo po prvi svetovni vojni priključene k Madžarski. Ležijo ob jugoslovansko-avstrijski in madžarski državni meji na Madžarskem. Vse razen Farkašovec imajo slovensko večino. Po madžarski regionalizaciji (upravni in geografski) spadajo pod posebno enoto z nazivom Vendvidék.

Slovensko Porabje in Vendvidék nista popolnoma identična geografska pojma. Slovenci prištevamo k slovenskemu Porabju sedem prej omenjenih, pretežno slovenskih vasi, Farkašovce kot nacionalno mešano vas z madžarsko večino in Monošter. Madžari Monoštra (Szentgotthárda) ne prištevajo k Vendvidéku. Mesto Monošter, ki leži ob ugodni prometni legi v dolini Rabe, šteje po popisu prebivalstva leta 1970 več prebivalcev (5837), kot vse slovenske in narodnostno mešane vasi skupaj (4515). Monošter je urbano središče širše okolice in priteguje prebivalstvo s Slovenci poseljenega Porabja in prebivalstvo iz doline Rabe na vzhodu in severu do avstrijske meje (Vasi Hegyhát). Slovensko Porabje tvori tako le dobro tretjino gravitacijskega območja Monoštra. Mesto ima danes madžarsko večino. Kam ga torej prišteti? Nedvomno je, da vse slovenske vasi gravitirajo vanj. Ni pa to zadosten dokaz, da tudi Monošter geografsko prištevamo k slovenskemu Porabju. Če obravnavamo Monošter v sklopu slovenskega Porabja, nam gospodarska in populacijska analiza daje zelo ugodne rezultate. Kaže na nadpovprečno razvitost, na relativno visoko gostoto, na ugodno poklicno strukturo in še bi lahko naštevali. Na s Slovenci poseljenem območju slovenskega Porabja, pa je slika drugačna. V naši analizi smo se temu skušali izogniti tako, da smo navajali podatke za celotno slovensko Porabje (z Monoštrem), za slovenske vasi in posebej za mesto.

Zamisli bi se morali tudi ob izrazu Vend. Pomeni isto kot v Avstriji »windisch«. Vendvidek je tako pokrajina Vendov ali Vindišarjev. Pri tem je dobro, če dodamo še pojem Porabja v madžarskem smislu. Zavzema svet ob reki Rabi do njenega izliva v Donavo. Če bi oboji skušali najti skupen izraz, bi bil verjetno najbolj prikladen Slovensko Porabje. S tem bi prostor točno opredelili. Po popisu prebivalstva iz leta 1970 živijo v Porabju poleg Vendov in Slovencev še Madžari in nekaj Nemcev.

V naši analizi bomo ovrednotili populacijski razvoj med obema zadnjima popisoma prebivalstva v letih 1960 in 1970. Pri razlagi nekaterih dejstev bomo morali poseči nazaj, saj imajo sedanji procesi svoje korenine tudi v daljši preteklosti. Dotaknili se bomo tudi naravnih pogojev za gospodarski razvoj ter ne nazadnje tudi perspektive razvoja, ki ga madžarski znanstveniki in planerji nakazu-

* Raziskava opravljena na Inštitutu za geografijo Univerze v Ljubljani ob finančni podpori Raziskovalne skupnosti Slovenije.

¹ Gornji Senik — Felsőszölnök, Dolnji Senik — Alsószölnök, Števanovci — Apátistvánfalva, Andovci — Orfalu, Sakalovci — Szakonyfalva, Slovenska ves — Rábatótfalu, Verice — Kétvölgy, Farkašovci — Farkasfa.

jejo za srednjeročno obdobje. Da bi bila naša analiza čim bolj realna in verodostojna, bomo skušali izvršiti tudi primerjavo s sosednjim madžarskim ozemljem.

Slovensko Porabje in sosednja manjša regija na vzhodu — Őrség, ki je zlasti zgodovinsko² in etnografsko jasno opredeljena, sta bili v zadnjem desetletju deležni večjih raziskav. V slovenskem Porabju smo proučevali sodelavci Inštituta za geografijo¹ in madžarski geografi, Őrseg in Porabje pa so proučevali samo madžarski geografi. Za to območje je izdelal doktorsko disertacijo Miholics Jozsef². Vse študije kažejo, da sta navedeni pokrajini po prirodnih pogojih in po gospodarski razvitosti med revnejšimi na Madžarskem. Gričevnati svet, s pretežno ilovnato podlago in kislo, slabo rodovitno prstjo, ne nudi pogojev za intenzivno širokopotezno družbeno kmetijstvo. Zato se je v Slovenskem Porabju ohranila individualna posest, ki je na Madžarskem skorajda izjemna in kot taka ni deležna enake družbene podpore, kot jo prejema 90 odstotkov madžarskih obdelovalnih površin. Zaradi tega se je le tu ohranila že drugod preživela oblika samoskrbovalnega kmetijstva. V osmih slovenskih porabskih vaseh (brez Monoštra) z 9.380 ha površine in z 4.515 prebivalci ter z gostoto 48,1 ljudi na km², se prebivalstvo stara, izseljuje in številčno nazaduje. Za sedaj, pa tudi v bližnji perspektivi, ni znakov, da bi se lahko tak razvoj zaustavil.

K relativni zaostalosti prispevajo tudi neurejene prometne razmere. Razdalje do obrobni urbanih središč (Szentgotthárd, Kőrmend) sicer niso tako velike, večji problem je z dostopnostjo nekaterih naselij do njih in prilagoditvijo prometnih zvez za vsakodnevne potrebe prebivalstva.

Rast prebivalstva med zadnjima popisoma, ki ga podrobneje obravnavamo v analizi, je le desetletni izsek iz skoraj že sto letnega podobnega populacijskega razvoja. Od leta 1870 do zadnjega popisa leta 1970 se je prebivalstvo Madžarske podvojilo, v Železni županiji, kamor spada slovensko Porabje, se je ena in pol krat povečalo, v sosednjem madžarskem obmejnem Őrségu je naraslo za 15,4 %, v Porabju pa nazadovalo za 2 %. Takšna je slika brez Monoštra in je realna za s Slovenci poseljeni teritorij. Prebivalstvo slovenskega Porabja kot celote je doseglo svojo kulminacijo leta 1900 (5.934 — brez Monoštra), nakar stalno nazaduje. Sosednji Őrség je še do leta 1930 številčno napredoval, od tega časa naprej pa nazaduje. V obeh obmejnih regijah je prebivalstvo močno nazadovalo po letu 1948 (Őrség za 20 %, slovensko Porabje za 22,3 %). K temu so pripomogli umetni posegi v gibanje prebivalstva tega obmejnega območja in ne kolektivizacija kmetijske posesti.

Poudariti moramo, da depopulacija ni v neposredni zvezi s prirodnim gibanjem prebivalstva. Znano nam je, da so imeli Madžari v zadnjem desetletju pred popisom prebivalstva leta 1970 za evropske razmere relativno nizek prirodni prirastek prebivalstva. Z zakoni so uvajali ukrepe (pri mladih družinah), da bi povečali število otrok v družini. Prirodni prirastek prebivalstva je bil v slovenskem Porabju v istem obdobju 6,7 %. Ta rast je podobna našim slovenskim razmeram; v sosednjem Őrségu je bila znatno nižja in je znašala 1,1 %. Kljub temu pa je prebivalstvo Porabja enako nazadovalo. Iz tega sledi, da so bili odseljevalni tokovi prebivalstva iz Porabja močnejši, ali z drugo besedo, pogoji za življenje, ki bi vezali mlade na dom, so bili v njem manj ugodni. Po popisu prebivalstva leta 1970 je v slovenskem Porabju (brez Monoštra) rodilo 100 žena 282 otrok, na sosednjem madžarskem v Őrségu, pa le 222 otrok.

Relativno ugodna prirodna rast vpliva tudi na sorazmerno zdravo starostno strukturo prebivalstva. V Železni županiji je bilo leta 1970 22 % otrok do štirinajstega leta starosti, približno toliko otrok te starosti je bilo v Őrségu, znatno več,

² Őrség — stražno ozemlje

(25 %), pa v slovenskem Porabju. Delež nad 60 let starega prebivalstva znaša v slovenskem Porabju 17 %, v sosednjem Örségu pa (20 %). Pri tem smo upoštevali samo s Slovenci naseljene vasi, ne pa tudi Monoštra. Navedene številke nam porajajo misel, da za sedaj ni nevarnosti, da bi Slovenci v Porabju izumrli, večja nevarnost je, da se bodo izselili. Ne smemo pa prezreti dejstva, da se staranje prebivalstva začne že takrat, ko je odstotek nad 60 let starih prebivalcev večji od 12 %. Če izvzamemo Farkašovce, ki imajo madžarsko večino, je v vseh ostalih naseljih slovenskega Porabja migracijski saldo negativen. V Števanovcih, Andovcih in Vericah pa je odseljevanje tri do štirikrat večje od prirodnega prirastka. Izseljujejo se predvsem mladi ljudje in ob tako intenzivnem izseljevanju tudi v bodoče ne moremo več dolgo računati z današnjo, še kar ugodno starostno strukturo porabskega prebivalstva.

Primerjava strukture zaposlenih med obema regijama je težko primerljiva. V Porabju močno prevladuje individualna kmečka posest, v Örségu pa je poleg privatne kmečke posesti močnejše zastopan tudi družbeni sektor. Privatne kmete tretirajo kot celoletno zaposlene, v družbeni posesti (državna in združna posestva) pa je prebivalstvo vezano na sezonsko delo le v času kmetijskih opravil. Tako lahko razumemo podatke, ki pravijo, da je v Örsegu v kmetijstvu celoletno zaposlenih 33 % aktivnih, v Porabju pa skoraj dva krat toliko (58 %). Če upoštevamo vse aktivno zaposlene pa je razmerje drugačno; v tem primeru je v Örsegu 65 % prebivalcev aktivnih v kmetijstvu. V celoti je ob popisu prebivalstva leta 1970 živelo od kmetijstva še vedno polovica ljudi. Vidimo torej, da kmečko prebivalstvo počasi nazaduje, s tem pa je zavrt tudi hitrejši socialni razvoj.

Delež zaposlenih v industriji je zlasti, če ga primerjamo s sosednjo jugoslovansko stranjo, sorazmerno velik. V slovenskem Porabju (brez Monoštra) je v industriji zaposlenih 31,4 %, v Örsegu pa 15,4 % prebivalcev. Res pa je, da v vaseh slovenskega Porabja ni nobenega industrijskega podjetja. To so torej dnevni migranti, ki najdejo svoj »industrijski« kruh v Monoštru. Tja se pogosto tudi preselijo in sčasoma asimilirajo z madžarsko večino. Ta proces bi se lahko zaustavil samo z lokacijo in izgradnjo neagrarnega obrata na slovenskem etničnem ozemlju, ki bi lahko sprejemal odvečno delovno moč s kmetov. Odstotek zaposlenih v industriji v Örsegu je sicer manjši, toda delo najdejo v štirih domačih lokalnih obratih.

Zelo zgovorna je tudi izobrazbena struktura prebivalstva, in to zlasti, če primerjamo slovensko Porabje brez Monoštra še z Örségom. Obe pokrajini sta ob meji, prometno odročni in zaostali. Loči ju le nacionalna sestava. Odstotek prebivalstva s popolno osnovno šolo je zelo nizek. V Örségu znaša 31 %, v slovenskem Porabju pa 29,4 %. Enako bi lahko trdili za prebivalstvo s srednješolsko izobrazbo, ki znaša 3,7 % v Örségu in 2,2 % v slovenskem Porabju.

Razlika je še očitnejša, če primerjamo prebivalstvo z visokošolsko izobrazbo (v Örségu 1,2 %, v slovenskem Porabju 0,6 %). Delež nepismenih pa je v slovenskem Porabju skoraj dva krat večji (3,1 %) kot v Örségu (1,7 %).

V poznejši podrobni analizi nam bo naše ugotovitve pordila tudi primerjava z madžarskim povprečjem. Ob teh podatkih bi se morali zamisliti. V naši primerjavi ne gre za dve različni pokrajini. Obe sta obmejni, nerazviti in s slabimi prirodnimi pogoji. Če bi že nekateri od imenovanih pokrajin morali dati prednost, potem je slovensko Porabje bližje Monoštru in ima večjo možnost za urbanizacijo in šolanje.

II. DEMOGRAFSKA ANALIZA

1. Gibanje števila prebivalstva

Slovensko Porabje obsega relativno gosto obljudena območja skrajnega zahodnega dela Socialistične republike Madžarske. Povprečna gostota ozemlja slovenskih vasi z Monoštrema znaša 89 ljudi na km², v celotni Madžarski pa 111 ljudi na km². Najgosteje je poseljen Monošter. V obdobju 1960—1970 se je gostota v središču slovenskega Porabja dvignila od 329 na 366 ljudi na km². Povprečna gostota Porabja brez Monoštra pa znaša 48,1 ljudi na km².

Vasi v dolinskem delu slovenskega Porabja imajo večjo gostoto kot obrobne hribovske vasi, ki so odmaknjene od centra zaposlitve in so prometno slabo povezane v sosednjimi kraji. V dolinskem delu ob cesti Gornji Senik—Monošter se giblje gostota med 48—21; v Števanovcih 48, Sakalovcih 47, Ritkarovcih 46, Faršovcih 37 in Andovcih 21 ljudi na km².

V primerjavi z letom 1960 se je gostota v vseh odmaknjenih hribovskih vaseh slovenskega Porabja zmanjšala, kar si lahko razlagamo z odseljivanjem ljudi v dolino, bližje industrijskemu središču, kjer si lahko odvečna kmečka delovna sila najde primerno zaposlitev.

Med popisi prebivalstva v letih 1869 in 1970 je naraslo absolutno število prebivalstva v slovenskem Porabju od 6248 na 10352. To je za 65,6%. V drugi polovici 19. stoletja je število prebivalstva postopoma naraščalo, indeksi rasti prebivalstva so se gibali med 108 in 205. Naraščanju sledimo tudi leta 1910, vendar se že v nekaterih vaseh pojavijo znaki stagnacije oziroma upadanje števila prebivalstva. Zmanjšanje števila prebivalstva se je intenzivno začelo po letu 1949, nazadovalo pa je tudi v obdobju med zadnjima popisoma prebivalstva. Med popisoma 1960 in 1970 je prebivalstvo naraščalo le v Monoštru in Slovenski vasi, v vseh ostalih vaseh pa nazadovalo.

V slovenskem Porabju je v tem obdobju naraslo število prebivalstva od 10228 na 10352 ali za 1,2%. V slovenskem Porabju brez Monoštra se je v istem obdobju zmanjšalo število prebivalstva za 6,1% (glej tabelo na str. 141).

Povsem drugačne so bile razmere na podeželju slovenskega Porabja. Podeželske katastrske občine imajo skupne značilnosti v gibanju števila prebivalstva. V vseh se je v obdobju od leta 1809 do leta 1910 povečalo število prebivalstva. Podeželje je bilo povsem agrarno, zaostalo, prometno ter gospodarsko izolirano od razvitejših pokrajin.

V prvih desetletjih tega stoletja se je začelo prebivalstvo slovenskega Porabja množično izseljevati v industrijsko razvite države zahodne Evrope in v Ameriko. Selitve so vplivale tudi na demografska gibanja v slovenskem Porabju.

Madžarsko je po prvi svetovni vojni zajela industrializacija, ki je prinesla Monoštru manjše obrate in odprla prosta delovna mesta za kmečko prebivalstvo iz prenaseljenega agrarnega zaledja, zlasti iz vasi v bližini Monoštra. V obdobju 1920—1941 je naraščalo prebivalstvo v katastrskih občinah Gornji in Dolnji Senik ter Slovenska vas, nazadovalo oziroma stagniralo pa je v hribovskih predelih.

Druga svetovna vojna in doba po njej sta močno vplivali na gibanje števila prebivalstva. Nazadovanje je zajelo tudi dolinske katastrske občine Slovenska vas, Dolnji in Gornji Senik. V Monoštru se je povečalo absolutno število prebivalstva, vendar je bila relativna rast prebivalstva v letih 1941—1949 nižja od rasti prebivalstva v preteklem desetletju.

Med letoma 1949 in 1960 je nazadovalo prebivalstvo v vseh katastrskih občinah. Izjema je le Monošter, ki se je pospešeno razvijal in s tem omogočil dosejvanje ljudi iz slovenskega Porabja. Med hribovskimi in dolinskimi vasmi ni bistvenih razlik. Prebivalstvo se je povsod zmanjšalo za več kot 15%, v Andovcih

Gibanje števila prebivalstva v obdobju 1869—1970

Naselje/k. o.	1869 štev.	1880 štev.	1890 štev.	1900 štev.	1910 štev.	1920 štev.	1930 štev.	1941 štev.	1949 štev.	1960 štev.	1970 štev.	Indeks (baza 1869)
Andovci	292	311	340	364	288	281	259	263	253	189	149	50,0
Monošter	1.533	2.064	2.119	3.150	4.014	4.337	4.630	4.964	5.060	5.421	5.834	380,8
Ritkarovci	349	398	423	431	599	400	390	385	369	316	286	81,9
Slovenska vas	501	631	727	870	798	764	790	812	762	617	675	134,7
Dolnji Senik	573	681	726	723	687	711	713	726	717	567	569	99,3
Gornji Senik	1.169	1.178	1.283	1.398	1.456	1.476	1.497	1.612	1.603	1.319	1.154	98,7
Sakalovci	564	460	630	680	558	579	579	642	655	532	525	93,1
Števanovci	830	766	833	898	753	777	779	779	794	662	615	74,1
Farkašovci	437	442	517	570	597	548	598	691	667	605	545	124,7
Slovensko Porabje	6.248	6.931	7.598	9.084	9.550	10.166	10.235	10.874	16.790	10.228	10.352	165,6
Slovensko Porabje brez Monoštra	4.615	4.867	6.479	5.934	5.536	5.829	5.605	2.910	5.920	4.807	4.515	97,8
Okraj Körmend	41.881	45.814	51.657	56.233	60.358	61.268	63.085	63.897	62.224	57.236	54.967	131,2
Madžarska	5,011.310	5,329.191	6,009.351	6,854.415	7,612.114	7,986.875	8,685.109	9,316.074	9,204.799	9,961.044	10,302.099	205,9

celo za 25,3 %, v Dolnjem Seniku pa za 20,1 %. Odseljevanje ni zajelo samo dolinskih, temveč tudi hribovske vasi. Vzroke za močno nazadovanje prebivalstva moramo iskati v nasilnih izselitvah slovenskega prebivalstva po resoluciji inform-biroja leta 1948.

V zadnjih desetih letih so se razmere nekoliko izboljšale. Nazadovanje ni tako močno kot med letoma 1949 in 1960, vendar nazaduje absolutno število prebivalstvo v večjem delu katastrskih občin. Še močneje stopa v ospredje vloga lokalnega centra Monoštra, kjer se je od leta 1949 do leta 1970 povečalo število prebivalcev za 15,4 %. Prebivalstvo je postopno naraščalo v vaseh, ki so pod gravitacijskim vplivom Monoštra. V Slovenski vasi se je povečalo za 9,4 %, stagniralo oziroma rahlo se je povečalo le v Dolnjem Seniku. V vseh hribovskih vaseh upada absolutno število prebivalstva, vendar je nazadovanje prebivalstva v primerjavi s popisom v letih 1949 in 1960 manj intenzivno. Najslabše je stanje v Andovcih, kjer se je zmanjšalo število prebivalstva v sto letih za polovico, v zadnjih desetih letih pa za 22,7 %.

Osnovni vzrok upadanja števila prebivalstva v slovenskem Porabju so migracije. Število emigrantov presega prirodni prirastek v vseh naseljih z izjemo Slovenske vasi in Monoštra. V vseh naseljih je nataliteta višja od mortalitete. Negativni prirodni prirastek imajo le Andovci (—7) in Monošter (—255). Najvišji prirodni prirastek imata Dolnji Senik 10,8 % in Sakalovci 10,3, v ostalih naseljih pa se giblje med 3 % in 9 %. Vsa naselja slovenskega Porabja imajo negativen migracijski saldo. V obdobju desetih let med popisoma prebivalstva v letih 1960 in 1970 je izgubilo slovensko Porabje s stalnimi migracijami 710 ljudi, začasno pa se je izselilo 293 ljudi.

Monošter ima nasprotno migracijske tokove. V obdobju 1960—1970 se je vanj priselilo 660 ljudi in je edino naselje s pozitivnim migracijskim saldonom (12,1 %), Kljub negativnemu prirodni prirastku, število prebivalcev narašča na račun migracij in ne po prirodni poti. V Monošter se doseljuje prebivalstvo iz slovenskega Porabja ter z ostalih krajev Madžarske, priteguje pa tudi dnevne migrante s porabskega podeželja. Ožja gravitacijska cona dnevne migracije delovne sile sega po dolini Rabe do Dolnjega Senika, širše gravitacijsko območje pa sega v gričevnato obrobje katastrskih občin Sakalovci in Števanovci. Izven gravitacijskega območja Monoštra, so ostala bolj oddaljena hribovska naselja Andovci, Ritkarovci in Gornji Senik.

Migracije in prirodni prirastek v letih 1960—1970

Naselje	Navzoče prebivalstvo		Prirodni prirastek		Razlika v selitvah		Rast ali upadanje	
	1960	1970	štev.	%	štev.	%	štev.	%
Dolnji Senik	567	568	61	10,8	—60	—10,6	1	0,2
Sakalovci	526	523	54	10,3	—57	—10,9	—3	—0,6
Števanovci	662	610	28	4,2	—80	—12,1	—52	—7,9
Ritkarovci	322	285	12	3,7	—40	—15,2	—37	—11,5
Andovci	189	148	—7	—3,7	—34	—18,0	—41	—21,7
Gornji Senik	1319	1160	100	7,6	—259	—19,7	—159	—12,1
Monošter	5437	5842	—255	—4,7	660	12,1	405	7,4
Farkašovci	605	547	27	4,5	—85	—14,1	—58	—9,6
Slovenska vas	617	669	61	9,9	—9	—1,5	52	8,4
Okraj Körmend	55096	55096	1005	1,8	—3145	—5,5	—2140	—3,7

Na podlagi razmerja med prirodni prirastkom in migracijskim saldonom med popisoma prebivalstva v letih 1960—1970 lahko razdelimo naselja slovenskega Porabja v tri skupine.

a) Monošter in Slovenska vas pripadata tipu stagnacije oziroma zmerne rasti prebivalstva. Tip ima že značilnosti pasivne rasti prebivalstva. Za Monošter sta značilna negativen prirodni prirastek in pozitiven migracijski saldo ($-4,7 : 12,1$). Zaradi visokega doseljevanja je vpliv negativnega prirodnega prirastka izničen in tako prispeva imigracija k pozitivni rasti prebivalstva.

Podobne značilnosti v gibanju prebivalstva ima Slovenska vas, s to razliko, da je prirodni prirastek pozitiven, negativen pa je migracijski saldo ($9,9 : 1,5$). Število prebivalstva narašča zaradi pozitivne prirodne rasti,

Tip zmerne rasti prebivalstva obsega 21,9 % ozemlja slovenskega Porabja in 62,9 % od celotnega prebivalstva v slovenskem Porabju.

b) Največ naselij slovenskega Porabja lahko uvrstimo v depopulacijski tip rasti prebivalstva. Prirodni prirastek je pozitiven in se giblje od 3 % do 10 %. Selitveni saldo je negativen in po vrednosti višji od prirodnega prirastka. V ta tip uvrščamo naselja Sakalovci, Dolnji Senik, Ritkarovci, Farkašovci in Gornji Senik. Najslabše populacijske razmere so v Ritkarovcih ($3,5 : 15,2$), kjer presega emigracija skoraj za štirikrat prirodni prirastek. Depopulacija se pojavlja na 71,8 % površine katastrskih občin slovenskega Porabja in zajema 35,7 % prebivalcev od celotnega prebivalstva v slovenskem Porabju.

c) V tip izrazite depopulacije in izumiranja prebivalstva uvrščamo hribovito katastrsko občino Andovci. Vrednosti prirodnega prirastka in migracijskega salda sta negativni ($-3,7 : -10,0$).

Andovci so hribovita katastrska občina z visokim deležem aktivnega kmečkega prebivalstva (67,0 %). Emigracija štirikrat presega prirodni prirastek. Depopulacija in izumiranje potrjuje že petdesetletno nazadovanje števila prebivalstva in intenzivno izseljevanje.

Zaključimo lahko, da število prebivalstva na porabskem podeželju nazaduje. Vzroke moramo iskati v upadanju prirodne rasti in močnemu izseljevanju. Prebivalci se odseljujejo v Monošter in ostale kraje Madžarske. Izseljujejo se tudi Slovenci, s tem se povečuje število Slovencev v Monoštru in v krajih izven etničnega ozemlja.

2. Starostna struktura prebivalstva

Starostna struktura prebivalstva slovenskega Porabja je kljub znakom staranja prebivalstva in odseljevanju mladega aktivnega prebivalstva še sorazmerno ugodna.

Med popisoma prebivalstva v letih 1960 in 1970 se je v povprečju povečalo število ljudi, starih nad 60 let, zmanjšalo pa se je število ljudi do 20. leta starosti.

Indeks staranja prebivalstva, ki smo ga računali po formuli $I = \frac{60}{0-14} \times 100$, je

najvišji v Slovenski vasi 64, Gornjem Seniku 61, Ritkarovcih 59. Med letoma 1960 in 1970 so se indeksi staranja povsod zvišali in presegajo kritično mejo 40. Leta 1960 proces staranja prebivalstva še ni bil tako intenziven; nad kritično mejo je bil le v Ritkarovcih in Monoštru.

Zanimiv pokazatelj starostne strukture prebivalstva je delež ljudi, starih nad 60 let. Delež ljudi, starih nad 60 let presega v vseh naseljih 12 % mejo, ki se smatra kot indikator pričetka staranja prebivalstva. Največji delež starejših ljudi ima Slovenska vas 21,3 % in Gornji Senik 20,1 %, v sosednjih porabskih vaseh pa se giblje med 13 % in 19 %.

V večjem številu porabskih vasi je delež otrok, starih do 5 let, nižji od deleža otrok starostne skupine 5 do 10 let. Nazadovanje je posledica postopnega upadanja prirodne rasti ter odseljevanja mladega aktivnega prebivalstva. Vasi Andov-

ci in Farkaševci imata zelo majhen delež otrok do 5 let sarosti, saj se iz hribovskih vasi večinoma izseljuje prebivalstvo, s katerim odhajajo tudi otroci, prirodni prirastek pa upada, ali pa je celo negativen.

Starostna struktura in indeks staranja prebivalstva

Naselje	Starostne skupine prebivalstva leta 1970				1960			1970		
	0—14	15—39	40—59	nad 60	0—20		nad 60		0—20 nad 60	
	delež				števílo		indeks staranja		števílo indeks staranja	
Dolnji Senik	29,2	36,7	20,9	13,2	237	38	16	217	75	34
Sakalovci	27,4	37,3	18,7	16,6	225	23	10	191	87	45
Števanovci	25,4	37,7	23,4	13,5	278	41	14	225	83	36
Ritkarovci	26,2	30,1	24,5	19,2	105	49	46	92	55	59
Andovci	22,6	32,9	30,1	14,4	73	25	34	49	21	42
Gornji Senik	25,5	32,0	22,4	20,1	482	159	32	377	232	61
Monošter	22,0	36,9	23,8	17,3	1773	880	49	1779	1010	56
Farkašovci	22,6	33,8	24,9	18,7				177	102	57
Slovenska vas	25,0	34,2	19,6	21,2	189	74	39	223	143	64

Delež ljudi v starostni skupini 15—39 let je v vseh vaseh slovenskega Porabja višji od starostne skupine 0—14 let; delež prebivalstva v starostni skupini 40—59 let pa je nižji od starostne skupine 15—39 let. Hribovska naselja se razlikujejo od krajev, ki so podvrženi urbanizaciji v tem, da imajo večji delež aktivnega prebivalstva.

3. Struktura aktivnega prebivalstva po dejavnostih

V strukturi prebivalstva po gospodarskih dejavnostih izstopa Monošter, kot manjši industrijski center. Vpliv Monoštra se je razširil na bližnje kraje, od koder prihajajo prebivalci na delo.

V slovenskem Porabju je bilo leta 1970 5273 aktivnega prebivalstva ali 50,9 % od celotnega števila populacije. V primerjavi z letom 1960 se je delež in število aktivnega prebivalstva zmanjšalo. V desetih letih se je število aktivnega prebivalstva znižalo za 1 %. V istem obdobju se je število aktivnih žensk dvignilo za 1 %, število aktivnih moških pa zmanjšalo za 3,1 %. Danes je v slovenskem Porabju zaposlenih 44,95 % žensk in 55,05 % moških, kar je približno enako madžarskemu povprečju.

Monošter je za slovensko Porabje pomemben industrijski kraj. Leta 1970 je imel 2716 aktivnih prebivalcev, leta 1960 pa 2921. V slovenskem Porabju se povečuje število aktivnih prebivalcev (indeks 106), v Monoštru pa pada; povečuje se število vzdrževanih.

Monošter se razlikuje od ostalih krajev slovenskega Porabja. V industriji je zaposleno 55,7 % aktivnega prebivalstva, kar je znatno več kot je madžarsko povprečje s 36,5 % zaposlenimi v industriji. Razmeroma visok je delež aktivnih kmetov z 9,6 %. Gradbeništvo, promet in trgovina pa zaostajata za povprečjem celotne države. V obdobju med popisoma prebivalstva je najmočneje naraščalo število aktivnih v gradbeništvu (indeks 181), sledi promet (indeks 178) in industrija (indeks 131).

Druga naselja slovenskega Porabja so še pretežno agrarna. V ožjem gravitacijskem zaledju Monoštra se giblje delež aktivnega kmečkega prebivalstva med 24 % in 40 %. V vseh naseljih je delež v kmetijstvu zaposlenih aktivnih žensk večji od deleža aktivno zaposlenih moških. V zadnjem desetletju je zajelo slovensko Porabje močno upadanje deleža kmečkega prebivalstva, ki je intenzivno

v dolinskih vaseh (Slovenska vas, indeks 35), kakor tudi v hribovskih vaseh (Andovci, indeks 64).

Število aktivnih prebivalcev, zaposlenih v industriji, se povečuje v vseh vaseh slovenskega Porabja. V industrijskih obratih se zaposluje tudi vse večje število žensk. Na Madžarskem je v industriji zaposlenih 36,7 % aktivnih žensk, v slovenskem Porabju (z Monošтром) kar 41,5 %, v slovenskem Porabju brez Monoštra le 26,1 %.

Naselja slovenskega Porabja lahko razdelimo po strukturi aktivnega prebivalstva po panogah zaposlitve v več skupin.

a) V prvo skupino uvrščamo centralni kraj Monošter z visokim odstotkom aktivnih prebivalcev, zaposlenih v industriji (55,7) ter kulturi, šolstvu in upravi (19,7). Gradbeništvo in promet sta povprečno razviti zaposlitveni panogi, nad porabskim povprečjem izstopa le trgovina s 6,9 % zaposlenimi.

b) V drugo skupino uvrščamo Slovensko vas, ki pripada ožjemu gravitacijskemu zaledju Monoštra. V industriji je zaposlenih 59,3 %, s kmetijstvom pa se še vedno preživlja skoraj četrtina aktivnih prebivalcev.

c) V tretjo skupino lahko uvrstimo naselja v širšem gravitacijskem zaledju Monoštra: Dolnji Senik, Sakalovci in Števanovci. Karakterizira jih še vedno visok delež aktivnega kmečkenga prebivalstva (med 40 in 45 %). Delež zaposlenih v industriji se povečuje in giblje med 31,8 % v Dolnjem Seniku ter 39,2 % v Števanovcih. Vsa našeta naselja imajo relativno visok odstotek zaposlenih v gradbeništvu.

d) V četrti skupini so naselja Andovci, Gornji Senik in Ritkarovci. Vasi so izven močnejšega gravitacijskega vpliva Monoštra. V vaseh je še vedno 65 % aktivnega v kmetijstvu zaposlenega prebivalstva; v industriji pa je zaposlenih od 11 % do 18 % prebivalcev. Promet, trgovina in druge dejavnosti so slabo razvite in so pod povprečjem slovenskega Porabja.

4. Struktura prebivalstva po šolski izobrazbi

V Porabju je šolska izobrazba prebivalstva relativno na nizki ravni. Čeprav so se razmere v zadnjih desetih letih med popisoma prebivalstva izboljšale, je za vasi slovenskega Porabja značilen visok delež nepismenih in ljudi z nedokončano osnovno šolo.

Od 9307 prebivalcev slovenskega Porabja, starih več kot 7 let, je bilo leta 1971 3,34 % nepismenih, kar je nad povprečjem nepismenih Madžarske (2,39). Največ nepismenih je v naseljih Sakalovci 7,9 % in Ritkarovci 6,6 %; Slovenska vas pa je imela le 0,69 % nepismenih. Število nepismenih se postopoma zmanjšuje.

III. ZAKLJUČEK

Podrobna analiza gibanja prebivalstva v slovenskem Porabju med obema zadnjima popisoma (1960—1970) kaže, da so močno v ospredju depopulacijski procesi. Te procese pogojujejo:

— posebna obmejna in zakotna lega ob madžarsko-jugoslovansko-avstrijski meji,

— svojstvena gospodarska situacija, ki je na Madžarskem prej izjemna kot splošna. Na izrazito slabih prirodnih pogojih se je ohranila individualna posest s polikulturnim kmetijstvom, ki ni deležna enake družbene podpore, kot ostala madžarska družbena kmetijska posest. Gozdne površine, ki so v prevladi in so nekoč reševale pasivno posest, so zaščitene in ne dajejo več enakega dohodka privatni posesti. Ogromno škode naredi divjad, ki ima v teh obmejnih delih svoje prirodne rezervate in je še posebej zaščitena; uničuje predvsem posevke,

— Porabje močno gravitira v Monošter. V njega se odteka mlada delovna sila, ki pa se hkrati tudi asimilira v madžarski večini. V nekaterih naseljih je odtok v tej smeri tudi po dva do trikrat večji od prirodnega prirastka. Odtok prebivalstva je očiten zlasti po letu 1948. Relativno močna prirodna rast je v preteklih desetletjih nadoknadila emigracijske tokove. V obdobju med zadnjima popisoma prebivalstva pa že opažamo močnejše znake staranja prebivalstva. Ta proces bo ob situaciji kot je danes še bolj prisoten v prihodnosti.

Zaskrblijujoča je zlasti izobrazbena struktura prebivalstva. Niti ena tretina, nad štirinajst let starih ljudi (ob popisu 1970), ne konča osnovne šole. Delež nepismenih je dvakrat večji kot v drugih madžarskih pokrajinah, ljudi z visoko šolo pa je manj kot en odstotek.

V Porabju preseneča podatek o visokem odstotku ljudi z nedokončano osnovno šolo.

V večjem delu vasi slovenskega Porabja ima le približno ena tretjina ljudi dokončano osnovno šolo. Visok je tudi odstotek ljudi z 1—3 razredov osnovne šole. Srednjo šolo ima 3,6 % prebivalcev slovenskega Porabja. V Monoštru ima srednješolsko izobrazbo od 5286 ljudi, starih nad 7 let, le 274 ali 5,1 %. V ostalih naseljih slovenskega Porabja je ta odstotek še znatno nižji in se giblje med 1 % in 3 %.

Visokošolsko izobrazbo ima v Porabju 160 ali 1,7 % prebivalcev, od tega odpade na Monošter 137 diplomantov (2,5 %), v podeželskih porabskih vaseh pa znaša ta delež pod 1 %.

LITERATURA IN VIRI

1. Klemenčič Vladimir: Geografsko proučevanje Porabja na Madžarskem, nekateri elementi socialno-geografskega razvoja in strukture slovenskega Porabja. Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1969

2. Miholics Jozsef: Örség es Vendvinek geomorfologiai zepe es termeszeti eroforzasai, Budapest 1970,

3. Miklavc Janja; Olas Ludvik: Informacijske študije o gospodarskih in socialnih razmerah na s Slovenci poseljenih območjih slovenskega Porabja na Madžarskem (Socialnogeografska analiza slovenskega Porabja na Madžarskem) 28 str. Klemenčič Vladimir Informacijske študije o gospodarskih in socialnih razmerah na s Slovenci poseljenih območjih Radgonskega kota v Avstriji, slovenskega Porabja na Madžarskem ter Kanalske doline v Italiji, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana 1978.

4. Natek Milan: Osnovni tipi rasti prebivalstva v SR Sloveniji (z dvema skicama v tekstu), Geografski vestnik XLVII, Ljubljana 1975, str. 55—74,

5. Olas Ludvik: Slovensko Porabje, Geografski obzornik XX, Ljubljana 1973, str. 15—21,

6. Nepszamlas 4, 42, 1, 1970 evi

Vas Megye adatai

Zala Megye adatai

7. Nepszamlas, 1960 evi

Vas Megye adatai

Zala Megye adatai

8. Évi nepszamlas 23. 1970.

Demografiai adatok I.

Rezümé

SZOCIÁLIS-GEOGRAFIAI ANALIZÁLÁS RÁBAVIDÉK SZLOVÉNOK MAGYARORSZÁGBAN

Rába vidék Kornyéke területileg nem egészen azonos a magyarországi Vendvidékkel. A Rába vidék Szlovén területéhez 7 szlovén falú tartozik, Farkaševci falú magar Többségével és gravitász központjával Monosterele, ahová tartozik — öszpontosul Szlovén Ráb-vidék.

Maguk a magyarok Vendvidékhez nem tartják Monostert, városátu szlovén kisebbséghez. Különlegesen elrendezésük különiséget nyújt úgy a sztatisztika Zöbletében és a lakóságánál valamint egnéhány fejlődése területén.

Szlovén Rábvidék úgy gazdaság valamint elnézésében magyar keret Közül egyike az elhagyatott területéhez tartozik. Ehez tartozik a roszt terület vagyis a határmenti terület, jároművek — forgalom távolság és különösen Hattere a multnak. Gazdaságban még magmaradot privát vagyon, a mi őszegyestelve társadalommal másüt Magyarországom nem egyen jognak.

Ijen fellődés hozzájárt a depopulázóshosz, ami különösen a Szlovénokkal bevándorlókka és a területü Kenél erősen megjelemik. E rész gravitirozza Manosterben, Városban különösen eköltözük az ifju erő és egyben aszimiliráz a magyar töbsséghez. Elköltözés néhány helyen területekből 4 x nagyobb a születendő létszámna és megengedett Különösen 1948 óta.

A lakósság számaerősen róvekendelt jobban mind a magyar bel erületen és a utóbi 10 év alatt kiegyenlített emigrációs. A legutóbbi őszeirősnál (lokósság) erősen észrevehatjuk a lakósság között az öregedest, ami bizonyára hatással lesz jövőben alacsonyabb létszámra végül is a lakósság létszámához. Ez érelevezhez tartozik a meggátolás nem agrális tevékenység Szlovénokkal bevónolozoltak helyiségében, ami jövőben nincsern Kialításban.

A szlovén Rába vidéken fő volt a szlovénos paraszt család. Ez a létszám utóbbi időben esésben van. Határmenti területeken (falvakban: Gornji Senik, Verica, Andovci) még mindég a lakósság fela földműveléssel foglalkozik és főleg különösen a nők foglalkozása. Monoster közelében a lakósság száma csökkent 1/4 része, viszont emelkedőben van a gyári ipar (Slovenska ves 59%). Különösen a szlovén háttérben a paraszt lakósság 40% és 45% között van a gyári iparban felhalodja 30—39%. Magas fokom van a építkezés — ami lévő létszám. Megkell Hangsulyarni az aktív magass polgárok számát a gyári iparban ami körülbelő 1/3. A mi határunkon ezinnen Pomurjében ez a létszán nem halladjameg 5%. Szomorü képet nyújt a lakósság iskolázása. 1970 ősszeírás után egy harmada 14 év után még nem fejezteb ebe az elemi iskolát.

Az iratlanság létszáma 2x magassab mind másüt Magyarországom, Magás iskolai végresü. pedig szinten 2x kevesebb mindmásüt nemkulturt területeken Magyarországom.

Summary

SOCIO-GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF THE "SLOVENE RAAB REGION" IN HUNGARY

The "Slovene Raab Region" is, as regards the territorial dimensions, not completely identical with the Hungarian "Vendvidék". The Slovene Raab Region comprises seven villages with the Slovene majority, the village Farkašovci with mainly Hungarian population and the gravitation centre Monošter. The Hungarians, however, do not consider this town with Slovene minority as part of Vendvidék. Therefore it comes to differences in statistical averages as regards the density and structure of the population as well as the development of individual districts.

The Slovene Raab Region is socially and economically one of the most underdeveloped regions in Hungary. This is consequence of scant natural conditions, the frontier position, bad traffic-connections and obvious negligence aside in the past. In agriculture there still exists the private property which is not partaking of equal support as the socially-owned property in other Hungarian regions.

Such development contributed to the depopulation, which was of particularly high rate in the territories with mostly Slovene population. It is especially the young working power that migrates to the gravitation centre Monošter. At the same time they assimilate with the Hungarian majority. In some hamlets the fluctuation is even four times higher than the natural increase in population and has been intensified especially after 1948. Relatively high natural increase in population, being even considerably stronger than in the neighbouring Hungarian regions, compensated the emigration during the last decades. In the period between the last two population censuses, however, the percentage of older population is increasing. This situation will without doubt result in lower natural increase in population and in the decreasing number of population. Such a process could be prevented by the non-agrarian activity in the territory, inhabited with the Slovenes. Yet, there are no real perspectives for such an activity in near future.

The Slovene nationality in the Slovene Raab Region is represented by the farmer-family. The proportion of the country-population however, has been decreasing. In the frontier villages more than half of the active population is still occupied with agriculture, among them mostly women. In the hamlets, situated within the gravitation zone of Monošter the proportion of the population occupied by agriculture fell on one quarter, whereas the proportion of the population, active in industry, has been increasing (in Slovenska ves 59%). In wider, mostly Slovene, hinterland of Monošter the percentage of the peasant population runs up to 40—45%, whereas the proportion of population, active in industry, comes to 30—39%. The proportion of the population active in building, however, is over

average. Thus, the proportion of the active population, working in industry, is relatively high (on the average of about one third). On the Slovene side of the frontier — in Pomurje, this percentage does not exceed 5 %.

Alarming, however, is the educational structure of the population. According to the population census in 1970 not even one third of the youth over 14 finishes the elementary-school. The proportion of illiterate population is twice higher than in other Hungarian regions, whereas the proportion of population having high education is twice lower here than in other neighbouring underdeveloped Hungarian regions.

Melanija Mikeš

JEZICI I EVROPSKA SARADNJA

Postavljajući pitanje: »Da li mnoštvo jezika predstavlja šansu ili hendikep za Evropu, i kakva budućnost očekuje evropske jezike?«, Informativni i istraživački centar za nastavu i upotrebu jezika (CIREEL), čije je sedište u Parizu, pozvao je nadležne organe svih zemalja učesnica Konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi i potpisnica završnog dokumenta u Helsinkiju, kao i stručnjake za pitanja jezika iz tih zemalja, da uzmu učešće u radu konferencije pod nazivom »Jezici i evropska saradnja«.

Konferencija je održana od 17. do 21. aprila 1979. godine u Strasburu, u Palati Evrope. U organizaciji Konferencije su, pored navedenog centra, učestvovali i Evropski savet, Komisija evropskih zajednica, Evropska fondacija za kulturu i UNESKO.

Najveći deo rada Konferencije odvijao se u plenarnim sednicama. Raspravljalo se o budućnosti Evrope i evropskih jezika, o prihvatanju izazova višejezične situacije, o svrsishodnosti učenja jezika, o institucionalnim i pravnim aspektima problematike jezika, o iskustvima na osnovu jezičkih istraživanja.

Pored toga, radilo se u šest komisija, koje su razmatrale sledeća pitanja:

1. Budućnost Evrope i evropskih jezika: istorijski, sociološki, pravni i politički aspekti

2. Prihvatanje izazova višejezičnosti: unapređenje učenja jezika? prihvatanje jednog zajedničkog jezika?

3. Istraživanja i iskustva na području nastave jezika izvan univerziteta u Evropi

4. Lingvistika, audio-vizuelne metode i obrazovanje nastavnika

5. Jezičke potrebe u industriji i trgovini. Nastava jezika za odrasle

6. Prevođenje i stručni jezici.

Pitanja koja su tretirana u 80 referata podnesenih na ovom skupu i diskusiji koja je vođena na plenarnim sednicama odražavala su, pre svega, preokupacije u vezi sa rivalstvom »velikih« jezika (engleskog, francuskog, nemačkog i italijanskog). U prvi plan je stavljena problematika evropske zajednice i Evropskog saveta, a ne Evrope u celini.

Široka problematika tretirana je neujednačeno. Taku su, na primer, pitanja manjinskih jezika bila relativno slabo zastupljena, a nije posvećeno dovoljno pažnje ni jezičkoj strani ekonomskih migracija u Evropi.

Broj učesnika iz pojedinih zemalja članica Evropskog saveta uveliko je prevazilazio učešće svih ostalih učesnika, pa je i ta činjenica uslovljavala tok diskusije. Izrečene su mnoge humane ideje, ali su one često ostajale na nivou utopije.

Od jugoslovenskih lingvista, sa referatima i u diskusiji, učestvovala su Olga Tomić-Mišeska (Univerzitet »Kiril i Metodij«, Skopje) i Melanija Mikeš (Filozofski fakultet u Novom Sadu). U diskusiji je uzeo učešća i Branko Vuletić (Filozofski fakultet u Zagrebu). Pored njih, skupu su prisustvavale: Mira Pihler (Maribor), Danka Đokić (Beograd) i Inka Štrukelj (Ljubljana).

Međutim, iako izlaganja i diskusije nisu pružili ono što se s pravom moglo očekivati od skupa sa takvom tematikom, rad komisije bio je konstruktivan, i finalizovan je nizom preporuka, koje su pročitane na završnoj plenarnoj sednici.

Učesnici Konferencije koji su učestvovali u radu komisije u kojoj je razmatrano pitanje budućnosti evropskih jezika apelovali su na sve zemlje potpisnice Akta o bezbednosti i saradnji u Evropi da u okviru obaveznog školovanja obezbede svim učenicima da uče bar još dva živa jezika, pored maternjeg, i da taj izbor bude što slobodniji i širi. Posebno su naglasili da jedan od primarnih ciljeva obrazovanja mladih treba da bude ukidanje svih predrasuda između naroda i nacija i bilo kakve jezičke hegemonije. Date su i konkretne sugestije kako da se nastava stranih jezika učini efikasnijom i preporučeno je da učenje nematernjeg jezika otpočne na ranom uzrastu.

U preporukama ove komisije ističe se potreba organizovanog istraživačkog rada i međusobnog informisanja na evropskom nivou. Posebno se ukazuje na značajni potencijal evropskih radio-televizijskih mreža u razvijanju evropske saradnje na području kulture i jezika. Izražava se želja da se stranim radnicima preko tih medija masovne komunikacije pruže neophodne informacije u vezi sa jezikom zemlje u kojoj rade i mogućnost da usvoje taj jezik.

U ovoj komisiji zauzet je stav i u odnosu na budućnost manjinskih jezika u Evropi. Zahteva se izričito priznavanje prava jezičkih manjina da čuvaju, razvijaju i šire svoj jezik i svoju kulturu, jer se smatra da su svi evropski jezici, bez obzira na brojnost njihovih izvornih govornika, baština svih Evropljana.

Preporuke komisije u kojoj je tražen odgovor na alternativu koju postavlja višejezična stvarnost u Evropi (Da li prihvatiti jedan zajednički jezik ili unapređivati učenje stranih jezika?) u potpunoj su saglasnosti sa pomenutim stavovima i preporukama prve komisije. U njima se izražava mišljenje da sve evropske jezike treba izučavati kao strane jezike, ne ograničavajući izbor. Podvlači se potreba suzbijanja etnocentrizma i negativnih stereotipa u obrazovnom procesu, značaj podsticanja interesovanja učenika za stvarnost izvan njihove domovine, i ukazuje na značaj učenja stranih jezika za lični razvoj učenika.

Ova komisija se opredeljuje za višejezičnost kao jedini realistički put u savremenoj Evropi, kako u odnosu na zemlje tako i u odnosu na pojedince.

Od preporuka ove komisije značajna je i ona koja se odnosi na ulogu maternjeg jezika u intelektualnom i afektivnom razvoju deteta. Skreće se pažnja vaspitno-obrazovnim ustanovama da daju prednost obrazovanju na maternjem jeziku, bez obzira na to da li se radi o nacionalnom jeziku, ili o regionalnom, pa i stranom jeziku.

Komisija koja je razmatrala pitanja nastave jezika izvan univerziteta dala je niz sugestija o načinu saradnje i razmeni iskustava na evropskom nivou.

Među preporukama te komisije nalazi se i jedna koja se odnosi na jezičke probleme ekonomske migracije. Podvlači se da je potrebno izraditi didaktičku građu adaptiranu za nastavu maternjeg jezika dece radnika na privremenom radu u inostranstvu i uključiti tu nastavu u redovni obrazovni sistem. Smatra se da nastava jezika i kulture zemlje porekla treba da se proširi i na same radnike na privremenom radu u inostranstvu, jer će obrazovanje roditelja pozitivno uticati na obrazovanje dece. Isto tako je potrebno da nastavnici jezika i kulture budu specijalizovani za tu vrstu nastave.

Ova poslednja preporuka uklapa se inače u niz preporuka koje je dala komisija koja se bavila problematikom obrazovanja nastavnika. Učesnici u radu te komisije smatraju da budući profesori živih jezika treba da steknu obrazovanje koje će im omogućiti poznavanje obrazovnih sistema, stvarnu kompetenciju, teorijsku i primenjenu, u datom jeziku, didaktičku kvalifikaciju, opštu i posebnu, umenje da se koriste didaktičkim sredstvima i poznavanje tehnike audio-vizuelnih sredstava.

Upotreba jezika u profesionalnoj delatnosti bila je predmet razmatranja posebne komisije. Preporuke te komisije su prilično uopštene, ali treba istaći mišljenje da za uspešno korišćenje stranim jezikom u profesionalnoj delatnosti nije dovoljno poznavanje stručnih izraza i gramatičkih klišeja, nego jezičkog sistema u celini, u kojem se odražava socio-kulturna stvarnost.

Inače, problematika stručnih jezika, zajedno sa problematikom prevodenja, bila je razmatrana u posebnoj komisiji. Razumljivo je da ta problematika, od ključnog značaja za uspešnu saradnju i sporazumevanje na evropskom nivou, nije mogla, za samo nekoliko časova rada komisije, biti razmotrena u svoj njenoj širini i dubini, pa su i preporuke komisije nedorečene.

Konstatovana je anarhija u terminologiji i istaknuto je da je potrebno urgentno formirati sistem podataka na tom području. S obzirom da u Beču već postoji, pod pokroviteljstvom UNESKO, jedna organizacija koja se bavi terminologijom (Infoterm), učesnici smatraju da nema potrebe da se oformi novi međunarodni centar, nego da rad tog centra u Beču treba intenzivirati.

I u ovoj komisiji je izraženo mišljenje da jezik stručnjaka ne predstavlja odelit sistem, nego da je deo sistema jezika date društvene zajednici, pa se i njegovom izučavanju mora pristupiti sa tog stanovništa.

Ova komisija je i predložila da se organizuje zajednički skup tumača, prevodilaca i nastavnika, radi celovitog sagledavanja problema sa kojima se susreću u svojoj profesionalnoj delatnosti simultani i ostali prevodioci.

Na kraju, treba istaći da ovaj skup predstavlja značajan korak u jačanju svesti o zajedničkoj istoriji Evrope i prožimanju njenih kulturnih tradicija. On takođe predstavlja vredan doprinos poštovanja kulturnog pluralizma u Evropi. Osvetljeni su različiti aspekti i sagledavane razne mogućnosti razvijanja evropske saradnje na osnovu elemenata koji su zajednički kulturnim tradicijama evropskih zemalja, uz puno uvažavanje različitosti.

Slovenski znanstveni inštitut v Celovcu je pričel z izdajanjem vrste »**RAZPRAVE IN DISERTACIJE**«. V tej vrsti sta dosedaj izšli razpravi »Slovenska literatura na Koroškem po letu 1945« (Die slowenische Literatur in Kärnten seit 1945) Vide Obidove ter »Koroško vprašanje« (Die Kärntner Frage) Frana Zwittera. Obe publikaciji je Slovenski znanstveni inštitut objavil v nemščini, ker sta v prvi vrsti namenjeni avstrijski javnosti. Ob Novem letu 1980 izide v isti vrsti razprava Avguština Malleja »Slovenski tisk na Koroškem od 1848 do 1900« (Die slowenische Presse in Kärnten 1848—1900). Leta 1980 bodo sledile še druge razprave s področja slovenske kulturne in politične zgodovine.

Poleg vrste »Razprave in disertacije« načrtuje Slovenski znanstveni inštitut v Celovcu se vrsto »**Dokumentacije in gradivo**«.

O INSTITUTU ZA HUNGAROLOGIJU U NOVOM SADU

Pre više od deset godina, 21. juna 1968. godine, Filozofski fakultet u Novom Sadu, posle osnivanja Instituta za istoriju Vojvodine i Instituta za lingvistiku, doneo je odluku i o osnivanju Instituta za hungarologiju. Akt o osnivanju utvrđuje zadatke Instituta ovako: »Da radi na izučavanju jezika, književnosti i kulture Mađara u Jugoslaviji; da naučnim istraživanjem obuhvati pitanja koja proizlaze iz dvojezičnosti, međusobnih uticaja književnosti i kultura naroda i narodnosti na teritoriji Jugoslavije, kao i mađarsko-jugoslovenskih kulturnih, književnih i jezičkih veza uopšte; da, uz saradnju sa ostalim naučnim i kulturnim ustanovama, doprinese unapređenju naučno-istraživačkog rada i rešavanju pitanja od opšteg značaja za širu društvenu zajednicu u gornjim disciplinama«.

Institut je počeo sa radom 1. februara 1969. godine u pet oblasti: mađarski jezik u Jugoslaviji; domaća mađarska književnost; mađarsko-srpskohrvatska kontrastivna istraživanja; mađarsko-jugoslovenska komparatistika; i Srpskohrvatsko-mađarski enciklopedijski rečnik. Folklorna istraživanja su zbog nedostatka kadrova počela kasnije, kao i istraživanja iz kulturne istorije. Ova istraživanja čine i danas sadržaj tekuće aktivnosti Instituta, koji se iz godine u godinu popunjava novim temama i stručnim saradnicima, a obogaćuju se i forme njegove aktivnosti: seminari, naučni skupovi, izdavačka delatnost, bibliografski radovi, saradnja sa drugim naučnim i kulturnim ustanovama.

U skladu sa prihvaćenim načelima o integraciji naučnog i obrazovnog rada u našoj pokrajini, došlo je do integracije Instituta za hungarologiju sa Katedrom za mađarski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu u Institut za mađarski jezik, književnost i hungarološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Ova naučno-obrazovna ustanova radi pod tim nazivom od 1. januara 1976. godine i u njoj zajednički obavljaju nastavne i naučno-istraživačke zadatke 17 nastavnika i 12 istraživača.

Život i delatnost Instituta najsvestranije prikazuje tromesečnik »Naučna saopštenja Instituta za hungarologiju« tj. »Hungarološka saopštenja« (od 1976. godine) koji izlazi od 1969. godine. Dosad su obavljene 32 sveske na oko 5.000 stranica. Pored ove edicije, izdavačka delatnost Instituta obuhvata serije

- Bibliografske sveske mađarske književnosti u Jugoslaviji (dosad objavljeno 9 svezaka)
- Kontrastivna gramatika srpskohrvatskog i mađarskog jezika (dosad objavljeno po 4 sveske na mađarskom i srpskohrvatskom jeziku).
- Geografska imena mesta u Vojvodini (dosad su objavljene 3 sveske).

Jedan od najvećih poduhvata je izdavanje Srpskohrvatsko-mađarskog enciklopedijskog rečnika sa oko 120.000 odrednica. U toku je izrada mađarsko-srpskohrvatskog rečnika u istom obimu, čiji se pripremni radovi vrše pomoću kompjuterske tehnike.

U ediciji Instituta objavljen je niz monografija iz oblasti istraživanja kulturne istorije, folklornih i dijalektoloških istraživanja.

Celokupna delatnost Instituta koncipirana je tako da je u nju prirodno ugrađeno ostvarivanje ravnopravnosti jezika i pisama naroda i narodnosti. U okviru realizacije tog veoma važnog zadatka došlo je do tesne i plodne saradnje sa Inštitutom za narodnostna vprašanja u Ljubljani.

Najznačajniji oblik ove saradnje predstavljaju istraživanja mađarsko-slovenačke dvojezičnosti u Pomurju. Cilj ovih istraživanja je da se uz saradnju zainteresovanih institucija na terenu, pre svega Zavoda za školstvo i Samoupravne zajednice za obrazovanje i kulturu mađarske narodnosti, prouče jezički i društveni faktori od značaja za ostvarivanje funkcionalne i dvosmerne dvojezičnosti na svim nivoima zajedničkog življenja Mađara i Slovenaca u Pomurju. Dosadašnji rezultati ovih istraživanja, koja traju već tri godine, objavljeni su delimično u časopisima Instituta za hungarologiju i Inštituta za narodnostna vprašanja, a do kraja petogodišnjeg plana istraživanja predviđa se i objavljivanje jedne posebne monografije.

Novi Sad, 9. oktobra 1978.

dr. Ištvan Seli
direktor Instituta

THE INSTITUTE OF HUNGARIAN STUDIES IN NOVI SAD

After having established the Institute of the History of Vojvodina and the Institute of Linguistics, the Faculty of Philosophy in Novi Sad made a decision to establish the Institute of Hungarian Studies as well (June 21, 1968). The act of the establishment defines the tasks as follows:

"Studying of the language, literature and culture of the Hungarians in Yugoslavia; By means of scientific approach to establish the questions resulting from the bilingualism, reciprocal influence of the literatures and cultures of the nations and nationalities in Yugoslavia, as well as from the Hungarian-Yugoslav cultural, literary and linguistic links in general; with collaboration of other scientific and cultural institutions to contribute to the development of the scientific-research work as well as to the solution of the questions in this sphere, which are of importance for the society in wider sense.

The institute began with its activity on February 1, 1969, in five sections: the Hungarian Language in Yugoslavia; the Native Hungarian Literature; Hungarian-Serbocroatian contrastive researches; the Serbocroatian-Hungarian Encyclopedian Dictionary. The researches concerning the folklore and cultural history began later because of the staff-deficiency. The mentioned researches are part of the activity of the Institute also nowadays. Otherwise the number of its activities increases from year to year and so does the number of its professional collaborators. Also the forms of its activity are more diverse from year to year: seminaries, scientific meetings, publishing, bibliographies, cooperation with the other research and cultural institutions.

According to the accepted principles as regards the integration of the scientific and educational work in our province it came to the integration of the Institute of Hungarian Studies with the Department of the Hungarian Language and Literature at the Faculty of Philosophy in Novi Sad into the Institute of the Hungarian Language, Literature and Hungarologian Researches at the Faculty of Philosophy in Novi Sad. This scientific-educational institution has been active in the described form since January 1, 1976. It has 17 professors and 12 researchers employed at the time.

The activity of the institute is completely presented in the publication "Naučna saopštenja Instituta za hungarologiju" ("Scientific Reports of the Institute of Hungarian Studies"), titled "Hungarološka saopštenja" ("Hungarologian Reports") since the year 1976, which otherwise appears every three months from 1969 onwards. So far there have been published 32 volumes on about 5 000 pages. Along with this publication the Institute also issues:

- Bibliografske sveske mađarske književnosti u Jugoslaviji (Bibliography of the Hungarian Literature in Yugoslavia) — so far 9 volumes;
- Kontrastivna gramatika srpskohrvatskog i mađarskog jezika (Contrastive Grammar of the Serbocroatian and Hungarian Language) — so far 4 volumes in both the Hungarian and Serbocroatian language;
- Geografska imena mesta u Vojvodini (Geographic Names of Places in Vojvodina) — so far 3 volumes.

One of the greatest achievements, however, was the publishing of the Serbocroatian — Hungarian Encyclopedic Dictionary with about 120.000 entries. The institute has also been working on the Hungarian — Serbocroatian Dictionary of the same extent. The preparations are going on by means of the computer-technique.

The Institute has also published a series of monographies (in its publication) dealing with the research of the cultural history, folklore and dialectological researches.

The concept of the entire activity of the Institute is such that the implementation of the equality of the languages and alphabets of the nations and nationalities is something natural. In order to fulfil this very important task the Institute cooperates closely and successfully with the Institute for Ethnic Problems in Ljubljana.

The most important form of this collaboration is the research of the Hungarian-Slovene bilingualism in Prekmurje. The aim of these researches is, with collaboration of the interested institutions, above all of the Institution for Educational System and the Selfmanaging Community for Education and Culture of the Hungarian nationality, to establish the linguistic and social factors, being of importance for the implementation of the functional bilingualism as well as of the bilingualism in both directions (Hungarian-Slovene, Slovene-Hungarian) on all levels of the common life of the Hungarians and Slovenes in Prekmurje. The results of these researches, which have been going on for three years already, were partly published in the publications of the Institute of Hungarian Studies and the Institute for Ethnic Problems in Ljubljana. The five-year research plan foresees also the publishing of a special monography.

Novi Sad, October 9, 1978

Dr. Istvan Seli
Director of the Institute

ZAVOD ZA MIGRACIJE I NARODNOSTI

Trnjanska cesta bb, 41000 Zagreb, Jugoslavija

Uvod

Udio hrvatskog naroda u migracionoj povijesti Evrope — od agrarne kolonizacije u XVI st. koju su uz krizu feudalnog sistema snažno poticala turska osvajanja, a čiji su ostaci zapravo današnji Gradišćanski Hrvati, Ugarski Hrvati kao i druge hrvatske narodne manjine u Slovačkoj, Romunjskoj i na Apeninskom poluotoku — zauzima istaknuto mjesto. Na agrarnu kolonizaciju kao proces iseljavanja naslanja se udio stanovništva Hrvatske u industrijskoj kolonizaciji od druge polovice XIX stoljeća. Živi svjedoci tog jednog izvanredno teškog razdoblja u našoj povijesti — gruba eksploatacija hrvatskog sela i kriza financijskog kapitala — danas su brojne veće i manje hrvatske kolonije, osobito u Sjevernoj i Latinskoj Americi. Pokretljivost radničke klase SR Hrvatske nakon oslobođenja bila je veoma intenzivna osobito na relaciji selo—grad. Nakon popunjavanja gradskog i industrijskog prostora okreće se ona, često puta i stihijski, u pravcu zapošljavanja u inozemstvu.

Premda su migracije utisnule snažan pečat povijesnom razvoju Hrvatske, nije se ovoj značajnoj društvenoj pojavi pristupalo analitički i studiozno sve do oslobođenja, a institucionalno tek od 1965. godine.

Osnivanje i rad Zavoda za migracije i narodnosti

Osnivanjem Zavoda za migracije i narodnosti kao zasebne znanstvene ustanove s ciljem da postane nosilac znanstvenog rada na jednom politički veoma osjetljivom i do kraja zanemarenom području željelo se, do kraja ozbiljno, pristupiti problematici našeg iseljeništa, suvremene ekonomske migracije i hrvatskih narodnih manjina. Osnivanjem Zavoda 1965. ojačana je i organizaciona podloga istraživačkog rada u nas, budući da je osnivanjem te radne organizacije ispunjena jedna velika praznina koju do 1965. nisu pokrivali historičari i drugi znanstveni radnici SR Hrvatske.

Riječ je o instituciji koja nije izrasla na tradicijama pa prema tome nije, za svoju osnovnu i, dakako, specifičnu djelatnost, mogla naslijediti kadar, literaturu i određenu metodologiju.

Kao što je već rečeno, Zavod za migracije i narodnosti je samostalna ustanova od posebnog društvenog interesa. Prema odluci o osnivanju djelatnost Zavoda je usmjerena na znanstveno istraživanje i analizu svih migracionih kretanja s područja Hrvatske (pripadnici hrvatske narodnosti u susjednim zemljama, iseljenici, građani na privremenom radu u inozemstvu) kao i na prikupljanje bibliotečne, arhivske i druge izvorne građe.

Znanstveno istraživački rad institucije u ovom periodu odvija se na dva osnovna kolosjeka: a) monografskoj obradi hrvatskih manjina u susjednim zemljama i Čehoslovačkoj i b) izradi sinteze »Iseljeništvu Hrvatske«.

a) Monografsko istraživanje problematike hrvatskih narodnih manjina u susjednim zemljama i Čehoslovačkoj postavlja se već čitav niz godina kao značajan zadatak. Polazeći od te spoznaje i uvažavajući društveno-političku i praktičnu korist jedne takve serije u kojoj bi se našli svi osnovni problemi i suvremena kretanja iz okvira razvoja naših narodnih manjina u susjednim zemljama Zavod je dosada izradio studiju »Gradišćanski Hrvati de jure i de facto« i »Hrvatska narodna manjina u Mađarskoj« i još neke druge (vidi dole).

b) U poslijeratnom razdoblju imamo tek nekoliko znanstvenih radova s područja iseljeništa. Prema tome i dalje ostaju mnoge istraživačke praznine u ovoj tematici. Pravu dimenziju našeg zaostajanja možemo najbolje spoznati ako se usporedimo s onim zemljama koje su kao i mi opterećene istim koeficijentima iseljeništa i pokretljivosti radničke klase, a koje su svoja istraživanja ovih problema prenijele već na univerzitet. S druge strane, velik broj iseljenika iz Hrvatske, koncentriran u veći broj geografskih likalitetata, sa svojom štampom, periodikom i organizacijama pretstavlja i određeni politički faktor koji bi mogao jače djelovati na pozitivnu afirmaciju naše zemlje u svijetu. Prema tome, sinteza »Iseljeništvu Hrvatske« pretstavlja kako znanstvenu, tako i društvenu potrebu koja se ne može više zanemarivati.

Svoj znanstveni rad na području istraživanja problematike narodnih manjina i iseljeništa, Zavod koordinira s radom srodnih institucija u ostalim našim republikama i pokrajinama. Značajan vid te koordinacije su i skupovi, čiji je organizator ili suorganizator bio Zavod za migracije i narodnosti, na kojima su saradnici Zavoda sudjelovali kao re-

ferenti. Godine 1976. Zavod je organizirao Prvi jugoslavenski simpozij »Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije i njegove uzajamne veze s domovinom«. Bio je i suorganizator Savjetovanja »Suvremena pitanja slovenske i hrvatske manjine u Austriji«. Dakle, dva najznačajnija znanstvena skupa u našoj zemlji, u prošloj godini, a koja u središte svog interesa stavljaju manjine i iseljništvo, vezana su uz ovaj Zavod.

Drugi značajan oblik djelovanja ove znanstvene institucije je prikupljanje i sređivanje bibliotečne, arhivske i dokumentarne građe, kao i različite periodike s područja narodnih manjina, iseljništva i ekonomske emigracije. Građa koju Zavod posjeduje posebno arhivska, predstavlja neprocjenjivu vrijednost za svakog istraživača fenomena iseljništva. Ona je po sadržaju jedinstvena u Jugoslaviji i jedna od rijetkih u svijetu.

U Odjelu arhiva i biblioteke nalazi se ogroman bibliotečni fond raznovrsne periodike (preko 10.000 različitih primjera novina, više od 2000 specijaliziranih brošura i knjiga, 2500 fotografija, 1500 raznih biltena i revija izdatih u inozemstvu), te arhivski fond koji okuplja najrazličitiji izvorni materijal — oko 900.000 spisa s područja iseljništva, 12.000 pisama naših građana zaposlenih u inozemstvu itd.

Okosnicu najvrijednijih fondova čine:

— Arhiv iseljeničkog komesarijata Jugoslavije, djelovao od 1923—1940. god. i okupio gotovo svu dokumentaciju koja se odnosi na rad s iseljenicima iz tog vremena;

— Arhiv »Jugoslavenske narodne obrane« iz Južne Amerike, osnovane 1915. godine u Antofagasti — Chile, sadrži raznovrsnu dokumentaciju o radu te organizacije (dopisivanje s Jugoslavenskim odborom u Londonu, Parizu, Ženevi, korespondenciju sa srpskom vladom, arhiv redakcija glasila JNO, građa o jugoslavenskom dobrovoljačkom pokretu, o radu Jugoslavenskog narodnog vijeća u SAD itd.);

— Fond »Iseljenički arhiv« predstavlja posebnu vrstu materijala, uglavnom isječki iz iseljeničkih novina izdanih širom svijeta, obuhvaćaju opću problematiku iseljništva, političko-nacionalni život i rad iseljenika, kulturno-prosvjetnu djelatnost, ekonomsko-socijalne prilike u iseljništvu i drugo;

— Arhiv udruženja pomoraca iz New Yorka,

— Arhiv Artura Benka Grada,

— Arhiv Saveza organizacija iseljenika,

— Arhiv odjela za socijalnu politiku banske vlasti Banovine Hrvatske.

Uz ove fondove u arhivu Zavoda za migracije i narodnosti nalazi se i građa o hrvatskim narodnim manjinama u susjednim zemljama, prikupljena uglavnom posljednjih nekoliko godina.

Bibliotečni fond je vrlo velik i raznovrstan. Posebno je vrijedan fond knjiga i iseljeničkih novina (10.000 primjeraka sa preko 170 naslova). Ovaj fond predstavlja pravu rijetkost čak i u svijetu, jer sadrži novine naših iseljenika, koje ne posjeduju ni biblioteke u SAD i nekim drugim zemljama.

Na kraju ovako sumarnog prikaza rada Zavoda za migracije i narodnosti široj svjetskoj javnosti prilažemo pregled najznačajnijih radova ove institucije od njenog osnutka do danas (radovi koji će biti završeni do kraja godine naznačeni su kao — u radu).

PREGLED RADOVA ZAVODA ZA MIGRACIJE I NARODNOSTI OD 1966 DO 1979. GODINE

I Na području suvremene ekonomske emigracije

1. SFRJ u evropskim migracijama rada; 1967.
2. Ekonomska osnova školovanja radnika vanjskih migranata i njihove djece u zemlji i inozemstvu; 1972.
3. Položaj, uloga, zapošljavanje i fluktuacija strojarških i brodograđevnih inženjera u privredi SRH i inozemstvu; 1972., 1975.
4. Društveno ekonomski i psihološki aspekti zapošljavanja u inozemstvu; 1966.
5. Informacije o zapošljavanju naših radnika u svijetu; 1970.
6. Financijski aspekt inozemne štednje grčkih radnika sa posebnim osvrtom za namjensku štednju za stambene zgrade; 1967.
7. Dojmovi iz razgovora s našim radnicima privremeno zaposlenim u zemljama zapadne Evrope; 1970.

II Na području problematike hrvatskih narodnih manjina u susjednim zemljama

1. Kratki pregled povijesti i današnjih prilika pripadnika hrvatske narodnosti u Mađarskoj; 1966.
2. Informacija o pripadnicima hrvatske narodnosti u susjednim zemljama; 1969.
3. O bunjevačkoj i šokačkoj književnosti;
4. Hrvati u Italiji — Hrvatske oaze u južnoj Italiji; 1969.

5. Novinstvo gradišćanskih Hrvata kao informativno i dokumentarno sredstvo upoznavanja njihova života i djelovanja; 1973.
6. Gradišćanski Hrvati de jure i de facto; 1975.
7. Suвременa pitanja hrvatske narodne manjine u Austriji; 1976.
8. Hrvatska narodna manjina u Mađarskoj; 1977.
9. Manjinsko pitanje i jugoslavensko-austrijski odnosi; 1978.
10. Suвременa teoretska razmatranja problematike narodnih manjina; 1979.
11. Hrvatska narodna manjina u Rumunskoj (I dio); 1978.
12. Hrvatska narodna manjina u Slovačkoj (u radu).

III Na području klasičnog iseljništva

1. Iseljništvo i suвременa ekonomska emigracija s područja Karlovca, 1970.
2. Društveno politički položaj i rad naših iseljenika u SAD od 1893—1938, 1970.
3. Prisutnost naših iseljenika i njihovih potomaka u kulturno-prosvjetnom životu Čilea, 1974.
4. Osvrst na gospodarsko-društvene posljedice drastične promjene režima u Čileu izazvane vojnim udarom u rujnu 1973. i odnos naših iseljenika prema tim promjenama, 1974.
5. Iseljavanje Hrvata iz Istre i Hrvatskog primorja u Italiju poslije 1945, 1969.
6. Američki Hrvati na kongresu američkih Slavena u Detroitu 1942, 1969.
7. Osnovne karakteristike strukture iseljništva iz Jugoslavije između dva svjetska rata (u radu).
8. Australija — kretanje broja imigranata iz Hrvatske i njihova prostorna rasprostranjenost (u radu).
9. Iseljništvo Hrvatske u Južnoj Americi (u radu).
10. Analiza kvantitativnih pokazatelja iseljavanja iz Hrvatske u Australiju u razdoblju 1900—1940; 1978.
11. Novinstvo hrvatskih iseljenika u SAD od 1883 do 1945; 1979.
12. Zbornik radova »Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije i njegove uzajemne veze s domovinom«.

IV Bibliografije

1. Bibliografija knjiga, 1975.
2. Bibliotečni fond — Iseljništvo, 1976.
3. Bibliografski pregled hrvatskih iseljeničkih novina u SAD, južnoj Americi, Australiji, Novom Zelandu, Europi i Africi od 1859. do 1940. godine; 1978.
4. Iseljenička fotomonografija (u radu).

Mirjana Domini

THE INSTITUTE FOR MIGRATION AND NATIONALITIES,

Trnjanska cesta bb, 41000 Zagreb, Yugoslavia

Introduction

The Croatian people had an outstanding share in the history of European migration — from agrarian resettlement in the 16th century, which, in addition to the crisis of the feudal system, was greatly stimulated by Turkish invasion, and whose remains are in fact present-day Burgenland Croats, Hungarian Croats and other Croatian ethnic minorities in Slovakia, Rumania and Italy. The agrarian resettlement as a process of emigration was followed by industrial resettlement of a segment of the Croatian population in the second half of the 18th century. Living witnesses of this extraordinarily difficult era of our history — brutal exploitation of the Croatian countryside and the crisis of financial capital — are present-day bigger or smaller Croatian colonies abroad, especially in North and Latin America. After the liberation, the mobility of the working class of the Socialist Republic of Croatia was very intensive, especially in terms of village-town migration. After urban and industrial capacity was exhausted, this mobility took the form of a mass, frequently uncontrolled, outflow of manpower abroad.

Although migration movements have left a strong imprint on Croatia's historical development, this significant social phenomenon had not been seriously studied before the liberation, and an institutional approach to the problem was taken only as late as 1965.

Establishment and Work of the Institute for Migration and Nationalities

The intention underlying the establishment of the Institute for Migration and Nationalities as a special research institution concerned with a politically very sensitive and utterly neglected sphere, was to take a serious approach to the problem of our emigration, contemporary economic migration, and Croatian national minorities. The establishment of the Institute provided a strong organizational basis for research in this country, and filled in a great gap which had until as late as 1965 been almost completely neglected by historians and other scholars in the Socialist Republic of Croatia.

Having no traditions to rely on, the Institute did not inherit any trained staff, literature or specific methodology for its basic and specific activities.

The Institute for Migration and Nationalities is an independent institution of special social concern. According to its founding act, its primary concern is research into and analysis of all migration movements originating in the territory of Croatia (members of the Croatian nationality in neighbouring countries, emigrants, Croatian nationals temporarily employed abroad), and the collection of relevant library, archival and other original materials.

Since its establishment, the Institute has been engaged in research along two basic lines: a) a monographic study of Croatian minorities in neighbouring countries and Czechoslovakia, and b) the elaboration of a synthetic study on the theme »Croatian Emigration«.

a) Monographic investigation into the problems of Croatian national minorities in neighbouring countries and Czechoslovakia has for many years been a major task. In view of this and being aware of the socio-political and practical utility of such a series dealing with all basic problems of and contemporary developments concerning our national minorities in neighbouring countries, the Institute has until now prepared two studies: »Burgenland Croats *de jure* and *de facto*«, and »Croatian National Minority in Hungary« (see below).

b) In the postwar period only a few research works in the sphere of emigration have been produced. Consequently, there are still many research gaps in this field. The real dimension of our lag in this respect can best be seen if we compare ourselves with those countries which are, like ours, burdened with the same coefficients of emigration and working class mobility, but which have raised the investigation of such problems to university level. On the other hand, large numbers of emigrants from Croatia are concentrated in a major number of geographical localities, and with their own press, periodicals and organizations represent a certain political factor which can potentially have a major impact on the positive our country's standing in the world. Consequently, the synthetic work, »Croatian Emigration«, is both a scholarly and social need which can no longer be neglected.

The Institute coordinates its research in the field of minority and emigration problems with the work of related institutions in other Yugoslav republics and provinces. A significant aspect of this coordination are gatherings sponsored or cosponsored by the Institute at which its associates present their papers. In 1976, the Institute organized the first Yugoslav symposium on the theme »Emigration of the Nations and Nationalities of Yugoslavia and Their Links with the Homeland«. The Institute was co-sponsor of the Slovene and Croatian Minorities in Australia«. Consequently, two most significant scholarly gatherings held in our country last year, at which minorities and emigration were central themes, were staged by or in cooperation with this Institute.

Another significant aspect of the Institute's work is collection and classification of library, archival and documentary materials and of various periodicals dealing with national minorities, emigration in general and economic emigration. The possessed by the Institute, especially archival, is of priceless value to every researcher into migration phenomena. In content, this material is unique in Yugoslavia and ranks among the rare collections of their kind in the world.

The Archives and Library Department has an enormous library stock of various periodicals (over 10,000 copies of various newspapers, over 2,000 specialized brochures and books, 2,500 photos, 1,500 various bulletins and reviews published abroad) and a records group containing the most varied original materials — about 900,000 records from the sphere of emigration, 12,000 letters of our citizens employed abroad, etc.

The most valuable collections are:

— Archives of the Yugoslav Emigration Commissariat, which operated from 1923 to 1940, and which had collected almost the entire documentation relating to work with emigrants in that period; »Jugoslovenska narodna obrana« Archives from South America, founded in Antofagasta, Chile, in 1915; it contains varied documentation on the work of

this organization (correspondence with the Yugoslav Committee in London, Paris and Genova, correspondence with the Serbian Government, archives of the organ of »Jugoslavenska narodna obrana«, material on the Yugoslav volunteers' movement, the work of the Yugoslav National Council in the USA, etc.);

— »Iseljenički arhiv« — these archives contain a special kind of material, mainly clippings from emigrants' newspapers published the world over and covering general emigration problems, the political-national life of emigrants, their cultural and educational activity, socio-economic conditions, etc.;

— Archives of the Yugoslav Seamen's Association of New York,

— Artur Benko Grado Archives,

— Archives of the Association of Emigrants' Organizations,

— Archives of the Department of Social Welfare of the Banovina of Croatia.

In addition to these records groups, the Archives of the Institute for Migration and Nationalities also contain materials relating to Croatian national minorities in neighbouring countries, mainly collected in the course of the last few years.

The library stock is very big and varied. Especially valuable is the stock of emigrants' books and newspapers (10,000 copies with over 170 titles). This stock is a real rarity, even in world dimensions, because it contains newspapers of our emigrants which cannot be found in libraries in the USA and some other countries.

As the end of this report on the Institute for Migration and Nationalities we enclose a survey of the most significant works prepared by it since its establishment (works to be completed up to the end of this year are designated as being in preparation).

SURVEY OF WORKS

PREPARED BY THE INSTITUTE FOR MIGRATION AND NATIONALITIES, 1966—1976

I. Concerning Contemporary Economic Emigration

1. SFRY and European labour migration, 1967
2. Economic aspect of the schooling of external migrant workers and their children in Yugoslavia and abroad; 1972
3. Position, role, employment and fluctuations of mechanical and naval engineers in Croatia and abroad, 1972; 1975
4. Socio-economic and psychological aspects of employment abroad, 1966
5. Information on the employment of our workers in the world, 1970
6. Financial aspect of savings kept abroad by Greek workers with special reference to housing-related savings, 1967
7. Impressions gained in conversations with our workers temporarily employed in West European countries, 1970

II. Concerning Problems of Croatian National Minorities in Neighbouring Countries

1. Short survey of the history and present-day conditions of members of the Croatian nationality in Hungary, 1966
2. Information on members of the Croatian nationality in neighbouring countries, 1969
3. Literature of the Croatian Nationality in Hungary
4. Croats in Italy — Croatian oases in Southern Italy, 1969
5. Newspapers published by Burgenland Croats as a source of documentation and information on their life and activity, 1973
6. Burgenland Croats *de jure* and *de facto*, 1975
7. Contemporary questions concerning the Croatian and Slovene minorities in Austria, 1976
8. Croatian national minority in Hungary, 1977
9. Minority problems and Yugoslav-Austrian relations; 1978
10. Contemporary theoretical consideration of national minorities' problems; 1979
11. Croatian national minority in Rumania (Part I); 1978
12. Croatian national minority in Slovakia (in preparation)

III. Concerning Classical Emigration

1. Emigration and contemporary economic emigration from the Karlovac area, 1970
2. Socio-political position and work of our emigrants in the USA from 1893—1938, 1970
3. Role played by our emigrants and their descendents in the cultural and educational life of Chile, 1974

4. Reference to the socio-economic effects of the drastic changes in the Chile regime caused by the military coup d'etat in September 1973, and our emigrants' attitude towards these changes, 1974
5. Emigration of Croats from Istria and the Croatian Coast to Italy after 1945, 1969
6. American Croats at the Congress of American Slavs in Detroit, 1942, 1969
7. Basic characteristics of Yugoslav emigration between the two World Wars (in preparation)
8. Australia — number of immigrants from Croatia and their regional distribution (in preparation)
9. Croatian emigrants in South America (in preparation)
10. Analyses of indices regarding the emigration from Croatia to Australia during the period 1900—1940; 1978
11. Newspapers published by Croatian emigrants in the USA from 1883—1945; 1979
12. Collection of papers on the theme »Emigration of the Nations and Nationalities of Yugoslavia and their Relations with the Homeland« (in preparation)

IV. Bibliographies

1. Bibliography of books, 1975
2. Emigration library stock, 1976
3. Bibliographical survey of Croatian emigrant newspapers in USA, Southern America, Australia, New Zealand, Europe and Africa from 1859 to 1940; 1978
4. Photomonograph on emigration (in preparation)

Mirjana Domini

DR. LAVO ČERMELJ — DEVETDESETLETNIK

Inštitut za narodnostna vprašanja ima prav posebno dolžnost, da se ob visokem življenjskem jubileju spomni slavljenca s svojimi čestitkami ter prijateljskimi pozdravi. To zaradi tesnih delovnih in človeških vezi, ki so dr. Lavo Čermelja dolga leta povezovala z inštitutom.

Naš Tržačan je bil med ustanovitelji predvojnega Manjšinskega inštituta v Ljubljani; leta 1933 je prevzel tudi njegovo vodstvo. Bil je med najbolj delavnimi zbiralci gradiva o naših zamejcih. Žal je dragoceni material uničila vojna vihra že leta 1941; pač pa pomena in aktualnosti del, napisanih na njegovi podlagi, še ni načel zob časa. Spomnimo naj le na sedem izdaj (v petih jezikih) knjige »Life and Death Struggle of a National Minority« iz leta 1936.

Dr. Čermelj je bil nato med onimi, ki so delali pri Znanstvenem inštitutu SNOS, ko je po vrnitvi iz italijanskih zaporov, kjer je bil zapisan smrti, v avgustu leta 1944 prišel med partizane v Belo Krajino. Od leta 1947 pa vse do upokojitve leta 1959 pa je bil načelnik zahodnega oddelka, ob koncu tudi vršilec dolžnosti direktorja Inštituta za narodnostna vprašanja, ki je eden od naslednikov partizanskega Znanstvenega inštituta.

Lavo Čermelj ni samo znanstveni delavec, ampak mož velikih širin. Po svojem doktoratu iz fizike (1914) je deloval kot vzgojitelj — profesor matematike in fizike ter pisec lepega števila šolskih knjig, kot prosvetar ljudskih množic na polju naravoslovja — o čemer pričajo revija »Luč« in »Biblioteka za pouk in zabavo« v Trstu, še danes izhajajoči »Proteus« v Ljubljani ter številne samostojne poljudnoznanstvene publikacije izpod jubilentovega peresa, kot organizator — brez števila je vrsta njegovih odborniških in predsedniških funkcij v različnih slovenskih organizacijah in društvih, ter kot znanstvenik — predvsem fizik in astronom.

Objavljene bibliografije dr. Lavo Čermelja kažejo razpon in obseg njegovega publicističnega dela. Do danes že kar številne biografije podrobno opisujejo in razčlenjujejo jubilentovo življenjsko pot (med zapisi okoli letošnjega 10. oktobra, ko je učakal devetdeseti rojstni dan, naj posebej opozorimo le na onega izpod peresa dr. Rada Bordona v »Naših razgledih«).

Za nas, njegove nekdanje sodelavce na Inštitutu in sedanje delavce Inštituta, pa je gotovo najpomembnejše njegovo proučevanje razvoja narodnostnih razmer ob slovenski zahodni jezikovni meji. V letih med obema vojnama, v času diplomatskega boja za pravično mejo z Italijo in še v petdesetih letih je dr. Čermelj pripravil — poleg že omenjene knjige iz leta 1936 — vrsto demografskih pregledov in splošnih orisov narodnostnega razvoja Slovenskega Primorja in Istre; poleg desetine člankov in razprav je tu vrsta objav v samostojnih publikacijah. Mnogo bralcev so pritegnile tri Čermeljeve memoarske knjige. Mirno, preprosto tečejo njegove ugotovitve o življenju in trpljenju njegovih Tržačanov, sosedov Goričanov, Benečanov in Istranov. So obtožba italijanskega šovinizma, ki je v fašizmu pognal v naduti imperialistični vrh. Ni pa v Čermeljevih delih sovražstva do italijanskega naroda, ni maščevalnosti zaradi krivic, ki jih je moral prestajati njegov narod in zaradi gorja, ki ga je preživel sam.

Posebej o cerkvenih razmerah v Julijski krajini je pisal že leta 1931 in dal osnovo za pastirsko pismo jugoslovanskih škofov o preganjanju materinščine tudi v cerkvi s srani fašističnih oblasti in ob molku italijanskih škofov in Vatikana. Med voljnimi sodelavci italijanskih nacionalistov je bil tudi reški in pozneje tržaško-koprski škof Santin. Čermeljeva knjiga »Il vescovo Antonio Santin e gli

Sloveni e Croati delle diocesi di Fiume e Trieste-Capodistria« je dokumentirano razgalila Santinovo delovanje. Ob izidu leta 1953 so jo dobili vsi kardinali Rima, ležala je na mizah vatikanskega državnega tajništva. Tudi s to knjigo je Čermelj že nakazoval možni pozitivni razvoj, ki sta ga pozneje sprejela za katoliško cerkev drugi vatikanski koncil, za italijansko državo pa »osimska« politika.

Jubilantu naj med voščili še zlasti zaželimo trdnega zdravja! Da bi še dolgo z zadovoljstvom in ponosom gledal na svojo prehojeno pot in na plodove svojega dela!

Nekdanji sodelavci in sedanji delavci INV

DR. IVO JUVANČIČ — OSEMDESETLETNIK

6. decembra 1979 smo praznovali življenjski jubilej našega sodelavca dr. Iva Juvančiča. Življenjsko pot je jubilant pričel pred osemdesetimi leti kot eden od sedmih otrok bovškega čevljarja, v družini, ki ji življenje ni prizanašalo. Vendar to ni odvrnilo mladega Iva od tega, da je iz rodnega Bovca odšel v Gorico, na tamkajšnjo gimnazijo. Pričetek vojne z Italijo leta 1915 je bil nov mejnik v njegovem življenju. Pustiti je moral študij ter se v koroškem Beljaku posvetiti trgovskemu poklicu. Vendar je bila volja do študija močnejša. Uspel je priti na slovensko privatno gimnazijo v Št. Vidu nad Ljubljano. Radi nesoglasij je leto pred maturo iz gimnazije izstopil ter prestopil na prvo državno gimnazijo v Ljubljani; tu je tudi maturiral.

Po vrnitvi v domače kraje se je vpisal na goriško bogoslovje, njegovi nadaljnji študijski postaji pa sta bili še Rim in Innsbruck, kjer je na teološki fakulteti doktoriral v letu 1927.

Ko se je za stalno vrnil v Gorico, je dr. Juvančič našel po besedah svojega življenjepisca v »razmerah, ki jih je v prvi vrsti označeval fašistični režim... mnogo pobud za vzgojno delo, ki je preseglo poklicne obveznosti. Dosegel ni le ugled med mladim rodом, ki mu je skušal zlasti v goriški nadškofijski gimnaziji ohraniti občutek narodne pripadnosti, marveč tudi povsod tam, kjer je mogel v togosti svojega vsakdana vpletati misli o vztrajanju, kar je bilo za čas med obema svetovnima vojnama poglavitno obrambno geslo. Med goriškim slovenskim dijaštvom je Juvančičev vpliv tedaj prerasel skoraj v gibanje, vsekakor pa je zapustil močne sledi« (Branko Marušič v *Jadranskem koledarju* za leto 1979). Dr. Juvančič sam pripoveduje, da je bila smer njegovega delovanja med dijaštvom predvsem kulturno-narodna. Tako je podpiral študij slovenskega jezika, literature, zgodovine ter tujih jezikov, zlasti slovanskih. Ob počitnicah je imel nešteto sestankov (»grmovanja«) po Vipavski dolini, v Brdih in v okolici Gorice; tem in podobnim sestankom so se ob počitnicah pridruževali sestanki v hribih (zlasti na Višarjah). Druga jubilatova usmeritev pa je bilo narodno delo med slovenskimi duhovniki, ki jim je kljub fašističnemu pritisku vendarle uspelo ohraniti slovenščino v slovenskih župnijah, enako tudi pouk slovenščine na goriški škofovski gimnaziji (tu bi še zlasti podčrtali zasluge dr. Juvančiča) ter preprečiti poitalijančenje cerkvenopravnega reda v goriški nadškofiji. Ta stran dr. Juvančičevega dela pa se je še zlasti pokazala v času narodnoosvobodilnega boja v letih 1941—1945, ko se je jubilant z vsem srcem postavil na stran osvobodilnega gibanja. Odločno klubovanje fašističnemu nasilju ter njegova odločitev za novo Jugoslavijo sta bila vzrok spora z goriškim nadškofom Margottijem in gonje proti dr. Juvančiču. Še kot duhovnik se je dr. Juvančič v tem času udeležil diplomatskega boja za Slovensko Primorje kot izvedenec jugoslovanske delegacije na pariški mirovni konferenci.

Po podpisu mirovne pogodbe se je dr. Juvančič odločil za posvetno življenje. Kot arhivski delavec se je sedaj zaposlil v ljubljanskem Muzeju ljudske revolucije, kjer je deloval dobrih deset let. Tu se je tudi lotil urejevanja arhivskega gradiva iz časa narodnoosvobodilnega boja in poudarili bi, da njegova ureditev tega gradiva velja še danes. Tedaj se je razmahnilo tudi jubilatovo siceršnje znanstveno delovanje; o tem še posebej priča njegova bibliografija, ki obsega nad 170 del, vsebinsko vezanih na narodnoosvobodilni boj ter na problematiko Slovenskega Primorja pred drugo svetovno vojno in med njo. Tako je še zlasti v zadnjih letih objavil več razprav iz preteklosti goriških Slovencev v času med obema svetovnima vojnama, ki v marsičem nosijo avtobiografske poteze. Dr. Juvančič je tudi prvi, ki je podal sintetičen prikaz narodnoosvobodilnega boja v Slovenskem Primorju (gl. zbornik Slovensko Primorje in Istra, Beograd 1953). Omenjena razprava ima še danes veljavo osnovnega dela za spoznavanje primorske zgodovine v času NOB. Prav tako je dr. Juvančič prvi pokazal na politično ozadje drugega tržaškega procesa v letih 1940—1941 (razprava je izšla v Jadranskem zborniku 1959/60). Podčrtati pa velja tudi njegovo nadrobno delo o italijanskem okupatorju v Ljubljani 1941—1943 (Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1962).

Pregled jubilatovega znanstvenega snovanja s tem seveda še zdaleč ni končan (opozorimo naj na jubilatovi bibliografiji v letošnjem »Goriškem letniku« in v prihodnji številki naše revije), saj to med drugim zaobsega še študij italijanskega iredentizma, italijanskega zgodovinopisja, pa tudi problematike južne Tirolske (še v rokopisu). Ta stran dr. Juvančičevega dela je že povezana z njegovim delom na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani (od leta 1957 dalje), kjer, čeprav v pokoju, deluje še danes.

In kaj naj mu sodelavci zaželimo ob dopolnjenem osemdesetem letu, ob tem visokem življenjskem jubileju?

Predvsem trdnega zdravja, osebnega zadovoljstva v krogu njegove družine, še veliko izletov v ljubljansko in bovško okolico z željo, da bi nas v inštitutskem kolektivu še naprej oplajal s svojim znanjem ter življenjskimi izkušnjami.

Sodelavci

TATJANI POBERAJ-MIKLAVČIČ V SLOVO (11. 4. 1926—20. 5. 1978)

Zalne besede Janeza Stergarja
v Šmartnem ob Dreti 23. maja 1978

Draga Tatjana! Ko se za vedno vračaš v rojstno Savinjsko dolino, se moraš posloviti od tebe tudi sodelavci z Inštituta. Čeprav tvoj nenadni odhod doživljamo drugače kot tvoji v teh dneh težko preizkušani svojci, nam je težko — tu pred tabo — obupati tvojo prehojeno življenjsko pot. Čeprav tega nisi nikoli sama poudarjala, si bila nanjo lahko resnično ponosna. In zato je prav, da si jo priključimo v spomin, takšno pač, kot jo lahko vidimo v tem nasilnem trenutku tvoji delovni tovariši zadnjih let.

Rojena si bila tu v Šmartnem ob Dreti 11. aprila 1926 v narodno zavedni in za ljudsko prosveto izredno zaslužni učiteljski družini. Po starših, ki ju je vihra prve svetovne vojne zanesla z Goriške, si poleg drugih lastnosti podedovala tudi svojo marljivost, zadržanost in čut za razumevanje sočloveka. Tak značaj se ti je utrdil ob materi, ki je od tvojega petega leta kot vdova sama preživljala in šolala tri otroke.

Že leta 1941 vas je nacistični okupator nasilno izselil v Bosno. Ko ste se po štirih letih trpljenja vrnili, vas je dočakala požgana domačija in vse težave pomanjkanja povojnega časa. Vsemu navkljub si leta 1956 dosegla svoj prvi življenjski cilj, ko si po maturi na gimnaziji in po študiju na filozofski fakulteti v Ljubljani diplomirala na oddelku za etnologijo. Tudi če ne bi že prej vedeli za tvojo priljubljenost med znanci mladostnih let, bi nas o tem prepričalo število domačinov ter sošolcev in sošolk, ki so te danes prišli pospremit.

Življenjsko pot si nadaljevala v Piranu, kjer si v letih od 1957 do 1973 delala v Mestnem arhivu. Tedanji sodelavci se te spominjajo po vestnem, sistematičnem in vztrajnem boju za rešitev kulturne dediščine našega Primorja. Kot delavka arhiva in nato kot njegova ravnateljica si sodelovala pri urejanju in zaščiti mnogih dragocenih fondov, tako ribiškega, ladjedelskega, rudniškega in nekaterih drugih, ki danes predstavljajo osnovo sodobne arhivske ustanove, iz katere črpajo spoznanja številni naši raziskovalci. Sodelovala si nadalje pri urejanju zbirk v Pomorskem muzeju; z velikim strokovnim znanjem in navdušenostjo si opravljala tudi etnološke raziskave. Tu je etnološka obdelava istrske vasi Padne, soavtorstvo pri knjigi o piranskih solinah, razprave o piranskem mestnem statutu in še vrsta drugih trajnih rezultatov tvojega delovanja v Piranu.

Ko si pred štirimi leti prišla v Ljubljano in se zaposlila na Inštitutu za narodnostna vprašanja, te je tu pričakala gora novega strokovnega dela. Bilo je sicer manj dinamično in odgovorno, pa vendarle pomembno tako za našo kulturno zgodovino kot za boj tvojih primorskih rojakov, ki žive izven matične države. Ob tvojih že omenjenih lastnostih ni čudno, da smo ti kmalu zaupali vodstvo sindikalne organizacije, pred nedavnim še inštitutske delegacije. Še včeraj bi morala skupaj na sejo republiškega odbora sindikata delavcev znanosti in visokega šolstva, kjer si zastopala naš inštitut zadnja tri leta.

Draga Tatjana! Zaradi naglice v našem vsakdanjiku, zaradi različnih delovnih obvez in zaradi zavezanosti lastnim družinam se v inštitutskem okolju le poredko človeško globlje zblížamo. Vseeno pa smo v kratkem času, ki nas je družil, postali dobri delovni tovariši, povezani v številnih skupnih prizadevanjih, interesih in načrtih. Bila si eden izmed članov kolektiva, bila si naša.

Zato se ne moremo sprijazniti s slovesom. Zato so besede skope in okorne. Zato tvojim dragim le stisk roke, tebi pa zadnji — Srečno!

Drago Druškovič

SUR QUELQUES LIVRES ACTUELS
(O nekaterih novih zanimivih knjigah)

Autor je slovenska besedila pričujočih knjižnih ocen objavljaval v štirinajstrednevniku »Naši razgledi« (Ljubljana).

L'auteur publiait en slovène ces comptes rendus des livres actuels dans la revue bimensuelle »Naši razgledi« (Ljubljana).

Felix ERMACORA: **Menschenrechte in der sich wandelnden Welt.**
Wien, Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1974; 629 p.

Le titre fort ambitieux promet au lecteur de présenter toutes les dimensions du problème mais, au moins, dans la première partie que nous avons parcourue, l'auteur n'aborde que les commencements historiques du problème. Il s'agit plutôt d'un manuel du droit international, écrit par un juriste viennois qui est en même temps représentant diplomatique et membre de la Commission de l'O. N. U. sur les droits de l'homme. Comme député du Parti populaire de l'Autriche il prend intérêt à tous les problèmes politiques actuels (lui aussi, comme tout son parti a insisté sur la nécessité du recensement exact de la population slovène en Carinthie).

Bien sûr, notre article ne peut pas présenter précisément son vaste oeuvre. Ce serait plutôt le domaine d'un expert du droit international.

Je peux juger des parties de l'ouvrage surtout celles qui dépassent les cadres du droit international. Je peux les juger à l'égard des faits historiques actuels et en considérant les problèmes des minorités nationales, en me servant dans un sens aussi de mesures politologiques.

L'auteur, lui même, en alinéa de conclusion (609) constate et reconnaît que la notion des droits de l'homme n'a pas seulement de dimensions normatives mais qu'il s'agit aussi d'une conception «socio-juridique et politologique» et que la conception humanistico-scientifique des droits de l'homme touche aussi la sphère d'action politique. («Der humanwissenschaftliche Begriff des Menschenrechts reicht aber auch in die Sphäre der politischen Aktion.») Il faut avouer qu'il a raison. Telle semble aussi par exemple la déclaration de M. Ermacora prononcée à la séance de la Commission sur les droits de l'homme (Genève 2—6 mars, 1976) où il prétend qu'en Carinthie il y a des populations mixtes depuis des siècles et qu'il y a des éléments de la langue slovène, allemande et des éléments du dialecte mixte: »The southern part of this province (Carinthia, D. D.) is inhabited since centuries by mixed population (german speaking — slovene speaking, and a mixed dialect speaking elements)«. Il me surprend beaucoup la certitude par laquelle un professeur du droit international descend dans les détails de la science linguistique. — Je me souviens des écrits des dialectes carinthiens du professeur Tine Logar publiés dans un livre paru récemment sous le titre de »Dialectes slovènes« (Mladinska knjiga, Kondor, Ljubljana 1975; 119 p.).

Cette simplification de la situation faite par le prof. Ermacora ne me semble pas un geste tout à fait honnête. Mais il faut avouer que la première partie de l'ouvrage offre une lecture très intéressante. L'auteur s'occupe de l'histoire de la codification des droits de l'homme et il récapitule ce sujet encore une fois à la fin de l'ouvrage (chapitre VI, 601).

Du reste, il ne serait pas de trop faire un aperçu superficiel de sa vue philosophique de la formation des droits de l'homme. En lisant ses idées du développement des lois, je me dit »Alle Ehre«. La marche des lois est pour lui un développement autonome, indépendant, d'un côté dû au jeu réciproque d'existence humaine et d'existence de la société et d'autre côté dû à la force et au besoin demeurants sur cette existence.

Ensuite l'auteur essaie de donner un aperçu des périodes de la codification des droits de l'homme (200 ans). Les hommes passèrent de la conception métaphysique chrétienne de l'univers et de l'homme (en ce cas il serait plus conforme de donner des extensions plus considérables, non seulement une vue générale des difficultés actuelles de l'Europe) aux idées bourgeois libérales de la liberté et de la position d'un individu ou de la société jusqu'aux nouveaux résultats et jusqu'à l'incorporation de l'homme total.

Ensuite l'auteur mentionne l'aliénation d'homme due aux antagonismes des classes (Hegel, Marx, Feuerbach, Lassalle; 603) et passe à l'internationalisation actuelle des droits de l'homme et cite une définition très bien formée: «Le processus du développement de la base des droits de l'homme est toujours un écho dialectique expliquant des antagonismes concrets». Cependant il faut dire que l'auteur aurait pu estimer un peu plus le trésor théorique du mouvement ouvrier moderne. La constatation de l'auteur, que pays socialistes se manifestent seulement par la négation des moyens classiques des libertés de l'homme, me semble un peu exagérée. Il ajoute une idée trop généralisée que les pays du Tiers monde ne s'adaptent que formellement aux résultats de l'Ouest (603-4). Il est évident que telles généralisations sont incomplètes.

Mais il serait plus utile de critiquer la manière unilatérale de présenter le plébiscite en Carinthie. Cependant, il faut avouer qu'on ne dispose pas d'un ouvrage qui puisse éclaircir aussi l'autre côté du problème. Cette partie de l'ouvrage me semble surchargée et en même temps en disproportion à l'égard des autres questions. L'auteur conserve et reprend beaucoup de stéréotypes de ses ancêtres. Par exemple il prétend que le nationalisme italien fut unificatif tandis que celui des Slaves fut destructif (218) étant donné qu'il avait détruit la monarchie Autriche-Hongrie. Probablement cette logique n'a pas besoin d'être expliquée. Selon l'auteur le plébiscite et les votations populaires après la 1ère guerre mondiale sont des modèles de la démocratie et de l'autodétermination des peuples (encore une fois il s'agit d'une sagesse déjà connue ou simplement d'un cliché). Il fournit son ouvrage même des réimpressions des tracts de l'agitation pour le plébiscite. Prof. Ermacora devrait, au moins, parcourir le recueil «Plébiscite Carinthien» (Slovenska matica, Ljubljana 1970; 562 p.) Ce recueil fut représenté aux lecteurs autrichiens par Dr. Th. Veiter. Encore une fois le jugement de cet événement se présente dans la littérature du droit international sous la forme déjà connue. Selon Dr. Th. Veiter le plébiscite en Carinthie n'est pas le résultat de l'action pangermanique, au contraire, c'est le résultat de l'autodétermination même (344). Le professeur traite d'une façon sceptique, des questions qui puissent, de quelque manière, favoriser les minorités dans le pays où il propage, nous le savons bien, ex-cathedra ses faux vérités depuis des années.

La question si les minorités sont protégées par le droit international collectivement, selon lui, n'est pas encore résolue. Il parle aussi de l'autonomie territoriale et de l'autonomie personnelle. Tout est encore «discutable» et dépend du passage des traités d'État au ressort du droit interne — positif, c'est-à-dire que les traités d'État deviendront les stipulations du droit international (354—358).

Cette partie de ses aperçus est très vague. Il y parle du déclin du droit international et des organisations internationales etc.

A la fin il reconnaît que la codification du traité d'État de 1955 fit un seul petit pas progressif par rapport à St. Germain. Cette codification reconnaît une vraie «autonomie de la langue et du système d'éducation» (506) et elle protège, avant tout, le caractère national de la minorité. Par rapport à ses ouvrages précédents cette oeuvre représente une restriction.

Erich FEIN: Die Steine reden. Gedenkstätten des österreichischen Freiheitskampfes. Mahnmale für Opfer des Faschismus. Eine Dokumentation. Wien, Europaverlag, 1975; 398 p.

Les trois associations de persécutés politiques et de combattants antifascistes d'Autriche s'unirent pour publier ce livre. Les paroles d'introduction sont écrites par le président fédéral, par le chancelier et par le ministre de l'instruction publique. Probablement les mots du chancelier Kreisky ont une signification plus profonde et symbolique. «Les combattants antifascistes sacrifièrent beaucoup pour sauver l'honneur de l'Autriche. Ils méritent d'être considérés les grands Autrichiens plutôt que beaucoup d'autres qu'aujourd'hui, dans le temps de la paix et du bien-être commun, reçoivent cet attribut sans qu'ils le méritent.» Sans doute ces paroles se rapportent aux Slovènes carinthiens.

C'est une publication luxueuse du grand format (21,5×26,5). Sa riche matière nous présente les monuments élevés à l'honneur des victimes du fascisme, les marques rappelant l'histoire des autres pays et même quelques monuments situés en dehors de l'Autriche. Dans la préface l'auteur nous cite les sources des documents, des photos et d'autres informations, les indications des lieux et des villes ainsi que les registres des camps de concentration, quelques descriptions biographiques, la liste des auteurs et l'index des noms. On peut y lire même quelques fragments de la lyrique de résistance, parmi les plus connus sont H. Broche, F. T. Csokor, P. Preradović, F. Torberg, F. Werfl, G. Zernatto, St. Zweig et d'autres.

Il est facile à comprendre que je m'arrêtai en Carinthie: KÄRNTEN (126—161). Dans cet aperçu je ne présenterai pas tous ceux qui participèrent à la résistance en Autriche.

La note qui présente Ivan Županc-Johan, écrite par Karel Prušnik-Gašper fut publiée d'abord dans le recueil «La Carinthie combattante» (Koroška v borbi, 1951). En regardant la photo de la troupe des partisans carinthiens (128) je me rappelle qu'alors les Slovènes carinthiens pouvaient librement élever leur drapeau. Sur la page suivante il y a la copie du journal du mouvement autrichien pour la libération: *Österreichischer Freiheitskämpfer*, Anfang Dezember 1944. Ce numéro annonce la formation d'un bataillon autrichien en Slovénie. Les pages suivantes apportent les photos des pierres tombales des combattants, p. ex.: les tombeaux à Šentjakob/St. Jakob i. R. où sont enterrés les combattants d'Arihova peč. Ensuite j'arrive aux photos du monument à Velikovec/Völkermarkt qui fut détruit et ensuite restauré. Nous pouvons le voir dans sa forme originale, puis ses ruines et finalement le monument restauré qui est par rapport à la forme originale beaucoup plus modeste (138). L'auteur de l'album spécifie les détails sur la construction et la démolition du monument en ajoutant que jusqu'au présent les coupables ne sont pas encore trouvés.

Ensuite je regarde les copies des annonces de la mort des antifascistes, fusillés ou décapités, et j'y trouve beaucoup de noms connus. La description de «Bandenkampfgebiet» (F. Wieser, 152) et la note qui présente un autre des héros partisans Franc Pasterk-Lenart me font penser que la collaboration de Karel Prušnik avec l'auteur du livre dont je parle, fut fructueuse.

Je termine le résumé en espérant que ce livre trouvera beaucoup de lecteurs car sa matière, bien documentée, peut contribuer à une meilleure connaissance des événements historiques. Le livre n'est pas écrit pour rester sur l'étagère d'une bibliothèque comme un objet de luxe avec laquelle on se vante d'avoir participé au combat mais pour être diffusé parmi les gens.

Stefan KARNER: Kärntens Wirtschaft 1938—1945. Mit einem Nachwort von Albert Speer. Klagenfurt, Wissenschaftliche Veröffentlichungen der Landeshauptstadt Klagenfurt, 1976; 384 p.

L'oeuvre de Karner nous concerne directement, dans le sens multiple. L'auteur y traite aussi les parties de la Slovénie qui, après l'occupation, furent directement rattachées au territoire politique et administratif de la Carinthie (Reichsgau Kärnten, 1941). Il parle aussi de notre occupation de la Carinthie au mois de mai (1945), il présente la manière dont les partisans étouffaient les efforts de l'économie du Reich pendant la guerre, p. e. en ce qui concerne l'exploitation projetée du bois. Tout un chapitre est consacré à l'émigration forcée des Slovènes carinthiens, beaucoup d'entre eux devinrent prisonniers de deux succursales des camps de concentration en Carinthie (KZ Mauthausen).

Quant à la méthode du traité, l'oeuvre apparaît variée et donne l'impression d'insuffisance bien qu'à la fin de chaque chapitre nous nous rendions compte que l'auteur dit, de sa manière, tout ce qu'il avait à dire sur la question. Il discute calmement, réellement en employant la science; il cite même quelque oeuvre slovène dont il se servait.

Il nous présente surtout comment la Carinthie, après l'«Anschluss», prospérait dans tous les domaines; l'économie participait au versement des fonds financiers d'accommodement du Reich même. Ce n'était pas seulement un grand progrès de l'économie, c'était l'avancement de toutes les bases sur lesquelles est fondée l'économie actuelle de la Carinthie — et c'étaient surtout les secteurs de la prévoyance sociale, de la santé publique, etc. qui en tirèrent le profit. Il faut y mentionner aussi les prisonniers qui reçoivent l'indemnité adéquate au travail, c'est-à-dire une indemnité plus grande pour le travail plus exigeant, comme p. e. celui à Ljubelj/Loibl: de 0,50 à 1 mark du Reich — et c'est en argent comptant. Bref, le pays ressentait une vraie prospérité sociale, la pauvreté ouvrière et celle du village furent supprimées, les entreprises se renforçèrent, la capitale de la province Klagenfurt se rétablit grâce à l'aide financière du Reich, on construisait des logements sociaux — tout prospérait le mieux possible et selon le «nouveau régime».

Les émigrations forcées, les ouvriers-prisonniers, les camps de concentration, les partisans — voilà ce qui représente la minorité dans l'univers carinthien à l'époque du nazisme — les détails désagréables dans un tableau bien fait. C'est aussi A. Speer, l'organisateur principal et l'opérateur de l'économie de guerre d'Hitler, qui loua l'oeuvre de Karner. Son éloge porte le titre: «La Carinthie — l'image de la politique allemande d'armement». Il caractérisa l'oeuvre de Karner comme «une image surprenante et précise» et il termina avec les mots: «Voilà la leçon de cette oeuvre: Il est indispensable d'arranger l'industrie centralement, sans regard aux frontières administratives. Il est important aussi de tenir compte des initiatives locales». Mais pour nous, il ne s'agit que d'un geste actuel qui cherche à légaliser, pour ce territoire, tout ce que les nations unies condamnerent avec leur résistance. Le pays voisin, au cours de son histoire, ne tardait jamais à faire valoir les tendances rétrogrades.

Gerald STOURZH: *Kleine Geschichte des Österreichischen Staatsvertrages*. Mit Dokumententeil. Graz—Wien—Köln, Styria, 1975; 255 p.

Tout au commencement du livre la question carinthienne vient d'être définie comme le premier problème que les Autrichiens durent affronter en renouvelant leur République (30). Il paraît que l'auteur essaie de montrer les traits élémentaires de cet événement bien qu'on s'attende de lui d'estimer plus ce qui fut écrit chez nous sur la question des exigences territoriales yougoslaves et bien qu'il prête p. ex. plus d'attention à nos changements des exigences initiales. Je m'arrête sur sa pensée, écrite par parenthèse, que les Autrichiens attendaient depuis longtemps les exigences yougoslaves. Cette constatation nous étonna beaucoup puisqu'elle se rapporte aux documents yougoslaves de 1946—47. Bien sûr nous connaissons des mémoires carinthiens (1945) où sont expliquées les exigences autrichiennes de conserver les frontières anciennes. Dans le premier mémoire on peut lire, ce que mentionne aussi l'auteur que nous traitons, que le gouvernement de la province de la Carinthie fit son mieux pour «réparer le dommage causé par le régime nazi à la population du Banat yougoslave, de la Slovénie et aux Slovènes carinthiens» (*Denkschrift* 12. 9. 1947; l'oeuvre traitée, 32).

La citation, étant isolée, est insuffisante. Voilà la manière autrichienne, caractéristique, d'informer insuffisamment le public international de la question carinthienne. A propos de cette insuffisance du livre «la courte histoire» on peut constater que la question de la culpabilité ou de la non-culpabilité des Autrichiens, de leur participation ou non-participation au terrorisme nazi est traitée insuffisamment aussi à l'égard de la genèse du Traité d'État de l'Autriche et de même à l'égard de certains articles qui obligent l'Autriche. L'auteur, parlant de la conférence de Londres et de la question autrichienne, nous raconte une petite épisode de deux membres de la délégation autrichienne, un social-démocrate et l'autre communiste. La situation d'alors les força de partager une chambre à deux lits, ce qui fit naître beaucoup de blagues au compte de deux politiques.

Nous savons bien que le préfet de La Carinthie (*Landes hauptmann*) M. Pisch quitta Londres avant la fin de la conférence. Sa démission, qu'il donna peu après, et son départ précocement furent provoqués par la continuité de l'attachement du premier gouvernement carinthien à l'ex-régime nazi. L'auteur aurait pu trouver quelques renseignements sur cette matière dans les ouvrages mémoriaux de deux membres de l'ex-délégation autrichienne (Gruber et Fischer), ensuite dans l'écrit de Prof. dr. Fran. Zwitner: *Gaulajter Reiner...* (*Trideset dana, Belgrade 1947, No. 17*) etc. Ce n'est pas l'épisode du départ de M. Pisch qui est important mais c'est la continuité d'une orientation idéologique, politique, qui se manifeste même actuellement dans quelques milieux influents en Carinthie.

Parmi les chapitres illustratifs il faut mentionner surtout celui qui figure sous le titre de «Der Kompromis in Paris» (54—56) où l'auteur nous présente les traits principaux des événements et des décisions liés à la Carinthie, de même les décisions des grandes puissances, négatives pour nous. L'auteur fit une bonne présentation des oscillations causées par les vents de la guerre froide. Il accentua la question des biens allemands et la question de neutralité de l'Autriche. L'auteur traça les lignes principales de toutes les trois conférences-celle de Moscou, de Londres et de Paris. Les indications des censures sont satisfaisantes bien qu'on préfère qu'elles soient complétées surtout par des argumentations autrichiennes.

On peut noter le même pour le chapitre *Die Entstehung des Minderheitenschutzartikels* (La formation de l'article sur la protection des minorités nationales), qui nous intéresse particulièrement (56—59). D'une façon claire et solide l'auteur explique les différences essentielles entre les deux versions de l'article 7 (soviétique et anglaise) en ce qui concerne la désignation fondamentale. Le point de controverse réside en question s'il fallait parler des minorités nationales ou des minorités linguistiques, ensuite s'il s'agissait de la quantité considérable ou d'une autre détermination précise de la protection des minorités contre la dénationalisation. Le texte final désigne les minorités directement avec les dénominations ethniques nationales: p. ex. la population slovène, la population croate ou bien les minorités également dénommés. Ensuite on élimina le terme — la quantité considérable (considérable proportion) à l'exception du cas des écoles secondaires; de même on conserva la défense d'existence des organisations qui visent à enlever à la minorité son caractère national et ses droits. Tous ces actes soutiennent les prétextes et les doutes actuels sur la quantité, l'identité des minorités et s'opposent à l'indulgence envers un nombre assez considérable des organisations qui, d'une manière quelconque, agissent contre les minorités nationales.

Il faut noter que nos voisins du nord, les experts y compris, en présentant l'histoire de l'article de protection, c'est-à-dire de l'article 7, furent en retard. Prof. Dr. Janko Pleterški déjà en 1960 fit remarquer dans son étude les éléments de genèse de l'article 7. Il mit en évidence les éléments qui actuellement puissent servir à nos voisins de s'orienter

en réalisant l'article en question (publication de l'étude du Prof. Pleterski, La législation des minorités en Carinthie après la IIe guerre mondiale, Institut de recherches ethniques, Razprave in gradivo, Ljubljana 1960, No 2). Tandis que Prof. Ermacora dans l'ouvrage, déjà traité, dit qu'on ne disposait pas de documents concernant le Traité d'État de l'Autriche (502), aujourd'hui on peut dire que cette situation est en partie déjà sauvée. On connaît une partie de ces documents p.ex. les deux versions du projet de l'article 7, conservées dans les archives du Secrétariat Fédéral des Affaires Étrangères de la République Socialiste Fédérative de Yougoslavie. On fit aussi beaucoup d'analyses et d'études concernant ces événements. C'est probablement la manière dont on prépare la voie à une histoire élargie qui complètera l'essai assez correct, fait par Gerald Stourzh.

A la fin je citerais une opinion, tirée d'une critique autrichienne : «Le lecteur autrichien puisse être irrité et même se sentir humilié particulièrement par les paroles de Stourzh, que le part autrichien, avant l'année 1949, avait proposé d'accepter le catalogue des droits des minorités et que le but de cette proposition fut, avant tout, de convaincre les forces de l'Ouest, qui après l'interruption des liaisons yougoslaves avec Moscou, s'intéressèrent beaucoup à la Yougoslavie, que les attitudes autrichiennes fussent honnêtes».

On peut dire que la discussion du critique A. Pelinka (publiée dans la revue Die Republik, 4/1978) de nouveau appelle attention sur l'ancienne orientation qui est encore actuelle en Autriche. De même il fait attention aux interdépendances plus larges, qui accompagnèrent la constitution du Traité d'État de l'Autriche.

Lojze UDE: Boj za severno slovensko mejo 1918—1919 (Le combat pour la frontière slovène septentrionale de 1918 à 1919). Maribor, Obzorja, 1977; 294 p.

Dans ce livre Lojze Ude se présente comme le chroniqueur des combats pour la frontière septentrionale aux temps de l'écroulement de la monarchie Autriche-Hongrie. L'article qui traite le combat du général Maister pour Maribor et le Podravje styrien figure au premier plan. Ce traité fut d'abord répandu, dans sa forme originale, à l'Institut de recherches ethniques à Ljubljana (1960) et ensuite complété et publié en 1961 dans le «Zgodovinski časopis» (Journal d'histoire, Ljubljana). Il provoqua quelques scrupules — de plus, une confrontation avec certains historiens — marxistes. France Klopčič écrivit: «Il y a des historiens ou hommes de politique qui, tout simplement, ne peuvent pas s'imaginer une autre voie au socialisme. Ils tiennent la consolidation bourgeoise pour la seule possible et convenable» (Kritično o slovenskem zgodovinospisju — Les critiques sur l'historiographie slovène, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1977, 41 p.) Ce serait, sans doute, un conflit public. Dr. J. Pleterski avait bien dit dans l'introduction de «Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo» (La première décision des Slovènes pour la Yougoslavie, Slovenska matica, Ljubljana 1971) que l'autodétermination nationale qui aurait été liée à la libération de l'homme et du travail, n'était pas encore nécessaire. C'est bien clair aujourd'hui que la social-démocratie avec son orientation du marxisme autrichien dominait aussi parmi les ouvriers styriens à Maribor.

Nous ne pouvons pas entrer dans les détails, il faut cependant écrire que, grâce à Ude, nous fîmes connaissance d'une partie de notre histoire qui est, sans doute, importante pour nous tous encore aujourd'hui. De trois traités, publiés dans ce livre, le premier dont nous parlâmes déjà et le dernier: «Le combat pour la frontière septentrionale slovène de 1918 à 1919 à Prekmurje» apparaissent plus complets. L'auteur y analyse et réfléchit sur les causes de la défaite momentanée (de 19-4-1919 à 6-5-1919) dans le combat carinthien. Il s'arrête sur l'importance de l'agitation autrichienne — les tracts que les adversaires répandaient parmi les soldats slovènes (211—214). Pourtant, nous voyons bien que les deux côtés combattant devaient, à ce temps-là, affronter un problème commun, le problème de la disposition antibelliqueuse et antimilitaire des habitants.

Francis L. CARSTEN: Faschismus in Österreich. Von Schönerer zu Hitler. München, W. Fink, 1977; 373 p.

C'est l'auteur même qui précise la naissance du livre: il doit combler le vide, résultant du fait que, normalement, on examinait seulement le phénomène et le modèle du fascisme en Italie et en Allemagne. Ce livre, dont les racines et les caractéristiques sont particulières, est une suite de son oeuvre Revolution in Mitteleuropa 1918—1919 (Köln 1973, 334 p.). L'auteur y soutient une thèse assez intéressante: «les mouvements fascistes ne furent qu'une réaction directe des événements révolutionnaires de ce temps» (1918, D. D.). Mais ces mouvements ne furent pas une simple contre-révolution, ils comportaient,

eux-mêmes, déjà certains traits révolutionnaires et ils y puisaient leur force motrice. Une force qui ne peut pas être propre à un mouvement purement réactionnaire. Voilà ce que l'auteur voulait surtout mettre en relief avec son oeuvre.

Sa pensée pénétrante lui permet de déterminer les prédécesseurs du fascisme: G. Schönerer et le parti d'«All deutsche» (chapitre I), puis les syndicats allemands et le parti des ouvriers allemands dans le second chapitre (Die deutschen Arbeiterpartei) et ensuite les premiers landwehrs (Heimwehren) et les réunions populistes (Das völkische Lager). Il constate que: «Les Autrichiens se distinguent des Tchècs, Hongrois et les Slaves du Sud par le fait de ne pas avoir leur propre nation. Ils servaient fidèlement l'empereur autrichien en jouant toujours le rôle principal en ce qui concerne les services de la monarchie. Tout de même, ils ne se sentaient pas les Autrichiens dans le sens national du mot.» (9)

Dans la monarchie autrichienne le nationalisme allemand se forma à part. Probablement aussi à cause de la situation particulière des Autrichiens allemands qui, par leur nombre, formaient une minorité. L'auteur le détermine comme «une réaction aux dangers, vrais ou imaginaires» (10). Il s'étendit premièrement parmi les étudiants et leurs associations, parmi les sociétés gymnastiques. Il trouva son fondement idéologique dans l'antisémitisme et la tendance de réunir tous les Allemands.

Le noble Georg Schönerer, chevalier, fils d'un ingénieur et constructeur de chemins de fer, se présente comme idéologue — protagoniste du nationalisme poussé des Autrichiens allemands. Hitler fit son organisation idéologique d'après l'exemple de Schönerer. Il propageait l'antisémitisme et mettait en évidence le programme des libéraux allemands. Il militait pour bien des organisations progressistes, pour la liberté de la presse et du groupement, pour les majeurs droits des sociétés de coopération et des syndicats, pour la surveillance publique de l'église catholique, la nationalisation des chemins de fer, pour une nouvelle loi qui aurait limité la journée et pour une autre qui aurait interdit le travail des enfants... L'antisémitisme, l'anticléricisme et une espèce d'idolâtrie pour tout ce qui est germanique — voilà les éléments idéologiques qui prédominaient à son époque. Schönerer trouva ses adhérents surtout parmi les bourgeois et les provinciaux. Les premiers adhérents du national-socialisme provenaient de la même classe et couche sociale. C'étaient des groupes qui se sentaient, au temps de l'industrialisation rapide, menacés par la concurrence juive, et qui contrastaient l'«establishment». Il n'y avait donc pas seulement une continuité idéologique entre les deux mouvements, mais aussi une continuité sociale. Peu à peu, parmi les autres éléments idéologiques, commença à figurer l'antislavisme.

Hitler reprochait à son modèle idéologique de ne pas connaître assez bien les gens, ni de comprendre les classes inférieures, bien que Schönerer eût pensé aussi aux demandes des ouvriers. Cependant, il n'était pas un réaliste politique. Le but de Schönerer ne fut pas totalement négatif ni destructif bien qu'il voulût détruire la monarchie et former l'Allemagne. Même s'il avait été différent, seulement un autre facteur aurait pu lui aider — conclue Carsten: «la destruction totale du monde, relativement stable, de la fin du XIXe siècle.» (29)

Les appartenants aux classes moyennes tombaient d'une impasse à l'autre: la situation des producteurs, individuel ou industriel, dans la société qui tendait à une industrialisation rapide, était instable; ils ne tenaient pas dans leurs mains ni le commerce ni les finances (les Juifs). Il y avait une certaine concurrence sur les territoires mixtes où vivaient ou se rencontraient les ouvriers, appartenants aux diverses nations; la concurrence qui provoquait une nouvelle orientation dans le cadre des groupes nationaux (p. e. les demandes des ouvriers Tchècs étaient moins exigeantes des autres). Nous trouvons le même problème dans les groupes des ouvriers immigrés, p. e. les cheminots après la chute de la monarchie. Ce «mouvement ouvrier» protégeait franchement les droits des ouvriers spécialistes (de nationalité allemande); tandis qu'il négligeait ceux des ouvriers non-spécialistes du second ordre (les Tchècs). Il porta, avant sa décadence, à une nombreuse union des groupes locaux (611), il propageait surtout l'antimarxisme comme l'élément idéologique de base. Il signifie, à la fois, un supplément idéologique ultérieur, apporté par R. Jung (p. e. il porta dans son livre la différence entre «le capital national créateur» et «le capital financier» (35) etc.

Il paraît que le troisième chapitre soit en particulier symptomatique pour la compréhension ainsi des événements après la Ire guerre mondiale, comme aussi l'orientation actuelle et les rapports politiques qui nous touchent directement: ce n'est pas seulement à cause de la situation des Slovènes carinthiens, mais aussi à cause de notre reconnaissance que certains règlements idéologiques puissent être opinâtres, ils puissent même produire des conflits dans les situations éventuelles. Dans ce chapitre l'auteur cherche à trouver une connexion avec les événements en Allemagne, en Autriche et en Carinthie, à l'issue de la Ière guerre mondiale. Il aborda la même question déjà dans son oeuvre

précédemment mentionnée, d'où est tiré aussi la pensée finale: «... que l'histoire de la révolution de 1918 est — comme bien des choses dans l'histoire allemande — une occasion manquée» (269).

«Déjà les premiers landwehrs s'élevèrent contre la révolution rouge», chapitre III (Heimwehr). C'est au Sud de l'Autriche que les officiers les organisèrent pour le combat contre les Yougoslaves, tandis que les tentatives des communistes à Vienne furent étouffées par les social-démocrates. Les landwehrs commençaient à paraître dans les autres parties du pays. Quelque part ils étaient étroitement liés à la police, ailleurs on se servait d'eux pour réprimer les grèves des ouvriers agricoles. Dans les pays de l'Europe occidentale ils se lièrent directement à leur voisine allemande et entrèrent en conflit avec la social-démocratie (46, 64). Ces groupes armés, recrutés parmi les paysans et en partie parmi les étudiants, organisés par les soldats professionnels et financés par les cercles industriels, se lièrent à la Bavière (qui devait davantage s'occuper des querelles de leurs chefs). L'idéologie de ces groupes n'était pas la même. Ils étaient, d'un côté, attachés à l'Allemagne et antimarxistes et, d'autre côté, ils étaient conservateurs catholiques. C'étaient impossible de créer une idéologie valable pour tous les groupes, même plus tard, quand on voulait former un modèle propre du fascisme autrichien (66).

Il est bien probable que pour la compréhension du Heimatdienst carinthien, son activité, ainsi que pour le jugement possible de la valeur et de la puissance — qui puissent évidemment surtout dans l'intolérance nationale en Carinthie — soit nécessaire une connaissance plus large des réunions populistes (chapitre V, Das Völkische Lager). Il y a d'abord le parti de «Grossdeutsche» (Grossdeutsche Partei — c'est le successeur des libéraux et nationalistes allemands des temps de la monarchie) dont les appartenants voulaient collaborer avec les national-socialistes qui, pourtant, n'en étaient pas toujours intéressés. C'est bien intéressant que p. e. l'union provinciale carinthienne tenait pour son signe un svastika. Le cours de l'histoire de l'orientation nationaliste ou bien l'acceptation des éléments idéologiques particuliers de diverses organisations est graduel. Même le Deutscher Schulverein mit, assez tard, dans son statut «le paragraphe aryen», c'est le paragraphe qui exclut les Juifs. L'orientation nationaliste prédominait surtout dans les organisations sportives (Alpenverein, Turnverein) et dans les diverses associations des ex-combattants: les frontaliers, tandis que les associations antisémites furent formées à part.

Les résultats des recherches, présentés dans ce livre, comportent aussi: un aperçu sur le commencement et le développement du national-socialisme en Autriche; ensuite toutes les oscillations, c'est-à-dire à partir des chefs incapables jusqu'à l'intervention directe d'Hitler et sa façon de tout conduire de son centre de Munich et même les déclinaisons après son coup de force manqué. Bref, c'est le bilan du développement et de la croissance du mouvement qui prouve son étroite dépendance de l'évolution allemande. C'est bien instructif de suivre le changement des organisations nationalistes qui devinrent les premiers lieux de culture du socialisme nationaliste (208). On se chargeait de remplir les landwehrs avec l'idéologie du fascisme autrichien et les adapter aux modèles et politiques fascistes italiens.

Parmi les curiosités, qui nous sont proches, il faut s'arrêter aussi sur la Carinthie qui, sans doute, doit, dans cette fresque historique, figurer au premier plan. Ni Celovec/Klagenfurt ni Velikovec/Völkermarkt ne diffèrent pas de Graz, même quant au nombre des membres du parti (en 1933). La Carinthie (6% des habitants et 15,4% des membres du parti) et la Styrie ont un nombre des membres relativement élevé. Au cours de cette année le consul allemand de Klagenfurt rapportait sur l'avancement inattendu des national-socialistes qui s'étaient formés de belles positions dans les vallées les plus éloignées de la haute Carinthie, même p. e. dans Labotska dolina/Lavanttal que les socialistes considéraient «noire» et de plus, dans les lieux linguistiquement mixtes au Sud du pays (193).

Pour ne pas reprendre toutes les péripéties des landwehrs, de leur chef Starhnberg et des autres dirigeants et les tentatives de Dolfuss et Suschnigg de passer par un chemin intermédiaire de l'orientation socio-chrétienne, imposée par le Vatican; puis les aspirations fascistes italiennes; les ascensions, les maux et les incapacités des national-socialistes autrichiens — ou leur engagement aux temps d'«Anschluss» — nous mentionnons seulement la grande dépendance autrichienne de l'Allemagne. Il faut y mettre de côté la constatation de l'auteur (peut-être son excuse) que «ni l'un ni l'autre pays n'avaient pas une vive tradition démocratique» (298).

Le défaut du livre, selon nous, consiste dans le fait que l'auteur n'eut pas donné assez d'intention à éclaircir le rapport entre le fascisme et les minorités nationales; il se limite à mentionner seulement l'accord fait entre les représentants de la minorité slovène et les national-socialistes en ce qui concerne la situation des mandataires provinciaux (237). Des orientations touchant la voisine de sud-est pourraient être trouvées même parmi les national-socialistes autrichiens: l'antiyugoslavisme ne joue pas un grand rôle

dans cette présentation; l'auteur ne s'arrête pas sur notre littérature. Il nous effleure seulement quand il parle des combats en Carinthie. Tout en parlant de ces combats il s'arrête surtout sur la disposition des soldats révolutionnaires autrichiens — les conseils militaires — pour la résistance. Au contraire, il présente fort bien les poussées personnelles, de concurrence, parmi les nationalistes eux-mêmes (Heimwehr — Heimatschutz) comme aussi parmi leurs chefs. L'auteur avertit que les premiers n'ont pas de base idéologique, ensuite il prévient que pour les seconds est typique une formation graduelle, p. e. l'activité et la signification de la forme même du «führerisme» percent comme une nouveauté à part. Il présente le «Heimat Front» autrichien avec tous ses défauts, il mentionne son insuccès parmi les masses, sa défensive et sa non-concurrence à l'égard de la mis-en-évidence de l'élitisme des national-socialistes. Après avoir épluché les divers éléments de l'idéologie nationaliste (l'antisémitisme, l'antislavisme, la peur des groupes du second ordre, la valeur de supériorité du group allemand, l'antimarxisme: l'anticommunisme, le führerisme, l'espace vital, etc.) l'auteur réussit à faire de son livre un moyen convenable pour l'emploi quotidien, certes, dans le sens le plus vaste du mot, ce qui donne au livre sa valeur d'usage immédiate.

Hanns HAAS, Karl STUHLPFARRER: *Österreich und seine Slowenen*. Wien, Löcker & Wögenstein, 1977, 139 p.

Certainement ce livre de deux jeunes savants autrichiens ne comprend pas toute la matière que l'époque en question offre et exige (ce sont eux-mêmes qui en avertent déjà dans l'introduction). C'est le fruit d'un grand effort qui témoigne de leur aspiration vers l'honnêteté, vers la réalité sans préjugés, clichés ou bien idéologie pro-allemande, nationalement intolérante, si fréquente en Autriche. Les thèmes se suivent du chapitre en chapitre: la monarchie d'Habsbourg — l'assimilation à l'aide de l'école, le recensement de 1920, l'idéologie d'antislovénisme, les pourparlers pour l'autonomie culturelle, les Slovènes dans l'État autoritaire, les Slovènes carinthiens à l'époque du gouvernement des national-socialistes, de la libération au traité d'État et sa non-réalisation, les annexes, les cartes présentant la disposition nationale des habitants après les dénombrements de la population (de 1910, 1923) et la loi concernant les groupes nationaux (1976).

C'est une présentation originale des Slovènes carinthiens et en même temps une importante contribution de deux auteurs à la connaissance de leur histoire moderne sans que nous regardions s'ils avaient complètement réussi à saisir le développement complexe et tout l'ensemble de problèmes des Slovènes carinthiens — parfois seulement sous la forme du génocide culturel, autrefois sous celle du génocide provenant du contrat. Permettez-nous de nous arrêter sur le chapitre de l'idéologie d'antislovénisme que les deux auteurs décomposent en: pratique d'économie, politique scolaire, augmentation de l'activité des organisations appelées populistes, usage prémédité des moyens financiers regardant la position des villageois dépendant, p. e. l'usage du fond à l'occasion du dixième anniversaire du plébiscite, ensuite politique personnelle universelle et capillaire, attention de conserver l'apparence d'un procès d'assimilation «naturelle», attraction du capital du Reich allemand, colonisation (pour l'époque d'entre deux guerres les auteurs citent le numéro de 33 388 colonisations des Allemands), action de la science (M. Wutte et ses collaborateurs), usage de la position de l'élitisme tout en soulignant le passage au niveau culturel supérieur (c'est-à-dire allemand) et surtout création de toute sorte de lignes de séparation par rapport au gros de la communauté nationale slovène: p. e. les théories du slovène carinthien qui, d'après ces théories, diffère tant du nouveau slovène carniolien que le Windischer carinthien ne le comprenne plus. Il faut y mettre aussi le phénomène même du «Windischer» et surtout atteindre une continuité de différenciation du groupe national slovène par rapport à sa loyauté civile. Nous pourrions compléter ces règlements par l'antiyougoslavisme et l'agitation dissociée de classe par rapport aux divers degrés du développement de deux sociétés limitrophes. Ce sont les auteurs mêmes qui les mentionnent quand ils déterminent l'orientation de la social-démocratie.

La forme même du résumé ne nous permet qu'une sélection de thèmes avec quelques exemples. Donc, arrêtons-nous encore sur le chapitre qui traite les événements de l'époque du gouvernement nazi. Il nous semble juste de dire qu'on parle des premières arrestations déjà aux jours d'«Anschluss» — c'est-à-dire avant le vote ce qui donne des autres vues sur la défensive de la direction politique de la minorité d'alors. Je crois que les mémoires du dr. Franc Petek expliquent et complètent bien la politique d'entre deux guerres et aussi la politique moderne, les deux auteurs pourraient en tirer quelques explications (hélas, c'est seulement un texte dactylographié; Slovenska matica — Ljubljana le publiera en 1979/80). Ils abordèrent beaucoup de questions et ainsi ils démontrèrent que p. e. les partisans n'étaient qu'une espèce de résistance qui donnait beaucoup

à faire aux nazistes (p.79). Tout en complétant la constatation douteuse de S. Karner que les héros partisans donnèrent leur vie pour la libération de la Carinthie slovène, donc yougoslave, avec la constatation que chaque résistance au régime nazi signifiait un pas vers l'établissement de la république autrichienne — nous sommes d'accord avec cette constatation — elle nous semble pourtant insuffisante car Haas et Stuhlpfarrer ne soulignaient pas assez les possibilités créées par les partisans slovènes en Carinthie, surtout à la résistance antifasciste autrichienne.

Il faut y mentionner que justement les associations des antifascistes, au moins pendant ces jours du mois de mai (1945) quand les troupes de l'armée yougoslave étaient à Celovec/Klagenfurt, menèrent à la réunion du PNOO (Le Comité provincial de Libération nationale), probablement pour le moment la seule réunion vraiment démocratique, à laquelle participèrent nombreux représentants des ouvriers (même les social-démocrates) de Villach — mais le développement international permit la restauration déjà connue dont préviennent les deux auteurs.

Sans doute tout ce que les jeunes savants disent pour la première fois au public autrichien de la langue allemande sera utile — soit qu'il s'agisse des premières oppressions des autorités d'occupation britanniques, du destin des émigrés ou bien de la formation d'article n° 7 qui se rapporte à la minorité et dont la genèse témoigne que les explications de l'Autriche officielle d'aujourd'hui, concernant le dernier développement de la question, sont mal fondées. Les deux auteurs terminent leur oeuvre présentant les événements jusqu'à la moitié de 1977 ce qui rend le livre plus actuel. Un lecteur qui connaisse bien la question aurait peut-être voulu que l'oeuvre fût plus unifiée et surtout complétée. Il serait, sans doute, utile de la traduire et lui ouvrir ainsi la voie parmi les lecteurs slovènes.

Tone FERENC: Akcije organizacije TIGR v Avstriji in Italiji spomladi 1940 (TIGR, les actions de l'organisation en Autriche et en Italie au printemps de 1940). Ljubljana, Borec, 1977; 280 p.

Dès le début l'auteur nous avertit que son intention n'était pas de faire une recherche d'histoire de l'organisation TIGR, une recherche qui durerait plusieurs années, non, parce qu'il ne pouvait pas et il ne voulait pas le faire. Il confia cette tâche à ses collègues. Il commença son oeuvre en se servant des matériaux de deux archives étrangères. A ceux qui s'intéressent aux thèmes et aux textes semblables, le livre peut paraître un roman policier ou d'aventure: il s'agit d'une description précise des recherches des actions de diversion, d'abord en Autriche, ensuite en Italie. L'auteur puise beaucoup du dossier des informateurs allemands «Sabotage und Terrororganisation in der Ostmark»: les événements de 1940 en deux provinces autrichiennes — en Carinthie et en Styrie, ainsi que les événements qui se passèrent sur le territoire frontalier italien.

Les ex-antifascistes carinthiens et autrichiens: les communistes, les paysans, les ouvriers, les cheminots préparèrent quelques attentats au réseau de chemins de fer avec l'explosif qui eut été introduit de la Yougoslavie par contrebande. Selon les chercheurs policiers allemands ce fut le service secret anglais qui avait fait porter l'explosif et l'argent en Yougoslavie. Nous apprenons fort peu, dans une note sur les pages 89 et 90, sur le vrai arrière-plan de tous ces événements. Particulièrement curieuse est la connexion des organisations et des associations slovènes des émigrés avec les auteurs des attentats, de même la connexion avec le contre-service secret yougoslave et son centre à Belgrade, ensuite le changement de l'orientation de ce service et sa connexion avec le service secret nazi. L'auteur suivait les destins de certains acteurs jusqu'à leur fin soit devant le tribunal où ils furent condamnés à mort, soit au camp de concentration ou leur passage parmi les combattants et leur destin dans la guerre de libération nationale. Le dernier chapitre est consacré surtout à un des organisateurs actifs de TIGR, à Ferdo Kravanja.

Dans ce livre l'auteur distingue considérablement les individus dans leur travail des liaisons et des connexions entre les nationalistes, même les gens qui sont, à condition d'être payés, prêts à se lier avec les combattants de libération nationale, même avec les communistes, et faire avec eux n'importe quelle action anti-nationaliste. Quelqu'un pourrait avoir des scrupules voyant qu'un si gros livre fut écrit pour des actions si insignifiantes; de même il pourrait en éprouver prenant en considération l'hypothèse qu'à ce temps-là c'était le seul attaque des antifascistes duquel s'occupaient les fonctionnaires supérieurs du service secret fascistes et nazistes et leurs organes. Un tel livre peut être, selon nous, une contribution utile à la connaissance des éléments moins connus de notre histoire récente, éclairés aussi par des recherches ultérieures. Voilà l'extrait d'une lettre de 1—7—1935, envoyée par Prežihov Voranc à Ivan Regent (les deux

notables émigrés communistes); elle nous paraît significative pour la compréhension de la question et des conditions traitées dans cet article: «Les membres de l'organisation TIGR sont maintenant dans une union officielle. C'est, selon moi, un grand succès. Surtout parce que ce ne sont pas «les nôtres», au contraire, ce sont les gens propres qui veulent travailler avec nous pour un but concret.»

Milica KACIN-WOHINZ: Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev 1921 do 1928. (Le mouvement de la défense nationale des Slovènes de Primorje dans les années 1921—1928). Koper—Trst, Lipa — Založništvo tržaškega tiska, 1977; 570 p.

L'oeuvre base sur une recherche approfondie de nos matériaux ainsi que ceux des institutions italiennes. La femme auteur décrit le période de 8 ans avec une exactitude scientifique. Elle présente critiquement l'attitude de la bourgeoisie slovène, ses dilemmes et ses conflits, bref, elle présente tout, même la concurrence interne entre les deux orientations: celle de Trst/Trieste et l'autre de Gorica/Gorizia. Milica Kacin-Wohinz savait bien montrer, sans trop de glorification, aussi le côté négatif de cet événement, p. e. comment les social-démocrates de Gorica/Gorizia reprochaient au représentant slovène de Trieste de ne pas vouloir intervenir au cours des pourparlers pour l'échange des couronnes aux associations et non aux banques à Gênes (p. 305).

Les chapitres XII, Le parti communiste, et XVI, Le parti communiste et la question nationale (501—526) puissent être intéressants au lecteur. Nous apprenons de cette présentation que les points de vue du parti communiste sur la question nationale de la minorité ne furent pas précisés jusqu'à 1926. Ce ne fut qu'en 1930 qu'il les précisa. Cette partie du mouvement ouvrier tirait ses origines du marxisme autrichien par rapport à son passé idéologique; cet élément pourtant n'était pas créatif à l'égard du dernier développement. On y commençait à former des points de vue par rapport à la question des paysans et à la question nationale. Au 3e congrès, en janvier 1926, la question fut discutée et posée sur les bases léninistes. Tous ces points de vue, nouvellement formés, selon la femme auteur, n'arrivèrent pas jusqu'aux communistes slovènes ou italiens, et ce fut justement à l'époque quand beaucoup de dirigeants communistes tombaient dans les mains de la police ou émigraient — une telle situation et de telles conditions n'étaient pas favorables à un développement rapide (523—524). Ce chapitre se termine avec la constatation que les nouvelles connaissances présentaient un point décisif pour la solution de la question des Slovènes et des Croates en Italie. Dans le dernier chapitre (XVII) la femme auteur décrit le déclin des organisations légales slovènes, ainsi que l'effort perdu de la politique bourgeoise slovène à l'époque du fascisme.

Raumplanungsgespräch Südkärnten. Redigiert von Wolfgang Brunbauer. Wien, Slowenisches wissenschaftliches Institut — Klagenfurt, 1977; 197 p.

Dans la discussion de la conférence sur l'établissement des plans pour la Carinthie de Sud prirent part: A. Moritsch — Le développement social et économique de la Carinthie de Sud, H. Haas — La genèse et la fonction de la politique qui s'oppose à la minorité en Carinthie, L. Flaschberger — L'évolution des habitants de la Carinthie de Sud, E. Gehmacher — Les observations sur la situation au marché des places du travail en Carinthie et surtout en Carinthie de Sud, J. Krammer — Les problèmes de l'agriculture des territoires frontaliers, spécialement par rapport à la Carinthie de Sud, K. Graf — La fonction de l'artisanat et de l'industrie dans le développement provincial des territoires frontaliers, F. Velik — La substance économique du territoire frontalier sud-carinthien et son commerce, A. Reiterer: La situation économique de la minorité slovène sur le territoire linguistiquement mixte de la Carinthie, K. Traar — Le tourisme dans la Carinthie de Sud, H. Brandt — Le service du transport public des territoires provinciaux, H. Knoflacher — Le réseau routier du territoire sud-carinthien, W. Brunbauer — La construction des villes et l'établissement des plans municipaux dans la Carinthie de Sud, H. Wintersberger — Les problèmes du service sanitaire sur le territoire frontalier, B. Elsner — Le sport et l'établissement des plans, H. Ogris — La situation culturelle, les tendances et les exigences. Les principes de l'organisation des lieux et les buts autrichiens. A la conférence, à côté des participants mentionnés ci-dessus, participèrent aussi: J. F. Bister, A. Malle, K. Stuhlpfarrer, V. Vremec et F. Wedenig.

La conférence fut organisée par le comité d'organisation (Brunbauer, Flaschberger, Velik), le matériau fut arrangé et corrigé par W. Brunbauer. La publication comporte 72 illustrations: les photos. Il y a des tableaux statistiques et des présentations qui basent sur les fondements cartographiques. C'est le fruit des efforts d'une génération de jeunes savants autrichiens, parmi eux il y a aussi des Slovènes carinthiens. Le faveur de principe

pour le sujet de recherche dont les participants de la conférence traitent le problème — à savoir les Slovènes carinthiens et l'usage de nouveaux points de départ analytiques dans le sens le plus vaste: les débuts et les méthodes sociologiques de recherche soit la disposition des habitants et le problème de leurs places de travail, la question de l'agriculture, de l'artisanat et de l'industrie, les communications soit les activités tertiaires et surtout les aperçus qui sont faits d'après la méthodologie de l'établissement des plans des lieux — tout est à louer, aussi parce que la façon dont une matière pareille fut explorée et publiée jusqu'à présent en Autriche, est nouvelle, différente. Le schéma historique et la liste des communes du territoire bilingue (en 1945 et en 1971) de Moritsch figurent au premier plan du livre et l'encadrent en même temps. La carte de la disposition des circonscriptions électorales de 1907 ne fait qu'une impression symbolique, la disposition qui assura en Carinthie, au début du siècle, grâce à la géométrie électorale, la domination des habitants allemands sur les Slovènes, à ce temps-là encore assez nombreux.

Le rapport de H. Haas: La genèse et la fonction de la politique qui s'oppose à la minorité en Carinthie, apporte des vues synthétiques, fraîches et surtout la compréhension des faits sociaux, c'est-à-dire que la couche sociale supérieure allemande empêche la formation de la bourgeoisie slovène, depuis ce temps-là elle domine la marche complète de la modernisation sociale, elle devient donc un instrument de la germanisation. L'auteur constate qu'il ne s'agit pas d'une assimilation naturelle. Il permet un regard sur la micro-pratique des cercles nationaux allemands — pour la sphère des instituteurs en procurant quelque document intéressant du legs de Schumy. Nous nous rendions compte que les connaissances du jeune savant autrichien seront utiles, à l'intérieur de la société autrichienne, surtout à ceux auxquels elles se rapportent directement. La connaissance que p. e. la social-démocratie accepta le modèle économique allemand, c'est-à-dire l'exploitation du territoire et de l'élément slovènes par le capital allemand, ce qui est, cette fois — ci, écrit avec plus de fermeté.

Le lecteur devient attentif en lisant l'aperçu de L. Flaschberger du développement des habitants. Il constate que p. e. les petits-fils et l'arrière-petits-enfants qui reviennent des centres au territoire bilingue, parlent allemand. Cette orientation peut être considérée comme une autre forme de la germanisation. Mais, nous connaissons aussi des situations contre-productives parce qu'une partie de ceux qui ne sont pas germanisés s'enferment, dans leur propre défense, en eux-mêmes. Dans l'avenir le développement des habitants provoquera des impasses — il faudra trouver p. e. 30 000 postes de travail supplémentaires.

Notre présentation ne peut pas récapituler ni tous les sujets, ni les entretiens et encore moins toute la matière d'appui de chaque auteur. Les ouvriers carinthiens sont par rapport aux ouvriers des autres provinces autrichiennes dans une situation matérielle moins favorable. Nous trouvons le plus grand nombre de désoccupés justement sur les deux districts où vit la minorité: Velikovec/Völkermarkt et Šmohor/Hermagor (Gehmacher, 56). Les deux dernières constatations sont moins connues en Carinthie, mais aussi en dehors de la province. De même, la situation de l'agriculture n'est pas à envier (Krammer). Nous ne pouvons pas encore parler d'une amélioration du climat, de l'omission graduelle des barrières idéologiques qui les séparent de la Yougoslavie et de la Slovénie, ni du développement d'un «bon sens» basant sur l'aptitude bilingue des concitoyens (Graf), dont on aurait tiré un profit universel du développement du pays (p. 89). Cette forme de progrès est, sans doute, dûe à l'expérience de jeunes chercheurs autrichiens soit ceux qui parlent allemand, soit ceux de la langue slovène (Velik, Reiterer et les autres).

Ces avis sont intéressants, utiles et avantageux pour la majorité et comme nous le savons, le problème de la minorité est, d'ailleurs, le problème de la majorité, de son humanité. De même sont utiles les avis pratiques: du tourisme, de la migration journalière des ouvriers, du trafic (Brandt, Knoflacher), de la construction des villes et d'établissement des plans des communes, de l'organisation de la santé, de la fonction du sport. L'image de la culture est trop modeste. (Il faudrait y mettre aussi les avis sur les médiums de la culture de masse, les formes de la sub-culture, la culture et sa fonction de la dénationalisation ou bien les influences indirectes sur une partie des ouvriers-ambulants et sur la migration journalière des ouvriers). Au fond, la conférence fut utile, les discours furent intéressants, frais et autochtones.

À côté des analyses assez complètes des problèmes d'économie, nous voudrions aussi une élaboration plus détaillée du chapitre de la politique financière, de la politique des fonds (le fonds de Marshall, le fonds pour les sous-développés fondé à l'occasion du cinquantième anniversaire du plébiscite), ensuite un aperçu des rapports entre les secteurs économique, social et privé ou bien un aperçu de la construction et de la formation des centres touristiques. L'Institut scientifique Slovène de Celovec/Klagenfurt fit un bon travail. Dans l'annex de la publication nous pouvons lire «les principes d'établissement des plans des lieux et leurs buts pour l'Autriche». On s'y charge de toute l'écologie — tandis qu'on y touche à peine indirectement les problèmes de la minorité.

Ernest PETRIČ: Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin (La protection des minorités nationales par le droit international). Maribor, Obzorja, 1977; 426 p.

Cette oeuvre, avec des prétentions monographiques, est par son sujet, qui est précisé déjà dans le titre, l'unique de son genre chez nous. Le fait lui-même en parle assez. L'oeuvre est divisée en 9 parties. La première, l'introduction historique jusqu'à 1945 nous intéresse moins bien qu'il ait nécessaire et utile, particulièrement à cause de certains profits dans le cadre de la protection des minorités nationales par le droit international que, hélas, les pays, même dans la pratique d'aujourd'hui, négligent parfois. Cette partie de l'introduction est utile aussi parce que l'auteur, probablement, pensait à faire un manuel. C'est bien évident que de tels sujets manquent pour l'époque d'entre deux guerres. L'auteur fait connaître au lecteur les attitudes de Lénin en ce qui concerne l'autodétermination des nations. C'est, selon nous, très utile; il faudrait y ajouter que la question de la séparation, en cas de la Finlande, fut résolue. Le jugement de la Haye se rapportant à l'éducation de la Haute Silésie, est encore aujourd'hui actuel: le pouvoir public n'a pas de droit de vérifier les déclarations de l'appartenance nationale. Il serait peut être utile d'élargir les marques de la subordination des minorités nationales à la politique de l'État où vit la mère nation-le rôle de la cinquième colonne des minorités allemandes (46).

Dans la deuxième partie l'auteur précise la situation de la question nationale dans le cadre de l'ONU. Le dernier développement est marqué surtout par un intérêt spécial pour les droits de l'homme, pour les côtés social, d'économie et culturel de l'homme et non seulement par l'intérêt de la politique d'État, bien que l'État reste encore ferme sur ses propres positions. L'auteur s'arrête surtout sur la Sous-commission de l'empêchement de la discrimination des minorités et de leur protection, sur le Comité de la suppression de la discrimination de race (la convention de 1969). On pourrait y ajouter que nous suivions les rapports autrichiens déjà à partir de 1969. Nous les trouvâmes d'abord au cadre des rapports du secrétaire général, ils ne vinrent au premier plan des confrontations, mentionnées par l'auteur dans une note à la page 63, qu'au dernier temps. Nous ne le mentionnerions pas si cela ne signifiait pas une forme de l'«internationalisation de la question des Slovènes carinthiens». Une organisation internationale, assez compliquée, fut créée au cadre de l'ONU, dont le devoir est de surveiller la protection de l'identité de l'individu et du groupe, bien qu'il ne prouve pas toujours de meilleurs résultats.

En même temps l'auteur examine les résultats yougoslaves et nos formes de la protection des minorités, comme aussi le règlement de la question nationale en Europe et ailleurs; ensuite les prévisions professionnelles et scientifiques, au cadre de l'ONU, même des consultations internationales spéciales (Ljubljana, 1965; Ohrid, 1978). Son aperçu arrive jusqu'aux efforts faits dans les derniers temps — c'est-à-dire au travail du rapporteur spécial de l'ONU, aux initiatives yougoslaves de préparer un document universel des minorités. Il y a des autres aperçus très utiles, parmi eux l'aperçu des signataires des conventions particulières ou bien celui qui présente la façon dont certains pays réalisent les différentes formes de protection. Tout de même, cette partie devrait être encore complétée. Si l'auteur mentionne l'Alliance fédéraliste européenne, il devrait mentionner, parmi les organisations non-gouvernementales des minorités (75) aussi l'AIDLCM (L'Association Internationale pour la Défense des Langues et Cultures Menacées).

Il nous semble utile que l'auteur, en traitant les problèmes particuliers, présente aussi son propre opinion et sa critique. Je lui conseillerai, dans le chapitre où il s'occupe en détail de la détermination même de la conception de la minorité, sans regard à son érudition, je lui conseillerai donc, un petit pas dans la sphère de la sociologie du groupe social bien que ce ne soit pas la tâche d'un juriste de droit international. L'emploi des méthodes et des mesures d'une autre science nous paraît non seulement utile, mais aussi obligatoire; l'auteur passe souvent p. e. dans la sphère de la politologie ce qui est très utile, il accepte p. e. les connaissances de Kardelj. Il pourrait bien s'arrêter aussi sur les forces intérieures de la connexion d'un groupe social, c'est-à-dire d'une minorité aussi et de cette manière, il pourrait éclairer la conception même de la minorité. Il y manque, selon nous, une désignation supplémentaire de l'État moderne qui, pourtant, reste encore un régulateur très important du droit international et du destin des minorités. La formation de la conception est, comme nous venons d'apprendre, encore aujourd'hui une question non résolue. La conception doit être, sans doute, déterminée car nous étions déjà témoins et nous le sommes encore, de l'exploitation de la question carinthienne sous prétexte qu'il s'agit d'une minorité linguistique.

La division des minorités en «minorités typiques» nous paraît admissible dans ce tas de variations terminologiques. Toutefois, c'est juste que l'auteur met cette division entre les guillemets. L'auteur développe ses propres vues en tenant présents les nouveaux événements et le destin concret de nos minorités qui vivent en dehors des frontières yougoslaves. Il définit les problèmes particuliers en bon connaisseur: le problème du

nombre, la non-connaissance des minorités, la protection spéciale des minorités, la protection de l'individu ou du groupe, la rectification de la minorité etc. Il se sert de nos connaissances ainsi que de la littérature moderne, écrite en plusieurs langues. Peut être, à première vue, sa méthode de présentation paraît fatigante car il revient des désignations initiales au cadre donné et il pénètre plus à fond dans les particularités et dans les détails; il touche aussi la question de la langue, de l'instruction, de la culture; et arrive jusqu'aux sources des contrats des conventions multilatérales; et à toutes les déformations employées jadis à l'égard des minorités; et il termine avec les résultats bilatéraux et les possibilités intérieures des pays. Il traite les conventions de l'UNESCO et tout en parlant de la discrimination et de l'assimilation, il traite les droits des parents; il rend son oeuvre plus actuelle en ajoutant les analyses des résultats de la conférence d'Helsinki (1975).

Avec un égard particulier il traite le Traité d'État autrichien et il examine la situation de la minorité slovène en Italie jusqu'à Osimo. Une confrontation plus âcre avec quelque théoricien serait bienvenue, p. e. avec F. Ermacora. Il serait intéressant de comparer la façon dont ce collègue autrichien voit les droits de l'homme (Wien, 1974) ou bien faire une critique des résultats de l'oeuvre de F. Capotorti. Il faut avouer pourtant que ce vaste oeuvre, dont nous parlons, est fait avec beaucoup d'enthousiasme.

Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, YU-61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 1, izdaja v založbi Partizanske knjige iz Ljubljane revijo »PRISPEVKI ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA«, ki je sicer glasilo inštituta, vendar v njej poleg njegovih sodelavcev objavlja precej širok krog drugih sodelavcev. Revija prinaša razprave in historično dokumentacijo iz slovenske zgodovine delavskega gibanja v devetnajstem stoletju, za čas po prvi svetovni vojni pa je koncept širši in se razteza na vso slovensko zgodovino. Vse bolj lahko govorimo, da to niso več samo prispevki, ampak da je to časopis za sodobno slovensko zgodovino. Pred kratkim sta izšla dva zvezka revije, tako da jih je doslej izšlo že šestnajst, dvojni letnik 17/18 je pred izidom, pripravlja pa se jubilejna dvajseta številka.

Bralce »Razprav in gradiva« bo v zadnjih dveh številkah gotovo zanimala razprava T. Ferenca »Osnutek uredbe o ukinitvi slovenskih organizacij na Koroškem in We-stfalskem«, pa materiali srečanja »Italijanski in slovenski socialisti v dobi Henrika Tume (1905—1918)«, ki je bilo maja 1977 v Trstu in na katerem so sodelovali vidni slovenski (Zwitter, Pleterski, Pirjevec) in italijanski zgodovinarji (Apih, Agnelli). Nadalje je zanimivo v številki za leto 1974 razpravljanje T. Zorna o Kärntner Heimabundu.

V dvojnem letniku 1978/79, ki je pred izidom, pa naj zlasti opozorimo na diskusijo, ki je bila decembra 1978 na Marksističnem centru v Ljubljani o Kermavnerjevi knjigi »Temeljni problemi primorske zgodovine«. Številka, ki je v pripravi pa bo med drugim objavila zanimiv članek o pojmovanju Vlada Martelanca o nacionalnem vprašanju, razpravo ob tridesetletnici samoupravljanja in ne nazadnje naj opozorimo na bibliografijo revije, ki bo objavljena ob dvajsetem zvezku.

Na revijo se lahko naročite neposredno pri založbi Partizanska knjiga, YU-61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 12, kjer dobite tudi vse doslej izišle letnike.

Tone Zorn

**BIBLIOGRAFIJA ČLANKOV O KOROŠKEM VPRAŠANJU V PERIODIČNEM TISKU
V LETIH 1951—1954**

O koroškem vprašanju po drugi svetovni vojni je izšlo do danes več slovenskih bibliografij, ki so zajele čas od leta 1945—1951 in od leta 1955 dalje. Te bibliografije so: Bogo Grafenauer in Lojze Ude, Bibliografija o vprašanju Slovenske Koroške 1945—1948, Zgodovinski časopis, Ljubljana, leto II—III, 1948/49; Franjo Baš (ps. F. J. Mrčinič), K literaturi o Koroški, Nova obzorja, Maribor, leto III, 1948/1949; Lojze Ude, Bibliografija slovenske Koroške, Zgodovinski časopis, leto V, 1950; Tone Zorn, Bibliografija člankov o koroškem vprašanju v periodičnem tisku 1955—1960, Razprave in gradivo INV, 1963, št. 3 ter bibliografija istega avtorja za leto 1961—1963 v isti publikaciji, št. 4/5, leta 1966.

Prispevek k bibliografiji za leto 1951—1954, ki ga v naslednjem podajamo, skuša izpolniti ta časovni presledek v bibliografijah. Za natis je pripravljena tudi »Bibliografija člankov o koroškem vprašanju v periodičnem tisku v letih 1964—1972«, medtem ko je podobna bibliografija, ki naj bi zajela čas od leta 1973 dalje, v grobem tudi že urejena.

Pri redakciji pričujoče bibliografije je sodelovala Marjeta Čelovič, bibliotekarka na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani.

- Aichholzer Franc:** Pravni položaj šolstva koroških Slovencev. — Svoboda (Celovec) 1951, št. 3/4, str. 44—50
O zgodovini slovenskega pouka na koroških šolah in o izkušnjah pri izvajanju uredbe o dvojezičnem šolstvu z dne 31. 10. 1945
- Arnejc F.:** Perspektive avstrijsko-jugoslovenske saradnje. — Međunarodna politika (Beograd) 1954, št. 12, str. 9—10
- A. S.:** Slovenci ne pa »vindišarji«. — Slovenski poročevalec (Ljubljana) 22. 6. 1951, št. 145
- Avstrija** — vzgled reševanja narodnostnih vprašanj. — Naš tednik — Kronika (Celovec) 11. 9. 1952, št. 37
Povzetek članka iz lista Die Österreichische Furche 30. 8. 1952 št. 38 o akcijah nemško nacionalnih krogov na Koroškem proti dvojezični šoli.
- Bartoš Milan:** Pravni odnosi Jugoslavije i Austrije. — Međunarodna politika (Beograd) 16. 5. 1954, št. 99
- Normalizacija pravnih odnosa između Austrije i Jugoslavije. — Međunarodna politika (Beograd) 1. 1. 1955, št. 114
- Baš Franjo:** Koroški plebiscit (ob tridesetletnici). — Nova obzorja (Maribor) 1950, št. 9/10, str. 449—459
Prikaz problematike in oris diplomatskega dogajanja
- K literaturi o Koroški. — Nova obzorja (Maribor) 1950, št. 9/10, str. 234—236 (Podpis F. J. Mrčinič)
Dopolnitev bibliografije Grafenauer-Ude: Bibliografija o vprašanju slovenske Koroške 1945—1948, Zgodovinski časopis 1948
- Benko D[ušan]:** Ob nedeljskih volitvah na Koroškem. — Ljudska pravica (Ljubljana) 29. 9. 1951, št. 174
- Bežič Jerko:** Slovenska Koroška — domovina bukovnikov in samorastnikov. — Obzornik (Ljubljana) 1951, št. 6, str. 387—391
- Borba za demokratizacijo Kmetijske zbornice.** — Svoboda (Celovec) 1950, št. 3, str. 76—78
- Butej Tone:** Dvema tovarišema v spomin. — Svoboda (Celovec) 1951, št. 5/6, str. 86—89
O dveh mladih slovenskih pesnikih Hanziju Weissu in Maksu Sorgi, ki sta padla med drugo svetovno vojno
- Campelin Ivan:** »Pojdam u Škuŕ'če«. — Nova pot (Ljubljana) 1953, št. 4/6, str. 106—114
O turneji pevskega zbora CMD katoliških duhovnikov februarja 1953 po južni Koroški
- Canjkar Stanko:** Zima v Korotanu. — Nova pot (Ljubljana) 1953, št. 4/6, str. 81—84

- Misli o naši Koroški. — Nova pot (Ljubljana) 1952, št. 11/12, str. 221—226
- Cefarin Rudolf:** Beiträge zur Geschichte des kärntnerischen Tagesschriftums. — Carinthia I (Klagenfurt) 1952, str. 540—609
Razprava o celotni Koroški zajema tako nemški kot slovenski tisk
- Cilji in smotri S. P. Z.** [Slovenske prosvetne zveze] — Svoboda (Celovec) 1954, št. 1, str. 2
Povzetek iz spremenjenih pravil SPZ, sprejetih na občnem zboru 25. marca 1954
- Delo in uspehi SPZ v zadnjih treh letih.** — Svoboda (Celovec) 1954, št. 1, str. 3—8
Poročilo na občnem zboru SPZ 25. 3. 1954
- (dro.):** Slovenska knjiga v Celovcu po prvi svetovni vojni. — Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za leto 1953, str. 39—40
- Druškovič Drago:** Izhodišča (Nekaj vidikov o današnjem položaju koroških Slovencev). — Naši razgledi (Ljubljana) 19. 6. 1954, št. 12 (Podpis dd)
- Most. — Slovenski poročevalec (Ljubljana) 9. 10. 1955, št. 236
- Dve obletnici pisatelja »Miklove Zale«.** — Tovariš (Ljubljana) 1952, št. 22
Življenje Jakoba Sketa. Gl. tudi Slovenski vestnik (Celovec) 26. 4. 1952, št. 29 ter Vestnik (Maribor) 15. 6. 1952, št. 140
- Der Entwurf zum neuen Kärntner Schulgesetz** (Motivno poročilo). — Kärntner Landeszeitung (Klagenfurt) 18. 12. 1953, št. 49
- Erjavec Franc:** Koroški Slovenci. — Naš tednik-Kronika (Celovec) 19. 8. 1954 — 2. 10. 1960
Zgodovina koroških Slovencev od naselitve do 20. stol. Delo je Družba sv. Mohorja v Celovcu ponatisnila v l. 1955—1962 v osmih zvezkih
- Felahaer Julij:** Življenjska pot koroškega ljudskega duhovnika Jurija M. Trunka. — Svoboda (Celovec) 1950, št. 11/12, str. 294—305.
Objavlja tudi: Nova pot 1950
- Zakaj smo izgubili Koroško? — Tovariš (Ljubljana) 26. 10. 1950, št. 36 (Podpis er-)
- Ziljska dolina. — Koledar Slovenske Koroške 1953 (Celovec), str. 67—86
Narodnostna in socialna slika iz 19. stoletja
- Košatov rod. — Koledar Slovenske Koroške 1953 (Celovec), str. 92—104
Kulturno-zgodovinsko gradivo iz 19. stoletja (tudi o taboru pri Zopračah 18. 9. 1870)
- Netilci mržnje na Koroškem na delu. — Slovenski poročevalec (Ljubljana) 30. 8. 1953, št. 178 (Podpis -er)
- Ob 70-letnici dr. Josipa Šašla. — Svoboda (Celovec) 1954, št. 1, str. 26—29
Življenje in delo dr. J. Šašla
- F. K.: Jaka Reichman.** — Koledar Družbe sv. Mohorja v Celju za leto 1954, str. 48
Nekrolog naprednemu koroškemu Slovincu
- Nmam čriz jizaro. — Koledar-zbornik svobodne Slovenije (Buenos Aires) 1954, str. 99—102
- Fresacher Walter:** Die Herrschaft Hollenburg. — Beigabe zum 152. Jahrgang der Carinthia I, 1962, str. 65—78
Nastanek in razvoj humperškega gospostva od 12. do 16. stoletja
- Golob Srečko:** Slovenska srednja šola na Koroškem. — Vestnik (Maribor) 6. 1. 1951, št. 5 (Podpis -ob)
- Gospod minister je odgovoril.** — Naš tednik-Kronika (Celovec) 14. 3. 1951, št. 11
Pismeni odgovor avstrijskega prosvetnega ministra na interpelacijo poslancev vDu v parlamentu glede dvojezične šole na Koroškem (navedeni so najvažnejši odstavki). Po tem mnenju je ureditev šolskega vprašanja na Koroškem izredne politične važnosti in se ga mora rešiti sporazumno s predstavniki manjšine, dežele in države
- Grafenauer France:** Moja leta. Zbral in uredil Julij Felahaer. — Svoboda (Celovec) 1951, št. 1—6; 1952, št. 2, str. 116—125
- Grafenauer Ivan:** Matija Majar Ziljski. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1952, str. 74—81
- Gustinčič Jurij:** Koroška na raskršću. — Politika (Beograd) 18. 2. 1953, št. 14.429

- Hansley Hugo:** Das Bodenproblem. — Kärntner Gemeindeblatt (Klagenfurt) 31. 10. 1953, št. 9, str. 146—152
Gibanje prebivalstva občine Kriva vrba v l. 1934—1951
- Hartman Milka.** Milka Hartmanova — pesnica Slovenskega Korotana. — Soča (Gorica) 16. 8. 1952, št. 262
- Ingolč Anton:** 7 dni križem po Koroškem. — 7 dni (tedenska priloga Vestnika, Maribor) 5. 7. 1952, št. 26—27
- Inzko Valentin:** Iz koroške prosvetne kronike. — Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu 1952
- I. V.:** Celovška odločitev. — Ljudska pravica (Ljubljana) 31. 1. 1953, št. 4
- Izidi** volitev v državni in deželni zbor. — Slovenski vestnik (Celovec) 25. 2. 1953, št. 12 in Naš tednik-Kronika 26. 2. 1953, št. 12
- Janežič Rado:** Veseli utrinki iz gornjega Roža. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1953, str. 53—66
O narodnem pesniku Janezu Kajžniku (1837—1914)
- Jezernik Tone:** Koroška Slovenija. — Koledar svobodne Slovenije (Buenos Aires) 1951, str. 138—141
- Slovenska Koroška po letu 1945. — Koledar-zbornik svobodne Slovenije (Buenos Aires) 1952, str. 87—91
- Ka** jačanju avstrijsko-jugoslovenskih odnosa. — Mednarodna politika (Beograd) 1. 7. 1952, št. 13
Komentar ob obisku avstrijskega zunanjega ministra dr. Gruberja v Jugoslaviji
- Kako** rešujejo naše šolsko vprašanje. — Slovenski vestnik (Celovec) 5. 7. 1952, št. 45
Številčni in drugi podatki o stanju dvojezičnega šolstva
- Kako** SSSR gleda na avstrijsko-jugoslovensko zблиženje. — Mednarodna politika (Beograd) 1. 9. 1952, št. 17
Kratek prikaz avstrijsko-jugoslovenskih odnosov od konca l. 1950 dalje ter sovjetsko gledanje na te odnose
- Kancler** je govoril. — Naš tednik-Kronika (Celovec) 25. 9. 1952, št. 39
Faksimile odgovora dunajske vlade Narodnemu svetu koroških Slovencev na želje po ustanovitvi posebne Narodnostne komisije in Narodnostnega urada in o ureditvi slovenskega šolskega vprašanja predloženega vladi 22. 12. 1950. Gl. tudi uvodnika v Našem tedniku-Kroniki 7. 3. 1951, št. 10 in 11. 4. 1951, št. 15
- Klemenčič Vladimir:** Rast prebivalstva na Slovenskem Koroškem v obdobju 1934—1951. — Geografski vestnik (Ljubljana) 1952, str. 115—134
S francoskim povzetkom. Studija o rasti prebivalstva med ljudskima štetjema 1934 in 1951 na južnem Koroškem, primerjava z rastjo v Sloveniji
- Kmečka** gospodarska zveza je priborila našemu kmetu 84 zastopnikov njegovih zahtev. — Slovenski vestnik (Celovec) 28. 11. 1951, št. 84
Povzeti so uradni podatki rezultatov volitev v deželno in v okrajne kmetijske zbornice in v krajevne kmečke odbore na področju dvojezičnih šol. Izvleček zakona o volitvah v kmetijske zbornice z dne 22. 12. 1950 (LGBI, 9. 7. 1951) gl.: Slovenski vestnik 14. 7. 1950, št. 49. Gl. tudi Slovenski vestnik 15. 7. 1951, št. 56 in 25. 8. 1951, št. 59. Volilni proglas skupne slovenske liste gl. Slovenski vestnik 1. 11. 1951, št. 77
- Kmet Silva:** Pred volitvami v koroško kmetijsko zbornico. — Slovenski poročevalec, 31. 10. 1951, št. 256
- Pismo s Koroške. — Naša žena (Ljubljana) 1952, št. 7, str. 198—199 (Podpis K. S.)
- Ustvarjalci novih plemen. — Slovenski poročevalec 4. 6. 1952, št. 131 (Podpis K. S.)
O vindišarstvu
- Ob velikovškem zločinu. — Slovenski poročevalec (Ljubljana) 12. 9. 1953, št. 215 (Podpis K. S.)
Gl. tudi Slovenski poročevalec 13. 9. 1953, št. 216
- Körner Erich:** Mehr Achtung von dem Minderheitsrechtum in Österreich. — Das Menschenrecht, Offizielles Organ der Liga für Menschenrechte (Wien) 1950, št. 6
- Koroška** šolska politika na stari polt. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1954, str. 40—42

- Koroške občine** se odločajo za napredno politiko. — Slovenski vestnik (Celovec) 19. 3. 1954, št. 11
Po uradnih podatkih izdelan pregled volilnih rezultatov občinskih volitev na področju dvojezičnih šol. Prim. tudi Naš tednik-Kronika z dne 18. 3. 1954, št. 11
- Korotanec:** Naša ljubezen do naroda. — Nova pot (Ljubljana) 1953, št. 7/8, str. 228—231
- Dolžnosti naroda do samega sebe. — Nova pot (Ljubljana) 1954, št. 10/12, str. 406—408
Dolžnost naroda je, da ljubi svojo zemljo; tudi o »vindišarskem vprašanju«
- Kotnik Fran:** Podjuna — narodopisna skica. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1951, str. 90—94
- Profesor Janez Šajnik. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1952, str. 82—85
Ob stoletnici rojstva
- Franc Grundtner. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1953, str. 110—112
Kratek življenjepis slovenskega preporoditelja na Koroškem
- K. Š.:** Izseljeni koroški Slovenci še vedno čakajo, da jim povrnejo škodo. — Slovenski poročevalec (Ljubljana) 12. 1. 1952, št. 10
- Le** enotnost bo v bodoče rodila uspehe. — Slovenski vestnik (Celovec) 15. 3. 1950, št. 20
Rezultati občinskih volitev po občinah na območju dvojezičnih šol. Prim. Slovenski vestnik, 18. 3. 1950, št. 21
- Lep** uspeh kmečke gospodarske zveze. — Naš tednik-Kronika (Celovec) 28. 11. 1951, št. 48
Rezultati volitev v kmetijsko zbornico in imena izvoljenih slovenskih predstavnikov v okrajne zbornice na področju dvojezičnega šolstva
- Lipičnik France:** Na Koroškem je fletno. — Nova pot (Ljubljana) 1953, št. 4/6, str. 90—102
Doživetja ob obisku južne Koroške in odnos celovškega ordinariata do slovenskih duhovnikov, ki so obiskali Koroško (gl. tudi cit. članek Stanka Canjarja »Zima v Korotanu« v isti številki)
- Ljudsko** štetje in velikovško okrajno glavarstvo. — Naš tednik-Kronika (Celovec) 6. 5. 1951, št. 23
O navodilu zastopnika okrajnega glavarstva v Velikovcu, da naj se v rubriko »občevalni jezik« vnaša termin »vindiš«
- Lončar Janko:** Koroška Kronika. — Koledar svobodne Slovenije (Buenos Aires) 1950, str. 198—200
Zasluzen za izid tednika Koroška kronika je tudi Valentin Podgorc. Orientacija lista
- Lorenz Emil:** Das Verhältniss des Deutschen zu den Windischen in Kärnten. — Österreichische Monatshefte (Wien) 1953, št. 3, str. 145—153
Prikaz vindišarske teorije
- Lubej Bojan:** Koroški Slovenci v boju za enakopravnost. — Ljudska pravica (Ljubljana) 29. 12. 1951, št. 178
Ponatis: Primorski vestnik (Trst) 5. 1. 1952, št. 5
- Po koroških volitvah. — Ljudska pravica (Ljubljana) 22. 12. 1951, št. 177 (Podpis L.)
- Pred desetimi leti so izseljevali koroške Slovence. — Ljudska pravica (Ljubljana) 12. 4. 1952, št. 15 (Podpis B. L.)
- Trideset let koroške Združene zveze. — Primorski dnevnik (Trst) 11. 1. 1952, št. 10 (Podpis L. B.)
- L. V.:** Nekaj komentarja k volitvam v koroški deželni zbor 22. 2. 1953. — Naši razgledi (Ljubljana) 11. 4. 1953, št. 7
- Mahnich Joža:** Po koroških gorah in dolinah. — Primorski dnevnik (Trst) 27. 2., št. 50 — 1. 3. 1952, št. 53
- Messner Janko:** Oče naš. — Koroški fužinar (Ravne na Koroškem) 1953, št. 1/3, str. 13—15
Spomini na preganjanje slovenskih dijakov na celovski gimnaziji leta 1934—1935
- Miklavčič Maks:** Koroška bolečina. — Nova pot (Ljubljana) 1953, št. 4/6, str. 84—86
- Miler Ferdo:** Nastanek in razvoj železarske, jeklarske in puškarske industrije v Spodnjem Rožu. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1954, str. 63—72

Načelne ugotovitve k protislovenski politiki knezoškofijskega ordinariata. — Svoboda (Celovec) 1950, št. 1, str. 2—6

Naša pot je prava pot. — Naš tednik-Kronika (Celovec) 29. 1. 1953, št. 4

V predvolilni kampanji tega leta so pričeli nemško nacionalni krogi na Koroškem groziti s šolskimi stavkami. Soglasna resolucija učiteljev dvojezičnih šol z dne 8. 9. 1950, s katero so enoglasno odobrili to šolo

Nekateri problemi in naloge naše kulturne prosvete. — Svoboda (Celovec) 1954, št. 1, str. 8—10

Iz referata dr. F. Zwittra na občnem zboru SPZ 25. 3. 1954

Nemški šovinisti na Koroškem — skrunilci slovenskih grobov. — Slovenski poročevalec (Ljubljana) 9. 8. 1953, št. 186

Novšak France: Onkraj Karavank. O prosvetnih problemih koroških Slovencev. Razgovor našega sodelavca z dr. Francijem Zwitrom. — Ljudska pravica — Borba (Ljubljana) 31. 7. 1954, št. 181

— Protimperalistični značaj borbe koroških Slovencev. — Nova obzorja (Maribor) 1948, št. 1/2, str. 52—57

Ob razrušitvi spomenika padlim partizanom na Koroškem. — Ljudska pravica — Borba (Ljubljana) 12. 9. 1953, št. 229

Ob velikovškem atentatu. — Slovenski vestnik (Celovec) 18. 9. 1953, št. 44

Uvodnik ob razstrelitvi spomenika padlim partizanom v St. Rupertu pri Velikovcu. Na 2. str. so objavljeni v izveščku odmevi tega dogodka v koroškem tisku dan po zločinu dne 10. 9. O zločinu je pisal ves avstrijski tisk

Odnos Nemcev do Slovencev na Koroškem. — Slovenski vestnik (Celovec) 24. 4. 1953, št. 23

Polemika s cit. člankom dr. Emila Lorenza, v Österr. Monatshefte 1953, str. 145—153

Ofner Robert: Die Abwanderung aus der Landwirtschaft (na Koroškem). — Kärntner Gemeindeblatt (Klagenfurt) 29. 7. 1953, Stück 7, str. 104—109

— Wie die Kärntner Städte wachsen. — Kärntner Gemeindeblatt (Klagenfurt) 30. 5. 1953, Stück 5, str. 76—79

Primerjava stanja l. 1934 in 1951

Ogris Franjo: Pot Demokratične fronte je pravilna. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1954, str. 43—47

Odlomki iz referata na 4. občnem zboru DFDL

Osemdesetletnica Hranilnice in posojilnice v Št. Jakobu v Rožu. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1952, str. 88—92

Paternu Boris: S poti po Koroški. — Koledar Družbe sv. Mohorja v Celju za leto 1953, str. 166—175

Nekaj popotnih vtisov

Perkonig Josef Friedrich: Der Kärntner Slovener. — Svoboda (Celovec) 1951, št. 9/10, str. 130.

Slovenski prevod je izšel v Svobodi 1951, št. 7/10, str. 129—136

Esaj vidnega koroškega pisatelja, ponatis iz revije Austria

Pleterski Janko: Črtice s potovanja po Koroški. — Ljudska pravica (Ljubljana) 7. 3. 1953, št. 9

— Jugoslovanski obisk na Dunaju. — Naši razgledi (Ljubljana) 21. 9. 1953, št. 23 (Podpis J. P.)

Podgorc Valentin: Nemeč o koroških Slovencih. — Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za leto 1953, str. 88 (Podpis V. P.)

Povzetek iz članka slikarja Wernerja Berga v Carinthia I 1952, str. 699

Porazen rezultat ljudskega štetja. — Slovenski vestnik (Celovec) 23. 8. 1952, št. 58

Ozadje zmešnjave ob vprašanju jezikovnih kategorij pri ljudskem štetju 1951

Pritožba Slovenskega šolskega društva v Celovcu na ustavno sodišče. — Svoboda (Celovec) 1951, št. 7/10, str. 164—169

Odgovor ustavnega sodišča gl. v Svobod 1951, št. 11/12, str. 206—212

- Protest SPZ** [Slovenske prosvetne zveze] zaradi gonje proti slovenskemu pouku. — Slovenski vestnik (Celovec) 14. 2. 1953, št. 10
- Randbemerkungen zur Woche.** — Die österreichische Furche (Wien) 18. 7. 1951, št. 34
O gonji proti dvojezičnemu pouku na Koroškem in o koristnosti znanja obeh deželnih jezikov.
Prim. tudi Die Osterr. Furche 30. 8. 1952, št. 35
- Samo** socialdemokrati zagovarjajo enakopravnost koroških Slovencev. — Primorski dnevnik (Trst) 22. 5. 1953, št. 46
- Schlapper Tonči:** Naše vaške knjižnice. — Svoboda (Celovec) 1951, št. 1/2, str. 37—39
- [Siebenundzwanzigste]** 27. Ordentliche Volkszählung am 1. Juni 1951. Zl. 6981 — 2/1951 vom 8. Mai. — Kärntner Gemeindeblatt (Klagenfurt) 17. 5. 1951, Stück 6
Na str. 76 so določila o občevalnem jeziku: deutsch, slowenisch, windisch
- Singer Blaž:** Gospodarska problematika na Koroškem. — Ekonomska revija (Ljubljana) 1953, št. 2, str. 105—113
- Agrarna politika v službi raznarodovanja. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1952, str. 39—48
- Lastninske pravice v našem pašništvu. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1953, str. 37—44
- Razvoj koroškega gospodarstva v luči statistike. — Slovenski vestnik (Celovec) 23. 10. 1953, št. 50 — 11. 12. 1953, št. 57 (Podpis B. S.)
- Iz življenja koroških Slovencev. — Koledar kmečke knjige (Ljubljana) 1954, str. 93—96
- Slovenske šole** za mejami FLR Jugoslavije. — Sodobna pedagogika (Ljubljana) 1952, št. 1—6, str. 34—43, 124—130, 175—183
- Svetina Anton:** Iz pliberške kronike — Prvi slovenski notar v Pliberku. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1954, str. 73—78.
- S. W.:** Posle izbora u Austriji. — Međunarodna politika (Beograd) 1953, št. 5
- Šašel Josip:** Kako pišemo naša krajevna imena? — Svoboda (Celovec) 1951, št. 1—10, str. 5—13, 94—105, 144—148
Razprava o pravilnem zapisovanju koroških slovenskih krajevnih imen na podlagi ljudskega izgovora
- Zadnji grof na Humperku. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1952, str. 104—110
- Spomini na dr. Jakoba Sketa. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1953, str. 105—109
- Naša osebna imena. — Svoboda (Celovec) 1954, št. 2, str. 33—43
Izvor priimkov in imen na Koroškem
- Narod o svojem govoru. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1954, str. 55—59
- Koroška v naši topografiji. — Planinski vestnik (Ljubljana) 1954, str. 46—50
- Koroška imena na naših specialkah. — Planinski vestnik (Ljubljana) 1952, str. 2—10
Vsebuje tudi jugoslovanski del Koroške in Kanalske doline
- Škerlj Stanko:** O slovenačkom karakteru Koroške. — Trideset dana (Beograd) 1964, št. 3, str. 43—53
- Mi in naša Koroška. — Novi svet (Ljubljana) 1951, št. 1, str. 77—87
Predavanje v klubu kulturnih in znanstvenih delavcev v Ljubljani 26. 10. 1950
- Koroški problem. — Trideset dana (Beograd) 1952, št. 74, str. 213—216
Polemika s tržaškim listom Corriere di Trieste
- Slovenska Koroška in berlinska konferenca. — Naši razgledi (Ljubljana) 20. 2. 1954, št. 4
Ob berlinski konferenci štirih velesil in vprašanju sklenitve državne pogodbe z Avstrijo
- Šuštaršič Jernej:** Paberki iz Koroškega narodopisja. Ljubljanski študentje na Koroškem. — Tovariš (Ljubljana) 1954, št. 44, str. 960

Tako si zamišljajo rešitev šolskega vprašanja. — Slovenski vestnik (Celovec) 14. 1. 1954, št. 2 — 29. 1. 1954, št. 4

Prevod osnutka motivnega poročila in zakonskega osnutka koroškega deželnega zbora o novi ureditvi dvojezičnega pouka na ljudskih, glavnih in srednjih šolah. Prim. tudi Slovenski vestnik 10. 12. 1954, št. 49 in Naš tednik — Kroniko 7. 1. 1954, št. 1

Tako so šteli — zanimive podrobnosti o ljudskem štetju 1. junija 1951. — Slovenski vestnik (Celovec) 13. 6. 1951, št. 40

Nepravilnosti pri popisu prebivalstva tega leta

Tischler Joško: Šolske prilike na Koroškem. — Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za leto 1951, str. 40—45

— Die Kärntner Frage. — Die Österreichische Nation (Salzburg) 1952, št. 1, str. 6—8

— Šolske razmere na Koroškem. — Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za leto 1953, str. 98—102

— Janez Starc — kakor sem ga doživel. — Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za leto 1954, str. 78—80

Tropfer Albert: Von Wahrrecht zu Gerechtigkeit. Schlussworte zur Diskussion über Kärntner Sprachenfrage. — Die österreichische Furche (Wien) 9. 10. 1954, št. 41

Ude Lojze: Roman o Koroški. Josef Friedrich Perkonig: Patrioten, Graz—Salzburg—Wien, 1950. — Novi svet (Ljubljana) 1951, št. 3, str. 286—276

Ocena

— Ob 30-letnici koroškega plebiscita. — Svoboda (Celovec) 1950, št. 10

— Vojne akcije u Koroškoj 1918/19. Obradio potpukovnik Sručar Zdravko..., Beograd 1950. — Zgodovinski časopis (Ljubljana) 1951, str. 382—402

Ocena

— Ob 31-letnici koroškega plebiscita. — Borec (Ljubljana) 1951, št. 10, str. 289—291

— Nekaj misli o dvojezičnosti. — Svoboda (Celovec) 1951, št. 11/12, str. 183—184

— Na Koroškem hočejo odpraviti dvojezično šolstvo po uredbi z dne 3. 10. 1945. — Slovenski poročevalec (Ljubljana) 14. 8., št. 189 — 16. 8. 1951, št. 191

— Ob obletnici 20. junija 1949. — Novi svet (Ljubljana) 1950, str. 741—744

— Avstrijski notranjepolitični razvoj in Slovenska Koroška. — Novi svet (Ljubljana) 1950, str. 861—864

— Statistični program za koroške Slovence? — Slovenski poročevalec (Ljubljana) 26. 8. 1951, št. 200

— Pravica staršev v šolski politiki na Koroškem. — Ljubljanski dnevnik (Ljubljana) 10. 5. 1952, št. 110 (Podpis UL)

— Kako se godi koroškim Slovencem. — Jadranski koledar (Trst) 1952, str. 138—141

Informativni članek o povojnih razmerah

— Osnutek novega zakona o dvojezičnih šolah na Koroškem. — Naši razgledi (Ljubljana) 20. 6. 1953, št. 12

Kritična obdelava »majskega načrta« z dne 12. 5. 1953

— K anketi o dvojezičnem šolstvu na Koroškem. — Naši razgledi (Ljubljana) 24. 10. 1953, št. 21

— Pripombe in dopolnitve k članku »Zamujena priložnost« (Nova pot 1953, št. 7/9, str. 209—211). — Nova pot (Ljubljana) 1953, št. 7/9, str. 211—216

O plebiscitu

— Poglavje iz zgodovine ljudske šole na slovenskem Koroškem. — Nova pot (Ljubljana) 1953, št. 4/6, str. 87—90

— Nekaj komentarja k volitvam v koroški deželni zbor (22. februarja 1953). — Naši razgledi (Ljubljana) 11. 4. 1953, št. 7 (Podpis L. U.)

— Motivno poročilo, ki ne obeta nič dobrega. — Naši razgledi (Ljubljana) 23. 1. 1954, št. 2

Ob poročilu k načrtu novega zakona o dvojezičnih šolah na Koroškem (gl. K. Landeszeitung 18. 12. 1953, in 15. 1. 1954, št. 2.)

- Pripombe k novemu načrtu o dvojezičnih šolah na Koroškem. — Naši razgledi (Ljubljana) 9. 1. 1954, št. 1
Pri ocenjevanju tega načrta L. U. ugotavlja, da je ta »stvarno zelo slab, formalno pa nejasen in poln zavratnih zased«
- Kärntner Bildungswerk (KB). — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1954, str. 36—39
- Sedmi člen načrta avstrijske državne pogodbe. — Naši razgledi (Ljubljana) 7. 2. 1954, št. 3
Zgodovina, vsebina in pomen 7. člena za manjšinsko zakonodajo v Avstriji
- Problem dvojezične nastave u Koroškoj. — Međunarodna politika (Beograd) 1. 3. 1954, št. 94
- Kaj je dvojezična šola. — Naši razgledi (Ljubljana) 20. 3. 1954, št. 6
- Meddržavna zaščita manjšin po drugi svetovni vojii. — Naši razgledi (Ljubljana) 21. 8. 1954, št. 16
Kratek pregled problematike
- Teorija o vindišarjih — »Windische« (osnutek kritične razprave). — Svoboda (Celovec) 1954, št. 2, 3, str. 44—50, 71, 78
- Ugrožavanje prava koroških Slovenaca.** — Međunarodna politika (Beograd) 1953, št. 4
O kampanji proti dvojezični šoli na Koroškem med volilno propagando 1953. leta
- Ultimatum wegen Kärntner Schulfrage. VdU fordert Aufhebung der rechtswirdigen Zweispracheverordnung bis 1. April.** — Die zweite Front (Salzburg) 24. 2. 1951, št. 5
»Zveza neodvisnih« je s tem »ultimatom« zahtevala odpravo dvojezičnega pouka na področju koroškega dvojezičnega šolstva
- »Umav čez izaro ...«** — Prosvetni delavec (Ljubljana) 1954, št. 18/19, str. 4—5
Popotni utrinki
- Ustanovitev, program in vloga Slovenske kmečke zveze.** — Svoboda (Celovec) 1950, št. 3, str. 79—83
- Uz** izjavo kancelara Figla. — Međunarodna politika (Beograd) 16. 10. 1952, št. 20
Kritičen prikaz razlik v izjavah avstrijskega zunanjega ministra dr. K. Gruberja in kanclerja ing. Figla o slovenski manjšini na Koroškem
- Vinterhalter Vilko:** Razvijanje prijateljskih odnosov izmedu Avstrije i Jugoslavije. — Trideset dana (Beograd) 1952, št. 79, str. 609—613
- V. Janez:** Slovenska Koroška in njene pravice. — Slovenski poročevalec (Ljubljana) 15. 4. 1952, št. 90
- Vloga Demokratične fronte delovnega ljudstva zaradi protiučustavnosti Zakona o kmetijski zbornici.** — Svoboda (Celovec) 1951, št. 7/10, str. 161—163
Odgovor koroške deželne vlade na to zahtevo gl. v Svobodi 1951, št. 11/14, str. 205—206
- Volitve državnega predsednika.** — Naš tednik — Kronika (Celovec) 9. 5. 1951, št. 19
Rezultati prvih predsedniških volitev 1951. Rezultati drugih volitev gl.: Naš tednik — Kronika 30. 5. 1951, št. 22 ter Slovenski vestnik 9. in 30. 5. 1951
- Volkszählung, Vorläufige Ergebnisse.** — Kärntner Gemeindeblatt (Klagenfurt) 31. 8. 1951, Stück 8, str. 121—125
Primerjalna tabela rezultatov ljudskih štetij 1. 1934 in 1951
- Vošnjak Mitja:** Borba z mlino na veter. Lojze Ude in stališče koroških socialistov glede dvojezičnega šolstva. — Slovenski poročevalec (Ljubljana) 31. 8. in 1. 9. 1951, št. 204, 205 (Podpis VM)
- Vovk Joža:** S pesmijo po Koroški. — Nova pot (Ljubljana) 1953, št. 4/6, str. 102—106
- Vuković B.:** Jugoslovensko-avstrijski razgovor u Beču. — Međunarodna politika (Beograd) 1. 12. 1953, št. 23
Ob obisku jugoslovanskega sekretarja za zunanje zadeve Koče Popovića na Dunaju
- Was will die Demokratische Front des werktätigen Volkes.** — Klagenfurt 1949
Brošura
- Wedenig Ferdinand:** Kärntner und der Staatsvertrag. — Die Zukunft (Wien) 1949, št. 4, str. 97—98

Wetzlinger Gustav: Bezirkplanung Völkermarkt. — Kärntner Gemeindeblatt (Klagenfurt) 25. 10. 1954, Stück 9

Die »Windischen« und die Volkszählung. Von besonderer Seite. — Die Neue Zeit (Klagenfurt) 22. 5. 1952, št. 119
Stališče glasila SPO do rezultatov ljudskega štetja 1951 po jezikovnih kategorijah

Z občnega zbora Slovenske prosvetne zveze. — Svoboda (Celovec) 1951, št. 5/6, str. 115—125

Zahtevamo slovensko kmetijsko šolo. — Slovenski vestnik (Celovec) 24. 1. 1951, str. 1—6
Ponatis vloge SKZ pristojnim oblastem s prošnjo, da ustanove slovensko kmetijsko šolo. Prim. tudi Slovenski vestnik 23. 6., št. 23 in 7. 7. 1951, št. 47. Za stanje kmetijskega šolstva na Koroškem prim. Kärntner Landeszeitung 22. 8. 1951

Zločinci obtožujejo nemške nacionalistične hujskače na Koroškem. — Slovenski poročevalec (Ljubljana) 19. 8. 1953, št. 195

Zwitter Fran: Prebivalstvo Celovca pred sto leti. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1952, str. 112—114

Zwitter Franci: Po desetih letih. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1952, str. 32—38
Poročilo z letnega občnega zbora Zveze slovenskih izseljencev 14. 4. 1951. Podatki o utrpljeni škodi

Zwitter Mirt: Borba za vrnitev premoženja naših zadrug. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1951, str. 36—39

— 30 let samostojnega zadrugnega središča za Slovensko Koroško. — Koledar Slovenske Koroške (Celovec) 1952, str. 115—130

Zwitter Vinko: Vzori in boji našega dijaštva. — Koledar družbe sv. Mohorja v Celovcu za leto 1952, str. 92—97
Kulturno-zgodovinska črtica o dijaštvu v letih 1920—1952

— Kulturno življenje koroških Slovencev v minuli sezoni. — Koledar — zbornik svobodne Slovenije (Buenos Aires) 1954, str. 103—104

GRADIVO — DOCUMENTS

ZAKONSKI NAČRT SLOVENSKE SKUPNOSTI O GLOBALNI ZAŠČITI
SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE V ITALIJI

Pravno priznane slovenske etnične skupine kot pravni osebek, ki ga ščiti 6. člen ustave

Čl. 1 — Prebivalstvo slovenskega jezika s stalnim bivališčem v pokrajinah Trst, Gorica in Videm je priznana za etnično skupino ter je zaščiten po določbi čl. 6 ustave italijanske republike, čl. 3 statuta avtonomne dežele Furlanije-Julijske Benečije, odobrenega z ustavnim zakonom z dne 31. januarja 1963, št. 1, in čl. 8 pogodbe med republiko Italijo in Socialistično federativno republiko Jugoslavijo, ki je bila podpisana v Osimu 10. novembra 1975.

Čl. 2 — Pripadnikom slovenske etnične skupine je bodisi kot posameznikom bodisi v njihovih organizacijah in združenjih zajamčeno nemoteno uživanje svoboščin, ki jih potrjuje ustava italijanske republike, ter naravnih pravic, ki jih proglašajo Vesoljna izjava o človekovih pravicah, katero je odobrila Organizacija združenih narodov, Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, Vesoljne pogodbe o človeških pravicah, Sklepna listina o evropskem sodelovanju, ki jo je odobrila mednarodna konferenca v Helsinkih, ter drugi mednarodni dogovori, ki jih priznava italijanska republika.

Posebej jim je priznana in zajamčena pravica, da svobodno izražajo v slovenskem jeziku svoje misli z ustno in pisмено besedo ter z vsakršnim drugim sredstvom.

Čl. 3 — Žalitve in obrekovanja oseb zaradi njihove pripadnosti slovenski etnični skupini ali ker govorijo v slovenskem jeziku, pomenijo kazniva dejanja ter so kazniva po čl. 3 zakona z dne 13. oktobra 1975, št. 654.

Podobno zagreši kaznivo dejanje, kdor s silo ali z grožnjami prepove ali prepreči drugim, da svobodno izražajo svojo pripadnost slovenski etnični skupini, ali da javno ali zasebno uporabljajo slovenski jezik.

Čl. 4 — Pripadniki slovenske etnične skupine imajo pravico dajati svojim otrokom slovenska imena. Razen tega imajo pravico zahtevati, da sta njihovo ime in priimek v vseh javnih aktih in potrdilih napisana ali natiskana v pravilni obliki po slovenskem pravopisu.

Enaka pravica pripada slovenskim pravnim osebam, zavodom, ustanovam, združenjem in skladom ter slovenskim podjetjem glede njihovega poimenovanja, napisov in grbov. Dvojezičnost omenjenih napisov nima za posledico višjih fiskalnih bremen.

Postopek za vrnitev v izvorno obliko popačenih ali pod fašističnim režimom vsiljenih priimkov in vsi nadaljnji akti bodo olajšani ter brezplačni.

Raba slovenskega jezika v javnih uradih in javnih napisih

Čl. 5 — Pripadniki slovenske etnične skupine imajo pravico, da ustno in pisмено uporabljajo svoj jezik v odnosih z organi in uradi javne uprave.

Imajo tudi pravico zahtevati, da so jim uradne vročitve in sporočila ter odgovori na njihove prošnje posredovani v slovenskem jeziku ali v dvojezični obliki odnosno s priloženim uradnim prevodom v slovenski jezik.

Ako funkcionar ali uradnik, ki je pristojen, da obravnava zadevo, ne pozna slovenskega jezika, mora poskrbeti za tolmača.

Čl. 6 — Izvoljeni predstavniki slovenske etnične skupine v zbornih organih javne uprave bodisi državnih bodisi krajevnih, občinskih, pokrajinskih ali deželnih, imajo pravico uporabljati slovenski jezik v svojih ustnih in pisemenih posegih med zasedanji omejenih organov ter pri vložitvi predlogov, resolucij, zahtev, vprašanj in interpelacij; smejo tudi zahtevati, da se ti njihovi posegi vnesejo v zapisnike tudi v slovenski izvorni obliki.

Na zahtevo prizadetih strank lahko vršijo v slovenskem jeziku tudi javne funkcije, ki so jim morebiti poverjene.

Čl. 7 — Pripadniki slovenske etnične skupine imajo pravico uporabljati svoj jezik tudi pred sodnijskimi organi in uradi bodisi v svojih prizivih, prošnjah in tožbah bodisi v izjavah in pričevanjih med preiskavami in med javnimi sodnijskimi obravnavami.

Pravico imajo, da jih tudi javni uradniki, policijski organi, davčne komisije in drugi preiskovalni organi zaslišijo v njihovem materinem jeziku, ter pravico zahtevati, da so zadevni zapisniki sestavljeni tudi v slovenskem jeziku.

Razen tega imajo pravico zahtevati, da je aktom, razsodbam ter sodnijskim in upravnim sklepom, ki se tičejo njihovega primera, dodan uraden prevod v slovenski jezik.

Čl. 8 — Na ozemlju, na katerem živi slovenska etnična skupina, mora biti v organikih javne, sodne, finančne in davčne uprave pridržano primerno število mest funkcionarjem in uradnikom ter drugemu nameščenemu osebju s popolnim znanjem slovenskega jezika v pisмени in ustni obliki. Omenjeno osebje je lahko premeščeno iz pokrajin Trst, Gorica in Videm samo na lastno prošnjo.

Znanje slovenskega jezika se dokaže z diplomo srednje ali višje srednje šole s slovenskim učnim jezikom ali z univerzitetno diplomo ali potrdilom ali s posebnim izpitom, ki ga je treba opraviti pred komisijo, ki jo sestavljajo izvedenci v slovenskem jeziku.

Pri natečajih za javne službe bo na tem ozemlju dodeljeno dodatno točkovanje za poznavanje slovenskega jezika.

Čl. 9 — Uradne objave in uradni razgласi v občinah ali v delih občine, v katerih živi slovenska etnična skupina, ali ki so jezikovno mešani, morajo biti dvojezični: v italijanščini in slovenščini.

Prav tako morajo biti dvojezični ter v enaki velikosti žigi, pečati, prapori, grbi in sploh vsi javni napisi.

Podobne določbe veljajo za toponomastične navedbe ter napisne table z imeni občin, zaselkov, krajev, ulic, trgov itd.

S posebnim deželnim zakonom bodo izrecno določeni kraji, občine in zaselki, v katerih je obvezno spoštovanje predpisov tega člena.

Državne šole s slovenskim učnim jezikom

Čl. 10 — Priznajo se ter se ohranijo državni otroški vrtci, osnovne, srednje in višje srednje šole s slovenskim učnim jezikom, ki so bile ustanovljene in obnovljene pod Zavezniško vojaško upravo, ter ki so našete v Posebnem statutu, priloženem Spomenici o soglasju, podpisani v Londonu dne 5. oktobra 1954, ter one, ki so bile ustanovljene s kasnejšimi ukrepi in ki sedaj obstajajo.

Sedaj obstoječi otroški vrtci s slovenskim učnim jezikom, ki jih upravljajo občine ali ustanova ONAIRC, bodo preosnovani v državne ter bodo imeli enotno upravo. Za vzpozejanje dejavnosti omenjenih vrtcev bodo ustanovljena posebna didaktična ravnateljstva, katerim bodo načelovali nadzorniki, ki pripadajo slovenski etnični skupini.

Z odlokom ministra za javno šolstvo bodo ustanovljene druge državne šole katerekoli stopnje in vrste s slovenskim učnim jezikom, če bodo njihovo ustanovitev zahtevali zainteresirani starši ali predstavniki krajevnih skupnosti.

Ustanovljeni bodo tudi tečajji s slovenskim učnim jezikom za dijake delavce.

Organiki ter učni načrti in programi izpitov šol in zavodov s slovenskim učnim jezikom bodo določeni z odlokom ministra za javno šolstvo po zaslišanju mnenja posebne komisije, ki je ustanovljena pri Deželnem šolskem uradu v smislu čl. 9 zakona z dne 22. decembra 1973, št. 932.

Omenjeno komisijo bo treba vprašati za mnenje tudi za prilagoditev reform vsedržavne šolske ureditve šolam s slovenskim učnim jezikom.

Čl. 11 — Diplome, ki jih izdajajo državne šole in zavodi s slovenskim učnim jezikom, so sestavljene na posebnih dvojezičnih obrazcih, ki jih pripravi ministrstvo za javno šolstvo, z italijanskim in slovenskim besedilom, tiskanem s črkami v enaki velikosti.

Omenjene diplome so za vse učinkne enakovredne diplomam, ki jih izdajo državne šole in zavodi z italijanskim učnim jezikom iste vrste in stopnje.

Čl. 12 — Z izjemo tega, kar odreja ta zakon, veljajo določbe o ureditvi šolstva v goriški in tržaški pokrajini, katere določajo zakona z dne 19. julija 1961, št. 1012 in z dne 22. decembra 1973, št. 932 ter pravilniki, uredbe in okrožnice, ki so bile izdane za njihovo izvajanje.

Podobne norme bodo izdane za ustanovitev državnih šol s slovenskim učnim jezikom, ki bodo ustanovljene v videmski pokrajini.

Za zagotovitev rednega delovanja državnih šol s slovenskim učnim jezikom bo olajšan in poenostavljen postopek za pripravo in tiskanje učbenikov in pomožnih knjig s skladi, ki jih predvideva čl. 8 gori navedenega zakona z dne 22. decembra 1973, št. 932.

Čl. 13 — Z namenom, da se uresniči demokratična udeležba krajevnih skupnosti in neposredno zainteresiranih družbenih sil v šolskem življenju in upravljanju, bo ustanovljen poleg na ozemlju temeljčih šolskih okrajev, ki jih predvidevata člena 9 in 10 odl. preds. rep. z dne 31. maja 1974, št. 416, avtonomni okraj za šole s slovenskim učnim jezikom.

Omenjeni okraj bo imel nalogo:

a) da deluje za okrepitev in razvoj šolskih in vzgojnih ustanov v slovenskem jeziku ter povezanih dejavnosti, upoštevajoč sicer cilj kulturne in civilne rasti celotne krajevne skupnosti;

b) da poišče najprimernejše rešitve za posebne potrebe in specifične probleme šol s slovenskim učnim jezikom;

c) da vzpodbuja in ohranja stike med šolami za zagotovitev čim večje skladnosti kulturnih usmeritev ter didaktičnih in pedagoških kriterijev.

Okrajni svet šol s slovenskim učnim jezikom bo imel strukturo in funkcije, ki jih določata člena 11 in 12 gori navedenega odl. preds. rep. z dne 31. maja 1974, št. 416.

Predstavniki raznih ustanov in socialnih kategorij v prej navedenem svetu bodo izbrani med pripadniki slovenske etnične skupine.

Čl. 14 — Slovenski etnični skupini je zajamčena udeležba v vodstvenih organih univerze ter v strukturah, ki vršijo didaktično in znanstveno dejavnost posebnega pomena za zaščito etnične skupine, njenega razvoja in njene specifične funkcije mostu med narodi.

Na univerzah v deželi bodo osnovani predmeti, tečaji in stolice za slovenski jezik in slovstvo, za slovensko zgodovino, za zgodovino slovenske kulture in ljudskih izročil, za mednarodno gospodarstvo in razvoj ozemlja v obmejnih regijah, za italijansko in primerjalno pravo etničnih skupin, za sociologijo etničnih odnosov, za slovenski jezik za prevajalce in tolmače.

Kulturni razvoj, zaščita zgodovinskega bogatstva in ljudskih tradicij, kulturne izmenjave

Čl. 15 — Z namenom, da se pospešuje razvoj in kulturni napredek slovenske etnične skupine, bodo olajšani stiki s središči in kulturnimi ustanovami Socialistične republike Slovenije bodisi z organiziranjem predavanj, seminarjev in izpopolnjevalnih tečajev bodisi s šolskimi izleti in obiski šol, muzejev in knjižnic bodisi s srečanji dijakov in učnega osebja, ter nasploh vsakršna oblika kulturnih izmenjav.

Čl. 16 — Slovenski radijski postaji »Radio Trst A« bosta priznana avtonomija in status drugega radijskega omrežja.

Podobno bo zajamčena avtonomija sporedov televizijskih oddaj v slovenskem jeziku, katere predvideva čl. 21 zakonskega odloka z dne 22. januarja 1975, št. 3.

Čl. 17 — Slovenska združenja in ustanove kulturnega, umetniškega, znanstvenega, vzgojnega, razvedrilnega, športnega, socialnega in podpornega značaja imajo pravico, da jim pristojni javni organi podelijo materialno in finančno pomoč, ki jo uživajo podobne ustanove, ki delujejo v vsedravnem merilu.

Podobna pravica pripada za izdajanje knjig, revij, časopisov in periodičnega tiska kulturnega, umetniškega, znanstvenega, političnega in vzgojnega značaja v slovenskem jeziku.

Čl. 18 — V skladu z zaščito krajine ter zgodovinskega in umetniškega državnega premoženja v smislu čl. 9 ustave morajo biti zavarovane tudi posebne značilnosti vasi, v katerih živi slovenska etnična skupina, bodisi da gre za zgodovinske in umetniške spomenike ali pa značilnosti naselja, bodisi da gre za običaje, ljudske pesmi in plese ali drugačne oblike izražanja kulture in čustev prebivalstva.

V ta namen bo ustanovljen poseben odsek pri nadzorništvo za starozitnosti, spomenike in umetnine z izvedenci, ki bodo izbrani med slovensko etnično skupino.

Čl. 19 — Nobena sprememba se ne sme vnesti v razmejitev temeljnih upravnih enot z namenom, da se prejudicira etnična sestava omenjenih enot.

Slovenska etnična skupina mora biti pravično zastopana v vseh javnih zavodih, odborih, komisijah in ustanovah, katerih delovanje lahko sovпада s kulturnimi, socialnimi in gospodarskimi koristimi slovenskega prebivalstva.

Prav tako bo morala slovenska etnična skupina imeti svoje zastopnike v zbornicah za trgovino, industrijo, obrtništvo in kmetijstvo z zadevnimi odseki ter v odgovornih organih uprave državnih, poldržavnih in deželnih skladov, ki imajo namen dajati pobude za gospodarski razvoj v deželi.

Zaščita družbeno-gospodarskih in ambientnih interesov

Čl. 20 — Zaščita slovenske etnične skupine se tiče tudi družbeno-gospodarskih in ambientnih interesov, ki tvorijo predpostavko njenega obstoja in ohranitve. Te interese je treba upoštevati pri pripravi regulacijskih načrtov, urbanističnih programov, načrtov stanovanjskih ter cenениh in ljudskih gradenj.

V primerih, ko je treba zaradi ugotovljenih potreb javne koristi razlastiti nepremičnine ali uvesti služnosti ali vinkulacije nad njimi, se mora predhodno slišati mnenje zainteresiranega prebivalstva bodisi neposredno bodisi prek organov krajevne uprave (področnih ali občinskih) ter je treba upoštevati morebitne predloge, ki skušajo preprečiti, obiti ali vsaj omejiti škodo na lastnini, nasadih, napravah in obratih podjetja.

V vsakem primeru je zajamčena prednostna pravica pri zaposlitvi na morebitna nova delovna mesta za one, ki imajo stalno bivališče na omenjenem območju, ter prednostna pravica za gospodarske in zasebne dejavnosti.

Osnutki gospodarsko-družbenega in urbanističnega načrtovanja ter njihova izvajanja na ozemlju, na katerem živi slovenska etnična skupina, se morajo držati načela, da ne spremenijo etničnega značaja omenjenega ozemlja. V ta namen bo moralo biti vključeno v pristojne organe primerno število predstavnikov omenjene etnične skupine, kateri bodo izbrani med izvedenci v specifičnih zadevah ter med najbolj zainteresiranimi socialnimi kategorijami.

V skladu z načelom člena 45 ustave se bo z najprimernejšimi sredstvi pospeševalo in krepilo ustanavljanje zadrug za gospodarski razvoj in za zaščito koristi prebivalstva na prej navedenem ozemlju ter bo zavarovan razvoj obrtnišтва.

Čl. 21 — Državljeni slovenskega jezika, ki so pod fašističnim režimom utrpeli preganjanje ali obsodbe zaradi svoje privrženosti lastnemu jeziku, kulturi in tradiciji odnosno zaradi dejavnosti v obrambo slovenskega prebivalstva in jezika, imajo pravico do odškodnine.

Nanje bodo raztegnjene vse ugodnosti, ki jih določajo veljavni zakoni v prid političnim preganjanjem. V ta namen bodo ponovno odprti roki za vložitev prošenj in zadevne dokumentacije.

Svojemu namenu in zakonitim lastnikom ali upravičencem bodo vrnjene nepremičnine, katere je bilo treba prisilno odstopiti v času fašističnega režima.

Prehodna in končna določila

Čl. 22 — Za izvedbo odredbe čl. 3 deželnega statuta, odobrenega z ustavnim zakonom z dne 31. januarja 1963, št. 1, je avtonomna dežela Furlanija-Juljska Benečija pooblaščenca, da izdaja zakone o problemih, ki se tičejo slovenske manjšine, v skladu z ustavo in s splošnimi načeli pravne ureditve — med katere spada načelo o zaščiti manjšin — ter ob spoštovanju norm, ki jih določa ta zakon.

Čl. 23 — Vladi je poverjena naloga, da izda v šestih mesecih, potem ko začne veljati ta zakon in potem ko sliši mnenje posebne komisije, ki jo bodo sestavljali parlamentarci in deželni svetovalci slovenske etnične skupine ter predstavniki najpomembnejših slovenskih organizacij, primerne in potrebne ukrepe, vključno prenos nadaljnjih funkcij, pristojnosti in uradov na deželo Furlanijo-Juljsko Benečijo, da se zagotovi spoštovanje norm, ki jih ta zakon določa, ter njihova konkretna izvedba.

V nadaljnjih šestih mesecih bo dežela Furlanija-Juljska krajina izdala ukrepe, ki se v njeni pristojnosti.

Čl. 24 — Prekličje se vse določbe, ki nasprotujejo temu zakonu.

(Zakonski načrt je 3. 6. 1977 predložil deželnemu zboru Furlanije-Juljske krajine svetovalec Slovenske skupnosti dr. Drago Štoka.)

**PISMO PREDSTAVNIKOV SLOVENSKE NARODNE SKUPNOSTI V ITALIJI
MINISTRSKEMU PREDSEDNIKU GIULIU ANDREOTTIJU**

Spoštovani gospod
GIULIO ANDREOTTI, predsednik ministrskega sveta
Palača Chigi, Rim

Gospod predsednik, sklicujoč se na Vaše srečanje s predstavniki slovenske manjšine v Italiji 3. septembra 1976 v Vidmu in na tematiko, ki Vam je bila takrat prikazana, si dovoljujemo obrazložiti Vam zahteve slovenske skupnosti v deželi Furlaniji-Juljski krajini.

Po vsem, kar Vam je bilo v zgoščeni obliki prikazano v pismu, ki smo Vam ga poslali 27. junija 1977, in po tistem, kar je bilo 2. decembra 1971 obrazloženo takratnemu predsedniku vlade poslancu Colombu, ki je v teh prostorih sprejel zastopstvo slovenske narodne skupnosti, želimo danes poudariti samo nekatere aspekte, ki so za nas temeljne važnosti.

V obdobju šestih let, ki so od tedaj potekla, se je v državi ustvarilo novo ozračje. Prav tako se je spremenil politično upravni položaj v deželi Furlaniji-Juljski krajini.

V tem času je prišlo do sklenitve in ratifikacije osimskega sporazuma, ki smo ga Slovenci ugodno sprejeli, zlasti zato, ker je bilo z njim dokončno rešeno mejno vprašanje med Italijo in Jugoslavijo.

Ta sporazum nedvomno ustvarja pogoje za nove trajne oblike sodelovanja na raznih ravneh in na raznih področjih, predvsem pa na gospodarskem, hkrati odpira nove perspektive v razvoju odnosov med obema državama, pri čemer bo morala uresničitev sporazumov gospodarskega značaja v največji meri obvarovati obstoj in interese slovenske manjšine.

Podčrtati je treba važnost uvoda in 8. člena tega sporazuma za slovensko narodnostno skupnost, ker je v njiju zagotovljena zaščita prizadetih narodnostnih skupnosti.

Poudarjamo, da je vsebina uvoda in člena 8 pozitivna tudi zato, ker govorita o »notranjem pravu«, veljavnem za vso deželo, zlasti torej tudi za Slovence v videmski pokrajini, ki še danes ne uživajo narodnostnih pravic.

Obenem z nujnostjo čimprejšnje uresničitve obveznosti iz osimskega sporazuma, je treba danes nujno rešiti vprašanje globalne zaščite slovenske manjšine v Italiji in zagotoviti njen vsestranski razvoj na osnovi državnega zakona.

Taka globalna rešitev bi ustrezala ne le duhu osimskih sporazumov, in mednarodnih konvencij za obrambo pravic manjšin, marveč bi pomenila tudi nadaljnji korak v izvajanju republiške ustave.

Istočasno bi predstavljalo nedvomen dokaz nadaljnjih korakov na poti demokratičnega razvoja in družbenega napredka, za kar morajo ustavne sile v deželi vlagati največji napor.

Menimo, da so dozoreli časi za zagotovitev globalne rešitve vprašanj slovenske manjšine, kar slovensko prebivalstvo skupaj z demokratičnimi silami že desetletja enotno zahteva.

S tem v zvezi poudarjamo, da je na mnogih vplivnih mestih bila potrjena politična pripravljenost za dosego take rešitve.

Kot primer navajamo obvezo, ki jo je dal v imenu vlade zunanji minister Forlani ob odobritvi zakona za ratifikacijo osimskega sporazuma v parlamentu 17. decembra 1976, ko so vsi parlamentarci strank ustavnega loka sprejeli resolucijo, v kateri se »obvezuje vlada, da pripravi ustrezne instrumente za zagotovitev popolne enakosti pravic, svobodnega razvoja in globalne zaščite slovenske manjšine, ki živi v deželi Furlaniji-Juljski krajini.

Obveze v tem smislu je sprejel tudi deželni odbor Furlanije-Juljske krajine v programskih izjavah novembra 1974 in decembra 1975.

Prav tako je treba omeniti dejstvo, da so stranke ustavnega loka, KD, KPI, PSI, PSDI, PRI, PLI in Slovenska skupnost ob podpisu sporazuma programskega značaja konec julija tega leta sprejele programske resolucije, v kateri se obvezujejo »prispevati k rešitvi odprtih vprašanj slovenske narodne manjšine, ki živi v deželi Furlaniji-Juljski krajini, s popolno uresničitvijo načel v duhu osimskih sporazumov, ki jih vsebuje člen 6 republiške ustave in so potrjena s členom 3 posebnega statuta avtonomne dežele. Za dosego teh ciljev bo dežela s stalno akcijo spodbujala vlado in parlament, da sprejmeta ustrezne ukrepe za globalno zaščito slovenske narodnostne manjšine. S posebnimi ukrepi bo v okviru pristojnosti dežela uresničila navedene pravice in načela.

Resolucije enake vsebine so sprejeli tudi razni občinski in pokrajinski sveti v deželi.

Vzdušje novega časa ima odsev tudi v slovenski narodnostni skupnosti v videmski pokrajini, ki prek kulturnih krožkov, ustanov in združenj emigrantov, vsakodnevno jasno in očitno izpoveduje svojo identiteto in daje pozitiven prispevek k človeškim in družbenim izkušnjam, ki ob premoščanju nasprotij preteklosti odražajo razpoložljivost in zavzetost za uresničenje dejanske enakosti vseh Slovencev v deželi Furlaniji-Juljski krajini.

Tak razvoj je pospešil pozitivna stališča tako predsednika videmske pokrajine, ki je zahteval, da je »interes pokrajine, da se ovrednoti slovenska etnična skupnost«, kakor tudi videmskega nadškofa, ki je na Dnevu emigranta 9. januarja 1977 dejal, da mu je »drago srečanje tudi zato, da lahko poudari misel o varstvu in obranjanju etične, kulturne in jezikovne identitete, ki je pri srcu duhovnikom in same slovenske skupnosti«. Videmski nadškof je tudi 25. marca 1976 izdal dekret, s katerim je dovoljena raba slovenskega jezika v liturgiji v njegovi nadškofiji.

V tej široki in skupni pripravljenosti podpiranja skladnega razvoja slovenske skupnosti v videmski pokrajini poudarjajo razne krajevne uprave zahtevo po polnem priznanju narodnostnih pravic slovenske manjšine. Občinski svet v Grmeku se je 10. julija 1977 na primer soglasno izrekel »naj parlament in deželni svet Furlanije-Juljske krajine poskrbita tudi v okviru posebnega zakona za zaščito slovenske etične skupnosti za uresničitev vseh ukrepov, ki jih predvideva osimski sporazum in ki naj omogočijo skladen socialni in gospodarski razvoj naše dežele in posebej naše občine. V tem smislu je potrebno tudi, da pride do poučevanja v slovenskem jeziku«.

Obveze do slovenske skupnosti morajo torej parlament in vlada, dežela Furlanija-Juljska krajina in druge prizadete krajevne ustanove čimprej uresničiti.

Predsedstvu vlade so gotovo znana upravičena pričakovanja Slovencev v Italiji, saj so bila predložene številne konkretne zahteve za zaščito narodnostnih in družbeno-gospodarskih pravic in druge pismene obrazložitve.

Zakonske osnutke za globalno rešitev slovenske narodnostne skupnosti sta predložili KPI in PSI. Na osnovi člena 50 ustave je predložila svoj osnutek tudi Slovenska skupnost. Predlog v tem smislu je dala tudi Slovenska kulturno-gospodarska zveza.

Cilj teh predlogov je formalno in popolno priznanje slovenske narodnostne skupnosti kot pravnega subjekta, ki je zaščiten z določbo člena 6 ustave, kakor tudi jamstvo za njen obstoj in razvoj.

V vseh predlogih so zajete potrebe bistvenega pomena za slovensko manjšino, in sicer: raztegnitev zaščite na celotno ozemlje, kjer prebivajo Slovenci, torej na tržaško, goriško in videmsko pokrajino; priznanje enakopravnosti slovenskega jezika v vseh treh pokrajinah; kulturni razvoj, zaščita zgodovinskih in umetniških vrednot, ljudskih tradicij in kulturnih izmenjav; ukinitve fašističnih zakonov, ki ogrožajo obstoj narodne manjšine; popolna rešitev še vedno odprtih vprašanj slovenske šole, njena avtonomija in zagotovitev vseh njenih vrst in stopenj; rešitev problemov kulturnih, rekreativnih, gospodarskih, socialnih, športnih in drugih ustanov in združenj, kakor tudi njihova zaščita in potrebna jamstva za njihovo nemoteno dejavnost; zagotovitev pravične prisotnosti slovenskega osebja v javnih službah; zaščita narodnostnih interesov slovenske manjšine v socio-gospodarskem programiranju in urbanističnem planiranju ter ovrednotenje njenih socio-gospodarskih pobud, kakor tudi razpolaganje s sredstvi informiranja v slovenskem jeziku in njihova vodstvena in upravna avtonomija.

Posebej želimo omeniti potrebo po zagotovitvi ponovne obnovitve etično-socialnega tkiva in rešitve zgodovinskega, kulturnega in jezikovnega premoženja slovenskega prebivalstva krajev v videmski pokrajini, ki jih je prizadel potres.

Mislimo, da je treba vse omenjene potrebe v najkrajšem času uresničiti, zato postavljamo danes sledeče zahteve:

1. vlada naj v sporazumu s predsedstvi obeh zbornic da pobudo za ustanovitev posebne komisije, ki naj prouči zakonske osnutke in poglobi vsa vprašanja v zvezi s popolno enakostjo pravic, svobodnega razvoja in globalne zaščite slovenske narodnostne manjšine, ki živi v Furlaniji-Juljski krajini;

2. pri obravnavanju teh vprašanj mora vsekakor biti zagotovljeno aktivno sodelovanje političnih, gospodarskih in kulturnih predstavnikov manjšine;

3. zakoni za globalno zaščito manjšine in drugi s tem povezani ukrepi, morajo biti odobreni do roka, ki je določen za uresničitev obvez iz osimskega sporazuma, in sicer do 3. oktobra 1978.

Gospod predsednik, nismo Vam hoteli v podrobnosti prikazati vprašanja slovenske manjšine, tudi zato, ker vemo, da so Vam mnoga izmed teh poznana. Prepričani smo zato, da se boste s svojimi izkušnjami, sposobnostjo in občutljivostjo čimprej odločno lotili odprtih vprašanj slovenske narodnostne manjšine v Italiji, ki se več kot 30 let po koncu vojne čuti popolnoma upravičena, da končno doseže kar določa republiška ustava, h ka-

teri so Slovenci prispevali s svojo odločno protifašistično akcijo, ki je dosegla višek v boju za svobodo in v odporu, v katerem so se Slovenci do skrajnosti žrtvovali za pravičnejšo in lepšo bodočnost za vse ljudi, ki živijo v tem delu Evrope.

Pismo so podpisali in 9. 8. 1977 izročili:

senatorka Jelka Gerbec za Komunistično partijo Italije
Drago Štoka, deželni svetovalec za Slovensko skupnost
Marko Waltritsch za Socialistično stranko Italije
Boris Race za Slovensko kulturno-gospodarsko zvezo
Damjan Paulin za Svet slovenskih organizacij
Viljem Černo za slovenske kulturne krožke v videmski pokrajini.

DECRETO DEL PRESIDENTE DEL CONSIGLIO DEI MINISTRI 24 DICEMBRE 1977
(Odlok predsednika ministrskega sveta z dne 24. decembra 1977)

Costituzione di una commissione speciale per lo studio dei problemi interessanti la minoranza di lingua slovena nella regione Friuli-Venezia Giulia.

IL PRESIDENTE DEL CONSIGLIO DEI MINISTRI
DI CONCERTO CON
IL MINISTRO PER IL TESORO

Ravvisata l'opportunità di procedere alla costituzione di una commissione speciale per lo studio dei problemi interessanti la minoranza di lingua slovena nella regione Friuli-Venezia Giulia;

Viste le designazioni dei Ministeri di grazia e giustizia, degli affari esteri, dell'interno, della pubblica istruzione e della regione autonoma Friuli-Venezia Giulia;

Ritenuta l'opportunità di integrare la composizione della commissione sopra indicata con esperti in materia di minoranze linguistiche;

Visto il decreto del Presidente della Repubblica 11 gennaio 1956, n. 5, e successive modificazioni;

Decreta:

Art. 1.

La commissione indicata nelle premesse è come appresso costituita:

Presidente:

Cassandro avv. prof. Giovanni.

Membri:

prefetto Gizzi prof. Elio, consigliere di Cassazione; Gotti Porcinari dott. Leopoldo, primo referendario della Corte dei conti; Metalli prof. Giuliano, in rappresentanza della Presidenza del Consiglio;

consigliere di Cassazione Scardaccione dott. Prospero, in rappresentanza del Ministero di grazia e giustizia;

consigliere d'ambasciata Lauriola dott. Luigi, in rappresentanza del Ministero degli affari esteri;

prefetto Rizzo dott. Fernando, in rappresentanza del Ministero dell'interno;

D'Asaro dott. Giovanni, in rappresentanza del Ministero della pubblica istruzione;

Siskovic dott. Carlo, Sirk prof. Albino, Pacia avvocato Gaspere, Bartole prof. Sergio, in rappresentanza della regione autonoma Friuli-Venezia Giulia;

Pototschnig prof. Umberto, Barbina prof. Guido, Iskra prof. Romano, Spetic Stojan, Volcic prof. Aljosa, Suadi prof. Fabio, Malintoppi prof. Antonio e Armadori prof. Paolo, esperti.

Segretario:

Scoz dott.ssa Carla, in servizio presso la Presidenza del Consiglio.

Art. 2.

La commissione di cui all'art. 1 cesserà la propria attività entro l'anno 1978.

Art. 3.

I membri della commissione estranei alla pubblica amministrazione hanno diritto a fruire del trattamento di missione ai sensi dell'art. 28 della legge 18 dicembre 1973, n. 836, e a tali effetti sono equiparati alla qualifica di dirigente generale.

Art. 4.

Ai componenti della commissione che ne abbiano diritto saranno corrisposti i compensi di cui al decreto del Presidente della Repubblica 11 gennaio 1956, n. 5.

Art. 5.

Le spese per il funzionamento della commissione graveranno sul cap. 1101 dello stato di previsione della spesa del Ministero del tesoro - rubrica Presidenza del Consiglio dei Ministri - dell'esercizio 1977 e successivo.

Art. 6.

Il presente decreto sarà inviato alla Corte dei conti per la registrazione.

Roma, addì 24 dicembre 1977

Il Presidente del Consiglio dei Ministri

ANDREOTTI

Il Ministro per il tesoro

STAMMATE

Registrato alla Corte dei conti, addì 18 gennaio 1978
Registro n. 1 Presidenza, foglio n. 112

LISTINA O PRAVICAH SLOVENCEV V VIDEMSKI POKRAJINI CARTA DEI DIRITTI DEGLI SLOVENI DELLA PROVINCIA DI UDINE

Slovenci v Videmski pokrajini doživljajo zaradi potresa leta 1976 najbolj dramatičen trenutek v svoji zgodovini.

Posledicam dolgotrajne represivne politike, ki je potiskala slovensko narodnostno skupnost na rob dogajanj ter načela njene materialne in duhovne osnove, se zdaj pridružujejo posledice naravne katastrofe, ki ni pretresla samo družine in vasi, temveč tudi vse še ohranjene gospodarske in družbene strukture ter povzročila posledice, kakršnih ne zasledimo nikjer drugje.

Žrtve dvojne katastrofe se Slovenci v Videmski pokrajini v trenutku, ko je hudo ogrožen njihov goli obstoj, obračajo s to listino na politične, družbene, kulturne in sindikalne dejavnike ter na vso javnost in v prepričanju, da pomeni ta skupnost neprecenljivo vrednoto za Italijo in da daje Furlaniji evropsko obeležje, pozivajo k solidarnosti z naporji za njeno rešitev.

Kakor je nujno obnoviti po potresu prizadete kraje, tako je na ozemlju, kjer živijo Slovenci, v prvi vrsti potrebno oživiti družbene in gospodarske strukture, kar bo tudi povračilo za škodo, ki so jo te strukture utrpeli zaradi političnih krivic.

Da bo ta težavna akcija uspela, je treba pospešiti vračanje slovenske narodnostne skupnosti k svojemu narodnostnemu izvoru tudi s tem, da jo država kot tako prizna. Na ta način bo ponovno našla zavest same sebe in ob solidarnosti drugih Slovencev postala subjekt svojega preroda.

Ob trideseti obletnici ustave se Slovenci sklicujejo na njena še neveljavljena določila in zahtevajo uresničitev demokratskih svobod, ki zagotavljajo posameznikom in skupnostim pravico do lastnega humanega razvoja, do svobode

v pluralizmu spodbud v političnih, verskih in sindikalnih združevanjih, do izražanja misli v izvorni obliki, ki je vezana na materin jezik, do gospodarske svobode, ki naj jo zagotovi delo kot osnovna pravica.

Slovenci Videmske pokrajine živijo že več ko tisoč let ob današnji vzhodni italijanski meji, na ozemlju, ki zajema več občin od Kanalske doline do reke Idrije.

Porazdeljeni v štiri narečne skupine so skozi stoletja ohranili svojo narodnostno in jezikovno identiteto, kar dokazujejo tako zgodovina kot še danes živa kulturna dediščina, ki je med drugim tudi posledica široke upravne in politične avtonomije, ki jo je to ozemlje v preteklosti uživalo kot mejni pas oglejskega patriarhata in beneške republike.

Gli Sloveni della provincia di Udine, a causa del terremoto del 1976, stanno vivendo il momento più drammatico della loro storia.

Alle conseguenze di una lunga politica di repressione e di emarginazione, che ha colpito il gruppo nelle sue basi spirituali e materiali, ora si aggiungono gli effetti della violenza naturale che ha sconvolto con le famiglie ed i paesi anche quanto sopravviveva delle strutture economiche e sociali, con esiti che altrove non hanno riscontro.

Vittime di un duplice disastro gli Sloveni della provincia di Udine, nell'ora in cui gravemente incombe la minaccia per la loro stessa sopravvivenza, si rivolgono con questa carta alle forze politiche, sociali, culturali, sindacali e all'opinione pubblica, per fare appello alla solidarietà nello sforzo che essi compiono per salvare la loro Comunità, convinti che essa costituisca un bene inestimabile per l'Italia ed un connotato europeo per il Friuli.

Rispetto alla necessaria opera di ricostruzione dei paesi devastati dal sisma acquista priorità nel territorio degli Sloveni l'opera di riattivazione delle sue strutture sociali ed economiche da intraprendere anche come doverosa azione riparatoria dei danni da esse subiti a causa delle vessazioni politiche.

La riuscita di questa complessa azione richiede preliminarmente che il gruppo etnico sloveno, riconosciuto come tale dallo Stato e restituito alle proprie matrici etnico-comunitarie, possa, nella ritrovata coscienza di se stesso e nella solidarietà con gli altri Sloveni, porsi come protagonista della sua rinascita.

Nella ricorrenza del trentennale della Costituzione gli Sloveni, richiamandosi ai dettami della stessa che restano ancora da attuare, sollecitano la realizzazione di quel progetto di democrazia che riconosce ai singoli e alle comunità il diritto alla propria crescita umana, all'esercizio della libertà nel pluralismo di iniziative e di associazioni politiche, religiose e sindacali, alla manifestazione del pensiero nella forma originale legata alla propria lingua e alla libertà economica mediante il lavoro come diritto fondamentale.

Gli Sloveni della provincia di Udine vivono da oltre un millennio su un territorio situato lungo l'attuale confine orientale italiano comprendente vari comuni dalla Val Canale al fiume Judrio.

Costituiti da quattro sottogruppi dialettali essi hanno mantenuto nei secoli la propria comune identità etnica e linguistica: ne sono documento la storia e l'eredità culturale viva e presente fino ad oggi, frutto anche delle forme di ampia autonomia amministrativa e politica godute nel passato per la protezione del Patriarcato aquileiese e della Repubblica di Venezia.

V ta ovir, ki sega do današnjih dni, spada nekaj beneških likovnih in literarnih spomenikov, ki zavzemajo častno mesto v zgodovini slovenske ustvarjalnosti.

Avtonomijo je po napoleonskih vojskah Avstrija ukinila in Beneškim Slovincem ni bila več povrnjena, tudi po letu 1866 ne, ko so bili priključeni italijanskemu kraljestvu. Nasprotno, od leta 1866 so začeli izvajati načrt, katerega cilj je bil izbrisati vse izvirne lastnosti narodnostne skupnosti. Učinki te načrtne akcije trajajo še danes.

Državnemu aparatu je bila zaupana naloga, da prisili prebivalstvo zatajiti lastno kulturo, svoj jezik, še celo svoj izvor. Z nizkotno propagando se je posrečilo ustvariti v ljudeh občutek, da so zaradi svoje narodnostne pripadnosti manj vredni. Vsaka javna oblika slovenskega izražanja je doživljala napade, najuglednejši slovenski kulturniki, književniki, zgodovinarji in znanstveniki so bili preganjani.

Mladini je bilo onemogočeno slovensko izobraževanje v šoli; njej je bila celo zaupana naloga, da zatre rodno govornico. Represivna akcija je doživela višek z nastopom fašistične diktature, ko je prišlo celo do zaplomb katekizmov in do prepovedi rabe slovenskega jezika v cerkvi, kjer so mu ohranjali dostojanstvo, ga gojili in spoštovali.

Antifašistični boj in republiška ustava, ki sloni na načelih svobode, demokracije, enakopravnosti in pluralizma, na načelih torej, ki so idejna osnova za priznanje pravic Slovencev v Videmski pokrajini, sta bila ob nacionalističnem pojmovanju državne enotnosti in ob sovražni politični volji neučinkovita.

Četudi je v boju za osvoboditev slovensko prebivalstvo zmoglo dati pomemben prispevek, je bila njegova odpornost po vojni s silo oslabiljena. Tako se je lahko uveljavljala nacionalistična prevara, ki je zanikovala že sam obstoj Slovencev v Videmski pokrajini.

To represivno akcijo, ki je prizadela demokratično zavest pomembnih osebnosti, združenj in političnih skupin, je spremljal, in to ne naključno, tragični pojav izseljenstva, ki je tu zadobilo razsežnosti množičnega odhajanja mladine in povzročilo demografsko krvavitev slovenske skupnosti, da se je v kratkem času zadnjih tridesetih let številčno znižala na polovico in se tako znašla na skrajnem robu gola obstanja.

Resnost teh razmer je po drugi strani kljub vsemu pripeljala do utrditve zavestnih sil skupnosti in do prebuditve mladih moči. Čeprav je bila skupnost prizadeta v integriteti svoje etnične zavesti in socialno in gospodarsko potisnjena na rob, širi z obnovljeno skupnostno in moralno prizadetostjo živo tkivo kulturnih in emigrantskih društev. Kljub političnim oviram je tako lahko pognala in zrasla volja po prerodu Slovencev v Videmski pokrajini.

In questo quadro, che si prolunga fino ai tempi nostri, si collocano monumenti artistici e letterari che occupano un posto d'onore nella storia della Slovenia.

Soppressi dall'Austria dopo l'epoca napoleonica, gli ordinamenti autonomi non vennero restituiti agli Sloveni, quando questi, nell'anno 1866, entrarono a far parte del Regno d'Italia. Anzi, da allora, fu posto in atto un disegno — che ancora oggi svolge i suoi effetti — tendente a cancellare gli originari connotati della Comunità.

Con la mobilitazione dell'apparato dello Stato si volle indurre le popolazioni a rinnegare la propria cultura, la propria lingua e perfino le proprie origini e, con subdola propaganda, si riuscì a creare nella popolazione il complesso di inferiorità legato alla propria condizione etnica. Venne attaccata ogni forma pubblica della espressione slovena e vennero posti al bando i suoi più illustri cultori nel campo della letteratura, della storia e della scienza.

Si impedì ai giovani di accedere all'istruzione slovena nella scuola; anzi a questa venne affidato il compito di sopprimere il linguaggio nativo. L'azione repressiva culminò con l'avvento della dittatura fascista, la quale giunse a sequestrare i catechismi ed a proibire l'uso della lingua slovena nelle chiese, dove essa aveva conservato dignità, culto e rispetto.

La lotta antifascista e la Costituzione repubblicana, basata sui principi della libertà, della democrazia, dell'uguaglianza e del pluralismo, presupposti ideali per il riconoscimento dei diritti degli Sloveni della provincia di Udine, si rivelarono inefficaci di fronte ad una concezione nazionalistica della unità dello Stato e alla avversa volontà politica.

Nello stesso tempo erano state minate le resistenze della popolazione slovena, che pure aveva dato il suo contributo alla lotta di Liberazione. Ebbe così ancora una volta il sopravvento la prevaricazione nazionalistica, tendente a negare la stessa esistenza degli Sloveni della provincia di Udine.

A questa azione repressiva, la quale recò offesa alla coscienza democratica di insigni persone, di associazioni, di raggruppamenti politici, si accompagnò non a caso la tragica vicenda dell'emigrazione, qui svoltasi come esodo giovanile in massa, con il conseguente dissanguamento umano del gruppo sloveno, che si trovò numericamente dimezzato e ridotto ai limiti della sopravvivenza nel breve arco degli ultimi trent'anni.

La drammaticità di questa situazione ebbe tuttavia l'effetto di rafforzare le componenti vigili e di risvegliare quelle giovanili della Comunità, la quale, sebbene colpita nella integrità della sua coscienza etnica e dissestata nella sua struttura sociale ed economica, continuò a produrre con rinnovato impegno civile e morale un vivo tessuto di associazioni culturali e di emigranti. Costi ai margini delle preclusioni politiche poté germogliare e crescere la volontà di rinascita degli Sloveni della provincia di Udine.

Kot v drugih kritičnih trenutkih slovenske narodne zgodovine, se tudi danes na številnih množičnih kulturnih prireditvah, kakor so na primer tabori na Kamenici, zbirajo pripadniki skupnosti. Njihova različna mnenja in tendence najdejo stično točko v organizaciji obrambe skupnosti, naj bo na njenem lastnem ozemlju kot zunaj njega, ter v opozarjanju izvoljenih organov in demokratičnih sil v Furlaniji, v deželi in v državi na problem Slovencev v Videmski pokrajini.

Med najbolj pomenljivimi trenutki v enotnem delovanju družtev je bila organizacija velikodušne pomoči, ki jo je Slovenija nudila po potresu prizadetim krajem. Ta pomoč je pokazala na možne oblike sodelovanja in izmenjavanja misli med Furlanijo in Slovenijo v skladu z duhom osimskega sporazuma, ki je prav tedaj stopil v veljavo.

S to pogodbo, ki je porok za stabilnost meja in za željeno prijateljsko sodelovanje med Italijo in Jugoslavijo, je neopravičljiv kakršenkoli političen izgovor proti priznanju pravic slovenske skupnosti v Videmski pokrajini, pravic, ki so po ustavi enake pravicam tržaških in goriških Slovencev.

Slovinci v Videmski pokrajini odločno odklanjajo vsakršno razlikovanje med njimi in drugimi deli slovenske skupnosti, ker je to jasen poskus nadaljevanja politike, ki jih je doslej izolirala in potiskala na raven krajevne posebnosti. Nasprotno, poudarjajo nujnost ukrepov, ki naj popravijo sedanje stanje kulturnega razkroja, v katerem so se znašli zaradi dolgotrajnega izvajanja take politike.

Slovenska skupnost v Videmski pokrajini, danes porazdeljena v narečne skupine, se bo lahko v polnosti izražala, kadar bo njena dragocena skupna jezikovna in kulturna dedščina rešena sedanje uničujoče brezbriznosti in bo v slovenskem izobraževanju, torej v plodnem stiku s slovenskim knjižnim jezikom, našla naravni združujoči okvir za svojo specifični, sodoben, ustvarjalen in prispevku vseh Slovencev odprt razvoj.

Slovensko izobraževanje, ki naj se organizira na šolah različnih stopenj v okviru avtonomnega slovenskega šolskega okraja, se bo moralo opreti na vsemu prebivalstvu odprte ustanove in službe, kot so knjižnice, gledališče, muzej, prostori za društveno delovanje, televizijska služba, tisk. Za slovensko izobrazbo učiteljev in kulturnih delavcev naj bi skrbelo fakulteta za vzhodno evropske jezike pri novoustanovljeni videmski univerzi, ki naj bi dala Furlaniji evropsko vlogo.

Vendar moramo poudariti, da bo lahko ponovna pridobitev izvornih duhovnih in ustvarjalnih možnosti povsem učinkovita le, če bo skupnost ponovno pridobila tudi svoje človeške sile, ki jih je izgubila najprej zaradi prisilnega izseljevanja, potem še zaradi množičnega odhajanja prebivalstva po potresu.

Oggi, come avvenne in altri momenti critici della storia del popolo sloveno, numerose manifestazioni culturali di massa, tra cui i solenni "tabori" di Kamenica, raccolgono i membri della Comunità, la cui pluralità di voci e di tendenze trova il punto di convergenza nell'organizzare la difesa del gruppo sia all'interno che all'esterno del suo territorio storico e nel richiamare l'attenzione degli enti elettivi e delle forze democratiche del Friuli, della Regione e dell'Italia sul problema degli Sloveni della provincia di Udine.

L'attività unitaria delle associazioni ebbe il suo momento più significativo quando esse organizzarono il generoso soccorso sloveno alle popolazioni colpite dal terremoto, nel corso del quale vennero a prefigurarsi forme di collaborazione e di collegamento ideale tra il Friuli e la Slovenia, in armonia con lo spirito del Trattato di Osimo, che proprio allora entrava in vigore.

Con questo trattato, che sancisce la stabilità delle frontiere ed i propositi di amichevole collaborazione tra l'Italia e la Jugoslavia, cade ogni pretesto politico per negare il riconoscimento dei diritti della Comunità slovena della provincia di Udine, costituzionalmente identici a quelli degli Sloveni goriziani e triestini.

Gli Sloveni della provincia di Udine, nel respingere fermamente qualsiasi distinzione in tal senso nei loro confronti, come evidente tentativo di perpetuare la politica del loro isolamento e quindi della loro riduzione a fatto locale, ribadiscono per contro l'urgenza di provvedimenti riparatori alla degradazione culturale cui il gruppo è stato ridotto, proprio a causa del lungo perseguimento di tale politica.

La Comunità slovena della provincia di Udine, oggi frazionata secondo varietà dialettali, potrà esprimere appieno se stessa solo se il suo prezioso patrimonio linguistico culturale comune, salvato dall'attuale incuria distruttiva, troverà nell'istruzione slovena, e quindi nel secondo contatto con quella lingua letteraria, il suo naturale quadro di unione e di sviluppo specifico in senso moderno e creativo, aperto al contributo di tutti gli Sloveni.

È evidente che l'istruzione slovena, da organizzarsi secondo i vari livelli scolastici nell'ambito di un autonomo distretto scolastico sloveno, dovrà avere per base strutture e funzioni aperte a tutta la popolazione, come biblioteche, teatro, museo, sedi per attività associate, servizi televisivi e stampa, mentre la formazione in lingua slovena di insegnanti e operatori culturali potrà avere la sua appropriata sede nella Facoltà di Lingue dell'Europa orientale, istituita nella nuova Università di Udine per un Friuli in funzione europea.

È da rilevare però che il ricupero delle originarie capacità spirituali e creative avrà piena efficacia solo se la Comunità sarà reintegrata anche nelle sue risorse umane, perdute prima con la forzosa emigrazione e poi con l'esodo provocato dal terremoto.

Na slovenskem ozemlju je zato treba smernico državnega zakona o obnovi Furlanije, "naj se v pričakovanju odobritve deželnega načrta takoj izvedejo tisti posegi, ki so nujni in neodložljivi", izvajati tako, da bo v okviru obnove osnovni cilj vrnitev izseljene delovne sile in njena ponovna vključitev v proizvodno dejavnost doma. Samo tako bo obnova na tem ozemlju dejansko usmerjena k ciljem, ki jih omenjeni zakon določa, to je "k gospodarskemu in družbenemu razvoju ter k ponovni ureditvi teritorija, k pospeševanju industrijske in kmetijske proizvodnje, k okrepitvi storitev in k rasti zaposlitvene ravni, ob ohranjanju etnične in kulturne dediščine prebivalstva".

V tem programu za obnovo in prerod bodo imele osrednjo in odločilno vlogo prizadete gorske skupnosti, katerim je potrebna poleg izrednih sredstev in pooblastil, primernih izjemnosti nalog, tudi prenovitev njihovih sedanjih struktur, da bodo pri njihovem delu lahko dejansko sodelovale najširše plasti prebivalstva. Nadaljnji prostor za njihovo delo bo treba iskati v perspektivah "gospodarskega sodelovanja v obmejnih pokrajinah", o katerih govori poseben člen osimskega sporazuma in ki še posebej zadevajo gorske skupnosti, v katerih živijo Slovenci Videmske pokrajine.

Ta dokument je rezultat širokih posvetovanj vseh organizacij Slovencev v Videmski pokrajini, med njimi tudi posvetovanja ob sestavljanju pisma, poslanega predsedniku ministrskega sveta v Rimu avgusta 1977. Posvetovanja so bila sklenjena z enotnim srečanjem v Lipi 15. septembra 1977.

Z njim nalagamo Videmski pokrajini, ki je naravni predstavnik Slovencev na svojem ozemlju, občinam in gorskim skupnostim, deželi Furlaniji-Juljski krajini in parlamentu italijanske republike plemenito nalogo, da prispevajo k dejanskemu uresničenju najprimernejših ukrepov, ki naj Slovincem zagotovijo čimprejše užitvanje človeških in državljanjskih pravic, določenih v ustavi in deželnem statutu, da se njihovi skupnosti povrne možnost razvoja in napredka, ki ji pripada.

Lipa/Tiglio, 15. 9. 1977 — Videm/Udine, 7. 4. 1978

Slovenska kulturna in izseljeniška društva v Videmski pokrajini

Associazioni culturali e degli emigranti sloveni della provincia di Udine

Nel territorio degli Sloveni la direttiva data dalla Legge nazionale sulla ricostruzione in Friuli "per la immediata esecuzione di interventi ritenuti urgenti e indilazionabili, in attesa della approvazione del piano regionale" va applicata perciò con il fondamentale obiettivo del rientro della forza di lavoro emigrata e del suo reinserimento produttivo nei paesi d'origine, attraverso l'opera di ricostruzione. Solo così questa potrà in quel territorio essere indirizzata in concreto alle finalità che la citata legge stabilisce, cioè "di sviluppo economico sociale e di riassetto del territorio, di propulsione della produzione industriale e agricola, di potenziamento dei servizi e di incremento dell'occupazione, nella salvaguardia del patrimonio etnico e culturale della popolazione."

In questo programma di ricostruzione e di rinascita, il ruolo centrale e decisivo sarà quello delle Comunità Montane interessate, le quali perciò, oltre ad essere dotate di mezzi e poteri straordinari, adeguati alla eccezionalità dei compiti, dovranno anche essere innovate nelle loro attuali strutture istitutive, per rendere concreta la più ampia partecipazione popolare al loro operato. Un ulteriore spazio a questo operato dovrà essere reperito nelle prospettive "di cooperazione economica nelle regioni di frontiera", che interessano soprattutto le Comunità Montane degli Sloveni nella provincia di Udine e alle quali è dedicato un articolo dell'Accordo di Osimo.

La presente carta raccoglie i risultati di un'ampia consultazione fra tutte le organizzazioni degli Sloveni della provincia di Udine, effettuata anche per la stesura della lettera indirizzata nell'agosto 1977 al Presidente del Consiglio dei Ministri a Roma e conclusasi nel convegno unitario a Lipa del 15 settembre 1977.

Con essa si affida alla Provincia di Udine, naturale sede di rappresentanza degli Sloveni del suo territorio, ai Comuni, alle Comunità Montane, alla Regione Friuli-Venezia Giulia e al Parlamento della Repubblica il nobile compito di contribuire all'attuazione dei provvedimenti idonei ad assicurare rapidamente agli Sloveni l'esercizio dei diritti umani e civili sanciti dalla Costituzione e dallo Statuto regionale, al fine di restituire alla loro Comunità quella prospettiva di sviluppo e di progresso che le spetta.

ZAKONSKI OSNUTEK KOMUNISTIČNE PARTIJE ITALIJE »NORME ZA ZAŠČITO ITALIJSKIH DRŽAVLJANOV SLOVENSKEGA JEZIKA«

Člen 1

Da bi zajamčili italijanskim državljanom slovenskega jezika, ki živijo v tržaški, goriški in videmski pokrajini avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine vse ustavne pravice in manjšini kot celoti družbeni, gospodarski in kulturni razvoj, svobodno izražanje v lastnem jeziku in zaščito njene narodnosti istovetnosti, italijanska država izpolnjuje norme tega zakona.

PRVO POGLAVJE

Uporaba jezika

Člen 2

V avtonomni deželi Furlaniji - Julijski krajini je slovenski jezik izenačen uradnemu italijanskemu jeziku.

Člen 3

Na osnovi člena 6 ustavnega zakona št. 1 z dne 31. januarja 1963 — Posebni statut avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine, se pooblašča avtonomna dežela Furlanija - Julijska krajina, da izda izvršilne in dopolnilne norme za določitev seznama občin v tržaški, goriški in videmski pokrajini, kjer je manjšina prisotna, v katerih se zgodovinsko spoznava in kjer se izvajajo določila o dvojezičnosti, ki jih predvideva pričujoči zakon.

Predlogi o spremembi seznama se predložijo z istim postopkom, o katerem govori prejšnji odstavek.

Spremembe lahko predlaga deželnemu svetu komisija, o kateri govori člen 24 tega zakona.

Člen 4

Občine, o katerih govori prejšnji člen, bodo imele uradno tudi slovensko ime.

Na jezikovno mešanih območjih, ki jih predvideva člen 3 tega zakona, morajo biti sporočila, javna obvestila ter publikacije države, dežele, posameznih ali združenih krajevnih ustanov, vseh javnih ustanov in zasebnikov, ki opravljajo javne storitve, tudi v slovenščini.

Isto določilo velja tudi za napise na praporih, pečatih, žigih, javnih izveskih in prometnih smerokazih.

Člen 5

Italijanski državljanji slovenskega jezika imajo pravico uporabljati lastni jezik v ustnih ali pismenih odnosih s sodnimi uradi, z organi in uradi javne uprave, vključno z uradi šolske uprave, in z uradi ter organi drugih javnih ustanov v občinah, o katerih je govor v prejšnjem členu 3, ali tistih, ki imajo deželne pristojnosti ter s tistimi, ki v omenjenih občinah imajo javne funkcije in dolžnosti.

Osebe uradov in zasebniki, o katerih govori prvi odstavek, bodo uporabljali v aktih, v korespondenci in v pogovoru jezik prosilca.

Pravico do uporabe slovenskega jezika, o katerih je govor v prejšnjih odstavkih, imajo tudi vse ustanove, ki zadevajo slovensko manjšino ali so njen izraz.

V odnosih med javnimi uradi in temi ustanovami, ali med le-timi in tistimi, ki opravljajo javne službe, se lahko uporablja tudi slovenski jezik.

Člen 6

Člani izvoljenih svetov in komisij, ki jih le-ti imenujejo v avtonomni deželi Furlaniji - Julijski krajini in tržaški, goriški in videmski pokrajini in v posameznih ali združenih občinah, o katerih govori člen 3 pričujočega zakona, ter v vseh telesih, izvoljenih in ne, vključno s šolskimi sveti, ki jih predvideva OPR št. 418 z dne 31. maja 1974, imajo pri opravljanju svoje funkcije in dolžnosti pravico do uporabe slovenskega jezika ter do ustnega ali pismenega odgovora v slovenščini.

Člen 7

Organi in uradi, o katerih je govor v členih 5 in 6 zakona, so dolžni, da z ustreznimi tehničnimi sredstvi in osebjem zajamčijo izvajanje določil omenjenih členov.

Člen 8

Na območjih in v uradih, v katerih je na osnovi pričujočega zakona predpisana uporaba slovenskega jezika, je treba v javnih natečajih za zaposlitev civilnega osebja v upravi države, dežele in krajevnih ustanov, v navadnem in upravnem sodstvu, zajamčiti ustrezno število mest, namenjenih kandidatom slovenskega jezika.

Vsekakor pa se zahteva poznavanje slovenskega jezika za občinske tajnike in osebe, ki je v posameznih ali združenih občinah, o katerih je govor v členu 3 tega zakona, običajno v stiku z javnostjo.

Italijanskim državljanom slovenskega jezika, ki so zaposleni v uradih, o katerih govori prvi odstavek, je zajamčena služba v deželi.

V natečajih za mesta, rezervirana italijanskim državljanom slovenskega jezika in pri izpiti za vpis v seznam poklicnih novinarjev, lahko kandidati, na lastno zahtevo, opravijo pisni in ustni izpit v slovenščini. V vsakem primeru pa se vsekakor zahteva poznavanje italijanskega jezika.

V ocenjevalnih komisijah je eden ali več članov, ki jih določa komisija, o kateri je govor v členu 24 tega zakona.

Po posvetu s komisijo, o kateri govori člen 24, bo vlada v roku enega leta od dne, ko stopi pričujoči zakon v veljavo, odobrila zadevni pravilnik o izvajanju določb, ki jih predvidevajo prejšnja poglavja in sezname ter tabele osebja, ki je v pristojnosti države.

Pravilnik mora predvidevati uresničitev norm, o katerih govori prejšnji odstavek, v roku treh let po izdaji

Člen 9

V tržaški, goriški in videmski pokrajini daje poznavanje slovenskega jezika prednost v točkovanju na natečajih in lestvicah za zaposlitev v javnih službah.

Državni uslužbenci, ki poznajo in uporabljajo slovenski jezik v javnih uradih avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine, imajo pravico do posebne doklade.

DRUGO POGLAVJE

Šola

Člen 10

Da zajamči italijanskim državljanom slovenskega jezika pravico, da v tržaški, goriški in videmski pokrajini obiskujejo slovenske šole vseh vrst in stopenj, v katerih naj poučuje v slovenščini učno osebje, katerega materin jezik je slovenščina, je vladi poverjena naloga, da po posvetu z deželnim svetom slovenske šole, o katerem govori člen 12 tega zakona, in po posvetu s parlamentarno komisijo za deželna vprašanja, izda v roku enega leta po sestavi seznama občin, o katerem je govor v členu 3, enega ali več odlokov z veljavo navadnega zakona, da preuredi in raztegne na vse občine, o katerih govori člen 3, ustroj slovenskih šol in po potrebi priredi določbe v zakonih št. 1012 z dne 19. julija 1961 in št. 932 z dne 22. decembra 1973.

Po izdaji odlokov mora vlada splošne kriterije in načela tega zakona in mora predvsem poskrbeti za:

1. dopolnitev mreže državnih otroških vrtec, osnovnih in srednjih šol v občinah, o katerih je govor v členu 3;
2. dopolnitev pravnega statusa obstoječih slovenskih šol vključno otroških vrtec v pristojnosti države in priznati učnemu ter vodstvenemu osebju vse pravice; raztegnitev na celotno učno in vodstveno osebje pravnega staleža in plač, ki jih predvideva italijanski zakon, obenem pa mora dopolniti službeni stalež za obdobje pred 1. novembrom 1954 tudi za tiste docente, ki so jih iz političnih razlogov izključili iz službe med zavezniško vojaško upravo in za tiste, ki so vsled fašističnega preganjanja bili ob službo ali zaradi prisilne izselitve izgubili italijansko državljanstvo;

3. ob upoštevanju potreb manjšine določiti minimalno število učencev za ustanovitev razredov in šol;

4. da prilagodi šolske programe in določbe, o učbenikih v slovenskih šolah, poleg določil člena 8 zakona št. 932 z dne 22. decembra 1973, tako da ustrezajo zgodovinskim, kulturnim in jezikovnim posebnostim slovenske manjšine in njenim specifičnim potrebam;

5. zagotoviti slovenski manjšini primerno zastopstvo v upravnih organih univerz, v deželi in v okviru le-teh ustanoviti primerne departmaje za proučevanje jezika, zgodovine, kulture in izročil slovenskih narodov ter posebej slovenskega, obenem pa dodatne tečaje v raznih fakultetah za spoznavanje slovenske terminologije v znanstvenih vedah.

V vsakem primeru pa je predvidena prisotnost enega predstavnika, ki ga določi deželni svet slovenske šole, kot polnopravnega člana upravnega sveta tržaške oziroma videmske univerze.

6. s štipendijami in drugimi načini finanstranja zagotoviti pripadnikom manjšine možnosti učenja, oziroma obiskovanja tečajev ter diplomiranja na šolah vseh vrst in stopenj, vključno s poklicnimi šolami in na univerzah v Jugoslaviji;

7. priznati polnopravnost diplom, o katerih govori prejšnji paragraf 6, določiti kriterije enakovrednosti in priznati veljavnost diplom tistim, ki so jih dosegli preden je pričujoči zakon stopil v veljavo;

8. spodbuditi kulturni razvoj in napredek slovenske manjšine, omogočiti vsako vrsto kulturnih izmenjav s Sfi Slovenijo tudi s prirejanjem konferenc, šolskih izletov, obiskov in srečanj med dijaki in docenti;

9. spodbujati spoznavanje slovenskega jezika med italijanskim prebivalstvom, ki živi v avtonomni deželi Furlaniji - Julijski krajini;

Vsi lahko obiskujejo slovensko šolo, vključno tujci državljani in apoliti, ki živijo v Furlaniji - Julijski krajini.

Clen 11

Za nadzorstvo nad šolami s slovenskim učnim jezikom, o katerih govori prvi paragraf člena 10 pričujočega zakona, imenuje ministrstvo za šolstvo vsiljega skrbnika za slovensko šolo v avtonomni deželi Furlaniji - Julijski krajini na osnovi treh kandidatov, ki jih predlaga deželni svet za slovensko šolo.

Višji skrbnik za slovensko šolo je neposredno podrejen ministrstvu za šolstvo in ima sledeče funkcije

a) opravlja dolžnost šolskega skrbnika za specifična in notranja vprašanja šol s slovenskim učnim jezikom;

b) skrbi za povezavo med šolskimi skrbniki in višjim šolskim skrbništvom na eni strani ter slovenskimi šolami na drugi za vprašanja, ki so skupna vsem šolam ne glede na učni jezik;

c) upravlja letni sklad, ki ga določa zakon št. 932 iz dne 22. decembra 1973.

Urad vsiljega šolskega skrbništva za slovenske šole se razčleni v tri pokrajinske sekcije, ki imajo svoj sedež pri šolskih skrbništvih v Trstu, Gorici in Vidmu;

d) imenuje komisijo, ki odobri natisnjene tekste na osnovi člena 8 zakona št. 932 z dne 22. decembra 1973.

Sekcije, ki jih predvideva prejšnji odstavek, vodi ravnatelj ali stalni profesor slovenske šole s funkcijo namestnika skrbnika. Imenuje ga ministrstvo za šolstvo na osnovi predloga deželnega sveta za slovensko šolo, o katerem govori člen 12 tega zakona.

Tem sekcijam bo dodeljeno slovensko osebje tudi z dodelitvijo ali premestitvijo slovenskih docentov, katerim bo v tem primeru priznana služba pri višjem skrbništvu tudi glede pravnega statusa in plače.

V roku 18 mesecev po vstopu v veljavo zakona minister za šolstvo po posvetu z deželnim svetom za slovensko šolo, o katerem govori člen 12 zakona, določi organ vsiljega skrbništva za slovenske šole in razpiše natečaj v skladu s členom 8 tega zakona.

Clen 12

Da se zagotovita avtonomija in razvoj slovenske šole, je v avtonomni deželi Furlaniji - Julijski krajini ustanovljen deželni svet za slovensko šolo.

Mnenja deželnega sveta za slovensko šolo so obvezujoča za vprašanja, ki so v pristojnosti deželne šolske uprave:

a) za vsa vprašanja, ki zadevajo slovenske šole vseh vrst in stopenj glede na vse platí poučevanja in ustroja šolstva s slovenskim učnim jezikom;

b) za vsa vprašanja, ki zadevajo učno in vodstveno ter upravno osebje slovenskih šol;

c) o imenovanju komisij za državne izpise na slovenskih šolah;

d) o imenovanju komisij za odobritev učbenikov, ki se tiskajo z letnim sklodom, predvidenim s členom 8 zakona št. 932 z dne 22. decembra 1973.

Z ozirom na slovenske šole ima deželni svet za slovensko šolo vse funkcije, ki jih predvideva člen 12 OPR št. 418 z dne 31. maja 1974.

Deželni svet slovenske šole izbere iz svoje sevee predstavnik v upravni svet tržaške in videmske univerze.

Clen 13

Sestava deželnega sveta za slovensko šolo naj ustreza sestavi vodstvenega telesa šolskih okrajev, katerih ozemlje zadeva več pokrajin in občin, o čemer govori člen 11 OPR št. 418 z dne 31. maja 1974.

Vsi člani deželnega sveta slovenske šole morajo biti izbrani med italijanskimi državljani slovenskega jezika.

Predstavniki učnega osebja šole s slovenskim učnim jezikom v vsedravnem svetu za šolstvo, o katerem govori 4. poglavje - člen 16 OPR št. 418 z dne 31. maja 1974, je polnopravni član deželnega sveta za slovensko šolo.

V deželnem svetu za slovensko šolo so predstavniki občin, o katerih je govor v členu 3 pričujočega zakona.

Število predstavnikov, o katerih govori paragraf 6 člena 11 OPR št. 418 z dne 31. maja 1974, se poveča od 1 na 3 in od 2 na 5.

Imenuje jih deželni svet Furlanije - Julijske krajine z glasovanjem za omejeno število kandidatov.

Volitev članov deželnega sveta za slovensko šolo, ki se razpišejo na osnovi deželnih list, se udeležijo, s postopkom, ki ga predvideva člen 20 OPR št. 418 z dne 31. maja 1974, vse komponente slovenskih šol vseh vrst in stopenj v avtonomni deželi Furlaniji - Julijski krajini.

Clen 14

Deželni svet za slovensko šolo se obnavlja in opravlja svoje funkcije skladno z normami, ki jih predvideva OPR št. 418 z dne 31. maja 1974 in z normami tega zakona, kolikor jih je mogoče izvajati.

Predsednik deželnega sveta za slovensko šolo se udeležuje sestankov predsednikov okrajnih šolskih svetov Furlanije - Julijske krajine, ki jih predvideva čl. 11 OPR št. 418 z dne 31. maja 1974, da prouči ali sproži proučevanje problemov skupnega interesa.

Za koordinacijo storitev krajevnih uprav, ki so skupne italijanskim in slovenskim šolam, deželni svet za slovensko šolo imenuje svoja odposlanstva, ki se sprito problemov skupnega interesa udeležujejo se okrajnih šolskih svetov, ki so pristojni za določeno območje.

V tem primeru so veljavni sklepi okrajnih šolskih svetov, v dopolnjeni sestavi z odposlanstvom deželnega sveta za slovensko šolo, samo če je v večini glasov vsota tudi večina glasov slovenskih predstavnikov.

Clen 15

V pokrajinskih šolskih svetih v Trstu in Gorici se predstavništvo staršev in dijakov državnih šol s slovenskim učnim jezikom, ki ga predvidevata prvi in drugi odstavek člena 34 OPR št. 418 z dne 31. maja 1974, poveča na eno četrtno.

Čprav ostajajo v veljavi norme, ki jih predvideva drugi odstavek člena 34 OPR št. 418 z dne 31. maja 1974 in nadaljnje spremembe, so vsi sklepi, za katere je neposredno pristojen pokrajinski šolski svet in zadevajo slovensko manjšino, veljavni le, če je v večini glasov vsota tudi večina glasov slovenskih predstavnikov.

Z odlokom predsedstva ministrskega sveta, na predlog ministrstva za javno vzgojo, po posvetovanju z deželnim svetom za slovensko šolo, bodo 60 dni po ustanovitvi slovenskih šol v videmski pokrajini, sestava pokrajinskega šolskega sveta videmske pokrajine in norme, ki urejajo njegovo dejavnost, prilagojene normam tega člena.

Clen 16

S sedežem v Trstu je usanovljen deželni zavod za raziskovanje, eksperimentiranje in pedagoško izpopolnjevanje za šolo s slovenskim učnim jezikom.

Zavod, ki ga omenja prejšnji odstavek, je javnopravni subjekt z upravno avtonomijo.

Zavodove naloge in notranjo strukturo določajo členi 9 in 10. tretje poglavje OPR št. 419 z dne 31. maja 1974.

Sestava organov deželnega zavoda za slovensko solo njihovo dejavnost in probleme, ki zadevajo osebe, bo uredil OPR na predlog ministrskega sveta in po posvetovanju z deželnim svetom za slovensko solo v roku 60 dni od kar bo pričel veljati ta zakon.

Predsednik deželnega zavoda za raziskovanje, eksperimentiranje in pedagoško izpopolnjevanje in predstavniki, ki ga bo iz lastne srede izvolilo vodstvo zavoda, sodelujejo na konferencah deželnih zavodov, evropskega centra za vzgojo in biblioteke za pedagoško dokumentacijo, o katerih govori člen 15 OPR št. 419 z dne 31. maja 1974.

TRETJE POGLAVJE

Ustanove, združenja, občila, kulturne dobrine in kulturna sredstva

Člen 17

Država bo letno namenila deželi Furlaniji - Juljski krajini prispevke, ki bodo vpisani v posebno proračunsko postavko, za podporo dejavnosti glavnih kulturnih ustanov slovenske manjšine, pri čemer bo zajamčena njihova polna samostojnost.

Za leto 1979 znaša prispevek, o katerem govori prejšnji odstavek, 3.500.000.000 lir.

Seznam ustanov, katerim bo izplačan prispevek, določi komisija, o kateri govori člen 24 tega zakona.

Komisija bo tudi ugotavljala pomensko prednost ustanov in bo zato določila tudi višino letne podpore.

Izplačilo določa predsednik deželnega odbora avtonomne dežele Furlanije - Juljske krajine s svojim odlokom.

Država daje na razpolago ustanovam, o katerih govori prvi odstavek tega člena, javne zgradbe, ki ustrezajo njihovi dejavnosti.

Člen 18

Država skrbi tudi za integracijo stroškov slovenskih združenj, vključno mladinskih, ki spodbujajo razvoj dejavnosti slovenske manjšine na družbenem, kulturnem, gospodarskem, znanstvenem, umetniškem, športnem in kreativnem področju.

Temu je namenjena četrtnina prispevkov, ki jih predvideva člen 17 tega zakona. Izplačilo prispevkov poteka po normah ki jih predvideva peti odstavek člena 17. Seznam združenj, ki se jim prizna prispevek in višina letnega prispevka za vsako določa komisija, o kateri govori člen 24 tega zakona.

Člen 19

RAI TV spodbuja tudi z ustanovitvijo ustreznih produkcijskih centrov razvoj radijskih in televizijskih oddaj v slovenskem jeziku.

V Furlaniji - Juljski krajini RAI TV organizira svoje organe in strukture tako, da bosta zajamčeni kulturna in funkcionalna avtonomija programov in poročil v slovenskem jeziku.

Člen 20

Država priznava, poleg tistih, ki jih predvideva zakon o založniški dejavnosti, še posebne prispevke za podporo tisku in založniški dejavnosti v slovenskem jeziku v Italiji.

V Furlaniji - Juljski krajini morajo državna podjetja in podjetja z državno soudeležbo, kakor tudi vse javne ustanove, ki oglašajo v italijanskih časopisih, v enaki meri oglašati tudi v sorodnih časopisih v slovenskem jeziku.

Člen 21

Z namenom, da se razvijajo odnosi med obmejnimi prebivalstvom ter med slovensko manjšino in matičnim narodom, država spodbuja kulturne izmenjave med Furlanijo - Juljsko krajino in Jugoslavijo tudi s posebnim poenostavljanjem upravnih postopkov in s carinskimi oprostilitvami za začasno ali dokončno uvažanje ali izvažanje kulturnih dobrin in umetnostnih sredstev.

V roku 6 mesecev po vstopu v veljavo tega zakona bo pristojno ministrstvo na osnovi mnenja avtonomne dežele Furlanije - Juljske krajine in po posvetovanju s komisijo, o kateri govori člen 24 tega zakona, izdalo pravilnik za izvajanje norm, ki jih vsebuje prejšnji odstavek.

ČETRTO POGLAVJE

Družbenogospodarski razvoj in pooblastila dežel

Člen 22

Avtonomni deželi Furlaniji - Juljski krajini država pooblašča funkcije, ki so potrebne za organsko izvajanje njenih izvršnih in že pooblaščenih funkcij, z namenom, da zaščiti etnične značilnosti slovenske manjšine in spodbuja njen družbeni, gospodarski in kulturni razvoj.

Prav tako ima pooblastilo za upravne funkcije, ki zadevajo zaščito in ovrdenotenje zgodovinskega, umetniškega, arheološkega in spomeniškega bogastva.

Država v okviru prispevkov, ki jih predvideva člen 50 ustavnega zakona št. 1 z dne 31. januarja 1963 — Posebni statut avtonomne dežele Furlanije - Juljske krajine, bo namenila občinam, o katerih govori prejšnji člen 3. letne izredne finančne prispevke na osnovi deželnih večletnih načrtov za posege, ki predstavljajo dopolnilo k deželnemu razvojnemu načrtu.

Člen 23

Deželne večletne načrte za posege, o katerih govori prejšnji člena, izdelata avtonomna dežela Furlanija - Juljska krajina skupaj z zainteresiranimi gorskimi skupnostmi in z občinami, ki jih omenja člen 3 tega zakona in ki so članice gorskih skupnosti, ter morajo določiti cilje gospodarskega razvoja jezikovno mešanih področij ter določiti:

a) kreditne olajšave, podpore, spodbudne prispevke za posamezne voje gospodarstva ter kriterije izplačevanja skladov;

b) ukrepe za spodbujanje gospodarske dejavnosti združenja delovnih mest na jezikovno mešanih področjih; obrtniki, trgovci in malimi podjetniki, kakor tudi pobude za agroturizem;

c) posege v podporo tradicionalnih dejavnosti v občinah, ki jih omenja člen 3 tega zakona, s posebnim poduporom na kmetijstvo, živinorejo in agroturizem;

d) posege za kakovostno izboljšanje in številčno povečanje delovnih mest na jezikovno mešanih področjih;

e) posege za zaščito okolja, za ovrdenotenje zgodovinsko kulturnega bogastva slovenske skupnosti in za kakovostno izboljšavo in razširjanje javnih storitev;

f) zaščitne ukrepe v zvezi z uporabo ozemlja in za ohranjanje ter obnovo zgodovinskih središč, spomenikov in zgradb posebne zgodovinske in arhitektonske vrednosti;

g) posebne norme za omejitve uporabe zemljišč v primeru nekmetijskih dejavnosti in za določitev oblik soudeležbe lastnikov zemljišč pri teh dejavnostih ali zamenjave ter/ali odkodnine v izjemnih primerih; razlastitve, oziroma začasne ali trajne zasedbe zemljišč;

h) ukrepe v primeru zaseganja zemljišč jusarskega značaja, o tem, kako naj zainteresirane občine uporabljajo sklade, namenjene odplačilu odtujene dobrine in za to, da bo skupnost, ki je uživala jusarske pravice uporabljala za te nastale pobude.

Deželni načrti posegov za družbenogospodarski razvoj slovenske manjšine se uokvirja v splošno državno in deželno načrtovanje in posegi, ki jih predvideva, se morajo nanašati na deželni urbanistični načrt, v katerega bodo vključeni s posebnimi variantami.

Načrt je predložen v odobritev deželnemu svetu avtonomne dežele Furlanije - Juljske krajine po predhodnem posvetovanju s komisijo, o kateri govori prejšnji člen.

Avtonomni deželi Furlaniji - Juljski krajini skrbi za razdelitev finančnih sredstev, ki jih predvidevajo načrti posegov zainteresiranim občinam.

Za izplačevanje prispevkov tretjim osebam ali vsaka druga oblika olajšave ali spodbujevalnega prispevka, bodo skrbele zainteresirane občine na osnovi mnenja komisije, ki jo omenja člen 24 tega zakona.

Člen 24

Da se zajamči neposredno sodelovanje slovenske manjšine pri oblikovanju in izvajanju načrtov posegov, o katerih govori prejšnji člen, in pri vseh ostalih izbirah, ki zadevajo manjšino in za vprašanja, ki bodo predmet državnih pooblastil avtonomni deželi Furlaniji - Juljski krajini je pri deželi ustanovljena posvetovalna komisija, ki je izraz slovenske manjšine.

Komisijo sestavljajo izključno italijanski državljani slovenskega jezika in jo imenuje deželni svet avtonome dežele Furlanije - Julijske krajine v roku 30 dni od začetka vsake nundatne dobe na osnovi predlogov občin, ki so v celoti ali delno vključene v seznam, ki ga omenja člen 3 in glavnih družbeno-gospodarskih in kulturnih organizacij, preko katerih se izraza slovenska manjšina.

Naloga deželnega sveta Furlanije - Julijske krajine na osnovi norm prejšnjega odstavka je, da določi število članov komisije, način njihovega imenovanja in uredi njeno delavnost.

PETO POGlavJE

Prehodne in zaključne norme

Člen 25

Državljan, katerim so s pristilo kakorkoli spremenili ali določili priimke ali imena v fašistični dobi, ali iz drugih razlogov pred in po tej dobi, ter njihovi potomci, imajo pravico da dobijo izvorni priimek z navadno prošnjo, naslovljeno na prizivno sodišče sodnega okrožja, ki je teritorialno pristojno za občino, v kateri ima prizadeti bivališče.

V tem primeru se uveljavi postopek, o katerem govori kraljevi odlok številka 1238 iz dne 2. julija 1938, osmo poglavje, drugi del, člen 158 in sledeči.

Postopek je brezplačen, sodišče pa ga mora opraviti v roku 90 dni po vložitvi prošnje. Anagrafski uradi poskrbijo za potrebne vpise.

Prošnje so lahko tudi kolektivne, ki jih prizadeti podpišejo z avtenticiranim podpisom in v katerih navedejo imena in priimke, izvorno obliko ter anagrafske podatke, ki so potrebni za ugotovitev istovetnosti proslincev.

Člen 26

V roku enega leta po vstopu v veljavo tega zakona bo država poskrbela, da se slovenski skupnosti vrne, obnovi ali izplača ustrezna vrednost za nepremičnine, namenjene družbenim ali kulturnim dejavnostim, ki so bile last slovenskih organizacij, a so bile v času fašizma razlastene, odjune ali kakorkoli odvzete slovenskim organizacijam.

Vrnjene, obnovljene ali v enaki vrednosti odškodovane dobrine, bodo postale last občin, na katerih ozemlju se nahajajo in jih bodo občine dale na razpolago društvom ter ustanovam slovenske skupnosti po ustreznem pravilniku.

Ukrep, o katerem govori prejšnji odstavek, ne predvideva finančnih ali davčnih bremen na račun tistega, kateremu je namenjen.

Seznam dobrin predlaga komisija, o kateri govori člen 24, medtem ko ga bo izdala dežela na osnovi pre-

verjanja pristojnih teritorialnih uradov finančne intendature ter na osnovi finančnih sredstev, o katerih govori člen 3 tega zakona.

Občine poskrbijo za vzdrževanje poslopij, ki jih dobijo v last na osnovi tega zakona.

Člen 27

V roku enega leta po vstopu v veljavo tega zakona imajo pravico da dobijo italijansko državljanstvo spolodi slovenske narodnosti, ki trajno živijo in imajo vsaj pet let rezidenco na ozemlju dežele Furlanije - Julijske krajine in to zahtevajo.

Člen 28

Italijanski državljani slovenskega jezika, ki so služili v tako imenovanih -posebnih bataljonih- italijanske vojske, ter civilisti, ki so bili poslani v delovne oddelke ali internirani v koncentracijska taborišča zaradi politične ali etnične diskriminacije, imajo iste pravice kot politični prisiljenci za obdobje, ko so bili vanje vključeni ali so bili v drugih oddelkih deležni istega ravnanja.

Člen 29

Vsako dejanje, ki teži za tem, da onemogoči ali omejuje slovensko manjšino pri izvajanju njenih specifičnih dejavnosti ali pri uporabi materinega jezika, se kaznuje na osnovi člena 291 kazenskega zakonika.

Člen 30

Vsi kazenski postopki proti italijanskim državljanom slovenske narodnosti, ki so bili obdolženi zaradi uporabe slovenskega jezika v javnih aktih in v opravljanju dolžnosti državljana do javne uprave, so s tem zakonom razveljavljeni. Prav tako se črtajo razsodbe za dejanja, ki jih omenja prejšnji člen, če so bile izrečene pred vstopom v veljavo tega zakona.

Člen 31

Uporabo dvojezičnosti ni podvržena dodatnim davčnim obremenitvam.

Člen 32

Vsa določila, ki so v nasprotju s tem zakonom, so razveljavljena.

Člen 33

Breme, ki izhaja iz izvajanja tega zakona, se krhje s skladi...

Zakladno ministrstvo je pooblašeno, da s svojimi odloki določi ustrezne spremembe državnega proračuna.

DISEGNO DI LEGGE »NORME DI TUTELA PER I CITTADINI ITALIANI DI LINGUA SLOVENA«

ONOREVOLI SENATORI. — Il presente disegno di legge riguarda un annoso e delicato problema, che nell'ultimo, ormai lungo dopoguerra, non è stato ancora affrontato nel suo insieme, nè risolto nelle sue linee principali. Ci riferiamo al problema della minoranza slovena che vive in Italia e che ancora non è riuscita ad ottenere, malgrado l'insistente, ininterrotto impegno, una legge globale per la tutela dei suoi diritti e la soluzione delle molte questioni, dei tanti aspetti, rimasti ancora aperti, che la riguardano.

Gli sloveni in Italia subirono durante il

regime totalitario di Mussolini dei danni incommensurabili e furono sottoposti a sofferenze inaudite. Essi costituivano una comunità dalle caratteristiche democratiche, che doveva essere dispersa, cancellata, distrutta nel quadro del generale, folle disegno fascista. Perciò contro di loro ebbe inizio sin dall'apparire del fenomeno fascista un attacco spietato quanto sistematico.

Le case della cultura e le altre sedi associative degli sloveni furono distrutte; le loro biblioteche e la preziosa documentazione in esse contenuta furono incendiate; le scuole

vennero chiuse, gli insegnanti sloveni picchiati, torturati, uccisi; la lingua slovena venne vietata nella vita pubblica e nel rapporto privato e vietate furono le attività culturali, musicali, teatrali ed altre in lingua slovena; persino i riti di culto in sloveno vennero soppressi; furono soppressi i mezzi di informazione in lingua slovena; furono sciolte le organizzazioni e le associazioni slovene; il patrimonio, i beni culturali, mobiliari ed immobiliari, nella misura in cui vennero risparmiati alle fiamme ed alle spranghe, furono sequestrati; vennero liquidate le banche e gli istituti di credito sloveni; l'uso dei cognomi e dei nomi sloveni fu proibito e ne fu imposta d'ufficio la modifica in forma « italianizzata »; i lavoratori sloveni, operai, intellettuali, furono perseguitati e ricattati economicamente. Molti di essi furono costretti a fuggire all'estero, altri invece dovettero affrontare la fame, la miseria, le più spietate persecuzioni morali e fisiche, la galera, l'internamento, il domicilio coatto lontano dal luogo d'origine.

Gli sloveni richiamati al servizio militare furono inquadrati in battaglioni speciali. Qualsiasi tipo di attività professionale o commerciale fu ostacolata, quando non forzatamente interrotta.

Qualsiasi reazione o resistenza fu violentemente soppressa. Moltissime furono le aggressioni fisiche. Furono migliaia gli sloveni che morirono sotto le torture o sotto il tiro dei fucili dopo sommari processi, quando dalle aggressioni squadristiche dei « volontari » in camicia nera, il fascismo passò a forme di violenza più raffinate e « legalitarie ».

Non va scordato che altissima fu la percentuale degli sloveni condannati dai Tribunali Speciali. Agli sloveni furono inflitti da giudici spietati centinaia e centinaia di anni di carcere.

Ogni paese, ogni frazione, ogni rione delle zone, del territorio in cui vivono gli sloveni ed in cui imperversò il fascismo, portano ancor oggi il segno della ferocia nera, la traccia ancor viva e dolorosa di ferite, che mai potranno essere totalmente rimarginate.

Così, con questi metodi fu realizzata la politica di genocidio del popolo sloveno, così fu portata avanti l'opera di violenta assimilazione.

Il danno economico, sociale e culturale che ne derivò per gli sloveni in Italia fu tale, che in gran parte mai più potrà essere compensato.

Tuttavia gli sloveni riuscirono a non soccombere. Assieme all'antifascismo italiano, seppero organizzarsi e lottare.

Questa lotta non fu facile.

Molti quadri dirigenti di ogni settore e categoria, politici e sindacali erano stati sterminati, o costretti all'esilio, o rinchiusi nelle carceri.

La crescita del movimento antifascista attivo fra gli sloveni, come è noto e come avvenne altrove nel Paese fu graduale ma malgrado tutte le difficoltà, fu inarrestabile e nella Resistenza gli sloveni furono coinvolti totalmente. Fecero eccezione singoli individui, che però la comunità slovena seppe isolare.

Anche in quella fase gli sloveni dettero un apporto eccezionale.

La maggioranza dei Caduti nella risiera di Trieste (unico forno crematorio presente in Italia, che fu istituito durante la feroce occupazione nazista, quando i resti del fascismo passarono alle dipendenze di Hitler e ne divennero valido supporto svolgendo utili opera di collaborazione con l'invasore) furono sloveni. Così fu durante le rappresaglie delle SS e della Wehrmacht, così negli eccidi di Trieste (quello di Opicina - 71 fucilati -; di V. Ghega - 52 impiccati -; di Prosecco, di V. d'Azeglio, eccetera) di Gorizia e di Udine. E non ci si deve scordare nemmeno che interi villaggi sloveni vennero dati alle fiamme nel Triestino, nel Goriziano e nell'Udinese. Ciò è segno inequivocabile che essi furono centri di resistenza collettiva, ma è anche dimostrazione chiara del contributo dato dagli sloveni nel contesto della Resistenza generale presente nel Paese, Resistenza che unì le nostre popolazioni e che stabilì saldi legami anche con il movimento di liberazione al di là del confine in un'importante, interessante e complesso insieme di rapporti.

Nel contesto del movimento antifascista generale gli sloveni accomunarono la lotta per la liberazione e la democrazia con la battaglia per la propria sopravvivenza nazionale, sostenuti dall'antifascismo italiano. L'unità forgiata in quelle circostanze, fu un elemento di primaria importanza per tutte le battaglie successive per i diritti degli sloveni, come lo fu per tutta la lunga generale lotta per la libertà, la democrazia ed il progresso sociale.

Nel dopoguerra dopo la liberazione, gli sloveni e chi con essi aveva condiviso le asperità delle lotte, nutrono la speranza in un immediato totale riconoscimento dei loro di-

ritti, in una repentina attuazione di misure atte a superare i danni prodotti dal fascismo.

Forse sarebbe stato possibile ridurre le conseguenze di tali danni, se nel dopoguerra si fosse provveduto subito al ripristino di valori che erano stati mortificati, quando non distrutti, di beni, che erano stati usurpati, tolti, inceneriti, se si fosse provveduto a predisporre le strutture necessarie per riparare i guasti prodotti nella comunità slovena dall'opera assimilatrice, a fermarne le conseguenze ed a consentire lo sviluppo indisturbato e molteplice delle attività degli sloveni. Ma così non fu.

L'opera di assimilazione purtroppo continuò, certo non più in forma violenta, bensì in forme e con caratteristiche diverse, per così dire « indolori ». Continuò la discriminazione.

Dopo tanti anni dal crollo del fascismo e dalla fine della II guerra mondiale, la minoranza slovena in Italia non ha ancora ottenuto una sistemazione giuridica globale per i suoi problemi; i suoi diritti ed interessi non sono tutelati che in minima parte.

In tutti gli anni del dopoguerra, per ottenere alcune, ancora sporadiche, rivendicazioni, ci è voluto uno sforzo intenso da parte di forze politiche e sociali democratiche di sinistra e degli sloveni nel loro complesso, ed uno sforzo unitario eccezionale di sloveni ed italiani.

Attualmente la situazione dal punto di vista di garanzia giuridica è per gli sloveni la seguente:

a) la tematica degli sloveni in Italia era regolata sinora da un documento internazionale, quale il *Memorandum* di Londra, che garantiva certi — non tutti! — i diritti degli sloveni e precisamente degli sloveni di Trieste (ossia del territorio dell'ex Zona A) e che non è stato applicato integralmente, nemmeno nelle parti fondamentali.

Va ricordato che dopo la firma del Trattato di Osimo il 10 novembre 1975 il *Memorandum* di Londra è decaduto come « documento impegnativo », anche se quanto hanno ottenuto gli sloveni per suo effetto, secondo gli accordi, rimane valido.

Con il Trattato di Osimo, ratificato dal Parlamento il 24 febbraio 1977, si affrontano nel *preambolo* e nell'*articolo* 8 i problemi delle minoranze, quindi anche i problemi della minoranza slovena in Italia.

b) Per quanto riguarda la legislazione na-

zionale: il contenuto degli articoli 3 e 6 della Costituzione non è stato attuato che in minima parte, per quanto riguarda gli sloveni.

In tutto il dopoguerra, il Parlamento della Repubblica ha varato soltanto le seguenti leggi:

la legge n. 1012 del 19 luglio 1961 sulla scuola slovena (ne regola l'ordinamento e gli aspetti riguardanti il personale). Tale legge è stata ottenuta dopo un'intensa campagna che è durata molti anni, ed è stata « strappata » con grande difficoltà;

la legge Škerk - Belci n. 932 del 22 dicembre 1973, che affronta pure aspetti riguardanti la scuola slovena (organismi direttivi, personale, Commissioni Regionali, eccetera);

la legge n. 935 del 31 ottobre 1966 con emendamenti dell'onorevole Bernetti (Berneti) Maria che affronta il problema dei nomi stranieri ed anche quelli con il segno diacritico, per cui è favorevole anche alla minoranza slovena;

inoltre, in Senato è stata accolta il 17 novembre 1977 una legge finanziaria per il Teatro stabile sloveno su proposta Gherbez ed altri. Tale legge però non è stata ancora approvata dalla Camera dei deputati.

c) Nella Regione Friuli-Venezia Giulia lo Statuto speciale — legge costituzionale del 31 gennaio 1963, n. 1 — prevede la tutela degli sloveni.

Per il resto ben scarse, se non nulle, sono state finora le misure legislative a favore degli sloveni nel Friuli-Venezia Giulia.

Il PCI ha sollevato ripetutamente e con forte insistenza (e con esso alcune altre forze democratiche) la necessità di risolvere i vari problemi aperti, ma le molte proposte non sono state recepite da parte delle forze politiche, che hanno sin qui governato la Regione e non hanno trovato espressione concreta in opportune misure legislative.

A questo vuoto legislativo, si sono aggiunti nel corso degli anni anche atteggiamenti chiaramente sfavorevoli, quando non decisamente discriminatori.

Anche gli enti locali non governati dalle sinistre, sinora hanno fatto pochissimo, e ciò solo in parte per mancanza di norme statali o regionali, che consentissero loro di deliberare nell'interesse degli sloveni, e preminentemente per mancanza di buona volontà politica.

Gli enti locali gestiti invece dalle sinistre,

hanno cozzato fortemente e ripetutamente, nelle loro iniziative tese a risolvere i problemi dei cittadini sloveni da essi amministrati, non solo con le difficoltà che derivano dal mancato appoggio della legislazione nazionale e regionale scarsa e povera in materia, ma anche con i tagli degli organismi di controllo, che spesso hanno autoritariamente bocciato molte lodevoli iniziative, prese dagli enti locali stessi.

Per quanto riguarda la situazione degli sloveni, va rilevato, inoltre, quanto segue:

1) la più forte discriminazione che essi stanno subendo è la loro divisione in 3 categorie, diverse a seconda della Provincia cui appartengono e il non completo riconoscimento dell'appartenenza e dell'identità nazionale per gli sloveni dell'Udinese. Infatti in tutti questi anni gli sloveni di Trieste erano « garantiti » dal *Memorandum* di Londra seppure in modo relativo, insufficiente e lacunoso con la possibilità di avere scuole e istituzioni varie, anche se esse non hanno mai goduto degli stessi diritti di quelle similari italiane.

Agli sloveni di Gorizia erano estesi i contenuti del *Memorandum*, ma essi non erano direttamente « garantiti ».

Agli sloveni di Udine non veniva invece riconosciuto dal documento internazionale alcun diritto.

2) Agli sloveni non è garantito l'uso scritto ed orale della lingua slovena nei pubblici uffici, nel rapporto con enti ed istituzioni pubbliche, nelle assemblee degli enti locali ed in quella regionale, nè nelle Commissioni da essi nominate.

3) Le scritte in sloveno nei luoghi pubblici non sono previste per legge.

4) Le istituzioni ed associazioni slovene non hanno diritto ad una loro rappresentanza nei vari enti di diritto pubblico.

5) Gli sloveni non dispongono di tutte le scuole necessarie. Le loro associazioni non godono del necessario sostegno pubblico nè della necessaria sistemazione giuridica.

6) Gli sloveni della provincia di Udine sono i più colpiti, poichè il processo di assimilazione è stato, per quanto li riguarda, più lungo che non altrove (essi hanno optato per l'Italia più di 120 anni fa, senza però ottenere dai vari regimi che si sono succeduti quella contropartita di tutela etnica, che si atten-

devano) ed ha potuto lasciare perciò un'impronta maggiore e produrre un danno di gran lunga superiore a quello subito dagli sloveni di Trieste e del Goriziano. Agli sloveni dell'Udinese non è riconosciuto neppure il più elementare dei diritti, quella all'istruzione pubblica in madre lingua.

Non solo. Si dà il caso, che persino iniziative private di insegnamento della lingua slovena sono a volte fortemente ostacolate ed addirittura autoritariamente impedito.

7) Da parte delle autorità scolastiche nei confronti degli sloveni si sono ripetuti spesso esempi di incomprensione e si sono avuti atteggiamenti a volte inauditi.

Rispetto al passato bisogna tuttavia riconoscere che la situazione è parzialmente migliorata: almeno nei testi scritti, nelle enunciazioni, negli orientamenti verbali si notano un atteggiamento ed anche un linguaggio diversi nei confronti degli sloveni da parte di quelle forze politiche che prima erano chiuse alla soluzione del problema sloveno, da parte di circoli ecclesiastici, da parte di amministratori e degli operatori dei vari settori della vita nella Regione (culturali, scolastici, economici, eccetera).

Certo è però, che da tali enunciazioni ai fatti veri e propri non si è ancora passati decisamente.

Per superare la situazione e risolvere realmente il problema sloveno si rende necessaria quindi una misura legislativa del Parlamento italiano che assicuri la tutela dei diritti e garantisca alla minoranza slovena lo sviluppo delle sue molteplici attività.

Già nel 1970 il PCI ha presentato al Senato ed alla Camera, rispettivamente a firma del senatore Sema e dell'onorevole Skerk, una proposta di legge globale per gli sloveni nel Friuli-Venezia Giulia.

La proposta è stata ripresentata negli stessi contenuti anche nella VI Legislatura (nel 1972) e dagli stessi firmatari.

Ora il PCI ripropone un nuovo testo, ponderato, aggiornato alle nuove realtà ed ampiamente discusso con le principali componenti della comunità slovena in Italia, per trovare soluzioni nel quadro dell'ordinamento democratico della Repubblica italiana e si esprime come segue:

L'articolo 1 fissa i principi generali a cui deve ispirarsi l'ordinamento statale italiano per garantire ai cittadini italiani di lingua slovena residenti nella Regione Friuli-Venezia Giulia la piena parità dei diritti e alla comunità slovena nel suo complesso la tutela globale.

Con l'articolo 1 si stabiliscono le norme di tutela, che si applicano nelle tre province del Friuli-Venezia Giulia, in cui vive la minoranza nazionale slovena, eliminando finalmente la disparità attuale che discrimina soprattutto gli sloveni della Slavia Veneta.

L'articolo 1 esplicita il dettato contenuto nell'articolo 6 della Costituzione repubblicana, ne stabilisce la pratica attuazione con norme che oltre a garantire alla minoranza slovena la libera espressione nella propria lingua ed a tutelare la sua identità nazionale, e cioè etnica, culturale, linguistica, prevedono un intervento attivo per lo sviluppo sociale, economico e culturale della minoranza stessa.

L'articolo 2 parifica la lingua slovena a quella ufficiale italiana.

Gli articoli dal 3 al 9 contengono le norme necessarie per rendere effettivo il diritto all'uso della lingua slovena da parte degli sloveni della Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia nelle pubbliche istanze e per introdurre tale uso nella vita pubblica. In particolare:

L'articolo 3 prevede che la Regione definisca con proprie norme un elenco di Comuni delle Province di Trieste, Gorizia ed Udine, in cui vivono e si riconoscono storicamente gli sloveni, ed in cui si applicano le norme del bilinguismo previste nei successivi articoli, perchè si risolva un annoso problema aperto e si superino difficoltà e remore che si sono frapposte in tutto il dopoguerra all'uso della lingua slovena nella gestione della cosa pubblica, nel rapporto tra l'amministrazione ed il cittadino, nonché nelle scritte e negli atti pubblici.

L'articolo 3 prevede altresì che a questo elenco si possano apportare, con le medesime procedure previste per la definizione dell'elenco, eventuali e necessarie modifiche, che possano essere proposte da una Commissione di cittadini italiani di lingua slovena, prevista nell'articolo 24 di questa legge ed istituita presso la Regione Friuli-Venezia

Giulia al fine di garantire che tali modifiche siano espressione delle reali esigenze della minoranza slovena e derivino da un confronto con la stessa, tramite una sua qualificata rappresentanza;

L'articolo 4 introduce nuovamente per i Comuni che rientreranno nell'elenco, previsto dal precedente articolo 3, l'uso delle denominazioni originarie slovene, che sono state abolite dalle leggi fasciste e che le leggi del dopoguerra non hanno a tutt'oggi ripristinato. L'articolo introduce inoltre in tali Comuni l'obbligo del bilinguismo per le comunicazioni e gli avvisi pubblici, le pubblicazioni dello Stato, della Regione, degli Enti locali, singoli o associati, di tutti gli enti pubblici o di pubblico interesse, come pure dei privati che esercitino pubbliche funzioni o servizi. L'uso della lingua slovena è stato sinora lasciato alla discrezione ed alla volontà politica della direzione dei singoli enti o uffici, e le discriminazioni ed i segni di intolleranza e di incomprensione nei confronti degli sloveni non sono mancati;

gli articoli 5 e 6 introducono nei Comuni, di cui all'articolo 3, l'uso della lingua slovena nei rapporti orali e scritti tra gli uffici giudiziari, gli organi e gli uffici della pubblica amministrazione, dell'amministrazione scolastica e di altri enti pubblici, nonché tra esercenti pubbliche funzioni e servizi ed i cittadini italiani di lingua slovena; tra questi organi ed uffici e gli enti che riguardano la minoranza slovena o che da essa sono espressi (affinchè per esempio un Comune sloveno possa usare la lingua slovena nella corrispondenza con un esercente pubbliche funzioni); tra gli enti della minoranza slovena nel rapporto tra gli stessi, nelle assemblee elettive e nelle commissioni da esse espresse, negli organismi collegiali di base, elettivi e non, compresi quelli della scuola, affinchè i componenti di lingua slovena si possano esprimere nella lingua materna nell'esercizio delle loro funzioni e possano ricevere risposta scritta ed orale in sloveno;

L'articolo 7 prevede l'obbligo per gli organi e gli uffici di cui negli articoli precedenti 5 e 6 di attrezzarsi opportunamente e di dotarsi di mezzi tecnici nonché di personale idoneo affinchè quanto indicato in tali articoli possa essere attuato e non resti lettera morta;

L'articolo 8 prevede che nelle zone in cui è prescritto anche l'uso della lingua slovena, come disposto dall'articolo 3, siano riservati posti a candidati di lingua slovena, in numero adeguato alle esigenze nei pubblici concorsi, nell'assunzione di personale civile nelle amministrazioni statali, regionali, degli enti locali e nella Magistratura ordinaria e amministrativa; che la lingua slovena sia conosciuta dai segretari comunali e dal personale che è normalmente a contatto con il pubblico; che al personale di lingua slovena, che conosce le due lingue sia assicurato l'impiego nell'ambito regionale al fine di utilizzarlo nelle località in cui viene introdotto l'uso della lingua slovena. E ciò per eliminare ogni discriminazione di fronte alla reale possibilità dei cittadini di lingua slovena di accedere a tutte le attività e carriere, anche per attuare concretamente il diritto degli stessi all'uso della propria lingua nella pubblica amministrazione.

Nell'articolo si prevede altresì che le prove orali e scritte nei concorsi possano essere svolte dai candidati, qualora lo richiedano, in sloveno, per consentire agli interessati di esprimersi meglio da un lato e di dare dimostrazione della conoscenza della lingua slovena dall'altro, quantunque agli interessati si richieda anche la conoscenza della lingua italiana.

Tali norme sono valide anche per i concorsi per l'iscrizione nell'albo dei giornalisti. Sino ad ora le prove necessarie per i giornalisti sloveni si svolgevano tutte in italiano, ossia si dava l'assurdo che essi non erano tenuti a dare dimostrazione di conoscere la lingua slovena per poter scrivere in un giornale sloveno.

Infine l'articolo 8 prevede che delle Commissioni esaminatrici possano far parte anche uno o più rappresentanti della Commissione di cittadini italiani di lingua slovena, prevista nel successivo articolo 24 e che il regolamento per attuare le norme previste dall'articolo stesso venga emanato dal Governo e precisamente entro un anno dall'entrata in vigore della presente legge; che il Governo, prima di farlo, debba sentire la Commissione di cui al successivo articolo 24 e che tale regolamento debba stabilire anche le tabelle degli organici del personale per quanto di competenza statale;

L'articolo 9 stabilisce che la conoscenza della lingua slovena sarà titolo valutabile in

termini di punteggio nei concorsi e nelle graduatorie per i posti di pubblico impiego nelle tre Province interessate e che essa darà diritto agli addetti ad una speciale indennità, dovendo essi usare due lingue nello svolgimento dei loro compiti.

Gli articoli dal 10 al 16 comprendono le norme relative al diritto del cittadino di lingua slovena di frequentare le scuole di ogni ordine e grado ed impegnano il Governo a prendere le misure necessarie al fine di risolvere i problemi aperti della scuola slovena, dare ad essi una soluzione corrispondente alle esigenze generali, nuove, che nel campo della scuola si fanno avanti nel Paese, ma anche di quelle particolari della minoranza slovena ed assicurare alla scuola slovena l'autonomia culturale ed amministrativa. Più dettagliatamente:

nell'articolo 10 si prevede che al Governo sia data la delega ad emanare dei decreti legislativi per riordinare l'ordinamento delle scuole slovene, estenderlo a tutti i Comuni interessati, adeguando anche quanto previsto dalle due leggi esistenti, che regolano la scuola slovena (la n. 1012 del 19 luglio 1961 e la n. 932 del 22 dicembre 1973).

Nell'articolo si prevede che l'insegnamento nelle scuole slovene sia impartito da docenti di lingua materna slovena che conoscono quindi a fondo la lingua degli alunni; che sia completata la rete di scuole necessarie alla minoranza slovena, rete oggi carente, soprattutto negli indirizzi tecnici-professionali industriali, e del tutto assente in intere zone dell'udinese; che sia completato l'inquadramento giuridico delle scuole slovene di ogni ordine e grado e del personale della scuola slovena, cui ancora dopo tanti anni non si è provveduto.

In particolare con questo articolo si risolvono alcuni problemi stridenti come: la situazione delle scuole statali slovene per l'infanzia, che con il passaggio della gestione ONAIRC allo Stato non è ancora definita in tutti gli aspetti, e si rende possibile affrontare il problema delle classi slovene abbinate all'Istituto professionale per l'industria e l'artigianato « Galvani » con lingua d'insegnamento italiana (classi che pur essendo numerose e numericamente forti, non costituiscono un Istituto autonomo) ed il problema della istituzione di corsi specifici per geometri, elettrotecnici ed altri, richiesti con molta insistenza dalle componenti scolastiche slovene e dall'intera minoranza.

Nell'articolo si prevede altresì la ricostruzione delle carriere di quegli insegnanti che erano stati esclusi dall'insegnamento nei periodi precedenti al 1° novembre 1954 dal Governo militare alleato per motivi politici, nonché per quelli che hanno dovuto espropriare sotto la spinta delle persecuzioni durante il ventennio fascista ed hanno perso la cittadinanza italiana o interrotto la carriera nel campo dell'insegnamento.

Nell'articolo si propone ancora di stabilire il numero minimo di allievi per la formazione di classi e di scuole, poichè il numero minimo previsto per le scuole con lingua d'insegnamento italiana non può, per ovvii motivi, essere applicato alla realtà di una minoranza nazionale; di adeguare i programmi scolastici per le scuole slovene, poichè in molti casi attualmente essi non corrispondono alle particolarità storiche, culturali e linguistiche ed alle esigenze specifiche della minoranza slovena, nonché le norme per l'adozione dei libri di testo al di là di quanto previsto (e non sempre utilmente applicato) dall'articolo 8 della legge Skerk-Belci per la scuola slovena.

Si prevede inoltre una rappresentanza slovena al governo delle due università presenti nella Regione (Trieste ed Udine); la partecipazione di un rappresentante del Consiglio regionale della Scuola slovena, di cui nel successivo articolo 12, come membro di diritto, al Consiglio di amministrazione dell'Università di Trieste e di quello dell'Università di Udine; la istituzione di opportuni dipartimenti, nel quadro della riforma universitaria per lo studio della lingua, della storia, della cultura e delle tradizioni dei popoli slavi, in particolare del popolo sloveno, e corsi integrativi per l'apprendimento della terminologia delle singole discipline presso le varie facoltà per assicurare agli studenti di lingua slovena uno sbocco universitario più completo ed adeguato alle loro esigenze.

Al punto 6) dell'articolo si dice che gli sloveni potranno frequentare corsi e conseguire diplomi presso le scuole di ogni ordine e grado in Jugoslavia, comprese le scuole professionali e le Università, con borse di studio o altre forme di finanziamento, per venire incontro alle esigenze degli appartenenti alla minoranza slovena, che volessero conseguire specializzazioni poco richieste, per le quali non varrebbe la pena (per ragioni di spesa) di aprire idonei istituti in Italia.

Al punto 7) si dice che dovrà essere riconosciuta la piena validità dei titoli conseguiti in Jugoslavia, che ne saranno fissate le equipollenze e che il riconoscimento sarà esteso anche a coloro che abbiano conseguito tali titoli già prima dell'entrata in vigore della presente legge.

Per evitare che la minoranza slovena corra il rischio di ritrovarsi nella staticità culturale e per consentirle lo sviluppo e il progresso culturale, sono previsti nell'articolo molteplici scambi culturali con lo Slovenia, quali: visite, seminari, conferenze, gite ed incontri fra le componenti docenti e studentesche.

D'altra parte, per rafforzare l'incontro tra la popolazione italiana e quella slovena si prevedono iniziative per far conoscere la cultura e la lingua slovena anche tra i cittadini di lingua italiana nel Friuli-Venezia Giulia, mentre la scuola slovena è aperta a chiunque voglia frequentarla. Tale possibilità è estesa altresì ai cittadini stranieri ed agli apolidi residenti nel Friuli-Venezia Giulia;

nell'articolo 11 si propone la nomina di un Intendente che sovrintenda alle scuole con lingua di insegnamento slovena e che dipenda direttamente dal Ministero della pubblica istruzione. Il suo ufficio sarebbe articolato in tre sezioni provinciali, con le sedi presso i Provveditorati delle tre Province interessate.

L'Intendente svolgerebbe le funzioni di provveditore per le questioni specifiche ed interne delle scuole con lingua di insegnamento slovena e quelle di raccordo tra la scuola slovena ed i Provveditori nonché il sovrintendente, per i problemi comuni tra la scuola italiana e quella slovena; ed avrebbe il compito di amministrare il fondo previsto dalla legge Skerk-Belci n. 932, 22 dicembre 1973. Inoltre gli verrebbe affidato il compito di nominare la Commissione per i testi stampati, come previsto dall'articolo 8 della legge Skerk-Belci n. 932.

Nell'articolo 11 si prevede altresì che a dirigere le tre sezioni provinciali presso i Provveditorati di Trieste, Gorizia ed Udine siano insegnanti di ruolo o direttori delle scuole slovene, che anche il personale assegnato sia di lingua slovena. Per questo personale si prevede il riconoscimento del servizio prestato a tutti gli effetti giuridici ed economici e di criteri per i concorsi e l'organico;

nell'articolo 12 si propone la istituzione del Consiglio regionale della scuola slovena, che dovrebbe sostituire la presenza delle componenti scolastiche slovene nei distretti scolastici previsti dai decreti delegati del 1974, assorbire tutte le funzioni degli stessi relativamente alle scuole slovene ed esprimere pareri vincolanti per le questioni demandate all'amministrazione scolastica regionale, su tutti i problemi relativi alla scuola slovena di ogni ordine e grado ed al personale della scuola slovena; sulla nomina delle Commissioni per gli esami di Stato e di quelle per l'approvazione dei libri di testo per le scuole slovene;

nell'articolo 13 si dice che il Consiglio regionale della scuola slovena sarà formato da cittadini italiani di lingua slovena, eletti o nominati, in base alle modalità previste per i distretti scolastici estesi sul territorio di più Comuni e Province, e si afferma che di esso faranno parte le rappresentanze di tutte le componenti scolastiche slovene presenti nel Friuli-Venezia Giulia ed i rappresentanti dei comuni in cui vivono o si riconoscono storicamente gli sloveni.

In esso si ampliano la componente culturale e quella imprenditoriale per consentire l'aggancio con la realtà di tutte e tre le Province interessate, e una presenza più adeguata dei rappresentanti del mondo culturale, rispettivamente economico-imprenditoriale. Si propone inoltre che il rappresentante del personale insegnante della scuola con lingua d'insegnamento slovena nel Consiglio nazionale della pubblica istruzione sia membro di diritto del Consiglio regionale della scuola slovena per il necessario coordinamento degli orientamenti e dei problemi riguardanti la scuola slovena, nonchè per evitare dannose sfasature;

nell'articolo 14 si prevede che il Presidente del Consiglio regionale della scuola slovena partecipi alle riunioni dei Presidenti dei Consigli scolastici distrettuali del Friuli-Venezia Giulia per esaminare con essi i problemi comuni, anche con facoltà di sottoporre altri alla loro attenzione.

Si prevede, inoltre, che per affrontare i problemi di comune interesse, e coordinare assieme l'uso dei servizi degli enti locali, come previsto nei compiti assegnati dai decreti delegati del 1974 ai distretti scolastici, il Consiglio regionale della scuola slovena

nomini sue delegazioni perchè partecipino alle riunioni dei Consigli distrettuali, competenti per territorio. Infine, per garantire la tutela dei diritti della scuola slovena, si stabilisce che le decisioni hanno validità se nella maggioranza dei voti è compresa la maggioranza dei voti della delegazione del Consiglio regionale della scuola slovena, presente alla riunione;

nell'articolo 15 si propone che per tutelare meglio gli interessi della scuola slovena nei Consigli scolastici provinciali le rappresentanze delle componenti slovene dei genitori e degli allievi siano elevate da un quinto ad un quarto e che qualora si tratti di problemi riguardanti le scuole slovene, le decisioni siano valide se nella maggioranza dei voti, anche in questo caso, è inclusa la maggioranza dei voti della componente slovena;

con l'articolo 16 si istituisce l'Istituto regionale di ricerca, sperimentazione ed aggiornamento educativi della scuola con lingua di insegnamento slovena avente personalità giuridica di diritto pubblico e autonomia amministrativa, onde corrispondere alle esigenze che nel campo della ricerca e della sperimentazione si fanno sempre più pressanti anche nella minoranza slovena.

Nell'articolo si prevede che una rappresentanza dell'Istituto possa partecipare alle conferenze dei presidenti degli istituti regionali, del Centro europeo dell'educazione e della biblioteca di documentazione pedagogica e si prevedono i criteri per il funzionamento dell'Istituto, per la composizione dei suoi organi, nonchè per i problemi del suo personale.

Gli articoli 17 e 18 affrontano il problema delle istituzioni di primaria importanza (quali ad esempio le Case dello studente, il Conservatorio sloveno, il Teatro stabile sloveno, la « Mohorjeva družba » Società editrice e di cultura, lo SLORI — Istituto di ricerche sloveno — Narodna in Studijska knjižnica « Biblioteca nazionale slovena e degli studi ») e delle associazioni culturali ed altre e per esse affermano la garanzia della piena autonomia, nel rifiuto della conduzione paternalistica di tali istituzioni ed associazioni e nel riconoscimento del ruolo di soggetti nella gestione delle stesse da parte degli sloveni.

Gli stessi articoli prevedono l'assegnazione di contributi annui statali ed i criteri della loro erogazione. Questo, al fine di dare alla minoranza slovena la possibilità di svolgere tutte le varie attività associative, in particolare quelle culturali, sportive, ricreative, senza difficoltà economiche che sinora le hanno fortemente ostacolate, ed assicurarle nella pratica concreta la garanzia dello sviluppo culturale, sociale ed economico e porre così freno al processo di assimilazione.

Nell'articolo 19 si prevedono lo sviluppo delle trasmissioni radiofoniche e televisive in lingua slovena e la garanzia dell'autonomia funzionale e culturale dei programmi e dei servizi giornalistici.

Nell'articolo 20 si propongono particolari contributi per sostenere l'attività editoriale e di giornali in lingua slovena, per dare incremento agli stessi, diminuirne il deficit, che è maggiore di quello dell'analogia stampa italiana, essendo la tiratura della stampa slovena di gran lunga inferiore.

Si propone altresì l'assegnazione della pubblicità da parte delle aziende di Stato od a partecipazione statale, nonché degli enti pubblici anche alla stampa slovena, che sinora molto spesso veniva esclusa, e quindi moralmente ed anche economicamente discriminata.

L'articolo 21 afferma la possibilità di sviluppare i rapporti tra la minoranza slovena in Italia e la Slovenia, nel quadro degli scambi tra la Regione Friuli-Venezia Giulia e la Jugoslavia, anche favorendo il passaggio attraverso il confine di beni e di strumenti culturali (mostre, libri, pellicole, quadri, scenari ed altro), sia per mezzo di esenzioni doganali, sia per la semplificazione delle procedure amministrative.

Queste misure tendono a superare le attuali difficoltà nel passaggio del confine di beni e strumenti culturali, che ostacolano lo svolgimento delle varie attività culturali e lo scambio di esperienze tra i popoli confinanti.

Nell'articolo 22 si rafforza e si esplicita la competenza della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia per quanto riguarda la tutela delle caratteristiche etniche della minoranza slovena, lo sviluppo culturale, sociale ed economico della stessa, e la valorizzazione

del suo patrimonio storico e culturale. Alla Regione si danno infatti deleghe che le consentono di svolgere funzioni in questi campi, e, nel caso dei beni culturali, si delegano funzioni del tutto nuove. Per l'attuazione di tali deleghe nell'articolo si fissa anche il termine di un anno.

Nello stesso articolo e nell'articolo 23 si affrontano più dettagliatamente anche problemi dello sviluppo economico delle aree mistilingui. Per queste aree si prevedono contributi annui straordinari, connessi ad un piano di intervento, parte integrante del piano regionale di sviluppo.

In modo specifico nell'articolo 23 si prevede che il piano e gli obiettivi di sviluppo economico per le zone mistilingui siano formulati nel contesto dei piani pluriennali regionali e nel quadro della più ampia programmazione economica nazionale. Assieme agli obiettivi si propone che siano fissati: le agevolazioni creditizie, gli incentivi e altre misure per l'incremento delle attività associative e cooperative in tali settori per sostenere in particolare le attività tradizionali, per qualificare e incrementare i posti di lavoro, per la difesa dell'ambiente e il potenziamento dei servizi necessari nelle aree mistilingui, per valorizzare e salvaguardare i beni storici e culturali. Si prevede altresì che siano fissate misure per ridurre allo stretto necessario i casi di esproprio dei terreni, destinati ad attività non agricole, ed i criteri e le forme di indennizzo, ossia le permuta, nonché per dare la precedenza alle forme di partecipazione diretta dei proprietari alle nuove attività, cui i terreni nel caso eccezionale di esproprio vengono destinati. Questo, per impedire al massimo la dispersione della popolazione slovena e per favorire le attività associative.

Nel caso di utilizzo delle aree provenienti da usi civici, si propongono misure affinché i fondi, con cui essi vengono riscattati siano impiegati direttamente dai Comuni, sul cui territorio tali usi civici insistono ed affinché la gestione delle nuove iniziative sia affidata alla comunità che tuttora gode dei loro benefici.

Nell'articolo si propone, ancora, che il piano di intervento per lo sviluppo delle aree mistilingui sia riferito al Piano urbanistico regionale e redatto d'intesa con gli enti locali e le comunità montane interessate. Inoltre, per consentire agli sloveni di esprimersi

direttamente nel merito del piano, è previsto che esso sia sottoposto prima del voto del Consiglio regionale al parere della Commissione di cui all'articolo 24.

Per consentire, inoltre, una rapida realizzazione del piano ed il controllo della sua esecuzione da parte delle popolazioni interessate si propone che l'erogazione dei fondi avvenga tramite i Comuni delle aree mistilingui e su parere della Commissione di cui all'articolo 24.

L'articolo 24 stabilisce il principio che la minoranza slovena è parte attiva nella gestione di tutte le attività e delle scelte che la riguardano direttamente.

A tal fine prevede la costituzione di una Commissione di cittadini italiani di lingua slovena, nominati dal Consiglio regionale della Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia e di cui facciano parte i rappresentanti dei Comuni, in cui vive la minoranza slovena (di cui all'articolo 3 precedentemente illustrato) e quelli delle più rappresentative organizzazioni della minoranza slovena, che operano in campo culturale, economico e sociale.

Nell'articolo si dispone che la Commissione esprima il suo parere e intervenga direttamente nella gestione dei piani di intervento, nella effettuazione di tutte le altre scelte che riguardano gli sloveni e particolarmente di quelle previste in relazione alle materie delegate dallo Stato alla Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia.

Gli articoli dal 25 al 33 affrontano le norme finali e transitorie. In particolare:

nell'articolo 25 si prevede il ripristino dei cognomi e nomi, la cui modifica è stata imposta dai governi del periodo prefascista e dal regime fascista per provocare la snazionalizzazione della minoranza al fine di rendere finalmente giustizia ai cittadini vestiti da norme inique.

Si prevede inoltre che tale ripristino debba avvenire con la massima semplificazione delle pratiche burocratiche e gratuitamente e che il provvedimento sia estensibile anche ai discendenti dei cittadini colpiti dalle misure impositive.

Nell'articolo 26 si affronta il problema della restituzione dei beni immobili, già appartenenti alle organizzazioni slovene, che il regime fascista ha distrutto, espropriato o sottratto e si propone che lo Stato prov-

veda alla loro restituzione o al risarcimento per il valore corrispondente alle perdite subite dalla minoranza.

Poichè in molti casi non si riuscirebbe a ricostruire l'esatta persona giuridica proprietaria dei beni distrutti o alienati — anche in quanto, essendo passati molti anni, le organizzazioni originarie hanno subito non poche modifiche strutturali e di indirizzo — si propone che i beni restituiti passino, senza gravami fiscali o finanziari, in proprietà collettiva, e precisamente ai Comuni in cui gli immobili sorgevano o sorgono e che siano posti dagli stessi a disposizione della comunità slovena per le sue attività culturali ed associative. Per consentire un uso non discriminato degli stabili da parte delle organizzazioni slovene interessate, si propone che ciò avvenga in base ad un regolamento, da definire opportunamente.

Perchè la ricostruzione dell'elenco dei beni distrutti o alienati, sia quanto più possibile esatta, si prevede inoltre che essa avvenga su proposta della Commissione, sopra illustrata e prevista nell'articolo 24, ed in base a verifiche effettuate dai competenti uffici dell'Intendenza di finanza.

Per impedire infine l'alienazione e la progressiva fatiscenza degli stabili restituiti si prevede che alla loro manutenzione provvedano i Comuni;

con l'articolo 27 si dà la possibilità agli apolidi di lingua slovena, che risiedono in Italia, di ottenere in base a semplice domanda la cittadinanza italiana, e si fissa il limite minimo di residenza di 5 anni per il godimento di tale diritto. Ciò per consentire agli interessati di integrarsi a tutti gli effetti nella comunità nazionale;

nell'articolo 28 si propone che siano equiparati ai perseguitati politici anche i cittadini che hanno prestato servizio nei cosiddetti « Battaglioni speciali » dell'Esercito italiano e che per ragioni di appartenenza politica o etnica, quindi per punizione, non furono inquadrati nei reparti regolari, subendo angherie e discriminazioni. La stessa estensione della qualifica di perseguitati politici si propone anche per coloro che sono stati internati nei campi di concentramento, sia per ragioni di carattere politico, che di appartenenza etnica ed ebbero a subire discriminazioni, repressioni, sevizie e maltrattamenti, quando non vere e proprie tor-

ture, e che a distanza di tanti anni dalla fine della seconda guerra mondiale, ancora non godono del giusto riconoscimento e dei benefici di legge previsti per i perseguitati politici.

Si propone infine che tali norme siano applicate anche ai cittadini inquadrati forzatamente nei reparti di lavoro coatto, ma solamente nel caso in cui possano dimostrare di aver subito persecuzioni politiche.

Non si ravvisa cioè di poter estendere nel complesso a questa categoria i benefici del presente articolo in quanto dei reparti di lavoro hanno fatto parte anche elementi, raccomandati dai comandi nazisti, e in molti casi collaborazionisti, trovando in tali reparti un comodo rifugio o una comoda soluzione per sfuggire alle difficoltà delle zone di operazione o dei fronti. Va però considerata la necessità di accogliere le istanze, sinora respinte, di coloro che furono portati nei campi di lavoro in regime coatto, non solo prelevati nel corso di operazioni di vero e proprio rastrellamento, ma anche nel corso di operazioni militari e di polizia, effettuate da parte degli occupatori nazisti;

nell'articolo 29 si prevede l'applicazione delle misure penali fissate dall'articolo 291 del Codice penale, che prevedono da uno a tre anni di reclusione, per coloro che commettono atti per impedire agli sloveni di svolgere — come comunità nazionale o come singoli — le loro attività o di usare la loro lingua;

nell'articolo 30 si propone di annullare le pendenze a carico di cittadini italiani di lingua slovena, che fossero stati chiamati a giudizio per l'uso della lingua slovena negli atti pubblici o nelle comunicazioni obbligatorie rese agli uffici della pubblica amministrazione, e di deperennare tutte le condanne già inflitte nel passato per gli stessi motivi;

l'articolo 31 afferma che l'uso del bilinguismo nelle pubbliche insegne non deve comportare oneri aggiuntivi;

l'articolo 32 propone l'abrogazione di tutte le altre disposizioni in contrasto con la presente legge;

l'articolo 33, infine, prevede i capitoli di spesa per consentire la reale attuazione delle norme della legge qui proposta.

DISEGNO DI LEGGE

Art. 1.

Al fine di garantire ai cittadini italiani di lingua slovena, residenti nelle province di Trieste, Gorizia ed Udine della regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia il pieno godimento dei diritti sanciti dalla Costituzione e di assicurare alla minoranza slovena nel suo complesso lo sviluppo sociale, economico e culturale, la libera espressione nella propria lingua e la tutela della propria identità nazionale, l'ordinamento statale italiano osserva le norme della presente legge.

TITOLO I

USO DELLA LINGUA

Art. 2.

La lingua slovena nella regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia è parificata a quella ufficiale italiana.

Art. 3.

Con la presente legge ai sensi dell'articolo 6 della legge costituzionale n. 1 del 31 gennaio 1963 - Statuto speciale della regione Friuli-Venezia Giulia si dà potestà alla regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia di emanare norme di attuazione e di integrazione per definire l'elenco dei comuni e delle province di Trieste, Gorizia ed Udine in cui è insediata e storicamente si riconosce la minoranza slovena ed in cui si applicano le norme del bilinguismo previste dalla presente legge.

Le proposte di modificazione dell'elenco sono effettuate con la stessa procedura di cui al comma precedente.

Le modificazioni possono essere proposte al Consiglio regionale dalla commissione di cui al successivo articolo 24 della presente legge.

Art. 4.

Per i comuni di cui al precedente articolo viene usata ufficialmente anche la denominazione slovena.

Nelle aree mistilingui, previste dall'articolo 3 della presente legge, le comunicazioni, gli avvisi pubblici e le pubblicazioni dello Stato, della Regione, degli enti locali, singoli o associati, di tutti gli enti pubblici o di pubblico interesse, nonchè dei privati esercenti pubbliche funzioni o servizi, devono essere redatti anche in lingua slovena.

La stessa norma vale anche per le scritte sui gonfaloni, sui timbri, sui sigilli, sulle pubbliche insegne e per la segnaletica.

Art. 5.

I cittadini italiani di lingua slovena hanno diritto di usare la propria lingua nei rapporti orali e scritti con gli uffici giudiziari, con gli organi e gli uffici della pubblica amministrazione, ivi compresi quelli dell'amministrazione scolastica, e di altri enti pubblici situati nei comuni di cui al precedente articolo 3 o aventi competenza regionale, nonchè con gli esercenti pubbliche funzioni o servizi negli stessi comuni.

I titolari degli uffici ed i privati, di cui al primo comma, usano negli atti, nella corrispondenza e nei rapporti orali la lingua del richiedente.

Il diritto di usare la lingua slovena secondo le norme di cui ai commi precedenti, spetta anche a tutti gli enti che riguardano la minoranza slovena o che da essa sono espressi.

Nei rapporti fra gli uffici pubblici e fra questi e gli esercenti pubbliche funzioni e servizi può essere usata anche la lingua slovena.

Art. 6.

In ogni atto relativo all'esercizio delle loro funzioni, i componenti delle assemblee elettive e delle commissioni da esse istituite dalla regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia, delle province di Trieste, Gorizia ed Udine e dei comuni singoli o associati, di cui all'articolo 3 della presente legge, nonchè di tutti gli organismi rappresentativi di base elettivi e non, compresi gli organi collegiali della scuola, previsti dal decreto del Presidente della Repubblica 31 maggio 1974, n. 416, hanno diritto di usare la lingua slovena e di ricevere risposta oralmente e per iscritto in sloveno.

Art. 7.

Gli organi e gli uffici di cui agli articoli 5 e 6 della presente legge sono tenuti a dotarsi di opportuni mezzi tecnici e di per-

sonale idoneo per garantire l'attuazione delle norme previste negli articoli stessi.

Art. 8.

Per le zone e gli uffici in cui, in base alla presente legge, è prescritto anche l'uso della lingua slovena, nei concorsi pubblici per l'assunzione del personale civile delle amministrazioni statali, regionali e degli enti locali, nonchè della magistratura ordinaria e amministrativa, deve essere riservata una aliquota di posti, adeguata alle esigenze, da assegnare a candidati di lingua slovena.

E comunque richiesta la conoscenza della lingua slovena da parte dei segretari comunali e del personale normalmente a contatto con il pubblico nei comuni singoli od associati di cui all'articolo 3 della presente legge.

Ai cittadini italiani di lingua slovena che prestano servizio negli uffici di cui al primo comma è assicurata la stabilità di sede nella Regione.

Nei concorsi per le ammissioni ai posti riservati ai cittadini italiani di lingua slovena ed in quelli per l'ammissione all'albo dei giornalisti le prove scritte ed orali possono essere sostenute, a richiesta dei candidati, in lingua slovena. In ogni caso, però, è richiesta la conoscenza della lingua italiana.

Nelle commissioni esaminatrici dei concorsi sono chiamati a far parte uno o più rappresentanti designati dalla commissione di cui all'articolo 24 della presente legge.

Il Governo, sentita la Commissione di cui al successivo articolo 24, emana, entro un anno dall'entrata in vigore della presente legge, l'apposito regolamento di attuazione delle norme previste dai precedenti commi e le tabelle degli organici del personale per la parte di competenza dello Stato.

Il regolamento deve prevedere l'attuazione delle norme, di cui al precedente comma, entro tre anni dalla sua emanazione.

Art. 9.

Nelle province di Trieste, Gorizia e Udine la conoscenza della lingua slovena costituisce titolo valutabile in termini di punteggio nei concorsi e nelle graduatorie per i posti di pubblico impiego.

La conoscenza e l'uso della lingua slovena nei pubblici uffici della regione autonoma Friuli-Venezia Giulia da parte dei dipendenti dello Stato dà diritto ad una speciale indennità.

TITOLO II

SCUOLA

Art. 10.

Per assicurare ai cittadini italiani di lingua slovena il diritto di frequentare nelle province di Trieste, Gorizia ed Udine le scuole slovene di ogni ordine e grado, nelle quali l'insegnamento sia impartito in lingua slovena da docenti per i quali lo sloveno sia lingua materna, il Governo è delegato ad emanare, entro un anno dal provvedimento di determinazione dell'elenco dei comuni di cui all'articolo 3, sentito il parere del Consiglio regionale della scuola slovena, di cui all'articolo 12 della presente legge, e della Commissione parlamentare per le questioni regionali uno o più decreti aventi valore di legge ordinaria per riordinare ed estendere a tutti i comuni, di cui all'articolo 3, l'ordinamento delle scuole in lingua slovena, anche adeguando le norme contenute nelle leggi 19 luglio 1961, n. 1012, e 22 dicembre 1973, n. 932.

Nell'emanazione dei decreti delegati il Governo deve attenersi ai criteri e principi direttivi espressi dalla presente legge e in particolare provvedere a:

1) completare nei Comuni di cui all'articolo 3 della presente legge la rete delle scuole per l'infanzia di competenza statale, elementari e secondarie;

2) completare l'inquadramento giuridico delle scuole slovene esistenti, compresa la scuola per l'infanzia di competenza statale, ed il riconoscimento dei diritti del corpo insegnante e direttivo; estendere a tutto il corpo insegnante e direttivo il trattamento giuridico ed economico previsto dalla legislazione italiana e procedere alla ricostruzione delle carriere per i periodi anteriori al 1° novembre 1954, anche per quegli insegnanti che, per motivi politici, sono stati esclusi dal servizio durante l'Amministrazione del Governo militare alleato, e per coloro che a causa delle persecuzioni fasciste hanno perso il posto, o, in seguito ad espatrio forzato, la cittadinanza italiana;

3) stabilire, tenendo conto delle esigenze della minoranza, il numero minimo di allievi per la formazione delle classi e la istituzione di scuole;

4) adeguare i programmi scolastici e le norme per l'adozione dei libri di testo per le scuole slovene, oltre a quanto stabilito dall'articolo 8 della legge n. 932 del 22 dicembre 1973, in modo che corrispondano alle particolarità storiche, culturali e linguistiche della minoranza slovena ed alle sue specifiche esigenze;

5) assicurare alla minoranza slovena una adeguata partecipazione agli organi di Governo delle Università della Regione e nell'ambito delle stesse creare opportuni dipartimenti per lo studio della lingua, della storia, della cultura e delle tradizioni dei popoli slavi ed in particolare di quello sloveno, nonché corsi integrativi nelle varie facoltà per la piena conoscenza della terminologia slovena delle varie discipline.

In ogni caso è prevista la partecipazione di un rappresentante, designato dal Consiglio regionale della scuola slovena, come membro di diritto nel Consiglio di amministrazione dell'Università di Trieste e rispettivamente dell'Università di Udine;

6) garantire con borse di studio ed altre forme di finanziamento per gli appartenenti alla minoranza slovena la possibilità di effettuare esperienze di studio, di frequentare corsi e di conseguire diplomi presso le scuole di ogni ordine e grado, comprese quelle professionali e le università della Jugoslavia;

7) riconoscere la piena validità dei titoli conseguiti per effetto degli studi di cui al precedente paragrafo 6), fissandone le rispettive equivalenze ed estendere tale validità ai titoli conseguiti prima dell'entrata in vigore della presente legge;

8) agevolare, allo scopo di promuovere lo sviluppo ed il progresso culturale della minoranza slovena, ogni forma di scambi culturali con la Repubblica socialista di Slovenia, anche attraverso l'organizzazione di conferenze, seminari, gite scolastiche e visite ed incontri di docenti e studenti;

9) promuovere la conoscenza della lingua slovena tra la popolazione italiana che vive nella Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia.

La frequenza alla scuola di lingua slovena è aperta a tutti, compresi i cittadini stranieri e gli apolidi residenti nel Friuli-Venezia Giulia.

Art. 11.

Per sovrintendere alle scuole con lingua di insegnamento slovena di cui al punto 1) del primo comma dell'articolo 9 della presente legge, il Ministero della pubblica istruzione nomina un Intendente per le scuole slovene nella Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia in base ad una terna proposta dal Consiglio regionale della scuola slovena.

L'Intendente per le scuole slovene dipende direttamente dal Ministero della pubblica istruzione ed ha le seguenti funzioni:

a) adempie ai compiti di provveditore per le questioni specifiche ed interne delle scuole con lingua di insegnamento slovena;

b) provvede al raccordo tra i Provveditori ed il Sovrintendente scolastico da una parte e le scuole slovene dall'altra, per i problemi che sono comuni per tutte le scuole indipendentemente dalla lingua di insegnamento;

c) amministra il fondo annuale stabilito dalla legge n. 932 del 22 dicembre 1973.

L'ufficio dell'Intendente per le scuole slovene è articolato in 3 sezioni provinciali, che hanno sede presso i provveditori di Trieste, Gorizia ed Udine;

d) nomina la Commissione che approva i testi stampati in base all'articolo 8 della legge n. 932 del 22 dicembre 1973.

Le sezioni, previste dal comma precedente, sono dirette da un direttore o professore di ruolo delle scuole slovene con funzioni di viceprovveditore, nominato dal Ministero della pubblica istruzione in base alla proposta del Consiglio regionale della scuola slovena, stabilito dall'articolo 12 della presente legge.

A tali sezioni verrà assegnato personale di lingua slovena anche con la assegnazione o il trasferimento degli insegnanti di lingua slovena, cui verrà riconosciuto, in tale caso, il servizio svolto presso l'ufficio dell'Intendente a tutti gli effetti giuridici ed economici.

Entro il termine di diciotto mesi dall'entrata in vigore della presente legge e sentito il Consiglio regionale della scuola slovena, di cui all'articolo 12 della presente legge, il Ministro della pubblica istruzione stabilisce l'organico dell'ufficio dell'Intendente per le scuole slovene ed emana il bando di concorsi in conformità all'articolo 8 della presente legge.

Art. 12.

Per garantire l'autonomia e lo sviluppo della scuola slovena è istituito nella Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia il Consiglio regionale della scuola slovena.

Il Consiglio regionale della scuola slovena esprime pareri vincolanti per le materie demandate alla competenza dell'amministrazione scolastica regionale:

a) su tutti i problemi riguardanti le scuole slovene di ogni ordine e grado sui vari aspetti dell'istruzione e dell'ordinamento scolastico con lingua di insegnamento slovena;

b) sui problemi riguardanti il personale insegnante e direttivo ed il personale amministrativo addetto alle scuole slovene;

c) sulla nomina delle commissioni per gli esami di Stato per le scuole slovene;

d) sulla nomina delle Commissioni per l'approvazione dei libri di testo, stampati con il fondo annuo previsto dall'articolo 8 della legge n. 932 del 22 dicembre 1973.

Il Consiglio regionale della scuola slovena assomma relativamente per le scuole slovene tutte le funzioni previste per il distretto scolastico dall'articolo 12 del decreto del Presidente della Repubblica n. 416 del 31 maggio 1974 e da ogni altra legge statale.

Il Consiglio, di cui ai precedenti commi, sostituisce la partecipazione nella Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia delle componenti della scuola slovena nei distretti scolastici, di cui all'articolo 34 del decreto del Presidente della Repubblica n. 416 del 31 maggio 1974.

Il Consiglio regionale della scuola slovena designa dal suo seno un rappresentante nel Consiglio di amministrazione dell'Università di Trieste ed un rappresentante del Consiglio di amministrazione dell'Università di Udine.

Art. 13.

La composizione del Consiglio regionale della scuola slovena è fissata secondo le modalità previste per l'organo di governo dei distretti scolastici, il cui territorio interessa più provincie e più comuni, di cui all'articolo 11 del decreto del Presidente della Repubblica n. 416 del 31 maggio 1974.

Tutti i membri del Consiglio regionale della scuola slovena sono scelti fra i cittadini italiani di lingua slovena.

Il rappresentante del personale insegnante della scuola con lingua di insegnamento slovena nel Consiglio nazionale della pubblica istruzione di cui al Capo IV, articolo 16 del decreto del Presidente della Repubblica n. 416 del 31 maggio 1974, è membro di diritto del Consiglio regionale della scuola slovena.

Del Consiglio regionale della scuola slovena fanno parte i rappresentanti dei Comuni di cui all'articolo 3 della presente legge.

I rappresentanti di cui al punto g) dell'articolo 11 del decreto del Presidente della Repubblica n. 416 del 31 maggio 1974, passano da 1 a 3 e da 2 a 5.

Le rispettive designazioni vengono effettuate dal Consiglio regionale del Friuli-Venezia Giulia, con voto limitato.

Alle elezioni del Consiglio regionale della scuola slovena, che avvengono sulla base di liste regionali, partecipano con le modalità previste dall'articolo 20 del decreto del Presidente della Repubblica n. 416 del 31 maggio 1974 tutte le componenti delle scuole slovene di ogni ordine e grado della Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia.

Art. 14.

Il Consiglio regionale della scuola slovena si rinnova e svolge le sue funzioni secondo le norme previste dal decreto del Presidente della Repubblica n. 416 del 31 maggio 1974 e quelle previste dalla presente legge, in quanto applicabili.

Il Presidente del Consiglio regionale della scuola slovena partecipa alle riunioni dei presidenti dei Consigli scolastici distrettuali del Friuli-Venezia Giulia previsti dall'articolo 11 del decreto del Presidente della Repubblica n. 416 del 31 maggio 1974, per esaminare e far esaminare problemi di comune interesse.

Per il coordinamento dei servizi degli enti locali relativi congiuntamente a scuole italiane e slovene, il Consiglio regionale della scuola slovena provvede a nominare sue delegazioni che partecipano, quando si presentano problemi di comune interesse, alle riunioni dei Consigli distrettuali competenti per territorio.

In tale caso le decisioni dei Consigli distrettuali, integrati con la delegazione del Consiglio regionale della scuola slovena, sono valide se nella maggioranza dei voti è compresa anche la maggioranza dei voti dei rappresentanti sloveni.

Art. 15.

Nei Consigli scolastici provinciali delle provincie di Trieste e Gorizia le rappresentanze dei genitori degli alunni e degli alunni stessi delle scuole statali con lingua di insegnamento sloveno, previste dai commi primo e secondo dell'articolo 34 del decreto del Presidente della Repubblica n. 416 del 31 maggio 1974, sono elevati ad un quarto.

Ferme restando le norme previste dal terzo comma dell'articolo 34 del decreto del Presidente della Repubblica n. 416 del 31 maggio 1974 e successive modificazioni, tutte le decisioni di competenza diretta dei Consigli provinciali e che riguardano direttamente la minoranza slovena sono valide, se nella maggioranza dei voti è compresa anche la maggioranza dei voti dei rappresentanti sloveni.

Con decreto del Presidente del Consiglio dei ministri, su proposta del Ministro della pubblica istruzione, sentito il parere del Consiglio regionale della scuola slovena, entro sessanta giorni dalla istituzione di scuole slovene nella provincia di Udine, la composizione del Consiglio provinciale scolastico della provincia di Udine e le norme che ne regolano il funzionamento saranno adeguati alla normativa prevista dal presente articolo.

Art. 16.

È istituito con sede a Trieste l'Istituto regionale di ricerca, sperimentazione e aggiornamento educativi della scuola con lingua di insegnamento slovena.

L'Istituto, di cui al precedente comma, ha personalità giuridica di diritto pubblico e autonomia amministrativa.

L'Istituto ha i compiti e l'articolazione interna, previsti dagli articoli 9 e 10, titolo III del decreto del Presidente della Repubblica n. 419, del 31 maggio 1974.

La composizione degli organi dell'Istituto regionale della scuola slovena, il loro funzionamento ed i problemi relativi al personale sono stabiliti con decreto del Presidente

della Repubblica su proposta del Consiglio dei ministri e sentito il parere del Consiglio regionale della scuola slovena entro sessanta giorni dall'entrata in vigore della presente legge.

Il Presidente dell'Istituto regionale di ricerca, sperimentazione ed aggiornamento educativi ed un rappresentante eletto dal proprio seno dal Consiglio direttivo dello stesso Istituto, partecipano alle conferenze dei presidenti degli Istituti regionali, del Centro europeo dell'educazione e della biblioteca di documentazione pedagogica, di cui all'articolo 15 del decreto del Presidente della Repubblica n. 419 del 31 maggio 1974.

TITOLO III

ISTITUZIONI - ASSOCIAZIONI - INFORMAZIONE - BENI E STRUMENTI CULTURALI

Art. 17.

Lo Stato assegna contributi annuali alla Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia, che vengono iscritti in apposito capitolo di bilancio per sostenere l'attività delle principali istituzioni culturali della minoranza slovena, garantendo la loro piena autonomia.

Per l'anno 1979 il contributo, di cui al precedente comma, è fissato in lire 3.500.000.000.

L'elenco delle istituzioni ammesse al contributo è stabilito dalla Commissione, di cui all'articolo 24 della presente legge, che riconosce la primaria importanza delle stesse e fissa anche l'entità del contributo annuo.

L'erogazione del contributo avviene mediante decreto del Presidente della Giunta regionale della Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia.

Lo Stato concede in uso alle istituzioni di cui al primo comma della presente legge edifici pubblici adeguati allo svolgimento delle loro attività.

Art. 18.

Lo Stato contribuisce anche alla integrazione delle spese delle associazioni slovene, comprese quelle giovanili, che promuovono lo sviluppo delle attività della minoranza slovena in campo sociale, culturale, economico, scientifico, artistico, sportivo e ricreativo.

A questo scopo è destinato un quarto dei contributi previsti dall'articolo 17 della presente legge.

L'erogazione dei contributi avviene secondo le norme previste dal comma terzo del precedente articolo 17.

L'elenco delle associazioni ammesse al contributo e l'entità del contributo annuo per ciascuna è determinato dalla Commissione, di cui all'articolo 24 della presente legge.

Art. 19.

La RAI-TV favorisce anche attraverso la creazione di appositi centri di produzione lo sviluppo delle trasmissioni radiofoniche e televisive in lingua slovena.

Nel Friuli-Venezia Giulia la RAI-TV predispone i propri organici e le proprie strutture in modo da garantire l'autonomia funzionale e culturale sia dei programmi che dei servizi giornalistici in lingua slovena.

Art. 20.

Lo Stato concede, in aggiunta a quelli previsti nella legge sull'editoria, particolari contributi per sostenere gli organi di stampa e le attività editoriali in lingua slovena in Italia.

Nel Friuli-Venezia Giulia è fatto obbligo alle aziende di Stato, a quelle a partecipazione statale ed a tutti gli enti pubblici, che concedono pubblicità agli organi di stampa in lingua italiana di assegnare anche, con la stessa evidenza, pubblicità ad analoghi organi in lingua slovena.

Art. 21.

Allo scopo di sviluppare i rapporti tra le popolazioni di confine e tra la minoranza slovena e la nazione d'origine lo Stato favorisce gli scambi culturali tra il Friuli-Venezia Giulia e la Jugoslavia anche con particolari semplificazioni delle procedure amministrative e con esenzioni doganali per la temporanea o la definitiva importazione ed esportazione di beni culturali e strumenti artistici.

Entro sei mesi dall'entrata in vigore della presente legge il Ministero competente su parere della Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia e sentita la Commissione, di cui all'articolo 24 della presente legge, emana un regolamento di attuazione delle norme contenute nel precedente comma.

TITOLO IV
SVILUPPO SOCIO-ECONOMICO
E DELEGHE ALLA REGIONE

Art. 22.

Sono delegate alla Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia le funzioni necessarie per rendere possibile l'esercizio organico da parte della Regione stessa delle funzioni proprie e già delegate al fine di tutelare le caratteristiche etniche della minoranza slovena e per favorirne lo sviluppo sociale, economico e culturale.

Sono altresì delegate le funzioni amministrative in ordine alla tutela ed alla valorizzazione del patrimonio storico, artistico, archeologico e monumentale.

Lo Stato assegna nell'ambito degli stanziamenti previsti dall'articolo 50 della legge costituzionale n. 1 del 31 gennaio 1963 - Statuto speciale della Regione Friuli-Venezia Giulia, contributi finanziari straordinari annui destinati ai Comuni di cui al precedente articolo 3 sulla base di piani pluriennali regionali d'intervento che costituiscono parte integrante del piano regionale di sviluppo.

La Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia deve attuare la delega di cui al presente articolo entro il termine di un anno dalla entrata in vigore della presente legge.

Art. 23.

I piani pluriennali regionali di intervento, di cui al precedente articolo, sono redatti dalla Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia d'intesa con le Comunità montane interessate e con i Comuni di cui all'articolo 3 della presente legge che non ne fanno parte, e debbono definire gli obiettivi di sviluppo economico delle aree mistilingui e fissare:

a) le agevolazioni creditizie, i contributi, gli incentivi per i vari settori economici ed i criteri di erogazione dei fondi;

b) le misure stabilite per favorire le attività economiche a carattere cooperativo e/o associativo tra coltivatori diretti, allevatori, pescatori, artigiani, commercianti e piccoli imprenditori, nonché le iniziative di turismo agricolo;

c) gli interventi per sostenere le attività tradizionali che si svolgono nei Comuni di cui all'articolo 3 della presente legge, con particolare riguardo all'agricoltura, alla zootecnia ed all'agro-turismo;

d) gli interventi per la qualificazione e per l'incremento dei posti di lavoro nelle aree mistilingui;

e) gli interventi per la difesa dell'ambiente, per la valorizzazione del patrimonio storico-culturale della comunità slovena, e per la estensione e qualificazione dei servizi pubblici;

f) le misure di salvaguardia per l'uso del territorio e per la conservazione ed il restauro dei centri storici, dei monumenti e di edifici di particolare valore storico-architettonico;

g) speciali norme per limitare l'uso dei suoli nel caso di attività extra agricole e per definire le forme di partecipazione a tali attività da parte dei proprietari dei suoli, o le permuta e/o gli indennizzi in caso eccezionale di esproprio o di occupazione temporanea o permanente dei suoli stessi;

h) le misure, nel caso di utilizzazione di aree provenienti dagli usi civici, per l'impiego da parte dei Comuni interessati dei fondi destinati al risarcimento del bene alienato e per la gestione delle iniziative che ne derivano da parte della comunità che lo aveva in godimento.

Il piano regionale d'intervento per lo sviluppo socio-economico della minoranza slovena s'inquadra nella più generale programmazione nazionale e regionale e gli interventi da esso previsti debbono essere riferiti al Piano urbanistico regionale, che li assume per la parte di competenza con apposite varianti.

Il piano è sottoposto al voto del Consiglio regionale della Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia previo parere della Commissione di cui all'articolo successivo.

La Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia provvede a distribuire ai Comuni interessati gli stanziamenti previsti dal piano d'intervento.

L'erogazione dei contributi a terzi o di ogni altra forma di agevolazione o di incentivo viene effettuata dai comuni interessati su parere della Commissione di cui all'articolo 24 della presente legge.

Art. 24.

Al fine di garantire la diretta partecipazione della minoranza slovena alla formulazione ed alla attuazione dei piani d'intervento, di cui al precedente articolo, ed a tutte

le altre scelte riguardanti la minoranza stessa e le materie oggetto di delega dello Stato alla Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia per effetto della presente legge, è costituita presso la Regione una Commissione consultiva, espressione della minoranza slovena.

La Commissione è composta esclusivamente da cittadini italiani di lingua slovena ed è nominata dal Consiglio regionale della Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia entro trenta giorni dall'inizio di ogni legislatura su designazioni effettuate dai Comuni in tutto o in parte inseriti nell'elenco di cui all'articolo 3 e dalle principali organizzazioni socio-economiche e culturali, in cui si esprime la minoranza slovena.

Il Consiglio regionale della Regione autonoma del Friuli-Venezia Giulia sulla base delle norme del precedente comma, stabilisce il numero dei membri della Commissione, le modalità per effettuare le designazioni e ne regola il funzionamento.

TITOLO V

NORME TRANSITORIE E FINALI

Art. 25.

I cittadini, i cui cognomi o nomi siano stati comunque modificati o determinati da imposizioni nel periodo fascista o, per altre ragioni, anche precedentemente o successivamente, ed i loro discendenti, hanno il diritto di ottenere il ripristino degli stessi nella forma originaria su semplice richiesta indirizzata alla Corte d'appello competente per il territorio del Comune di residenza.

In tale caso si applicano le procedure di cui nel regio decreto n. 1238 del 2 luglio 1939; titolo VIII, Capo II; articolo 158 e seguenti.

Il ripristino è esente da spese e deve essere esperito nel termine di novanta giorni dalla richiesta.

Gli uffici di stato civile provvedono alle necessarie annotazioni.

Le richieste possono essere avanzate anche in forma collettiva sulla base di elenchi sottoscritti con firma autenticata dagli interessati riportanti i nomi ed i cognomi da modificare e la relativa forma originaria ed i dati anagrafici necessari alla identificazione dei proponenti.

Art. 26.

Entro un anno dall'entrata in vigore della presente legge lo Stato provvederà alla restituzione, alla reintegrazione, al ripristino o comunque al risarcimento di valore analogo alla comunità slovena di tutti i beni immobili a destinazione culturale e sociale, già appartenenti alle organizzazioni slovene ed espropriati, distolti o comunque sottratti alle stesse durante il regime fascista.

Tali beni restituiti, reintegrati, risarciti o ripristinati in valore analogo passano in proprietà ai Comuni in cui sorgono o sorgevano e sono dati dagli stessi in godimento alle associazioni ed istituzioni della minoranza slovena con apposito regolamento.

Il provvedimento di cui al precedente comma non comporterà gravami finanziari o fiscali a carico del destinatario.

L'elenco dei beni è proposto dalla Commissione di cui all'articolo 24 della presente legge, mentre all'attuazione delle presenti norme provvederà la Regione sulla base delle verifiche effettuate dagli uffici territoriali competenti dell'Intendenza di finanza e con i finanziamenti di cui all'articolo 33 della presente legge.

I Comuni provvedono alla manutenzione degli stabili ad essi trasferiti per effetto della presente legge.

Art. 27.

Gli apolidi di lingua slovena, residenti e dimoranti stabilmente da almeno cinque anni nel territorio della Repubblica, che ne facciano richiesta, hanno diritto ad ottenere con le modalità previste dagli articoli 4 e 9 della legge n. 555, del 13 giugno 1912, la cittadinanza italiana entro un anno dalla presentazione della domanda.

Art. 28.

I cittadini che prestarono servizio nei cosiddetti « Battaglioni speciali » dell'Esercito Italiano ed i civili che furono internati nei campi di concentramento o inquadri nei « reparti di lavoro » a seguito, in tale caso, di dimostrate discriminazioni politiche ed etniche — per i periodi in cui ne fecero parte o in cui in altri reparti subirono lo stesso trattamento — sono equiparati ai perseguitati politici.

Art. 29.

Qualsiasi atto tendente ad impedire o limitare alla minoranza slovena l'espletamento delle sue specifiche attività ed agli appartenenti alla stessa l'uso della lingua materna, è punito con le pene previste dall'articolo 291 del Codice penale.

Art. 30.

Tutte le pendenze a carico di cittadini italiani di nazionalità slovena, indiziati a causa dell'uso della lingua slovena in atti pubblici e nell'esercizio dei doveri dei cittadini verso la pubblica amministrazione, decadono con la presente legge.

Sono altresì depennate tutte le condanne già inflitte per i motivi di cui al precedente comma, prima dell'entrata in vigore della presente legge.

Art. 31.

L'uso del bilinguismo non comporta oneri fiscali aggiuntivi.

Art. 32.

Tutte le disposizioni in contrasto con la presente legge sono abrogate.

Art. 33.

All'onere derivante dall'applicazione della presente legge si farà fronte con i fondi stanziati sul capitolo n. 6856 dello stato di previsione della spesa del Ministero del tesoro per l'anno 1979.

Il Ministro del tesoro è autorizzato ad apportare, con propri decreti, le occorrenti variazioni di bilancio.

6. 6. 1978 predložili senatorji Jelka Gerbec, Bacicchi, Arrigo Boldrini, Modica, Anna Maria Conterno degli Abbati, Cossutta, De Sabbata, Mascagni, Perna, Ada Valeria Ruhl Bonazzola, Scutari, Urbani in Villi
Italijanski tekst objavljen v Atti Parlamentari, Senato della Repubblica, Legislatura VII, Disegni di legge e relazioni — Documenti, 1244, str. 1—30.

SPOMENICA PREDSTAVNIKOV SLOVENSKE NARODNE SKUPNOSTI V ITALIJI PREDSEDNIKU REPUBLIKE SANDRU PERTINIJU

Spoštovani gospod predsednik, obračamo se na Vas, ki ste kot predsednik republike najvišji varuh ustavne listine, da Vas seznanimo z nekaterimi okoliščinami, zaradi katerih po tridesetih letih, odkar veljajo, niso bile uveljavljene tiste ustavne norme, ki jamčijo enakopravnost državljanov in posebno zaščito jezikovnih manjšin. To še posebej zadeva slovensko manjšino v Furlaniji-Juljski krajini.

Novembra 1975 sta Italija in Jugoslavija rešili vprašanje meje in sta z vzporednimi sporazumi odprla pota novega prijateljskega sodelovanja na gospodarskem, družbenem, kulturnem in političnem področju. Obenem sta obe podpisnici sprejeli obvezo, da po duhu in črki lastnega notranjega prava, kakor tudi raznih mednarodnih aktov, rešita tudi vprašanje obeh narodnih manjšin.

Slovenska narodna skupnost v Furlaniji-Juljski krajini je z zadovoljstvom pozdravila osimske sporazume, ker odpirajo ugodne perspektive prebivalstva obeh držav, ki sta v preambuli in v osmem členu sporazuma navedli proceduro ter način zaščite pravic zainteresiranih narodnih manjšin.

V tem duhu je delegacija predstavnikov strank, v katerih delujejo Slovenci, in slovenskih organizacij Furlanije-Juljske krajine zaprosila in dosegla razgovor s predsednikom ministrskega sveta Andreottijem dne 9. 8. 1977, ko je predsedniku vlade orisala zahteve slovenske narodne skupnosti, ki živi v Italiji. Kar zadeva omenjene zahteve je delegacija predložila sledeče točke: zaščito slovenske manjšine na celotnem ozemlju, kjer živi in na katerem zgodovinsko prihaja do izraza se pravi v tržaški, goriški in videmski pokrajini; polnopravno priznanje uporabe slovenskega jezika v treh pokrajinah; zaščito zgodovin-

skega in umetniškega bogastva, ljudskih izročil in razvoj kulturnih izmenjav; odpravo fašističnih zakonov, ki so uperjene proti etnični istovetnosti narodne manjšine; popolno rešitev raznolikih perečih vprašanj slovenske šole; njeno avtonomijo in nujnost, da bi Slovenci razpolagali s šolami vseh vrst in stopenj, še posebej z ustanovitvijo slovenskih šol v videmski pokrajini; rešitev problemov kulturnih, rekreativnih, gospodarskih, družbenih, športnih in drugih ustanov in organizacij, kakor tudi njihovo zaščito in potrebna jamstva za njihovo dejavnost; potrebo po prisotnosti pravičnega zastopstva slovenskega osebja v javnih uradih, da se tudi konkretno uresniči pravica do uporabe slovenskega jezika v javni upravi; zaščito nacionalnih interesov slovenske manjšine v okviru družbeno-gospodarskega in urbanističnega načrtovanja ter ovrednotenje družbeno-gospodarskih pobud same manjšine; razpolaganje vodstvene ter upravne avtonomije javnih občil v slovenskem jeziku.

Delegacija je predsednika vlade opozorila tudi na dejstvo, da so tri politične stranke (KPI, PSI in Slovenska skupnost) predložile parlamentu zakonske osnutke za globalno zaščito slovenske manjšine in da je nestrankarska organizacija (Slovenska kulturno-gospodarska zveza) prav tako izdelala političen predlog reševanja perečih vprašanj.

Predsednik ministrskega sveta je sprejel zahtevo delegacije, naj imenuje posebno komisijo za proučevanje tega problema (komisija je bila dejansko imenovana 24. decembra 1977, vendar je v njej samo 5 Slovencev od skupnih 21 članov) in je poudaril, da rešitev omenjenega vprašanja ni težka, tudi če bi mu določili rok 3. oktobra 1978, se pravi 18 mesecev po ratifikaciji osimskega sporazuma.

Pozneje, dne 15. julija 1978, je predsedstvo ministrskega sveta pripravilo shemo odloka za uresničevanje osmega člena osimskega sporazuma, ki je vzela v poštev samo tržaške Slovence in sploh ni zajela vseh aspektov problema. Nasprotno, pomenila je celc korak nazaj v primerjavi z že pridobljenimi pravicami. Zato so ga soglasno zavrnilo slovenska skupnost in demokratične sile Furlanije-Juljske krajine.

Negativno mnenje o shemi odloka je izrazila tudi posebna komisija deželnega sveta Furlanije-Juljske krajine za izvajanje osimskega sporazuma in po razvejanem posvetovanju v naših krajih tudi parlamentarna komisija za izvajanje osimskega sporazuma, ki jo predvideva 3. člen ratifikacijskega zakona. Zaradi takega nasprotovanja je vlada odlok umaknila.

Tri leta po podpisu osimskih sporazumov moramo ugotoviti, da kar zadeva pravice Slovencev, niso bili storjeni pomembni koraki. Posebna komisija, ki je zadolžena za proučevanje slovenskih vprašanj in jo je imenovalo predsedstvo ministrskega sveta, ni dosegla v desetih mesecih od ustoličenja kakršnegakoli rezultata in se še ni poglobila v bistvo problema. Zato smo se odločili, da se ponovno obrnemo na predsednika vlade, da bi sprejel našo delegacijo in prisluhnil naši zahtevi, naj komisija čimprej zaključi svoje delo in naj se v obeh vejah parlamenta prične razpravo o zakonskih osnutkih, ki so bili že predloženi in o morebitnem vladnem zakonskem predlogu, če bo to zaključek dela komisije.

Tako smo se tudi odločili, da se obrnemo na Vas, gospod predsednik, da z Vašim ugledom posežete, kot najvišji varuh ustave pri vseh pristojnih organih, da bi naša manjšina čimprej dosegla rešitev svojih problemov na osnovi ustavnih norm, ki bi morale in morajo veljati tudi za slovensko skupnost.

Prepričani smo, da boste uslišali naše zahteve in opravili svojo vlogo, saj vemo, da ste v dejanjih dokazali privrženost boju za osnovne pravice človeka, za demokracijo in proti vsaki krivici.

V tem okviru Vas želimo seznaniti z zaskrbljujočim in resnim položajem Slovencev v videmski pokrajini, ki že več kot stoletje pripadajo Italiji, ne da bi uživali niti najmanjše manjšinske pravice. Odrekaajo jim pripadnost širši slovenski skupnosti v Furlaniji-Juljski krajini, kateri pripadajo tudi tržaški in goriški Slovenci.

Gospod predsednik, prepričani smo, da razumete naše želje in pričakovanja. Še posebej želimo poudariti našo osnovno zahtevo, se pravi po celoviti globalni zaščiti naših pravic, ki naj v okviru pozitivnih pravnih norm, po črki in vsebini, določi politične, družbene, gospodarske, kulturne, šolske in verske pravice naše skupnosti na osnovi ustavnih norm in vsebine podobnih ukrepov, ki so bili sprejeti za druge jezikovne manjšine v Italiji.

Brez celovite in globalne normative, brez posebne ureditve na osnovi organskega zakona, ki naj obravnava vse aspekte življenja in razvoja naše skupnosti, brez ozemeljskih ali vsebinskih razlik, ne moremo trditi, da je bila republiška ustava uresničena tudi za nas. Drugačno obravnavanje naše problematike bi neizbežno odložilo v nedogled reševanje naših perečih vprašanj in bi vsekakor ne zaustavil asimilacijskega procesa (ki ga je vedno čutili in se mu je mogoče zoperstaviti z ustreznimi pravnimi in parlamentarnimi instrumenti). Skratka, ponovno bi škodoval naši manjšini in ogrožal celo njen obstoj, kot skupnosti in individualno, kar bi ne bilo v skladu z razvojem demokratične družbe, ki si ga vsi želimo.

V tem duhu smo se obrnili k Vam, gospod predsednik, v prepričanju, da bomo našli pozornega in natančnega sogovornika, ki bo storil vse, kar zmore, za rešitev naših po 30 letih še nerešenih vprašanj in bo nanje opozoril druge državne organe, ki so poklicani, da izvajajo ustavne norme.

Sprejmite, gospod predsednik, izraze naše hvaležnosti, našega globokega spoštovanja in vsega našega zaupanja.

Z najboljšimi pozdravi,

22. 11. 1978

Sen. Jelka Gerbec za Komunistično partijo Italije
 Andrej Bratuž za Slovensko skupnost
 Branko Pahor za Socialistično stranko Italije
 Boris Race za Slovensko kulturno gospodarsko zvezo
 Damjan Paulin za Svet slovenskih organizacij
 Viljem Černo, Paolo Petricig in Marino Qualizza za kulturna društva Slovencev videmske pokrajine

DOKUMENT O PRAVICAH SLOVENSKE NARODNOSTNE SKUPNOSTI V ITALIJI

Italijanska država še ni izpolnila ustavne obveze o zaščiti slovenske narodnostne skupnosti. Po podpisu, odobritvi in ratifikaciji osimskih sporazumov, je dozorel čas za sprejetje zakonskih določb, ki naj celovito, ozemeljsko in področno, brez razlike in diskriminacij, opredelijo v najširšem demokratičnem duhu skupinske in posameznikove narodnostne pravice, da bi se začela graditi vsebinska in formalna enakopravnost kot podlaga za nemoten razvoj, s čimer bi se odpravile diskriminacije in pritiski, ki so vzroki asimilacije.

Slovenska kulturno-gospodarska zveza kot neposredna nadaljevalka antifašističnega osvobodilnega boja slovenskega naroda že od svojega nastanka odločno zahteva od italijanske države, naj izpolni svojo demokratično dolžnost, sprejeto v ustavi ter nekaterih mednarodnih dokumentih in obveznostih. Slovenska kulturno-gospodarska zveza je v neshetih dokumentih pred ustanovitvijo dežele Furlanije-Juljske krajine zahtevala, da se za Slovence goriške in videmske pokrajine spoštujejo ustavne določbe o zaščiti jezikovnih manjšin, za tržaške Slovence pa posebni statut Londonskega sporazuma. Ob ustanovitvi avtonomne dežele Furlanije-Juljske krajine je zahtevala, naj deželni posebni statut vsebuje konkretne in natančne določbe o zaščiti slovenske narodnostne skupnosti, kar pa takrat ni bilo sprejeto zaradi še vedno prevladujočega negativnega odnosa nekaterih strank do pravic slovenske narodnostne skupnosti.

Pravilnost stališča SKGZ, da je treba veliko večino pravic slovenske narodnostne skupnosti v Italiji zapisati v posebni statut avtonomne dežele Furlanije-Juljske krajine, je bila potrjena najprej z dejstvom, da je takšna pot ubrala italijanska država v primeru francoske, nemške in ladinske skupnosti, nato pa še z izglasovanjem podrobnejšega posebnega statuta za Južno Tirolsko in Tridentinsko. Zato je Slovenska kulturno-gospodarska zveza v duhu enakega ravnanja 15. septembra 1971 izdelala predlog ustavnega zakona, ki naj bi služil kot podlaga za razpravo o ustavni ureditvi slovenskega vprašanja, čeprav se je zavedala, da obstajajo nekatere specifične značilnosti, ki jih ni mogoče enačiti z drugimi primeri.

Demokratične sile, ki so v povojnih letih podpirale slovensko narodnostno skupnost v njenih prizadevanjih za doseg ustavnih pravic, so prišle do zaključka, da bi bila v sedanjem času najpreprostejša pot za uresničenje ustavnih določb sprejetje rednega zakona o globalni zaščiti. Tudi druge demokratične sile so v težkem procesu širjenja demokratične podlage v Italiji stopile pozneje na to pot.

SKGZ je odobraval in s politično akcijo podpirala pobude demokratičnih strank ter se v vsakodnevni politiki vseskozi zavzemala za tako rešitev, še posebej z enotnimi nastopi s strankami in organizacijami, ki zastopajo slovensko narodnostno skupnost.

S takim stališčem se je dejansko pridružila mnenju strank, da je v današnjih političnih odnosih v italijanski družbi uresničljiv le redni zaščitni zakon. S tem pa se ne odpoveduje svojemu konceptu in sodi, da bo ustavni zakon moral biti uresničen v ugodnejših političnih razmerah, ko bo odločanje v vedno večji meri prehajalo iz centra na periferne organe.

Vendar se v tem trenutku vsiljuje potreba, da SKGZ sprejme danes tak dokument, ki bo uporaben v boju za redni zaščitni zakon.

SKGZ sodi, da ni več na mestu kakršnokoli omahovanje v zvezi z globalno zaščito slovenske narodnostne skupnosti, ker so demokratične sile v Italiji in Furlaniji-Juljski krajini dovolj močne, da z odobritvijo takega zakona odvzamejo še en vir, iz katerega se napajajo mračnjaški in nacionalistični ostanki, ki še vedno nasprotujejo vsebinski in formalni enakopravnosti Slovencev ter jih po zgledu tragičnih in hudih ekscesov preteklosti, predvsem fašizma, hočejo odpraviti kot narodnost, jih asimilirati in jim tako odvzeti identiteto, ki se je izoblikovala v teku stoletij.

Globalni zaščitni zakon za slovensko narodnostno skupnost mora vsebovati sledeče:

1. Opredelitev ozemlja, kjer veljajo določbe o globalni zaščiti

Narodno mešano ozemlje obsega 21 občin v videmski pokrajini (Tablja, Naborjet-Ovčja vas, Trbiž, Ravanca, Bardo, Tipana, Gorjani, Čenta, Neme, Ahten, Fojda, Tavorjana, Podbonesec, Sovodnje, Grmek, Dreka, Špeter Slovenov, Svet Lenart, Srednje, Praprotno, Čedad), 8 občin v goriški (Dolenje, Krmin, Števerjan, Gorica, Sovodnje, Doberdob, Ronke, Tržič) in vseh 6 občin v tržaški pokrajini (Devin-Nabrežina, Zgonik, Repentabor, Trst, Dolina, Milje). Predpise, ki se nanašajo na globalno zaščito Slovencev, je treba razumeti tako, da zadevajo poleg občin vse oblike medobčinskega združevanja ali sodelovanja, javne storitve, pokrajinske, deželne in državne periferne urade, ustanove, ki so ozemeljsko kompetentni na narodno mešanem ozemlju ali kakorkoli učinkujejo na njegovo prebivalstvo.

Zakonska določitev narodno mešanega ozemlja spada v pristojnost državne zakonodajne oblasti.

2. Slovenski jezik

Za uveljavitev enakopravnosti in za zadovoljitev vsakodnevnih potreb mora biti slovenski jezik povsem izenačen z uradnim italijanskim jezikom. Slovenski narodnostni skupnosti in njenim pripadnikom mora biti zagotovljena pravica do uporabe, javna uprava v vseh svojih različnih stopnjah in vrstah ima pa dolžnost zagotoviti uporabo slovenskega jezika v ustni in pisni obliki. Periferni državni, deželni, pokrajinski, medobčinski in občinski izvoljeni in imenovani organi ter uradi in ustanove morajo zagotoviti upravljanje v ustni in pisni obliki, kar naj omogoči slovenski narodnostni skupnosti in njenim pripadnikom neovirano uporabo materinega jezika. Poslovanje omenjenih organov, uradov in ustanov mora biti urejeno tako, da bodo imeli na razpolago zadostno število osebja, ki bo lahko dvojezično opravljalo svojo službo, sprejemalo ustne in pismene zahteve, urejevalo dvojezično javno in interno gradivo, uradne listine, znamenja, razglase in podobno.

Periferni, državni, deželni, pokrajinski, medobčinski, občinski organi in uradi na narodno mešanem ozemlju ali tisti organi, ki imajo sedež izven ozemlja in so pristojni za narodno mešano ozemlje, morajo poskrbeti za vidna znamenja dvojezičnega poslovanja z opremljanjem z javnimi napisi in dvojezično toponomastiko na vseh ravneh, vključno z obnovitvijo zemljepisnih imen izpred obdobja, ko so bila nasilno spremenjena.

Ista načela morajo veljati za podjetja in ustanove, ki delujejo na področju javnih storitev.

Na področju sodnega poslovanja — kazenskega, civilnega, upravnega in davčnega — morajo biti zagotovljene iste pravice.

Znanje slovenskega jezika predstavlja na tečajih dodatne točke.

Upoštevalo, da je obojestransko poznavanje jezika dveh skupaj živečih narodnosti neobhodno potrebno za medsebojno poznavanje, razumevanje in mirno sožitje, naj država, dežela in druge ustanove s posebnimi ukrepi stimulirajo državljane italijanske narodnosti k učenju slovenskega jezika. Posebno pomembno je učenje slovenskega jezika na italijanskih šolah.

3. Šola, vzgoja, izobraževanje, poklicno usmerjanje, univerza

Slovenski narodnostni skupnosti v deželi Furlaniji-Juljski krajini mora biti zagotovljena potrebna struktura šol vseh vrst in stopenj od otroških jasli in vrtec do višje srednje šole. V videmski pokrajini je treba ob obstoječih italijanskih šolah omogočiti odprtje tudi slovenskih šol.

Slovenski skupnosti je treba zagotoviti ustrezno strokovno šolstvo, ki bo omogočilo strokovno izobraževanje v slovensčini v vseh poklicih. Dežela Furlanija-Juljska krajina mora z ustreznimi sredstvi omogočiti in zagotoviti tudi ustrezne tečaje za poklicno usmerjanje, strokovno usposabljanje, specializacijo, preusmeritev in podobno.

Slovenska šola mora imeti svojo lastno ureditev, ki naj bo s posebnim slovenskim deželnim in pokrajinskimi organi neposredno povezana z ministrstvom za javno vzgojo. Državni periferni organi za slovensko šolo morajo imeti pristojnosti, ki jih imajo pokrajinska skrbništva in deželni skrbnik. Državni periferni organ za slovensko šolo je avtonomen pred ostalimi državnimi perifernimi organi za italijansko šolo in usklajuje z njimi morebitna skupna vprašanja.

Slovenska šola mora imeti avtonomne deželne in druge izvoljene organe namesto okrajev in pokrajinskih šolskih svetov za italijanske šole. Posvetovalni izvoljeni organi za slovensko šolo morajo združevati pristojnosti okrajnih in pokrajinskih šolskih svetov ter pristojnosti obstoječe deželne komisije pri deželnem skrbništvu. Omenjeni organi morajo biti voljeni na način, ki je predviden za italijanske šolske svete.

Za poklicno izobraževanje v deželni pristojnosti se ustanovi pri deželnem odborništvu za kulturo in poklicno usmerjanje poseben oddelek za slovensko izobraževanje, šolstvo in poklicno usmerjanje.

Država mora zagotoviti slovensko glasbeno šolo z ustreznim programom, avtonomnim vodstvom, posebnimi tečaji in podružnicami v deželnem merilu.

Na univerzah v Trstu in Vidmu morajo biti ustanovljeni oddelki, ki bodo v slovenščini pripravljali študente na humanističnem in družboslovnem področju. Poleg tega morajo biti v vseh študijskih smereh zagotovljeni posebni tečaji v slovenščini, da se bodo slovenski študentje usposobili v slovenskem izrazoslovju vsake študijske smeri posebej.

Slovenskim dijakom in visokošolcem iz Furlanije-Juljske krajine mora biti olajšan vpis na ustreznih srednjih in visokih šolah v SFR Jugoslaviji, s tem da po zaključnem študiju država prizna njihove diplome in veljavnost njihovih diplom na poklicnem področju. Država mora s posebnimi normami omogočiti in pospeševati stalno sodelovanje med slovenskimi šolami v Furlaniji-Juljski krajini in šolami v SFR Jugoslaviji. Prav tako se mora poglobiti sodelovanje med univerzama v Furlaniji-Juljski krajini in jugoslovanskimi univerzami, zlasti univerzama v Ljubljani in Mariboru.

Država mora v učne programe italijanskih šol na narodno mešanem ozemlju uvesti spoznavanje slovenske zgodovine, slovenske kulture in jezika. Pospeševati mora medsebojno spoznavanje in povezovanje med italijanskimi in slovenskimi šolami.

4. Prostor in gospodarstvo

Ohranitev in razvoj gospodarstva slovenske narodnostne skupnosti in njenih pripadnikov na narodno mešanem ozemlju je eden izmed osnovnih pogojev za preprečevanje sprememb etničnega značaja in asimilacije.

Država, dežela in druge ustanove morajo sprejeti v soglasju s predstavniki slovenske narodnostne skupnosti ukrepe normativnega, upravnega in finančnega značaja za ohranitev slovenskih gospodarskih dejavnosti, za njihov razvoj in za nove pobude.

Država, dežela, pokrajine, medobčinske skupnosti, občine in javne ustanove morajo v skladu s svojimi pristojnostmi pritegniti izvoljene predstavnike in zastopnike najbolj reprezentativnih organizacij slovenske narodnostne skupnosti k soodločanju o ukrepih, ki bi kakorkoli učinkovali na prostor, na katerem živijo Slovenci, ter na socialne in gospodarske razmere v tem prostoru.

Za površine, gospodarske ter druge objekte in strukture na prostoru, ki so last pripadnikov slovenske narodne skupnosti in ki so jim odtujene v korist celotne družbe, morata biti zagotovljena lastnikom in uživalcem jusarskih pravic neposredno soodločanje o namembnosti površin in ustreznosti soudeležba. Slovenski narodnostni skupnosti pa morajo biti zagotovljene ustrezne trajne protiusluge za narodnostno škodo, ki jo prinaša prostorska izguba.

Posebno skrb je treba posvetiti vprašanjem slovenskih izseljencev in ukrepom za pospeševanje pogojev za njihovo vrnitev na domača tla. Na tujem jim je treba nuditi potrebna sredstva za kulturni in jezikovni razvoj. Vključiti je treba njihove organizacije v postopek soodločanja pri reševanju njihovih problemov.

Država mora pospešiti odpravo vojaških služnosti, ki prizadevajo prav posebno veliko gospodarsko škodo na prostoru, kjer živijo Slovenci v videmski pokrajini.

5. Kultura, znanost, organizacije, ustanove, društva

Delo slovenskih umetnikov, znanstveno-raziskovalno delo, ljudsko izročilo, šege in navade, knjižnice, muzeje, ljudsko-prosvetno udejstvovanje in vse, kar odraža kulturno identiteto slovenske narodnostne skupnosti v Italiji, morajo država, dežela in krajevne ustanove upoštevati z vključevanjem, v kulturno stvarnost narodnostno mešanega ozemlja, jim omogočiti obstoj in razvoj ter pospeševati njihovo poznavanje v italijanskem svetu.

V ta namen morajo podpirati tudi vse pobude za obojestransko globlje medsebojno poznavanje.

Država mora poskrbeti za dokončno ureditev pravnega statusa in priznanje naših temeljnih kulturnih ustanov ter za njihovo ustrezno vzdrževanje.

Za naravno kulturno rast slovenske narodnostne skupnosti je nujno potrebna tesna in nepretrgana povezanost s kulturnim življenjem matičnega naroda. Ta povezanost mora biti zajemčena in podpirana, kakor morajo biti nujno podprte vse kulturne izmenjave med Furlanijo-Juljsko krajino in Jugoslavijo. Zato je treba poskrbeti tudi za olajšave v zvezi z začasnim uvozom in izmenjavo kulturnih dobrin.

Z ozirom na položaj slovenske narodnostne skupnosti morajo država, dežela in krajevne ustanove osnovati poseben letni sklad za subvencioniranje slovenskih kulturnih dejavnosti, ustanov, organizacij, in društev, ki ne morejo razpolagati z istimi viri financiranja in podpor kot pri večinskem narodu. Ta sklad naj upravlja posebna komisija, sestavljena iz zastopnikov Slovencev, ki jih po svojih zakonodajnih organih imenujeta država in dežela. Podpore deli pod nadzorstvom oddelka računskega dvora, pristojnega za deželo Furlanijo-Julijsko krajino.

6. Založništvo in sredstva množičnega obveščanja

Radijska in televizijska sredstva množičnega obveščanja morajo dobiti svojo upravno in programsko avtonomijo v okviru javne radijske in televizijske mreže.

Država mora zagotoviti slovenski narodnostni skupnosti finančna sredstva, ki naj omogočijo informiranje in založniško dejavnost v slovenskem jeziku, da bi se odpravila njena objektivna gospodarska slabost na tem področju.

Množičnim sredstvom informiranja je treba omogočiti, da so, neglede na jezik, dejavnik razumevanja in dobrega sožitja na narodnostno mešanih področjih dežele Furlanije-Juljske krajine.

7. Šport in rekreacija

Država, dežela in druge javne ustanove morajo enakopravno priznati slovenske telesnokulturne organizacije, kot so priznane druge tovrstne organizacije večinskega naroda. Zato je treba zagotoviti v vseh odločujočih forumih in raznih komisijah prisotnost pripadnikov slovenskih športnih in rekreacijskih organizacij in društev.

Ker sta telesna kultura in rekreacija del splošne kulture naroda, je treba društvom in organizacijam zagotoviti podpore iz javnih sredstev v skladu s specifičnimi potrebami slovenskega športa in rekreacije, da sta jima omogočena nemoteno delovanje in razvoj.

8. Povezava z matičnim narodom

Država mora olajšati vzajemno povezavo slovenske narodnostne skupnosti in njenih pripadnikov z matičnim narodom in zato mora omogočiti, da tako povezavo uresničujejo tudi dežela, pokrajine, medobčinska združenja in občine, kjer živijo Slovenci.

9. Politično predstavništvo

Da omogoči prisotnost slovenskih izvoljenih predstavnikov v zakonodajnih in drugih telesih, mora država v zakonskih določbah za globalno zaščito predvideti izvolitev zastopnikov Slovencev v parlament republike, vsaj enega zastopnika Slovencev v deželnem svetu za vsako pokrajino, kjer živijo Slovenci, ter ustrezno število predstavnikov v svetih videmske, goriške in tržaške pokrajine. Zagotovitev izvoljenega predstavništva naj sledi izboljššanemu postopku, ki je predviden za izvolitev manjšinskih predstavnikov v evropski parlament.

10. Posebni organi

Pri oblikovanju in uresničevanju določb zakona o globalni zaščiti, za njihovo spoštovanje in za morebitne nove ukrepe je treba ustanoviti posebne paritetne komisije pri vladi, v deželnem zboru, v videmskem, goriškem in tržaškem pokrajinskem svetu. Te komisije izrekajo mnenje pred sprejetjem kakršnegakoli sklepa izvršnih teles, ki zadeva pravice slovenske narodnostne skupnosti in njenih pripadnikov. Podobne komisije izvolijo tudi gorske skupnosti in občine na narodno mešanem ozemlju.

11. Sodna jamstva

Kršenje zakonsko zapisanih pravic slovenske narodnostne skupnosti in njenih pripadnikov mora sprožiti ustrezen kazenski postopek pri vseh vrstah in stopnjah sodišč italijanske republike ter evropskega sodišča za človekove pravice.

Ščuvanje h kršitvi pravic in drugim dejanjem proti obstoju in razvoju slovenske narodnostne skupnosti in njenih pripadnikov je kaznivo.

12. Druge zahteve

a) Poenostaviti je treba postopek za ponovno pridobitev izvorne oblike poitalijančnega priimka ali imena ter za pridobitev slovenske oblike priimka in imena. Izvedba mora biti brezplačna.

b) Slovenski narodnostni skupnosti mora biti povrnjena škoda, ki jo je z odvzemom lastnine kulturnih, gospodarskih in drugih domov povzročil fašizem. V tem smislu je treba omogočiti slovenski narodnostni skupnosti posest omenjenih domov ali nadomestitev s primerno odškodnino.

c) Vsem pripadnikom slovenske narodnostne skupnosti, ki so utrpeli kakršnokoli škodo zaradi političnega preganjanja morajo biti priznane pravice, ki jih italijanski zakoni predvidevajo za dobo odporlništa in antifašističnega udejstvovanja.

d) Olajšati je treba ponovno pridobitev ali pridobitev državljanstva pripadnikom slovenske narodnostne skupnosti ali njihovim potomcem, ki so ga izgubili zaradi izselitve za časa fašizma, ali ki ga ne dobijo, čeprav živijo v Italiji od uveljavitve mirovne pogodbe in Londonskega sporazuma.

e) Raba slovenskih narodnostnih znamenj (simbolov) je za slovensko narodnostno skupnost in njene pripadnike svobodna.

Trst, 8. aprila 1979

Slovenska kulturno-gospodarska zveza

**AVSTRIJSKI ZVEZNI ZAKON O UVEDBI DVOJEZIČNIH TOPOGRAFSKIH OZNAK
IN NAPISOV V KOROŠKIH KRAJIH S SLOVENSKIM ALI MEŠANIM PREBIVALSTVOM
(6. 7. 1972)**

270. Bundesgesetz vom 6. Juli 1972, mit dem Bestimmungen über die Anbringung von zweisprachigen topographischen Bezeichnungen und Aufschriften in den Gebieten Kärntens mit slowenischer oder gemischter Bevölkerung getroffen werden

gebracht werden, sowohl in deutscher als auch in slowenischer Sprache zu verfassen. Als slowenische Namen sind die ortsüblichen Bezeichnungen zu verwenden.

§ 2. Mit der Vollziehung dieses Bundesgesetzes ist die Bundesregierung betraut.

Der Nationalrat hat beschlossen:

§ 1. Im Bereich der in der Anlage angeführten Ortschaften in Gemeinden des Landes Kärnten sind die topographischen Bezeichnungen und Aufschriften, die von Gebietskörperschaften an-

Kreisky	Häuser	Rösch	Broda
Sinowatz	Androsch	Weihls	Staribacher
Frühbauer		Kirchschläger	Moser
Firnberg			Leodolter

Anlage

VERZEICHNIS DER ORTSCHAFTEN

die Ortschaften:

Im politischen Bezirk Hermagor
aus der Gemeinde EGG:

Brugg
Fritzendorf
Mellach
Nampolach
Potschach

Im politischen Bezirk Klagenfurt-Land
aus der Gemeinde EBENTHAL:

Mieger
Moosberg

aus der Gemeinde FERLACH:

Glainach
Laak
Otrouza
Rauth
Unterglainach
Waidisch

aus der Gemeinde GRAFENSTEIN:

Sand

aus der Gemeinde KEUTSCHACH:	Dobein Höflein Höhe Keutschach Plaschischen Plescherken Rauth Reauz St. Margarethen
aus der Gemeinde KÜTTMANNSDORF:	Gaisach Göriach Plöschenberg Preliebl St. Gandolf Schwanein Trabesing Tschachoritsch Wurdach Neusaß
aus der Gemeinde LUDMANNSDORF:	Bach Edling Fellersdorf Franzendorf Ludmannsdorf Lukowitz Moschenitzen Muschkau Niederdörfl Oberdörfl Rupertiberg Selkach Strein Wellersdorf Zedras
aus der Gemeinde POGGERSDORF:	Eibelhof
aus der Gemeinde RADSBERG:	Kossiach Kreuth Lipizach Radsberg Schwarz Tutzach Weroutzach
aus der Gemeinde ST. MARGARETEN IM ROSENTAL:	Dobrowa Homölich
aus der Gemeinde SCHIEFLING AM SEE:	Ottosch Raunach St. Kathrein Techelweg
aus der Gemeinde WEIZELSDORF:	St. Johann i. R.
aus der Gemeinde WINDISCH BLEIBERG:	Loibltal Windisch Bleiberg
aus der Gemeinde ZELL:	Freibach Homölich Mitterwinkel Oberwinkel Schaida Zell Pfarre

Im politischen Bezirk Villach-Land

aus der Gemeinde ARNOLDSTEIN:

Hart
Krainberg
St. Leonhardaus der Gemeinde AUGSDORF AM
WÖRTHNER SEE:Augsdorf
Dieschitz
Latschach
Pulpitsch
Treffen

aus der Gemeinde FINKENSTEIN:

Oberteuchanting
Susalitsch
Unterreichwald

aus der Gemeinde HOHENTHURN:

Achomitz

aus der Gemeinde LEDENITZEN:

Kopein
Petschnitzen
Pirk
Raun
St. Johann
Unterferlach

aus der Gemeinde ROSEGG:

Duel
Wudmath

aus der Gemeinde ST. JAKOB IM ROSENAL:

Feistritz
Frießnitz
Gorintschach
Greuth
Kanin
Längdorf
Lessach
Mühlbach
St. Jakob
St. Peter
Schlatten
Srajach
Tösching
Winkl

Im politischen Bezirk Völkermarkt

aus der Gemeinde BLEIBURG:

Aich
Draurain
Einersdorf
Grablach
Gupf
Kömmel
Loibach
Lokowitzen
Moos
Replach
Rinkenberg
Rinkolach
Ruttach
St. Georgen
St. Margarethen
Schattenberg
Schilterndorf
Weissenstein
Wiederndorf
Woroujach

aus der Gemeinde DIEIX:	Enzelsdorf Grafenbach
aus der Gemeinde EBERNDORF:	Gablern Graben Hof Mökriach Pudab Tschepitschach
aus der Gemeinde EISENKAPPEL-VELLACH:	Blasnitzenberg Ebriach Koprein Petzen Koprein Sonnseite Luppen Lobnig Remschenig Trögern Vellach
aus der Gemeinde FEISTRITZ OB BLEIBURG:	Dolintschitschach Feistriz o. Bl. Gonowetz Hinterlibitsch Hof Lettenstätten Pirkdorf Rischberg Ruttach St. Michael Traundorf Tscherberg Unterort Winkel
aus der Gemeinde GALLIZIEN:	Abtei Freibach Robesch
aus der Gemeinde GLOBASNITZ:	Globasnitz Jaunstein Kleindorf St. Stefan Slovenjach Traundorf Tschepitschach Unterbergen Wackendorf
aus der Gemeinde GRIFFEN:	Grutschen Obere Gemeinde Untergreutschach
aus der Gemeinde HAIMBURG:	Attendorf
aus der Gemeinde NEUHAUS:	Bach Illmitzen Oberdorf Schwabegg Unterdorf
aus der Gemeinde RUDEN:	Eis St. Martin St. Nikolai St. Radegund Untermittendorf

aus der Gemeinde ST. KANZIAN AM
KLOPEINER SEE:

Grabelsdorf
Horzach I
Horzach II
Lanzendorf
Lauchenholz
Mökriach
Nageltschach
Obersammelsdorf
St. Veit i. J.
Unternarrach
Untersammelsdorf
Vesielach

aus der Gemeinde ST. PETER AM WALLERS-
BERG:

St. Jakob
Wernzach

aus der Gemeinde SITTERSDORF:

Dullach
Kleinzapfen
Müllnern
Pogerschitzen
Polena
Sittersdorf

aus der Gemeinde WAISENBERG:

Krenobitsch
Kulm
Penk

Objavljeno v Bundesgesetzblatt für die Republik
Österreich, Wien 27. 7. 1972, št. 82, str. 1709—1713

VLADNI PREDLOG AVSTRIJSKEGA ZVEZNEGA ZAKONA O SPREMEMBI ZAKONA O LJUDSKIH ŠTETJIH (24. 2. 1976)

Regierungsvorlage

Bundesgesetz vom XXXXXXXXXXXX
XXX, mit dem das Volkszählungsgesetz
geändert wird

Der Nationalrat hat beschlossen:

Artikel I

Das Volkszählungsgesetz, BGBl. Nr. 159/1950,
wird wie folgt geändert:

1. Vor § 1 ist folgende Überschrift einzu-
fügen:

„I. HAUPTSTÜCK
Allgemeine Bestimmungen“

2. Der § 2 Abs. 3 und 4 hat zu lauten:

„(3) Hiebei können an die zu zählenden Per-
sonen insbesondere Fragen nach Name, Ge-
schlecht, Geburtsdatum, Geburtsort, Familien-

stand, Kindern ehelicher Abstammung, Religions-
bekenntnis, Familiensprache, Staatsangehörigkeit,
Schulbildung, Berufsausbildung, Beruf, Beschäfti-
gung, Aufenthalt und Wohnsitz gestellt wer-
den. Fragen nach der Anzahl der Blinden,
Taubstummten und Körperbehinderten sind zu-
lässig. Die Familiensprache kann bei österrei-
chischen Staatsbürgern auch geheim erhoben wer-
den. Für diese Erhebung gelten die Vorschriften
des II. Hauptstückes.

(4) Familiensprache im Sinne dieses Bundes-
gesetzes ist jene Sprache, deren sich eine Person
in ihrer Familie ausschließlich oder vorwiegend
bedient.“

3. Der bisherige Abs. 4 des § 2 erhält die
Bezeichnung Abs. 5.

4. Der § 5 hat zu lauten:

„§ 5. (1) Die Gemeinden haben zunächst
ihren Aufwand und den Aufwand der Gemeinde-
und Sprengelwahlbehörden, die Städte mit eige-

nem Statut und die Länder zunächst den Aufwand der Bezirkswahlbehörden zu tragen. Der Bund hat den Gemeinden einen durch Verordnung des Bundesministers für Inneres nach der Anzahl der gezählten Haushalte und dem durchschnittlichen Personal- und Sachaufwand festzusetzenden Pauschalersatz zu leisten. Den Ländern und den Städten mit eigenem Statut ist überdies ein Pauschalersatz für den Aufwand der Bezirkswahlbehörden zu leisten. Bei einer geheimen Erhebung der Familiensprache ist bei der Festsetzung des Pauschalersatzes stets die Anzahl der Personen zu berücksichtigen, die an dieser Erhebung teilgenommen haben.

(2) Das Österreichische Statistische Zentralamt hat die den Gebietskörperschaften gebührenden Pauschalersätze nach Maßgabe der im Abs. 1 genannten Verordnung zu ermitteln und auszuführen.“

5. Der bisherige § 5 erhält die Bezeichnung § 6; sein Abs. 1 hat zu lauten:

„(1) Die Durchführung der Volkszählung nach dem I. Hauptstück obliegt im Bereiche der Gemeinden den Gemeinden im übertragenen Wirkungsbereich.“

6. Der bisherige § 6 erhält die Bezeichnung § 7; sein Abs. 1 hat zu lauten:

„(1) Die Zählung ist gemeindeweise, in Gemeinden mit Ortschaften auch ortschaftsweise durchzuführen. Innerhalb der Gemeinden sind die Erhebungen gegebenenfalls nach Gemeindebezirken, Straßen, Gassen und Plätzen anzuordnen.“

7. Der bisherige § 7 wird § 8 Abs. 1.

8. Dem bisherigen § 7 ist ein § 8 Abs. 2 anzufügen, der lautet:

„(2) Der Abs. 1 gilt nur hinsichtlich einer im Rahmen einer ordentlichen oder außerordentlichen Volkszählung bestehenden Verpflichtung, nicht jedoch für eine nach dem II. Hauptstück vorgenommene geheime Erhebung der Familiensprache.“

9. Der bisherige § 8 erhält die Bezeichnung § 9; seine Abs. 1 und 2 haben zu lauten:

„(1) Durch Verordnung werden bestimmt

- a) der Zähltag;
- b) die Anordnung einer außerordentlichen Volkszählung (§ 1 Abs. 2);
- c) die Anordnung einer geheimen Erhebung der Familiensprache nach den Bestimmungen des II. Hauptstückes dieses Bundesgesetzes und die zur Durchführung dieser Erhebung erforderlichen näheren Vorschriften, insbesondere über Art, Inhalt und Form der Erhebungspapiere;

d) die bei einem nicht unter lit. c fallenden Teil einer Volkszählung zur Verwendung gelangenden Drucksorten (§ 2 Abs. 5), aus denen auch die gestellten Fragen (§ 2 Abs. 3) und die zur Auskunftserteilung verpflichteten Personen (§ 3 Abs. 1 und 2) ersichtlich sein müssen.

(2) Die Verordnungen nach Abs. 1 werden nach Maßgabe der Erfordernisse der Sparsamkeit, der Zweckmäßigkeit, der Verlässlichkeit des Erhebungsverfahrens und der Sicherung der Unbeeinflussbarkeit der Erklärung der zu Befragenden in den Fällen der lit. a, b und c von der Bundesregierung mit Zustimmung des Hauptausschusses des Nationalrates, im Falle der lit. d vom Bundesminister für Inneres erlassen. Sollen bei einem nicht unter Abs. 1 lit. c fallenden Teil einer Volkszählung Fragen gestellt werden, die im § 2 Abs. 3 nicht angeführt sind, bedarf die Verordnung des Bundesministers für Inneres der Zustimmung des Hauptausschusses des Nationalrates.“

10. Nach § 9 ist folgende Überschrift einzufügen:

„II. HAUPTSTÜCK

Geheime Erhebung der Familiensprache“

11. Die §§ 10 bis 16 haben zu lauten:

„§ 10. (1) Wird eine geheime Erhebung der Familiensprache gemäß § 9 Abs. 1 lit. c angeordnet, so kann diese in der Verordnung der Bundesregierung auf einzelne Länder beschränkt werden, sofern nur in diesen Teilen des Bundesgebietes ein Bedürfnis nach einer geheimen Erhebung der Familiensprache besteht.

(2) Die Verordnung der Bundesregierung über die Anordnung einer geheimen Erhebung der Familiensprache ist in allen Gemeinden des territorialen Bereiches, auf den sich die Erhebung erstreckt, durch öffentlichen Anschlag bekanntzumachen. Diese Bekanntmachung ist in die Verlautbarung der Gemeinde gemäß § 6 Abs. 5 aufzunehmen.

§ 11. (1) (Verfassungsbestimmung) Die anlässlich einer geheimen Erhebung der Familiensprache auszufüllenden Erhebungspapiere sind von den nach den jeweiligen landesrechtlichen Bestimmungen für die Wahl der Gemeinderäte im Amt befindlichen oder, wo solche nicht bestehen, von den zuletzt im Amt gewesenen Sprengelwahlbehörden und Gemeindevahlbehörden auszugeben und vor diesen unmittelbar nach der Ausgabe in verschlossenen Kuverts abzugeben. Die Sprengel- und Gemeindevahlbehörden haben nach Ablauf der Zeit für die Abgabe der Erhebungspapiere das gesamte Erhebungsmaterial ungeöffnet, verschlossen und in versiegeltem Umschlag unverzüglich den nach der Nationalrats-Wahlordnung 1971, BGBl. Nr. 391/1970, in der Fassung der Bundesgesetze BGBl. Nr. 194/1971 und 280/1973 im Amt befindlichen Bezirkswahlbehörden zu über-

mitteln. Diese Bezirkswahlbehörden haben das gesamte Erhebungsmaterial ungeöffnet nach Gemeinden zu ordnen und dieses unverzüglich, spätestens aber binnen einer Woche nach dem Erhebungstag dem Österreichischen Statistischen Zentralamt verschlossen und in versiegeltem Umschlag zur Auswertung zu übermitteln.

(2) Auf die im Abs. 1 genannten Wahlbehörden sind bei der geheimen Erhebung der Familiensprache, soweit in diesem Bundesgesetz sowie in den gemäß § 9 Abs. 1 lit. c dieses Bundesgesetzes erlassenen Anordnungen nicht anderes bestimmt wird, die einschlägigen Bestimmungen der Nationalrats-Wahlordnung 1971 sinngemäß anzuwenden.

§ 12. (1) Die Erhebungspapiere sind von der im § 11 Abs. 1 genannten Behörde allen österreichischen Staatsbürgern, die das 14. Lebensjahr vollendet haben und nicht voll entmündigt sind und bei denen anlässlich der Ausfüllung oder Ablieferung der ausgefüllten Volkszählungsdrucksorten an Hand der Eintragung in der Haushaltsliste über die Zugehörigkeit der Wohnbevölkerung in der Gemeinde die Berechtigung hiezu von der Gemeinde festgestellt wird, auszufüllen. Diese Personen sind nach Maßgabe des Abs. 6 berechtigt, die Erhebungspapiere auszufüllen und bei der genannten Behörde abzugeben.

(2) Das Recht zur Ausfüllung der Erhebungspapiere für österreichische Staatsbürger, die das 14. Lebensjahr nicht vollendet haben oder die voll entmündigt sind, kommt dem mit ihm im gemeinsamen Haushalt lebenden gesetzlichen Vertreter zu, ansonsten dem Haushaltungsvorstand, keinesfalls aber einer juristischen Person.

(3) Nimmt eine Person nach Abs. 2 an der geheimen Erhebung der Familiensprache teil, so hat sie dies, sofern die Berechtigung dazu nicht amtsbekannt ist, anlässlich der Abgabe der Drucksorten (§ 2 Abs. 5) der Gemeinde (dem Zähler) bekanntzugeben und die Urkunden vorzulegen, die ihre im Hinblick auf Abs. 2 bedeutende Rechtsstellung oder ebensolche tatsächliche Verhältnisse glaubhaft machen. Ebenso ist anlässlich der Abgabe der Drucksorten (§ 2 Abs. 5) der Gemeinde (dem Zähler) der Besitz der österreichischen Staatsbürgerschaft glaubhaft zu machen.

(4) Die Gemeinde hat der Gemeindewahlbehörde und, wenn eine Gemeinde in Wahlsprengel eingeteilt ist, den Sprengelwahlbehörden bis spätestens am Tage vor dem Erhebungstage ein Verzeichnis der Personen, denen ein Erhebungspapier auszufüllen ist und die zur Abgabe eines Erhebungspapieres berechtigt sind, zu übergeben. Aus diesem Verzeichnis hat bei Unmündigen hervorzugehen, wer für diese zur Ausfüllung der Erhebungspapiere berechtigt ist.

(5) Die näheren Vorschriften über das Verzeichnis (Abs. 4) sowie über Ausgabe, Art, Inhalt und Form der Erhebungspapiere werden durch Verordnung der Bundesregierung (§ 9 Abs. 1

lit. c) getroffen. In den Erhebungspapieren ist nach der Familiensprache zu fragen.

(6) Die Erhebungspapiere dürfen nur von den dazu berechtigten Personen im Wahllokal ausgefüllt werden. Für jedes Erhebungspapier ist anlässlich der Abgabe ein gesondertes Kuvert zu verwenden.

§ 13. (1) Für das Erhebungsverfahren gelten die §§ 55 bis 58, 60 bis 62, 64 bis 69 und § 70 Abs. 1 erster und zweiter Satz, Abs. 2 erster bis dritter Satz, Abs. 3 und 4 der Nationalrats-Wahlordnung 1971 (Wahlort und Wahlzeit, Wahlzeugen, Wahlhandlung) sinngemäß.

(2) Der § 63 der Nationalrats-Wahlordnung 1971 ist mit der Maßgabe anzuwenden, daß jede Wahlpartei, die im betreffenden Land bei der letztvorangegangenen Gemeinderatswahl Wahlvorschläge erstattet hat, berechtigt ist, zwei Zeugen zu entsenden.

§ 14. (1) Das Österreichische Statistische Zentralamt hat das ihm übersendete Erhebungsmaterial auszuwerten, das Erhebungsergebnis festzustellen und dieses, allenfalls gegliedert nach Ländern, politischen Bezirken, Gerichtsbezirken, Gemeinden und Ortschaften, unverzüglich dem Bundeskanzleramt mitzuteilen. Eine Auswertung hinsichtlich einzelner Ortschaften ist jedoch nur zulässig, wenn in dieser Ortschaft mindestens 30 Personen an der geheimen Erhebung der Familiensprache teilgenommen haben. Die Auswertung nichtamtlicher Erhebungspapiere ist unzulässig.

(2) Zur Kontrolle der Auswertung wird beim Österreichischen Statistischen Zentralamt für jedes Land eine Sprachermittlungskommission bestellt. Die Mitglieder dieser Kommission haben die Stellung von Vertrauenspersonen gemäß § 15 Abs. 4 der Nationalrats-Wahlordnung 1971. Jede Wahlpartei der letzten Landtagswahl kann in die Kommission für das betreffende Land zwei Mitglieder entsenden. Desgleichen können Personen, die sich zu einer Volksgruppe österreichischer Staatsbürger nichtdeutscher Sprachzugehörigkeit bekennen und von einer für diese Volksgruppe repräsentativen Vereinigung dafür namhaft gemacht werden, beantragen, daß sie in die Kommission aufgenommen werden. Über diese Anträge entscheidet der Bundeskanzler, der dabei zu berücksichtigen hat, wie repräsentativ die betreffende Vereinigung ist. Läßt sich daraus kein Kriterium ableiten, so ist der Zeitpunkt des Eintreffens der Anträge beim Bundeskanzleramt maßgeblich. Anträge können innerhalb von vier Wochen ab dem Zeitpunkt der Erlassung der Verordnung nach § 9 Abs. 1 lit. c gestellt werden. Für jedes Land dürfen neben den von den Wahlparteien entsendeten Mitgliedern höchstens vier Personen in die Kommission berufen werden.

(3) Die Bundesregierung hat das Erhebungsergebnis im „Amtsblatt zur Wiener Zeitung“ zu verlautbaren. Diese Verlautbarung hat die Anzahl der Staatsbürger, gegliedert nach der ange-

gebenen Familiensprache, gemeindeweise und, soweit zulässig (Abs. 1) auch ortschaftsweise, zu enthalten.

§ 15. Die §§ 118 und 121 der Nationalrats-Wahlordnung 1971 sind auch auf die geheime Erhebung der Familiensprache sinngemäß anzuwenden.

§ 16. Die §§ 262 bis 268 StGB gelten auch für die geheime Erhebung der Familiensprache.“

12. Der bisherige § 9 hat zu entfallen.

13. Der bisherige § 10 wird § 17 und hat zu lauten:

„§ 17. Mit der Vollziehung dieses Bundesgesetzes ist, soweit in den §§ 9 und 14 nicht anderes bestimmt ist, der Bundesminister für Inneres, hinsichtlich der §§ 10 bis 15 der Bundeskanzler und hinsichtlich des § 16 der Bundesminister für Justiz betraut.“

Artikel II

(1) Dieses Bundesgesetz tritt mit XXXXXXXX in Kraft.

(2) Die Zuständigkeit zur Vollziehung dieses Bundesgesetzes richtet sich nach § 17 des Volkszählungsgesetzes in der Fassung des Art. I.

Erläuterungen

I. Allgemeiner Teil

Das Volkszählungsgesetz, BGBl. Nr. 159/1950, das in seinen wesentlichen Teilen auf das Gesetz vom 29. März 1869, RGBl. Nr. 67, und die einen integrierenden Bestandteil dieses Gesetzes bildende Vorschrift über die Volkszählung zurückgeht, sieht in seinem § 2 Abs. 3 die Möglichkeit einer Erhebung der Umgangssprache vor. Von dieser Möglichkeit wurde bei der Durchführung von Volkszählungen regelmäßig Gebrauch gemacht. Die bei den Volkszählungen durchgeführten Erhebungen über die Umgangssprache der österreichischen Wohnbevölkerung hat insbesondere für Maßnahmen im Sinne des Art. 7 des Österreichischen Staatsvertrages von 1955 und der einschlägigen Bestimmungen des Staatsvertrages von St. Germain für die in Österreich lebenden Volksgruppen nichtdeutscher Sprachzugehörigkeit Bedeutung. Insbesondere im Zusammenhang damit wurde aber immer wieder die Richtigkeit der im Zuge der Volkszählungen gemachten Feststellungen über die Umgangssprachen der österreichischen Bevölkerung bezweifelt. So wurde z. B. behauptet, daß seitens der Zählorgane auf die Eintragungen in den Erhebungspapieren Einfluß genommen wurde. Um in Hinkunft solche Einflußnahmen ein für allemal auszuschließen, soll durch die vorgesehene Novelle zum Volkszäh-

lungsgesetz ein besonderes Verfahren für die Spracherhebung im Rahmen einer Volkszählung eingeführt werden, das eine geheime und unbeeinflusste Erklärung der zu zählenden Personen über ihre Sprachzugehörigkeit ermöglicht.

Die objektive und unbeeinflusste Feststellung der in Österreich lebenden Volksgruppen nichtdeutscher Sprachzugehörigkeit ist nicht nur im Hinblick auf die zur vollen Verwirklichung des Art. 7 des Staatsvertrages von 1955 und der Minderheitenschutzbestimmungen des Staatsvertrages von St. Germain zu treffenden Maßnahmen, die Gegenstand eines umfassenden Volksgruppengesetzes sein sollen, notwendig, sondern auch zur Erfüllung der Allgemeinen Empfehlung IV der UN-Kommission zur Beseitigung der Rassendiskriminierung (Dok. CERD/C/R. 60/Ad. 1 vom 28. August 1973), die die Mitgliedstaaten aufgefordert hat, in den regelmäßig zu erstattenden Berichten auch Angaben über die demographische Zusammensetzung der Bevölkerung zu machen.

Der Entwurf fügt daher dem bisherigen Volkszählungsgesetz die in einem II. Hauptstück zusammengefaßten Bestimmungen über eine geheime Erhebung der Familiensprache ein. Die Familiensprache wurde deswegen als Kriterium gewählt, weil sie am ehesten die echte und von der übrigen Umwelt unabhängige Situation des Befragten aufzeigt. Maßgeblich kann stets nur die vom Befragten nunmehr verwendete Familiensprache sein, auch wenn er in früheren Jahren (z. B. als Kind bei seinen Eltern) eine andere verwendete. Besteht jedoch keine Familie des Befragten mehr, so ist die Familiensprache maßgeblich, die der Befragte zuletzt in seiner Familie benutzte.

Die Einfügung des II. Hauptstückes zieht notwendigerweise eine Anpassung der übrigen Bestimmungen des Gesetzes nach sich, die aber auf den unbedingt gebotenen Umfang beschränkt wurde, da eine Neuregelung des gesamten Volkszählungswesens geplant ist. So mußte die Frage nach der Umgangssprache im § 3 Abs. 2 gestrichen werden, weil die Erhebung der Familiensprache exaktere Ergebnisse liefert, die eine Frage nach der Umgangssprache entbehrlich machen. Die Verbindung der Erhebung der Familiensprache mit der Volkszählung nach dem I. Hauptstück mußte ebenfalls Änderungen im I. Hauptstück nach sich ziehen. Schließlich mußten die Strafbestimmungen des Volkszählungsgesetzes auf Verletzungen der Vorschriften des I. Hauptstückes eingeschränkt und die Kostentragung und der Kostenersatz einheitlich neu geregelt werden. Gegenüber den Kosten der Volkszählung auf Grund der bisherigen Gesetzeslage wird jede Volkszählung Mehrkosten von voraussichtlich 50 Millionen Schilling ergeben. Die Mehrkosten erklären sich aus der in § 5 vorgesehenen Aufwandersatzpflicht des Bundes, die aber eigens für die Volkszählung 1971 sondergesetzlich vorgesehen war.

II. Zu einzelnen Bestimmungen

Zu Art. I Z. 2:

Sowohl mit einer Ordentlichen als auch mit einer Außerordentlichen Volkszählung kann die geheime Erhebung der Familiensprache verbunden werden. Ob eine solche Spracherhebung stattfindet, bestimmt gemäß § 9 Abs. 1 und 2 die Bundesregierung durch Verordnung. Für die Spracherhebung gelten im allgemeinen nur die Bestimmungen des II. Hauptstückes. Jedoch sind die Bestimmungen des I. Hauptstückes, die die Definition des Begriffes Familiensprache, die Kostentragung und den Kostenersatz sowie die Anordnung der Spracherhebung betreffen, auch für die Spracherhebung bedeutsam. Ferner wirken Vorschriften des II. Hauptstückes gelegentlich auf solche des I. Hauptstückes zurück.

Zu Art. I Z. 4:

§ 5 entspricht im wesentlichen dem Grundsatz des § 2 F-VG und verbessert daher die finanzielle Stellung der Länder und Gemeinden bei der Aufwandstragung für die Volkszählung. Der Ersatz des Aufwandes durch den Bund erfolgt aber nur in Form eines Pauschalersatzes; dies bedingt, daß der Aufwand zunächst von den Ländern und Gemeinden getragen wird und ein überdurchschnittlicher Aufwand nicht ersetzt wird. Die maßgeblichen Kriterien für den Pauschalersatz sind vom Gesetz vorgezeichnet und durch Verordnung des Bundesministers für Inneres festzulegen. Hervorgehoben sei, daß die Drucksorten und die Erhebungspapiere vom Bund beigestellt werden, also nicht unter den zu ersetzenden Aufwand fallen. Die Berechnung und Auszahlung des Pauschalersatzes im Einzelfall obliegt dem Österreichischen Statistischen Zentralamt.

Zu Art. I Z. 5:

Die Bestimmung des § 5 Abs. 2 bis 5 und Abs. 1 erster Satz ist nunmehr als § 6 neu gefaßt worden; damit wird die Vermischung der Regelung über den Kostenersatz mit den grundsätzlichen Bestimmungen über das Zählverfahren beseitigt.

Zu Art. I Z. 6:

Diese Bestimmung stellt gegenüber den bisherigen Vorschriften eine Verbesserung dar, die eine Anpassung des nunmehrigen § 7 Abs. 1 an die Gemeindeorganisation bewirkt. Ortschaften sind nach geltendem Gemeindericht keine Organisationseinheiten, sondern lediglich Häusergruppen mit einer einheitlichen Bezeichnung. Der Wegfall des letzten Satzes erklärt sich aus der endgültigen Regelung der Landesgrenzen zwischen Wien und Niederösterreich durch das Bundesverfassungsgesetz BGBl. Nr. 110/1954 und die dazu korrespondierenden paktierten Landesverfassungsgesetze, LGBl. Nr. 14/1954 (Wien) und LGBl. Nr. 42/1954 (Niederösterreich).

Zu Art. I Z. 8:

Das Zuwiderhandeln gegen die Verpflichtungen des II. Hauptstückes wird von der Strafdrohung des § 8 Abs. 1 ausgenommen, um das Prinzip der Freiwilligkeit zu wahren.

Zu Art. I Z. 9:

Die geheime Erhebung der Familiensprache soll nur dann insoweit stattfinden, als sie infolge der aus dem allgemeinen Teil der Erläuterungen dargestellten Umstände erforderlich ist. Soweit das II. Hauptstück keine abschließende Regelung enthält, soll das Nähere durch Durchführungsverordnung der Bundesregierung bestimmt werden, die auch den Inhalt und die Form der Erhebungspapiere bestimmt (lit. c). Von den Erhebungspapieren sind die Drucksorten zu unterscheiden, die nur bei der Volkszählung nach dem I. Hauptstück zur Verwendung gelangen. Dies wurde auch durch eine entsprechende Ausschlußklausel in lit. d klaggestellt. Die erwähnte Verordnung der Bundesregierung bzw. des Bundesministers für Inneres nach lit. d bedarf der Zustimmung des Hauptausschusses des Nationalrates nach Art. 55 Abs. 2 B-VG, was auch für die Bestimmung des Zähltages, für die Anordnung von in § 2 Abs. 3 nicht vorgesehenen Fragen und für die Anordnung einer außerordentlichen Volkszählung der bisherigen Rechtslage gemäß galt und weiter gilt.

Zu Art. I Z. 11:

a) Zu § 10:

Besteht das Erfordernis nach einer Spracherhebung nur in einzelnen Ländern, so soll nur in diesen eine Erhebung stattfinden. Welcher Bereich erfaßt ist, wird in der Verordnung der Bundesregierung mit Zustimmung des Hauptausschusses des Nationalrates nach § 9 Abs. 1 lit. c in Verbindung mit § 9 Abs. 2 geregelt: Diese Verordnung ist nicht nur gemäß § 2 Abs. 1 lit. f des Gesetzes über das Bundesgesetzblatt, BGBl. Nr. 460/1972, im Bundesgesetzblatt, sondern überdies in allen Gemeinden durch öffentlichen Anschlag kundzumachen. Letztere Bekanntmachung hat in die gemäß § 6 Abs. 5 vorzunehmende Anordnung der Gemeinde aufgenommen zu werden und ortsüblich z. B. durch Anschlag auf der Amtstafel verlautbart zu werden.

b) Zu § 11:

Wenn auf Grund der Gemeindevahlordnung der Länder die einzelnen Gemeindevahlbehörden (Sprengelwahlbehörden) für Gemeinderatswahlen permanent sind, hat die Abgabe der Erhebungspapiere vor diesen Behörden zu erfolgen. Sind solche Behörden nicht permanent, so sind für diesen Zweck die entsprechenden Behörden heranzuziehen, die bei den letzten Gemeinderatswahlen im Amt befindlich waren. Spätere hypothetische Änderungen in der personellen Zusammensetzung jener Behörden sind nicht zu berücksichtigen. Wenn Mitglieder jener Wahl-

behörden verstorben sind, ohne daß ein Ersatzmann schon bei der letzten Amtstätigkeit vorgesehen wäre, vermindert sich daher die Anzahl der Mitglieder dieser Behörden.

Durch die Anordnung, daß die Wahlbehörden auch die Erhebungspapiere auszugeben haben und unmittelbar danach vor diesen Behörden die Erhebungspapiere abzugeben sind (vgl. auch § 12 Abs. 6), wird durch einen mit dem äußeren Ablauf einer Wahl vergleichbaren Vorgang die absolute Unbeeinflussbarkeit bei der Ausfüllung der Erhebungspapiere sichergestellt.

Die Gemeinde- und Sprengelwahlbehörden haben das gesamte Erhebungsmaterial ungeöffnet und verschlossen, im versiegelten Umschlag den Bezirkswahlbehörden nach der Nationalratswahlordnung 1971 zu übermitteln. Diese Bezirkswahlbehörden sind gemäß § 19 Abs. 6 NRWO bis zur Bildung neuer Wahlbehörden vor einer weiteren Nationalratswahl im Amte; sie sind also permanent.

Die Einschaltung der Wahlbehörden mußte deswegen durch Verfassungsbestimmung angeordnet werden, weil der Wirkungskreis dieser Wahlbehörden in den Wirkungskreis des Landeshauptmannes in der mittelbaren Bundesverwaltung eingreift (Art. 102 Abs. 1 B-VG) und Volkszählungsangelegenheiten im Art. 102 Abs. 2 B-VG nicht genannt sind.

Auch die Bezirkswahlbehörden haben in das Erhebungsmaterial keine Einsicht zu nehmen. Sie haben lediglich eine gemeindeweise Zusammenfassung und Ordnung des Materials durchzuführen, ohne daß dadurch das Material verschiedener Wahlsprengel zusammengelegt wird. Dieses Material haben sie binnen einer Woche nach dem Erhebungstag dem Österreichischen Statistischen Zentralamt zu übermitteln. Auch durch diese Bestimmung soll verhindert werden, daß die zu Befragenden zur irrtümlichen Annahme gelangen, die Art der Ausfüllung der Papiere würde bekannt.

Für alle Wahlbehörden, die gemäß § 11 einzuschreiten haben, gelten die Bestimmungen der Nationalratswahlordnung 1971 über die Organisation, die Abstimmung und die Funktionen des Wahlleiters (§§ 5, 6, 9, 17 bis 19 NRWO) sinngemäß, sofern sich nicht aus der Anordnung der Bundesregierung gemäß § 9 Abs. 1 lit. c ein anderes ergibt.

c) Zu § 12:

Zur Ausfüllung von Erhebungspapieren sind nur mündige österreichische Staatsbürger, die im Ermittlungsgebiet (§ 10 Abs. 1) zur Wohnbevölkerung gehören, berechtigt. Der Begriff der Wohnbevölkerung ist ein solcher der Volkszählung. Zur Wohnbevölkerung gehört demnach, wer am Zähltag der Volkszählung nach dem I. Hauptstück in einer bestimmten Gebietseinheit wohnt, auch wenn er am Zähltag vorübergehend abwesend war. Daher gilt zur Wohnbevölkerung gehörig, wer wohnhaft ist. Es gelten als wohnhaft:

- a) Personen mit einer Stadt- und einer Landwohnung in der Wohnung, in der sie vorwiegend leben;
- b) Berufs-Nichttagespendler (mit Familien- und Arbeitswohnort) bei Vorhandensein einer Ehefrau bzw. von Kindern an deren Wohnort (Familienwohnort); sonst am Arbeitswohnort;
- c) Schüler und Studenten unter 19 Jahren am Familienwohnort; sonst am Ausbildungsort;
- d) Präzedenziener in der privaten Wohnung; wenn frühere Wohnung aufgegeben wurde, am Standort;
- e) Personen, die vorübergehend in Krankenhäusern, Erholungsheimen, Heilanstalten oder Strafanstalten untergebracht sind, in deren privaten Wohnung, wenn beabsichtigt ist, dorthin zurückzukehren; andernfalls am Anstaltsort;
- f) ausländische Arbeitskräfte werden wie Berufs-Nichttagespendler [vgl. Punkt b)] behandelt; daher zählen solche, deren Ehefrau oder Kinder im Heimatland verblieben sind, nicht zur Wohnbevölkerung des Arbeitswohnortes;
- g) Personen ohne festen Wohnsitz an jenem Ort, an dem sie am Zähltag anwesend waren.

Maßgeblich für die Berechtigung zur Teilnahme ist die Feststellung durch die Gemeinde bei der Volkszählung nach dem I. Hauptstück. Während die Zugehörigkeit zur Wohnbevölkerung sich in der Regel ohne weiteres ergeben wird und insbesondere die Wählerevidenz nach dem Wählerevidenzgesetz 1973, BGBl. Nr. 601, dafür einen guten Anhaltspunkt abzugeben in der Lage ist, kann die Frage der österreichischen Staatsbürgerschaft trotz der Wählerevidenz zu Schwierigkeiten Anlaß geben. Für Zweifelsfälle wird daher den Teilnehmern durch Abs. 3 eine gemilderte Beweislast auferlegt.

Für unmündige österreichische Staatsbürger, die zur Wohnbevölkerung des Erhebungsgebietes gehören, hat der Haushaltungsvorstand an der Erhebung teilzunehmen, sofern er österreichischer Staatsbürger ist. Auch der Begriff des Haushaltungsvorstandes ist ein für die Volkszählung typischer Begriff. Haushaltungsvorstand ist die in den Erhebungspapieren als solche bezeichnete Person, sofern ein eigenes Einkommen aus Berufstätigkeit bzw. Pension usw. aus den Angaben hervorgeht. Andernfalls ist eine andere einkommenempfangende Person — falls im Haushalt vorhanden —, nämlich die Ehefrau, ein Elternteil, ein Kind, ein anderer Verwandter (in dieser Rangordnung) als Haushaltungsvorstand anzusehen.

Für den Nachweis der Stellung als Haushaltungsvorstand gelten die obigen Ausführungen über den Nachweis der österreichischen Staatsbürgerschaft sinngemäß. Selbstverständlich kann nur eine Person für den Unmündigen an der

Spracherhebung teilnehmen, da zwei oder mehrere Erklärungen für eine Person unzulässig sind.

Die Gemeinde hat den Gemeinde- bzw. Sprengelwahlbehörden ein Personenverzeichnis als Grundlage für deren Tätigkeit zur Verfügung zu stellen. Ein besonderes Einspruchsverfahren nach dem Vorbild der Nationalrats-Wahlordnung 1971 konnte nicht vorgesehen werden, da zwischen der Aufnahme in das Verzeichnis und dem Tag der Spracherhebung eine sehr geringe Frist, mindestens lediglich eine solche von sieben Stunden, liegt.

Die Anordnung des Abs. 6 soll eine vollkommen unbeeinflusste Abgabe der Erklärung sichern.

d) Zu § 13:

Auch durch diese Anordnung soll erreicht werden, daß die Abgabe der Erklärung unbeeinflusst und ohne Kontrolle erfolgen kann. Hinsichtlich der Anwendung der Nationalrats-Wahlordnung 1971 ist zu bemerken, daß auch die nach landesrechtlichen Vorschriften bestehenden Wahlbehörden die Bestimmungen der Nationalrats-Wahlordnung anzuwenden haben.

e) Zu § 14:

Das Erhebungsmaterial ist dem Österreichischen Statistischen Zentralamt zu übermitteln, wo die Auswertung stattzufinden hat. Eine Auswertung ist nur zulässig, wenn ein amtliches Erhebungspapier vorliegt, wodurch sichergestellt erscheint, daß nicht versucht wird, im Wege der Abgabe von vorbezeichneten Erklärungen Einfluß auf den Erklärungsinhalt zu nehmen. Erhebungseinheit ist grundsätzlich die Gemeinde. Eine ortschaftsweise Aufgliederung ist nur zulässig, wenn eine bestimmte Anzahl von Personen, nämlich 30, in dieser Ortschaft daran teilgenommen haben. Als Teilnehmer gilt auch jener, der für einen Unmündigen teilnimmt, sodaß eine Person mehrfach als Teilnehmer zu zählen sein kann. Die Festsetzung der relevanten Zahl ist sehr schwierig, weil Zahlen, die unter einer gewissen Grenze liegen, die Geheimhaltung illusorisch machen, zu hohe Zahlen aber keine Aussage über die Bevölkerungsstruktur sehr vieler Ortschaften in sprachlicher Hinsicht ergeben würde. Die gewählte Zahl orientiert sich an § 56 Abs. 3 der Nationalrats-Wahlordnung.

Die Auswertung wird vom Österreichischen Statistischen Zentralamt vorgenommen, jedoch

wird sie von einer Spracherhebungskommission überwacht, deren Mitglieder die gleiche Befugnis haben wie Vertrauenspersonen nach § 15 Abs. 4 NRWO 1971. Danach nehmen die Vertrauenspersonen an den Sitzungen der Wahlbehörden teil, haben jedoch kein Stimmrecht. Sie sind zu den Sitzungen zu laden, ein allfälliges Nichterscheinen dieser Vertrauenspersonen hat auf die Verhandlungen der Behörde jedoch keinen Einfluß. Dies alles gilt daher auch für die Mitglieder der Spracherhebungskommission, die für die Auswertung der Ergebnisse jedes Landes verschieden zusammengesetzt ist.

Zwei Mitglieder zu entsenden berechtigt ist jeweils jede Wahlpartei der der geheimen Ermittlung der Familiensprache unmittelbar vorangegangenen Landtagswahl. Ob diese Wahlpartei bei den Landtagswahlen einen Sitz im Landtag erreicht hat bzw. wie viele Sitze sie erreicht hat, ist ohne Bedeutung. Ferner können Personen in die Kommission aufgenommen werden, die sich zu einer Volksgruppe bekennen und von einer für Volksgruppen repräsentativen Vereinigung namhaft gemacht werden. Der Zweck dieser Kommission besteht darin, den Angehörigen der Volksgruppen und den im jeweiligen Bundesland wirksamen politischen Kräften Gewißheit zu geben, daß der Vorgang der Auswertung ordnungsgemäß abläuft.

Im Abs. 3 ist vorgesehen, daß das Ergebnis der geheimen Erhebung der Familiensprache im Amtsblatt zur Wiener Zeitung zu verlautbaren ist. Die Verlautbarung hat eine Gliederung nach der angegebenen Familiensprache, eine Gliederung nach Gemeinden und, soweit dies zulässig ist, auch nach Ortschaften zu enthalten.

f) Zu §§ 15 und 16:

Die Bestimmungen der Vorschriften der Nationalrats-Wahlordnung 1971 über die Fristen und über die Gebührenfreiheit gelten auch für die geheime Erhebung der Familiensprache, ebenso die Bestimmungen des Strafgesetzbuches zum Schutz vor strafbaren Handlungen bei Wahlen und Volksabstimmungen.

Zu Art. I Z. 13:

Diese Bestimmung enthält die Vollzugsklausel.

Zu Art. II:

Diese Bestimmung regelt das Inkrafttreten und enthält die Vollzugsklausel der Volkszählungsgesetznovelle.

ZVEZNI ZAKON O PRAVNEM POLOŽAJU NARODNOSTNIH SKUPIN V AVSTRIJI
(7. 7. 1976)

**396. Bundesgesetz vom 7. Juli 1976
über die Rechtsstellung von Volksgruppen in
Österreich (Volksgruppengesetz)**

Der Nationalrat hat beschlossen:

ABSCHNITT I

Allgemeine Bestimmungen

§ 1. (1) Die Volksgruppen in Österreich und ihre Angehörigen genießen den Schutz der Gesetze; die Erhaltung der Volksgruppen und die Sicherung ihres Bestandes sind gewährleistet. Ihre Sprache und ihr Volkstum sind zu achten.

(2) Volksgruppen im Sinne dieses Bundesgesetzes sind die in Teilen des Bundesgebietes wohnhaften und beheimateten Gruppen österreichischer Staatsbürger mit nichtdeutscher Muttersprache und eigenem Volkstum.

(3) Das Bekenntnis zu einer Volksgruppe ist frei. Keinem Volksgruppenangehörigen darf durch die Ausübung oder Nichtausübung der ihm als solchem zustehenden Rechte ein Nachteil erwachsen. Keine Person ist verpflichtet, ihre Zugehörigkeit zu einer Volksgruppe nachzuweisen.

§ 2. (1) Durch Verordnungen der Bundesregierung im Einvernehmen mit dem Hauptausschuß des Nationalrates sind nach Anhörung der in Betracht kommenden Landesregierung festzulegen:

1. Die Volksgruppen, für die ein Volksgruppenbeirat eingerichtet wird, sowie die Zahl der ihm angehörenden Mitglieder.

2. Die Gebietsteile, in denen wegen der verhältnismäßig beträchtlichen Zahl (ein Viertel) der dort wohnhaften Volksgruppenangehörigen topographische Bezeichnungen zweisprachig anzubringen sind.

3. Die Behörden und Dienststellen, bei denen zusätzlich zur deutschen Amtssprache die Verwendung der Sprache einer Volksgruppe zugelassen, daß eine angemessene Vertretung der politischen und weltanschaulichen Meinungen in dieser Volksgruppe möglich ist.

§ 4. (1) Die Mitglieder der Volksgruppenbeiräte werden von der Bundesregierung nach vorheriger Anhörung der in Betracht kommenden Landesregierungen für die Dauer von vier Jahren bestellt. Die Bundesregierung hat hiebei darauf Bedacht zu nehmen, daß die in der betreffenden Volksgruppe wesentlichen politischen und weltanschaulichen Meinungen entsprechend vertreten sind. Die in Betracht kommenden Vereinigungen nach Abs. 2 Z. 2 sind im Verfahren zur Bestellung von Mitgliedern der Volksgruppenbeiräte zu hören und können gegen die Bestellung wegen Rechtswidrigkeit Beschwerde beim Verwaltungsgerichtshof erheben.

(2) Zu Mitgliedern eines Volksgruppenbeirates können nur Personen bestellt werden, die erwarten lassen, daß sie sich für die Interessen der Volksgruppe und die Ziele dieses Bundesgesetzes einsetzen, zum Nationalrat wählbar sind und die

1. Mitglieder eines allgemeinen Vertretungskörpers sind und die im Hinblick auf ihre Zugehörigkeit zur betreffenden Volksgruppe gewählt wurden oder dieser Volksgruppe angehören oder

2. von einer Vereinigung vorgeschlagen wurden, die ihrem satzungsgemäßen Zweck nach Volksgruppeninteressen vertritt und für die betreffende Volksgruppe repräsentativ ist oder

3. als Angehörige der Volksgruppe von einer Kirche oder Religionsgemeinschaft vorgeschlagen wurden.

(3) Der Volksgruppenbeirat ist so zusammenzusetzen, daß die Hälfte der Mitglieder dem Personenkreis nach Abs. 2 Z. 2 angehört.

(4) Das Amt eines Mitgliedes eines Volksgruppenbeirates ist ein Ehrenamt; die Mitglieder haben Anspruch auf Ersatz der Reisekosten, die Bundesbeamten der Reisegebühreinstufe 5 gebührt, und auf ein angemessenes Sitzungsgeld für jeden Tag der Teilnahme an einer Sitzung des Volksgruppenbeirates, das vom Bundeskanzler durch Verordnung festzusetzen ist.

(5) Jede im Hauptausschuß des Nationalrates vertretene Partei hat das Recht, einen Vertreter in die Volksgruppenbeiräte zu entsenden. Dieser nimmt an den Beratungen, nicht jedoch an den Abstimmungen teil.

§ 5. (1) Jeder Volksgruppenbeirat wählt aus dem Kreis seiner gemäß § 4 Abs. 2 Z. 2 bestellten Mitglieder einen Vorsitzenden und einen Vorsitzenden-Stellvertreter. Er ist zu diesem Zweck jeweils innerhalb von vier Wochen nach Bestellung seiner Mitglieder vom Bundeskanzler zur Konstituierung einzuberufen. Konstituiert werden wird, wobei jedoch das Recht der Verwendung dieser Sprache auf bestimmte Personen oder Angelegenheiten beschränkt werden kann.

(2) Bei Erlassung der in Abs. 1 vorgesehenen Verordnungen sowie bei der Vollziehung des Abschnittes III dieses Bundesgesetzes sind bestehende völkerrechtliche Verpflichtungen zu berücksichtigen. Darüber hinaus ist auf die zahlenmäßige Größe der Volksgruppe, die Verbreitung ihrer Angehörigen im Bundesgebiet, ihr größenordnungsmäßiges Verhältnis zu anderen österreichischen Staatsbürgern in einem bestimmten Gebiet sowie auf ihre besonderen Bedürfnisse und Interessen zur Erhaltung und Sicherung ihres Bestandes Bedacht zu nehmen. Hiebei sind die Ergebnisse amtlicher statistischer Erhebungen mitzuberücksichtigen.

ABSCHNITT II

Volksgruppenbeiräte

§ 3. (1) Zur Beratung der Bundesregierung und der Bundesminister in Volksgruppenangelegenheiten sind beim Bundeskanzleramt Volksgruppenbeiräte einzurichten. Sie haben das kulturelle, soziale und wirtschaftliche Gesamtinteresse der Volksgruppen zu wahren und zu vertreten und sind insbesondere vor Erlassung von Rechtsvorschriften und zu allgemeinen Planungen auf dem Gebiet des Förderungswesens, die Interessen der Volksgruppen berühren, unter Setzung einer angemessenen Frist zu hören. Die Volksgruppenbeiräte können auch Vorschläge zur Verbesserung der Lage der Volksgruppen und ihrer Angehörigen erstatten.

(2) Die Volksgruppenbeiräte dienen auch zur Beratung der Landesregierungen, wenn sie von diesen dazu aufgefordert werden.

(3) Die Anzahl der Mitglieder jedes Volksgruppenbeirates ist unter Bedachtnahme auf die Anzahl der Angehörigen der Volksgruppe so fest-

(2) Jeder Volksgruppenbeirat gibt sich eine Geschäftsordnung, die der Genehmigung des Bundeskanzlers bedarf. Der Volksgruppenbeirat entscheidet mit einfacher Stimmenmehrheit bei Anwesenheit von mindestens zwei Drittel seiner Mitglieder. Bei Stimmgleichheit entscheidet der Vorsitzende.

(3) Der Volksgruppenbeirat ist vom Vorsitzenden auf Verlangen der Bundesregierung, eines Bundesministers, einer Landesregierung oder eines Fünftels seiner Mitglieder so zeitgerecht einzuberufen, daß er innerhalb von 14 Tagen nach Einlangen eines solchen Verlangens zusammentritt.

§ 6. (1) Hat ein Mitglied eines Volksgruppenbeirates drei aufeinanderfolgenden Einladungen zu einer Sitzung ohne genügende Entschuldigung keine Folge geleistet oder fallen die Voraussetzungen für seine Bestellung weg, so hat dies, nachdem dem Mitglied Gelegenheit zur Stellungnahme gegeben worden ist, der Volksgruppenbeirat durch Beschluß festzustellen und dem Bundeskanzler bekanntzugeben. Der Bundeskanzler stellt durch Bescheid den Verlust der Mitgliedschaft zum Volksgruppenbeirat fest.

(2) Scheidet ein Mitglied des Volksgruppenbeirates vorzeitig aus, so ist an seiner Stelle für den noch verbleibenden Rest der Amtsdauer ein neues Mitglied zu bestellen. Auf § 4 ist dabei Bedacht zu nehmen.

§ 7. Zur Behandlung von Fragen, die mehrere Volksgruppen gemeinsam betreffen, können die in Frage kommenden Volksgruppenbeiräte auf Einladung des Bundeskanzlers zu gemeinsamen Sitzungen zusammentreten. Der Bundeskanzler hat zu solchen Sitzungen binnen zwei Wochen einzuladen, wenn es von einem Volksgruppenbeirat verlangt wird. Im übrigen ist auf diese Sitzungen § 5 sinngemäß mit der Maßgabe anzu-

wenden, daß der Vorsitz abwechselnd von den Vorsitzenden der jeweils beteiligten Volksgruppenbeiräte auszuüben ist.

ABSCHNITT III

Volksgruppenförderung

§ 8. (1) Der Bund hat — unbeschadet allgemeiner Förderungsmaßnahmen — Maßnahmen und Vorhaben, die der Erhaltung und Sicherung des Bestandes der Volksgruppen, ihres Volkstums sowie ihrer Eigenschaften und Rechte dienen, zu fördern.

(2) Der Bundesminister für Finanzen hat unter Berücksichtigung der Lage des Bundeshaushaltes und der Ziele des Abs. 1 in dem der Bundesregierung vorzulegenden Entwurf des jährlichen Bundesvoranschlages einen angemessenen Betrag für Förderungszwecke aufzunehmen, und zwar getrennt für Leistungen nach § 9 Abs. 1 und Leistungen nach § 9 Abs. 5.

§ 9. (1) Die Förderung kann

1. in der Gewährung von Geldleistungen,
2. in anderer für die Ausbildung und Betreuung von Volksgruppenangehörigen auf Sachgebieten, die den Zielsetzungen des § 8 Abs. 1 entsprechen, geeigneter Weise,
3. in der Unterstützung von vom Volksgruppenbeirat unter Berücksichtigung der Zielsetzungen des § 8 Abs. 1 vorgeschlagenen Maßnahmen bestehen.

(2) Leistungen gemäß Abs. 1 Z. 1 sind Vereinen, Stiftungen und Fonds, die ihrem Zweck nach der Erhaltung und Sicherung einer Volksgruppe, ihres besonderen Volkstums sowie ihrer Eigenschaften und Rechte dienen (Volksgruppenorganisationen), für bestimmte Vorhaben zu gewähren, die geeignet sind, zur Verwirklichung dieser Zwecke beizutragen.

(3) Den Volksgruppenorganisationen sind hinsichtlich der Anwendung des Abs. 2 Kirchen und Religionsgemeinschaften sowie deren Einrichtungen gleichzuhalten.

(4) Leistungen gemäß Abs. 1 können Volksgruppenorganisationen auch zur Erfüllung ihrer Aufgaben gewährt werden.

(5) Leistungen gemäß Abs. 1 können auch Gebietskörperschaften für Maßnahmen gewährt werden, die zur Durchführung der Abschnitte IV und V notwendig sind und die Leistungskraft der betreffenden Gebietskörperschaft übersteigen.

(6) Der Bund ist unter der Voraussetzung der Gegenseitigkeit verpflichtet, die Gebietskörperschaften, von denen eine Förderung desselben Vorhabens erwartet werden kann, über die von ihm in Aussicht genommenen Förderungsmaßnahmen nach diesem Bundesgesetz in Kenntnis zu setzen.

(7) Die Bundesregierung hat dem Nationalrat jährlich über die auf Grund dieses Abschnittes getroffenen Maßnahmen zu berichten.

§ 10. (1) Der zuständige Volksgruppenbeirat hat spätestens bis zum 1. Mai jeden Jahres der Bundesregierung einen Plan über die wünschenswerten Förderungsmaßnahmen einschließlich einer Aufstellung des damit verbundenen finanziellen Aufwandes für das folgende Kalenderjahr vorzulegen.

(2) Der zuständige Volksgruppenbeirat hat dem Bundeskanzler bis zum 15. März jeden Jahres unter Bedachtnahme auf den gemäß Abs. 1 erstellten Plan Vorschläge für die Verwendung der für dieses Kalenderjahr im Bundesfinanzgesetz vorgesehenen Förderungsmittel zu erstatten.

§ 11. (1) Vor Gewährung einer Förderung hat sich die Volksgruppenorganisation dem Bund gegenüber vertraglich zu verpflichten, zum Zweck der Überwachung der widmungsgemäßen Verwendung der gewährten Förderungen Organen des Bundes die Überprüfung der Durchführung des Vorhabens durch Einsicht in die Bücher und Belege sowie durch Besichtigung an Ort und Stelle zu gestatten und ihnen die erforderlichen Auskünfte zu erteilen. Ferner hat sich die Volksgruppenorganisation zu verpflichten, bei nicht widmungsgemäßer Verwendung von Förderungsmitteln diese dem Bund zurückzuzahlen, wobei der zurückzuzahlende Betrag für die Zeit von der Auszahlung bis zur Rückzahlung mit 3 v. H. über den jeweils für Eskontierungen geltenden Zinsfuß pro Jahr zu verzinsen ist.

(2) Die Volksgruppenorganisation hat sich ferner vor Gewährung einer Förderung dem Bund gegenüber vertraglich zu verpflichten, über die Durchführung des Vorhabens unter Vorlage eines zahlenmäßigen Nachweises innerhalb zu vereinbarenden Fristen zu berichten. Aus dem Bericht müssen die Verwendung der aus Bundesmitteln gewährten Förderungen und aus dem zahlenmäßigen Nachweis eine durch Belege nachweisbare Aufgliederung der Einnahmen und Ausgaben zu entnehmen sein. Solche Berichte sind dem zuständigen Volksgruppenbeirat zur Kenntnis zu bringen.

ABSCHNITT IV

Topographische Bezeichnungen

§ 12. (1) Im Bereiche der gemäß § 2 Abs. 1 Z. 2 bezeichneten Gebietsteile sind Bezeichnungen und Aufschriften topographischer Natur, die von Gebietskörperschaften oder von sonstigen Körperschaften und Anstalten des öffentlichen Rechts angebracht werden, in deutscher Sprache und in der Sprache von in Betracht kommenden Volksgruppen zu verfassen. Diese Verpflichtung gilt nicht für die Bezeichnung von Örtlichkeiten, die außerhalb des Bereiches solcher Gebietsteile liegen.

(2) In der Verordnung nach § 2 Abs. 1 Z. 2 sind auch die Örtlichkeiten, die für eine zweisprachige Bezeichnung in Betracht kommen, sowie die topographischen Bezeichnungen in der Sprache

der in Betracht kommenden Volksgruppen festzulegen, die neben der deutschsprachigen Bezeichnung anzubringen sind. Hierbei ist auf die örtliche Übung und auf die Ergebnisse wissenschaftlicher Forschung Bedacht zu nehmen.

(3) Topographische Bezeichnungen, die nur in der Sprache einer Volksgruppe bestehen, sind von Gebietskörperschaften unverändert zu verwenden.

ABSCHNITT V

Amtssprache

§ 13. (1) Die Träger der gemäß § 2 Abs. 1 Z. 3 bezeichneten Behörden und Dienststellen haben sicherzustellen, daß im Verkehr mit diesen Behörden und Dienststellen nach Maßgabe der Bestimmungen dieses Abschnittes die Sprache einer Volksgruppe gebraucht werden kann.

(2) Im Verkehr mit einer Behörde oder Dienststelle im Sinne des Abs. 1 kann sich jedermann der Sprache der Volksgruppe bedienen, soweit sie durch eine Verordnung nach § 2 Abs. 1 bei dieser Behörde oder Dienststelle zugelassen ist. Niemand darf sich jedoch einer ihrem Zwecke nach sofort durchzuführenden Amtshandlung eines von Amts wegen einschreitenden Organs einer solcher Behörde oder Dienststelle nur deshalb entziehen oder sich weigern, ihr nachzukommen, weil die Amtshandlung nicht in der Sprache der Volksgruppe durchgeführt wird.

(3) Organe auch anderer als der nach Abs. 1 bezeichneten Behörden und Dienststellen sollen, sofern sie die Sprache einer Volksgruppe beherrschen, sich im mündlichen Verkehr der Sprache einer Volksgruppe bedienen, wenn dies den Verkehr mit Personen erleichtert.

(4) Die zusätzliche Verwendung der Sprache der Volksgruppe in allgemeinen öffentlichen Kundmachungen von Gemeinden, in denen die Sprache einer Volksgruppe als Amtssprache zugelassen ist, ist zulässig.

(5) Die Regelungen über die Verwendung der Sprache einer Volksgruppe als Amtssprache beziehen sich nicht auf den innerdienstlichen Verkehr von Behörden und Dienststellen.

§ 14. (1) Nach den Bestimmungen dieses Bundesgesetzes in der Sprache einer Volksgruppe zulässige schriftliche oder mündliche Anbringen, die zu Protokoll (Niederschrift) gegeben werden, sind von der Behörde oder Dienststelle, bei der sie zuständigkeitsgemäß eingebracht werden, unverzüglich zu übersetzen oder übersetzen zu lassen, sofern dies nicht offenkundig entbehrlich ist. Werden solche Anbringen zugestellt, so ist eine Ausfertigung der deutschen Übersetzung anzuschließen.

(2) Leitet die Behörde oder Dienststelle ein Anbringen in der Sprache der Volksgruppe wegen Unzuständigkeit an eine andere Behörde oder Dienststelle weiter, bei der diese Sprache nicht zugelassen ist, so gilt die Verwendung dieser Sprache als Formgebrechen. Sofern die für dieses

Verfahren geltenden Bestimmungen nicht anderes vorsehen, sind derartige Eingaben unter Setzung einer Frist zur Verbesserung zurückzustellen; wird die Eingabe innerhalb dieser Frist mit einer Übersetzung wieder eingebracht, so gilt sie als am Tag ihres ersten Einlangens bei der Behörde überreicht.

(3) Ist einer Partei (einem Beteiligten) oder anderen Privatpersonen (Zeugen, Sachverständigen u. a.) die Verwendung amtlicher Vordrucke vorgeschrieben, so ist diesen Personen auf Verlangen eine Übersetzung des Vordruckes in die Sprache der Volksgruppe auszuhändigen. Die geforderten Angaben sind jedoch auf dem amtlichen Vordruck zu machen, wobei die Sprache der Volksgruppe verwendet werden kann, soweit dem völkerrechtliche Verpflichtungen nicht entgegenstehen.

§ 15. (1) Beabsichtigt eine Person, in einer Tagsatzung oder mündlichen Verhandlung von der Sprache einer Volksgruppe Gebrauch zu machen, so hat sie dies unverzüglich nach Zustellung der Ladung der Behörde oder Dienststelle bekanntzugeben; durch schuldhaftes Unterlassen einer solchen Bekanntgabe verursachte Mehrkosten können der betreffenden Person auferlegt werden. Diese Verpflichtung zur Bekanntgabe entfällt bei Verfahren, die auf Grund eines in der Sprache einer Volksgruppe abgefaßten Anbringens durchgeführt werden. Die Bekanntgabe gilt für die Dauer des ganzen weiteren Verfahrens, sofern sie nicht widerrufen wird.

(2) Bedient sich eine Person in einem Verfahren der Sprache der Volksgruppe, so ist auf Antrag einer Partei (eines Beteiligten) — soweit das Verfahren den Antragsteller betrifft — sowohl in dieser als auch in deutscher Sprache zu verhandeln. Dies gilt auch für die mündliche Bekanntgabe von Entscheidungen.

(3) Ist das Organ der Sprache der Volksgruppe nicht mächtig, so ist ein Dolmetscher beizuziehen.

(4) Mündliche Verhandlungen (Tagsatzungen), die vor einem der Sprache der Volksgruppe mächtigen Organ durchgeführt werden und an der nur Personen teilnehmen, die bereit sind, sich der Sprache der Volksgruppe zu bedienen, können abweichend von Abs. 2 nur in der Sprache einer Volksgruppe durchgeführt werden. Dies gilt auch für die mündliche Bekanntgabe von Entscheidungen, die jedoch auch in deutscher Sprache festzuhalten sind.

(5) Ist in den Fällen der Abs. 1 bis 4 ein Protokoll (eine Niederschrift) aufzunehmen, so ist es sowohl in deutscher Sprache als auch in der Sprache der Volksgruppe abzufassen. Ist der Schriftführer der Sprache der Volksgruppe nicht mächtig, so hat die Behörde oder Dienststelle unverzüglich eine Ausfertigung des Protokolls in der Sprache der Volksgruppe herstellen zu lassen.

§ 16. Entscheidungen und Verfügungen (einschließlich der Ladung), die zustellen sind und die in der Sprache einer Volksgruppe eingebrachte Eingaben oder Verfahren betreffen, in denen in der Sprache einer Volksgruppe bereits verhandelt worden ist, sind in dieser Sprache und in deutscher Sprache auszufertigen.

§ 17. (1) Wird entgegen den Bestimmungen dieses Bundesgesetzes, und soweit die Abs. 2 und 3 nichts anderes bestimmen, die deutsche oder die Sprache einer Volksgruppe nicht verwendet oder die Verwendung der Sprache einer Volksgruppe nicht zugelassen, so gilt für den betreffenden Verfahrensschritt der Anspruch derjenigen Partei auf rechtliches Gehör als verletzt, zu deren Nachteil der Verstoß unterlaufen ist.

(2) Ist in einem gerichtlichen Strafverfahren entgegen dem § 15 die Hauptverhandlung nicht auch in der Sprache der Volksgruppe durchgeführt worden, so begründet dies Nichtigkeit im Sinne des § 281 Abs. 1 Z. 3 der Strafprozeßordnung 1975. Dieser Nichtigkeitsgrund kann nicht zum Nachteil desjenigen geltend gemacht werden, der den Antrag nach § 15 Abs. 2 gestellt hat, zu seinem Vorteil aber ohne Rücksicht darauf, ob die Formverletzung auf die Entscheidung Einfluß üben konnte (§ 281 Abs. 3 Strafprozeßordnung 1975).

(3) Die Verletzung des § 15 dieses Bundesgesetzes begründet Nichtigkeit im Sinne des § 68 Abs. 4 lit. d AVG 1950.

§ 18. Die öffentlichen Bücher und die Personenstandsbücher sind in deutscher Sprache zu führen.

§ 19. (1) Grundbuchstücke in der Sprache der Volksgruppe werden nur dann als solche behandelt, wenn sie die Bezeichnung als Grundbuchsache, die Bezeichnung der Liegenschaft oder des Rechtes, worauf sich die Eintragung beziehen soll, sowie die Art der beantragten Eintragung in deutscher Sprache enthalten. Fehlen diese Angaben, so ist erst die deutsche Übersetzung als Grundbuchstück zu behandeln.

(2) Ist die Urkunde, auf Grund deren eine Eintragung erfolgen soll, in der Sprache der Volksgruppe abgefaßt, so hat das Gericht unverzüglich eine Übersetzung herzustellen oder herstellen zu lassen; § 89 GBG 1955 ist nicht anzuwenden.

(3) Auf Verlangen sind Grundbuchabschriften und Grundbuchauszüge als Übersetzung in die Sprache der Volksgruppe und Amtsbestätigungen in dieser Sprache zu erteilen.

(4) Die Bestimmungen der Abs. 1 bis 3 sind auf die Hinterlegung von Urkunden sinngemäß anzuwenden.

§ 20. (1) Ist die in Österreich ausgestellte Urkunde, auf Grund deren eine Eintragung in ein Personenstandsbuch erfolgen soll, in der Sprache der Volksgruppe abgefaßt, so hat das

Standesamt unverzüglich eine Übersetzung herzustellen oder herstellen zu lassen.

(2) Auf Verlangen sind Auszüge aus Personenstandsbüchern und sonstige Urkunden vom Standesamt als Übersetzung in die Sprache der Volksgruppe zu erteilen.

§ 21. Soweit Notare als Gerichtskommissäre im Auftrag eines Gerichtes tätig werden, bei dem die Sprache einer Volksgruppe zugelassen ist, sind die vorhergehenden Bestimmungen dieses Abschnittes sinngemäß anzuwenden.

§ 22. (1) Kosten und Gebühren für Übersetzungen, die eine Behörde oder Dienststelle nach diesem Bundesgesetz vorzunehmen oder zu veranlassen hat, sind von Amts wegen zu tragen. Bei der Bemessung des Pauschalkostenbeitrages gemäß § 381 Abs. 1 Z. 1 Strafprozeßordnung 1975 sind die Kosten eines nach diesem Bundesgesetz beigezogenen Dolmetschers nicht zu berücksichtigen.

(2) (Verfassungsbestimmung) Würde auch in der Sprache einer Volksgruppe verhandelt, so sind der Bemessung von Gebühren, die einer Gebietskörperschaft zufließen und nach dem Zeitaufwand berechnet werden oder dieser zu berücksichtigen ist, nur zwei Drittel des tatsächlichen Zeitaufwandes (der Verhandlungsdauer) zugrunde zu legen.

(3) Ist eine Schrift unmittelbar auf Grund dieses Bundesgesetzes in zwei Amtssprachen auszustellen, so unterliegt nur eine Ausfertigung den Stempelgebühren.

(4) Wird eine Partei (ein Beteiligter) in einem gerichtlichen Verfahren durch einen Rechtsanwalt, einen Verteidiger in Strafsachen oder einen Notar vertreten oder verteidigt, so trägt das Honorar dieses Rechtsanwaltes, Verteidigers oder Notars für das letzte Drittel solcher Verhandlungen (Tagsatzungen), die auch in der Sprache einer Volksgruppe durchgeführt werden, der Bund. Die Zahlung dieses Honorarbetrages ist bei sonstigem Verlust des Anspruches jeweils vor Schluß einer Tagsatzung oder Verhandlung durch Vorlage eines Kostenverzeichnisses anzusprechen; der Richter hat den Honorarbetrag unverzüglich zu bestimmen und den Rechnungsführer anzuweisen, diesen Betrag dem Rechtsanwalt, Verteidiger oder Notar zu zahlen. Dieser Mehraufwand an Honorar ist so zu bemessen, als wäre ein Gegner des Anspruchsberechtigten gesetzlich verpflichtet, ihm diese Kosten zu ersetzen.

ABSCHNITT VI

Schlußbestimmungen

§ 23. Den Bediensteten des Bundes, die bei einer Behörde oder Dienststelle im Sinne des § 2 Abs. 1 Z. 3 beschäftigt sind, die dort zugelassene Sprache einer Volksgruppe beherrschen und sie in Vollziehung dieses Bundesgesetzes verwenden, gebührt nach Maßgabe besoldungsrechtlicher Vorschriften eine Zulage.

§ 24. (1) Dieses Bundesgesetz tritt mit 1. Feber 1977 in Kraft.

(2) Damit Verordnungen auf Grund dieses Bundesgesetzes bereits zu dem in Abs. 1 bezeichneten Zeitpunkt kundgemacht werden können, können die notwendigen Maßnahmen einschließlich der in diesem Bundesgesetz vorgesehenen Herstellung des Einvernehmens mit dem Hauptausschuß des Nationalrates bereits vor diesem Zeitpunkt getroffen werden. Diese Verordnungen dürfen jedoch frühestens mit dem im Abs. 1 bezeichneten Zeitpunkt kundgemacht und in Kraft gesetzt werden.

(3) Das Bundesgesetz vom 6. Juli 1972, BGBl. Nr. 270, mit dem Bestimmungen über die Anbringung von zweisprachigen topographischen Bezeichnungen und Aufschriften in den Gebieten Kärntens mit slowenischer oder gemischter Bevölkerung getroffen werden, tritt außer Kraft.

(4) Die derzeit geltenden Vorschriften über die Verwendung der Sprache einer Volksgruppe im Verkehr mit Behörden und Dienststellen einschließlich des Bundesgesetzes vom 19. März 1959, BGBl. Nr. 102, zur Durchführung der die Amtssprache bei Gericht betreffenden Bestimmungen des Art. 7 § 3 des Staatsvertrages, treten zu dem Zeitpunkt und insoweit außer Kraft, als sie durch Verordnungen nach § 2 Abs. 1 Z. 3 in Verbindung mit Abschnitt V ersetzt werden.

§ 25. Mit der Vollziehung dieses Bundesgesetzes sind die Bundesregierung und die Bundesminister im Rahmen ihres jeweiligen Wirkungsbereiches betraut.

	Kirchschläger			
Häuser		Bielka		Moser
Androsch		Leodolter		Rösch
Broda	Lütgendorf	Weih		Sinowatz
	Lanc		Firnberg	\

AVSTRIJSKI ZVEZNI ZAKON O SPREMENBI ZAKONA O PREDVEDBI PLAC (7. 7. 1976)

397. Bundesgesetz vom 7. Juli 1976, mit dem das Gehaltsüberleitungsgesetz geändert wird

Der Nationalrat hat beschlossen:

Artikel I

Das Gehaltsüberleitungsgesetz vom 12. Dezember 1946, BGBl. Nr. 22/1947, zuletzt geändert durch das Bundesgesetz BGBl. Nr. 143/1975, wird wie folgt geändert:

Der § 37 Abs. 4 hat zu lauten:

„(4) Lehrer an zweisprachigen Schulen oder Klassen sowie an Schulen oder Klassen mit einer anderen als der deutschen Sprache als Unterrichtssprache haben in allen Fällen die der Schulart entsprechende Befähigung zur Erteilung des

Unterrichtes auch in der betreffenden Unterrichtssprache nachzuweisen, sofern sie in dieser Unterrichtssprache tatsächlich Unterricht zu erteilen haben.“

Artikel II

(1) Dieses Bundesgesetz tritt mit 1. September 1976 in Kraft.

(2) Mit der Vollziehung dieses Bundesgesetzes ist die Bundesregierung, in Angelegenheiten jedoch, die nur den Wirkungsbereich eines Bundesministers betreffen, dieser Bundesminister beauftragt.

	Kirchschläger		
Häuser	Bielka		Moser
Androsch	Leodolter		Rösch
Broda	Lütgendorf	Weihs	Sinowatz
	Lanc		Firnberg

Objavljeno v Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, Wien 5. 8. 1976, št. 118, str. 1426

AVSTRIJSKI ZVEZNI ZAKON O SPREMENBI ZAKONA O LJUDSKIH ŠTETJIH (7. 7. 1976)

398. Bundesgesetz vom 7. Juli 1976, mit dem das Volkszählungsgesetz geändert wird

Der Nationalrat hat beschlossen:

Artikel I

Das Volkszählungsgesetz, BGBl. Nr. 159/1950, wird wie folgt geändert:

1. Vor § 1 ist folgende Überschrift einzufügen:

„I. HAUPTSTÜCK
Allgemeine Bestimmungen“

2. Der § 2 Abs. 3 hat zu lauten:

„(3) Hierbei können an die zu zählenden Personen insbesondere Fragen nach Name, Geschlecht, Geburtsdatum, Geburtsort, Familienstand, Kindern ehelicher Abstammung, Religionsbekenntnis, Muttersprache, Staatsangehörigkeit, Schulbildung, Berufsausbildung, Beruf, Beschäftigung, Aufenthalt und Wohnsitz gestellt werden. Fragen nach der Anzahl der Blinden, Taubstummen und Körperbehinderten sind zulässig. Die Muttersprache kann bei österreichischen Staatsbürgern auch geheim erhoben werden. Für diese Erhebung gelten die Vorschriften des II. Hauptstückes.“

3. Der § 5 hat zu lauten:

„§ 5. (1) Die Gemeinden haben zunächst ihren Aufwand und den Aufwand der Gemeinde- und Sprengelwahlbehörden, die Städte mit eigenem Statut und die Länder zunächst den Aufwand der Bezirkswahlbehörden zu tragen. Der Bund hat den Gemeinden einen durch Verordnung des Bundesministers für Inneres nach der Anzahl der gezählten Haushalte und dem durchschnittlichen Personal- und Sachaufwand festzusetzenden Pauschalersatz zu leisten. Den Ländern und den Städten mit eigenem Statut ist überdies ein Pauschalersatz für den Aufwand der Bezirkswahlbehörden zu leisten.“

(2) Das Österreichische Statistische Zentralamt hat die den Gebietskörperschaften gebührenden Pauschalersatz nach Maßgabe der im Abs. 1 genannten Verordnung zu ermitteln und auszuführen.“

4. Der bisherige § 5 erhält die Bezeichnung § 6; sein Abs. 1 hat zu lauten:

„(1) Die Durchführung der Volkszählung nach dem I. Hauptstück obliegt im Bereiche der Gemeinden den Gemeinden im übertragenen Wirkungsbereich.“

5. Der bisherige § 6 erhält die Bezeichnung § 7.

6. Der bisherige § 7 wird § 8 Abs. 1.

7. Dem bisherigen § 7 ist ein § 8 Abs. 2 anzufügen, der lautet:

„(2) Der Abs. 1 gilt nur hinsichtlich einer im Rahmen einer ordentlichen oder außerordentlichen Volkszählung bestehenden Verpflichtung, nicht jedoch für eine nach dem II. Hauptstück vorgenommene geheime Erhebung der Muttersprache.“

8. Der bisherige § 8 erhält die Bezeichnung § 9; seine Abs. 1 und 2 haben zu lauten:

„(1) Durch Verordnung werden bestimmt

- a) der Zähltag,
- b) die Anordnung einer außerordentlichen Volkszählung (§ 1 Abs. 2),
- c) die Anordnung einer geheimen Erhebung der Muttersprache nach den Bestimmungen des II. Hauptstückes dieses Bundesgesetzes, der Erhebungstag, der ein Sonntag oder anderer öffentlicher Ruhetag sein muß, und die zur Durchführung dieser Erhebung erforderlichen näheren Vorschriften,
- d) die bei einem nicht unter lit. c fallenden Teil einer Volkszählung zur Verwendung gelangenden Drucksorten (§ 2 Abs. 4), aus denen auch die gestellten Fragen (§ 2 Abs. 3) und die zur Auskunftserteilung verpflichteten Personen (§ 3 Abs. 1 und 2) ersichtlich sein müssen.

(2) Die Verordnungen nach Abs. 1 werden nach Maßgabe der Erfordernisse der Sparsamkeit, der Zweckmäßigkeit, der Verlässlichkeit des Erhebungsverfahrens und der Sicherung der Unbeeinflussbarkeit der Erklärung der zu Befragenden, in den Fällen der lit. a, b und c von der Bundesregierung mit Zustimmung des Hauptausschusses des Nationalrates, im Falle der lit. d vom Bundesminister für Inneres erlassen. Sollen bei einem nicht unter Abs. 1 lit. c fallenden Teil einer Volkszählung Fragen gestellt werden, die im § 2 Abs. 3 nicht angeführt sind, bedarf die Verordnung des Bundesministers für Inneres der Zustimmung des Hauptausschusses des Nationalrates.“

9. Nach § 9 sind folgende Hauptstücke anzufügen:

„II. HAUPTSTÜCK

Geheime Erhebung der Muttersprache

§ 10. (1) Wird eine geheime Erhebung der Muttersprache gemäß § 9 Abs. 1 lit. c angeordnet, so kann diese in der Verordnung der Bundesregierung auf einzelne Länder beschränkt werden, sofern nur in diesen Teilen des Bundesgebietes ein Bedürfnis nach einer geheimen Erhebung der Muttersprache besteht.

(2) Die Verordnung der Bundesregierung über die Anordnung einer geheimen Erhebung der Muttersprache ist in allen Gemeinden, auf die sich die Erhebung erstreckt, durch öffentlichen Anschlag bekanntzumachen. Diese Bekanntmachung ist in die Verlautbarung gemäß § 6 Abs. 5 aufzunehmen.

(3) Zur geheimen Erhebung der Muttersprache ist das Erhebungsblatt, das als Anlage diesem Bundesgesetz angeschlossen ist, zu verwenden.

§ 11. (1) (Verfassungsbestimmung) Das anlässlich einer geheimen Erhebung der Muttersprache auszufüllende Erhebungsblatt ist von den nach den jeweiligen landesrechtlichen Bestimmungen für die Wahl der Gemeinderäte im Amt befindlichen oder, wo solche nicht bestehen, von den zuletzt im Amt gewesenen Sprengelwahlbehörden und Gemeindewahlbehörden auszugeben und vor diesen unmittelbar nach der Ausgabe in verschlossenen Kuverts abzugeben. Die Sprengel- und Gemeindewahlbehörden haben nach Ablauf der Zeit für die Abgabe der Erhebungsblätter das gesamte Erhebungsmaterial ungeöffnet, verschlossen und in versiegeltem Umschlag unverzüglich den nach der Nationalrats-Wahlordnung 1971, BGBl. Nr. 391/1970, in der Fassung der Bundesgesetze BGBl. Nr. 194/1971 und 280/1973 im Amt befindlichen Bezirkswahlbehörden zu übermitteln. Diese Bezirkswahlbehörden haben das gesamte Erhebungsmaterial ungeöffnet nach Gemeinden zu ordnen und dieses unverzüglich, spätestens aber binnen einer Woche nach dem Erhebungstag, dem Österreichischen Statistischen Zentralamt verschlossen und in versiegeltem Umschlag zur Auswertung zu übermitteln.

(2) Auf die im Abs. 1 genannten Wahlbehörden sind bei der geheimen Erhebung der Muttersprache, soweit in diesem Bundesgesetz sowie in den gemäß § 9 Abs. 1 lit. c dieses Bundesgesetzes erlassenen Anordnungen nicht anderes bestimmt wird, die einschlägigen Bestimmungen der Nationalrats-Wahlordnung 1971 sinngemäß anzuwenden.

§ 12. (1) Die Erhebungsblätter sind von der im § 11 Abs. 1 genannten Behörde allen österreichischen Staatsbürgern, die das 14. Lebensjahr vollendet haben und nicht voll entmündigt sind und bei denen anlässlich der Ausfüllung oder Ablieferung der ausgefüllten Volkszählungsdrucksorten an Hand der Eintragung in der Haushaltsliste über die Zugehörigkeit der Wohnbevölkerung in der Gemeinde die Berechtigung hierzu von der Gemeinde festgestellt wird, auszufüllen. Diese Personen sind nach Maßgabe des Abs. 6 berechtigt, die Erhebungsblätter auszufüllen und bei der genannten Behörde abzugeben.

(2) Das Recht zur Ausfüllung der Erhebungsblätter für österreichische Staatsbürger, die das 14. Lebensjahr nicht vollendet haben oder die voll entmündigt sind, kommt dem mit ihm im gemeinsamen Haushalt lebenden gesetzlichen Ver-

treter zu, ansonsten dem Haushaltungsvorstand, keinesfalls aber einer juristischen Person.

(3) Nimmt eine Person nach Abs. 2 an der geheimen Erhebung der Muttersprache teil, so hat sie dies, sofern die Berechtigung dazu nicht amtsbekannt ist, anlässlich der Abgabe der Drucksorten (§ 2 Abs. 4) der Gemeinde (dem Zähler) bekanntzugeben und die Urkunden vorzulegen, die ihre im Hinblick auf Abs. 2 bedeutungsvolle Rechtsstellung oder ebensolche tatsächliche Verhältnisse glaubhaft machen. Ebenso ist anlässlich der Abgabe der Drucksorten (§ 2 Abs. 4) der Gemeinde (dem Zähler) der Besitz der österreichischen Staatsbürgerschaft glaubhaft zu machen.

(4) Die Gemeinde hat der Gemeindevahlbehörde und, wenn eine Gemeinde in Wahlsprengel eingeteilt ist, den Sprengelwahlbehörden bis spätestens am Tage vor dem Erhebungstage ein Verzeichnis der Personen, denen ein Erhebungsblatt auszufolgen ist und die zur Abgabe eines Erhebungsblattes berechtigt sind, zu übergeben. Aus diesem Verzeichnis hat bei Unmündigen oder voll Entmündigten hervorzugehen, wer für diese zur Ausfüllung der Erhebungsblätter berechtigt ist.

(5) Die näheren Vorschriften über das Verzeichnis (Abs. 4) und über die Ausgabe des Erhebungsblattes werden durch Verordnung der Bundesregierung (§ 9 Abs. 1 lit. c) getroffen.

(6) Die Erhebungsblätter dürfen nur von den dazu berechtigten Personen im Wahllokal ausgefüllt werden. Für jedes Erhebungsblatt ist anlässlich der Abgabe ein gesondertes Kuvert zu verwenden.

§ 13. (1) Für das Erhebungsverfahren gelten die §§ 55 bis 58, 60 bis 62, 64 bis 69 und § 70 Abs. 1 erster und zweiter Satz, Abs. 2 erster bis dritter Satz, Abs. 3 und 4 der Nationalrats-Wahlordnung 1971 (Wahlort und Wahlzeit, Wahlzeugen, Wahlhandlung) sinngemäß.

(2) Der § 63 der Nationalrats-Wahlordnung 1971 ist mit der Maßgabe anzuwenden, daß jede Wahlpartei, die im betreffenden Land entweder bei der letztvorangegangenen Landtagswahl oder bei der letztvorangegangenen Gemeinderatswahl Wahlvorschläge erstattet hat, berechtigt ist, zwei Zeugen zu entsenden.

§ 14. (1) Das Österreichische Statistische Zentralamt hat das ihm übersendete Erhebungsmaterial länderspezifisch auszuwerten, das Erhebungsergebnis festzustellen und dieses für die einzelnen Länder, allenfalls gegliedert nach politischen Bezirken, Gerichtsbezirken, Gemeinden und Ortschaften, unverzüglich dem Bundeskanzleramt mitzuteilen. Eine Auswertung hinsichtlich einzelner Ortschaften ist jedoch nur zulässig, wenn in dieser Ortschaft mindestens 30 Personen an der geheimen Erhebung der Muttersprache teilgenommen haben. Die Auswertung nichtamtlicher Erhebungspapiere ist unzulässig.

(2) Für jedes Land ist eine Sprachermittlungskommission einzurichten. Sie ist vom Österreichischen Statistischen Zentralamt der Auswertung beizuziehen. Die Mitglieder dieser Kommission haben die Stellung von Vertrauenspersonen gemäß § 15 Abs. 4 der Nationalrats-Wahlordnung 1971. Jede Wahlpartei der letzten Landtagswahl kann in die Kommission für das betreffende Land zwei Mitglieder entsenden. Desgleichen können Personen, die sich zu einer Volksgruppe österreichischer Staatsbürger nichtdeutscher Sprachzugehörigkeit bekennen und von einer für diese Volksgruppe repräsentativen Vereinigung dafür namhaft gemacht werden, beantragen, daß sie in die Kommission aufgenommen werden. Über diese Anträge entscheidet der Bundeskanzler, der dabei zu berücksichtigen hat, wie repräsentativ die betreffende Vereinigung ist. Läßt sich daraus kein Kriterium ableiten, so ist der Zeitpunkt des Eintreffens der Anträge beim Bundeskanzleramt maßgeblich. Anträge können innerhalb von vier Wochen ab dem Zeitpunkt der Erlassung der Verordnung nach § 9 Abs. 1 lit. c gestellt werden. Für jedes Land dürfen neben den von den Wahlparteien entsendeten Mitgliedern höchstens vier Personen in die Kommission berufen werden.

§ 15. Die §§ 118 und 121 der Nationalrats-Wahlordnung 1971 sind auch auf die geheime Erhebung der Muttersprache sinngemäß anzuwenden.

§ 16. Die §§ 262 bis 268 StGB gelten auch für die geheime Erhebung der Muttersprache.

III. HAUPTSTÜCK

Schlußbestimmungen

§ 17. Besteht lediglich ein Bedürfnis nach statistischen Unterlagen über die Muttersprache, so kann auch außerhalb einer Volkszählung die Vornahme einer geheimen Erhebung der Muttersprache nach dem II. Hauptstück unter sinngemäßer Anwendung der Bestimmungen dieses Bundesgesetzes mit Ausnahme des § 12 Abs. 3 und 4 auf der Grundlage der durch eine Personenstandsaufnahme (§ 117 BAO) erhobenen Wohnbevölkerung österreichischer Staatsbürgerschaft durch Verordnung der Bundesregierung im Einvernehmen mit dem Hauptausschuß des Nationalrates angeordnet werden. In dieser Verordnung sind der Erhebungstag, der ein Sonntag oder anderer öffentlicher Ruhetag sein muß, sowie die zur Durchführung dieser Erhebung erforderlichen näheren Vorschriften, insbesondere über die Heranziehung der Haushaltslisten als Erhebungsgrundlage und den Nachweis der österreichischen Staatsbürgerschaft nach Maßgabe der Erfordernisse der Sparsamkeit, der Zweckmäßigkeit, der Verlässlichkeit des Erhebungsverfahrens und der Sicherung der Unbeeinflussbarkeit der Erklärung der zu Befragenden, zu bestimmen.

§ 18. Mit der Vollziehung dieses Bundesgesetzes ist, soweit in den §§ 9, 14 und 17 nicht

anderes bestimmt ist, der Bundesminister für Inneres, hinsichtlich der §§ 10 bis 15 der Bundeskanzler und hinsichtlich des § 16 der Bundesminister für Justiz betraut.“

Artikel II

Die Zuständigkeit zur Vollziehung dieses Bun-

desgesetzes richtet sich nach § 18 des Volkszählungsgesetzes in der Fassung des Art. I.

Häuser	Kirchschläger	
Androsch	Bielka	Moser
Broda	Leodolter	Rösch
	Lütgendorf	Weih
Lanc		Sinowitz
		Firnberg

Anlage

Bundesland: (vorgedruckt)

Pol. Bezirk:

Gemeinde:

Ortschaft:

GEHEIME ERHEBUNG DER MUTTERSPRACHE

Geben Sie Ihre Muttersprache durch Ankreuzen eines der folgenden Kästchen an:

deutsch

kroatisch

slowenisch

ungarisch

andere , und zwar: .....

Erhebungsblätter, in denen kein Kästchen angekreuzt ist, werden keiner Sprache zugezählt. Wird neben der deutschen noch eine andere Sprache angekreuzt, so wird diese Sprache bei der Auswertung berücksichtigt.

Objavljeno v Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, Wien 5. 8. 1976, št. 119, str. 1427—1430

UREDBA AVSTRIJSKE ZVEZNE VLADE O SOSVETIH NARODNOSTNIH SKUPIN (18. 1. 1977)

38. Verordnung der Bundesregierung vom 18. Jänner 1977 über die Volksgruppenbeiräte

Auf Grund des § 2 Abs. 1 Z. 1 und des Abschnittes II des Volksgruppengesetzes, BGBl. Nr. 396/1976, wird im Einvernehmen mit dem Hauptausschuß des Nationalrates verordnet:

§ 1. Für die kroatische Volksgruppe, die slowenische Volksgruppe, die ungarische Volksgruppe und die tschechische Volksgruppe werden Volksgruppenbeiräte eingerichtet.

§ 2. Der Volksgruppenbeirat für die kroatische Volksgruppe besteht aus 24 Mitgliedern. Hievon sind zwölf Mitglieder auf Grund von Vorschlä-

gen der im § 4 Abs. 2 Z. 2 des Volksgruppen-gesetzes genannten Vereinigungen zu bestellen.

§ 3. Der Volksgruppenbeirat für die sloweni-sche Volksgruppe besteht aus 16 Mitgliedern. Hievon sind acht Mitglieder auf Grund von Vor-schlägen der im § 4 Abs. 2 Z. 2 des Volksgruppen-gesetzes genannten Vereinigungen zu bestellen.

§ 4. Der Volksgruppenbeirat für die ungarische Volksgruppe besteht aus acht Mitgliedern. Hievon sind vier Mitglieder auf Grund von Vorschlä- gen der im § 4 Abs. 2 Z. 2 des Volksgruppen-gesetzes genannten Vereinigungen zu bestellen.

§ 5. Der Volksgruppenbeirat für die tschechi- sche Volksgruppe besteht aus acht Mitgliedern. Hievon sind vier Mitglieder auf Grund von Vor- schlägen der im § 4 Abs. 2 Z. 2 des Volksgruppen- gesetzes genannten Vereinigungen zu bestellen.

§ 6. Diese Verordnung tritt mit 1. Feber 1977 in Kraft.

Kreisky	Androsch	Pahr	Moser
Leodolter	Staribacher		Rösch
Lütgendorf	Haiden	Weißenberg	Sinowatz
Lanc			Firnberg

Objavljeno v Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, Wien 1. 2. 1977, št. 13, str. 460

**UREDBA AVSTRIJSKE ZVEZNE VLADE O DOLOČITVI PODROČIJ,
V KATERIH JE TREBA NAMESTITI TOPOGRAFSKE OZNAKE V NEMŠKEM
IN SLOVENSKEM JEZIKU (31. 5. 1977)**

306. Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977 über die Bestimmung von Gebietsteilen, in denen topographische Bezeichnungen in deutscher und slowenischer Sprache anzubringen sind

Auf Grund des § 2 Abs. 1 und des § 12 des Volksgruppengesetzes, BGBl. Nr. 396/1976, wird im Einvernehmen mit dem Hauptausschuß des Nationalrates verordnet:

§ 1. In folgenden Gebietsteilen (§ 2 Abs. 1 Z. 2 des Volksgruppengesetzes, BGBl. Nr. 396/1976) sind Bezeichnungen und Aufschriften topographischer Natur, die von Gebietskörperschaften oder von sonstigen Körperschaften und Anstalten des öffentlichen Rechts angebracht werden, sowohl in deutscher als auch slowenischer Sprache anzubringen:

1. Im politischen Bezirk Klagenfurt Land:

In der Gemeinde Ebental im Gebiet der ehemaligen Gemeinde Radsberg, in der Gemeinde Ferlach im Gebiet der ehemaligen Gemeinde Windisch-Bleiberg, in der Gemeinde Ludmanns-

dorf in den Gebieten der ehemaligen Gemeinden Ludmannsdorf und Oberdörfel und in der Gemeinde Zell;

2. im politischen Bezirk Völkermarkt:

In der Gemeinde Bleiburg in den Gebieten der ehemaligen Gemeinden Feistritz ob Bleiburg und Moos, in der Gemeinde Eisenkappel-Vellach im Gebiet der ehemaligen Gemeinde Vellach, in der Gemeinde Globasnitz und in der Gemeinde Neuhaus im Gebiet der ehemaligen Gemeinde Schwabegg.

§ 2. Ehemalige Gemeinden im Sinne dieser Verordnung sind die von bestehenden Gemein- den (§ 1) erfaßten Gebiete von Gemeinden nach dem Stand zum 15. Mai 1955.

§ 3. Diese Verordnung tritt mit 1. Juli 1977 in Kraft.

Kreisky	Androsch	Pahr	Moser
Leodolter	Staribacher	Rösch	Broda
Lütgendorf	Haiden	Weißenberg	Sinowatz
Lanc			Firnberg

Objavljeno v Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, Wien 14. 6. 1977, št. 69, str. 1007

**UREDBA AVSTRIJSKE ZVEZNE VLADE O DOLOČITVI SODIŠČ,
UPRAVNIH ORGANOV IN DRUGIH URADOV, PRED KATERIMI JE SLOVENSKI JEZIK
DOVOLJEN KOT URADNI JEZIK DODATNO K NEMŠKEMU JEZIKU (31. 5. 1977)**

307. Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977 über die Bestimmung der Gerichte, Verwaltungsbehörden und sonstigen Dienststellen, vor denen die slowenische Sprache zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache zugelassen wird

Auf Grund des § 2 Abs. 1 Z. 3 des Volksgruppengesetzes, BGBl. Nr. 396/1976, wird im Einvernehmen mit dem Hauptausschuß des Nationalrates verordnet:

§ 1. Die Verwendung der slowenischen Sprache als zusätzliche Amtssprache zur deutschen Sprache vor Behörden und Dienststellen, vor denen sie nach dieser Verordnung zugelassen ist, steht nur österreichischen Staatsbürgern zu.

§ 2. (1) Die slowenische Sprache ist zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache vor den Gemeindebehörden und Gemeindedienststellen jener Gemeinden zugelassen, in denen nach der Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977, BGBl. Nr. 306, über die Bestimmung von Gebietsteilen, in denen topographische Bezeichnungen in deutscher und slowenischer Sprache anzubringen sind, Bezeichnungen und Aufschriften topographischer Natur sowohl in slowenischer Sprache als auch in deutscher Sprache anzubringen sind, das sind im politischen Bezirk Klagenfurt Land die Gemeinden Ebental, Ferlach, Ludmannsdorf und Zell, im politischen Bezirk Völkermarkt die Gemeinden Bleiburg, Eisenkappel-Vellach, Globasnitz und Neuhaus.

(2) Die slowenische Sprache ist zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache ferner vor den Gemeindebehörden und Gemeindedienststellen folgender Gemeinden zugelassen:

1. im politischen Bezirk Villach Land: Rosegg und St. Jakob im Rosental;

2. im politischen Bezirk Klagenfurt Land: Feistritz im Rosental und St. Margareten im Rosental;

3. im politischen Bezirk Völkermarkt: Sittersdorf.

(3) Die slowenische Sprache ist zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache vor den Gendarmerieposten zugelassen, die in den in Abs. 1 und 2 aufgezählten Gemeinden gelegen sind.

§ 3. (1) Die slowenische Sprache wird zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache für

Personen (§ 1), die in einer der im § 2 genannten Gemeinden wohnhaft sind, zugelassen vor:

1. den Bezirksgerichten Ferlach, Eisenkappel und Bleiburg,

2. den Bezirkshauptmannschaften Villach Land, Klagenfurt Land — mit Ausnahme der Expositur Feldkirchen — und Völkermarkt.

(2) Im Sinne der Zielsetzung des § 1 des Volksgruppengesetzes, BGBl. Nr. 396/1976, können vor den in Abs. 1 genannten Behörden auch andere Personen (§ 1), insbesondere solche, die der deutschen Sprache nicht hinreichend mächtig sind, die slowenische Sprache als Amtssprache gebrauchen.

§ 4. (1) Vor Behörden und Dienststellen des Bundes und des Landes mit Sitz im Land Kärnten anderer als der im § 3 genannten Art, deren Sprengel (Amtsbereich) ganz oder teilweise mit dem Sprengel einer im § 3 genannten Behörde zusammenfällt, wird, soweit in dieser Verordnung nicht anderes bestimmt ist, die slowenische Sprache zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache zugelassen, wenn

1. im Fall der sachlichen Zuständigkeit einer im § 3 genannten Behörde in der betreffenden Sache die slowenische Sprache zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache zugelassen wäre oder

2. die Behörde als Rechtsmittelinstanz in einem Verfahren zuständig ist, das in erster Instanz vor einer Behörde geführt wurde, vor der die slowenische Sprache zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache zugelassen ist.

(2) Vor dem Militärkommando in Klagenfurt ist die slowenische Sprache zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache gemäß Abs. 1 zugelassen, soweit es sich um Angelegenheiten des militärischen Ergänzungswesens handelt.

§ 5. Nach Maßgabe des § 4 ist die slowenische Sprache zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache in den behördlichen Angelegenheiten des Post- und Fernmeldewesens sowie des Eisenbahnwesens zugelassen.

§ 6. Diese Verordnung tritt mit 1. Juli 1977 in Kraft.

Kreisky	Androsch	Pahr	Moser
Leodolter	Staribacher	Rösch	Broda
Lütgendorf	Haiden	Weißenberg	Sinowitz
Lanc		Firnberg	

**UREDBA AVSTRIJSKE ZVEZNE VLADE O DOLOČITVI SLOVENSКИH OZNAK
ZA NASELJA (31. 5. 1977)**

308. Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977, mit der die slowenischen Bezeichnungen für Ortschaften festgesetzt werden

Auf Grund des § 2 Abs. 1 Z. 2 und des § 12 Abs. 2 des Volksgruppengesetzes, BGBl. Nr. 396/1976, wird im Einvernehmen mit dem Hauptausschuß des Nationalrates verordnet:

§ 1. In den Gebietsteilen, in denen gemäß der Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977, BGBl. Nr. 306, topographische Bezeichnungen in deutscher und in slowenischer Sprache anzubringen sind, sind die Ortschaften wie folgt zu bezeichnen:

POLITISCHER BEZIRK Gemeinde	Ortschaften	Slowenische Bezeichnung
KLAGENFURT LAND		
Ebental	Kossiach	Kozje
	Kreuth	Rute
	Lipizach	Lipica
	Radsberg	Radiše
	Schwarz	Dvorec
	Tutzach	Tulce
	Werouzach	Verovce
Ferlach	Bodental	Poden
	Loibltal	Brodi
	Strugarjach	Strugarji
	Windisch Bleiberg	Slovenji Plajberg
Ludmannsdorf	Bach	Potok
	Edling	Kajzeze
	Fellersdorf	Bilnjovs
	Franzendorf	Branča ves
	Großkleinberg	Mala gora
	Ludmannsdorf	Bilčovs
	Lukowitz	Koviče
	Moschenitzen	Moščénica
	Muskau	Mušková
	Niederdörfl	Spodnja Vesca
	Oberdörfl	Zvrhnja Vesca
	Pugrad	Pograd
	Rupertiberg	Na Gori
	Selkach	Zeluče
	Strein	Stranje
Wellersdorf	Velinja ves	
Zedras	Sodražava	
Zell	Zell-Freibach	Sele-Frajbah
	Zell-Homölich	Sele-Homeliše
	Zell-Koschuta	Sele-Košuta
	Zell-Mitterwinkel	Sele-Srednji Kot
	Zell-Oberwinkel	Sele-Zvrhnji Kot
	Zell-Pfarre	Sele-Fara
Zell-Schaida	Sele-Šajda	

VÖLKERMARKT

Bleiburg

Dolintschitschach	Dolinčiče
Feistritz ob Bleiburg	Bistrica nad Pliberkom
Gonowitz	Konovece
Hinterlibitsch	Suha
Hof	Dvor
Lettenstätten	Letina
Penk	Ponikva
Pirkdorf	Breška ves
Rischberg	Rižberg
Ruttach-Schmelz	Rute
St. Michael ob Bleiburg	Šmihel nad Pliberkom
Tscherberg	Črgoviče
Unterlibitsch	Podlibič
Unterort	Podkraj
Winkel	Kot
Aich	Dob
Dobrowa	Dobrova
Draurain	Brege
Einersdorf	Nonča ves
Kömmelgupf	Vrh
Kömmel	Komelj
Moos	Blato
Replach	Replje
Rinkenberg	Vogrče
Rinkolach	Rinkole
Ruttach	Rute
Schilterndorf	Cirkovče
Wiederndorf	Vidra ves

Eisenkappel-Vellach

Blasnitzen	Spodnja Plaznica
Ebriach	Obirsko
Koprein Petzen	Pod Peco
Koprein Sonnseite	Koprivna
Leppen	Lepena
Lobnig	Lobnik
Rechberg	Reberca
Remschenig	Remšenik
Trögern	Korte
Unterort	Podkraj
Vellach	Bela
Weißbach	Bela
Zauchen	Suha

Globasnitz

Globasnitz	Globasnica
Jaunstein	Podjuna
Kleindorf	Mala ves
St. Stefan	Šteben
Slovenjach	Slovenje
Traundorf	Strpna ves
Tschepitschach	Čepiče
Unterbergen	Podgora
Wackendorf	Večna ves

Neuhaus

Draugegend	Pri Dravi
Hart	Breg
Heiligenstadt	Sveto mesto
Oberdorf	Gornja ves
Schwabegg	Zvabek
Unterdorf	Dolnja ves

§ 2. Diese Verordnung tritt mit 1. Juli 1977 in Kraft.

Kreisky	Androsch	Pahr	Moser
Leodolter	Staribacher	Rösch	Broda
Lütgendorf	Haiden	Weissenberg	Sinowitz
Lanc		Firnberg	

Objavljeno v Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, Wien 14. 6. 1977, št. 69, str. 1008—1010

PISMO OSREDNJIH ORGANIZACIJ KOROŠKIH SLOVENCEV AVSTRIJSKEMU ZVEZNEMU KANCLERJU BRUNU KREISKEMU

Sehr geehrter
Herr Bundeskanzler!

Der Rat der Kärntner Slowenen und der Zentralverband slowenischer Organisationen in Kärnten haben in ihren Gremien Ihr Schreiben vom 20. Dezember 1978 ausführlich diskutiert und nehmen dazu Stellung, jedoch nicht ohne eingangs auf Ihre Beantwortung der Anfrage der Abgeordneten zum Nationalrat Dr. Kapoun und Genossen vom 4. April 1979 einzugehen.

Mit Verwunderung nehmen die beiden Zentralorganisationen der Kärntner Slowenen Ihre Auffassung zur Kenntnis, daß in den Jahren seit 1970 durch eine Vielfalt von Maßnahmen die Lage der in Österreich beheimateten Volksgruppen sowohl in rechtlicher, als auch in wirtschaftlich-finanzieller Hinsicht entscheidend verbessert worden sei. Unserer Überzeugung nach hat sich die Lage der slowenischen Minderheit in Kärnten gerade in den vergangenen neun Jahren entscheidend verschlechtert. So gab es schon die 50-Jahr-Feier der Volksabstimmung den deutschnationalen Kräften in Kärnten das Startzeichen, um eine Minderheitenfeststellung zu fordern und verstärkt gegen die Rechte der slowenischen Volksgruppe in Kärnten vorzugehen. Nach dem sog. „Ortsstafelgesetz“ im Jahre 1972, das unsere Organisationen als ersten Schritt auf dem Weg zur Realisierung der entsprechenden Bestimmung des Artikels 7 des österreichischen Staatsvertrages bezeichnet haben, erlebte Kärnten den berüchtigten „Ortsstafelsturm“. Die Bundesregierung hat die Durchführung des Ortsstafelgesetzes sistiert und außerdem die Strafverfahren gegen sämtliche strahlbar gewordene Ortsstafelstürmer einstellen lassen. Im Jahre 1976 wurde schließlich zwischen den im Parlament und im Kärntner Landtag vertretenen Parteien die sog.

„Dreiparteienvereinbarung“ beschlossen, die entgegen der Auffassung der Experten in der „Ortsstafelkommission“, des Kontaktkomitees und aller Vertreter der Parteien im sog. „Expertenkomitee“ in der Minderheitenfeststellung am 14. November 1976 und im Volksgruppengesetz mündete.

Weder die Ergebnisse der Minderheitenfeststellung, noch die Maßnahmen des Volksgruppengesetzes hat die slowenische Volksgruppe in Kärnten jemals anerkannt und können somit Maßnahmen, die ohne und gegen die Minderheit beschlossen und durchgeführt wurden, nicht als eine „entscheidende Verbesserung der Lage der in Österreich beheimateten Volksgruppen“ dargestellt werden.

Bevor wir nun auf die Beantwortung der von Ihnen angeführten Fragen eingehen, müssen wir unserer Enttäuschung über die Wiederaufnahme der Strafverfahren gegen Angehörige der slowenischen Volksgruppe Ausdruck verleihen. Diese Maßnahme dient sicherlich nicht der Verbesserung der volkspolitischen Lage in Kärnten und ist daher unverständlich. Wir erwarten daher die umgehende Einstellung aller Verfahren.

Was die wirtschaftliche Förderung betrifft, mit der u. a. ein Abwandern der Arbeitskräfte in die Ballungszentren verhindert werden soll, sind der Rat der Kärntner Slowenen und der Zentralverband slowenischer Organisationen in Kärnten der Meinung, daß es sich bei den von Ihnen, Herr Bundeskanzler, aufgezählten Förderungsmaßnahmen größtenteils nicht um eine spezifische Förderung der slowenischen Volksgruppe handelt. Es wurden Maßnahmen gesetzt, die auf Grund gleicher Bedingungen überall in Österreich gesetzt werden. Mit Aufmerksamkeit wurde registriert, daß ein Institut mit der Erstel-

lung eines Entwicklungskonzeptes, das sich in erster Linie mit den südlichen Grenzregionen Kärntens beschäftigen soll, beauftragt wurde. Der Umstand, daß mittlerweile auch Volksgruppenvertreter zur Mitarbeit eingeladen worden sind, ist positiv zu werten. Jedenfalls wird der Erfolg der Studie auch davon abhängen, wie weit die Volksgruppe den Beratungen beigezogen und zur Mitentscheidung eingeladen werden wird. Sollte eine besondere Entwicklungsgesellschaft für Südkärnten gegründet werden, müßte die gleichberechtigte Mitwirkung der beiden Zentralorganisationen gesichert sein. Auch stellen wir uns vor, daß in Zukunft bei Verteilung der Mittel aus dem Grenzlandförderungsfond im Südkärntner Raum auch die beiden Organisationen gehört werden müßten. Weiters wird die Verwaltung in den verstaatlichten Betrieben Südkärntens zumindest schrittweise die Zweisprachigkeit einzuführen haben, wobei sie alles zu unternehmen haben wird, damit es nicht zu Fällen nationaler Unduldsamkeit gegenüber in diesen Betrieben beschäftigten Slowenen kommt.

Jedenfalls kann es nach unseren Vorstellungen nur dann eine wirtschaftliche Entwicklung des Südkärntner Raumes geben, wenn es auch zu einer engeren wirtschaftlichen Kooperation mit den Nachbarregionen Slowenien und Friaul-Julisch Venetien kommt. Weiters müßten die wirtschaftlichen Einrichtungen der slowenischen Volksgruppe entsprechende Förderungen erfahren.

Der Rat der Kärntner Slowenen und der Zentralverband slowenischer Organisationen in Kärnten kommen nicht umhin, in diesem Zusammenhang auch auf die neuesten Aktivitäten des „Kärntner Heimatdienstes“ aufmerksam zu machen,

der nunmehr — offenbar da er bisher seine Ziele erreicht hat — seine Hetze gegen die wirtschaftliche Kooperation Kärntens mit Slowenen und überhaupt gegen die Beseitigung der wirtschaftlichen Benachteiligung des Südkärntner Raumes richtet.

Zur Frage der Planstelle für einen ordentlichen Universitätsprofessor für Slawistik (II) an der Universität für Bildungswissenschaften in Klagenfurt wäre zu bemerken, daß der derzeit Berufene sicher qualifiziert ist, daß aber damit den spezifischen Bedürfnissen der Klagenfurter Universität noch nicht Rechnung getragen wurde. So gibt es im gesamten akademischen Mittelbau niemanden, der angemessen Slowenisch kann. Außerdem sind die für die slowenische Minderheit relevanten Forschungs- und pädagogischen Verbände (Forschungsprojekt: Inventarisierung der slowenischen Volkssprache in Kärnten, Dolmetschstudium für Slowenisch) zu Zeit in Graz laziert, während ein Großteil der Studierenden der slowenischen Volksgruppe die Klagenfurter Universität für Bildungswissenschaften besucht. Gleichzeitig weisen wir darauf hin, daß auch an anderen wissenschaftlichen und kulturellen Institutionen, wie z. B. Bibliotheken, Kärntner Landesarchiv, Landesmuseum u. a. Planstellen für zweisprachige wissenschaftliche Kräfte geschaffen werden sollen.

Die Zentralorganisationen haben sich bereit erklärt, durch einen fachkundigen Juristen an einer Vergleichsstudie zwischen der Rechtslage gemäß dem jugoslawisch-italienischen Vertrag von Osimo und der österreichischen Minderheitengesetzgebung mitzuarbeiten. Die Rechtslage ist sicher ein wesentlicher Bestandteil jeder Volksgruppenregelung, wichtiger erscheint uns jedoch der Geist, in dem abgeschlossene Verträge durchgeführt werden.

Außerdem handelt es sich bei den Verträgen von Osimo im Gegensatz zum österreichischen Staatsvertrag um ein bilaterales Abkommen zwischen Italien und Jugoslawien, dessen Zustandekommen in erster Linie in der endgültigen Regelung der Grenzfrage zwischen Italien u. Jugoslawien seine Grundlage hat. Zudem müßten die Verträge von Osimo insbesondere auch hinsichtlich der besonderen Form der wirtschaftlichen Zusammenarbeit in den grenznahen Gebieten geprüft werden.

Einen Versuch, wegen vermeintlicher Kompetenzschwierigkeiten zwischen dem Land Kärnten und dem Bund, Angehörigen der slowenischen Volksgruppe elementare Menschenrechte vorzuenthalten, sehen wir in Ihrer Antwort zur Frage von zweisprachigen Kindergärten in Kärnten. Das Recht der slowenischen Volksgruppe in Kärnten auf zweisprachige Vorschulziehung ist ein

Bestandteil des Artikel 7 Abs. 2 und 4 des Staatsvertrages. Darum hat die österreichische Bundesregierung die Verpflichtung, für die Ermöglichung der zweisprachigen Vorschul- und Vorschulbildung Sorge zu tragen. Wir sind der Meinung, daß an dieser Stelle nicht gesondert hervorgehoben werden muß, daß auf der heutigen Stufe der gesellschaftlichen Entwicklung in Österreich die Ermöglichung der Vorschulbildung in der eigenen Muttersprache zu den elementaren Bestandteilen der Chancengleichheit in der Erziehung gehört. Mit privaten zweisprachigen Kindergärten ist dieses Problem keineswegs gelöst, wobei zu bemerken wäre, daß für die Errichtung eines Kindergartens in Klagenfurt zwar eine finanzielle Förderung in Höhe der Hälfte der veranschlagten Baukosten aus Mitteln der Volksgruppenförderung unterstützt wurde, das wesentlich schwierigere Problem der Erhaltung der privaten zweisprachigen Kindergärten jedoch keineswegs gesichert wird, während für den privaten zweisprachigen Kindergarten in St. Primus bis heute nicht einmal ein Baukostenzuschuß gewährt wurde.

Dieselbe Rechtsauffassung wie zur Frage der zweisprachigen Kindergärten vertreten der Rat der Kärntner Slowenen und der Zentralverband slowenischer Organisationen auch zum Problem der Aullassung von Schulklassen in Kärnten wegen zu geringer Schülerzahl. Schul- und Gemeindezusammenlegungen, Zusammenlegungen von Bezirksgerichten und die jetzt ins Auge gefaßte Neuordnung der Wahlkreise für die Landtagswahlen werden in Kärnten nicht zuletzt unter dem Blickwinkel der Änderung der Verhältnisse zu Ungunsten der Slowenischsprachigen in den neuen Gemeindegrenzen, Schul-, Bezirksgerichts- und Wahlsprengeln durchgeführt. Eine solche Vorgangsweise widerspricht jedoch dem Wortlaut und dem Geist des Artikels 7 des österreichischen Staatsvertrages, wofür nicht nur das Land Kärnten, sondern vor allem der Bund die Verantwortung trägt.

Hinsichtlich der Aufnahme der Schulzeitschrift „Mladi rod“ in die Schulbuchaktion ist durchaus richtig, daß es für alle anderen als die vierte Schulstufe der Grundschulen und der weiterbildenden Schulen approbierte Lesebücher in slowenischer Sprache gibt, jedoch sind sie größtenteils schon lange in Gebrauch und entsprechen nicht mehr den derzeitigen Lehrerfordernissen. Zum Vergleich sei noch festgehalten, daß die in den genannten Schulstufen verwendeten Deutschlesebücher durchwegs 400 bis 500 Seiten Großformat enthalten, die verwendeten Slowenischlesebücher jedoch kaum 200 bis 300 Seiten aufweisen und das in einem kleineren Format. Der Rat der Kärntner Slowenen und der Zentralverband

slowenischer Organisationen in Kärnten ersuchen daher abermals, die Schulzeitschrift „Mladi rod“ in die Gratschulbuchaktion für alle Klassen an Volks- und Hauptschulen, sowie an anderen Lehranstalten im Bereich des Minderheitenschulwesens in Kärnten einzugliedern.

Sie, Herr Bundeskanzler, stellen uns abschließend eine mittlere Lehranstalt mit wirtschaftlicher Ausrichtung in Aussicht. Wir begrüßen diese Ihre Bereitschaft und schlagen vor, vorerst im Rahmen des Bundesgymnasiums für Slowenen einen Schulversuch eines wirtschaftsorientierten Zweiges der Oberstufe zu starten.

Im Schreiben vom 20. Dezember 1978 wird jedoch in manche seinerzeit aufgeworfenen Fragen der slowenischen Volksgruppe nicht eingegangen. Gänzlich außer acht gelassen wird das Problem der slowenischen Sendungen im Radio- und Fernsehprogramm des ORF. In diesem Zusammenhang betonen wir nochmals, daß die derzeitige Lösung bezüglich slowenischsprachiger Sendungen im Kärntner Regionalprogramm des ORF weder in sachlicher, programmtechnischer, noch personeller Form unseren Bedürfnissen entspricht und wir schon einige Male auf die Mängel aufmerksam gemacht haben. Es ist bezeichnend, daß die nationalen Minderheiten in Österreich vom Rundfunkgesetz im Gegensatz zu den gesetzlich anerkannten Kirchen und Religionsgemeinschaften überhaupt nicht als eigene Interessensgruppe anerkannt werden und sie auch in der Hörer- und Sehervertretung nicht berücksichtigt sind. Dies gilt ebenso für Belangsendungen, in welchen die politischen Parteien, wie auch die Kirchen- und andere Interessensverbände zu Wort kommen, den nationalen Minderheiten jedoch dieses Recht vorzuenthalten wird. Wir fordern daher die Ausweitung der täglichen Sendezeit im Rundfunk, die Berücksichtigung unserer Bedürfnisse im Fernsehen, die Mitwirkung der slowenischen Zentralorganisationen bei der Gestaltung der slowenischen Rundfunk- und Fernsehsendungen, die Einführung von Belangsendungen und die Sicherung des reibungslosen Empfanges der slowenischen Fernsehprogramme im gesamten Südkärntner Raum.

Wesentliche Mängel ergeben sich auch bei der Anstellung von Angehörigen der slowenischen Volksgruppe im öffentlichen Dienst. Trotz Ihrer mehrmaligen Zusage, Herr Bundeskanzler, sich für die Anstellung von Kärntner Slowenen, zumindest im Bundesdienst in Kärnten zu verwenden, hat sich diese Situation eher zu unseren Ungunsten gewandelt bzw. ist gleich geblieben. Es gibt nach wie vor kaum Kärntner Slowenen im mittleren und höheren Bundes- oder Landesdienst, dassel-

be gilt auch für die Kammern in Kärnten.

Abschließend betonen die beiden unterzeichneten Organisationen, daß nach wie vor wesentliche Bestimmungen des Artikel 7 des österreichischen Staatsvertrages unerfüllt geblieben sind. Die Notwendigkeit der staatsvertragskonformen Regelung der Minderheitenrechte steht somit trotz der nun schon fast dreijährigen Geltung des Volksgruppengesetzes nach wie vor im Raum und appellieren wir als Vertretung der slowenischen Volksgruppe erneut mit aller Dringlichkeit an die Bundesregierung, die nun gestützt auf das große Vertrauen des österreichischen Volkes keine Ausrede hat, auf die deutschnationalistischen

Kreise Rücksicht nehmen zu müssen, die Lösung dieser Fragen gemeinsam mit uns ehestens in Angriff zu nehmen. Dabei betonen wir, daß es sich um keine neuen Forderungen handelt und wir unsere bisherigen Vorschläge und Standpunkte aufrecht erhalten.

Die beiden Zentralorganisationen sind zur konstruktiven Mitarbeit an einer gemeinsamen Lösung jederzeit bereit und erwarten, daß die Bundesregierung im gleichberechtigten Dialog mit ihnen die längst fällige Regelung der anstehenden Fragen des Artikels 7 des Staatsvertrages gleich am Beginn der neuen Gesetzgebungsperiode in Angriff nimmt und bis zum 25. Jahrestag der Unterzeichnung des Staats-

vertrages im Interesse des friedlichen Zusammenlebens der deutschen und slowenischsprachigen Bewohner des Landes Kärnten und im Interesse der gutnachbarlichen Beziehungen zu Jugoslawien als legitimer Schutzmacht der slowenischen Volksgruppe einer zufriedenstellenden Lösung zuführt.

In diesem Sinne ersuchen wir die Bundesregierung, die notwendige staatsvertragskonforme Lösung des Artikel 7 des Staatsvertrages auch als ein staatspolitisches Erfordernis in die Regierungserklärung aufzunehmen.

Mit vorzüglicher Hochachtung!

Celovec-Klagenfurt, 15. 5. 1979

Narodni svet koroških Slovencev
Rat der Kärntner Slowenen

Zveza slovenskih organizacij na Koroškem
Zentralverband slowenischer
Organisationen in Kärnten

AVTORJI — AUTHORS

MIRJANA DOMINI se je rodila 14. 5. 1943 v Zagrebu, kjer je leta 1962 končala gimnazijo in leta 1968 fakulteto političnih ved Vseučilišča v Zagrebu. Absolvirala je tudi pravno fakulteto Vseučilišča v Zagrebu. Leta 1970 se je zaposlila v Zavodu za migracije in narodnosti v Zagrebu kot strokovni sodelavec za sodobne migracije, leta 1974 pa se je začela ukvarjati tudi z hrvatskimi manjšinami v zamejstvu. Objavila je več člankov in razprav iz problematike sodobne migracije in hrvaških manjšin v sosednih državah.

MIRJANA DOMINI, born on May 14, 1943, in Zagreb where she graduated in 1962 and took her degree at the Faculty of Political Sciences in 1968, and at the Law Faculty of the Zagreb University. In 1970 she joined the Zagreb Institute for Migrations and Nationalities as scientific collaborator for modern migrations. In 1974 she began to study also the problems of Croat minorities in neighbouring countries. She published several articles and treatises concerning modern migrations and Croat minorities in neighbouring countries.

DRAGO DRUŠKOVIČ se je rodil v Slovenj Gradcu 30. 9. 1920; gimnazijo je obiskoval v Mariboru in v Ljubljani, kjer je nadaljeval tudi visokošolski študij. V narodnoosvobodilni vojni je sodeloval od leta 1941 do 1945. Diplomiral je na filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani leta 1956 iz slovenskega jezika, literarne zgodovine in primerjalne svetovne zgodovine in teorije književnosti. Od 1956 do 1974 je bil znanstveni sodelavec in ravnatelj Inštituta za narodnostna vprašanja, kjer je postal tudi raziskovalni svetnik. Od 1959 je urednik štirinajstrednjega »Naši razgledi« in od leta 1960 dalje urednik zbranih del Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca. Obsežnejša razprava »Nekaj vprašanj koroških Slovencev (v francoščini 1972, v angleščini 1973, v slovenščini 1974). Zdaj je samostojni svetovalec pri IS SR Slovenije.

DRAGO DRUŠKOVIČ was born in Slovenj Gradec on September 30, 1920; he attended secondary schools in Maribor and in Ljubljana where he continued his studies at the university. He was a participant in the National Liberation War from 1941 to 1945. In 1956 he graduated at the Faculty of Arts at Ljubljana University in Slovene Language, History of Literature and Comparative Literary History and Theory. From 1959 to 1974 he was director of the Institute of Ethnic Problems where he did scientific research and also became a scientific advisor. Since 1959 he has been editor of the bi-monthly magazine »Naši razgledi« and since 1960 he has been editing the collected works of Lovro Kuhar (Prežihov Voranc). He is the author of the treatise »Carinthian Slovenes: Some Aspects of Their Situation« (In French 1972, in English 1973, in Slovene 1974). At present he is an advisor to the Executive Council of Slovenia.

FERENC HAJÓS se je rodil 17. 6. 1935 v Budimpešti, živi pa ves čas v Lendavi. Gimnazijo je končal v Murski Soboti, pravno fakulteto pa v Zagrebu leta 1958. Od tedaj dela kot sodnik v Murski Soboti in v Lendavi. Bil je predsednik občinskega sodišča v Lendavi, sedaj pa je vodja enote Temeljnega sodišča Murska Sobota v Lendavi. Od leta 1964 je predsednik medobčinske komisije za narodnostna vprašanja pri SZDL. Težišče njegove družbene aktivnosti je usmerjeno na pravno ureditev položaja madžarske narodnosti v SR Sloveniji. O tej tematiki je napisal več prispevkov v raznih publikacijah, revijah in časnikih.

FERENC HAJÓS, born on June 17, 1935, in Budapest, yet living in Lendava. He received his secondary education in Murska Sobota. In 1958 he took his degree at the Zagreb Law Faculty. Since then he has been a judge in Murska Sobota and Lendava. He was President of the District Court in Lendava. At present he is Head of the Department at the Court of Murska Sobota in Lendava. Since 1964 he has been President of the Commission for Nationality Questions at the Socialist Alliance of Working People in Pomurje region. His social activity is mostly devoted to the legal regulation of the position of the Hungarian nationality in the SR of Slovenia. On this subject he wrote several contributions in different publications, magazines and newspapers.

Dr. JANKO JERI, rojen 24. junija 1927 na Vrhniki. Obiskoval klasično gimnazijo v Mariboru do leta 1941, ko so ga nemški okupatorji deportirali na Hrvaško. Iz 6. razreda gimnazije je odšel v partizane. Med NOB in po vojni se je ukvarjal s častnikarstvom, leta 1950 diplomiral in leta 1958 opravil doktorat na Pravni fakulteti univerze v Ljubljani. Habilitiral se je s knjigo »Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni«, ki je med drugim prejela tudi prvo nagrado ob 20-letnici revolucije. Je avtor številnih razprav in esejev o problematiki slovenske manjšine v Italiji in o jugoslovansko-italijanskih odnosih.

Leta 1958 je bil izvoljen za znanstvenega sodelavca na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani in leta 1977 za znanstvenega svetnika Pravne fakultete univerze v Ljubljani. V letih 1975—1979 je bil ravnatelj INV, od leta 1959 dalje pa je predstojnik zahodne raziskovalne skupine inštituta.

Dr. JANKO JERI was born on June 24, 1927, in Vrhnika. Until 1941 he attended the classical grammar school in Maribor, then the German occupation authorities deported him to Croatia. When he was in sixth grade he joined the partisans. During the war and after it he did journalistic work, graduated in 1950 and in 1958 he took his doctor's degree at the Faculty of Law of the University of Ljubljana. He became known with his book "The Trieste Question after the Second World War" which won among others the first prize on the occasion of the 20th anniversary of the revolution. He is the author of numerous treatises and essays on the problems of the Slovene minority in Italy and on the Yugoslav-Italian relations.

In 1958 he was appointed scientific collaborator to the Institute for Ethnic Problems in Ljubljana and in 1977 he became counsellor at the Faculty of Law of the University of Ljubljana. In the years 1975—1979 he was Director of the Institute, and since 1959 he has directed the Western research group of the Institute.

FERENC JUNGER rođen je 4. avgusta 1947. godine u Novom Itabeju (Vojvodina). Srednjoškolsko obrazovanje je stekao u Učiteljskoj školi u Subotici. 1973. godine diplomirao je na Katedri za mađarski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. U Institutu za mađarski jezik, književnost i hungarološka istraživanja u Novom Sadu radi u svojstvu asistenta u naučnom radu od 1976. godine. Objavio je nekoliko članaka iz oblasti mađarsko-srpskohrvatske dvojezičnosti i u koautorstvu sa Melanijom Mikeš 5. svesku Kontrastivne gramatike srpskohrvatskog i mađarskog jezika »Rekcijski odnosi u glagolskoj sintagmi« (1979).

FERENC JUNGER, born on August 4, 1947, in Novi Itabej (Vojvodina). He received his secondary education at the teachers' training-college in Subotica. In 1973 he took his degree at the Faculty of Philosophy in Novi Sad. Since 1976 he has been working in the Institute of Hungarian Studies at the Faculty of Philosophy in Novi Sad on contrastive linguistic analysis and Hungarian-Serbo-Croatian bilingualism. He has published several papers on these topics, and in co-authorship with M. Mikeš he has written the 5th volume of the Contrastive Serbo-Croatian-Hungarian Grammar entitled »Rekcijski odnosi u glagolskoj sintagmi« (1979).

ALBINA LÜK, rojena 30. avgusta 1940 v Mariboru. Osnovno šolo in gimnazijo obiskovala v Murski Soboti. Junija 1968 je diplomirala na oddelku za germanske jezike in književnost ter romanske jezike in književnost na Filozofski fakulteti v Ljubljani (a. angleški jezik in literatura, b. francoski jezik in literatura). Od 1. maja 1965 dela na Inštitutu za narodnostna vprašanja, sprva kot dokumentalist v znanstveno raziskovalni skupini za proučevanje narodno manjšinske problematike in splošno teoretičnih vprašanj, februarja 1972 ji je bil podeljen naziv asistenta, 1. oktobra 1974 pa naziv raziskovalnega sodelavca. Od 1. januarja 1975 je predstojnik raziskovalne skupine. Njena primarna raziskovalna usmeritev velja sociolingvističnim aspektom dvojezičnosti.

ALBINA LÜK, born on August 30, 1940, in Maribor. She received her elementary and secondary education in Murska Sobota. In June 1968 she took her degree in English language and literature and French language and literature in the Department for German Languages and Literature and Roman Languages and Literature at the Faculty of Philosophy of the Ljubljana University. Since May 1, 1965, she has been active at the Institute for Ethnic Problems, at first as a documentalist in the scientific-research group, which was occupied with research of the problems of ethnic minorities, and of general theoretical questions. In February 1972 she became an assistant to the Institute for Ethnic Problems, and in October 1974 a research collaborator. Since January 1, 1975, she has been the head of the research group. Her primary research activity is devoted to the sociolinguistic aspects of bilingualism.

Dr. MELANIJA MIKEŠ rođena je 31. jula 1924. godine u Novom Sadu, gde je završila gimnaziju 1943. godine. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1951. godine. Doktorsku disertaciju pod nazivom »Glasovni razvoj dvojezične dece« odbranila je na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu 1965. godine. Radi kao naučni saradnik u Institutu za hungarologiju (od 1976. godine: Institut za mađarski jezik, književnost i hungarološka istraživanja Filozofskog fakulteta) u Novom Sadu od njegovog osnivanja 1969. godine. Objavljuje radove iz oblasti kontrastivnih istraživanja mađarskog i srpskohrvatskog jezika i mađarsko-srpskohrvatske dvojezičnosti.

Dr. MELANIJA MIKES, born on July 31, 1924 in Novi Sad, where she graduated at grammar-school in 1943. She took her degree at the Faculty of Philosophy in Zagreb in 1951. In 1965 she became D.Sc. on the basis of her dissertation entitled »Sound development in the speech of bilingual children« (Faculty of Philosophy in Novi Sad). Since 1969 she has been working at the Institute of Hungarian Studies as scientific collaborator. She has published works on contrastive Serbocroatian-Hungarian analysis and on problems of Hungarian-Serbocroatian bilingualism.

JANJA MIKLAVC, se je rodila 4. 2. 1953 v Celju, kjer je leta 1971 končala gimnazijo. Leta 1976 je diplomirala na filozofski fakulteti v Ljubljani iz geografije in sociologije. Leta 1977 se je zaposlila na Institutu za geografijo Univerze v Ljubljani, od 1979 pa je zaposlena kot bibliotekar na PZE za geografijo filozofske fakultete v Ljubljani. Ukvarja se s problemi prebivalstva obmejnih pokrajin v Sloveniji.

JANJA MIKLAVC, born on February 4, 1953, in Celje, where she graduated in 1971. She took her degree in geography and sociology at the Faculty of Philosophy of the Ljubljana University in 1976. In 1977 she joined the Institute for Geography at the University of Ljubljana. Since 1979 she has been working as librarian in the Pedagogic-Scientific Department for Geography at the Faculty of Philosophy of Ljubljana University. She has been researching the problems of the population in the frontier districts of Slovenia.

Dr. DUŠAN NEČAK se je rodil 21. 1. 1948 v Ljubljani. Tu je maturiral na Poljanski gimnaziji leta 1966 in diplomiral na Filozofski fakulteti leta 1971 iz zgodovine in umetnostne zgodovine. Od 1. junija 1971 do julija 1972 je bil zaposlen v zunanjepolitični redakciji »Dela«, od tedaj pa na Institutu za narodnostna vprašanja v oddelku, ki proučuje slovenske manjšine v Avstriji in na Mađarskem. Leta 1978 je bil promoviran za doktorja zgodovinskih znanosti z doktorsko disertacijo »Volitve na Koroškem po drugi svetovni vojni«. Sodeloval je na vrsti strokovnih zborovanj, na jugoslovanskih kongresih zgodovinarjev in na simpozijih z manjšinsko problematiko.

Dr. DUŠAN NEČAK, born on January 21, 1948, in Ljubljana, where he also graduated from grammar-school (1966) and in 1971 took his degree in history and art history at the Faculty of Philosophy of the Ljubljana University. From June 1, 1971, to July 1972 he worked at the foreign desk of the daily »Delo«, and since then he has been active at the Institute for Ethnic Problems — in the Department, doing research into the position of the Slovene minorities in Austria and Hungary. In 1978 he became D. of Hist. Sc. on the basis of his dissertation »Elections in Carinthia After the World War II«. He took part in a series of professional assemblies, congresses of Yugoslav historians and symposia, devoted to minority problems.

LUDVIK OLAS, se je rodil 16. 7. 1930 v Sebeborcih. Leta 1950 je končal gimnazijo v Murski Soboti in 1959 diplomiral na geografskem oddelku univerze v Ljubljani. Zaposlen je kot profesor višje šole na Pedagoški akademiji v Mariboru. Strokovno se ukvarja z migracijami v Pomurju.

LUDVIK OLAS, born on July 16, 1930, in Sebeborci. He graduated from the grammar school in Murska Sobota in 1950 and took his degree at the Department for Geography at the Faculty of Philosophy of the Ljubljana University in 1959. At present he is professor at the Pedagogic Academy in Maribor. He is doing research into migrations from Pomurje.

ENNIO OPASSI, komentator za privredna pitanja na RTV Koper, talijanska redakcija. Roden u Puli 6. 10. 1936. Već kao đak srednje škole u Puli (Liceo scientifico Leonardo da Vinci) počeo se je baviti novinarstvom, Sudjelovao je u mnogobrojnim natjecajima za prozu i poeziju Talijanske Unije za Istru i Rijeku. Za vrijeme študija na pravnom fakultetu sveučilišta u Zagrebu (1958—1963) bio je stalni suradnik nekoliko časopisa (»Vjesnik«, »Večernji List«, »Arena«, »Sportske novosti«). Od 1. novembra 1963 godine zaposlen je na Radio Koper, a sada na koparskoj televiziji. Dobio je nekoliko priznanja za esejistiku na međunarodnom natjecanju »Istria nobilissima« (Plemenita Istra) i na natjecanju 1979. što ga je organizirala Talijanska Unija za Istru i Rijeku povodom 35. godišnjice njezinog ustanov-

ljenja za eseje: »Edvard Kardelj i nacionalno pitanje«. Živi u Kopru. Predsjednik je SIZ za prosvjetu i kulturu talijanske narodnosti u Kopru i tajnik Konzulte Zajednice Talijana za Kopar, Izolu i Piran kao i član Predsjedništva Talijanske Unije za Istru i Rijeku.

ENNIO OPASSI, Commentator of Economic Problems at RTV Koper, Italian desk. Born on October 6, 1936, in Pula. He was occupied with journalism when he was still in grammar school in Pula (Liceo scientifico Leonardo da Vinci). He took part in numerous competitions in prose and poetry, organized by Talijanska Unija za Istru i Rijeku (Italian Union for Istria and Rijeka). During his study at the Law Faculty of the Zagreb University (1958—1963) he was standing collaborator of the newspapers and magazines "Vjesnik", "Večernji list", "Arena", "Sportske novosti". Since November 1, 1963, he has been active at Radio Koper, at present at TV Koper. He gained a few acknowledgements for his essays in the international competition "Istria Nobilissima" ("Noble Istria"), as well as in the competition in 1979 (organized by the Talijanska Unija za Istru i Rijeku on the occasion of 35th anniversary of its foundation) for his essay: "Edvard Kardelj and the National Question". At present he is president of the Self-managing Community of Interests for Education and Culture of the Italian Nationality in Koper, and secretary of the Konzulta Zajednice Talijana za Kopar, Izolu i Piran (Council of the Community of the Italians in Koper/Capodistria, Izola/Isola in Piran/Pirano). He is also member of the Presidency of the Italian Union for Istria and Rijeka.

Dr. ISTVAN SELI rođen je u Senti 11. septembra 1921. godine. Studije je završio u Budimpešti 1959. godine, a doktorsku disertaciju je odbranio na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu 1962. godine. Od tada neprestano radi na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Od osnivanja Instituta za hungarologiju 1969. godine do oktobra 1979. godine bio je direktor Instituta. Za redovnog profesora za predmet Istorija mađarske književnosti XIX veka izabran je 1974. godine. Kao priznanje za svoju veoma živu naučnu, pedagošku i društvenopolitičku aktivnost dobio je Oktobarsku nagradu 1970. godine i Nagradu oslobođenja Vojvodine 1975. godine. Iz oblasti istraživanja kulture mađarske narodnosti u Jugoslaviji najznačajnija su mu dela: »Utak egymás felé« (Putevi se susreću, 1969.), »Nemzeti irodalom — nemzetiségi irodalom« (Književnost naroda — književnost narodnosti, 1974.), »Građansko nasleđe u socijalističkoj kulturi Mađara u Jugoslaviji i njegovo prevazilaženje« (1979.).

Dr. ISTVAN SZELI, born in Senta on September 11, 1921. He took his degree at the University in Budapest in 1959, and his doctorate at the University in Novi Sad in 1962. Since 1962 he has been working at the Faculty of Philosophy in Novi Sad. From 1969 to 1979 he was director of the Institute of Hungarian Studies in Novi Sad. In 1974 he was awarded the title of professor in History of Hungarian Literature. For his great activity in science, pedagogical work and socio-political field Dr. Szeli was awarded the October Prize in 1970 and the Prize of the Liberation of Vojvodina in 1975. His most important works in the researches of ethnic problems and the culture of Hungarian nationality in Yugoslavia are: "Utak egymás felé" (The mutual approaching of the ways, 1969), "Nemzeti irodalom — nemzetiségi irodalom" (The literature of nation — the literature of nationality, 1974), "Građansko nasleđe u socijalističkoj kulturi Mađara u Jugoslaviji i njegovo prevazilaženje" (The bourgeois heritage in socialist culture of the Hungarians in Yugoslavia and its surpassing, 1979).

JANEZ STERGAR se je rodil 11. 7. 1948 v Ljubljani, kjer je leta 1967 končal klasično gimnazijo in leta 1973 diplomiral na filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani iz zgodovine in geografije; absolviral je tudi študij sociologije na isti fakulteti. Leta 1972 se je zaposlil na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani, tu leta 1973 postal asistent, leta 1975 pa raziskovalni sodelavec. Raziskuje novejšo zgodovino koroških Slovencev in razvoj mladinskega gibanja na Slovenskem («Oris zgodovine Počitniške zveze Slovenije»; Ljubljana 1978). Objavlja tudi članke s področja dela strokovnih društev in družbeno-političnih organizacij, v katerih deluje.

JANEZ STERGAR, born on July 11, 1948, in Ljubljana, where he received his secondary education (1967) and took his degree at the Faculty of Philosophy of the Ljubljana University in history and geography in 1973; he passed the sociology course at the same Faculty too. In 1972 he joined the Institute for Ethnic Problems, became an assistant to the Institute in 1973, and a research collaborator in 1975. He has been doing researches in the contemporary history of the Carinthian Slovenes and in the development of the youth movement in Slovenia ("Oris zgodovine Počitniške zveze Slovenije" — An Outline of the History of the Ferial Youth Association of Slovenia; Ljubljana 1978). He has been also publishing papers on the work of professional societies and socio-political organizations, whose member he was.

Dr. KAREL ŠIŠKOVIČ, rojen 14. 4. 1927 v Črnem kalu pri Kopru, udeleženec NOB in v ilegali tajnik Zveze slovenske mladine v Trstu do osvoboditve. Od junija do septembra 1944 v nemškem lagerju, od koder je zbežal. V povojnem obdobju politični delavec in publicist. Od leta 1956 do 1960 izvoljen v prvi tržaški pokrajinski svet, od 1964 do 1968 poslanec v prvi mandatni dobi avtonomne dežele Furlanije-Juljske krajine. Od 1957 do 1960 član centralnega komiteja KPI in še pozneje član deželnega komiteja KPI za Furlanijo-Juljsko krajino. Sedaj član izvršnega odbora Slovenske kulturno gospodarske zveze v Italiji in direktor petnajst dnevnika v italijansčini »Bollettino degli Sloveni in Italia«. Študiral na fakulteti za politične vede v Padovi, kjer je obranil disertacijo iz moderne zgodovine »Ilirske province 1809—1814«, nato na isti fakulteti asistent za moderno zgodovino, nakar je bil januarja 1964 odpuščen iz političnih in narodnih razlogov.

Vsa povojna leta se je bavil s konkretnimi in teoretičnimi vprašanji slovenske narodnostne skupnosti v Italiji, o katerih je napisal številne članke in razprave. »Pravne poti do rešitve problemov Slovencev v Italiji« (v izdajah Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu). Nekaj let je bil sodelavec inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani, nato med ustanovitelji Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu, ki mu vseskozi načeljuje kot ravnatelj. Bil je član pripravljalnega odbora za mednarodno konferenco o manjšinah v Trstu 1974 in je sedaj član posebne komisije za slovenska vprašanja pri predsedstvu italijanske vlade.

Dr. KAREL ŠIŠKOVIČ, born on April 14, 1927 in Črni Kal near Koper/Capodistria, took part in the National liberation movement; the secretary of the Slovene young people's association in Trst/Trieste up to the liberation. From June to September of 1944 he was in German concentration camp from where he escaped. He was politician and publicist in the post-war years; from 1956 to 1960 elected in the first Provincial Council of Trst/Trieste, than from 1964 to 1968 the deputy of the first Parliament of Frioul — Julian March; from 1957 to 1960 a member of the Central Committee of PCI, than a member of the Provincial Committee of PCI. He is a member of the Executive Committee of the Slovene cultural and economic association in Italy and the manager of the bi-mental paper "Bollettino degli Sloveni in Italia". He studied at the University for the political science in Padova where he defended the thesis "The Illyrian Provinces 1809—1814"; he was assistant for the modern history at the same University. He was dismissed for political and national reasons on January 1964.

Since the end of the Second World War he works on the concrete and theoretical questions of the Slovene national Community in Italy. He wrote many articles and treatises and the book "The legal way to the solution of the problems of the Slovenes in Italy" (published by the Slovene Research Institute of Trst/Trieste) For several years he worked at the Institute for Ethnic Problems in Ljubljana, than he was one of the founders of the Slovene Research Institute, which he is still at the head of. He was a member of the Preparatory Committee for the International Conference on minorities in Trieste in 1974. He is a member of the Special Committee for the Slovene questions founded by the Presidency of the Italian Government.

ŠTEFAN ŠOŠ je rojen 10. januarja 1952 v Čakovcu; gimnazijo je obiskoval v Murski Soboti, kjer je leta 1971 maturiral. Diplomiral je leta 1976 na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo — smer sociologija (Univerza v Ljubljani). Od leta 1976 je raziskovalni asistent na Inštitutu za narodnostna vprašanja.

ŠTEFAN ŠOŠ, born on January 10, 1952, in Čakovec. He attended secondary school in Murska Sobota and graduated in 1971. He took his degree in sociology (1976) at the Faculty of Sociology, Political Sciences and Journalism (Ljubljana University). Since 1976 he has been research assistant at the Institute for Ethnic Problems.

DANILO TÜRĀ se je rodil 19. 2. 1952 v Mariboru, kjer je leta 1970 končal gimnazijo. Leta 1975 je diplomiral na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. Istega leta je vpisal podiplomski študij mednarodnega prava in mednarodnih odnosov na Pravni fakulteti v Beogradu, ki ga je leta 1978 končal. Leta 1978 je postal asistent na Pravni fakulteti v Ljubljani. Zaposlen je bil kot sekretar Komisije za manjšinska in izseljenska vprašanja ter narodnosti pri Republiški konferenci Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije; od decembra 1979 je predsednik komisije. Objavil je nekaj člankov iz mednarodnopravne zaščite manjšin in človekovih pravic.

DANILO TÜRĀ was born on February 19, 1952 in Maribor where he received his secondary education (1970). In 1975 he graduated at the Faculty of Law at the Ljubljana University. In that year he started postgraduate studies in International Public Law and International Relations at the Faculty of Law at the Belgrade University, which he completed in 1978. In the same year he became assistant at the Faculty of Law at the Ljubljana University. He was secretary of the Commission on Minority and Emigration Questions

at the Republic Conference of the Socialist Alliance of the Working People of Slovenia; on December 1979 he has been elected president of the same Commission. He has published some articles on international legal protection of minorities and of human rights.

TONE ZORN se je rodil 28. junija 1934 v Ljubljani. Tu je leta 1958 tudi diplomiral na oddelku za zgodovino filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Po krajši zaposlitvi kot kustos za NOB v Muzeju v Škofji Loki se je leta 1961 zaposlil kot asistent na Inštitutu za narodnostna vprašanja. Leta 1976 je bil izvoljen za višjega znanstvenega sodelavca. Težišče njegovega dela je študij problematike iz novejše zgodovine koroških Slovencev. Leta 1968 je doktoriral na ljubljanski univerzi z disertacijo »Politična orientacija koroških Slovencev in boj za mejo v letih 1945—1949«. Z referati se je aktivno udeležil več koroških kluturnih nnnn, vrste zborovanj ter strokovnih srečanj slovenskih in jugoslovanskih zgodovinarjev, zborovanj slovenskih arhivarjev ter strokovnih srečanj, posvečenih problematiki narodnoosvobodilne vojne.

TONE ZORN, born on June 28, 1934, in Ljubljana, where he also took his degree (1958) in history at the Faculty of Philosophy of the Ljubljana University. After a brief employment as custodian of the Museum at Škofja Loka he joined as assistant (1961) the Institute for Ethnic Problems in Ljubljana. In 1976 he was elected higher scientific collaborator. His work is mostly devoted to the study of problems of the modern history of the Carinthian Slovenes. In 1968 he became D. Sc. on the basis of his dissertation "The Political Orientation of the Carinthian Slovenes and Struggle for the Border in the Years 1945—1949". He held lectures on some of the "Carinthian Cultural Days", on a series of assemblies, professional meetings of the Slovene and Yugoslav historians, on the assemblies of the Slovene archivists, as well as on the scientific meetings, devoted to the problems of the National Liberation War.

MIRAN KOMAC se je rodil 13. 7. 1953 v Postojni; gimnazijo je obiskoval v Tolminu, kjer je leta 1972 maturiral. Diplomiral je leta 1977 na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo (Univerza v Ljubljani) — smer politične vede. Od leta 1977 je raziskovalni asistent na Inštitutu za narodnostna vprašanja.

MIRAN KOMAC was born on July 13, 1953, in Postojna. He attended secondary school in Tolmin, and graduated 1972. He took his degree in political sciences (1977) at the Faculty of Sociology, Political Sciences and Journalism (Ljubljana University). Since 1977 he has been research assistant at the Institute for Ethnic Problems.

TURK Danilo, mag., predsednik komisije za manjšinska in izseljeniška vprašanja Republiške konference SZDL Slovenije, YU-61000 Ljubljana, Komenskega 11

Studija OZN o pravicah pripadnikov manjšin

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1979, št. 9—10, s. 13—32, cit. 71

slov. (angl., slov., angl.)

Članek podaja kritično predstavitev študije o pravicah pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin (Dok. OZN E/CN.4/Sub.2/384 in Add. 1—7), ki je bila izdelana pod mandatom podkomisije OZN za preprečevanje diskriminacije in zaščito manjšin. Avtor študije je član podkomisije Francesco Capotorti. Članek se osredotoča na tiste dele Capotortijeve študije, ki obravnavajo temeljne teoretične probleme zaščite manjšin, kot je opredelitev pojma manjšina in njegovih elementov. Posebna pozornost je posvečena pravnim aspektom problema, vključujoč razlago narave in vsebine 27. člena mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah. Končno se članek zavzema za nadaljnji progresivni razvoj mednarodnega prava na področju zaščite manjšin.

Avtorski izvleček

MIKES Melanija — Albina LUK — Ferenc JUNGER

Upotreba maternjeg jezika i jezika društvene sredine kod školske omladine

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1979, št. 9—10, s. 33—39, cit. 5

srh. (madž., angl., slov., angl.)

Studija predstavlja raziskavo o govornem obnašanju učencev osemletk in srednjih šol, oziroma o vključevanju materinega in drugega jezika v govorno interakcijo glede na govorni položaj, temo pogovora in sogovorca. Posebej izpostavlja problem ustreznega metodološkega pristopa pri proučevanju govornega obnašanja dvojezičnega posameznika v danem družbenem kontekstu. Poskuša ponuditi način obdelave, analize in sinteze podatkov ter na podlagi raziskanih primerov ilustrira metodološko teoretska izhodišča.

Avtorski izvleček

HAJÓS Ferenc, Temeljno sodišče v Murski Soboti, vodja enote v Lendavi, YU-69220 Lendava, Kovačeva 11

A nemzetiségek jogi helyzete a Szlovén szocialista köztársaságban (Pravni položaj narodnosti v SR Sloveniji)

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1979, št. 9—10, s. 41—53, cit. 36

medž. (slov., angl., slov., angl.)

Prispevek obravnava pravno-normativno ureditev položaja narodnosti v SR Sloveniji s posebnim poudarkom na položaj madžarske narodnosti. Prikazan je zgodovinski razvoj te dejavnosti prek sklepov KPJ že pred vojno, aktov sprejetih med NOB in kasneje. Podan je pregled sedaj veljavnih predpisov na tem področju od zvezne in republiške ustave, zakonov, do občinskih statotov, prikazanih pa je tudi nekaj praktičnih primerov pri izvajanju predpisov oziroma uveljavljanju pravic narodnosti z nekaterimi ocenami sedanjega položaja tako v normalni dejavnosti, kakor tudi pri vsakdanjem uveljavljanju zagotovljenih pravic.

Avtorski izvleček

OPASSI Ennio, komentator v italijanski redakciji RTV Koper, YU-66000 Koper, Dolinska cesta 2/C

Attività ed esperienze delle comunità d'interesse autogestite per l'Istria e la cultura degli appartenenti alla nazionalità italiana di Capodistria, Isola e Pirano (Dejavnost in izkušnje samoupravne interesne skupnosti za prosveto in kulturo pripadnikov Italijanske narodnosti Kopa, Izole in Pirana)

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1979, št. 9—10, s. 55—67, cit. 1

ital. (slov., angl., slov., angl.)

Samoupravne interesne skupnosti za prosveto in kulturo pripadnikov italijanske narodnosti so bile ustanovljene leta 1975 na osnovi slovenske ustave in statutih občin Koper, Izola in Piran. Skrbijo za uresničevanje interesov pripadnikov italijanske narodnosti na kulturnem in izobraževalnem področju. Pri tem sodelujejo z občinskimi interesnimi skupnostmi in občno skupnostjo ter s skupnostjo za otroško varstvo. Prispevajo k analizi in reševanju različnih problemov v zvezi s šolskimi in predšolskimi ustanovami na koprskem območju, na področju kulture pa so razvile različne oblike kulturno-umetniške dejavnosti. Tvrno sodelujejo v oblikovanju splošnih črt programov RTV Koper; redno gojijo stike z matičnim narodom.

Avtorski izvleček

MIKES Melanija — Albina LOK — Ferenc JUNGER

The Use of the First and the Second Language Among the School youth

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1979, No. 9—10, pp. 33—39, 5 notes

Srb.-Croat (Hun., Engl., Slov., Engl.)

In the present paper attention is paid to the use of the mother tongue and the second language of the primary and the secondary school students with regard to the speech situation, the topics of conversation and the interlocutors. Investigations into the speech behaviour of these pupils as well as studies of similar kind carried out abroad have led us to the problem of methodological approach appropriate to the research of the use of mother tongue and of the second language in a given social context. Some alternatives for the treatment, the analysis and the synthesis of data have been presented in the present paper and the methodologically-theoretical assumptions have been illustrated by the examples from our research work.

Author's Abstract

TURK Danilo, M. A., President of the Commission on Minority and Emigration Questions at the Republic Conference of the Socialist Alliance of the Working People of Slovenia, YU-61000 Ljubljana, Komenskega 11

UN Study On the Rights of Persons Belonging to Minorities

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1979, No. 9—10, pp. 13—32, 71 notes

Slov. (Engl., Slov., Engl.)

The article gives a critical presentation of the UN Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities (UN Doc. E/CN.4/Sub.2/384 and Add.1—7) by Mr. Francesco Capotorti, member of the UN Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities. The article concentrates on those parts of Capotorti's study dealing with the fundamental theoretical problems of the protection of minorities-e.g. the concept of a minority and its elements. Special attention is paid to the legal aspects of the problem including the interpretation of the nature and the contents of article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights. In conclusion the article advocates further progressive development of the international law in the field of the protection of minorities.

Author's Abstract

OPASSI Ennio, Commentator at the Italian desk of RTV Koper, YU-66000 Koper, Dolinska cesta 2/C

Activity and Experiences of the Self-managing Community of Interest for Education and Culture of the Members of the Italian Nationality in the Communes of Koper/Capodistria, Izola/Isola and Piran/Pirano

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1979, No. 9—10, pp. 55—57, 4 notes

Ital. (Slov., Engl., Slov., Engl.)

The Self-managing Communities of Interest (SCI) for Education and Culture of the Members of the Italian Nationality have been established in 1975 — on the basis of the Slovene Constitution and on the basis of the Statutes of the Communes of Koper, Isola and Piran. They take care of the implementation of interests of the members of the Italian nationality in the field of culture and education. They collaborate with the SCI of the Communes, with the Coastal SCI and the SCI for Children Guardianship. In the field of education they have participated in the analysis and solution of various problems concerning the educational institutions and kindergartens in the district of Koper, in the field of culture they have developed various forms of cultural-artistic activities. They participate in shaping the general outline of the Programmes of RTV Koper. They keep regular contacts with their mother nation.

Author's Abstract

HAJOS Ferenc, Head of the Department at the Court of Murska Sobota in Lendava, YU-69220 Lendava, Kovačeva 11

Legal Status of Nationalities in the SR of Slovenia

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1979, No. 9—10, pp. 41—53, 36 notes

Hun. (Slov., Engl., Slov., Engl.)

The author deals with the legal-normative regulation of position of nationalities in the SR of Slovenia with special emphasis on the status of the Hungarian nationality. He describes the historical development of this activity by enumerating the Conclusions of the Communist Party of Yugoslavia before the Second World War, as well as the acts passed during the National Liberation War and later. He gives a survey of regulations being in vigour at present in this field — from the Federal and Republic Constitution, Acts, up to the Commune — Statutes. The author also gives some examples from the everyday praxis as regards the implementation of regulations resp. assertion of the rights of the nationality. He estimates the present situation concerning the normative activity as well as the actual assertion of the rights guaranteed.

Author's Abstract

ŠOŠ Stefan, raziskovalni asistent, Inštitut za narodnostna vprašanja, YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5

Stiki pripadnikov madžarske narodnosti z matičnim narodom

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1979, št. 9—10, s. 69—83, 1 priloga

slov. (madž., angl., slov., angl.)

Članek podaja pregled dejavnosti, ki pospešujejo stike pripadnikov madžarske narodnosti. Se posebno so poudarjene tiste aktivnosti, ki pospešujejo razvoj narodnostne kulture in jezika. Našteti so pravno normativni dogovori, ki spodbujajo stike pripadnikov narodnosti, in razprava o njih: govora je tudi o različnih stikih, posebna pozornost pa je posvečena področju vzgoje, založniških dejavnosti, knjižničarstva, telesne kulture in drugim kulturnim aktivnostim (gledališkim in drugim kulturnim predstavam, razstavam itd.).

Avtorski izvleček

SISKOVIČ Karel, dr., ravnatelj, Slovenski raziskovalni inštitut, I-34122 Trst/Trieste, Ul. Giacinto Gallina 5

Konferenca o etničnih in jezikovnih skupnostih v videmski pokrajini

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1979, št. 9—10, s. 81—98, cit. 18

slov. (ital., angl., slov., angl.)

Avtor analizira konferenco, ki je bila 5. in 6. maja 1978 v Vidmu, skozi pet osnovnih poročil in dvanajst prispevkov Slovencev iz Benečije, Režije in Kanalske doline. V svoji analizi se predvsem zaustavlja pri primerjavi med zaključki nekaterih poročil, ki skušajo dokazati, da so Slovenci v videmski pokrajini popolnoma različni od drugih Slovencev v Italiji, od sonarodnjakov v SR Sloveniji in drugje, in med dokazi drugih poročil in slovenskih prispevkov, ki temeljijo na stvarnosti, ki prepričujeta, da so Slovenci v videmski pokrajini sestavni del slovenskega naroda.

Avtorski izvleček

KOMAC Miran, asistent, Inštitut za narodnostna vprašanja, YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5

Hrvaška jezikovna manjšina v Italijanski pokrajini Molise

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1979, št. 9—10, s. 99—109, cit. 11

slov. (ital., angl., slov., angl.)

Obraznavamo specifično enklavo hrvaškega življa, ki šteje od 3500 do 4000 ljudi, živečih v treh zaselkih ob vzhodnem vznožju Apeninov. Ker ta skupnost ne predstavlja v celoti »razvite« narodnostne skupine, jo opredeljujemo kot jezikovno manjšino. V Molise so se preselili iz imotsko-makarskega področja v začetku 16. stoletja. Govorijo jezik, ki je v bistvu konglomerat ikavsko-štokavskega narečja in italijanskega jezika (oziroma, molizanskega narečja). V zadnjem času njihovo življenje karakterizira boj za zakonsko zaščito in s tem ohranitev njihove specifičnosti.

Avtorski izvleček

NEČAK Dušan, dr., znanstveni sodelavec, Inštitut za narodnostna vprašanja YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5

Študijska komisija za probleme slovenske narodnostne skupine na Koroškem

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1979, št. 9—10, s. 111—121, cit. 43

Slov. (nem., angl., slov., angl.)

Razprava prikazuje nastanek, razvoj in delo organa, ki ga je postavil avstrijski zvezni kancler, da bi pomiril nemške nacionaliste, razburjene zaradi postavitve dvojezičnih topografskih napisov na Koroškem in Slovence, ki so bili ogorčeni nad divljanjem nemških nacionalistov v t. i. napadu na dvojezične napise, jeseni 1972. Komisija je delovala v letih 1973—1975, rezultat njenega delovanja pa je bila nadaljna restrikcija manjšinskega varstva na Koroškem. Komisija je namreč kot temelj za manjšinsko varstvo po točki 3 člena 7 postavila ugotavljanje manjšine in pogojni odstotek. Oboje je avstrijska politika prevzela in uresničila v zakonodajni praksi.

Avtorski izvleček

UDC 061.3:323.15(453.3)

SISKOVIĆ Karel, Dr., director of the Slovene Research Institute,
I-34122 Trst/Trieste, Via Giacinto Gallina 5

The Conference on the Ethnical-linguistic Groups in the Province of Udine

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1979, No. 9—10, pp. 81—98, 18 notes

Slov. (Ital., Engl., Slov., Engl.)

The author analyses the Conference, which took place in Udine on May 5—6, 1978. The author concentrates particularly on comparison of different conclusions in the contributions of the Slovene lecturers from Slovene Venetia, Resia and Canal Valley: some lecturers namely tried to prove that the Slovenes in the Province of Udine differ from the Slovenes in other parts of Italy, in Slovenia and elsewhere, whereas the other stated that the Slovenes in the Province of Udine are the constituent part of the Slovene nation.

Author's Abstract

UDC 323.15(497.12=945.11):(497.12=863)

SOS Stefan, research assistant, Institute for Ethnic Problems,
YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5

Contacts of the Members of the Hungarian Nationality With Its Mother Nation

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1979, No. 9—10, pp. 39—80, 1 annex

Slov. (Hun., Engl., Slov., Engl.)

In the present paper a survey of activities that promote the contacts of the members of the Hungarian nationality has been given. Special attention has been paid to those kinds of activities which contribute to the development of the nationality's culture and language. Legal normative stipulations according to which the contacts of the members of the nationality are stimulated have been enumerated and discussed and the ways of the contacts have been discussed, special attention being paid culture and other cultural activities (performances of theaters and other cultural performances and exhibitions, such as folklore, music and painting).

Author's Abstract

UDC 341.234(436.6=863)

NEČAK Dušan, Dr., scientific collaborator, the Institute For Ethnic Problems
YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5

Study-Commission For Problems of the Slovene National Group in Carinthia

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1979, No. 9—10, pp. 111—121, 43 notes

Slov. (Germ., Engl., Slov., Engl.)

The author deals with the establishment, development and activity of the organ, set up by the Austrian Federal Chancellor dr. Bruno Kreisky in order to calm the German speaking nationalists (they were irritated by the setting-up of bilingual topographical signs) as well as the Carinthian Slovenes (they were indignant at vandalism of the German speaking nationalists in the so called "Tafelsturm" in autumn 1972). The Commission was active in the years 1973—1975, the result of its work, however, was further restriction of minority protection in Carinthia. The Commission namely defined the assessment of the minority and considerable proportion as condition for implementation of minority protection, determined with the Article 7 of the Austrian State Treaty. The Austrian politicians accepted both conditions and carried them into the legislative praxis.

Author's Abstract

UDC 323.15(54=862)

KOMAC Miran, Assistant to the Institute for Ethnic Problems,
YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5

The Croat Linguistic Minority in the Italian Province Molise

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1979, No. 9—10, pp. 99—109, 11 notes

Slov. (Ital., Engl., Slov., Engl.)

The author deals with the specific enclave of 3500—4000 Croats, living in three hamlets at the eastern foot of the mountain chain Apenini. As this community can not be looked upon as a nationally fully "developed" group, we define it as a linguistic minority. The Croats migrated from the region of Imot and Makarska in the beginning of the 16th century. They speak a language, which is actually a conglomeration of the "ikavski-stokavski" dialect and the Italian language (respectively the Molisian dialect). Laterly their life is characterized by the struggle for legal protection and there-with for keeping their specifics.

Author's Abstract

ZORN Tone, dr., višji znanstveni sodelavec, Inštitut za narodnostna vprašanja, YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5

Leto dni avstrijskega zakona o narodnih skupnostih

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1979, št. 9—10, s. 123—136

Slov. (nem., angl., slov., angl.)

Članek opozarja na vrsto izjav in stališč avstrijskih politikov nanašajočih se na zakon o narodnih skupnostih, sprejet dne 7. julija 1976. Podčrtuje, da so se ob sprejemanju tega zakona odgovorni politiki zavedli diskriminacijske narave tega zakona in ostalih v tem času sprejetih ukrepov na manjšinskem področju. Ob koncu članek opozarja na izjavo kanclerja dr. Kreiskega, da gre pri zakonu o narodnih skupnostih za minimalno, pa tudi nezadovoljivo rešitev, sprejeto brez sodelovanja slovenske manjšine.

Avtorski izvleček

MIKLAVC Janja — Ludvik OLAS

Socialnogeografska analiza slovenskega Porabja na Madžarskem

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1979, št. 9—10, s. 137—148, 8 cit.

Slov. (madž., angl., slov., angl.)

Z analizo prirodne in mehanske rasti prebivalstva ter strukture aktivnega prebivalstva po dejavnosti in šolski izobrazbi sta avtorja skušala opredeliti osnovne značilnosti razvoja prebivalstva v slovenskem Porabju na Madžarskem. Slovensko Porabje uvrščamo med gospodarsko zaostale in prometno izolirane pokrajine. Naštete značilnosti lahko smatramo za osnovni vzrok napredovanja depopulacije. Relativno neugodna starostna struktura, šolska izobrazba in močno izseljevanje so dosegli zaskrbljujočo raven, zlasti v slovenskih vaseh.

Avtorski izvleček

MIKES Melanija, dr., naučni saradnik Instituta za mađarski jezik, književnost i hungarološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, YU-21000 Novi Sad, Stevana Musića b. b.

Jezici i evropska saradnja

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Inštitut za narodnostna vprašanja — Ljubljana, december 1979, št. 9—10, s. 149—151

Srh. (srh., angl.)

Od 17. do 21. aprila 1979. godine održana je u Strasburu konferencija pod nazivom «Jezici i evropska saradnja». Raspravljalo se o budućnosti Evrope i evropskih jezika, o prihvatanju izazova višejezične situacije, o svrsishodnosti učenja stranih jezika, o institucionalnim i pravnim aspektima problematike jezika i o iskustvima stečenim u radu na istraživačkim projektima. U ovom prikazu daje se osvrt na preporuke koje su rezultat rada u komisijama i iznose se neke opaske opšteg karaktera.

Autorski sinopsis

MIKLAVC Janja — Ludvik OLAS

Socio-geographical analysis of the "Slovene Raab region" in Hungary

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1979, No. 9—10, pp. 137—148, 8 notes

Slov. (Hun., Engl., Slov., Engl.)

By means of analysis of the natural and mechanical increase of the population and the structure of the active population according to economic activities and education, the authors tried to define the basic characteristics of the development of the population in the Slovene part of the Raab region in Hungary. This part is classified as an economically underdeveloped and traffically isolated area. The characteristics outlined in the text represent the fundamental reason for the increasing depopulation. The relatively unfavourable age structure of the population, the education and the strong emigration have by now reached a critical point (that constitutes a matter of grave concern), particularly in Slovene villages.

Author's Abstract

ZORN Tone, Dr., senior scientific collaborator, Institute for Ethnic Problems, YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5

One Year of the Act on Ethnic Groups

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1979, No. 9—10, pp. 123—136

Slov. (Germ., Engl., Slov., Engl.)

The author points out to a series of statements and standpoints of the Austrian politicians, concerning the Law on Ethnic Groups, passed on July 7, 1976. The author underlines that the responsible politicians were all the time aware of the discriminating character of the Law, and other measures, concerning the minority politics that were also passed in that period. At the end the author points out to the statement of the Austrian Federal Cancellor Dr. Kreisky according to which the Law on Ethnic Groups was not only a minimal, but also an unsatisfactory solution, passed without collaboration of the Slovene minority.

Author's Abstract

MIKES Melanija, Dr., Scientific Collaborator of the Institute of Hungarian Studies in Novi Sad, YU-21000 Novi Sad, Stevana Musića b. b.

Languages and cooperation in Europe

Razprave in gradivo (Treatises and Documents), Institute for Ethnic Problems — Ljubljana, December 1979, No. 9—10, pp. 149—151

Serbo-Croat. (Serbo-Croat., Engl.)

The conference "Languages and Cooperation in Europe" took place in Strasbourg from April 17—21, 1979. The papers and discussions comprized problems on the future of Europe and the European languages, on meeting the challenge of multilingualism, on the reasons for learning languages, legal and institutional problems of languages, research and experimental work. In the present report the recommendations of the working committees have been summed up, and some general observations have been pointed to.

Author's Abstract